Η ενημέρωση (ξανα)πάει στο μέτωπο

Τα Μέσα και οι πολεμικές συγκρούσεις στην Ουκρανία και τη Γάζα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Πλειός, Μιχάλης Ταστσόγλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΠΟΣ

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ (ΞΑΝΑ)ΠΑΕΙ ΣΤΟ ΜΕΤΩΠΟ

Τα Μέσα και οι πολεμικές συγκρούσεις στην Ουκρανία και τη Γάζα

ΤΟΠΟΣ

Εξώφυλλο: ΜΟΤΙΒΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

© 2025 Εκδόσεις Τόπος – Γιώργος Πλειός και Μιχάλης Ταστσόγλου
για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο
[Οι εκδόσεις Τόπος είναι εμπορικό σήμα της ΜΟΤΙΒΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.]

Εκδόσεις Τόπος
Μεθώνης 71Α, 10683, Αθήνα
Τηλ.: +30 210 8222835
Επικοινωνία: info@motibo.com

Κεντρική διάθεση
Ζωσιμάδων 6, 10683, Αθήνα
Τηλ.: +30 210 3221580
Επικοινωνία: bookstore@motibo.com

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύονται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη. Απαγορεύεται επίσης η αναπαραγωγή ή χρήση του έργου με σκοπό την εκπαίδευση τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης χωρίς την άδεια του κατόχου των πνευματικών δικαιωμάτων.

Γιώργος Πλειός, Μιχάλης Ταστσόγλου

(επιμέλεια)

Η ενημέρωση (ξανα)πάει στο μέτωπο

Τα Μέσα και οι πολεμικές συγκρούσεις
στην Ουκρανία και τη Γάζα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΠΟΣ

Περιεχόμενα

Πρόλογος ... 9

Εισαγωγή: Τα ΜΜΕ ξαναπάνε στο μέτωπο ... 11

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ
Η ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΑΤΙΑ

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στα μέτωπα της Ουκρανίας και της Μέσης Ανατολής ... 23
ΝΙΚΟΛΑΣ ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ

Η «χαμένη τιμή» της δημοσιογραφίας ... 31
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΙΑΤΣΟΣ

Ομοιότητες και διαφορές στα μέτωπα Ουκρανίας-Γάζας/ Νέες και παλιές τεχνικές χειραγώγησης ... 37
ΜΑΤΙΝΑ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥΔΗ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΩΝ ΣΤΟ ΤΡΑΥΜΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΩΝ

Μεταξύ μιλιταρισμού και εσωτερικοποίησης. Η αρθρογραφία των ελληνικών ιστοσελίδων άμυνας και διπλωματίας εν μέσω διεθνών συρράξεων ... 55
ΜΙΧΑΛΗΣ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Πολεμικοί ανταποκριτές, τραύμα και υποστηρικτικοί μηχανισμοί στις αίθουσες σύνταξης. Ιστορίες από το πεδίο ... 73
ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΤΣΑΟΥΝΙΔΟΥ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΟΥ

Η κοινωνιολογική ανάλυση του πολέμου μέσω της χρήσης των κοινωνικών δικτύων ... 87
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΡΟΜΠΟΡΑΣ

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ
Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΡΩΣΟ-ΟΥΚΡΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Παραποιημένες ειδήσεις και προπαγάνδα στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο: Οι πρακτικές της ουκρανικής πλευράς ... 99
ΕΒΑ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

Μελέτη δικτύων αλληλεπίδρασης κατά τη στρατηγική επικοινωνιακή χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης κάθε πλευράς στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο 135
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΓΙΑΝΟΣ, ΘΩΜΑΣ ΠΑΠΑΤΣΑΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΠΙΑΣ

Η θεωρία της συνταύτισης στη διεθνή πολιτική επικοινωνία: η περίπτωση του Προέδρου της Ουκρανίας Ζελένσκι – μία πιλοτική ανάλυση 155
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΑΜΑΡΑΣ, ΑΘΗΝΑ ΛΙΜΝΙΟΥΔΗ

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗ ΓΑΖΑ

Παλαιστινιακό : «Από το ποτάμι μέχρι τη θάλασσα». Συνδηλώσεις και σκηνοθεσίες ενός κοινού αφηγήματος σε αγώνα επικράτησης στα διεθνή μέσα κοινωνικής δικτύωσης 177
ΝΙΚΟΣ ΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Η κάλυψη του πολέμου στη Γάζα: Ποιοτική ανάλυση περιεχομένου στους ελληνικούς τηλεοπτικούς σταθμούς 195
ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΛΕΙΟΣ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΑΣΤΣΟΓΛΟΥ

Καλύπτοντας τον πόλεμο στην Παλαιστίνη: Όταν ο φυλετισμός θέτει το πλαίσιο 217
ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΡΕΤΑ

Ο Λόγος των ΜΜΕ για το μέτωπο της Παλαιστίνης: Ενορχήστρωση, μύθοι και συνύφανση είδησης και σχολίου 239
ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΑΡΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΑΣΤΣΟΓΛΟΥ

Πολεμική προπαγάνδα και στρατηγική επικοινωνία του Ισραήλ στην Ελλάδα: Κριτική Ανάλυση Λόγου σε συνεντεύξεις του Νόαμ Κατς 265
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΕΡΕΜΕΓΚΛΗΣ-ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Η καταγραφή των γεγονότων στη Γάζα από τα ελληνικά ΜΜΕ την περίοδο 7/10/23-7/05/2024 μέσω αλγορίθμων 285
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΛΕΙΟΣ, ΒΑΛΙΑ ΚΑΪΜΑΚΗ

Η Επιρροή των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην Κοινή Γνώμη κατά τη διάρκεια Διεθνών Συγκρούσεων: Η περίπτωση της Ισραηλινο-Παλαιστινιακής σύγκρουσης 301
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΑΓΙΑΝΟΣ, ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Οι συντελεστές του τόμου 319

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
«Η ενημέρωση (ξανα)πάει στο μέτωπο. Τα ΜΜΕ και η κάλυψη των πολεμικών συγκρούσεων στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή» 327

Πρόλογος

Περίπου στα μέσα του 2024, εμείς που συμμετέχουμε στη λειτουργία του Εργαστηρίου Κοινωνικής Έρευνας στα ΜΜΕ του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ, τα λιγοστά χρήματα που λάβαμε για το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025 αντί άλλης δαπάνης αποφασίσαμε να τα διαθέσουμε στη διοργάνωση επιστημονικού συνεδρίου με θέμα «*Η ενημέρωση (ξανα)πάει στο μέτωπο. Τα ΜΜΕ και η κάλυψη των πολεμικών συγκρούσεων στην Ουκρανία και τη Μ. Ανατολή*». Η διοργάνωση συνεδρίου αντί άλλης δαπάνης ήταν μια πρόταση που προήρθε από τον Μιχάλη Ταστσόγλου. Οι λόγοι προκειμένου να οργανωθεί το συνέδριο με αυτή τη θεματολογία εξηγούνται αναλυτικότερα στην *Εισαγωγή* που ακολουθεί. Αρχικά δημοσιεύτηκε ανοιχτή πρόσκληση συμμετοχής. Σ' αυτήν ανταποκρίθηκε μεγάλος αριθμός εισηγητών, παρά τα συκοφαντικά δημοσιεύματα σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης εναντίον της διοργάνωσης του συνεδρίου από άθλιες προπαγανδιστικές ομάδες και πρόσωπα σε αποστολή, πριν καν ακούσουν αυτό που επρόκειτο να ειπωθεί.

Όλες οι επιστημονικές εργασίες έγιναν δεκτές και παρουσιάστηκαν εφ' όσον πληρούσαν τα κριτήρια που θέτουν οι κοινωνικές επιστήμες, ενώ οι δημοσιογράφοι που συμμετείχαν προκλήθηκαν ατομικά. Προσκλήθηκε σημαντικά μεγαλύτερος αριθμός δημοσιογράφων από αυτούς που τελικά συμμετείχαν. Αρκετοί, κυρίως λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, δεν κατάφεραν να ανταποκριθούν.

Στο συνέδριο παρουσιάστηκαν απόψεις που υιοθετούν διαφορετικές ή και αντίθετες ερμηνευτικές, αλλά και με ιδεολογικο-πολιτικά ακόμα κριτήρια, προσεγγίσεις. Το αποτέλεσμα εκείνου του διήμερου συνεδρίου, του οποίου το πρόγραμμα δημοσιεύεται στο τέλος του ανά χείρας βιβλίου, κρατά ο αναγνώστης στα χέρια του. Ορισμένες εισηγήσεις, κυρίως δημοσιογράφων, δεν περιλαμβάνονται στον παρόντα τόμο λόγω έλλειψης χρόνου των εισηγητών, καθώς οι επαγγελματικές τους υποχρεώσεις δεν το επέτρεψαν. Άλλες δύο επειδή δεν ολοκληρώθηκαν εγκαίρως σύμφωνα με τις προδιαγραφές της έκδοσης.

Εμείς, οι επιμελητές του τόμου θέλουμε να ευχαριστήσουμε θερμά όλους τους εισηγητές και τις εισηγήτριες που παρουσίασαν τις εργασίες τους στο συνέδριο και ακολούθως εργάστηκαν για να τις προσαρμόσουν στις προδιαγραφές της παρούσας έκδοσης. Θέλουμε επίσης να ευχαριστήσουμε όλους εκείνους, δημόσια γνωστούς ή όχι, που συμμετείχαν στις εργασίες του διήμερου συνεδρίου. Τέλος, αλλά όχι τελευταία θέλουμε να ευχαριστήσουμε τον Κοσμήτορα της Σχολής Οικονομικών και

Πολιτικών Επιστημών κ. Νικόλα Ηρειώτη, την Πρόεδρο του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ και τη Μάχη Νικολάρα, Ειδική Γραμματέα της ΕΣΗΕΑ για την παρουσία τους και τις ομιλίες τους στην έναρξη του συνεδρίου.

Οι επιμελητές της έκδοσης
Γιώργος Πλειός, Μιχάλης Ταστσόγλου
Αθήνα, 14 Απριλίου 2025

Εισαγωγή: Τα ΜΜΕ ξαναπάνε στο μέτωπο

Η δεκαετία 1970 έχει χαρακτηριστεί σε πολλές μελέτες (Holton, 2011: 62· Ταστσόγλου, 2022: 99-100) και έρευνες ως η δεκαετία εκείνη στην οποία αρχίζει να παγιώνεται η σύγχρονη φάση της παγκοσμιοποίησης. Ειρηνικότερα στην αρχή, συνοδευόμενη από ένταση των εξοπλισμών και του Ψυχρού Πολέμου (Kahn, 1960) κατά την επόμενη δεκαετία, του 1980. Η μετάβαση αυτή, καθώς κορυφωνόταν, συνοδεύτηκε από την αυξανόμενη οικονομική κρίση των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού από τη μια με την οικονομική επέκταση Βορρά και Δύσης από την άλλη, αλλά και από πολλές πολεμικές συγκρούσεις, άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένες με τις οικονομικές και πολιτικές διεργασίες. Συνοδεύτηκε από την κορύφωση του πολέμου στο Βιετνάμ, την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο, και αργότερα από την εισβολή της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν και τον πόλεμο που ακολούθησε εκεί, τον δεκαετή πόλεμο Ιράν-Ιράκ, τη σφαγή των Παλαιστίνιων στη Σάμπρα και Σατίλα, τον πόλεμο στα νησιά Φώκλαντ, τον εμφύλιο στη Νικαράγουα μεταξύ του στρατού των Σαντινίστας και τους Κόντρας, τον εμφύλιο πόλεμο στο Σαλβαντόρ, αργότερα την εισβολή των ΗΠΑ στον Παναμά. Με την τελική κατάρρευση της ΕΣΣΔ και του υπαρκτού σοσιαλισμού και τη νίκη του νεοφιλελευθερισμού διεθνώς μια σειρά νέων πολέμων ξέσπασαν: στο Ιράκ (1991), στη Βοσνία Ερζεγοβίνη (1995), στο Κόσοβο (1998-1999), στην Τσετσενία (1999), στο Αφγανιστάν (2001), ξανά στο Ιράκ (2003), στη Γεωργία (2008), καθώς και σε πολλές άλλες περιοχές του κόσμου (https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars:_2003%E2%80%93present).

Αν και ο πόλεμος δείχνει να είναι ένα διαρκές φαινόμενο στην ανθρώπινη ιστορία, φαίνεται ότι γνωρίζει ιδιαίτερη ένταση και πολλαπλές εστίες σε κρίσιμες ιστορικές καμπές: τότε όταν επελαύνει μια νέα ιστορική εποχή στην εξέλιξη των κοινωνικών σχηματισμών ή όταν τελειώνει μια προηγούμενη. Κυρίως όμως όταν τελειώνει μια προηγούμενη χωρίς ακόμα να έχει σχηματιστεί η επόμενη. Το ρητό του Gramsci (1992) καθίσταται διαχρονικό και-δυστυχώς- επίκαιρο: «Ο παλιός κόσμος πεθαίνει και ο νέος πασχίζει να γεννηθεί· είναι η ώρα των τεράτων». Έτσι η μάχη για την παγκόσμια ηγεμονία επανέρχεται στο προσκήνιο. Ο πόλεμος μοιάζει να είναι ένα από τα μέσα για τον σχηματισμό μιας νέας εποχής όχι μόνο στο εσωτερικό των κοινωνιών, όπως γινόταν παλιότερα, αλλά και σε διεθνές επίπεδο, όπως γίνεται σήμερα και καθ' όλη την ανθρώπινη ιστορία εδώ και πάνω από έναν αιώνα, τουλάχιστον από τον Α΄ ΠΠ και μετά (Lovelace, 2022).

Σε όλους αυτούς τους πολέμους τα ΜΜΕ έπαιξαν έναν σημαντικό ρόλο, κάθε φορά και σε κάθε εποχή με διαφορετικό τρόπο (Taylor, 2003). Από την εποχή της

πρώτης τηλεοπτικής κάλυψης του πολέμου (στο Βιετνάμ), φτάσαμε στην εποχή της ζωντανής κάλυψης του πολέμου (1991 στο Ιράκ) και στη ζωντανή τηλεοπτική κάλυψη των μαχών (2003 ξανά στο Ιράκ). Αν πριν τον πόλεμο του Βιετνάμ τα ΜΜΕ στόχευσαν στην κινητοποίηση του πληθυσμού, στη διατήρηση υψηλού ηθικού και στον ψυχολογικό πόλεμο στις περιοχές των μαχών, από τότε και μετά, ιδιαίτερα από το 1991 και μετά, ιδιαίτερα στη Δύση, ο στόχος ήταν η νομιμοποίηση του πολέμου στο εσωτερικό και διεθνώς, και η κατασκευή της συναίνεσης, καθώς και οι ψυχολογικές επιχειρήσεις επικεντρώνονταν στις τις περιοχές των μαχών, αλλά πλέον και πέρα από αυτές. Σταδιακά δημιουργήθηκε μια σύγκλιση στρατού και ΜΜΕ, λογικής του στρατού και λογικής των ΜΜΕ. Αυτό πουθενά δεν παρουσιάστηκε με τόση ένταση όσο σήμερα στους δυο πολέμους που είναι ακόμα σε εξέλιξη, στον πόλεμο στην Ουκρανία και στον πόλεμο στη Γάζα και ευρύτερα στη Μ. Ανατολή.

Η εποχή στην οποία ζούμε εμείς είναι ορατά πλέον μια εποχή απο-παγκοσμιοποίησης (Jordan, 2022)-τάση που εκτείνεται από την εθνική διαχείριση της πανδημίας του κορωνοϊού έως τους δασμούς του Ντόνταλντ Τραμπ- αν και κάτι τέτοιο δεν σημαίνει το τέλος της παγκοσμιοποίησης, αλλά τον πολιτικό «εξορθολογισμό» της μέσω μιας ιδιόμορφης «πολιτικής ορθολογικότητας», δηλαδή αυτή της συνολικής (οικονομικής και πολιτικής) ισχύος. Απρόσκοπτες σχέσεις ανισότητας οικονομικών συναλλαγών σε οικουμενική κλίματα υπήρχαν σε όλη της περίοδο της παγκοσμιοποίησης από την αρχή μέχρι πρόσφατα (Piketty, 2014). Ωστόσο αυτή η ανισότητα δεν θεμελιώνονταν σε πολιτικές αποφάσεις και σχέσεις εξουσίας όσο σε άνισες σχέσεις συμβολικής ανταλλαγής. Με άλλα λόγια στηριζόταν στην επικράτηση του δυτικού ατομοκεντρικού, απαλλαγμένου από συλλογικές απαγορεύσεις τρόπου ζωής, μέσω της κατανάλωσης δυτικών ή δυτικότροπων εμπορευμάτων συμβόλων από την Coca Cola και τα McDonald's μέχρι τις ταινίες, τα ΜΚΔ και τα βιντεοπαιχνίδια, γι' αυτό και στην ήπια ισχύ. Πλέον οι άνισες ανταλλακτικές σχέσεις επιστρέφουν στην ωμότητα της πολιτικής δύναμης (Fuchs, 2017), γι' αυτό και σήμερα όσο και αύριο, δυστυχώς, στην σκληρή δύναμη, οικονομική και πολιτική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε ο ωμός εκβιασμός του Τραμπ προς τον Ζελένσκι και η προσπάθεια ταπείνωσής του σε ζωντανή μετάδοση στο πλαίσιο επίσημης συνάντησής τους στο Λευκό Οίκο στις 28 Φεβρουαρίου 2025, η οποία μετετράπη σε γεγονός των ΜΜΕ (media event), καθότι έγινε μάλλον για να καλυφθεί τηλεοπτικά παρά για να επιτευχθεί κάποια ουσιαστική πολιτική συμφωνία.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία είναι τόσο το αποτέλεσμα όσο και παράγοντας ενίσχυσης αυτής της διαδικασίας. Η Ρωσία, και από κοντά η Κίνα, η Ινδία κ.ά. χώρες που διεκδικούν πλέον μια ισχυρότερη θέση στο διεθνές σύστημα, είτε κατά μόνας είτε ομαδικά ως BRICS (Kumar, Shahid & Agarwal, 2024), είναι μεταξύ άλλων το προϊόν της διαδικασίας παγκοσμιοποίησης. Μόνο που αυτή έθρεψε ταυτόχρονα και τον νεκροθάφτη της. Τη δημιουργία δηλαδή νέων ισχυρών οικονομιών και κρατών που

αρνούνται πλέον να είναι, μια απλή έκταση με φυσικούς και ανθρώπινους πόρους για τις ανάγκες των παγκόσμιων εταιρειών, χωρίς ταυτότητα και ιστορία, ένα απλό οικονομικό συμπλήρωμα του δυτικών καπιταλιστικών επιχειρήσεων με το δικό τους ΑΦΜ. Με άλλα λόγια, οι δυο αυτοί πόλεμοι είναι η πολεμική «οβερτούρα» της εποχής της απο-παγκοσμιοποίησης, με πολιτικούς πλέον όρους και όχι μόνο στενά οικονομικούς, όπως ήταν μέχρι πρόσφατα.

Ενδιαφέρων όμως είναι και ο ρόλος της επικοινωνίας σε αυτούς του πολέμους, όπως και γενικότερα στη νέα εποχή που φαίνεται να διαμορφώνεται μπροστά στα μάτια μας. Αν στον πόλεμο του Βιετνάμ το νέο -τότε- μέσο κάλυψης που έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο για την εξέλιξη του πολέμου ως επικοινωνιακού γεγονότος ήταν η τηλεόραση, αν στον πρώτο πόλεμο του Ιράκ η ζωντανή τηλεφωνική μετάδοση και στον δεύτερο πόλεμο του Ιράκ η ζωντανή τηλεοπτική μετάδοση, στον πόλεμο της Ουκρανίας τον ρόλο αυτόν παίζει το διαδίκτυο και ειδικότερα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (ΜΚΔ). Τα ΜΚΔ παίζουν αυτό τον ρόλο τόσο στην προπαγανδιστική ενημέρωση πολιτών για την εξέλιξη των πολεμικών γεγονότων, ιδιαίτερα στη Δύση όσο και στις ψυχολογικές επιχειρήσεις. Συχνά, λόγω της παγκοσμιότητας του διαδικτύου δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ των δυο. Είναι ενδιαφέρον ότι κατά κάποιο τρόπο στα ΜΚΔ ισχύει ό,τι και στις οικονομικο-πολιτικές σχέσεις διεθνώς: η απο-καθολίκευση, η μεταφορά του κέντρου βάρους της επικοινωνίας, όπως και της οικονομίας και της πολιτικής, στο μερικό, για τη ακρίβεια στο νέο μερικό, αυτό που σχηματίζεται από την προηγηθείσα διαδικασία καθολίκευσης (εν προκειμένω, παγκοσμιοποίησης).

Αν και το διαδίκτυο είναι ενιαίο και παγκόσμιο, τα ΜΚΔ το κατακερματίζουν σε ομάδες ομόφιλων, ήτοι ατόμων με κοινές πολιτικές, πολιτιστικές κ.ά. συνήθειες και προτιμήσεις (Dahlberg, 2007· Kadushin, 2019· Lycarião, 2024). Πρόκειται για το φαινόμενο των «δωματίων αντήχησης» (“eco champers”) (Spohr 2017), όπως έχουν χαρακτηριστεί και έχουν μελετηθεί αυτές οι ομάδες εκτενώς. Εκτός από τη χρήση των ΜΚΔ στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο, αλλά και σε αυτόν της Γάζας (είναι χαρακτηριστικό ότι το Ισραήλ, όταν κατάλαβε το ρόλο των ΜΚΔ, έριξε «μαύρο» στο διαδίκτυο στην περιοχή της Γάζας), τον ίδιο και μεγαλύτερο ρόλο παίζουν οι παραποιημένες και ψευδείς ειδήσεις. Τα δυο αυτά φαινόμενα, τα ΜΚΔ και οι παραποιημένες/ψευδείς ειδήσεις δεν είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους. Αντιθέτως, ιδιαίτερα σε περιόδους μεγάλων πολεμικών, πολιτικών, οικονομικών κ.ά. κρίσεων είναι άμεσα συνδεδεμένα. Ειδικότερα σε λογαριασμούς ΜΚΔ που δημιουργήθηκαν ή ενεργοποιήθηκαν για πολεμική προπαγανδιστική ενημέρωση είναι σε μεγάλο βαθμό δυο όψεις του ίδιου νομίσματος.

Ακριβώς γι’ αυτό, και σε συνδυασμό με την παγκόσμια, διαδραστική, πολυτροπική (κυρίως λόγω της εικόνας) και άμεση εμβέλειά τους φαίνεται πως λογοκρίθηκαν ολοσχερώς, ήτοι απαγορεύτηκε η εκπομπή των ρωσικών Μέσων στις χώρες της ΕΕ. Με άλλα λόγια, αυτό φαίνεται να έγινε προκειμένου να μην εκτεθούν οι χρήστες

στη ρωσική προπαγάνδα, αλλά αντιθέτως να εκτίθενται μονομερώς στη δυτική-Ουκρανική προπαγάνδα τόσο δια των ΜΚΔ όσο και δια των παλιών Μέσων. Κάτι που δεν είχε συμβεί ξανά, τουλάχιστον σε τέτοια έκταση και τόσο απροκάλυπτα, μετά τη δεκαετία του 1970, από τη δεκαετία της «ειρηνικής συνύπαρξης» και μετά, ούτε καν στους πολέμους του Ιράκ. Το γεγονός δείχνει εμμέσως αλλά ευκρινέστατα τη δύναμη που έχει πλέον το διαδίκτυο στην ενημέρωση, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων. Αν τα ΜΜΕ, την εποχή που μεσουρανούσε η τηλεόραση, ήταν ένας από τους τρεις βασικούς πυλώνες του πολιτικού συστήματος, αλλά και παράγοντας μετασχηματισμού των δυτικών κοινωνιών σε «κοινωνίες των Μέσων», στην κοινωνία της πληροφορίας το διαδίκτυο τείνει να γίνει ο βασικότερος πυλώνας.

Ζούμε πλέον στην πιο «βαθιά» ως τώρα «κοινωνία των Μέσων». Για την ακρίβεια ζούμε στη δεύτερη δημοκρατία των Μέσων. Η πρώτη ήταν εκείνη στην οποία πρωταγωνιστούσε η τηλεόραση. Η δεύτερη είναι εκείνη στην οποία πρωταγωνιστεί το διαδίκτυο και ιδιαίτερα τα ΜΚΔ. Στην πρώτη κοινωνία των Μέσων, την τηλεοπτική, παρά τη δύναμη της τηλεόρασης οι πολιτικοί ηγέτες πρωταγωνιστούσαν στην πολιτική επικοινωνία, όπως και στην πολιτική. Αντίθετα, στη δεύτερη κοινωνία των Μέσων, τη διαδικτυακή, η άσκηση ηγεσίας σε διάφορα κοινωνικά πεδία, ιδιαίτερα στην πολιτική, διαχέεται, διασκορπίζεται σε περισσότερους και χαμηλότερης ιεραρχίας ως προς την πολιτική θέση «παίκτες». Τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν πλέον δεν είναι οι πολιτικοί ηγέτες (οι «στρατηγοί»), ακόμα κι αν διαθέτουν ισχυρά επικοινωνιακά επιτελεία κάτω ή δίπλα τους. Πλέον, είναι κατώτερα στην πολιτική ιεραρχία στελέχη (οι «λοχαγοί») ή κατώτερα επαγγελματική στελέχη στον τομέα της επικοινωνίας που γνωρίζουν τη λογική των εν λόγω Μέσων, ήτοι των ΜΚΔ (τα «τρολς»).

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι ήταν προφανές πως με τους δυο αυτούς πολέμους η ανθρωπότητα εισέρχεται σε νέα περίοδο, κάτι που επιβεβαίωσαν με ακόμα μεγαλύτερη σαφήνεια οι εξελίξεις κατά την περίοδο μετά την διεξαγωγή του συνεδρίου, όπως η αλλαγή στάσης των ΗΠΑ στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο, η ανάπτυξη αντιθέσεων μεταξύ ΗΠΑ-Ευρώπης, η γρήγορη κατάρρευση του καθεστώτος Άσαντ στη Συρία, η εμπλοκή της Τουρκίας και η αλλαγή στάσης της Ρωσίας σε αυτό κ.ά. Γίνεται εμφανές ότι θα υπάρξει ντόμινο εξελίξεων σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο. Ο παρών τόμος συνιστά μια ελάχιστη προσπάθεια να διερευνηθεί και κατανοηθεί ο ρόλος των Μέσων και εν γένει της επικοινωνίας σε αυτούς τους δυο πολέμους που ξέσπασαν στην αρχή αυτής της δεκαετίας και συνιστούν τόσο αποτέλεσμα όσο και παράγοντα αναδιάταξης του χάρτη των διεθνών πολιτικών, οικονομιών κ.ά. σχέσεων σε πλανητική κλίμακα. Ειδικότερα, η διάρθρωση του βιβλίου έχει ως εξής.

Στο πρώτο μέρος με τον τίτλο «Η δημοσιογραφική ματιά» εξετάζεται η συμμετοχή των δημοσιογράφων στις πρόσφατες πολεμικές συρράξεις ή η άποψή τους γι' αυτές.

Ο Νικόλας Βαφειάδης μέσα από την εμπειρία του ως πολεμικός ανταποκριτής καταδεικνύει ότι η διαρκής εξέλιξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης προσφέρει

σημαντικά δωρεάν εργαλεία σε δημοσιογράφους και εμπόλεμους. Τόσο οι δημοσιογράφοι όσο και οι εμπόλεμοι τα χρησιμοποιούν προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους. Οι μεν δημοσιογράφοι για να αντλήσουν και ανταλλάξουν πληροφορίες, οι δε εμπόλεμοι προκειμένου να διαδώσουν την προπαγάνδα τους. Το κείμενο του Νικόλα Βαφειάδη αποτελεί συνδετικό κρίκο αναφορικά με την παρουσία των δημοσιογράφων και στους δυο αυτούς πρόσφατους πολέμους.

Ο Δημήτρης Λιάτσος εξιστορεί την εμπειρία που είχε κατά την κάλυψη διαφόρων πολεμικών γεγονότων στην πρώην ΕΣΣΔ, εστιάζοντας στις παρεμβάσεις που δεχόταν προκειμένου οι περιγραφές του να συμπλέουν με το αποδεκτό από τη ηγεσία του ΜΜΕ που εργαζόταν αφήγημα. Παρεμβάσεις που οφείλονταν είτε στο ότι η ηγεσία του Μέσου είχε υιοθετήσει κάποιο αφήγημα είτε αυτό προέκυπτε από την κάλυψη άλλων, κυρίως διεθνών και έγκυρων, ΜΜΕ.

Η Ματίνα Παπαχριστούδη αναλύει τη στάση ελληνικών ΜΜΕ αφενός στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο και αφετέρου στον πόλεμο στη Γάζα και εξετάζει τις διαφορές στην κάλυψη των δυο πολέμων. Η ανάλυσή της δείχνει πως σε ό,τι αφορά την πόλεμο στη Γάζα αναπτύχθηκε μια πολεμική προπαγάνδα για την οποία τα διεθνή Μέσα δεν εξέφρασαν ιδιαίτερες επιφυλάξεις και αντιρρήσεις. Σε ό,τι αφορά τον πόλεμο στην Ουκρανία σημειώνεται αντιστροφή της (πολεμικής) πραγματικότητας και πλήρης απαγόρευση της πρόσβασης στην πηγή των γεγονότων, η οποία συνοδεύεται από στοχευμένες δολοφονίες δημοσιογράφων που βρίσκονται στα σημεία συγκρούσεων και λογοκρισία, αλλά και διάδοση ψευδών και παραποιημένων ειδήσεων και από τις δυο πλευρές του μετώπου.

Στο δεύτερο μέρος με τον ενδεικτικό τίτλο «Από την προπαγάνδα δημοσιογράφων στο τραύμα πολεμικών ανταποκριτών», παρατίθενται δύο ερευνητικά κείμενα στο επίκεντρο των οποίων βρίσκονται οι δημοσιογράφοι. Κατά κάποιο τρόπο το μέρος αυτό αποτελεί τη συνέχεια και για την ακρίβεια την ερευνητική όψη της μελέτης των δημοσιογράφων στους σύγχρονους πολέμους.

Ο Μιχάλης Χατζηκωνσταντίνου -για πρώτη φορά στην ελληνική βιβλιογραφία- διερευνά σε αναφορά με τον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο και τον πόλεμο στη Γάζα ελληνικές ιστοσελίδες που ειδικεύονται στην άμυνα, τη διπλωματία και την εξωτερική πολιτική. Με εργαλείο τη θεώρηση της ειδησεογραφικής πλαισίωσης εξετάζει τον μιλιταριστικό λόγο, καθώς επίσης την έκταση και τη μορφή της εσωτερικοποίησης ή τοπικοποίησης των διεθνών ειδήσεων με στόχο την εγχώρια κοινή γνώμη.

Η Λαμπρινή Παπαδοπούλου, η Αναστασία Κατσαουνίδου και ο Ιωάννης Αγγέλου προσπαθούν να διερευνήσουν τον αντίκτυπο της δημοσιογραφικής κάλυψης τραυματικών γεγονότων στο ψυχισμό των δημοσιογράφων, καθώς και να καταγράψουν τους υποστηρικτικούς μηχανισμούς που υπάρχουν (ή απουσιάζουν) στις αίθουσες σύνταξης. Τα ευρήματά τους δείχνουν πως ακόμη και επαγγελματίες που καλύπτουν εξόχως τραυματικά γεγονότα όπως οι πολεμικές συρράξεις καλούνται να διαχειρι-

στούν μόνοι/μόνες τους τις πολυποίκιλες επιδράσεις αυτών των γεγονότων στην προσωπική και επαγγελματική τους ζωή.

Ο Αναστάσιος Ρομπόρας εστιάζει στην κοινωνιολογία του πολέμου. Με πολλαπλά παραδείγματα αποσκοπεί να περιγράψει τις τάσεις που παρατηρούνται στην πολιτική επικοινωνίας αναφορικά με τους πολέμους, αναδεικνύοντας τη μετατροπή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σε κεντρικό πεδίο διαμόρφωσης αντιλήψεων κατά τη διάρκεια ενός πολέμου.

Στο τρίτο μέρος, υπό τον τίτλο «Η επικοινωνιακή διάσταση του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου», εξετάζεται η κάλυψη του πολέμου στην Ουκρανία και η χρήση των νέων Μέσων σ' αυτόν. Εξετάζονται διάφορες όψεις του ζητήματος αυτού. Η προσέγγιση του πολέμου εκ μέρους πρακτορείων ειδήσεων, τηλεοπτικών σταθμών, μέσων κοινωνικής δικτύωσης κοκ, αλλά και ο ρόλος τον οποίο διαδραματίζουν στη σημερινή εποχή. Ορισμένες εργασίες φωτίζουν το ρόλο των Μέσων στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο υπό μια οπτική η οποία συνάδει περισσότερο με την Ουκρανική αφήγηση, ενώ άλλες εστιάζουν κυρίως στην προπαγάνδα, ιδίως δια του διαδικτύου και των ΜΚΔ, εκ μέρους της ουκρανικής πλευράς προς τα δυτικά ακροατήρια.

Η Εβα Αγγελίδη εξετάζει αναλυτικά την προπαγάνδα της Ουκρανικής πλευράς με τη χρήση παραποιημένων ειδήσεων κυρίως στο διαδίκτυο, κατά τη διάρκεια του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου. Όπως αναφέρει η προπαγάνδα αυτή αποσκοπούσε να αποσπάσει τη συναίνεση των Ευρωπαίων πολιτών στις αποφάσεις των Ευρωπαϊκών κυβερνήσεων να υποστηρίξουν ποικιλοτρόπως την Ουκρανία.

Ο Δημήτριος Βαγιάνος, ο Θωμάς Παπάτσας και ο Νικόλαος Κουτσουπιάς εξετάζουν τη χρήση της πλατφόρμας Χ (πρώην Twitter) κατά τους τρεις πρώτους μήνες του πολέμου, τόσο από τη ρωσική όσο και από την ουκρανική πλευρά, επιλέγοντας για το σκοπό αυτό δεκαπέντε «υψηλού προφίλ» λογαριασμούς από κάθε πλευρά. Η εργασία αυτή διαπιστώνει επίσης με την ανάλυση μηνυμάτων στην πλατφόρμα Χ, ότι, κατά την πρώτη περίοδο του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου, η Ουκρανική πλευρά χρησιμοποίησε πιο αποτελεσματικά τα νέα Μέσα προκειμένου να επηρεάσει την κοινή γνώμη διεθνώς.

Ο Αθανάσιος Σαμαράς και η Αθηνά Λιμνιούδη εξετάζουν τη δυνατότητα αξιοποίησης της θεωρίας της συνταύτισης στην ανάλυση της διεθνούς πολιτικής ρητορικής η οποία αναπτύσσεται στο πλαίσιο του Ρωσο-Ουκρανικού Πολέμου. Παρουσιάζουν τον πυρήνα της θεωρίας, καθώς και δύο στρατηγικές οι οποίες απορρέουν από αυτήν: ο κοινός τόπος και το συμπεριληπτικό «Εμείς» καθώς και η συγκροτητική ρητορική ως επέκταση της θεωρίας.

Οι έρευνες που δημοσιεύονται στον παρόντα τόμο αναφορικά με τον πόλεμο στην Ουκρανία καταδεικνύουν τη δραστηριότητα και των δυο πλευρών στην άσκηση προπαγάνδας. Η παραπληροφόρηση, η ενσωμάτωση των ΜΚΔ στη δημόσια διπλωματία ανάγονται σε λαμπρά πεδία δόξης για όσους επιθυμούν την πόλωση, τον

αυταρχισμό και τον περιορισμό του κράτους δικαίου. Συμπερασματικά, θα λέγαμε, αν και οι ερευνητές διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ τους, ο περιορισμός της ισχύος ης αλήθειας και των αξιώσεων του διεθνούς δικαίου βρίσκεται στο επίκεντρο αμφοτέρων των προσπαθειών.

Στο τέταρτο μέρος εξετάζεται η επικοινωνιακή διάσταση του πολέμου στη Γάζα, αλλά κυρίως η απεικόνιση των πολέμου και των πρωταγωνιστών του στα παλιά και νέα Μέσα. Το τέταρτο αυτό μέρος με τον τίτλο «Παλιά και νέα Μέσα και ο πόλεμος στη Γάζα», συγκεντρώνει και τον μεγαλύτερο, συγκριτικά, αριθμό εργασιών που κατατέθηκαν στο συνέδριο και δημοσιεύονται στον παρόντα τόμο. Θεωρούμε ότι αυτό οφείλεται αφενός στο γεγονός ότι ο πόλεμος αυτός είναι σχετικά πιο πρόσφατος και αφετέρου επειδή -λόγω της προϊστορίας του προβλήματος- είναι περισσότερο γνωστός και οικείος ως πολιτικό πρόβλημα στο ελληνικό κοινό.

Ο Νίκος Ναγόπουλος λαμβάνει ως σημαντική παράμετρο στην εξέλιξη του παλαιστινιακού ζητήματος το ρόλο των ΜΜΕ και της δημοσιότητας. Εστιάζει όμως κυρίως στις ποικίλες, δικαιϊκές, πολιτικές κ.ά. προϋποθέσεις της επίλυσης ή μη του προβλήματος, οι οποίες επηρεάζονται από τις επικοινωνιακές, αλλά και τις επηρεάζουν. Όπως υπογραμμίζει, η διαπραγμάτευση του παλαιστινιακού ζητήματος ως πολιτικού προβλήματος είτε με την απολυτοποίηση εκατέρωθεν αφηγημάτων και τη διεκδίκηση του ίδιου γεωγραφικού χώρου, είτε με τη δημιουργία δύο ξεχωριστών κρατών πρέπει να ικανοποιεί δύο προαπαιτούμενα. Πρώτον, το υπαρξιακό ζήτημα και την ασφάλεια των πληθυσμών (Ισραήλ) και δεύτερον, το ζήτημα της δικαιοσύνης (Παλαιστίνη).

Ο Γιώργος Πλειός και ο Μιχάλης Ταστσόγλου παρουσιάζουν τα αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας για την κάλυψη του πολέμου στη Γάζα από τα κεντρικά δελτία ειδήσεων των ελληνικών τηλεοπτικών σταθμών εθνικής εμβέλειας. Διαπιστώνουν ότι στην πλειονότητά τους οι ελληνικοί τηλεοπτικοί σταθμοί δεν κράτησαν αμερόληπτη θέση. Αντιθέτως, υιοθέτησαν την ορολογία, τις θέσεις, τα επιχειρήματα και την εν γένει ρητορική του Ισραήλ, των ΗΠΑ και της Δύσης, κάτι που σε ορισμένους εξ αυτών των τηλεοπτικών σταθμών παρουσιάζει ιδιαίτερη ένταση.

Η Δήμητρα Μαρέτα εξετάζει τον επίσημο κυβερνητικό λόγο στην Ελλάδα σχετικά με τον πόλεμο στη Γάζα, όπως διαδόθηκε από ελληνικά ΜΜΕ και αντιπαραβάλλει τον λόγο αυτό με επίσημο λόγο για τον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο. Εστιάζει στην απο-ανθρωποποίηση των Παλαιστινίων και τη δικαιολόγηση της γενοκτονίας, ενώ διαπιστώνει μετατόπιση από την ισλαμοφοβία με αναφορά στη θρησκεία στην αντίστοιχη με αναφορά στη φυλή. Υπογραμμίζει ως σημαντική παράμετρο του προβλήματος την σχέση της εξουσίας με τα κυρίαρχα Μέσα που παρατηρείται στην Ελλάδα.

Ο Αχιλλέας Καραδημητρίου και ο Μιχάλης Ταστσόγλου με τη χρήση της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου πραγματοποιούν συγκριτική ανάλυση του επίσημου Λόγου της πολιτικής εξουσίας και της έντυπης δημοσιογραφίας, όπως αναπαράγεται στα πρωτο-

σέλιδα ελληνικών εφημερίδων αναφορικά με τον πόλεμο στη Γάζα. Διαπιστώνουν ταύτιση των ελληνικών μέσων ενημέρωσης με το πολωμένο πλουραλιστικό επικοινωνιακό σύστημα που υπάρχει στην Ελλάδα. Στα περισσότερα πρωτοσέλιδα εφημερίδων και κυρίως εκείνων που έχουν φιλελεύθερο ή συντηρητικό ιδεολογικό προσανατολισμό η δημοσιογραφική κάλυψη του Παλαιστινιακού ζητήματος επικεντρώνεται σε πτυχές όμοιες με εκείνες που αναδεικνύονται από τον επίσημο κυβερνητικό λόγο.

Ο Δημήτρης Τσερεμέγκλης-Ηλιόπουλος με τη χρήση της κριτικής ανάλυσης λόγου επιχειρεί τη μελέτη του επίσημου κρατικού λόγου του Ισραήλ, όπως αυτός εκφράστηκε σε συνεντεύξεις που παραχώρησε σε ελληνικά ΜΜΕ ο πρέσβης του Ισραήλ στην Ελλάδα Νόαμ Κατζ. Ειδικότερα διερευνά τις μεθόδους με τις οποίες επιχειρείται η άντληση νομιμοποίησης για τις γενοκτονικές επεμβάσεις του Ισραήλ μέσα από τον λόγο του Κατζ.

Ο Γιάννης Πλειός και η Βάλια Καϊμάκη διερευνούν τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση της κοινής αντίληψης κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης Ισραήλ-Χαμάς. Αξιοποιώντας τεχνικές Νευρογλωσσικού Προγραμματισμού αναλύουν τη συμβολή των hashtag στην πλαισίωση και την πόλωση της σύγκρουσης. Η έρευνα αναδεικνύει τον κρίσιμο ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση της αντίληψης και στη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τη σύγκρουση, καθώς και τους κινδύνους που εγείρονται από την παραπληροφόρηση και την προπαγάνδα.

Ο Δημήτρης Βαγιάνος και η Αντωνία Παπακωνσταντίνου επιχειρούν να καταγράψουν την επιδραστικότητα των ΜΚΔ στην περίπτωση του πολέμου στη Γάζα. Τονίζουν τη σημασία της παραπληροφόρησης και τον διαχρονικό ρόλο που διαδραματίζουν τα ΜΜΕ στις συγκρούσεις στην περιοχή. Οι ερευνητές αναλύουν τη χρήση συγκεκριμένων λογαριασμών στα ΜΚΔ και από τις δύο πλευρές.

Αναφορικά με τα κείμενα για την Παλαιστίνη, τα αποτελέσματα των ερευνών συντείνουν στην ανισότητα των επικοινωνιακών οπλοστασίων των δύο πλευρών του πολέμου. Προκύπτει ένα ανισοβαρές περιβάλλον σύγκρουσης, όπως το θέτει ο Νίκος Ναγόπουλος, το οποίο στηρίζεται μεταξύ άλλων σε συγκεκριμένες επικοινωνιακές πρακτικές, όπως η δημοσιογραφία του πολέμου και η νομιμοποίηση των πολεμικών πρακτικών του Ισραήλ, η ενορχήστρωση των ΜΜΕ με τις κυβερνήσεις τους, η αποκεντρωμένη δομή των ΜΚΔ που βοηθάει τη συνάρθρωση ακόμα και αντικρουόμενων επιχειρημάτων προς όφελος κάποιας εκ των δύο πλευρών, αλλά και η υποστήριξη της σύγκρουσης των πολιτισμών διά της μετατόπισης του κέντρου βάρους των σχέσεων διαφοράς που συναρθρώνονται στο σχετικό λόγο προς τον φυλετισμό.

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη παρουσίαση των εργασιών που δημοσιεύονται στον παρόντα τόμο πρέπει να πούμε ότι τα κείμενα του Νικόλα Βαφειάδη, της Ματίνας Παπαχριστούδη, του Μιχάλη Χατζηκωνσταντίνου, των Λαμπρινής Παπαδοπούλου,

Αναστασίας Κατσαουνίδου, Ιωάννη Αγγέλου, καθώς και του Αναστάσιου Ρόμπορα αναφέρονται σε επικοινωνιακές όψεις και των δυο πολέμων που απασχολούν τη θεωρία και την έρευνα της μαζικής ή τεχνικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας.

Γνωρίζουμε, εξ αποστάσεως οι περισσότεροι/ες, ήτοι από ταινίες ή άλλα καλλιτεχνικά έργα, ενημερωτικά Μέσα ή προφορικές αφηγήσεις, τις συνέπειες που μπορεί να επιφέρει ένας πόλεμος στη ζωή και τη μοίρα χιλιάδων ή εκατομμυρίων ανθρώπων για μια ή περισσότερες γενιές. Η γενιά μας ήδη τις βλέπει στα μέτωπα της Ουκρανίας και της Γάζας. Πλέον εδώ και αρκετό καιρό η πορεία προς έναν πόλεμο, η διεξαγωγή, καθώς και τα αποτελέσματά του εξαρτώνται σε μεγάλο και διαρκώς αυξανόμενο βαθμό από την επικοινωνιακή διαχείρισή του και τεχνολογικά επικοινωνιακά μέσα που χρησιμοποιούνται τόσο πριν ξεσπάσει ο πόλεμος όσο και στην πορεία της διεξαγωγής του. Γι' αυτό και η ενημέρωση για την επικοινωνιακή διάσταση των σύγχρονων πολέμων δεν είναι κάτι δευτερεύον ή μια λεπτομέρεια του πολέμου.

Έχοντας κατά νου όλα αυτά θα παραφράσουμε το λατινικό ρητό και θα πούμε *Si vis pacem para pacem!*

Βιβλιογραφία

Kadushin C. (2019), *Κοινωνικά δίκτυα.* Αθήνα: Κριτική.

Ταστσόγλου Μ. (2022), *Η ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού στον περί Μνημονίων Λόγο: Ανάλυση Λόγου των κυβερνητικών στελεχών, 2010-2018.* Αθήνα: Παπαζήσης.

Dahlberg L. (2007), Rethinking the fragmentation of the cyberpublic: From consensus to contestation. *New Media & Society, 9(5), 827-847*. DOI: 10.1177/1461444807081228.

Fuchs C. (2017), Donald Trump: A Critical Theory-Perspective on Authoritarian Capitalism. *Triple C, 15(1), 1-72.* DOI: 10.31269/triplec.v15i1.835 (τελυταία πρόσβαση 12/4/2025).

Gramsci A. (1992), *Selections from the prison notebooks*. New York: International Publishers.

Holton R. (2011), *Globalization and the nation state*. London: Palgrave Macmillan.

Jordan A. C. (2022), De-Globalization: fact or friction? *Latin American Journal of Trade Policy, 12, 37-74.*

Kahn H. (1960), The arms race and some of its hazards. *Daedalus, 89(4), 744-780.*

Kumar S., Shahid A. & Agarwal M. (2024), Is BRICS expansion significant for global trade and GDP? *BRICS Journal of Economics, 5(4), 5-36*. DOI: 10.3897/brics-econ.5.e139877.

Lovelace A. G. (2022), The Media Offensive: How the press and public opinion shaped allied strategy during World War II. Lawrence, KS: Kansas University Press.

Lycarião D. (2024), Disentangling public sphere fragmentation from media choice expansion: Three measurement strategies and their implications. *International Journal of Communication, 18, 4623-4643.*

Piketty T. (2014), *Capital in the Twenty-first century*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Spohr D. (2017). "Fake news and ideological polarization: filter bubbles and selective exposure on social media". *Business Information Review*, 34(3):150–160.

Taylor P. (2003), *Munitions of the mind: a history of propaganda from the ancient world to the present era*. Manchester: Manchester University Press.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η δημοσιογραφική ματιά

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στα μέτωπα της Ουκρανίας και της Μέσης Ανατολής

Νικόλας Βαφειάδης

Περίληψη

Η χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης εξελίσσεται διαρκώς και προσφέρει σημαντικά δωρεάν εργαλεία σε δημοσιογράφους και εμπόλεμους. Το γεγονός αυτό φαίνεται ευκρινώς στους δυο πολέμους που εξετάζουμε. Τόσο οι δημοσιογράφοι όσο και οι εμπόλεμοι χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους. Οι μεν δημοσιογράφοι για να αντλήσουν και ανταλλάξουν πληροφορίες, οι δε εμπόλεμοι προκειμένου να διαδώσουν την προπαγάνδα τους

Η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στον πόλεμο της Γάζας

Σχεδόν αμέσως μετά την έναρξη του πολέμου στη Γάζα, που ξεκίνησε με αφορμή τη μαζική επίθεση της Χαμάς κατά Ισραηλινών στόχων και απλών πολιτών στις 7 Οκτωβρίου, οι αρχές και διάφορες οργανώσεις δημιούργησαν Ομάδες στο What's app, αρχικά για ενημέρωση και έγκαιρη προειδοποίηση μεταξύ τους.

Στη συνέχεια, όποιος δημοσιογράφος διαπιστευόταν στο Γραφείο Τύπου της Ισραηλινής κυβέρνησης, αποκτούσε πρόσβαση στη σχετική ομάδα του What's app, προκειμένου να ενημερώνεται για τις εξελίξεις στο πεδίο, για τις συνεντεύξεις Τύπου αξιωματούχων, για τις διεθνείς συναντήσεις, αλλά και για τις θέσεις των Ισραηλινών. Παράλληλα, μέσα από τον επίσημο ιστότοπο μπορούσε να βρει τα απαραίτητα έγγραφα, τις προϋποθέσεις διαπίστευσης και τις τελευταίες ειδήσεις με την οπτική της ισραηλινής κυβέρνησης (https://www.gov.il/en/departments/government-press-office/govil-landing-page).

Ανάμεσα στις υπηρεσίες για τις οποίες ενημερώνονταν οι δημοσιογράφοι ήταν και οργανωμένα ταξίδια με συνοδεία υπαλλήλων του Γραφείου Τύπου της Κυβέρνησης και στρατιωτικών σε προκεχωρημένα σημεία κοντά στη Γάζα, στα κιμπούτς που δέχθηκαν την επίθεση της Χαμάς ή ακόμη και σε σημεία στρατιωτικής συγκέντρωσης, ενόψει τότε των χερσαίων επιχειρήσεων στη Γάζα.

Συνήθως δινόταν ραντεβού σε συγκεκριμένο σημείο στο Τελ Αβίβ ή την Ιερουσαλήμ, από όπου ξεκινούσαν λεωφορεία. Η πρόσβαση με ιδιωτικά αυτοκίνητα επιτρεπόταν μέχρι ένα συγκεκριμένο προκεχωρημένο σημείο. Από εκεί και πέρα μόνο στα πούλμαν. Λόγω της επικινδυνότητας, οι δημοσιογράφοι γίνονταν δεκτοί μόνο αν φορούσαν κράνος και αλεξίσφαιρο γιλέκο συγκεκριμένων προδιαγραφών.

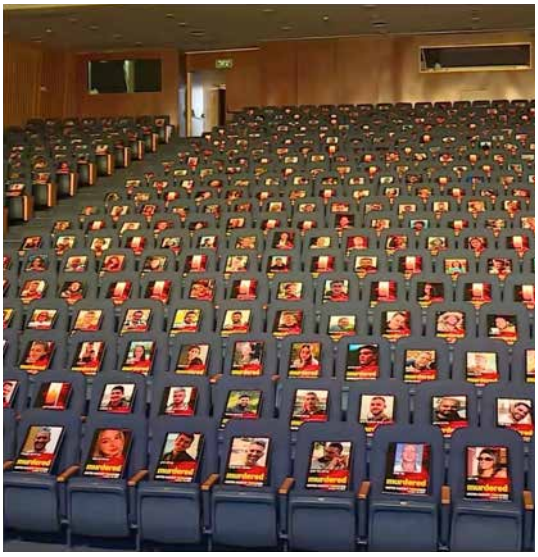

Γρήγορα, ανάλογη ομάδα δημιούργησαν οι συγγενείς των απαχθέντων Ισραηλινών, στην οποία ενημέρωναν για όλες τις εκδηλώσεις τους. Παράλληλα, έδιναν πρόσβαση στον διεθνή Τύπο σε οργανωμένες ή μεμονωμένες συνεντεύξεις συγγενών ή απελευθερωθέντων ομήρων για τις συνθήκες κράτησής τους, ανάλογα και με τα αιτήματα των δημοσιογράφων.

Με την πάροδο των ημερών, ανέπτυξαν και ιστότοπο επισκέψιμο, όπου παρουσιάζουν στοιχεία των αγνοουμένων και απαχθέντων και αποκαλύπτουν τις συνθήκες απαγωγής τους, ή αναρτούν βίντεο από διεθνή μέσα ενημέρωσης (https://stories.bringthemhomenow.net/).

Με πρωτοβουλία της ΕΣΗΕΑ, κατόπιν παραινέσεων απεσταλμένων τηλεοπτικών καναλιών, οι Έλληνες δημοσιογράφοι δημιούργησαν τη δική τους ομάδα για ανταλλαγή πληροφοριών με τίτλο «Πόλεμος στο Ισραήλ». Προϋπήρχε η ομάδα «Τα λιοντάρια του Ισραήλ», μια συνέχεια από προηγούμενο πόλεμο. Η ομάδα λειτούργησε σε τουλάχιστον μια περίπτωση και ως γραμμή διάσωσης, όταν Έλληνας δημοσιογράφος που κάλυπτε συγκέντρωση Παλαιστινίων παγιδεύτηκε εν μέσω πυρών και χρειάσθηκε κινητοποίηση της ΕΣΗΕΑ και του Υπουργείου Εξωτερικών, ώστε να παρέμβει ο ισραηλινός στρατός. Στην ομάδα συμμετείχε και ο Έλληνας πρόξενος στα Ιεροσόλυμα, που ενημερωνόταν για τις κινήσεις των ελληνικών δημοσιογραφικών ομάδων.

ΕΝΩΣΙΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ ΑΘΗΝΩΝ
JOURNALISTS' UNION
OF ATHENS DAILY NEWSPAPERS

Μέσω της σελίδας αυτής υπήρχε ενημέρωση και για δημοσιογράφους που έρχονταν από την Ελλάδα και θα μπορούσαν να φέρουν χρήματα, αλεξίσφαιρα ή άλλα απαραίτητα. Η ΕΣΗΕΑ έστειλε με Έλληνα δημοσιογράφο και κιτ με υλικό πρώτων βοηθειών για κάθε δημοσιογράφο (επίδεσμοι, αιμοστατικά κ.λπ.). Οι ξένοι δημοσιογράφοι δημιούργησαν τη δική τους ομάδα, προκειμένου να ανταλλάσσουν πληροφορίες, επαφές και υλικό.

Δεδομένα ασφαλείας και επικίνδυνες περιοχές σημειώνονταν για το κοινό καλό. Δημοσιογράφοι που έφευγαν πωλούσαν αλεξίσφαιρα και κράνη. Συνιστούσαν επίσης γνωστούς τους fixers είτε στην ισραηλινή, είτε στην παλαιστινιακή πλευρά, κάτι που τις πρώτες ημέρες ήταν αρκετά δυσεύρετο

Στην ομάδα έγιναν δεκτοί και τοπικοί δημοσιογράφοι αλλά και στελέχη του GPO, προκειμένου να δίνουν χρήσιμες επαφές και πληροφορίες στους διεθνείς δημοσιογράφους. Ορισμένοι ξένοι δημοσιογράφοι δημοσίευαν ρεπορτάζ τους που θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν και άλλοι συνάδελφοί τους (https://edition.cnn.com/2024/01/19/world/palestinians-x-tiktok-instagram-gaza-cec/index.html). Όπου υπήρχε τραυματισμός δημοσιογράφου δημοσιεύονταν πληροφορίες για βοήθεια, (αιμοδοσία κ.λπ.) και για αποφυγή επικίνδυνων σημείων. Κάποια στιγμή εκφράζονταν και απόψεις για ενδιαφέρουσες ή μη, συνεντεύξεις και πιθανούς συνομιλητές.

Η ισραηλινή πρεσβεία στην Αθήνα δημιούργησε τη δική της ομάδα ενημέρωσης, στην οποία συμπεριέλαβε όλους τους διαπιστευμένους δημοσιογράφους. Με τον τίτλο Information Group Israel Embassy, αναμεταδίδει ακόμη και σήμερα όλες τις σημαντικές ειδήσεις και ενημερώσεις των Ισραηλινών αρχών, ενώ παράλληλα επισημαίνει ιδιαίτερα ειδήσεις ελληνικού ενδιαφέροντος.

Έτσι, δόθηκε η ευκαιρία και στους δημοσιογράφους που καλύπτουν εξ αποστάσεως την κρίση, να συμμετέχουν σε διαδικτυακές συνεντεύξεις και ενημερώσεις. Άλλα χρήσιμα κοινωνικά δίκτυα στον πόλεμο της Γάζας ήταν τα εξής:

Η πιο χρήσιμη εφαρμογή στο Ισραήλ ήταν και εξακολουθεί να είναι η Red Alert, που συντηρείται από εθελοντική ομάδα, η οποία ενημερώνει για τους συναγερμούς https://play.google.com/store/apps/details?id=com.red.alert&hl=en

Σημαντική ήταν η συμβολή στην ενημέρωση των δημοσιευμάτων στο Twitter/X από διάφορες πηγές.

Οι λογαριασμοί των μεγάλων μέσων ενημέρωσης και των τοπικών ισραηλινών μέσων αποτελούσαν βασική πηγή πληροφόρησης των απεσταλμένων στο Ισραήλ.

Ο Ισραηλινός στρατός είχε δικό του κανάλι σε όλα τα κοινωνικά δίκτυα και οι περισσότεροι απεσταλμένοι ακολουθούσαν για να μαθαίνουν όλες τις τελευταίες πληροφορίες και να αντλούν φωτογραφίες και βίντεο από τη στρατιωτική δράση.

Δικά τους κανάλια ενημέρωσης διατηρούσαν στα κοινωνικά δίκτυα και η Χαμάς αλλά και η Χεζμπολάχ, από όπου οι δημοσιογράφοι μάθαιναν και τις απόψεις και τις ειδήσεις από την άλλη πλευρά.

Τα «λιοντάρια του Κιέβου»

Ομάδα ανάλογη με αυτή του Ισραήλ είχαν δημιουργήσει οι Έλληνες απεσταλμένοι και πολεμικοί ανταποκριτές και στο Κίεβο της Ουκρανίας έναν χρόνο νωρίτερα, με τον ευφάνταστο τίτλο «Τα Λιοντάρια του Κιέβου». Στην ομάδα ανταλλάσσαμε πληροφορίες για τα ρωσικά πλήγματα στην ουκρανική πρωτεύουσα, δίνοντας σε πραγματικό χρόνο πληροφορίες επί χάρτου για τον εντοπισμό των σημείων όπου υπήρχε καλή εικόνα και ρεπορτάζ. Παράλληλα κανονίζαμε συναντήσεις είτε όλοι μαζί, είτε σε μικρότερες ομάδες για αποστολές σε επικίνδυνα σημεία.

Χάρις στο καλό συναδελφικό κλίμα η ομάδα λειτούργησε σχεδόν υποδειγματικά για το μεγαλύτερο μέρος της αποστολής.

Το κυρίαρχο κοινωνικό δίκτυο στην Ουκρανία ήταν και παραμένει το Telegram. Η κρυπτογράφησή του και το γεγονός ότι επιτρέπει τη διακίνηση φωτογραφιών και βίντεο υψηλής ανάλυσης το έχει καταστήσει εξαιρετικά δημοφιλές. Εκεί διατηρεί κανάλι το Ουκρανικό Γραφείο Τύπου, Media Center Ukraine, Ukinform, στο οποίο ενημερώνει για τις προγραμματισμένες συνεντεύξεις Τύπου, ανεβάζει τα σχετικά βίντεο, προτείνει θέματα για κάλυψη, κατόπιν συνεννόησης κ.λπ. Χρήσιμο είναι και το κανάλι Pravda Gerashenko-en με 21.500 ακολούθους, στο οποίο προβάλλεται η ουκρανική άποψη για τις εξελίξεις και η κρατική προπαγάνδα.

Από την αρχή της ρωσικής εισβολής, ο πρόεδρος Βολοντίμιρ Ζελένσκι χρησιμοποίησε πλατφόρμες όπως το Twitter και το Instagram για να απευθυνθεί στο παγκόσμιο ακροατήριο, ζητώντας υποστήριξη και δίνοντας ενημερώσεις σε πραγματικό χρόνο.

Όταν μάλιστα η ρωσική προπαγάνδα πυροδότησε φημολογία ότι δήθεν είχε εγκαταλείψει το Κίεβο, παρουσιάσθηκε στους δρόμους της πόλης επικεφαλής κυβερνητικού κλιμακίου για να δείξει ότι είναι παρών και να τονώσει το ηθικό των Ουκρανών.

Και οι δυο εμπόλεμες πλευρές χρησιμοποίησαν τα κοινωνικά δίκτυα, και κυρίως το Telegram για τη διασπορά προπαγάνδας και παραπληροφόρησης. Στρατιώτες της πρώτης γραμμής και απλοί πολίτες που κατέγραψαν με τα κινητά τους επίμαχες σκηνές και τις δημοσίευσαν σε κοινωνικά δίκτυα, έδωσαν την ευκαιρία στη συνέχεια για την επίσημη καταγραφή εγκλημάτων πολέμου. Κομβικό ρόλο στη λειτουργία του διαδικτύου στις εμπόλεμες περιοχές έπαιξε το Starlink του Ίλον Μασκ, που βοήθησε και επιχειρησιακά την ουκρανική πλευρά.

Συμπεράσματα

Η ευρεία χρήση των κοινωνικών δικτύων από πολίτες, δημοσιογράφους και εμπολέμους οδηγεί σε διαφορετικά πολεμικά αφηγήματα ανάλογα με την πλευρά στην οποία βρίσκεται ο καθένας.

Η προπαγάνδα, και εσχάτως και οι βιντεορεαλιστικές ειδήσεις (deep fake news) θολώνουν το τοπίο. Οι δημοσιογράφοι επιχειρούν να φωτίσουν τα γεγονότα, ωστόσο είναι φυσικό να επηρεάζονται από την πλευρά από την οποία καλύπτουν τις πολεμικές συρράξεις και λόγω της υπεροπλίας στα τοπικά κοινωνικά δίκτυα.

Επίσης η μεροληψία των αλγορίθμων σε πλατφόρμες κοινωνικών δικτύων σε ορισμένες περιπτώσεις δημιουργούν συστημική προκατάληψη. Για παράδειγμα, η Meta απέδωσε σε τεχνικά σφάλματα τη λογοκρισία φιλοπαλαιστινιακού περιεχομένου, για την οποία υπήρξαν καταγγελίες.

Στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο μια ενδιαφέρουσα παράμετρος είναι η χρήση των κοινωνικών δικτύων από επαγγελματικούς στρατούς, όπως η οργάνωση Βάγκνερ, για να στείλουν τα μηνύματά τους, ασκώντας πίεση προς την στρατιωτική ηγεσία.

Οι εμπόλεμες πλευρές χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα και για να δείξουν ακραίες εικόνες, όπως οι εικόνες νεκρών παιδιών στην Παλαιστίνη, ή Ισραηλινών ομήρων από τη μια και ηγετών παλαιστινιακών οργανώσεων από την άλλη που εκτελούνται ή πέφτουν θύματα αεροπορικών βομβαρδισμών για να εντείνουν την πόλωση και την ψυχολογική βία κατά της άλλης πλευράς.

Οι προπαγανδιστικοί μηχανισμοί χρησιμοποιούνται από τους ισχυρούς για να δείξουν μέσω των κοινωνικών δικτύων μια «αποστειρωμένη» εκδοχή των πολεμικών επιχειρήσεων, που τις κάνουν να μοιάζουν με βίντεο-γκέιμ, αποσιωπώντας συστηματικά τις «παράπλευρες απώλειες» αμάχων.

Η «χαμένη τιμή» της δημοσιογραφίας

Δημήτρης Λιάτσος

Περίληψη

Η έκφραση περί «χαμένης τιμής» της ελληνικής δημοσιογραφίας, πέρα από πιστοποίηση μιας κατάστασης που δείχνει την απομάκρυνση από θεμελειώδεις αρχές του αγαθού της ενημέρωσης του «Δήμου», του κοινού, δεν έχει στόχο να αμαυρώσει τον κλάδο το οποίο υπηρέτησαν με συνέπεια χιλιάδες επαγγελματίες του χώρου. Ο στόχος, είναι μέσα από την αφήγηση εμπειρικών ζωντανών στοιχείων, να υπάρξει συμβολή στην ποιοτική βελτίωση, αν χρειαστεί και… ανατροπή νοσηρών δεδομένων που τον ταλανίζουν. Κυρίως, να μείνει ως παρακαταθήκη προς τη νέα γενιά εκείνων που θέτουν ως σκοπό τους την ενασχόληση με τη γραφή για τα του Δήμου! Διότι, όπως οριοθετήθηκε αρχικά, οι δημοσιογράφοι, όπως οι εργαζόμενοι στην υγεία, την παιδεία δεν αποτελούν επαγγέλματα με τη στενή έννοια του όρου. Ορίζονται ως «λειτούργημα» προς τέρψιν, του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου.

Μερικές σκέψεις περί χαμένης τιμής της δημοσιογραφίας

Αχ, αυτή η «χαμένη τιμή» της δημοσιογραφίας! Υπήρξε άραγε ποτέ εκτός πολιτικού, οικονομικού κατεστημένου; Και δεν φαντάζουν, άραγε, «αιθεροβάμονες» εκείνοι, (μαζί και η αφεντιά μου), που επιμένουν να θεωρούν ότι πρέπει να ενημερώνουν τον «Δήμο» για τα όσα λαβαίνουν χώρα; Όπως τα ζουν, τα βλέπουν, τα παρακολουθούν και τα κατανοούν…

Ως ειδική κατηγορία της δημοσιογραφίας έχει επικρατήσει να θεωρείται η ομάδα «ανταποκριτών εξωτερικού». Για την Ελλάδα ακόμα πιο περιορισμένα, μιλάμε για «ανταποκριτές εξωτερικού». Πολλοί εκ των οποίων, κυρίως εκτός χωρών της ΕΕ, ανάλογα με τις εξελίξεις στις χώρες που βρίσκονται, μετατρέπονται συνήθως και σε «πολεμικούς» είτε «στρατιωτικούς» ανταποκριτές.

Δεν θα μείνω εδώ στο θέμα της αν(επαρκούς) επάνδρωσης με απαραίτητα μέσα προστασίας είτε εργαλείων χρήσης για να κάνουν τη δουλειά τους. Ούτε για την

ελάχιστη αναγκαία γνώση του χώρου που πρέπει να έχεις και στον οποίο στάλθηκες να εργαστείς!

Ένα βασικό στοιχείο που πάντα υπήρχε αλλά έχει αναδειχτεί τις τελευταίες δεκαετίες σε βασικό, είναι η σύνδεση με τη βάση σου. Με την εφημερίδα, το κανάλι, το ραδιόφωνο το οποίο εκπροσωπείς ή συμφώνησες να καλύπτεις… Χωρίς τη σύνδεση αυτή δεν υπάρχει ανταποκριτής. Λογικό. Ωστόσο, αντί η σύνδεση να είναι οργανική, τεχνολογική, υποστηρικτική, εξελίχθηκε σε τρόπο κατεύθυνσης, σε «γραμμή» μέσα στην οποία θα πρέπει να κινηθεί ο ανταποκριτής, απαρέγκλιτα. Ανεξάρτητα με το τι γίνεται στο χώρο που βρίσκεται, τι βλέπει, πως το εκλαμβάνει…

Ανταποκριτής ΜΜΕ: Αναφορά σε εμπειρία λειτουργίας δεδομένων

Πλειάδα περιοχών που βρέθηκα και έστελνα ανταποκρίσεις, αποδείχτηκαν ενδιαφέρουσες περιπτώσεις για μελέτη στον τομέα της σύγκρουσης των επί τόπου δεδομένων με τη γενική, κατευθυντήρια «γραμμή» πλεύσης από τη βάση του ΜΜΕ που εκπροσωπείς!

Αναφέρω μερικά παραδείγματα ώστε να φανεί ότι δεν είναι «ιδιοτροπία» του εκάστοτε αρχισυντάκτη αλλά στοχοπροσηλωμένη πολιτική επιλογή.

Σεπτέμβρης 2001, Αφγανιστάν: Η αντίδραση της αρχισυνταξίας από την Αθήνα, σε ανταπόκρισή μου:

– Τι είναι αυτά που λες; Το *CNN*, τα διεθνή πρακτορεία λένε άλλα… Πας κόντρα στο δελτίο που βγαίνεις… (Είναι αλήθεια ότι αργότερα μου ζήτησαν συγνώμη!).

Νοέμβρης 2004, ***Κιέβο, «έγχρωμη επανάσταση***». Έχει χαραχτεί στη μνήμη μου, ως πικρό κατακάθι, η έκφραση από την αίθουσα σύνταξης της *ΕΡΤ*, συναδέλφου:

– Δημήτρη μη μας λες τα δικά σου, δες λίγο τα διεθνή πρακτορεία, εκεί γίνεται επανάσταση!

– Εγώ βλέπω γιγάντιες οθόνες στην πλατεία όπου δείχνουν ζωντανό από το Βατικανό τον Πάπα Ιωάννη-Παύλο να χαιρετά τους συγκεντρωμένους… Τι δουλειά έχει ο καθολικός ηγέτης στην καρδιά της ρωσικής ορθοδοξίας, το Κίεβο; Δε βλέπω παρέμβαση του πατριάρχη «Πασών των Ρωσιών»!

- Εντάξει τώρα, δε θα μπλέξουμε και με τις θρησκείες… Όλα τα κανάλια δείχνουν εξέγερση… Κόσμο, αντιδράσεις θέλουμε! Και τράβηξε καμία βίαιη σκηνή!

Αύγουστος 2008, ***Καύκασος, εισβολή του στρατού*** του Γεωργιανού προέδρου, Σακασβίλι στη μικρή αυτόνομη Δημοκρατία της Νότιας Οσετίας. Η *ΕΡΤ*, με την οποία βρέθηκα εκεί, με είχε «νοικιάσει» μια-δυο μέρες στον ΑΝΤ1(λόγω κυβέρνησης Καραμανλή!).

Στο δελτίο βγάζουν ότι, σύμφωνα με το *CNN*, «ρωσικά τανκς πάνε προς Τιφλίδα», τι λες Δημήτρη;

– Δεν υπάρχει τέτοια περίπτωση…

– Γιατί το ισχυρίζεσαι αυτό;

– Απλά, διότι τα τανκς αυτά ήταν εκεί πριν 20 χρόνια, στην τοπική σοβιετική βάση και έφυγαν μετά τη διάλυση… Ποιος ο λόγος να κινούνται τώρα προς Τιφλίδα;

– Μα, διαψεύδεις δηλαδή το *CNN*;

– Δεν είμαι εδώ για να διαψεύδω αλλά να μεταδίδω αυτά που γίνονται…

– Συγγνώμη αγαπητοί τηλεθεατές, λέει ο παρουσιαστής του δελτίου, τώρα μόλις, το ίδιο το *CNN*, παραδέχεται πως είναι λάθος η είδηση κίνησης ρωσικών τανκς προς Τιφλίδα, συνέχισε Δημήτρη!!!

– Ή εγώ ή το *CNN*, ξέσπασα με ήρεμη αυτοπεποίθηση!

Ούτε καν πέρασε από το μυαλό του συναδέλφου, όχι απλά να μου πει «συγγνώμη», αλλά να κατανοήσει ότι δεν υπάρχουν «διεθνή» θέσφατα σε ανάλογες περιπτώσεις.

Σε εκείνη την περίσταση, έγινε κάτι ακόμα που δείχνει τη ζωτική ανάγκη υπεύθυνης, αυστηρά αντικειμενικής μετάδοσης που μπορεί, άσχετα αν το συνειδητοποιεί ο ανταποκριτής, να έχει και συνέπειες σε… εθνικό επίπεδο. Αποκαλύπτω εδώ το εξής: Γυρίζοντας από τον Καύκασο στη Μόσχα, ζήτησε να με δει ο τότε στρατιωτικός ακόλουθος της πρεσβείας μας. Μόλις συναντηθήκαμε, αυθόρμητα με αγκάλιασε, λέγοντας: Μπράβο σου!

– Ευχαριστώ, αλλά τη δουλειά μου έκανα.

– Όχι, δεν είναι τόσο απλό. Με πήρε επειγόντως ο αρχηγός ΓΕΕΘΑ από Αθήνα. Με ρώτησε τι γίνεται, αυγουστιάτικα, εκεί στον Καύκασο; Του απάντησα, αρχηγέ μου δείτε και τι λέει αυτός εκεί της *ΕΡΤ*…

– Μα, αυτόν βλέπω, ακούω και το CNN, και έχω μπερδευτεί… λέει τα αντίθετα. Νοιώθω ότι ξέρει τι λέει αλλά συνεδρίασαν οι ΥΠΕΞ των χωρών του ΝΑΤΟ και τα ρίχνουν στη Ρωσία! Τι διάολο συμβαίνει;

Ήταν τότε που ΕΕ και ΝΑΤΟ, σε δεύτερο πλάνο (!), αναγνώρισαν ότι ναι μεν ο Σαακασβίλι επιτέθηκε στη Νότια Οσετία, αλλά, σε πρώτο πλάνο τα δυτικά (και όχι τα διεθνή όπως τα αποκαλούν μέχρι τώρα διάφοροι συνάδελφοι είτε από άγνοια είτε επί τούτου), έπαιζαν ότι η αντίδραση της Ρωσίας ήταν «υπερβολική»!!! Αυτό είπε η Μέρκελ… αυτό επαναλάμβαναν οι υπόλοιποι εταίροι, μαζί και η δίκη μας, ΥΠΕΞ, τότε… Εν κατακλείδι, η συντριπτική πλειοψηφία των ανταποκριτών, απεσταλμένων, είχαν συρρεύσει στην Τιφλίδα, αναμένοντας, τάχα, ρωσική εισβολή, την ίδια ώρα που 50 χιλιόμετρα παραπέρα, τα τανκς του Σαακασβίλι είχαν καταστρέψει κτήρια και φυλάκια της πόλης Τσχινβάλ, δολοφονώντας δυο δεκάδες Ρώσους κυανόκρανους που βρίσκονταν εκεί με απόφαση του Σ.Α. του ΟΗΕ!

Μέχρι το 2010, από τη δική μου εμπειρία, μπορώ να πω ότι οι αντιθέσεις με τη βάση στην Αθήνα, υπήρχαν αλλά με επιμονή και παράθεση στοιχείων, μπορούσα-

με να το παλέψουμε. Αν και φαινόταν ότι οι συνάδελφοι εκτιμούν τη δουλειά που κάνεις, οι αρχισυντάκτες επίσης, πλην όμως διαφαίνονταν η επιφύλαξη στις τοποθετήσεις τους.

Από το 2010 και μετά, με την αποδοχή των μνημονίων, την επιχείρηση «ενέσεων» αμνησίας ώστε να γίνει αποδεκτή από το σύνολο των ΜΜΕ, η «γραμμή» στήριξης της πολιτικής των Βρυξελλών, Βερολίνου· η μαζική ενημέρωση, η δημοσιογραφία εσωτερικών και διεθνών γεγονότων, πήγε «στον παράδεισο»! Η κορύφωση της επιβολής ενός «σκληρού ροκ», πως είδηση είναι ότι εξυπηρετεί τις «υποχρεώσεις» των εταίρων μας, μετατράπηκε σε «καθωσπρέπει» ενημέρωση.

Χρονιά σταθμός, το 2014, όταν η δημοσιογραφία υποτάχτηκε στην αναγκαστική αποδοχή του αιματηρού πραξικοπήματος στο Κίεβο, ως «επανάσταση», ως «Ευρωμαϊντάν», ως «λαϊκή εξέγερση κατά της… τυραννίας» και διάφορα ανάλογα ανούσια ακριβοπληρωμένα συνθήματα από τα «ευαγή» ιδρύματα τύπου (USAID)….

Τώρα οι ίδιοι αμερικανοί αφήνουν να δημοσιοποιούνται άκρως αποκαλυπτικές και «γλαφυρές» ιστορίες βιασμού ολόκληρων κοινωνιών!

Την Άνοιξη 2014, έγινε κατανοητό με τον πιο σκληρό τρόπο, ότι κάθε ενημερωτικό βήμα έξω από τη… «γραμμή» πλεύσης, στοιχίζει πανάκριβα. Μείνε μέσα (στη γραμμή) και όλα μέλι-γάλα.

Προσωπικά ήταν το «κύκνειο άσμα» μου, στη δημόσια τηλεόραση. Στην «αναιδή» τόλμη μου να αρθρώσω ένσταση ότι «δεν είναι έτσι η πραγματική εικόνα», ότι ως Έλληνες είμαστε φορείς της δημοκρατίας και πρέπει να δίνεται η αντικειμενική εικόνα των γεγονότων, ακούστηκε από τον τότε ΥΠΕΞ μας, που βρέθηκε στο Κιέβο με δεκάδες άλλους ευρωπαίους κολαούζους, η φράση: Είμαστε με τους νικητές!!! Έτσι πρέπει…

Το 2022 έφερε την απόλυτη ισοπέδωση κάθε προσπάθειας εξήγησης της ρωσικής στρατιωτικής επιχείρησης στην Ουκρανία. Το μοτίβο ήταν: «Εισβολή σε άλλο κράτος» και τίποτα άλλο.

Για τις γραπτές προτάσεις της Μόσχας προς Ουάσιγκτον, τον Ιανουάριο 2022, σε θέματα ασφαλείας, για ανάγκη συμφωνίας μιας συνολικής συλλογικής ασφαλείας για την Ευρώπη και τον κόσμο, για τη μη ρωσική ανοχή προσέγγισης του ΝΑΤΟ στα σύνορά της, για την απόρριψη όλου αυτού του πακέτου από την άλλη πλευρά, τίποτα. Ως μη υπάρχον…

Η δημοσιογραφία έδρασε ως εργαλείο-αιχμή του δόρατος που σκοτώνει την πραγματικότητα σκοτώνοντας ταυτόχρονα την ίδια την τιμή της!

Το Μάρτιο 2022, «συνάδελφος» τρόφιμος του Μαξίμου, όπως μου «αποκάλυψαν» ανώνυμες πηγές, με προειδοποιούσε ότι εδώ (προφανώς στα κανάλια, στα ΜΜΕ γενικά), δεν υπάρχει φιλορωσισμός, ούτε καν ουδετερότητα, είμαστε ιστορικά εκεί που πρέπει!!! Δε μπορείς να λες ότι θέλεις!!!

– Λέω ότι βλέπω, εκτιμώ τι θα γίνει τελικά. Για να είμαστε καλυμμένοι…

– ΄Αστο, ξέχασε το, δε μας χρειάζεται…

Πέρασε ένα τρίχρονο. Τέλη του 2024 και ενώ έχουν έρθει τα πάνω-κάτω στη διεθνή σκηνή, ενώ πολλοί εκφράζουν την φιλική τους προδιάθεση απέναντί μου αλλά, of the record, όπως λέμε αφαιρετικά, άκουσα από, κατά τα άλλα, ευγενή, ευχάριστη γυναικεία δημοσιογραφική ύπαρξη το εξής:

– Είμαστε ευρωπαϊκή χώρα, ευρωπαϊκή δημοσιογραφία και δίνουμε στους Έλληνες, ευρωπαϊκή, δημοκρατική ενημέρωση!!! Φωνή σκληρή, άτεγκτη που δεν άφηνε την παραμικρή δυνατότητα αμφιβολίας ότι μπορεί να μην είναι απόλυτα έτσι τα πράγματα. Μπορεί να υπάρχει και άλλη πλευρά, ίσως πιο ρεαλιστική! Πριν ένα τέταρτο του αιώνα τέτοιες φωνές κάποιοι τις αποκαλούσαν φωνές «κομματόσκυλων». Σήμερα;

Κάποια συμπεράσματα επί των δεδομένων

Έτσι τα φέρε η ζωή να εργάζομαι επί δεκαετίες ως ανταποκριτής εξωτερικού για πλειάδα ελληνικών ΜΜΕ. Με παράλληλη εμπειρία συμμετοχής σε ρωσόφωνα μέσα σε Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία, Γεωργία, Μολδοβία, Αζερμπαϊτζάν, Καζαχστάν, Ουζμπεκιστάν κ.ά. Πάντα το στιβαρό βάθρο πάνω στο οποίο στεκόμουν ήταν η ενημέρωση που θα έδινε δυνατότητα να παίρνει ο πολίτης-καταναλωτής, εικόνα των γεγονότων στη βάση των τοπικών δεδομένων, της ιδιοσυγκρασίας των πληθυσμών της κάθε περιοχής.

Παρά τις όποιες δυσκολίες, αντιξοότητες και αδυναμίες εκτιμώ ότι τα κατάφερνα αρκετά καλά.

Αλλά αυτή η λαίλαπα της ισοπέδωσης των πάντων από την ως τώρα κυρίαρχη ομάδα των παγκοσμιοποιητών, δεν υπήρξε ποτέ. Σε τέτοιο βαθμό και με απόλυτα δεσμευτικούς όρους υποταγής.

Σε ανθρώπινο επίπεδο λυπάμαι τη νέα γενιά που έρχεται… Αναρωτιέμαι με τι εφόδια αντικειμενικότητας θα βγει στην αγορά; Πώς θα αντέξει στις επιταγές των κυρίαρχων της ενημερωτικής πλοήγησης; Με αυτές τις σκέψεις, εκτιμώ ότι οι πανεπιστημιακοί χώροι, οι πνευματικοί φορείς, κάθε παράγων που σέβεται την ιστορία και ανησυχεί για το αύριο της χώρας, του πολιτισμού, των τεχνών που κληροδότησαν οι αρχαίοι που έζησαν και μεγαλούργησαν στα ίδια λιθάρια που βγήκαμε και εμείς, έχουν, έχουμε ιερό χρέος έναντι των ανθρώπων του μέλλοντος.

Ας παλέψουν οι νέοι να κερδίσουν το μέλλον τους. Ας εμπνευστούν από τα μεγάλα θετικά που έχει αναδείξει η ελληνική «πέννα» και ας παλέψουν να μειώσουν τη μαζική υποενημέρωση, πιο αποτελεσματικά από ότι η έως τώρα γενιά. Θέλει αρετή και τόλμη η ελεύθερη ενημέρωση!

Ομοιότητες και διαφορές στα μέτωπα Ουκρανίας-Γάζας/ Νέες και παλιές τεχνικές χειραγώγησης

Ματίνα Παπαχριστούδη

Περίληψη

Τα τρία τελευταία χρόνια, από την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία και τις σχεδόν 400 ημέρες ανελέητης επίθεσης του Ισραήλ στη Γάζα, άλλαξε με δραματικούς ρυθμούς το ισχύον έως και πρόσφατα μοντέλο πληροφόρησης σε καιρό πολέμου. Η προηγούμενη σαρωτική αλλαγή εντοπίζεται κατά τη διάρκεια των δύο πολέμων των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή, το 1993 στο Κουβέιτ, το 2003 στο Ιράκ. Οι ανταποκριτές που κάλυπταν τον πόλεμο μετατράπηκαν σε αναπόσπαστο κομμάτι του αμερικανικού στρατού. Το «ενσωματωμένο σώμα» στρατιωτικών -πλέον- ανταποκριτών εξυπηρετούσε με μεγάλη επιτυχία την «πολεμική προπαγάνδα» των ισχυρών κρατών για τουλάχιστον 20 χρόνια.

Το ολοένα και αυξανόμενο μερίδιο στην ενημέρωση από τα ψηφιακά δίκτυα και τη ροή της πληροφορίας τη στιγμή που συμβαίνει μέσω των διεθνών πλατφορμών, σε μεγάλο βαθμό «αχρήστευσαν» τον ολοκληρωτικό έλεγχο στη μεταβίβαση της πληροφορίας στα μέσα ενημέρωσης και τους δημοσιογράφους-ανταποκριτές.

Οπότε και η κυριαρχία του πολεμικού αφηγήματος από τα εμπόλεμα μέρη ενσωμάτωσε ένα διαφορετικό μοντέλο επιβολής, ελέγχου και λογοκρισίας, το οποίο αξίζει να αναλυθεί περαιτέρω και να ταυτοποιηθεί. Στα δύο πολεμικά μέτωπα, της Ουκρανίας και της Μέσης Ανατολής εντοπίζονται ουσιαστικές διαφορές. Στη μια περίπτωση πρόκειται για πολεμική προπαγάνδα-παραπληροφόρηση και έλεγχο από ολόκληρα κράτη στη διεθνή πολιτική σκηνή για την οποία τα διεθνή Μέσα εξέφρασαν αντιρρήσεις και (ελάχιστες) διαμαρτυρίες. Στη δεύτερη περίπτωση εντοπίζεται πλήρης αντιστροφή της (πολεμικής) πραγματικότητας, ανακατασκευή πολεμικών γεγονότων, πλήρης απαγόρευση πρόσβασης στην πηγή των γεγονότων και με στοχευμένες δολοφονίες των «δημόσιων μαρτύρων», δημοσιογράφων που βρίσκονται στα σημεία συγκρούσεων, λογοκρισία και καταστολή της δημοσιογραφικής ενημέρωσης στο σύνολο των διεθνών ΜΜΕ.

Εισαγωγή

Ανατρέχοντας στα εκατοντάδες ρεπορτάζ, ανακοινώσεις, παρεμβάσεις διεθνών οργανισμών, δηλώσεις κ.λπ., σχετικές με τα μέτωπα σε Ουκρανία και Γάζα, βίωσα ως δημοσιογράφος ένα τρομακτικό συναίσθημα. Για πρώτη φορά ένιωσα βαθιά απόγνωση και λύπη - «δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα λοιπόν ως δημοσιογράφοι; Παγιδευμένοι σε ένα σύστημα ολοκληρωτικού ελέγχου και χειραγώγησης, οι πιθανές ρωγμές για μια δίκαιη ενημέρωση οδηγούν σε καταστολή ή και θάνατο»; Μετά ήρθε η Συρία και το συναίσθημα άλλαξε, μπερδεύτηκα. Όπως φαντάζομαι και πολλοί ακόμη. Οι «εχθροί μουσουλμάνοι» για τους οποίους δεν χρειάζεται να δείχνουμε ενδιαφέρον όταν «σκοτώνονται», όπως είπε κάποτε στον Α' πόλεμο του Κόλπου ο Κόλιν Πάουελ, παρουσιάζονταν στα παγκόσμια δίκτυα ως «αντάρτες» απελευθερωτικού στρατού για να ελευθερώσουν τη Συρία από το βάρβαρο δικτατορικό καθεστώς Άσαντ. Ο επικεφαλής Μοχάμεντ Αλ Γκολάνι, χαρακτηρισμένος για δέκα τουλάχιστον χρόνια στην παγκόσμια κοινότητα ως μέλος της Αλ Κάιντα, σκληροπυρηνικός ισλαμιστής, τζιχαντιστής επικηρυγμένος από το 2018 για 10 εκατ. δολάρια στις ΗΠΑ, προβάλλεται ως «αναμορφωτής», «οικοδομητής» της Συρίας, (Hedges, 2024) πρωταγωνιστεί με κοστούμι και όχι στολή παραλλαγής, όπως ο Ζελένσκι, σε όλα τα διεθνή δίκτυα σε ρόλο αδιαμφισβήτητου, αναγνωρισμένου από τη Δύση, ηγέτη.

Μέσα σε ελάχιστο χρόνο το κυρίαρχο αφήγημα της Δύσης για δεκάδες χρόνια, χρησιμοποιημένο για τους πολέμους στη Μέση Ανατολή, τους εξοπλισμούς τρισεκατομμυρίων δολαρίων, τις επεμβάσεις Νατοϊκών και αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή, άλλαξε. Χωρίς καμία εξήγηση, επιχείρημα ή έστω δικαιολογία, τα κυρίαρχα παγκόσμια ΜΜΕ -κατά ομοίωση και τα εγχώρια που αντιγράφουν τις ανταποκρίσεις τους- αναπαράγουν μαζικά τη νέα δυτική αφήγηση, πολλές φορές με εντελώς άγαρμπο τρόπο. Βλέπουμε για παράδειγμα τη ψευδή είδηση του CNN για τον Σύριο κρατούμενο που απελευθέρωσε το κανάλι. Μέσα σε μόλις τρεις ημέρες το δίκτυο παραδέχθηκε πως ήταν υψηλόβαθμο στέλεχος μυστικών υπηρεσιών και όχι κρατούμενος του καθεστώτος.

Η επισήμανση που αξίζει να γίνει εδώ δεν έγκειται στις μεθόδους που χρησιμοποιούν, αυτές παραμένουν ίδιες. Το καινούργιο που προκαλεί εντύπωση είναι η ταχύτητα στη μετάλλαξη της κεντρικής προπαγανδιστικής ιδέας, η βεβαιότητα ότι κανείς δεν θα αναρωτηθεί. Ως υποσημείωση αξίζει να διερευνηθεί περισσότερο εάν και σε ποιο βαθμό θα «εξαφανισθούν» από την «παγκόσμια ψηφιακή μνήμη», τα ηλεκτρονικά, δηλαδή, αρχειοθετημένα ντοκουμέντα στο διαδίκτυο, όλες οι προηγούμενες δημοσιεύσεις για το ρόλο της ισλαμικής οργάνωσης που ηγείται αλλά και για τον ίδιο τον Γκολάνι.

Από την άλλη, ακριβώς η ταχύτητα μεταπήδησης από το κυρίαρχο αφήγημα «εχθροί Μουσουλμάνοι» ή «τέρατα που δεν είναι άνθρωποι» -το ιδεολογικό ένδυμα των Σιωνιστών για τη γενοκτονία στη Γάζα- επιβεβαιώνει σε μεγάλο βαθμό το πέρασμα στο νέο μοντέλο για την προπαγάνδιση του πολέμου. Η προπαγάνδα έγινε ένας πραγματικός πόλεμος.

Η χρησιμοποίηση των όρων «πληροφοριακός πόλεμος» ή πόλεμος των πληροφοριών που χρησιμοποίησαν μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία (Geneva Graduate Institute, 2023) και το ξέσπασμα ενός πολέμου ανάμεσα στη Ρωσία και τη Δύση, οι Βλαντιμίρ Πούτιν και Βίκτωρ Ζελένσκι, για να δικαιολογήσουν τις ενέργειες φίμωσης και καταστολής έναντι των ΜΜΕ και των δημοσιογράφων, περιγράφουν με ακρίβεια αυτό που βιώνουμε εδώ και 3 χρόνια στο μέτωπο της Ουκρανίας, εδώ και 450 ημέρες στο μέτωπο της σιωνιστικής γενοκτονίας στη Γάζα. Θεωρώ ότι έρευνες και παρουσιάσεις σαν αυτές που ακούστηκαν στο Συνέδριο που διοργάνωσε το Εργαστήρι Κοινωνικής Έρευνας του ΕΚΠΑ - Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ «Η ενημέρωση (ξανα)πάει στο μέτωπο - Τα ΜΜΕ και η κάλυψη των πολεμικών συγκρούσεων στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή» προσθέτουν σημαντικά στοιχεία για τη σε βάθος καταγραφή και ανάλυση στο νέο μοντέλο της «πολεμικής προπαγάνδας».

Η ενσωματωμένη στον πόλεμο, ενημέρωση

Στις αρχές της δεκαετίας του ’80, στη βιβλιογραφία της παγκόσμιας Ιστορίας των ειδήσεων, αναφέρεται το πως μια «πληροφορία έγινε είδηση». Μια πληροφορία τον 11ο αιώνα που αφορούσε κίνηση εμπορευμάτων μεταφέρθηκε από την Ινδία στην Ευρώπη και ήταν η αφορμή να ξεσπάσει ένας πόλεμος. Η πρόκληση ενός γεγονότος, ενός πολέμου εν προκειμένω, από μια πληροφορία, η οποία μεταφέρθηκε υπό το πρίσμα του κομιστή, είναι που διαφοροποιεί την «ενημέρωση» από την «πληροφόρηση». Η ενημέρωση είναι αυτή που αλλάζει τον κόσμο, τη γνώση μας αλλά και τις απόψεις μας για αυτόν. Το επίκεντρο βρίσκεται στον διακομιστή του γεγονότος, τον μεταφορέα της πληροφορίας, στον τρόπο που τη μεταδίδει, τη γλώσσα που χρησιμοποιεί ώστε να περιγράψει και να μεταφέρει ένα γεγονός σε μια κοινότητα. Κάνοντας την υπέρβαση αιώνων, μπορούμε να μιλήσουμε για τον δημοσιογράφο και τη δημοσιογραφία που είναι οι πρωταγωνιστές στο σύστημα της «ενημέρωσης», στη «βιομηχανία της ιδεολογίας» όπως τη χαρακτηρίζω.

Σε αντίθεση με τη διάδοση της πληροφορίας η οποία μπορεί μεν να προσφέρει «γνώση» για τον κόσμο αλλά ρέει ταχύτατα ειδικά σήμερα, μέσα σε έναν απίστευτα χαοτικό θόρυβο χωρίς πυξίδα και κεντρικό άξονα, κυρίως, με άγνωστα φίλτρα και πηγές. Το σύστημα ενημέρωσης είναι αυτό με το οποίο η οικονομική και πολιτική

εξουσία χόρευε έως πρόσφατα έναν πολύπλοκο και πολυδαίδαλο χορό τανγκό, αυτό το σύστημα ενσωμάτωσε η πολεμική προπαγάνδα με μεγάλη επιτυχία σε όλες τις πολεμικές συρράξεις στο τέλος του 20ού αιώνα. Και το έντυσε στα χακί από τις αρχές του 21ου αιώνα.

Σε ό,τι αφορά στον πόλεμο και τα ΜΜΕ, οι εξουσιαστικοί μηχανισμοί σε κυβερνήσεις, στρατό, εταιρείες λόμπι (lobbying) και δημοσίων σχέσεων, χρησιμοποίησαν την «εξουσία» της ενημέρωσης ενσωματώνοντας τα μέσα ενημέρωσης, αρχικά την τηλεόραση, στη στρατιωτική μηχανή επιβολής. Μιλώντας για την τηλεόραση όπου, όπως σημειώνει ο Ιγνάσιο Ραμονέ (1999), η κύρια πληροφορία δεν είναι το τι στην πραγματικότητα συνέβη αλλά το πως ο παρουσιαστής αφηγείται αυτό που συνέβη, τα στρατιωτικά επιτελεία συμπεριέλαβαν την τηλεοπτική αφήγηση στα βασικά όπλα τους, τη μετέτρεψαν σε στρατιωτικό όπλο. Ειδικά μετά τον πόλεμο του Βιετνάμ στον οποίο οι ΗΠΑ έχασαν στον πόλεμο επικοινωνίας, η εικόνα μπήκε υπό αυστηρή στρατιωτική επιτήρηση, γεννήθηκαν νέες τεχνικές χειραγώγησής της, αναπτύχθηκαν και τελειοποιήθηκαν οι μέθοδοι για την πλήρως ενσωματωμένη στους στρατιωτικούς σκοπούς, τηλεοπτική ενημέρωση.

Η εγκαθίδρυση ενός νέου μοντέλου στην προπαγάνδα και χειραγώγηση από τα ΜΜΕ του παγκόσμιου, πλέον, κοινού εμφανίστηκε με τους κατασκευασμένους ψεύτικους τάφους στην Τιμισοάρα όπου αρχισυντάκτες ευρωπαϊκών εφημερίδων άλλαζαν τις ανταποκρίσεις των εκεί ανταποκριτών τους επειδή η τηλεόραση έβγαζε φωτογραφίες μαζικών τάφων (Le Monde, Diplomatigue 1993, 1996). Ωστόσο κατά γενική ομολογία, η πετυχημένη εγκαθίδρυσή του συνέβη στον Α' πόλεμο του Κόλπου το 1990-1991, τον πρώτο πόλεμο σε απ' ευθείας μετάδοση και τελειοποιήθηκε στη διάρκεια της επιχείρησης «Σόκ και δέος» στη μικρή διάρκεια του 2ου πολέμου στον Κόλπο το 2003. Όπως έγραψε ο Ρόμπερτ Φίσκ (Ραμονέ, 1999) «*τι μπορούσα να πω στην ανταπόκρισή μου όταν όλος ο κόσμος έβλεπε την ίδια στιγμή αυτό που συνέβαινε*;»

Πολύ γρήγορα αποδείχθηκε ότι στην πρώτη-ζωντανή κάλυψη πολέμου, ο κόσμος δεν έβλεπε αυτό που στην πραγματικότητα συνέβαινε, αλλά αυτό που οι στρατιωτικοί μηχανισμοί έλεγαν ότι συμβαίνει. Ποτέ άλλοτε στην ιστορία δημοσιότητας δεν υπήρξαν τόσο πολλές εικόνες, ένας πραγματικός καταιγισμός δράσης, δηλώσεων, σχολίων και ενημέρωσης (briefing) των δημοσιογράφων που προκάλεσε πολύ μεγάλο έλλειμμα πληροφόρησης, μια τεράστια επιχείρηση πετυχημένης λογοκρισίας, χειραγώγησης και απόκρυψης της αλήθειας. Για να χρησιμοποιήσω πάλι τον Ραμονέ (2001), το «πλανητικό ταμ ταμ» που ήχησε ο στρατός των ΗΠΑ στο Κουβέιτ το 1990 ήταν η κύρια αιτία για την ταχύτατη χειραγώγηση και τον έλεγχο της λεγόμενης κοινής γνώμης. Η μανία των απευθείας συνδέσεων, η μέθη των ζωντανών μεταδόσεων κατέλαβε έκτοτε το παγκόσμιο επικοινωνιακό σύστημα και άλλαξε τον τρόπο ενημέρωσης και στα άλλα μέσα, τον έντυπο Τύπο και το ραδιόφωνο.

Ψευδείς εικόνες, όπως της νεαρής νοσοκόμας από το Κουβέιτ (που τελικά ήταν κόρη του πρέσβη του Κουβέιτ) η οποία «είδε» στρατιώτες του Ιράκ να αρπάζουν μωρά από τις θερμοκοιτίδες και να τα πατάνε στο κεφάλι (σας θυμίζει τα μωρά στις θερμοκοιτίδες στην Ουκρανία ή τα αποκεφαλισμένα μωρά της ισραηλινής προπαγάνδας;), παραπλανητικές δηλώσεις στρατιωτικών αξιωματούχων, κορεσμός από καθημερινές «ενημερώσεις» για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις σε δημοσιογράφους -κύρια μέθοδος που προκαλεί τη χαρακτηριζόμενη «δημοκρατική λογοκρισία» (Ραμονέ, 1999)- ήταν το αποτέλεσμα μιας καλά σχεδιασμένης επιχείρησης μαζικής πειθούς με τη συνεργασία εταιρείας δημοσίων σχέσεων με το στρατιωτικό κατεστημένο. Οι τηλεσχολιαστές εντάχθηκαν εθελοντικά στο «πατριωτικό» μέτωπο, ανταποκριτές με μεγάλες δόσεις θεατρινισμού φορούσαν αντιασφυξιογόνες μάσκες στα σημεία βομβαρδισμών, Αμερικανοί δημοσιογράφοι παπαγάλιζαν το κατασκευασμένο επιχείρημα παραλληλισμού του Σαντάμ Χουσεΐν με τον Χίτλερ -οι φωτογραφίες για παράδειγμα τον εμφάνιζαν με ελαφρύτερα μικρότερο μουστάκι για να παραπέμπει στον Χίτλερ (Le Monde Diplomatigue, 1993)- εκατοντάδες κανάλια αναμετέδιδαν τα κατασκευασμένα, σκηνοθετημένα σε στούντιο του στρατιωτικού κατεστημένου, βίντεο στα οποία «ηθοποιοί» έπαιζαν το ρόλο αμάχων ή καταπιεσμένων από το καθεστώς Σαντάμ.

Όλα αυτά αναλύθηκαν και έγιναν αντικείμενο σφοδρής κριτικής. Δύο εβδομάδες μετά την εισβολή στο Ιράκ δεκάδες εφημερίδες, όπως οι *The Nation*, *Guardian*, *LA Weekly* κατέθεσαν προσφυγή κατά της κυβέρνησης, κατηγορώντας την για τον ασφυκτικό κλοιό στην πληροφόρηση και τη στρατιωτική λογοκρισία (η υπόθεση δεν έφτασε στις δικαστικές αίθουσες) και 15 ειδησεογραφικοί οργανισμοί διαμαρτυρήθηκαν έντονα με επιστολή τους στον υπουργό Άμυνας (Le Monde Diplomatique, 1993, 1996).

Η στρατιωτική λογοκρισία σε καιρό πολέμου συμπλήρωσε την επιχείρηση ενσωμάτωσης των ΜΜΕ και των δημοσιογράφων στο εκστρατευτικό σώμα στα πολεμικά μέτωπα. Ήδη από τον πρώτο πόλεμο στον Κόλπο, οι δημοσιογράφοι ελέγχονταν από ειδικούς επικοινωνίας, μπορούσαν να επισκεφθούν χώρους μόνο με στρατιωτική συνοδεία (Le Monde Diplomatique, 1996), τα γραπτά υπόκειντο σε έλεγχο δημοσιότητας, απαγορεύονταν η μετάδοση πληροφοριών που θα έβλαπτε την εθνική ασφάλεια.

Τα ΜΜΕ παραδέχθηκαν αργότερα πως η κυβέρνηση Μπους κατάφερε να ελέγξει με τόσο μεγάλη επιτυχία την πληροφόρηση ώστε τόσο τα ΜΜΕ όσο και ο κόσμος να αποδεχθούν ως φυσιολογική τη μετάδοση και δημοσίευση μόνο των επιλεγμένων ειδήσεων από την κυβέρνηση και το στρατό.

Παρά την έντονη αμφισβήτηση και καχυποψία για τα ΜΜΕ και την τηλεοπτική κάλυψη σε απευθείας συνδέσεις από πολεμικά μέτωπα, η χειραγώγησή τους και μέσω αυτών που ενδύθηκαν χωρίς δεύτερη σκέψη τη στολή παραλλαγής, στέφθηκε

και στον 2ο Πόλεμο του Κόλπου επίσης, με μεγάλη επιτυχία. Μήνες πριν την έναρξη της επιχείρησης η αμερικανική κοινή γνώμη εμφανιζόταν στις δημοσκοπήσεις αρνητική σε έναν νέο πόλεμο εναντίον του Ιράκ. Στην έναρξη του πολέμου όμως η θετική στάση των Αμερικανών ξεπέρασε στις δημοσκοπήσεις το 70% (ΕΝΑ, 2022α). Όλο το προηγούμενο διάστημα το Πεντάγωνο σε συνεργασία με εταιρείες δημοσίων σχέσεων ενσωμάτωσε στις στρατιωτικές ετοιμασίες τα μεγάλα τηλεοπτικά δίκτυα και τα Πρακτορεία ειδήσεων. Οι ιδιοκτησίες τους και τα πρόθυμα στελέχη των δικτύων, έντυσαν την ενημέρωση με στρατιωτικό περιτύλιγμα και αποδέχθηκαν ως μοναδική πηγή πληροφόρησης το Πεντάγωνο. Αποδέχθηκαν ως γεγονότα την προπαγάνδα της αμερικανικής κυβέρνησης ότι το Ιράκ κατείχε όπλα μαζικής καταστροφής, ότι ο τύραννος Σαντάμ έχει σκοτώσει χιλιάδες με δηλητηριώδη αέρια, ότι το καθεστώς έχει σχέσεις με την Αλ Κάιντα που ήταν υπεύθυνη για την 11η Σεπτεμβρίου. Με την επιχείρηση «Σοκ και δέος» και την πτώση του δικτάτορα Σαντάμ Χουσεΐν σε απευθείας μετάδοση, επιβλήθηκε ολοκληρωτικά στην ενημέρωση η «στρατικοποίηση της πληροφορίας».

Ένα νέο, διαφορετικό μοντέλο της «προπαγάνδας του πολέμου»

Το μοντέλο της «ενσωματωμένης δημοσιογραφίας» επιβλήθηκε, εντάχθηκε και λειτούργησε έκτοτε εκτός των πολεμικών συρράξεων και σε όλα τα μεγάλα θέματα της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής επικαιρότητας, τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και τοπικά στις ξεχωριστές χώρες του κόσμου. Αξιοποιήθηκε με μεγάλη ή μικρότερη επιτυχία από τις κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο με τη σύμφωνη γνώμη των ιδιοκτησιών στα ΜΜΕ και τη σταδιακή υποταγή των δημοσιογράφων.

Στα δυο νέα παγκόσμια πολεμικά μέτωπα, της Ουκρανίας και της Γάζας, ουσιαστικά από το 2022 και μετά, αναδύεται ένα διαφορετικό μοντέλο στην «προπαγάνδα του πολέμου».

Η ίδια η προπαγάνδα απέκτησε κυρίαρχα χαρακτηριστικά πολέμου, ανέπτυξε νέα «όπλα», τεχνικές και μεθόδους για να επιβληθεί ο ολοκληρωτικός έλεγχος κατά τη διαδικασία μεταβίβασης της πληροφορίας στα ΜΜΕ, στο σύστημα ενημέρωσης και τους δημοσιογράφους-ανταποκριτές. Η μαζική, ραγδαία άνθηση των ψηφιακών δικτύων και οι πλατφόρμες διαμοιρασμού στη ροή της πληροφόρησης, «αχρήστευσαν» σε μεγάλο βαθμό την επιρροή και «εξουσία» των παραδοσιακών ΜΜΕ, των ανθρώπων τους στα γραφεία αλλά και στα πεδία μάχης. Η πληροφορία πλέον διαχέεται μαζικά, φθάνει ταχύτατα στους τελικούς αποδέκτες με ένα απλό «σκρολάρισμα» στις οθόνες των κινητών τηλεφώνων. Ο έλεγχος και η χειραγώγη-

ση του παγκόσμιου κοινού στην επιχείρηση μαζικής καταναγκαστικής πειθούς στο επικυρίαρχο πολεμικό αφήγημα της μιας ή της άλλης πλευράς, μετατοπίστηκε στις πηγές της πληροφορίας και τους αλγόριθμους διακίνησής της.

Τα ίδια τα ΜΜΕ και οι δημοσιογράφοι βρίσκονται στη θέση του «παγκόσμιου κοινού» προς χειραγώγηση, οι ενημερώσεις από τα στρατιωτικά επιτελεία δεν χρειάζονται πια να είναι μαζικές σε βαθμό κορεσμού, μεταλλάχθηκαν σε «πηγές» επιβεβαίωσης πληροφοριών, κυρίως ψευδών, παραποιημένων, κατασκευασμένων ειδήσεων που δημιουργούνται και διαχέονται σε άλλα «μέτωπα». Η χρήση κοινωνικών δικτύων ανήγαγε σε εύκολη «επιστήμη» τη διακίνηση παραποιημένων βίντεο, γιγαντώθηκαν σε υπερβολικό βαθμό εξω-προπαγανδιστικές επιχειρήσεις από ιδιωτικές εταιρείες συμβούλων...

Αν προσπαθήσουμε να αποτυπώσουμε ορισμένες βασικές τεχνικές για το νέο αυτό αναδυόμενο μοντέλο της «πολεμικής προπαγάνδας» και στα δυο μέτωπα, της Ουκρανίας και της Γάζας, παρατηρούμε ότι:

α) Σε βασικό όπλο της αναδεικνύεται η παραπληροφόρηση, η κατασκευή ψευδών βίντεο και παραποιημένων ειδήσεων. Για την παραγωγή «ειδήσεων» χρησιμοποιούνται ειδικές ομάδες επικοινωνίας, σύμβουλοι, εκπαιδευτές, σχολιαστές αλλά και επιδραστικοί χρήστες (influencers), διασημότητες ψηφιακών δικτύων(Geneva Graduate Institute, 2023). Δημιουργείται μια νέα γενιά «εργατών» στα πληκτρολόγια που η εργασία τους παρέχεται στις λεωφόρους ψηφιακών ειδήσεων με καθήκον να «τρολάρουν», να σκορπούν ψέματα, να συκοφαντούν προσωπικότητες με διαφορετική άποψη, να σπέρνουν αμφιβολίες. Για πρώτη φορά επίσης εντάσσονται τα προγράμματα Τεχνητής Νοημοσύνης στα κοινωνικά δίκτυα για τη μαζική παραγωγή και διακίνηση ψευδών ειδήσεων (Globalchallenges, 2023). Τα ΜΜΕ και οι δημοσιογράφοι είναι επίσης αποδέκτες των παραποιημένων και ψευδών ειδήσεων. Τα ίδια τα ΜΜΕ αλλά και οι δημοσιογράφοι αποδέχονται χωρίς αντιστάσεις τα έτοιμα ρεπορτάζ από επικοινωνιακά γραφεία.

β) Σε άμεση συνάρτηση με τα παραπάνω αξίζει επισήμανσης η εξαφάνιση δημοσιογραφικών αποστολών. Τα μέτωπα είναι οριοθετημένα, «ναρκοθετημένα» από τις σκληρές απαγορεύσεις του στρατού. Οι απεσταλμένοι μπορούν να κάνουν ρεπορτάζ μόνο με συνοδεία στρατού, σε χώρο που τους υποδεικνύει ο στρατός, τα κείμενά τους ελέγχονται πριν δημοσιευθούν. Όσοι δεν ακολουθήσουν αυτό το μοντέλο κινδυνεύουν να πεθάνουν. Στις αρχές του πολέμου στην Ουκρανία «υπήρχαν 9.000 απεσταλμένοι διεθνών Μέσων» (Hedges, 2024). Μετά τις επιθέσεις, την καταστροφή κτιρίων ΜΜΕ από ρωσικούς βομβαρδισμούς, αλλά και τους θανάτους δημοσιογράφων, έμειναν ελάχιστοι. Στη Γάζα απαγορεύεται η είσοδος σε διεθνή Μέσα από το Ισραήλ, συνεργεία με συνεργαζόμενους δημοσιογράφους για διεθνή ΜΜΕ όπως το *Associated Press*, δέχθηκαν δολοφονικά πυρά, πολλοί απεσταλμένοι σκοτώθηκαν επειδή επιχείρησαν να κάμψουν την απαγόρευση του ισραηλινού

στρατού. Οι μόνοι δημοσιογράφοι που επιτρέπονται είναι όσοι βρίσκονται «ενσωματωμένοι» στον ισραηλινό στρατό. Ο Αμερικανός δημοσιογράφος Κρις Χέτζες έγραψε πρόσφατα πως στο Ισραήλ υπάρχουν περί τους 4.000 ξένοι (Hedges, 2024). Στη Γάζα δεν υπάρχει ούτε ένας ξένος δημοσιογράφος. Το Ισραήλ δεν επιτρέπει την είσοδο σε διεθνή ΜΜΕ, και ούτε την έξοδο για όσους δημοσιογράφους έχουν εγκλωβιστεί στη Βόρεια Γάζα. Ο Ισραηλινός στρατός (IDF) απαγορεύει σε ανταποκριτές ξένων Μέσων να πλησιάζουν τοποθεσίες που έχουν βομβαρδιστεί ή έχει επιτεθεί, κόβοντας με αυτό τον τρόπο κάθε καταγραφή για τις επιθέσεις του αλλά και την αποκάλυψη των ψευδών επιχειρημάτων ότι βομβαρδίζει στόχους τρομοκρατών.

γ) Η εικόνα κυριαρχεί έναντι του λόγου, τα στημένα ρεπορτάζ στηρίζονται κυρίως σε εικόνες με στόχο να προκαλέσουν συγκινησιακή φόρτιση. Η έντονη χρησιμοποίηση των προσφύγων πολέμου ή των αμάχων γίνεται ντεκόρ των προπαγανδιστικών σόου, οι «όμηροι» ή φυλακισμένοι πρωταγωνιστούν σε σκηνές με κοντινά πλάνα στα πρόσωπά τους. Για πρώτη φορά σε πολεμικά μέτωπα, παραδοσιακά ΜΜΕ πρόβαλαν μαζικά σκληρές εικόνες από την Ουκρανία, σορούς νεκρών, απανθρακωμένα και διαμελισμένα πτώματα, και φυσικά ουρές από χιλιάδες ταλαιπωρημένους πρόσφυγες σε φυγή.

δ) Οι ηγέτες της κάθε πλευράς, οι αρχηγοί των κρατών αναλαμβάνουν μεγαλύτερο ρόλο στις προπαγανδιστικές επιχειρήσεις. Μετέχουν πολύ συχνά σε σκηνοθετημένες σκηνές και οι δηλώσεις τους μετατρέπονται σε ένα ακόμη όπλο του πολέμου προπαγάνδας. Σε αυτά τα πολεμικά σόου η παρουσία και εμφάνιση του κάθε ηγέτη υπόκειται στους βασικούς κανόνες σκηνοθετημένου θεάματος για την πρόκληση έντονων συναισθημάτων. Ο Ζελένσκι κυκλοφορεί μονίμως με στρατιωτικά ρούχα, ο Πούτιν εμφανίζεται χαλαρός με κοστούμι. Ο Νετανιάχου εμφανίζεται μπροστά σε χάρτες και περιστοιχισμένος από τους στρατηγούς του. Παράλληλα χρησιμοποιείται και η παραδοσιακή τεχνική να ενοποιείται η στρατιωτική επιχείρηση και το περιεχόμενό της υπό έναν σαφή τίτλο: «Ειδική Στρατιωτική Επιχείρηση» για τη Ρωσία, «Επιχείρηση για την ελευθερία της Ουκρανίας» για τον Ζελένσκι και τις δυτικές δυνάμεις πίσω του.

ε) Η τεχνική ελέγχου παραπλανητικών ειδήσεων χρησιμοποιείται για τη διάδοση παραπλανητικών ειδήσεων. Για πρώτη φορά στην προπαγανδιστική επιχείρηση πολέμου εντοπίζεται ευρέως η τεχνική της αντιστροφής της παραπλάνησης. Οι οργανισμοί ελέγχου ψευδών ειδήσεων φαίνεται να έχουν ενεργό ρόλο στα πολεμικά μέτωπα. Με τη χρήση βίντεο στοχεύουν στην αποκάλυψη μιας ψευδούς είδησης που κυκλοφορεί στα ψηφιακά δίκτυα, για παράδειγμα στο *TikTok* το οποίο μετέχει ενεργά στην «κάλυψη του πολέμου». Στην πραγματικότητα το βίντεο που υποστηρίζουν ότι είναι παραπληροφόρηση δεν υπάρχει ή είναι επίσης κατασκευασμένο. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση βίντεο στη ρωσική γλώσσα που ψευδώς ισχυρίζεται ότι ελέγχει την ουκρανική παραπληροφόρηση για βομβαρδισμό σε κτίριο

(Globalchallenges, 2023). Δεν υπάρχει καμία απόδειξη ότι το βίντεο δημιουργήθηκε από ουκρανικά μέσα ενημέρωσης ή κυκλοφόρησε οπουδήποτε, αλλά η ετικέτα στο επάνω μέρος λέει ότι το βίντεο είναι «Ψεύτικη είδηση από ουκρανικά μέσα». Η δεύτερη νέα επίσης τεχνική, είναι ο ενεργός ρόλος του ελέγχου αξιοπιστίας των ειδήσεων (fact-checking) στην πολεμική προπαγάνδα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του αμερικάνικου *NewsGuard* που αξιολογεί την αξιοπιστία και αναξιοπιστία ΜΜΕ και ιστοσελίδων (Hedges, 2023). Στις ΗΠΑ δίνει ένα κόκκινο (αρνητικό δηλαδή) σήμα σε όσα Μέσα θυμίζουν ότι στον ουκρανικό στρατό μετέχουν νεοναζιστές ή συνδέουν τον πόλεμο με την κρίση του 2014 και τις σφαγές στο Ντονμπάς ή γράφουν για τη διαφθορά στην Ουκρανία. Στον αντίποδα αυτού, για τα Ουκρανικά ΜΜΕ που ελέγχονται πλήρως από την κυβέρνηση δίνουν ένα πράσινο (θετικό) σήμα. Το κόκκινο και το πράσινο σήμα καθορίζουν την έγκριση προγραμμάτων στήριξης και χρηματοδότησής των Μέσων από διεθνείς οργανισμούς. Στο συμβουλευτικό συμβούλιο της *NewsGuard* μετέχουν ο πρώην διευθυντή της CIA και της NSA, στρατηγός Μάϊκλ Χέϋντεν, ο πρώτος διευθυντής Εσωτερικής Ασφάλειας των ΗΠΑ Τομ Ριτζ και ο Άντερς Φογκ Ράσμουσεν, πρώην γενικός γραμματέας του ΝΑΤΟ (Hedges, 2023).

στ) Τελευταίο και αποκρουστικό χαρακτηριστικό είναι οι δολοφονίες δημοσιογράφων. Σε αυτό το σημείο εντοπίζουμε μια σημαντική διαφορά για τα δυο πολεμικά μέτωπα. Στη Γάζα το Ισραήλ δολοφονεί σκόπιμα και στοχευμένα δημοσιογράφους ανεξαρτήτως σε ποιο ΜΜΕ εργάζονται. Η λογοκρισία περιεχομένου στα Μέσα, η απαγόρευση εισόδου σε συγκεκριμένα σημεία στα μέτωπα με πρόσχημα την ασφάλεια των δημοσιογράφων, ακόμη και οι φυλακίσεις δημοσιογράφων δεν είναι κάτι άγνωστο σε περίοδο πολέμων. Όπως γνώριμη είναι και η μέθοδος βομβαρδισμού ΜΜΕ. Αυτή τη φορά όμως υπάρχουν στοχευμένες δολοφονίες δημοσιογράφων. Στα τρία σχεδόν χρόνια πολέμου στην Ουκρανία σκοτώθηκαν συνολικά 13 δημοσιογράφοι, (RSF, 2024) για τρεις από αυτούς κατατέθηκε προσφυγή στο Διεθνές δικαστήριο εναντίον της Ρωσίας που κατηγορήθηκε για έγκλημα πολέμου. Σε 14 μήνες επίθεσης του Ισραήλ στη Γάζα δολοφονήθηκαν περισσότεροι από 110 δημοσιογράφοι, συνολικά περισσότεροι από 180 άνθρωποι των μέσων ενημέρωσης (RSF, 2024). Οι διεθνείς δημοσιογραφικοί οργανισμοί κατέθεσαν τρεις προσφυγές στο Διεθνές δικαστήριο κατηγορώντας το Ισραήλ για εγκλήματα πολέμου.

Ομοιότητες και διαφορές στον πόλεμο της προπαγάνδας

Στις δοκιμασμένες, κλασικές τεχνικές προπαγάνδας και του πολέμου για την προπαγάνδα-λογοκρισία, στρατικοποίηση της πληροφορίας, απαγορεύσεις θεματικών στη μετάδοση, κλείσιμο μέσων ενημέρωσης, συλλήψεις δημοσιογράφων- εντοπίζονται και οι περισσότερες διαφορές στα δυο πολεμικά μέτωπα των ημερών. Διαφορές που

εξηγούνται από την ίδια τη φύση και το χαρακτήρα των πολεμικών συγκρούσεων. Στο μέτωπο της Ουκρανίας διεξάγεται ένας πραγματικός πόλεμος ανάμεσα σε δυο χώρες. Η πραγματική σύγκρουση ωστόσο αφορά μια υπερδύναμη, τη Ρωσία και το μέτωπο όλων των δυτικών δυνάμεων στην Ευρώπη και των Ηνωμένων Πολιτειών, πίσω από την Ουκρανία. Στη Γάζα δεν συμβαίνει αυτό. Δεν πρόκειται για πόλεμο αλλά για γενοκτονία και εθνοκάθαρση του Παλαιστινιακού λαού.

Μιλώντας για τις παλιές τεχνικές δεσπόζει ο πόλεμος της παραπληροφόρησης κυρίως μέσω ψηφιακών δικτύων που φαίνεται να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διακίνηση των ψευδών, παραποιημένων ειδήσεων.

Η λίστα με τα καταγεγραμμένα γεγονότα παραπληροφόρησης στο Ρωσο-Ουκρανικό μέτωπο είναι τεράστια. Μέχρι και το περασμένο Καλοκαίρι στον κατάλογο ελέγχου ψευδών ειδήσεων της κοινότητας του EDMO (2022) καταγράφηκαν 243 άρθρα παραπληροφόρησης. Τα κορυφαία ανάμεσά τους: το περίφημο «Φάντασμα του Κιέβου», βίντεο από βιντεοπαιχνίδι με υποτιθέμενο Ουκρανό πιλότο να καταρρίπτει έξι ρωσικά αεροπλάνα, ο νεκρός από βομβαρδισμούς της Ρωσίας σε σάκο που όμως κινούνταν και ανέπνεε, πλάνα από επίθεση της Ρωσίας στην Ουκρανία που τελικά ήταν σκηνές από σφοδρή καταιγίδα του 2021 κ.ά.

Η Ρωσία από την πλευρά της κατηγορήθηκε και εξαιτίας του διαφορετικού μοντέλου διαχείρισης στην προπαγάνδα της προς τη Δύση για μαζική παραπληροφόρηση μέσω κοινωνικών δικτύων και του X (π. twitter), προβάλλοντας με παραπλανητικές τακτικές και «μύθους» το ρωσικό αφήγημα για τα βιολογικά όπλα στην Ουκρανία (IPI, 2024). Η τεχνική που χρησιμοποίησε περισσότερο η ρωσική πλευρά είναι η «απομυθοποίηση ψευδών ουκρανικών ειδήσεων» με κατασκευασμένα βίντεο.

Στο μέτωπο της Γάζας η χρήση ψευδών ειδήσεων είναι η «καρδιά» στο κυρίαρχο πολεμικό αφήγημα της κυβέρνησης Νετανιάχου. Την παραγωγή, διακίνηση και διάδοση παραπληροφόρησης ανέλαβαν εταιρείες με πλοκάμια σε όλο τον κόσμο, διασύνδεση με τον ισραηλινό στρατό και εταιρείες lobbying. Ο στόχος εδώ δεν είναι να χειραγωγηθεί το παγκόσμιο κοινό αλλά να δαιμονοποιηθεί ο «εχθρός», οι Παλαιστίνιοι δηλαδή που ταυτίζονται με τη Χαμάς για να δικαιολογηθούν-υποστηριχθούν οι μαζικές θηριωδίες. Στην πρώτη φάση της επίθεσης του Ισραήλ μετά την 7η Οκτώβρη διαδόθηκε η ψευδής είδηση ότι η Χαμάς αποκεφάλισε μωρά στο Κφαρ Ατζά (Kfar Azza). Πατώντας στο συναίσθημα της φρίκης ακόμη κι όταν πολύ σύντομα αποκαλύφθηκε το ψευδές γεγονός, η κυβέρνηση Νετανιάχου οχύρωσε το επιχείρημα της ««αποανθρωποίησης»«, ότι οι Παλαιστίνιοι είναι ««ζώα», «υπάνθρωποι», τα παιδιά είναι «παιδιά του σκότους» και δεν αξίζει να ζουν.

Παράλληλα με τη μαζική διακίνηση των ψευδών ειδήσεων το ισραηλινό σύστημα παραπλανητικής πληροφόρησης στόχευσε όλους όσους είχαν τη δυνατότητα να αντιδράσουν στη γενοκτονία και να αμφισβητήσουν τις μαζικές δολοφονίες αμάχων και την ισοπέδωση της Γάζας, όπως τον ΟΗΕ και την UNRWA (*ΠΡΙΝ*, 2024). Χαρακτηριστική

είναι η λειτουργία του «Ψηφιακού στρατού του Ισραήλ» (IDA) (Infowar, (2024), ενός δικτύου που αναδημοσιεύει, απαντά ή σχολιάζει στα κοινωνικά ψηφιακά δίκτυα δίνοντας έμφαση σε ισλαμοφοβικό περιεχόμενο και αναδεικνύοντας την υπεροχή των Εβραίων. Τόσο αυτό το δίκτυο όσο και οι παράλληλοι λογαριασμοί που λειτουργούν με προγράμματα Τεχνητής Νοημοσύνης, κατασκευάζουν «περιστατικά» για να χαρακτηρίσουν όσους αντιδρούν στη γενοκτονία ως αντισημίτες...

Ο έλεγχος των Μέσων και των ειδήσεων - Λογοκρισία και λουκέτα σε ΜΜΕ

Η κυβέρνηση Ζελένσκι από την πρώτη στιγμή του πολέμου ξεκίνησε τον πόλεμο της προπαγάνδας, «πετυχημένη στρατηγική πληροφόρησης» τη χαρακτήρισαν τα δυτικά ΜΜΕ. Αξίζει να σημειωθεί πως συμμετοχή στην επιχείρηση παραπληροφόρησης από την πλευρά της Ουκρανίας είχαν υπηρεσίες δημοσίων σχέσεων των ΗΠΑ όπως οι εταιρείες DC, 5 WPR και SKDK. Η διευθύνουσα σύμβουλος του SKDK, Ανίτα Νταν, υπηρέτησε ως ανώτερος σύμβουλος του προέδρου Τζον Μπάιντεν και βρίσκονταν πίσω από τις ομιλίες του Ζελένσκι. Πάνω από 150 πρακτορεία επικοινωνιών και οι εκπρόσωποί τους εξέφρασαν την προθυμία τους να παράσχουν ενεργή υποστήριξη στο Κίεβο στον πόλεμο πληροφοριών (Globalchallenges, 2023). Οι ομάδες δημοσίων σχέσεων εργάζονται για τη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τον πόλεμο στην Ουκρανία χρησιμοποιώντας κανάλια με επιρροή, έλεγχο γεγονότων και επιβολή βασικών αφηγήσεων, συνεργαζόμενοι με πρακτορεία και παρέχοντας βοήθεια σε διάφορους τομείς όπως η πολιτική επικοινωνία, οι σχέσεις με τα μέσα ενημέρωσης, η γραφιστική, η παραγωγή βίντεο κ.ά. Στις διεθνείς προσπάθειες δημοσίων σχέσεων βρίσκουμε τον συνιδρυτή του Δικτύου PR Νίκκι Ρεγκατζόνι και τον κορυφαίο σύμβουλο δημοσίων σχέσεων Φράνσις Ίνγκαμ, ο οποίος έχει αναπτύξει στενούς δεσμούς με την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου. Τον Μάρτιο του 2023, ο στρατός δημοσίων σχέσεων της Ουκρανίας παρουσίασε την πλατφόρμα *Voices of Freedom* για να συνδέσει δημοσιογράφους και επαγγελματίες δημοσίων σχέσεων με αξιόπιστους πληροφοριοδότες (Globalchallenges, 2023). Η πλατφόρμα παρείχε πρόσβαση σε άρθρα περισσοτέρων από 80 εγκεκριμένων Μέσων από την κυβέρνηση Ζελένσκι για διάφορα θέματα όπως ενέργεια, ασφάλεια, οικολογία, επισιτιστική κρίση, κυρώσεις, πυρηνική απειλή, ουκρανικός πολιτισμός και ιστορία.

Στην πλευρά της Ρωσίας κυριάρχησε το κατασκευασμένο περιεχόμενο που διαδίδονταν σε πολλαπλά μέσα ενημέρωσης και διαδικτυακές πλατφόρμες. Διεθνή Ινστιτούτα σημειώνουν ότι το ρωσικό οικοσύστημα παραπληροφόρησης χαρακτηρίζεται από τη στενή σχέση μεταξύ της κυβέρνησης, των επίσημων μέσων ενημέρω-

σης (συμπεριλαμβανομένων των *RT* και *Sputnik*) αλλά και ευρύτερων μη θεσμικών δικτύων. Οι αφηγήσεις στην επιχείρηση παραπληροφόρησης ενισχύονταν περαιτέρω μέσω των επίσημων διπλωματικών διαύλων. Για τις ανάγκες της προπαγάνδας δημιουργήθηκε η «Σχολή Ανταποκριτών Πολέμου» (Shkola Voenkora) (IPI, 2024), μια διαδικτυακή σχολής δημοσιογραφίας η οποία παρείχε δωρεάν εκπαίδευση στο πώς να γίνεις πολεμικός ανταποκριτής που ακολουθεί τη γραμμή του Κρεμλίνου. Ο ««στρατός των προπαγανδιστών»« ανέλαβε το ρόλο των ανταποκριτών στα πολεμικά μέτωπα μέσα στην Ουκρανία.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία είχε και αποδείχθηκε πολύ σύντομα, παγκόσμιο χαρακτήρα. Πίσω από την κυβέρνηση Ζελένσκι βρέθηκε σύσσωμη η εξουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ. Για τα ΜΜΕ της Δύσης αυτό σήμαινε απόλυτη μονομέρεια στην πληροφόρηση.

Ένα μόνο παράδειγμα είναι η συγκριτική έρευνα που έγινε για θέματα-τίτλους στους *New York Times* που όπως κι άλλες εφημερίδες είχαν πρωτοσέλιδα τις ειδήσεις από το μέτωπο της Ουκρανίας και δημοσιεύθηκε στο *The Conversation*, εξετάστηκαν 54 τίτλοι για συγκεκριμένες επιθέσεις στην Ουκρανία, οι 50 αφορούσαν σε ρωσικές επιθέσεις (Globalchallenges, 2023), ενώ οι υπόλοιπες τέσσερις αναφέρονταν σε ουκρανικές επιθέσεις. Οι 44 από αυτές —ή το 88%— απέδωσαν ρητά την ευθύνη στη Ρωσία, κανένας από τους τέσσερις τίτλους για τις ουκρανικές επιθέσεις δεν απέδωσε την ευθύνη στην Ουκρανία.

Λογοκρισία για τον πόλεμο στην Ουκρανία επιβλήθηκε και σε όλα τα Δυτικά μέσα ενημέρωσης. «Ιδιωτική λογοκρισία»« την χαρακτηρίζει στις αναλύσεις του ο δημοσιογράφος Άρης Χατζηστεφάνου (2022). Τα παραδείγματα είναι πολλά. Ενδεικτικά είναι τα ακόλουθα. Το αμερικάνικο *CBS News* υπέκυψε στις πιέσεις και απέσυρε ντοκιμαντέρ στο οποίο αποκαλύπτονταν ότι μόνο το 30% των όπλων που αποστέλλονται στην Ουκρανία έφτασαν στην πρώτη γραμμή. Η ουκρανική προπαγάνδα από την αρχή του πολέμου έβαλε λουκέτο στα ενοχλητικά Μέσα. Στη θέση τους, με απόφαση της κυβέρνησης δημιουργήθηκε το δίκτυο *United News,* μια ενιαία μοναδική στρατιωτικά ελεγχόμενη μετάδοση σε όλα τα εθνικά τηλεοπτικά κανάλια.(IPI, 2024). Το δίκτυο είναι το βασικό εργαλείο του πολέμου πληροφοριών με ελεγχόμενη πληροφόρηση για τις εξελίξεις στην πρώτη γραμμή, με επιλεκτικά μονταρισμένα βίντεο που προβάλλουν την ηρωοποίηση των Ουκρανών στρατιωτών, τις εθνικές ιδέες και την αντίσταση στη Ρωσία. Η ουκρανική κυβέρνηση κατηγορήθηκε ότι παρενόχλησε και απείλησε δημοσιογράφους που δεν υποτάχθηκαν απόλυτα στο πολεμικό αφήγημα.

Στον αντίποδα της ουκρανικής προπαγάνδας η ρωσική πλευρά στόχευσε κυρίως στο εσωτερικό της χώρας χρησιμοποιώντας σε μεγάλο βαθμό τα παραδοσιακά ΜΜΕ τα οποία και έθεσε υπό πλήρη έλεγχο. Η Ρωσία δεν χαρακτήρισε τη σύγκρουση «πόλεμο». Επέμενε στον όρο «Ειδική Στρατιωτική Επιχείρηση», απευθυνόμενη

κυρίως στο ρωσικό πληθυσμό. Το κυρίαρχο προπαγανδιστικό αφήγημα στηριζόταν σε χαρακτηρισμούς όπως: η Δύση είναι υποκριτική, διεφθαρμένη, αποικιοκρατική και ρωσοφοβική, η Ουκρανία είναι ένα ναζιστικό και τρομοκρατικό κράτος, οι κυρώσεις κατά της Ρωσίας έγιναν μπούμερανγκ για τη Δύση, κ.ά. Μετά τρεις μήνες πολέμου ωστόσο η Ρωσία μπήκε επίσης στο χορό της διακίνησης ψευδών ειδήσεων. Η ρωσική πλευρά κατηγορήθηκε ακόμη από διεθνείς δημοσιογραφικές οργανώσεις για τουλάχιστον 50 επιθέσεις εναντίον δημοσιογράφων και μέσων ενημέρωσης.

Το σημαντικότερο ωστόσο στοιχείο που αξίζει να επισημάνουμε είναι ότι για πρώτη φορά στην ιστορία της προπαγάνδας πολέμου**,** αναστέλλεται η λειτουργία σχεδόν όλων των τηλεοπτικών δικτύων και πολλών ιστοσελίδων της εχθρικής εμπόλεμης χώρας σε όλο τον κόσμο. Με απόφαση της Κομισιόν που δεν χρειάστηκε καν να εγκριθεί από τις εθνικές κυβερνήσεις στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απαγορεύτηκε αρχικά η μετάδοση οκτώ ρωσικών τηλεοπτικών δικτύων, τα οποία «κατηγορήθηκαν» ως όργανα προπαγάνδας της ρωσικής κυβέρνησης. Η εικόνα τους έσβησε και από το *YouTube*. Απαγορεύτηκε επίσης η πρόσβαση σε ρωσικές ιστοσελίδες σε τουλάχιστον 30 χώρες της Ευρώπης, στην πλατφόρμα της *Google* εξαφανίστηκαν περισσότερα από 200 ρωσικά κανάλια. Σε αντίποινα η Ρωσία έκλεισε παραρτήματα δυτικών πρακτορείων ειδήσεων και ΜΜΕ στη Μόσχα, και έδιωξε δεκάδες ανταποκριτές. Επέβαλε πρόστιμο στο *YouTube* επειδή «κατέβασε» τα ρωσικά δίκτυα. Η απόφαση ελήφθη ως πράξη αντιποίνων και όχι επειδή ήταν ««πράκτορες της προπαγάνδας της Δύσης». Απαγόρευσε επίσης τη χρήση του *Viber* για ανταλλαγή μηνυμάτων. Έθεσε υπό κυβερνητικό έλεγχο όλα τα τηλεοπτικά δίκτυα και όλα τα Μέσα με βάση νόμο που επιτρέπει λουκέτα σε Μέσα χωρίς δικαστική εντολή αν κριθεί ότι διαδίδουν πληροφορίες που δυσφημούν τον ρωσικό στρατό ή τα εθνικά συμφέροντα της Ρωσίας.

Εντελώς διαφορετική είναι η εικόνα της λογοκρισίας και του ελέγχου ενημέρωσης και πληροφορίας στο μέτωπο της Γάζας. Αν και η πλευρά των Παλαιστινίων χρησιμοποιεί επίσης τεχνικές παραπλάνησης για να τονώσει το ηθικό της αντίστασης και του αντάρτικου στη Γάζα, κυρίως με τη διακίνηση βίντεο στα ψηφιακά Μέσα, ο πόλεμος του Ισραήλ στα ΜΜΕ και τους δημοσιογράφους συνιστά επίσης μια «μικρή γενοκτονία». Το καλοκαίρι του 2024 η Επιτροπή για την Προστασία των Δημοσιογράφων (CPJ), ανακοίνωσε πως τουλάχιστον 108 δημοσιογράφοι και εργαζόμενοι στα μέσα ενημέρωσης ήταν μεταξύ των 38.000 και πλέον νεκρών από την έναρξη του πολέμου (CPJ, 2024). Χαρακτηρίστηκε ως ο πιο θανατηφόρος πόλεμος για τους δημοσιογράφους από το 1992 με τον μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων δημοσιογράφων από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το Ισραήλ στοχεύει δημοσιογράφους και τους δολοφονεί την ώρα του ρεπορτάζ, ενώ τουλάχιστον 40 δημοσιογράφοι/εργαζόμενοι σε ΜΜΕ σκοτώθηκαν ενώ βρίσκονταν στα σπίτια τους (CPJ, 2024).Το μόνιμο επιχείρημα είναι ότι τα Μέσα και οι δημοσιογράφοι ανήκουν ή υποστηρίζουν τη Χαμάς, είναι τρομοκράτες.

Ο έλεγχος της ενημέρωσης από το Ισραήλ έγινε αποδεκτός στην πλειοψηφία των ΜΜΕ, κυρίως των αμερικάνικων αλλά και των βρετανικών ή γερμανικών Μέσων. Όλα τα ρεπορτάζ των δυτικών Μέσων ελέγχονται από τον μηχανισμό λογοκρισίας του στρατού, τα Μέσα χρησιμοποιούν ειδικό γλωσσικό εγχειρίδιο για την κάλυψη του πολέμου. Όπως αποκάλυψε η *Intercept* στην εφημερίδα *The New York Times* δόθηκε η εντολή να περιορίσουν τη χρήση των όρων «γενοκτονία» και «εθνοκάθαρση» και να «αποφύγουν» τη χρήση της φράσης «κατεχόμενα εδάφη» (Intercept, 2024). Στα ρεπορτάζ υιοθετήθηκε σε απόλυτο βαθμό η στρατιωτικοποιημένη πληροφόρηση. Οι άμαχοι περιγράφονται ως «παράπλευρες απώλειες» ή «ανθρώπινες ασπίδες» των «τρομοκρατών».

Τους πρώτους κρίσιμους μήνες της επίθεσης του Ισραήλ σε πολλά δυτικά ΜΜΕ απολύθηκαν δημοσιογράφοι επειδή έγραψαν για τη Γάζα στα κοινωνικά τους δίκτυα ή έκαναν δηλώσεις στήριξης των Παλαιστινίων (The Conversation, 2024). Η ισραηλινή προπαγάνδα επέβαλε στη συντριπτική πλειονότητα των ΜΜΕ το δικό της αφήγημα, ότι ο πόλεμος άρχισε την 7η Οκτωβρίου, από τα Μέσα σβήστηκε κυριολεκτικά η ιστορία του Μεσανατολικού ζητήματος. Συστηματικά και με μεγάλη επιτυχία επιβλήθηκε ακόμη η ταύτιση του αντισιωνισμού με τον αντισημιτισμό για να μην αμφισβητηθεί η εθνοκάθαρση.

Στο εσωτερικό του Ισραήλ επιβλήθηκε επίσης στρατιωτικοποιημένο καθεστώς στα ΜΜΕ. Η κυβέρνηση ανέστειλε αρχικά τη μετάδοση του *Αλ Τζαζίρα* και πριν δύο μήνες το έκλεισε με βάση διάταξη νόμου για την απαγόρευση μετάδοσης ξένων Μέσων που χαρακτηρίζονται επιζήμια για την εθνική ασφάλεια από τις υπηρεσίες ασφαλείας. Στο τέλος Νοεμβρίου η ισραηλινή εφημερίδα *Haaretz* κατήγγειλε πρωτοσέλιδα ότι ο Νετανιάχου θέλει να φιμώσει και να κλείσει την εφημερίδα. Η καταγγελία έγινε μετά την έγκριση νέου νόμου για την ιδιωτικοποίηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα Kan και τη μείωση της επιχορήγησης Τύπου και κρατικής διαφήμισης στην *Haaretz*.

Επίλογος

Τα παραδείγματα στη χρησιμοποίηση των Μέσων και των δημοσιογράφων ως «όπλων» στον πόλεμο της προπαγάνδας είναι αναρίθμητα. Ποτέ άλλοτε στην καταγεγραμμένη ιστορία των ΜΜΕ σε διεθνές επίπεδο δεν έγιναν τόσες πολλές έρευνες, καταγραφές, αναλύσεις για τις μεθόδους χειραγώγησης και ελέγχου και τις τεχνικές παραπληροφόρησης. Διεθνείς δημοσιογραφικοί οργανισμοί κατήγγειλαν συνεχώς τις πράξεις λογοκρισίας σε Ουκρανία και Ρωσία, παρέμβαιναν στη γενοκτονία του Ισραήλ στη Γάζα με διεθνείς εκκλήσεις και προσφυγές στο Διεθνές δικαστήριο για τις στοχευμένες δολοφονίες δημοσιογράφων.

Θέλω να ελπίζω πως η καταγραφή και ανάλυση για τις νέους μεθόδους στον ολοκληρωτικό έλεγχο της ενημέρωσης και τη χωρίς καμία διαφυγή στρατιωτικοποίηση της πληροφορίας, θα λειτουργήσουν στον κόσμο της δημοσιογραφίας ως ηχηρό καμπανάκι ώστε να υπάρξει αντίδραση και αντίσταση στη μετατροπή των δημοσιογράφων σε βλήματα στα κανόνια της πολεμικής προπαγάνδας.

Κλείνοντας θα ήθελα να μεταφέρω απόσπασμα από το πρόσφατο άρθρο του Τζόναθαν Κουκ, συγγραφέα τριών βιβλίων για την Ισραηλινο-Παλαιστινιακή σύγκρουση και νικητή του Ειδικού Βραβείου Δημοσιογραφίας Μάρθα Γκέλορν. Επισημαίνει τη μεταπήδηση σε ένα κυρίαρχο αφήγημα στα βρετανικά ΜΜΕ για τη Συρία και την πρόσφατη ξαφνική «λατρεία» των Μουσουλμάνων, μελών της Αλ Κάιντα, τζιχαντιστών.

«*Τελικά, ποιοι είμαστε εμείς που θα αμφισβητήσουμε τη σοφία της κυβέρνησης να χρησιμοποιεί την αντιτρομοκρατική νομοθεσία για να φυλακίζει δημοσιογράφους έως και 14 χρόνια επειδή επισημαίνουν την ασυνεπή εφαρμογή των πολιτικών της; Ποιοι είμαστε εμείς που αμφισβητούμε το δικαίωμα της βρετανικής αστυνομίας να κάνει έφοδο σε σπίτια ανεξάρτητων δημοσιογράφων, να ερευνά και να τους συλλαμβάνει, όπως συνέβη με τον Ρίτχαντ Μέντζχερστ και τον Έισα Γουίστενλι, επειδή φέρεται να μην τηρούν αρκετά τη θέση της βρετανικής κυβέρνησης για τη Χαμάς; Ποιοι είμαστε εμείς που αμφισβητούμε γιατί τα βρετανικά μέσα ενημέρωσης, υποστηρικτές μιας ένδοξης παράδοσης της ελευθερίας του Τύπου, δεν αναφέρουν τη σύλληψη και έρευνα ανεξάρτητων δημοσιογράφων από την αστυνομία για υποτιθέμενη παραβίαση του Άρθρου 12 σε σχέση με τη Χαμάς, όταν η αστυνομία φαίνεται εντελώς απρόθυμη να επιβάλει το Τμήμα 12 σε σχέση με HTS*»

Βιβλιογραφία

ΕΝΑ (2022α), Ας μιλήσουμε για τα ΜΜΕ, Γιώργος Πλειός: «Η δύναμη των Μέσων στους σύγχρονους πολέμους: Από την «Επιχείρηση Σοκ και Δέος» στις «Ειδικές στρατιωτικές επιχειρήσεις». Διαθέσιμο στο :https://enainstitute.org/publication/tags/media-jokers/ (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

ΕΝΑ (2022β), Ας μιλήσουμε για τα ΜΜΕ, Παύλος Νεράντζης: «Ο πόλεμος της προπαγάνδας στην Ουκρανία: Αναπόφευκτες συγκρίσεις, μισές αλήθειες και βολικά ψέματα». Διαθέσιμο στο: https://enainstitute.org/publication/tags/media-jokers/ (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Πλειός Γ. (2011), *Η κοινωνία της ενημέρωσης. Ειδήσεις και νεωτερικότητα*. Αθήνα: Καστανιώτη

ΠΡΙΝ (2024, Ιουλίου), Μαρίνα Μεϊντάνη, «Γενοκτονία και προπαγάνδα: Οι δύο όψεις του πολέμου του Ισραήλ». Διαθέσιμο: https://prin.gr/2024/07/genoktonia-propaganda-palaistine/ (τελευταία πρόσβαση 4/4/2025).

Ραμονέ Ι. (1999), *Η τυραννία των ΜΜΕ*. Μετάφραση Φωγεινή Μουρκούστη. Αθήνα: Πόλις.

Ραμονέ Ι. (2001), *Σιωπηρή προπαγάνδα*. Μάζες, τηλεόραση, κινηματογράφος. Μετάφραση Βάλια Καϊμάκη. Αθήνα: Πόλις.

Τσόμσκυ Ν. (2017), *Ποιός κυβερνά τον κόσμο;* Μετάφραση Αντώνης Καλοκύρης, Αθήνα: Πατάκη.

Χατζηστεφάνου Ά. (2022), *Προπαγάνδα και Παραπληροφόρηση. Πως τις εντοπίζουμε*. Αθήνα: Τόπος.

CPJ (2023, Φεβρουάριος), Kathy Jones «Israel-Gaza war brings 2023 journalist killings to devastating

high». Διαθέσιμο στο: https://cpj.org/reports/2024/02/israel-gaza-war-brings-2023-journalist-killings-to-devastating-high/ (τελευταία πρόσβαση 3/4/2025).

CPJ (2024, Ιούλιος), «Media organizations urge Israel to open access to Gaza». Διαθέσιμο στο: https://cpj.org/2024/07/media-organizations-urge-israel-to-open-access-to-gaza/ (τελευταία πρόσβαση 3/4/2025).

EDMO (2022, 28 Φεβρουαρίου), «War in Ukraine: the fact-checked disinformation detected in the EU». Διαθέσιμο στο: https://edmo.eu/publications/war-in-ukraine-the-fact-checked-disinformation-detected-in-the-eu/ (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Gaza Project (2023), The destruction of press infrastructure in Gaza: A strategy to blind the public. Διαθέσιμο στο: https://forbiddenstories.org/the-destruction-of-press-infrastructure-in-gaza-a-strategy-to-blind-the-public) (τελευταία πρόσβαση 2/4/2025).

Geneva Graduate Institute (2023, 13 Μαϊου), Dominic Eggel- Grégoire Mallar» Narrative Warfare in the Digital Age». Διαθέσιμο στο: https://globalchallenges.ch/issue/13/international-relations-in-the-age-of-global-disinformation/ (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Globalchallenges (2023, 13 Μαϊου), Andre Liebich, «The Propaganda War over Ukraine: Unanimity, on Both Sides?». Διαθέσιμο στο: https://globalchallenges.ch/issue/13/the-propaganda-war-over-ukraine-unanimity-on-both-sides/ (τελευταία πρόσβαση 3/4/2025).

Hedges C., (2024, 25 Οκτωβρίου), « Israel's War on Journalism». Διαθέσιμο στο: https://chrishedges.substack.com/p/israels-war-on-journalism?utm_source=publication-search (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Hedges C., (2023, 3 Ιουλίου), « They Lied About Afghanistan. They Lied About Iraq. And They Are Lying About Ukraine». Διαθέσιμο στο: https://chrishedges.substack.com/p/they-lied-about-afghanistan-they?utm_source=publication-search (τελευταία πρόσβαση 4/4/2025).

Iemed (2023, 9 Σεπτεμβρίου), Sahar Khamis Felicity -Sena Dogbatse, University of Maryland, College Park «The Gaza War Coverage: The Role of Social Media vs. Mainstream Media». Διαθέσιμο στο: https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2024/09/Gaza-War-Coverage-Social-Media-Mainstream-Khamis-Sena-IEMedYearbook2024.pdf (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Infowar (2024, 5 Νοεμβρίου), Αλί Τσένρόουζ- DFRLab «Αποκαλύφθηκε δίκτυο ισραηλινής προπαγάνδας με AI». Διαθέσιμο στο: https://info-war.gr/apokalyfthike-diktyo-israilinis-prop/.

IPI (2024, 11 Μαρτίου), «Analysis: Russia ramps up pressure on media and journalists in exile». Διαθέσιμο στο: https://ipi.media/analysis-russia-ramps-up-pressure-on-media-and-journalists-in-exile/ (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Le Monde Diplomatique (1993, 1996), Αφιερώματα: «Μέσα ενημέρωσης ψεύδη και δημοκρατία», «Μέσα ενημέρωσης μηχανισμοί χειραγώγησης». Αθήνα: Δρομέας.

Le Monde Diplomatique (2005), Μάχες για τα media. Αθήνα: Σαββάλας.

Robert W. McChesney (2005), *Υπάρχουν αριστερά ΜΜΕ;* Επιμέλεια μετάφρασης Μαίρη Κοντογεώργου. Αθήνα: The Monthly Review Imprint.

RSF (2024), «One year in Gaza: how Israel orchestrated a media blackout on a region at war». Διαθέσιμο στο: https://rsf.org/en/one-year-gaza-how-israel-orchestrated-media-blackout-region-war.

RSF (2024), «Three years into Russian full-scale invasion of Ukraine, nearly 150 journalists attacked». Διαθέσιμο στο: https://rsf.org/en/three-years-russian-full-scale-invasion-ukraine-nearly-150-journalists-attacked (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

The Conversation (2024, 18 Απριλίου), Dannielle Piper- Vinita Srivastava «The chilling effects of trying to report on the Israel-Gaza war». Διαθέσιμο στο: https://theconversation.com/the-chilling-effects-of-trying-to-report-on-the-israel-gaza-war-227978 (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

The Conversation (2024, 4 Οκτωβρίου), Colleen Murrell, Full Professor in Journalism, Dublin City University. «Reporting on Gaza war is a challenge for journalists – here's how the BBC and other broadcasters have handled the past year». Διαθέσιμο στο: https://theconversation.com/reporting-on-gaza-war-is-a-challenge-for-journalists-heres-how-the-bbc-and-other-broadcasters-have-handled-the-past-year-240391 (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Από την προπαγάνδα δημοσιογράφων στο τραύμα των πολεμικών ανταποκριτών

Μεταξύ μιλιταρισμού και εσωτερικοποίησης
Η αρθρογραφία των ελληνικών ιστοσελίδων άμυνας και διπλωματίας εν μέσω διεθνών συρράξεων

Μιχάλης Χατζηκωνσταντίνου

Περίληψη

Οι αλλεπάλληλες πολεμικές κρίσεις των τελευταίων ετών με επίκεντρο την Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή αύξησαν το ενδιαφέρον του κοινού για αρθρογραφία και αναλύσεις που εντάσσονται στο πεδίο της άμυνας και της διπλωματίας. Στο παρόν κείμενο επιχειρείται για πρώτη φορά η διερεύνηση της δημοσιογραφίας γνώμης ελληνικών ιστοσελίδων που ειδικεύονται στην άμυνα, τη διπλωματία και την εξωτερική πολιτική. Με εργαλείο τη θεώρηση της ειδησεογραφικής πλαισίωσης εξετάζονται οι τροπισμοί του μιλιταριστικού λόγου καθώς και η έκταση και η μορφή της πρακτικής της εσωτερικοποίησης ή τοπικοποίησης των διεθνών ειδήσεων με στόχο την εγχώρια κοινή γνώμη. Η έρευνα καταδεικνύει τη συχνή παρουσία διαφόρων εκδοχών του μιλιταριστικού λόγου που δεν εκλαμβάνουν όμως, ακραία μορφή καθώς και την τάση εσωτερικοποίησης των πολεμικών συρράξεων κυρίως υπό το πρίσμα την άσκηση κριτικής σε χειρισμούς του ελληνικού πολιτικού συστήματος.

Εισαγωγή

Οι ειδησεογραφικές ιστοσελίδες με εστίαση στην άμυνα, τη διπλωματία και την εξωτερική πολιτική συνιστούν πλέον ένα ευδιάκριτο τμήμα στην αγορά των λεγόμενων εξειδικευμένων Μέσων Ενημέρωσης (specialized/niche media). Παρά τον αυξημένο αριθμό τους, όμως, αλλά και το ενδιαφέρον που φαίνεται να επιδεικνύει το κοινό για αυτές, έχουν μελετηθεί ελάχιστα, ιδίως στην ελληνική βιβλιογραφία. Το κενό αυτό καλείται να καλύψει η παρούσα εργασία, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά ζητήματα ειδησεογραφικού περιεχομένου.

Η κατηγοριοποίηση «ιστοσελίδες άμυνας, διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής» θα μπορούσε να εγείρει ενστάσεις καθώς συνενώνει διακριτά πεδία του συστήματος των ρεπορτάζ (beat system) που καλύπτουν, ως γνωστόν, αντίστοιχα κυβερνητικά

χαρτοφυλάκια. Ειδικότερα, το ρεπορτάζ άμυνας εστιάζει σε μεγάλο βαθμό σε ζητήματα του υπουργείου Εθνικής Άμυνας ενώ το διπλωματικό ρεπορτάζ σε θέματα του υπουργείου Εξωτερικών. Βέβαια, η σύνδεση αυτών των δύο πεδίων δεν αποτελεί αυθαίρετη ερευνητική επιλογή, αλλά αντικατοπτρίζει τον προσανατολισμό πολυάριθμων Μέσων Ενημέρωσης στο ελληνικό ειδησεογραφικό οικοσύστημα -και όχι μόνο. Με άλλα λόγια, σήμερα λειτουργεί μια σειρά ελληνικών ιστοσελίδων οι οποίες εστιάζουν σε καθημερινή βάση στο ειδησεογραφικό προϊόν αμφότερων των προαναφερθέντων ρεπορτάζ[1]. Πολύ συχνά δε αυτοί οι ειδησεογραφικοί ιστότοποι εμπλουτίζουν το περιεχόμενό τους και με στοιχεία της διεθνούς επικαιρότητας, που συνήθως εντάσσονται στο λεγόμενο διεθνές ρεπορτάζ ή εξωτερικό δελτίο.

Θα μπορούσε κανείς να περιγράψει, λοιπόν, αυτές τις ιστοσελίδες ως ένα υβρίδιο εξειδικευμένης ή θεματικής δημοσιογραφίας, με έμφαση στην άμυνα και τη διπλωματία. Βέβαια, παράλληλα με τα θέματα της ειδίκευσής τους, αυτές οι ιστοσελίδες φιλοξενούν πολλές φορές και ειδησεογραφία από την ευρύτερη εγχώρια επικαιρότητα, όπως αυτή που συναντά το αναγνωστικό κοινό σε Μέσα Ενημέρωσης γενικού ενδιαφέροντος και στόχευσης. Πάντως, μια σειρά επιλογών ύφους (π.χ. διπλωματική ή «στρατιωτική» ορολογία), αλλά και περιεχομένου (σαφής ιεράρχηση του ρεπορτάζ και της αρθρογραφίας με κριτήριο τη συνάφεια με αμυντικά ή διπλωματικά ζητήματα) μας επιτρέπει να διαχωρίσουμε αυτές τις ιστοσελίδες από τις αποκαλούμενες γενικού ενδιαφέροντος.

Η ανάπτυξη αυτού του ιδιαίτερου τύπου ιστοσελίδων εκτιμούμε ότι στον ελληνικό χώρο συνδέεται με μια σειρά παραγόντων οι οποίοι ενισχύονται τα τελευταία χρόνια: α) γενικότερη άνθηση της εξειδικευμένης δημοσιογραφίας στο σύγχρονο ψηφιακό τοπίο (Kantola, 2016), β) αλματώδης αύξηση των εξοπλιστικών δαπανών σε Ελλάδα και εξωτερικό (McGerty & Dewey, 2025), γ) όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων (Grigoriadis, 2022) και διεύρυνση των γεωπολιτικών διακινδυνεύσεων[2] με χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία (Φεβρουάριος 2022) και τη νέα κρίση στη Μέση Ανατολή με επίκεντρο τη Γάζα (Οκτώβριος 2023), δ) πολλαπλασιασμός συνεργασιών και συνεργιών μεταξύ των εκδοτών/δημοσιογράφων που δραστηριοποιούνται στις συγκεκριμένες ιστοσελίδες.

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας εργασίας πηγάζουν από αυτές τις εξελίξεις καθώς εστιάζουν σε δύο χαρακτηριστικά των ιστοσελίδων που έχουν

1. Ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής ελληνόφωνες ιστοσελίδες με ειδίκευση στην άμυνα και τη διπλωματία: *amynanet.gr, armyvoice.gr, defence-point.gr, defenceline.gr, defencereview.gr, flight.com.gr, geopolitico.gr, hellasjournal.com, militaire.gr, onalert.gr, slpress.gr.* Σημειώνεται, πάντως, ότι οι ελληνόφωνες ιστοσελίδες με σχεδόν αποκλειστική εστίαση σε αμυντικά θέματα είναι σήμερα αρκετά σπανιότερες: *enoplos.gr, kranos.gr, navaldefence.gr.*

2. Το 2023 καταγράφηκαν παγκοσμίως οι περισσότερες ένοπλες συρράξεις μεταξύ κρατών μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σύμφωνα με το Πρόγραμμα Δεδομένων για τις Συγκρούσεις του Πανεπιστημίου της Ουψάλας, UCDP, (Rustad, 2024).

άμεση συνάφεια με την άμυνα και τη διπλωματία/εξωτερική πολιτική. Ειδικότερα το πρώτο ερευνητικό ερώτημα διερευνά τους τροπισμούς του «μιλιταρισμού», ο οποίος εκφράζεται από ειδικευμένα μέσα ενημέρωσης τα οποία δίνουν έμφαση σε αμυντικά και στρατιωτικά ζητήματα. Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα επικεντρώνεται στη δημοσιογραφική πρακτική της «εσωτερικοποίησης» η οποία παρατηρείται κατά κύριο λόγο στην κάλυψη διεθνών ειδήσεων, εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας (Clausen, 2004).

Μιλιταρισμός και Εσωτερικοποίηση

Στην παρούσα εργασία κατανοούμε τον μιλιταρισμό με βάση την προσέγγιση των Stavrianakis & Selby (2012), η οποία κινείται στα συμφραζόμενα των Διεθνών Σχέσεων. Σύμφωνα με τους δύο συγγραφείς ο μιλιταρισμός έχει οριστεί και εννοιολογηθεί ιστορικά με πέντε διαφορετικούς τρόπους: α) ως ιδεολογία η οποία «εξυμνεί τον πόλεμο, τους στρατιωτικούς θεσμούς και τις πολεμικές αξίες στην κοινωνία» (2012: 12), β) υπό την οπτική της συμπεριφοράς όπου ο μιλιταρισμός γίνεται αντιληπτός «ως κλίση για χρήση βίας προς επίλυση συγκρούσεων» (ό.π.), γ) ως στρατιωτική προετοιμασία. Εδώ δίνεται έμφαση στο ποσοτικό στοιχείο και συγκεκριμένα στην αύξηση «της παραγωγής και προμήθειας όπλων, του στρατιωτικού προσωπικού και των στρατιωτικών δαπανών» (ό.π.), δ) υπό μια θεσμική ματιά «που εστιάζει στις σχέσεις μεταξύ των στρατιωτικών και πολιτικών θεσμών και ιδίως στις περιπτώσεις όπου οι πρώτοι ασκούν υπερβολική επιρροή στους δεύτερους» (ό.π. 13) και ε) με μια κοινωνιολογική οπτική σύμφωνα με την οποία ο μιλιταρισμός είναι «ενσωματωμένος στην κοινωνία» (ό.π. 13). Εκτιμούμε ότι οι πέντε προαναφερθείσες εννοιολογήσεις καλύπτουν σε ικανοποιητικό βαθμό την εκτατικότητα του μιλιταριστικού λόγου που αναμένουμε να εντοπίσουμε στην ειδησεογραφία.

Συνοψίζοντας, το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που προκύπτει τίθεται ως εξής:

ΕΕ1: Σε ποιο βαθμό εκδηλώνονται στοιχεία «μιλιταρισμού» στην ειδησεογραφική κάλυψη των πολεμικών συρράξεων της Ουκρανίας και της Μέσης Ανατολής στις ελληνικές ιστοσελίδες άμυνας και διπλωματίας;

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα σχετίζεται -όπως προαναφέρθηκε- με τη δημοσιογραφική πρακτική της «εσωτερικοποίησης», δηλαδή της τάσης παρουσίασης των διεθνών ειδήσεων μέσα από εθνικό-εγχώριο πρίσμα ή αλλιώς με «την προσαρμογή των εξωτερικών και διεθνών ειδήσεων στις εθνικές αγωνίες» (Φραγκονικολόπουλος, 2012). Τον όρο εισηγήθηκαν οι Gurevitch κ.ά. οι οποίοι παρατήρησαν ότι «τα ειδησεογραφικά γεγονότα του εξωτερικού “εσωτερικοποιούνται” και εξιστορούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να καθίστανται πιο οικεία, πιο κατανοητά και πιο συμβατά προς κατανάλωση από διαφορετικά εθνικά ακροατήρια» (Gurevitch κ.ά., 1991: 205).

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι σύμφωνα με τη βιβλιογραφία η εν λόγω πρακτική δεν περιορίζεται στο θεματικό πεδίο που κατηγοριοποιείται στην ελληνική δημοσιογραφική γλώσσα ως «Εξωτερικό Δελτίο» ή «Διεθνή Θέματα». Στην ουσία η πρακτική αυτή περιλαμβάνει και θέματα εξωτερικής πολιτικής τα οποία στην Ελλάδα κατατάσσονται συνήθως στο πεδίο της διπλωματίας ή της εξωτερικής πολιτικής. Σε αυτό ακριβώς το σημείο εστιάζουν και οι Πλειός και Φραγκονικολόπουλος (2010: 22) επισημαίνοντας ότι: «όπως καταγράφεται σε όλο σχεδόν τον δυτικό κόσμο, το φαινόμενο που χαρακτηρίζει την κάλυψη της εξωτερικής πολιτικής, είναι η "εσωτερικοποίηση" ή "τοπικοποίηση" των ειδήσεων».

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, λοιπόν, τίθεται ως εξής:

ΕΕ2: Σε ποιο βαθμό εσωτερικοποιείται ειδησεογραφική κάλυψη των πολεμικών συρράξεων σε Ουκρανία και Μέση Ανατολή από τις ελληνικές ιστοσελίδες άμυνας – διπλωματίας;

Η θεώρηση της πλαισίωσης

Τα δύο ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης εξετάζονται με εργαλείο τη θεώρηση της ειδησεογραφικής πλαισίωσης (news framing) η οποία στα συμφραζόμενα των επικοινωνιακών σπουδών έχει «εξέχουσα θέση» στην έρευνα για τις ειδήσεις και τη δημοσιογραφία (Lecheler & de Vreese, 2019: 7). Στο επίκεντρο της εν λόγω θεώρησης βρίσκεται το ζήτημα της εμφάνειας/εμφατικότητας ή συγκριτικής υπεροχής (saliency) δηλαδή της ανάδειξης, υποβάθμισης ή και πλήρους παραγνώρισης συγκεκριμένων πτυχών ενός γεγονότος ή μιας τάξης γεγονότων. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον de Vreese «ένα πλαίσιο, συνιστά εν ολίγοις, μια έμφαση στη συγκριτική υπεροχή διαφορετικών πτυχών ενός θέματος» (de Vreese, 2005: 53).

Η συγκεκριμένη θεώρηση είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τη μελέτη δημοσιογραφικών κειμένων πολιτικού χαρακτήρα διότι τα ειδησεογραφικά πλαίσια αντανακλούν, συγκροτούν κα αναπαράγουν διαιρέσεις της πολιτικής ζωής. Σύμφωνα με την παρατήρηση του Reese «η πολιτική συζήτηση διεξάγεται σε σημαντικό βαθμό εντός των ορίων που θέτει ένα πλαίσιο (και) με γενική αποδοχή των παραδοχών που το συνέχουν» (Reese, 2007: 152). Αντίστοιχα -κατά τον Entman- η ειδησεογραφική πλαισίωση είναι «η κύρια διαδικασία μέσω της οποίας κυβερνητικοί αξιωματούχοι και δημοσιογράφοι ασκούν εξουσία ο ένας επί του άλλου καθώς και επί του κοινού» (Entman, 2003: 417).

Ωστόσο, η εφαρμογή της θεώρησης της πλαισίωσης απαιτεί προσοχή και μεθοδολογική αυστηρότητα καθώς έχει επισημανθεί ορθώς ότι συχνά η πλαισίωση ορίζεται «περιστασιακά» (Entman, 1993: 52) με αποτέλεσμα να υιοθετούνται «ανακριβή μεθοδολογικά κριτήρια» στην εφαρμογή της (Lopez-Rabadan, 2021:5). Αποφεύγοντας τέτοιες πρακτικές διευκρινίζεται ότι αντιλαμβανόμαστε τα ειδησεογραφικά πλαίσια

σύμφωνα με τον γενικά αποδεκτό ορισμό του Reese, δηλαδή ως «οργανωτικές αρχές - κοινωνικά μερισμένες και ανθεκτικές στο χρόνο – οι οποίες λειτουργούν σε συμβολικό επίπεδο ώστε να δομούν με νόημα τον κοινωνικό κόσμο» (Reese, 2001: 11).

Περαιτέρω, σε ό,τι αφορά τον προσδιορισμό των ειδησεογραφικών πλαισιώσεων προς μελέτη, η έρευνα ακολουθεί μικτή συλλογιστική ως προς την απαγωγική/παραγωγική (deductive) ή/και επαγωγική (inductive) συγκρότηση πλαισίων. Ειδικότερα, για την συγκρότηση των ευρύτερων πλαισίων («μιλιταριστικά πλαίσια» και «πλαίσια εσωτερικοποίησης») προκρίθηκε η απαγωγική/παραγωγική λογική βάσει της οποίας επιλέγεται «ένα προκαθορισμένο και περιορισμένο σύνολο πλαισίων» και τίθεται ως στόχος της έρευνας να καταδειχθεί «σε ποιο βαθμό αυτά τα πλαίσια εφαρμόζονται στις ειδήσεις» (Van Gorp, 2010: 91). Η επιλογή αυτή βασίζεται στην παραδοχή ότι τα ευρήματα της απαγωγικής/παραγωγικής συλλογιστικής μπορούν να αναπαραχθούν ευκολότερα σε μεταγενέστερες έρευνες και αφετέρου στο γεγονός ότι διευκολύνει την εξαγωγή ευρύτερων συμπερασμάτων καθώς επιτρέπει συγκρίσεις στην πλαισίωση του ειδησεογραφικού υλικού· τόσο μεταξύ διαφορετικών Μέσων Ενημέρωσης όσο και εντός του καθενός Μέσου Ενημέρωσης ξεχωριστά (Semetko & Valkenburg, 2000: 95). Άλλωστε, η απαγωγική/παραγωγική συλλογιστική ερείδεται σε προϋπάρχουσες και γενικώς αποδεκτές εννοιολόγησεις ή/και εμπειρικές μελέτες ειδησεογραφικών πλαισίων.

Εν προκειμένω στην παρούσα έρευνα προσδιορίστηκε με απαγωγικό/παραγωγικό τρόπο το πλαίσιο μιλιταρισμού το οποίο έχει ήδη μελετηθεί σε αναλύσεις ειδησεογραφικής πλαισίωσης. Ενδεικτική ως προς αυτό είναι η μελέτη της Midberry (2020) όπου διερευνήθηκε η πρόκληση ενσυναίσθησης, συμπόνιας και δέσμευσης μέσω της φωτοειδησεογραφικής απεικόνισης πολεμικών συρράξεων. Στην έρευνα ορίζονται τα οπτικά/απεικονιστικά πλαίσια (visual frames) μιλιταρισμού ως εκείνα που εστιάζουν στην «ισχύ των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων» και «δίνουν έμφαση στα όπλα, στο πυροβολικό και στους στρατιώτες στη μάχη» (Midberry, 2020: 4408). Περαιτέρω, τα πλαίσια μιλιταρισμού αντιπαραβάλλονται με τα πλαίσια που αναδεικνύουν το κόστος του πολέμου σε ανθρώπινες απώλειες (human-cost-of-war) (ό.π.).

Με απαγωγικό/παραγωγικό τρόπο επιλέχθηκε και το πλαίσιο εσωτερικοποίησης. Και αυτό γιατί η εσωτερικοποίηση έχει αντιμετωπιστεί στη βιβλιογραφία των επικοινωνιακών σπουδών όχι μόνο ως δημοσιογραφική πρακτική, αλλά και ως ειδησεογραφικό πλαίσιο[3]. Για παράδειγμα οι Shoemaker κ.ά. επισημαίνουν ότι «οι ειδήσεις για τα διεθνή γεγονότα συχνά “εσωτερικοποιούνται” ή “τοπικοποιούνται”, δηλαδή πλαισιώνονται και παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι συναφή προς τους καταναλωτές στη χώρα δημοσιοποίησης» (Shoemaker κ.ά., 2012: 345).

3. Υπογραμμίζεται, πάντως, ότι είναι μάλλον σπάνιες οι έρευνες που μελετούν εμπειρικά την «εσωτερικοποίηση» ή «τοπικοποίηση» υπό το πρίσμα της ειδησεογραφικής πλαισίωσης, όπως συμβαίνει για παράδειγμα με την μελέτη Olausson, 2014.

Αντίθετα, ακολουθήθηκε επαγωγική προσέγγιση σε ό,τι φορά την εννοιολόγηση και καταγραφή ιδιαίτερων υποπλαισίων (subframes)[4] εσωτερικοποίησης, διότι η εν λόγω συλλογιστική «παράγει βαθιά γνώση για το πλαίσιο υπό εξέταση» αν και «καθιστά δύσκολη των εξαγωγή συμπερασμάτων και την αναπαραγωγή ευρημάτων» (Lecheler & de Vreese, 2019: 4). Βάσει της εν λόγω πρακτικής τα υποπλαίσια προέκυψαν μέσα από «σχηματοποιημένες συσχετίσεις λέξεων, προτάσεων και εικόνων» (D' Angelo 2017: 640). Κύριος στόχος σε αυτή την περίπτωση ήταν να αναδειχθεί η συνάρθρωση της εσωτερικοποίησης με ιδιαίτερα στοιχεία του λόγου των ελληνικών ιστοσελίδων άμυνας και διπλωματίας.

Κρίσιμη σημασία στην ανάλυση της πλαισίωσης έχει βέβαια και αυτή καθαυτή η περιγραφή των υπό εξέταση πλαισίων τα οποία σύμφωνα με τη βιβλιογραφία πρέπει να προσδιορίζονται με ακρίβεια και να μην ταυτίζονται απλώς με αρνητικές ή θετικές κρίσεις (Entman, 1993: 57). Ενδείκνυται επίσης να παρουσιάζονται με παραδείγματα τα οποία έχουν αντληθεί από τα ίδια τα ειδησεογραφικά κείμενα (D' Angelo, 2019: 13) και να αναδεικνύεται η οργανωτική λειτουργία τους ώστε να μην ταυτίζονται απλώς με ένα «θέμα» (Reese, 2007: 151), όπως είναι για παράδειγμα τα διπλωματικά ζητήματα εν γένει.

Μεθοδολογία

Τα πλαίσια του «μιλιταρισμού» και της «εσωτερικοποίησης» μελετήθηκαν μέσω της Ανάλυσης Περιεχομένου, της μεθόδου δηλαδή που θεωρείται καταλληλότερη για τον εντοπισμό των πλαισιώσεων στα ειδησεογραφικά κείμενα. Σε διαφορετικές περιπτώσεις, όταν η έρευνα στρέφεται στην ανάδειξη των πλαισιώσεων (frame building) ή στις επιδράσεις των πλαισίων (frame effects) απαιτούνται και συμπληρωματικές ερευνητικές μέθοδοι όπως η συνέντευξη και το πείραμα αντίστοιχα (Lecheler & de Vreese 2019: 19· Tewksbury & Scheufele 2020: 60).

Τα ειδησεογραφικά πλαίσια αναδείχθηκαν από τρεις ελληνόφωνες ιστοσελίδες άμυνας και διπλωματίας*: hellasjournal.com, militaire.gr* και *slpress.gr*. Η επιλογή των εν λόγω ιστοσελίδων έγινε με κριτήριο την θεματολογία τους, την ορατότητά τους, αλλά και τη θέση τους τους στο πολιτικό φάσμα. Ειδικότερα, αναζητήθηκαν ελληνικές ιστοσελίδες οι οποίες: α) εστιάζουν τόσο στην άμυνα, όσο και στη διπλωματία/εξωτερική πολιτική, β) έχουν συνεχή και πολυετή παρουσία στο ελληνική διαδικτυακή σφαίρα[5] γ) τοποθετούνται σε διαφορετικές θέσεις στον ιδεολογικοπολιτικό άξονα χωρίς όμως να χαρακτηρίζονται από κομματική ταύτιση.

4. Για μια εμβριθή εννοιολόγηση και αναλυτική μελέτη υποπλαισίων βλ. Millioni & Vadratsikas, 2016.
5. Το κριτήριο αυτό τέθηκε με δεδομένη τη δυσκολία άντλησης αξιόπιστων διαχρονικών στοιχείων σχετικά με την επισκεψιμότητα ειδικευμένων ιστοσελίδων.

Σε ό,τι αφορά το κριτήριο της θεματολογίας, από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι και οι τρεις ιστοσελίδες καλύπτουν σε καθημερινή βάση τα δύο πεδία ενδιαφέροντος. Ειδικότερα, ο ιστότοπος *Hellas Journal* δίνει σαφή έμφαση στην εξωτερική πολιτική Ελλάδας και Κύπρου και ταυτόχρονα διατηρεί σε εμφανές σημείο στήλη με τον τίτλο Άμυνα. Επίσης ιδρυτής της ιστοσελίδας είναι ο γνωστός ανταποκριτής ελληνικών και κυπριακών ΜΜΕ στην Ουάσιγκτον, Μιχάλης Ιγνατίου.

Η ιστοσελίδα *Militaire* -όπως αναφέρεται στη δημοσιογραφική «ταυτότητά» της- εστιάζει σε «ειδήσεις για την Άμυνα, Εθνικά Θέματα, Ασφάλεια, Αμυντική Βιομηχανία, Διεθνή, Πολιτική, Θητεία, Ενημέρωση για στρατιωτικούς και ένστολους». Δημιουργός της είναι ο ειδικευμένος σε ζητήματα του υπουργείου Εθνικής Άμυνας ρεπόρτερ Πάρις Καρβουνόπουλος.

Ο ιστότοπος *SLpress* καλύπτει σε μεγαλύτερο βαθμό την ευρύτερη ειδησεογραφία, αλλά εστιάζει σαφώς σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας. Ιδρυτής του είναι ο πολιτικός και διπλωματικός συντάκτης Σταύρος Λυγερός.

Ως προς το κριτήριο της διάρκειας λειτουργίας οι τρεις επιλεχθείσες ιστοσελίδες έχουν παρουσία στο διαδίκτυο τουλάχιστον 9 ετών. Η παλαιότερη εξ αυτών, η ιστοσελίδα *SLpress,* λειτουργεί από το 2011 και ακολουθεί η ιδρυθείσα το 2015 *Hellas Journal*. Ο ιστότοπος *Militaire* λειτουργεί αδιαλείπτως από το 2016.

Το τρίτο και πιο σύνθετο κριτήριο (θέση στον πολιτικό χώρο – πολιτική πολυμέρεια) τέθηκε με γνώμονα την επιλογή των ιστότοπων που καλύπτουν σημαντικό εύρος του ιδεολογικοπολιτικού φάσματος. Επιλέχθηκαν λοιπόν ιστοσελίδες που φιλοξενούν άρθρα και αναλύσεις μεγάλου ιδεολογικοπολιτικού εύρους αλλά ταυτόχρονα διατηρούν την αυτονομία τους απέναντι στο πολιτικό/κομματικό σύστημα. Αντίθετα, εξαιρέθηκαν ιστοσελίδες οι οποίες αναπαράγουν με απόλυτη πιστότητα τον κομματικό λόγο (είτε κυβερνητικό, είτε αντιπολιτευτικό) διότι κρίθηκε ότι η «αυστηρή κομματική γραμμή» θα συσκότιζε την ανάδειξη πλαισιώσεων μιλιταρισμού ή εσωτερικοποίησης.

Το υλικό των δημοσιευμάτων αντλήθηκε από την περίοδο 1η Απριλίου – 2 Δεκεμβρίου[6] 2024 με στόχο να καταγραφούν τα πλαίσια που κυριάρχησαν σε μια πιο προχωρημένη φάση των συρράξεων τόσο στο μέτωπο της Ουκρανίας, όσο και σε εκείνο της Μέσης Ανατολής. Η έρευνα επικεντρώθηκε στην επώνυμη αρθρογραφία καθώς και σε κείμενα ανάλυσης/γνώμης ενώ αποκλείσθηκαν τα ρεπορτάζ που γράφονται κατά κύριο λόγο από συντάκτες/συντάκτριες ροής. Αυτό έγινε γιατί εκτιμούμε ότι στην αρθρογραφία και στα κείμενα ανάλυσης/γνώμης αναδεικνύονται πολύ πιο ευκρινή πλαίσια χάρη: α) στη μεγαλύτερη άνεση χρόνου που έχουν στη διάθεσή τους οι αρθρογράφοι και β) στην ευχέρεια που τους δίνεται για ανά-

6. Η έρευνα διήρκησε μέχρι τις 2 Δεκεμβρίου 2024 ώστε να εξυπηρετηθεί η δειγματοληπτική στρατηγική για επιλογή των δύο πρώτων άρθρων του μήνα από κάθε ιστοσελίδα.

πτυξη επιχειρηματολογίας και προσωπικής θέσης η οποία συνοδεύεται και από ενυπόγραφη δημοσίευση. Αντίθετα τα ρεπορτάζ ροής θεωρούμε ότι είναι συνήθως πιο ομοιογενή, εξαιτίας της πίεσης χρόνου και της συστηματικής αναπαραγωγής πλαισιώσεων που προβάλλουν τα ειδησεογραφικά πρακτορεία ή τα ηγεμονικά/δημοφιλή μέσα.

Από την εννεάμηνη περίοδο ανάλυσης αντλήθηκε δείγμα 54 άρθρων/απόψεων/αναλύσεων (18 από κάθε μια από τις τρεις ιστοσελίδες). Η πρακτική της δειγματοληψίας βασίστηκε στην επιλογή των δύο πρώτων άρθρων του μήνα από εκάστη ιστοσελίδα τα οποία εμφάνιζαν -απαραιτήτως- θεματολογική συνάφεια με τις συρράξεις στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή. Από την επιλογή εξαιρέθηκαν μεταφράσεις διεθνούς αρθρογραφίας γιατί αυτό το υλικό, μπορεί να εκφράζει μεν τη διευθυντική γραμμή της ιστοσελίδας, αλλά θα προκαλούσε προβλήματα στην ανάλυση των πλαισίων εσωτερικοποίησης, αφού γράφτηκαν με διαφορετικό κοινό-στόχο. Όμως, συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα ελληνόφωνα άρθρα καθώς και αναλύσεις άλλων Μέσων Ενημέρωσης τα οποία αναπαρήχθησαν από τις υπό εξέταση ιστοσελίδες. Αυτό έγινε γιατί θεωρούμε ότι η επιλογή των συγκεκριμένων άρθρων απηχεί σε κάποιο βαθμό τον προσανατολισμό των υπό εξέταση ιστοσελίδων. Ως μονάδα ανάλυσης προσδιορίστηκε το δημοσίευμα (άρθρο/άποψη/ανάλυση). Επομένως, σε κάθε άρθρο μπορούσε να εντοπιστεί μόνο ένα πλαίσιο μιλιταρισμού ή/και εσωτερικοποίησης.

Ανάλυση αποτελεσμάτων

Όπως προαναφέρθηκε, η εννοιολόγηση των πλαισίων μιλιταρισμού έγινε με βάση την τυπολογία των Stavrianakis & Selby (2012) που προσδιορίζει πέντε διαστάσεις/πτυχές του φαινομένου. Επομένως, κωδικοποιήθηκε ως πλαίσιο μιλιταρισμού κάθε δημοσίευμα που αναδείκνυε οποιαδήποτε από αυτές τις πέντε πτυχές. Σε όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις τα άρθρα κωδικοποιήθηκαν ως φέροντα «μη μιλιταριστική πλαισίωση». Προφανής στόχος αυτής της επιλογής ήταν να αναδειχθεί η έκταση του μιλιταριστικού λόγου στις υπό εξέταση τις ιστοσελίδες. Σημειώνεται, ότι η ένταση του μιλιταριστικού λόγου διερευνήθηκε μεν με ποιοτικό τρόπο αλλά δεν επιχειρήθηκε η συγκρότηση ξεχωριστών πλαισίου μιλιταρισμού με εμπειρικό τρόπο. Αυτή η επιλογή απορρέει από το μικρό μέγεθος του συνολικού δείγματος, αλλά και τον ακόμη μικρότερο αριθμό των πλαισίων μιλιταρισμού που εντοπίστηκαν στην αρθρογραφία.

Πλαίσια μιλιταρισμού

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 1, οι πλαισιώσεις μιλιταρισμού κυριάρχησαν στο 27,8% των άρθρων/αναλύσεων/απόψεων των τριών ιστοσελίδων, ενώ στο υπόλοιπο 72,2% δεν εντοπίστηκαν πλαίσια που να έχουν συγκροτηθεί με άξονα τον μιλιταριστικό λόγο. Ενδεικτική περίπτωση μιλιταριστικής πλαισίωσης αποτελεί για παράδειγμα άρθρο γνώμης το οποίο δημοσιεύτηκε όπως 2 Σεπτεμβρίου 2024 στην ιστοσελίδα *Slpress* υπό τον τίτλο: «Κοιτάξτε τι λέει ο Ερντογάν και τι λέει ο Γεραπετρίτης…». Το άρθρο ολοκληρώνεται με την εξής παράγραφο που αρθρώνει το μιλιταριστικό πλαίσιο: *«Ο ΥΠΕΞ, κ. Γεραπετρίτης, ως μέλος της ελληνικής κοινωνίας με τα όσα είπε αποτύπωσε απόλυτα την φοβική στάση της χώρας. Όμως είπε και κάτι ακόμα χειρότερο που πολλοί δεν παρατήρησαν. Συγκεκριμένα είπε: "Η εντολή που έχουμε λάβει, είναι να διασφαλίσουμε για την παρούσα και για τις επόμενες γενιές ηρεμία και ευημερία για την πατρίδα μας. Δεν είναι να είμαστε με το όπλο παρά πόδα". Αυτή η φράση αποτυπώνει με απόλυτο κυνισμό το ότι η ελληνική κοινωνία εκφραζόμενη από τους πολιτικούς ταγούς της έχει παραδοθεί αμαχητί στην μοίρα της. Δε θέλει τα όπλο παρά πόδα. Δε θέλει καν το όπλο. Ο συμπαθής όμως κατά τα άλλα υπουργός ξεχνάει ένα διαχρονικό αξίωμα χιλιάδων ετών: "Si vis pacem, para bellum". Αν θέλετε ειρήνη, προετοιμαστείτε για πόλεμο. Η εθνική κλεψύδρα έχει σχεδόν αδειάσει. Πότε επιτέλους θα το κατανοήσει η πολιτική μας ελίτ; Αν όχι τώρα, πότε;»*[7](SLpress, 2 Σεπτεμβρίου 2024). Επισημαίνεται ότι το συγκεκριμένο πλαίσιο συγκροτείται γύρω από την ιστορική φράση του Φλάβιου Βεγέτιου Ρενάτου σχετικά με τα οφέλη της στρατιωτικής προετοιμασίας στη διατήρηση της ειρήνης. Βάσει δε της τυπολογίας των Stavrianakis & Selby η εν λόγω οπτική αποτελεί έκφραση μιλιταριστικού λόγου ο οποίος συγκροτείται ως «στρατιωτική προετοιμασία».

Έτερο μιλιταριστικό πλαίσιο αναδεικνύεται σε ανάλυση που συνοδεύεται από βιντεοσκοπημένο υλικό και δημοσιεύθηκε στην ιστοσελίδα *Hellas Journal* στις 2 Αυγούστου 2024 υπό τον τίτλο: «Πού οδηγείται η (διπλωματική για την ώρα) σύγκρουση του Ερντογάν με τον Νετανιάχου: Το Ισραήλ θεωρεί "νόμιμους στόχους" τα στελέχη της Χαμάς και στην Τουρκία». Η μιλιταριστική πλαισίωση αρθρώνεται κατά κύριο λόγο στο παρακάτω απόσπασμα του άρθρου: «*Θεωρούν δεδομένη την αντίδραση του Ιράν και των "δορυφόρων" του στον Λίβανο, στην Υεμένη και το Ιράκ. Η αντίδραση αναμένεται να είναι πυραυλική, όπως την προηγούμενη φορά. Δεδομένο είναι ότι θα απαντήσει και το Ισραήλ. Σε αυτές τις περιπτώσεις το ένα φέρνει το άλλο. Άρα θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο περιφερειακός πόλεμος είναι αναπόφευκτος*[8]*»* (Hellas Journal, 2024). Ουσιαστικά, το μιλιταριστικό

7. https://slpress.gr/ethnika/koitaxte-ti-leei-o-erntogan-kai-ti-leei-o-gerapetritis/.
8. https://hellasjournal.com/2024/08/pou-odigite-i-diplomatiki-gia-tin-ora-sigkrousi-tou-erntogan-meton-netaniachou-to-israil-theori-nomimous-stochous-ta-stelechi-tis-chamas-ke-stin-tourkia-video/.

πλαίσιο συγκροτείται γύρω από την αντίληψη του αναπόφευκτου του πολέμου. Βάσει της προναφερθείσας τυπολογίας το εν λόγω επιχείρημα αποτελεί έκφραση του συμπεριφορικού μιλιταρισμού, δηλαδή της «τάσης ή προδιάθεσης» για επίλυση διενέξεων με στρατιωτικά μέσα (Stavrianakis & Selby, 2012: 12).

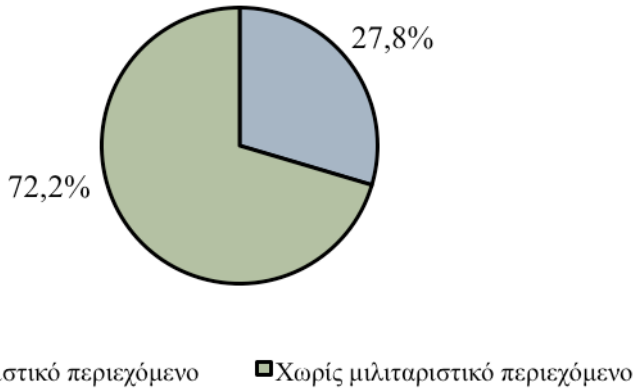

Γράφημα 1. Πλαισιώσεις μιλιταρισμού στην αρθρογραφία για τις πολεμικές συρράξεις σε Ουκρανία - Μέση Ανατολή.

Πέραν του συνόλου των τριών ιστοσελίδων η παρουσία των μιλιταριστικών πλαισίων καταγράφηκε ξεχωριστά και σε κάθε ιστοσελίδα άμυνας και διπλωματίας. Σκοπός αυτής της καταγραφής ήταν να διερευνηθεί ενδεχόμενη σύνδεση της χρήσης τέτοιων πλαισίων με τον κύριο προσανατολισμό της κάθε ιστοσελίδας σε θέματα διπλωματίας ή άμυνας. Όπως, αποτυπώνεται στο Γράφημα 2 δεν καταγράφηκαν ευρείες διαφορές στη συχνότητα χρήσης αυτών των πλαισίων μεταξύ των τριών ιστοσελίδων υπό μελέτη. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι το *Militaire* το οποίο εστιάζει περισσότερο σε αμυντικά θέματα σε σχέση με τις άλλες δύο ιστοσελίδες έτεινε να χρησιμοποιεί σπανιότερα τέτοια πλαίσια (22,2% έναντι 33,3% του *Slpress* και 27,8% του *Hellas Journal*). Πρόκειται για ένα μάλλον αντιδιαισθητικό εύρημα που απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση. Ενδεχομένως, πάντως, αυτή η διαφορά να συνδέεται με τον εθνοκεντρισμό ο οποίος χαρακτηρίζει διαχρονικά την κάλυψη θεμάτων εξωτερικής πολιτικής στην ελληνική ειδησεογραφία (βλ. Πλειός & Φραγκονικολόπουλος, 2010).

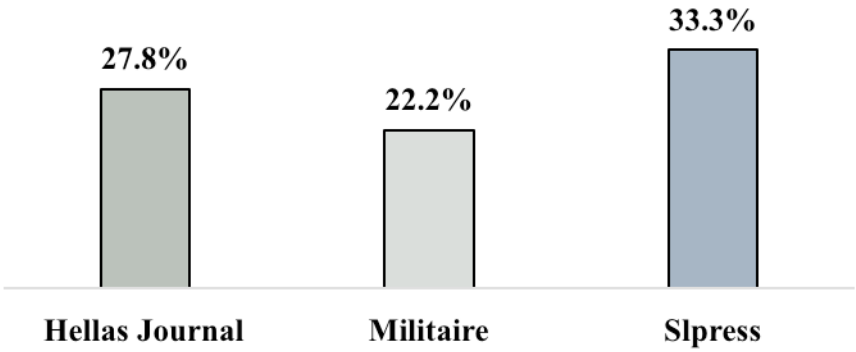

Γράφημα 2. Μιλιταριστικές πλαισιώσεις ανά ιστοσελίδα.

Πλαίσια και υποπλαίσια εσωτερικοποίησης

Όπως ειπώθηκε ήδη, τα πλαίσια εσωτερικοποίησης μελετήθηκαν με απαγωγική/παραγωγική συλλογιστική (συγκροτήθηκαν πριν την έρευνα) ενώ τα υποπλαίσια διερευνήθηκαν με επαγωγική λογική (προέκυψαν κατά τη μελέτη των δημοσιευμάτων των τριών ιστοσελίδων). Στην περίπτωση των πλαισίων εσωτερικοποίησης ερευνήθηκε πόσο συχνά τα δημοσιεύματα των τριών ιστοσελίδων κάλυψαν τις πρόσφατες πολεμικές συρράξεις στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή με εγχώριο ή εθνικό πρίσμα (πλαισίωση εσωτερικοποίησης).

Από την ανάλυση περιεχομένου προέκυψε αρκετά συχνή παρουσία πλαισίων εσωτερικοποίησης τα οποία αναλογούν στο 29,6% της αρθρογραφίας των τριών υπό μελέτη ιστοσελίδων. Αντίθετα, το υπόλοιπο 70,4% της αρθρογραφίας των τριών ιστοσελίδων πλαισιώθηκε με μη τοπικοποιημένο τρόπο, δηλαδή χωρίς ρητή σύνδεση των γεγονότων με την Ελλάδα. Σαφές παράδειγμα εσωτερικοποίησης αποτελεί άρθρο που δημοσιεύτηκε στις 2 Δεκεμβρίου 2024 στην ιστοσελίδα *Militaire* υπό τον τίτλο: «Οδηγός επιβίωσης σε περιόδους κρίσεων και πολέμου»[9]. Το εν λόγω άρθρο, καλούσε την Ελλάδα -με αφορμή τις πολεμικές συρράξεις σε Ουκρανία και Μέση Ανατολή- να εκπονήσει σχέδιο για την προετοιμασία των πολιτών υπό το φόβο ενδεχόμενης επέκτασης του πολέμου στη χώρα. Το κομμάτι του άρθρου όπου αρθρώνεται ξεκάθαρα το πλαίσιο εσωτερικοποίησης είναι το εξής: «*Συνοψίζοντας και λαμβάνοντας υπόψη, ότι παρά τα θετικά βήματα που έχουν γίνει για την ενίσχυση της πολιτικής προστασίας και τη βελτίωση της ετοιμότητας του εθνικού μηχανισμού διαχείρισης κρίσεων, η χώρα μας όπως και η πλειοψηφία των κρατών μελών της*

9. https://www.militaire.gr/odigos-epiviosis-se-periodoys-kriseon-kai-polemoy-dr-konstantinos-mpalomenos/χ

Ε.Ε., δεν είναι πλήρως προετοιμασμένη για σοβαρές πολυεπίπεδες κρίσεις. Επίσης, στην Ελλάδα δεν έχει εκπονηθεί ένα σχέδιο για το τι θα πρέπει να κάνουν οι πολίτες σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης, εισβολής ξένου κράτους ή πυρηνικού πλήγματος εναντίον της πατρίδας μας» (Militaire, 2024).

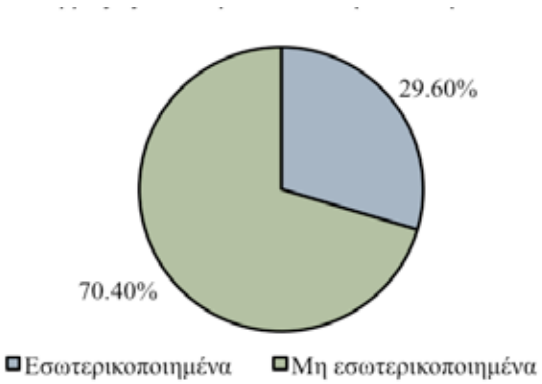

Γράφημα 3. Βαθμός εσωτερικοποίησης άρθρων για τις πολεμικές συρράξεις σε Ουκρανία - Μέση Ανατολή.

Ένα άλλο πλαίσιο εσωτερικοποίησης αναδείχθηκε σε άρθρο/ανάλυση το οποίο δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα *SLpress* στις 4 Απριλίου 2024 με τίτλο: «Το Βατικανό, το Φανάρι και "η σωστή πλευρά της Ιστορίας"»[10]. Η εν λόγω ανάλυσε συνέκρινε τη στάση του Πάπα Φραγκίσκου απέναντι στον πόλεμο της Ουκρανίας με εκείνη του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης. Το τμήμα του άρθρου όπου εκδηλώνεται σαφέστερα το πλαίσιο εσωτερικοποίησης έχει ως εξής: «*Όσον αφορά τη χώρα μας, που συνδέεται με ιστορικούς και θρησκευτικούς δεσμούς τόσο με τη Ρωσία όσο και με την Ουκρανία, αντί να έχει ένα ρόλο διαμεσολάβησης μεγεθύνοντας το διπλωματικό της κεφάλαιο, έγινε μέρος του προβλήματος εξαιτίας της εμμονικής πολιτικής της ηγεσίας της, που πρωτοστατεί μάλιστα στις αντιρωσικές πρωτοβουλίες. Από τις πρώτες ημέρες του πολέμου η Αθήνα θα έπρεπε να αναλάβει την πρωτοβουλία διαβούλευσης των εμπλεκομένων σε εμβληματικούς χώρους όπως οι Δελφοί και η Ολυμπία*» (SLpress, 2024).

Παρακάτω, στο Γράφημα 4 παρουσιάζεται η εμφάνιση πλαισίων εσωτερικοποίησης ανά ιστοσελίδα. Όπως διαπιστώνεται, τα περισσότερα πλαίσια εσωτερικοποίησης αναδείχθηκαν στην αρθρογραφία και τις αναλύσεις της ιστοσελίδας *Militaire* (38,9%) και ακολούθησε η *Hellas Journal* (27,8%) και η *Slpress* (22,2%). Εδώ, προκύπτει μια αρκετά διαφορετική εικόνα σε σύγκριση με τα πλαίσια μιλιταρισμού, αφού η ιστοσελίδα η οποία εστιάζει περισσότερο στην Άμυνα (Militaire) είναι και εκείνη που δείχνει μεγαλύτερη προτίμηση στα πλαίσια εσωτερικοποίησης, έναντι

10. https://slpress.gr/diethni/to-vatikano-to-fanari-kai-i-sosti-plevra-tis-istorias/.

των ιστοσελίδων που δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην εξωτερική πολιτική και διπλωματία (Hellas Journal και Slpress). Και αυτό το εύρημα χρήζει περαιτέρω διερεύνησης αν και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μάλλον αναμενόμενο για μια περίοδο αλλεπάλληλων πολεμικών κρίσεων που πιθανώς να συνδέονται ευχερέστερα με θέματα στρατιωτικής προετοιμασίας.

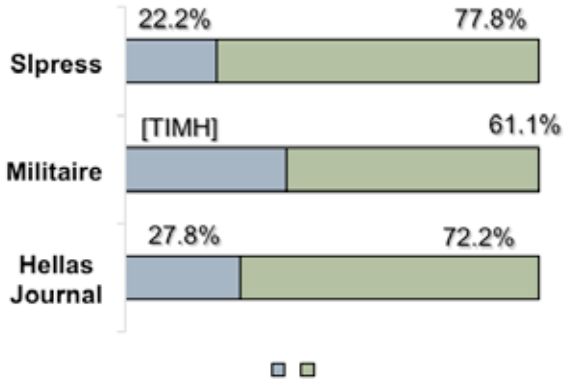

Γράφημα 5. Βαθμός εσωτερικοποίησης άρθρων ανά ιστοσελίδα.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως τα πλαίσια εσωτερικοποίησης των τριών υπό εξέταση ιστοσελίδων χωρίσθηκαν σε υποπλαίσια μέσω επαγωγικής συλλογιστικής, δηλαδή μετά από τη συγκέντρωση του σχετικού υλικού. Από τη μελέτη της αρθρογραφίας προέκυψαν τρία υποπλαίσια εσωτερικοποίησης, τα οποία εμφανίζονται στο Γράφημα 5.

Το υποπλαίσιο με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης (24,1% στο σύνολο του δείγματος) είναι αυτό το οποίο ασκεί κριτική στην ελληνική άμυνα ή εξωτερική πολιτική μέσα στα συμφραζόμενα των δύο πολεμικών συρράξεων της περιόδου. Σε αυτό το υποπλαίσιο εντάσσεται το δημοσίευμα του *SLpress* που περιγράφηκε προηγουμένως και αναφέρεται στο Βατικανό, το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την ελληνική εξωτερική πολιτική. Υπογραμμίζεται ότι για την ταξινόμηση του εν λόγω υποπλαισίου δεν αρκούσε η άσκηση κριτικής προς την ελληνική εξωτερική πολιτική, αλλά απαιτείτο και ο παράγοντας της ρητής σύνδεσής της με τις πρόσφατες πολεμικές συρράξεις σε Ουκρανία και Μέση Ανατολή.

Μια άλλη χαρακτηριστική περίπτωση υποπλαισίου κριτικής σε ελληνικούς χειρισμούς εντοπίστηκε σε δημοσίευμα της ιστοσελίδας *Militaire* στις 2 Ιουνίου 2024 με τον τίτλο «Γιατί ο πόλεμος έρχεται στα Βαλκάνια»[11]. Το πλαίσιο αρθρώνεται ξεκάθαρα στο εξής απόσπασμα: «*Είμαστε στην ώρα Μηδέν! Ας χαίρονται οι πολιτικοί τα παραφουσκωμένα πορτοφόλια τους. Ας χαίρονται οι αναλυτές τις βαθυστόχαστες*

11. https://www.militaire.gr/polemos-balkania-koumarallas/.

αναλύσεις τους και οι διανοούμενοι τον ελιτισμό τους. Ας χαίρονται οι χειροκροτητές τις ευστοχίες των αναλυτών κι ας ξεχνούν ότι η ανάλυση είναι η μισή δουλειά, η άλλη μισή και πλέον χρήσιμη, διότι είναι η μόνη που μπορεί να φέρει αποτέλεσμα, είναι η Σύνθεση και είναι αυτή που λείπει στον δημόσιο λόγο, (Militaire, 2024). Σημειώνεται ότι στο συγκεκριμένο άρθρο η κριτική απευθύνεται σε όλο το πολιτικό σύστημα και τους δημοσιολογούντες, ενώ στο προαναφερθέν (SLpress, 2024) η κριτική απευθυνόταν αποκλειστικά στην ελληνική κυβέρνηση. Κατατάσσονται, όμως, αμφότερα στο ίδιο υποπλαίσιο εσωτερικοποίησης καθώς και στις δύο περιπτώσεις οι διεθνείς πολεμικές συρράξεις αντιμετωπίστηκαν ως αιτία ή αφορμή για τη διατύπωση κριτικής σε ελληνικούς χειρισμούς.

Γράφημα 5. Υποπλαίσια εσωτερικοποίησης.

Ένα άλλο υποπλαίσιο εσωτερικοποίησης, το οποίο ονομάζουμε «Δύο μέτρα – δύο σταθμά κατά της Ελλάδος» είναι εκείνο το οποίο συγκρίνει τη στάση του διεθνούς συστήματος (κράτη – διεθνείς οργανισμοί) στο Ουκρανικό και το Μεσανατολικό με εκείνη που επιδεικνύεται απέναντι στην Ελλάδα, τις ελληνο-τουρκικές σχέσεις ή της τουρκο-κυπριακές σχέσεις. Στον πυρήνα του εν λόγω υποπλαισίου βρίσκεται οι ισχυρισμός ότι οι πρόσφατες πολεμικές συρράξεις απέδειξαν τα «δύο μέτρα και δύο σταθμά» με τα οποία αντιμετωπίζει η διεθνής κοινωνία την Ελλάδα και την Κύπρο. Το εν λόγω υποπλαίσιο παρατηρήθηκε στο 3,7% του συνόλου του δείγματος των τριών ιστοσελίδων. Χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιου υποπλαισίου αποτελεί άρθρο Κύπριου ευρωβουλευτή το οποίο δημοσιεύτηκε στις 2 Οκτωβρίου 2024 στην ιστοσελίδα *Hellas Journal* υπό τον τίτλο: «*Η Μεγαλόνησος, θύμα και αυτή εισβολής και κατοχής της Τουρκίας, γιατί δεν λαμβάνει την ίδια βοήθεια από τη Δύση; Για την Ουκρανία συμφωνούμε, για την Κύπρο σε τι διαφωνούμε*;»[12]. Στο εν λόγω άρθρο

12. https://hellasjournal.com/2024/10/i-megalonisos-thima-ke-afti-isvolis-ke-katochis-tis-tourkias-giati-den-lamvani-tin-idia-voithia-apo-ti-disi-gia-tin-oukrania-simfonoume-gia-tin-kipro-se-ti-diafonoume/.

προβάλλεται το επιχείρημα ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει δείξει ίδια στάση στο κυπριακό ζήτημα με εκείνη που επιδεικνύει υπέρ της Ουκρανίας μετά τη ρωσική εισβολή. Χαρακτηριστικό απόσπασμα που βρίσκεται στον πυρήνα του σχετικού πλαισίου είναι το ακόλουθο: «*Η Ε.Ε. έχει πολύ σωστά ανταποκριθεί δυναμικά με οικονομικές κυρώσεις κατά της Ρωσίας και με στρατιωτική βοήθεια, προσφέροντας ζωτικής σημασίας υποστήριξη στην Ουκρανία. Ενώ όμως έχει κινητοποιηθεί άμεσα για την Ουκρανία, η Κύπρος, η οποία εδώ και δεκαετίες βρίσκεται αντιμέτωπη με την τουρκική κατοχή, δεν έχει λάβει καμία έμπρακτη βοήθεια, πέραν από λόγια στήριξης*» (Hellas Journal, 2024).

Το τρίτο υποπλαίσιο εσωτερικοποίησης που αναδείχθηκε από την έρευνα είναι εκείνο το οποίο συνδέει την πολεμική κρίση στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή με απειλές της Τουρκίας προς την Ελλάδα και την Κύπρο. Η εν λόγω οπτική καταγράφηκε στο 1,9% του δείγματος των τριών ιστοσελίδων. Θα πρέπει να διευκρινισθεί, βέβαια, ότι το συγκεκριμένο υποπλαίσιο εστιάζει στη συμπεριφορά της Τουρκίας, ενώ το υποπλαίσιο «Δύο Μέτρα – δύο σταθμά» προσανατολίζεται κυρίως στη συμπεριφορά άλλων κρατών ή της ΕΕ. Το συγκεκριμένο πλαίσιο εκφράστηκε στο άρθρο υπό τον τίτλο: «*Οι τζιχαντιστές του Ερντογάν: Γιατί τώρα η Τουρκία αναθερμαίνει τον συριακό εμφύλιο; Μόνο για να προωθήσει τα νέο-οθωμανικά σχέδιά της στην περιοχή;*» το οποίο δημοσιεύτηκε την 1η Δεκεμβρίου 2024 στην ιστοσελίδα *Hellas Journal*[13]. Σε αυτό συσχετίζονται οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή με τις επιδιώξεις της Τουρκίας για το Αιγαίο. «*Θα πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη ότι τόσο οι τζιχαντιστές όσο και η Άγκυρα, αντιμετώπισαν με οργή την πρόταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για διορισμό ειδικού απεσταλμένου για τη Συρία, σηματοδοτώντας μια πιο ήπια στάση απέναντι στο καθεστώς της Δαμασκού. Η Αγκυρα δεν έχει βάλει λοιπόν στο στόχαστρο μόνο το Αιγαίο. Οι προκλητικές διεκδικήσεις της Τουρκίας είναι πολύ ευρύτερες σε όλη την περιοχή*» (Hellas Journal, 1η Δεκεμβρίου 2024).

Συζήτηση και συμπεράσματα

Από τη μελέτη των ελληνικών ιστοσελίδων άμυνας και διπλωματίας προέκυψαν τρία κύρια συμπεράσματα σχετικά με την ανάδειξη πλαισιώσεων μιλιταρισμού και εσωτερικοποίησης σε μια περίοδο έντονων και αλλεπάλληλων πολεμικών κρίσεων.

Πρώτον, τα πλαίσια μιλιταρισμού και εσωτερικοποίησης εμφανίζονται πολύ συχνά στην αρθρογραφία των εν λόγω ιστοσελίδων με 27,8% και 29,6% αντίστοιχα επί του συνόλου του δείγματος. Διευκρινίζεται, βέβαια, ότι τα ποσοστά είναι μεν

13. https://hellasjournal.com/2024/12/oi-tzichantistes-tou-erntogan-giati-tora-i-tourkia-anathermainei-ton-syriako-emfylio-mono-gia-na-proothisei-ta-neo-othomanika-schedia-tis-stin-periochi/.

σχεδόν ισόποσα, αλλά δεν ανιστοιχούν στις ίδιες περιπτώσεις άρθρων ή αναλύσεων. Περαιτέρω, καταγράφονται σημαντικές διαφορές στην διασπορά αυτών των πλαισιώσεων στις εν λόγω ιστοσελίδες με τα πλαίσια μιλιταρισμού να είναι σχεδόν ισομερώς κατανεμημένα ενώ τα πλαίσια εσωτερικοποίησης να εμφανίζονται με σημαντικά διαφορετική συχνότητα ανάμεσα στα τρία υπό μελέτη Μέσα Ενημέρωσης. Αυτές οι διαφορές χρήζουν περισσότερης διερεύνησης ώστε να εντοπισθούν ενδεχόμενοι εσωτερικοί ή εξωτερικοί παράγοντες επίδρασης (π.χ. κομματικός προσανατολισμός, κύρια θεματολογική εστίαση, βαθμός αναπαραγωγής περιεχομένου από άλλα Μέσα Ενημέρωσης κ.ά.).

Δεύτερον, καταγράφηκε η ανάδειξη συγκεκριμένων τροπισμών του μιλιταρισμού παρότι η έρευνα απέφυγε να τους κατατάξει ευθέως σε εμπειρικώς μετρήσιμα υποπλαίσια. Ενδιαφέρον προκαλεί, όμως, και το εύρημα ότι στην πλειονότητά τους τα πλαίσια μιλιταρισμού που εντοπίστηκαν απηχούν τις ενδιάμεσες ή εκδοχές του μιλιταρισμού (θεσμικός, συμπεριφορικός, στρατιωτικής προετοιμασίας). Αντίθετα καταγράφηκαν ελάχιστες περιπτώσεις τόσο της πιο οξείας μορφής του (ιδεολογικός μιλιταρισμός) όσο και της πιο ήπιας (κοινωνιολογικός μιλιταρισμός). Θα μπορούσε δε να διακινδυνέψει κανείς τον ισχυρισμό ότι οι εκδοχές του μιλιταρισμού που αναδείχθηκαν από τις τρεις σελίδες υπό μελέτη είναι αντίστοιχες σε ένταση με αυτές που παρατηρεί κανείς στη γενική ή μη εξειδικευμένη ειδησεογραφία[14]. Για τη διακρίβωση, όμως, αυτής της θέσης απαιτείται περαιτέρω μελέτη που θα συγκρίνει την ειδικευμένη δημοσιογραφία στην άμυνα και τη διπλωματία με τη γενική ή «συμβατική» ειδησεογραφία. Επίσης, με δεδομένο ότι η Ελλάδα δεν εμπλέκεται άμεσα στις στρατιωτικές συρράξεις της περιόδου μια άλλη μεταβλητή που θα είχε ενδιαφέρον να μελετηθεί είναι η σύγκρισή τους με τον μιλιταριστικό λόγο που καταγράφεται συχνά στην ειδησεογραφία κρατών τα οποία βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση ή προετοιμάζονται για πολεμικές συρράξεις. Άλλωστε έχει καταδειχθεί ότι εν καιρώ πολέμου αφενός ενισχύεται κατακόρυφα ο μιλιταριστικός λόγος και αφετέρου εντείνονται οι επιθέσεις στα μέσα ενημέρωσης που αντιστέκονται στη πίεση «συστοίχισης με τη σημαία» (Reese & Buckalew, 1995).

Τρίτον, από τη μελέτη των υποπλαισίων εσωτερικοποίησης διαπιστώθηκε ότι κυριαρχεί η κριτική στους χειρισμούς του ελληνικού πολιτικού συστήματος (κυβέρνηση και αντιπολίτευση). Άλλοτε αυτή η κριτική εστιάζει σε ζητήματα στρατιωτικής προετοιμασίας και εξοπλισμών (αμυντική διάσταση) και άλλοτε σε ζητήματα στρατηγικής ή γεωπολιτικού προσανατολισμού (διάσταση εξωτερικής πολιτικής).

Συμπερασματικά, από αυτή την πρώτη απόπειρα μελέτης της αρθρογραφίας των

14. Υπενθυμίζεται για παράδειγμα η ξενοφοβική στάση του αποκαλούμενου «σοβαρού» ή «αξιοσέβαστου» Τύπου των ΗΠΑ απέναντι στη Γαλλία και τη Γερμανία το 2003 όταν εκείνες αντιδρούσαν στη στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ για την καταστροφή των υποτιθέμενων όπλων μαζικής καταστροφής (Reese, 2004).

ιστοσελίδων άμυνας και διπλωματίας που λειτουργούν υπό τη διεύθυνση έμπειρων και καταξιωμένων δημοσιογράφων του αμυντικού ή διπλωματικού ρεπορτάζ προκύπτει ότι αυτές συγκροτούν ένα χώρο με αξιοσημείωτη εσωτερική πολυμέρεια ο οποίος εισφέρει σημαντικά στην ενημέρωση του κοινού για εξειδικευμένα θέματα. Ταυτόχρονα, όμως, συνιστούν ένα ακόμη τμήμα του ελληνικού ειδησεογραφικού οικοσυστήματος το οποίο χαρακτηρίζεται από έντονο προσανατολισμό σε εσωτερικές αγωνίες.

Βιβλιογραφία

Clausen, L. (2004), Localizing the global: 'domestication' processes in international news production. *Media, Culture & Society*, 26(1), 25-44. https://doi.org/10.1177/0163443704038203.

de Vreese, C. H. (2005), News framing: theory and typology. *Information Design Journal*, 13(1), 51-62. https://doi.org/10.1075/idjdd.13.1.06vre.

D'Angelo, P. (2017), Framing: media frames. Patrick Rössler (επιμ.), *International encyclopedia of media effects*, 634–644. New York, Wiley-Blackwell.

D'Angelo, P., Lule, J., Neuman, W. R., Rodriguez, M. L. A., Dimitrova, D. V. & Carragee, K. M. (2019), Beyond framing: a forum for framing researchers, *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 96(1), 12-30.

Entman, R. (1993) Framing: toward clarification of a fractured paradigm, *Journal of Communication*, 43, (4), 51 – 58.

Entman, R. (2003). Cascading activation: contesting the White House's frame after 9/11. *Political Communication*, 20, 415–432.

Grigoriadis, I. N. (2022), Between escalation and détente: Greek-Turkish relations in the aftermath of the Eastern Mediterranean crisis. *Turkish Studies*, 23(5), 802–820.

Gurevitch M., Levy, M. I. Roeh, I. (1991), The global newsroom: convergences and diversities in the globalisation of television news, P. Dahlgren & C. Sparks (επιμ.) *Communications and Citizenship: Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*. London: Routledge.

Kantola, A. (2016), Liquid journalism. T. Witschge, C. W. Anderson, D. Domingo, & A. Hermida (επιμ.), *The SAGE handbook of digital journalism*, 424-442, London: Sage Publications.

Lecheler, S & de Vreese, C. H. (2019), *News framing effects,* London: Routledge.

López-Rabadán, P. (2022), Framing studies evolution in the social media era. Digital advancement and reorientation of the research agenda. *Social Sciences*, 11(1), 9. https://doi.org/10.3390/socsci11010009.

McGerty, F. & Dewey, K. [2025, 12 Φεβρουαρίου], Global defense spending soars to new high, *The International Institute for Strategic Studies* (IISS). Διαθέσιμο στο: https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2025/02/global-defence-spending-soars-to-new-high/.

Midberry, J. (2020), Compassionate horror or compassion fatigue? Responses to Human-Cost-of-War Photographs. *International Journal of Communication*, 14 (22).

Milioni, D. L. & Vadratsikas, K. (2016), The (Golden) Dawn of audiences? assessing the audience of empowerment thesis through a framing analysis of immigration in the Greek media, *Interactions: Studies in Communication and Culture*, 7(1), 59-83.

Olausson, U. (2014), The diversified nature of 'domesticated' news discourse : The case of climate change in national news media. *Journalism Studies*, 15(6), 711–725. https://doi.org/10.1080/1461670X.2013.837253.

Πλειός Γ, & Φραγκονικολόπουλος Χ. (2010), *Τα «εθνικά θέματα» στη δίνη των ΜΜΕ. Το Μακεδονικό, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό στην τηλεόραση και τον Τύπο*. Αθήνα: Σιδέρης.

Reese, S. D. (2001), Prologue – Framing public life: a bridging model for media research", Reese, S., Gandy, O. Jr. & Grant, A. (επιμ.), Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World. Mahwah: Lawrence Erlbaum.

Reese, S. D. (2004), Militarized journalism: framing dissent in the Persian Gulf wars. S. Allan & B. Zelizer (επιμ.) *Reporting War: Journalism in Wartime*. London: Routledge.

Reese, S. D. (2007), "The framing project: a bridging model for media research revisited", *Journal of Communication*, 57:1, 148-154.

Reese, S. D. & Buckalew, B. (1995). The militarism of local television: The routine framing of the Persian Gulf War. *Critical Studies in Media Communication*, 12, 40–59.

Rustad, S. A. (2024), "Conflict trends: a global overview, 1946–2023". *PRIO Paper*. Oslo: PRIO.

Semetko, H. A. & Valkenburg, P. M. (2000), Framing European politics: a content analysis of press and television news, *Journal of Communication*, 50, (2), 93–109.

Shoemaker, P., Cohen, A. A., Seo, H. & Johnson, P. (2012), Comparing news on foreign and international affairs. Esser, F., & Hanitzsch, T. (επιμ.). *The Handbook of comparative communication research*. New York: Routledge.

Stavrianakis, A., & Selby, J. (επιμ.) (2012), *Militarism and international relations: political economy, security, Theory* (1η έκδοση). London: Routledge.

Tewksbury, D. H., & Scheufele, D. A. (2020), News framing theory and research. M. B. Oliver, A. A. Raney & J. Bryant (επιμ.), *Media effects: Advances in theory and research* (4η έκδοση). London: Routledge.

Van Gorp, B. (2010), Strategies to take subjectivity out of framing analysis. D'Angelo P, Kuypers JA (επιμ.) *Doing News framing analysis: empirical and theoretical perspectives*. New York: Routledge.

Φραγκονικολόπουλος Χ. (2012). Ελληνική Εξωτερική Πολιτική & ΜΜΕ: Η περίπτωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων & οι προϋποθέσεις διαμόρφωσης μιας νέας επικοινωνιακής κουλτούρας στον 21ο αιώνα. *Θεσμοί της Μεταπολίτευσης: Αποτίμηση μιας αντιφατικής περιόδου, ΑΤΕΙ Καλαμάτας, Κέντρο Ανάλυσης Πολιτικής και Θεσμών*, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Καλαμάτα, Ελλάδα.

Πολεμικοί ανταποκριτές, τραύμα και υποστηρικτικοί μηχανισμοί στις αίθουσες σύνταξης. Ιστορίες από το πεδίο

Λαμπρινή Παπαδοπούλου, Αναστασία Κατσαουνίδου, Ιωάννης Αγγέλου

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα εστιάζει στους πολεμικούς ανταποκριτές κι επιχειρεί να διερευνήσει τον αντίκτυπο της δημοσιογραφικής κάλυψης τραυματικών γεγονότων στο ψυχισμό τους καθώς και να καταγράψει τους υποστηρικτικούς μηχανισμούς που υπάρχουν (ή απουσιάζουν) στις αίθουσες σύνταξης. Παρά το γεγονός ότι η επικρατούσα ιδεολογία της αντικειμενικότητας και της συναισθηματικής αποστασιοποίησης έχουν πλέον υποχωρήσει ως κανονιστικά πρότυπα της επαγγελματικής δημοσιογραφίας, η εμπορευματοποίηση των ΜΜΕ και η συνεχής πίεση για άμεση κάλυψη γεγονότων με έντονο συναισθηματικό φορτίο επαναφέρουν τη συζήτηση για το τραύμα και την (ελλιπή) υποστήριξη καθιστώντας επίκαιρη και επιτακτική τη φροντίδα της ευημερίας των επαγγελματιών των ΜΜΕ. Η παρούσα έρευνα καταγράφει βιώματα και προκλήσεις σε ένα περιβάλλον «μόνιμης κρίσης» (permacrisis). Τα ευρήματα αναδεικνύουν πως ακόμη και επαγγελματίες που καλύπτουν εξόχως τραυματικά γεγονότα όπως οι πολεμικές συρράξεις καλούνται να διαχειριστούν μόνοι/μόνες τους τις πολυποίκιλες επιδράσεις αυτών των γεγονότων στην προσωπική και επαγγελματική τους ζωή. Εν τέλει διαπιστώνεται πως παρά την μεγάλη συζήτηση που έχει ανοίξει τόσο σε ακαδημαϊκό επίπεδο όσο και στο επίπεδο της ίδιας της βιομηχανίας των Μέσων αναφορικά με τη σημασία υποστηρικτικών αιθουσών σύνταξης, το τραύμα και η διαχείρισή του εξακολουθεί να αποτελεί ένα εξόχως ιδιωτικό ζήτημα.

Εισαγωγή

Η έκθεση των επαγγελματιών των ΜΜΕ σε βίαια, επικίνδυνα και τραυματικά γεγονότα τα οποία απειλούν όχι μόνο τη σωματική ακεραιότητα αλλά και τη ψυχική τους ευημερία αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι της εργασίας τους.

Παρόλα αυτά, βαθιά ριζωμένα στερεότυπα και επαγγελματικά πρότυπα που ήθελαν τους επαγγελματίες των ΜΜΕ, ψυχρούς, αντικειμενικούς και αποστασιοποιη-

μένους παρατηρητές των γεγονότων είχαν ως αποτέλεσμα την αποσιώπηση αυτής της εξαιρετικά σημαντικής πτυχής της δημοσιογραφικής εργασίας και ειδικότερα του αντίκτυπου στην προσωπική και επαγγελματική τους ζωή.

Μόλις τα τελευταία χρόνια άρχισε να αναδύεται μια κατεύθυνση στη διεθνή βιβλιογραφία η οποία αμφισβητεί τις επικρατούσες επαγγελματικές ιδεολογίες της αποστασιοποίησης και της ψύχραιμης παρατήρησης και αναγνωρίζει ότι οι δημοσιογράφοι έχουν συναισθηματική και ψυχολογική σύνδεση με τις σκηνές και τα άτομα που καλύπτουν και πως διατρέχουν κίνδυνο ψυχικού τραύματος.

Πλήθος μελετών έχουν αρχίσει να καταγράφουν την επίδραση της κάλυψης τραυματικών γεγονότων στην ευημερία των δημοσιογράφων, ρίχνοντας φως στις δυναμικές που εκδηλώνονται στο πλαίσιο συγκεκριμένων τραυματικών γεγονότων όπως τρομοκρατικές επιθέσεις, ακραίες φυσικές καταστροφές και ζώνες πολέμου (βλ. Feinstein & Nicholson, 2005· Zelizer & Allan, 2011).

Ένα μέρος της βιβλιογραφίας υπογραμμίζει τη σημασία της υποστήριξης στις αίθουσες σύνταξης, προτείνοντας ότι οι οργανισμοί ειδήσεων μπορούν να προάγουν την προσωπική ανάπτυξη των δημοσιογράφων μετά από τραυματικές αποστολές καλλιεργώντας μια κουλτούρα συζητήσεων, αναστοχασμού και αναγνώρισης του τραύματος (Seely, 2019).

Ωστόσο, η πολιτική οικονομία των ΜΜΕ και η εμπορευματοποίηση της ενημέρωσης επιτάσσουν την κάλυψη ολοένα και πιο έντονων γεγονότων, δημιουργώντας ένα περιβάλλον στο οποίο η φροντίδα της ψυχικής υγείας των δημοσιογράφων περνά συχνά σε δεύτερη μοίρα.

Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει τα ευρήματα μιας τριετούς έρευνας σε επαγγελματίες των ΜΜΕ σε χώρες της Νότιας Ευρώπης, οι οποίες έχουν πληγεί δυσανάλογα από το βάρος διαδοχικών κρίσεων, την Ελλάδα, την Κύπρο και την Ισπανία. Εστιάζοντας σε συνεντεύξεις με πολεμικούς ανταποκριτές, καταγράφει τα βιώματα, τις προκλήσεις και τις ανάγκες τους σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται πλέον ως «μόνιμη κρίση» (permacrisis) και όπου η πίεση για άμεση και λεπτομερή κάλυψη τραυματικών γεγονότων συνδυάζεται με την απουσία επαρκούς υποστήριξης, τόσο ψυχολογικής όσο και οργανωτικής.

Η ανάδυση του πεδίου *της δημοσιογραφίας του τραύματος*

Το πεδίο της δημοσιογραφίας του τραύματος, που διερευνά τις ψυχολογικές επιπτώσεις της δημοσιογραφικής κάλυψης τραυματικών γεγονότων (McMahon, 2001) άργησε σημαντικά να αναγνωριστεί από την ευρύτερη δημοσιογραφική κοινότητα. Αυτή η καθυστέρηση αποδίδεται σε βαθιά ριζωμένους επαγγελματικούς κανόνες και σε μια κουλτούρα που ιστορικά έδινε έμφαση στην αντικειμενικότητα και τη

συναισθηματική αποστασιοποίηση. Η Tuchman (1972) περιέγραψε την αντικειμενικότητα ως ένα «στρατηγικό τελετουργικό» που χρησιμοποιούν οι δημοσιογράφοι για να προφυλαχθούν από κατηγορίες περί ανακρίβειας και μεροληψίας. Αυτό το μοντέλο αποστασιοποιημένης προσέγγισης συνέβαλε στη διαμόρφωση μιας επαγγελματικής κουλτούρας όπου οι συναισθηματικές αντιδράσεις απέναντι σε τραυματικά γεγονότα στιγματίζονταν. Η έκφραση συναισθηματικής δυσφορίας θεωρούνταν συχνά ως αποτυχία διατήρησης της επαγγελματικής ακεραιότητας, εγείροντας αμφιβολίες για την αμεροληψία του δημοσιογράφου (Papadopoulou, Maniou & Pandia, 2022).

Η «μάτσο» κουλτούρα που επικρατεί σε πολλές αίθουσες σύνταξης επιδείνωσε περαιτέρω αυτό το στίγμα. Οι δημοσιογράφοι, ειδικά εκείνοι που καλύπτουν επικίνδυνες καταστάσεις, όπως πολεμικές συγκρούσεις ή φυσικές καταστροφές, αναμενόταν να επιδεικνύουν ανθεκτικότητα και ψυχική σκληρότητα. Η παραδοχή ψυχολογικών επιπτώσεων συχνά εκλαμβανόταν ως ένδειξη αδυναμίας, με πιθανές αρνητικές επιπτώσεις στην καριέρα ή τη φήμη ενός δημοσιογράφου (Himmelstein & Faithorn, 2002· Dworznik, 2006).

Ένας επιπλέον παράγοντας που καθυστέρησε την αναγνώριση της δημοσιογραφίας του τραύματος ήταν η έλλειψη επίγνωσης των ψυχολογικών συνεπειών της έκθεσης σε τραυματικά γεγονότα. Έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990, υπήρχαν ελάχιστες ακαδημαϊκές μελέτες και κλινικές αναφορές που να εστιάζουν στους δημοσιογράφους, σε αντίθεση με την εκτενή έρευνα για το μετατραυματικό στρες (PTSD) στους στρατιωτικούς και τους διασώστες (Feinstein, Owen & Blair, 2002). Αυτή η άγνοια συνέβαλε στη διατήρηση της αντίληψης ότι οι δημοσιογράφοι δεν διατρέχουν σημαντικό κίνδυνο ψυχικών επιπτώσεων. Ωστόσο, με την έναρξη εμπειρικών μελετών σε δημοσιογράφους που κάλυπταν πολέμους, καταστροφές και κρίσεις, η σοβαρότητα του προβλήματος έγινε σταδιακά εμφανής (Newman, Simpson & Handschuh, 2003· Feinstein, Pavisian & Storm, 2018).

Μία από τις πρώτες σημαντικές μελέτες δημοσιεύθηκε στο *American Journal of Psychiatry* από τους Freinkel, Koopman & Spiegel (1994), οι οποίοι εξέτασαν 18 δημοσιογράφους που παρακολούθησαν μια εκτέλεση στο San Quentin το 1992. Τα ευρήματά τους επιβεβαίωσαν ότι ακόμη και η απλή παρατήρηση βίαιων γεγονότων μπορεί να προκαλέσει σοβαρές ψυχολογικές διαταραχές. Στη συνέχεια, μελέτες όπως αυτές των McMahon (2001) και Castle (1999) άρχισαν να συσχετίζουν τα συμπτώματα ψυχικής επιβάρυνσης των δημοσιογράφων με εκείνα των επαγγελματιών που παραδοσιακά θεωρούνται ευάλωτοι σε τραυματικές εμπειρίες. Οι Feinstein, Owen και Blair (2002) πραγματοποίησαν μία από τις πιο επιδραστικές έρευνες στον τομέα, εξετάζοντας την παρουσία PTSD σε 140 πολεμικούς ανταποκριτές. Τα αποτελέσματά τους ανέδειξαν τον υψηλό κίνδυνο ψυχικών διαταραχών λόγω της παρατεταμένης έκθεσης σε πολεμικές ζώνες και καταστροφές, καταρρίπτοντας τη

θεώρηση ότι η συναισθηματική αποστασιοποίηση είναι βιώσιμη και επιθυμητή (Angelou, Katsaounidou & Papadopoulou, 2022).

Οι έρευνες ανέδειξαν ότι η κάλυψη τραυματικών γεγονότων μπορεί να οδηγήσει σε PTSD, άγχος και κατάθλιψη, γεγονός που επέβαλε την αναθεώρηση των δημοσιογραφικών πρακτικών και των μηχανισμών υποστήριξης των επαγγελματιών του κλάδου. Ειδικότερα, οι Dworznik (2011) και Buchanan & Keats (2011) υπογράμμισαν τον σωρευτικό αντίκτυπο της επανειλημμένης κάλυψης τραυματικών γεγονότων, που μπορεί να οδηγήσει σε χρόνια ψυχική καταπόνηση. Η έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης, σε συνδυασμό με την επαγγελματική απομόνωση, αυξάνει τον κίνδυνο ανάπτυξης PTSD (Pyevich, Newman & Daleiden, 2003). Παράλληλα, ακόμη και μικρότερης κλίμακας περιστατικά, όπως θανατηφόρα ατυχήματα ή δολοφονίες, μπορεί να προκαλέσουν σοβαρές ψυχικές διαταραχές, ιδίως σε δημοσιογράφους που εκτίθενται συστηματικά σε τέτοια συμβάντα (Keats & Buchanan, 2009· Feinstein κ.ά., 2002).

Ιδιαίτερα ευάλωτοι φαίνεται να είναι οι νεότεροι δημοσιογράφοι, καθώς συχνά αναλαμβάνουν επικίνδυνες αποστολές στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους εκπαίδευσης, χωρίς να διαθέτουν επαρκή ψυχολογική προετοιμασία (Dworznik & Grubb, 2007). Επιπλέον, οι φωτορεπόρτερ, λόγω της φυσικής εγγύτητας τους με τις σκηνές καταστροφής, διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο να βιώσουν βίαια περιστατικά. Ειδικές περιπτώσεις, όπως η κάλυψη τρομοκρατικών επιθέσεων ή προσφυγικών κρίσεων, αναδεικνύουν περαιτέρω τον ψυχολογικό αντίκτυπο της δημοσιογραφικής εργασίας (Strupp & Cosper, 2001; Massé, 2009). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η έρευνα των Feinstein & Storm (2017) σχετικά με τους δημοσιογράφους που κάλυψαν την προσφυγική κρίση στη Λέσβο, όπου πολλοί επαγγελματίες ανέφεραν συμπτώματα κατάθλιψης και ηθικού τραύματος λόγω της ενεργής συμμετοχής τους στη διάσωση προσφύγων.

Έρευνες και σύγχρονες προσεγγίσεις

Η αναγνώριση της δημοσιογραφίας του τραύματος ως ενός κρίσιμου ερευνητικού πεδίου σηματοδοτεί μια σημαντική αλλαγή στη θεώρηση του επαγγέλματος, καταδεικνύοντας την ανάγκη για θεσμική υποστήριξη και αναθεώρηση των εργασιακών πρακτικών προς όφελος της ψυχικής υγείας των δημοσιογράφων.

Η σύγχρονη έρευνα στη δημοσιογραφία του τραύματος βασίζεται σε μια βαθύτερη κατανόηση της συναισθηματικής εργασίας, των συστημικών προκλήσεων στον χώρο των μέσων ενημέρωσης και της αλληλεπίδρασης μεταξύ προσωπικών εμπειριών και επαγγελματικών καθηκόντων. Πέρα από την κάλυψη μεγάλων καταστροφών και πολεμικών συγκρούσεων, η ερευνητική προσέγγιση έχει διευρυνθεί

για να συμπεριλάβει γεγονότα της επικαιρότητας, όπως ατυχήματα, εγκληματικές ενέργειες και φυσικές καταστροφές. Επιπλέον, μελετάται πλέον η επίδραση της κάλυψης κρίσεων όπως η οικονομική ύφεση, που ανάγκασε τους δημοσιογράφους να καταγράψουν βίαιες διαδηλώσεις και κοινωνικές αναταραχές, αλλά και η υγειονομική κρίση που προκάλεσε η πανδημία του COVID-19, η οποία εξέθεσε καθημερινά τους επαγγελματίες του Τύπου σε σκληρές εικόνες και μαζικούς θανάτους.

Η πρόσφατη έρευνα επεκτείνεται πέρα από τη μελέτη της συχνότητας εμφάνισης μετατραυματικού στρες (PTSD) και άλλων διαταραχών άγχους στους δημοσιογράφους. Σήμερα, επικεντρώνεται στη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι δημοσιογράφοι διαχειρίζονται τις συναισθηματικές τους αντιδράσεις διατηρώντας παράλληλα την επαγγελματική τους ακεραιότητα. Παράλληλα, εξετάζει τον αντίκτυπο αυτών των διαδικασιών στην ψυχική τους υγεία και την εργασιακή τους απόδοση. Η μετατόπιση της έρευνας από τους πολεμικούς ανταποκριτές σε δημοσιογράφους που καλύπτουν την καθημερινή ειδησεογραφία συνέβαλε στη διεξαγωγή ποιοτικών μελετών που καταγράφουν τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της έκθεσης σε τραυματικά γεγονότα, όπως και την προσωπική εμπειρία των δημοσιογράφων τοπικών ειδήσεων (Angelou, Katsaounidou & Papadopoulou, 2022).

Ερευνητές όπως οι Papadopoulou, Maniou και Padia (2022) ανέδειξαν τη διττή υπόσταση των δημοσιογράφων ως παρατηρητών και συμμετεχόντων στα γεγονότα που καλύπτουν. Οι δημοσιογράφοι δεν καταγράφουν απλώς ιστορίες αλλά τις βιώνουν, γεγονός που επηρεάζει τον τρόπο παρουσίασης των ρεπορτάζ τους. Η έρευνα αυτή αμφισβητεί την παραδοσιακή έννοια της συναισθηματικής αποστασιοποίησης, προτείνοντας ότι η συναισθηματική εμπλοκή μπορεί να ενισχύσει το βάθος και την ποιότητα της δημοσιογραφικής εργασίας χωρίς να διακυβεύεται η αντικειμενικότητα.

Παράλληλα, οι τρέχουσες τάσεις στη δημοσιογραφία του τραύματος εστιάζουν στους συστημικούς παράγοντες που επηρεάζουν ή μετριάζουν τις επιπτώσεις του τραύματος στους δημοσιογράφους. Οι οικονομικές πιέσεις, η εργασιακή ανασφάλεια και η συνεχής απαίτηση για άμεση ενημέρωση αυξάνουν το άγχος και επιβαρύνουν ψυχολογικά τους επαγγελματίες του κλάδου. Η ανταγωνιστική φύση των μέσων ενημέρωσης ενισχύει την προτεραιότητα της ταχύτητας έναντι της ακρίβειας, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένο επαγγελματικό στρες. Μελέτες (Angelou, Katsaounidou & Papadopoulou, 2022) κατέδειξαν τον προσωπικό αντίκτυπο των οικονομικών κρίσεων και των πανδημιών στους ίδιους τους δημοσιογράφους, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο οι προσωπικές εμπειρίες τους επηρεάζουν τη διαμόρφωση των ειδήσεων, συνδυάζοντας συχνά το επαγγελματικό ρεπορτάζ με προσωπικές αφηγήσεις.

Η έρευνα αυτή υπογραμμίζει την ανάγκη για δομικές αλλαγές στους ειδησεογραφικούς οργανισμούς, ώστε να διασφαλιστεί η ψυχική υγεία των δημοσιογρά-

φων. Βασικά μέτρα περιλαμβάνουν την πρόσβαση σε ψυχολογική υποστήριξη, τη θέσπιση κατευθυντήριων γραμμών για την κάλυψη τραυματικών γεγονότων και την ανάπτυξη μιας κουλτούρας που αναγνωρίζει και αντιμετωπίζει τις συναισθηματικές προκλήσεις της δημοσιογραφίας. Η εφαρμογή αυτών των στρατηγικών είναι κρίσιμη τόσο για την ευημερία των δημοσιογράφων όσο και για τη διατήρηση της ποιότητας και της αξιοπιστίας της δημοσιογραφικής παραγωγής.

Θεωρητικά μοντέλα όπως η έννοια της «συναισθηματικής εργασίας» του Hochschild (1983) έχουν προσαρμοστεί για την κατανόηση του τρόπου διαχείρισης των συναισθηματικών αντιδράσεων των δημοσιογράφων, διασφαλίζοντας παράλληλα την επαγγελματική τους αποδοτικότητα. Έρευνες των Himmelstein και Faithorn (2002) καθώς και της Dworznik (2006) ανέδειξαν στρατηγικές που εφαρμόζουν οι δημοσιογράφοι για την αντιμετώπιση του άγχους που σχετίζεται με την κάλυψη τραυματικών γεγονότων. Τα αποτελέσματα αυτών των μελετών συμβάλλουν στην κατανόηση των μηχανισμών προσαρμογής και των μεθόδων υποστήριξης που είναι αναγκαίες για τον μετριασμό των αρνητικών συνεπειών της έκθεσης σε τραυματικά γεγονότα στον δημοσιογραφικό τομέα. Επιπλέον, μια σειρά από μελέτες έχουν επικεντρωθεί σε επιμέρους χώρες, διερευνώντας τα ειδικά κοινωνικοπολιτισμικά και γεωπολιτικά συμφραζόμενα των αντίστοιχων περιοχών τους. Αυτές οι μελέτες προσφέρουν πολύτιμες γνώσεις σχετικά με το πώς οι δημοσιογράφοι σε αυτές τις περιοχές επηρεάζονται από τα τραυματικά γεγονότα που καλύπτουν (βλ. Charles, 2022; Keats & Buchanan, 2009). Παρά τα βήματα που έχουν γίνει με στόχο την υποστήριξη των δημοσιογράφων η βιομηχανία των μέσων ενημέρωσης συχνά στερείται πόρων και δυνατοτήτων για να εντοπίσει πότε οι εργαζόμενοί της βρίσκονται σε κατάσταση ψυχολογικής πίεσης. Επιπλέον, απουσιάζουν ουσιαστικοί δίαυλοι συζήτησης ή δράσεων που να στοχεύουν στην ευημερία στον χώρο εργασίας (Deuze, 2023).

Μεθοδολογία

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τον αντίκτυπο της κάλυψης πολεμικών γεγονότων στο ψυχισμό των πολεμικών ανταποκριτών, να αναλύσει τις μεθόδους που ακολουθούν για να διαχειριστούν τις επιδράσεις των τραυματικών γεγονότων στην ευημερία τους και να καταγράψει τις ανάγκες τους.

Η ερευνητική προσέγγιση που εφαρμόστηκε στην παρούσα μελέτη βασίζεται στις ημιδομημένες συνεντεύξεις και στη θεματική ανάλυση. Η επιλογή των συμμετεχόντων πραγματοποιήθηκε μέσω συνδυασμού προσωπικών επαφών των ερευνητών και της μεθόδου της δειγματοληψίας χιονοστιβάδας (snowball sampling). Αυτή η μεθοδολογία διασφάλισε την εκπροσώπηση διαφορετικών ειδών μέσων ενημέρωσης και επαγγελματικών ρόλων των δημοσιογράφων.

Συνολικά, επιλέχθηκαν οκτώ δημοσιογράφοι, των οποίων τα ειδικότερα χαρακτηριστικά παρατίθενται στον Πίνακα 1. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν μεταξύ Ιανουαρίου και Νοεμβρίου 2023, ακολουθώντας ένα ημιδομημένο ερωτηματολόγιο. Η επιλογή αυτή επέτρεψε στους συμμετέχοντες να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους, ενώ παράλληλα έδωσε τη δυνατότητα στους ερευνητές να συλλέξουν δεδομένα σχετικά με τις κύριες θεματικές που επιθυμούσαν να διερευνήσουν. Οι ερωτήσεις κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, όπως οι δημοσιογραφικές πρακτικές που ακολουθούνται, οι προκλήσεις στην κάλυψη τραυματικών γεγονότων και οι ψυχολογικές και συναισθηματικές επιπτώσεις της εργασίας των δημοσιογράφων.

Κάθε συνέντευξη είχε διάρκεια από 60 έως 90 λεπτά και πραγματοποιήθηκε μέσω ψηφιακών πλατφορμών (Skype, Zoom). Όλες οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν και απομαγνητοφωνήθηκαν αυτολεξεί. Οι μεταγραφές αναλύθηκαν σχολαστικά για να εξασφαλιστεί η ακρίβεια των πληροφοριών και να διασφαλιστεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων. Όλοι οι συμμετέχοντες υπέγραψαν έντυπο συναίνεσης, στο οποίο γίνονταν ρητή αναφορά στην τήρηση της εμπιστευτικότητας και της ανωνυμίας των δεδομένων τους, ενώ είχαν τη δυνατότητα να αποσυρθούν από την έρευνα ανά πάσα στιγμή.

Για την ανάλυση των δεδομένων, εφαρμόστηκε η θεματική ανάλυση, μια ευρέως χρησιμοποιούμενη μέθοδος ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων (Braun & Clarke, 2006). Αρχικά, οι ερευνητές εργάστηκαν ανεξάρτητα για τη μεταγραφή και επεξεργασία του υλικού. Στη συνέχεια, η ομάδα συνεργάστηκε για να εντοπίσει επαναλαμβανόμενα μοτίβα, θέματα και ευρήματα, διασφαλίζοντας την εγκυρότητα της ανάλυσης. Μέσω της θεματικής ανάλυσης, οι ερευνητές κατηγοριοποίησαν τις κύριες εμπειρίες των δημοσιογράφων και ανέδειξαν ζητήματα όπως το άγχος, η επαγγελματική εξουθένωση (burnout) και οι τραυματικές εμπειρίες που σχετίζονται με την εργασία τους.

Ο συνδυασμός των παραπάνω μεθοδολογικών προσεγγίσεων επέτρεψε την εις βάθος διερεύνηση των πολυδιάστατων προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι δημοσιογράφοι, ιδίως σε περιβάλλοντα διαρκούς κρίσης. Μέσω των συνεντεύξεων, συλλέχθηκαν και αναλύθηκαν δεδομένα που αποτυπώνουν τις εμπειρίες και τις αντιφάσεις του επαγγέλματος σε συνθήκες συνεχών κρίσεων και τραυματικών γεγονότων, εντός των κοινωνικοπολιτισμικών πλαισίων των χωρών όπου δραστηριοποιούνται.

Τα εργαλεία της έρευνας, συμπεριλαμβανομένου του ημιδομημένου ερωτηματολογίου των συνεντεύξεων και της φόρμας συναίνεσης, εγκρίθηκαν από την Επιτροπή Ηθικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ), διασφαλίζοντας τη συμμόρφωση της έρευνας με τα πρότυπα ηθικής και δεοντολογίας.

Πίνακας 1. Το δείγμα της έρευνας

Α/Α	Ειδικότερος Ρόλος	Χρόνια Εμπειρίας	Χώρα	Τομέας	Είδος Μέσου	Φύλο
Δ3	Ρεπόρτερ	20	Ελλάδα	Ιδιωτικός	Ψηφιακός Τύπος	Γυναίκα
Δ5	Ρεπόρτερ	25	Ελλάδα	Δημόσιος	Ψηφιακός Τύπος	Γυναίκα
Δ6	Ρεπόρτερ	33	Ελλάδα	Ιδιωτικός	Τηλεόραση	Γυναίκα
Δ8	Ρεπόρτερ	38	Ελλάδα	Ελεύθερος επαγγελματίας	Τηλεόραση/ Ραδιόφωνο & Έντυπος Τύπος	Άνδρας
Δ9	Ρεπόρτερ	36	Ελλάδα	Ιδιωτικός	Τηλεόραση	Άνδρας
Δ13	Ρεπόρτερ	30	Κύπρος	Ιδιωτικός	Τηλεόραση/ Ραδιόφωνο & Έντυπος Τύπος	Άνδρας
Δ20	Ρεπόρτερ	26	Κύπρος	Δημόσιος	Τηλεόραση	Γυναίκα
Δ28	Αρχισυντάκτης	20	Ισπανία	Ιδιωτικός	Ψηφιακός Τύπος	Γυναίκα

Ανάλυση αποτελεσμάτων

Η παρούσα μελέτη διερεύνησε τον αντίκτυπο της κάλυψης πολεμικών γεγονότων στο ψυχισμό των δημοσιογράφων, τις μεθόδους που ακολουθούν για να διαχειριστούν τις επιδράσεις των τραυματικών γεγονότων στην ευημερία τους και τις ανάγκες τους σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από την απουσία υποστηρικτικών μηχανισμών και την κουλτούρα αποσιώπησης. Από την ανάλυση των συνεντεύξεων, αναδείχθηκαν σημαντικά ευρήματα που δίνουν απαντήσεις στα κύρια ερωτήματα της έρευνας.

Το τραύμα

Η κάλυψη πολεμικών γεγονότων και άλλων τραυματικών περιστατικών αφήνει βαθιές πληγές στους δημοσιογράφους, οι οποίοι εκτίθενται σε βία, θάνατο και ανθρώπινη δυστυχία. Το τραύμα, ως συνέπεια αυτής της εμπειρίας, αναδείχθηκε ως ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα που θίγονται στις συνεντεύξεις. Πολλοί από τους συμμετέχοντες περιέγραψαν τις τραυματικές τους εμπειρίες με έντονο συναισθηματικό βάρος, προσδιορίζοντας το τραύμα ως μία από τις πιο επώδυνες και μόνιμες επιπτώσεις της δουλειάς τους. Ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα που αποτυπώνει το ψυχικό αποτύπωμα του τραύματος είναι το εξής:

«Τον πρώτο καιρό μετά την επιστροφή μου στην Ελλάδα ήμουν σαν ζαλισμένο κουτάβι, σε μία μόνιμη θολούρα για περισσότερο από έναν μήνα. Σαν να είχα στε-

γνώσει ολόκληρη. Δεν φεύγει η μυρωδιά της σήψης. Ξυπνάς από τη μυρωδιά. Για μήνες μύριζα τη μυρωδιά του θανάτου και της σήψης. Μου μύριζε έξω στο μπαρ. Αυτό είναι το αποτύπωμα μέσα σου. Γελάς, περνάς καλά… Αυτή *είναι η ενοχή ότι εσύ συνεχίζεις την ζωή σου περνάς καλά και για κάποιους αυτή η μυρωδιά δεν θα φύγει ποτέ»* [Δ-3].

Το παραπάνω απόσπασμα αναδεικνύει τη συνεχιζόμενη και βαριά ψυχολογική βλάβη που προκαλείται από την έκθεση στον θάνατο και την καταστροφή, τα οποία γίνονται μέρος της καθημερινής εμπειρίας του δημοσιογράφου. Το τραύμα που προκαλείται δεν περιορίζεται μόνο στο πεδίο, αλλά έχει μακροχρόνιες συνέπειες στην ψυχική και συναισθηματική ευημερία των δημοσιογράφων. Το τραύμα, σύμφωνα με τα ευρήματα, δεν είναι μόνο μια στιγμή σε ένα συγκεκριμένο γεγονός, αλλά έχει βάθος και διάρκεια. Οι δημοσιογράφοι συχνά δεν έχουν την ευκαιρία να το επεξεργαστούν την ώρα που συμβαίνει, και οι συνέπειες έρχονται στο προσκήνιο αργότερα, καθώς οι αναμνήσεις και οι εικόνες των φρικαλεοτήτων εμφανίζονται ξανά στο μυαλό τους, όπως περιγράφεται παρακάτω:

«Πήγαμε στην Μπούτσα, είδαμε την καταστροφή και τους ομαδικούς τάφους. Με ενόχλησε το γεγονός ότι πήγαμε για δουλειά και παρακολουθούσαμε την εκταφή – ένιωθα ότι έκανα κάτι ανήθικο. Έβλεπα τα πτώματα, αλλά εκείνη την περίοδο δεν το επεξεργάστηκα ιδιαίτερα. Έναν χρόνο μετά, είδα ένα βίντεο και ένιωσα μεγάλο βάρος, έκλαιγα όλη μέρα. Τότε βρίσκεις τρόπο να το διαχειριστείς και σκέφτεσαι πως δεν δικαιούσαι να το βιώνεις έντονα, αφού δεν είσαι συγγενής και δεν ζεις εκεί» [Δ-20].

Όμως, δεν είναι μόνο η αδυναμία των δημοσιογράφων να επεξεργαστούν αυτό που συμβαίνει γύρω τους αλλά και η αδυναμία που αισθάνονται ως προς τη βοήθεια που μπορούν να προσφέρουν στα θύματα του πολέμου. Χαρακτηριστικά μία δημοσιογράφος από την Ισπανία αναφέρει:

«*Κάθε φορά επιστρέφεις κάπως κατεστραμμένος, γιατί είναι πολύ δύσκολο. Έχεις την αίσθηση ότι δεν μπορείς να βοηθήσεις. Βλέπεις κάποιον να υποφέρει και ενώ θέλεις να βοηθήσεις αμέσως πρέπει να υπενθυμίζεις συνεχώς στον εαυτό σου ότι δεν μπορείς να βοηθήσεις όλους αυτούς τους ανθρώπους*» [Δ-28].

Η κατάθλιψη φαίνεται να αναδεικνύεται ως μια από τις πιο κοινές ψυχολογικές συνέπειες της κάλυψης τραυματικών γεγονότων, σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης. Οι δημοσιογράφοι που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι η αντιμετώπιση της ψυχικής κόπωσης και της συναισθηματικής εξάντλησης είναι μια κοινή πραγματικότητα. Η συναισθηματική σύνδεση με τα άτομα που «καλύπτουν» και η συνεχής έκθεση σε θύματα πολέμου και ανθρώπινη δυστυχία δημιουργούν μια βαριά αίσθηση στεναχώριας που συχνά περνά απαρατήρητη ή δεν αναγνωρίζεται.

Η κατάθλιψη, όπως περιγράφηκε από τους συμμετέχοντες, μπορεί να εκδηλωθεί μέσω της αίσθησης συναισθηματικής απομόνωσης, της αδυναμίας να βιώσουν θετικά συναισθήματα ή μέσω της εσωτερικής πάλης μεταξύ της ανάγκης να πα-

ραμείνουν επαγγελματίες και της συναισθηματικής τους επιβάρυνσης. Όπως είπε ένας δημοσιογράφος:

«Εκ των υστέρων, κατάλαβα πόσο αρνητικά με είχε επηρεάσει αυτή η εμπειρία, όχι τόσο λόγω των στιγμών υψηλού κινδύνου που αντιμετώπισα, όπως όταν δεχθήκαμε πυροβολισμούς από sniper ή όταν με σταμάτησαν άνδρες του Άσαντ. Αυτό που με είχε συνθλίψει ήταν οι μέρες που πέρασα με τις γυναίκες μαχήτριες. Εκτός από τις επικεφαλής, τα περισσότερα κορίτσια ήταν μόλις 18-22 χρονών και θα μπορούσαν να είναι κόρες μου. […] Όλες κουβαλούσαν χειροβομβίδες και σφαίρες για να αυτοκτονήσουν αν χρειαζόταν. Αυτό με διέλυσε. Τότε δεν το κατάλαβα, αλλά αργότερα, όταν μου έστελναν φωτογραφίες και τις έβλεπα, συνειδητοποίησα ότι ήμουν στη μαύρη κατάθλιψη, ενώ το μόνο που ένιωθα τότε ήταν αδρεναλίνη» [Δ-5].

Το συγκεκριμένο απόσπασμα αποκαλύπτει την τραυματική επίδραση που έχει η διαρκής επαφή με τη βία και τον πόνο των άλλων, ιδιαίτερα όταν αυτή η επαφή αφορά νέους ανθρώπους ή άτομα που φαίνεται να ζουν σε συνθήκες απόλυτης απελπισίας.

Μόνιμη Κατάσταση Συναγερμού

Ένα άλλο εύρημα της μελέτης είναι η μόνιμη αίσθηση συναγερμού που βιώνουν οι δημοσιογράφοι κατά τη διάρκεια της κάλυψης επικίνδυνων και βίαιων γεγονότων. Όπως ανέφεραν, αυτή η αίσθηση διαρκεί ακόμα και μετά την επιστροφή από το πεδίο, οδηγώντας σε υπερβολική αγωνία και συνεχιζόμενη ψυχική ένταση. Αυτή η κατάσταση συναγερμού επηρεάζει τη ζωή τους και την καθημερινότητά τους, καθώς και τις αλληλεπιδράσεις τους με τους γύρω τους. Ένας δημοσιογράφος αναφέρει:

«Άνοιγαν τάφους και έβγαζαν σωρούς, ακόμα και παιδιών. Αυτό με επηρέασε ψυχολογικά πάρα πολύ, αν και γενικά δεν έχω θέμα με τέτοια πράγματα. Άρχισα να βλέπω εφιάλτες τη νύχτα. Δεν τους θυμόμουν το πρωί, αλλά καταλάβαινα ότι είχα δει κάτι πολύ δύσκολο το βράδυ […] Η κατάσταση μου δημιούργησε παράξενα ψυχολογικά συμπτώματα. Ένιωθα ένταση που δεν μπορούσα να καταλάβω από πού προερχόταν. Φοβόμουν χωρίς να ξέρω τον λόγο, και το σώμα μου αντιδρούσε καθώς ήμουν συνέχεια σε κατάσταση συναγερμού, έτοιμος για κάθε ενδεχόμενο» [Δ-9].

Η κατάσταση αυτή του συνεχιζόμενου «συναγερμού» μπορεί να προκαλέσει προβλήματα υγείας, όπως αυξημένο άγχος, δυσκολία στον ύπνο, και γενική ψυχολογική εξάντληση. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι δημοσιογράφοι, παρόλο που επιστρέφουν από το πεδίο της μάχης, κουβαλούν μαζί τους τις ψυχικές και συναισθηματικές συνέπειες των γεγονότων, αισθανόμενοι μια μόνιμη αίσθηση αβεβαιότητας και φόβου.

Υποστηρικτικοί Μηχανισμοί και Κουλτούρα Αποσιώπησης

Ένα από τα πιο κρίσιμα ευρήματα της μελέτης είναι η πλήρης έλλειψη υποστηρικτικών μηχανισμών στον χώρο των ΜΜΕ. Οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι, αν και οι επιπτώσεις της κάλυψης τραυματικών γεγονότων είναι εμφανείς, οι οργανισμοί των ΜΜΕ σπάνια παρέχουν την απαραίτητη ψυχολογική υποστήριξη στους δημοσιογράφους τους. Στην πραγματικότητα, η πλειοψηφία των δημοσιογράφων ανέφερε ότι δεν υπήρχε κάποια οργανωμένη διαδικασία ή υπηρεσία ψυχολογικής υποστήριξης, ούτε κάποια πολιτική από τους εργοδότες τους για την αναγνώριση ή διαχείριση του ψυχικού τραύματος.

Ένα απόσπασμα που αποτυπώνει την έλλειψη υποστήριξης είναι το εξής:

«Δεν μπορείς να πεις όλα όσα βίωσες στους δικούς σου ανθρώπους και ίσως δεν υπάρχει και λόγος να το κάνεις αυτό. Σε επαγγελματικό επίπεδο δεν το συζητώ. Δεν με πήρε ποτέ κάποιος να με ρωτήσει πώς είμαι. Η Ενωση έκανε μία ημερίδα – δημόσια για να πούμε πέντε πράγματα, δηλαδή πόσο χαιρόμαστε που καλύψαμε τον πόλεμο. Καμαρώναμε. Επιφανειακά πράγματα. Αντί να μας προσφέρει μία συνεδρία, πρόβαλλε την έπαρση ότι είμαστε άτρωτοι» [Δ-6].

Αυτό το απόσπασμα αποκαλύπτει την κουλτούρα της σιωπής και της επιφανειακής αναγνώρισης των ψυχολογικών επιπτώσεων, η οποία δημιουργεί ένα αρνητικό κλίμα και αποτρέπει τους δημοσιογράφους από το να αναζητήσουν τη βοήθεια που έχουν ανάγκη.

Η κουλτούρα αποσιώπησης των συναισθημάτων και της ψυχικής κατάστασης στους χώρους εργασίας των ΜΜΕ είναι μια άλλη σημαντική πτυχή που προκύπτει από την παρούσα έρευνα. Οι δημοσιογράφοι ανέφεραν ότι σε πολλές περιπτώσεις, η συζήτηση για την ψυχική τους υγεία θεωρείται ακατάλληλη και μπορεί να επηρεάσει την επαγγελματική τους εικόνα. Χαρακτηριστική στιγμή είναι η παρακάτω:

«Για δύο λόγους δεν μιλάμε στη δουλειά για το πώς επηρεαζόμαστε ψυχολογικά: για να μην τα αναπαράγουμε και για να μην θεωρηθεί ότι δεν μπορούμε να διαχειριστούμε το θέμα και μας αντικαταστήσουν» [Δ-13].

Η έλλειψη διαλόγου για τα ψυχικά και συναισθηματικά ζητήματα και η αποσιώπηση αυτών των θεμάτων ενισχύουν την απομόνωση των δημοσιογράφων και καθιστούν την επαγγελματική τους ζωή ακόμα πιο δύσκολη.

Οι ανάγκες των δημοσιογράφων, όπως καταγράφηκαν στην έρευνα, είναι άμεσα συνδεδεμένες με την ανάγκη για υποστήριξη σε ψυχολογικό και οργανωτικό επίπεδο. Οι δημοσιογράφοι ανέφεραν την ανάγκη για περισσότερη υποστήριξη από τους εργοδότες τους, προγράμματα ψυχικής υγείας εκπαίδευσης για τη διαχείριση τραυματικών εμπειριών. Όπως είπε ένας δημοσιογράφος:

«*Θα έπρεπε να υπάρχει ένα κανάλι ελέγχου από τα ίδια τα μέσα. Έπρεπε να γυρίσουμε και να μιλήσουμε με ειδικούς. Ίσως αυτό θα έπρεπε να το προσφέρει*

η ένωση. Και το κανάλι να είναι υποχρεωμένο να σε αφήσει συγκεκριμένες μέρες στο πεδίο» [Δ-8].

Φυσικά, οι ανάγκες των δημοσιογράφων δεν περιορίζονται μόνο στην ψυχολογική υποστήριξη, αλλά επεκτείνονται και στη δημιουργία ενός επαγγελματικού πλαισίου που να αναγνωρίζει την ευαλωτότητα των εργαζομένων σε αυτές τις συνθήκες και να παρέχει εργαλεία για την αποτελεσματική διαχείριση των συναισθημάτων και των ψυχικών τους δυσκολιών.

Συζήτηση και συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη είχε ως αφετηρία το πεδίο της δημοσιογραφίας του τραύματος το οποίο πλέον έχει πάψει να κατοικεί στις παρυφές της ακαδημαϊκής έρευνας αλλά απασχολεί πλήθος ερευνητών που εξετάζουν τις πολυποίκιλες εκφάνσεις του καθώς και τις επιδράσεις στους επαγγελματίες των Μέσων. Με αφετηρία τα ευρήματα αυτών των ερευνών και με δεδομένο ότι πλέον η δημοσιογραφική κοινότητα τείνει να απορρίπτει κανονιστικά πλαίσια αποστασιοποίησης και στιγματισμού συναισθημάτων, η παρούσα έρευνα επιχείρησε να διερευνήσει κατά πόσο οι πολεμικοί ανταποκριτές, το κατεξοχήν πεδίο τραυματισμού δημοσιογράφων, έχουν πλέον ενσωματώσει διαφορετικές στρατηγικές διαχείρισης του τραύματος και αν έχουν πρόσβαση σε υποστηρικτικούς μηχανισμούς που να διευκολύνουν την ψυχολογική τους αποκατάσταση. Η έρευνα εστίασε σε πολεμικούς ανταποκριτές που δραστηριοποιούνται σε χώρες της Νότιας Ευρώπης οι οποίες τα τελευταία 15 χρόνια βρίσκονται σε μία κατάσταση *μόνιμης κρίσης* με αποτέλεσμα οι επαγγελματίες των ΜΜΕ να βρίσκονται αντιμέτωποι όχι μόνο με την αυξημένη εργασιακή ανασφάλεια και ένα εξαιρετικά δυσμενές μιντιακό περιβάλλον, αλλά και μια πληθώρα τραυματικών γεγονότων που διαδέχονται το ένα το άλλο (Papadopoulou, Angelou & Katsaounidou, 2024).

Τα ευρήματα της μελέτης καταδεικνύουν ότι, παρά τη σταδιακή αποδοχή της έννοιας του δημοσιογραφικού τραύματος, η επαγγελματική κουλτούρα στον 21ο αιώνα εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από σιωπή και έλλειψη θεσμικής στήριξης. Οι πολεμικοί ανταποκριτές, αν και αναγνωρίζουν τις ψυχολογικές επιπτώσεις της δουλειάς τους, συχνά αναγκάζονται να αντιμετωπίζουν μόνοι τους τις συναισθηματικές και ψυχικές προκλήσεις που προκύπτουν από την έκθεσή τους στη βία και τον θάνατο.

Παράλληλα, η απουσία οργανωμένων δομών ψυχολογικής υποστήριξης στα μέσα ενημέρωσης επιτείνει το πρόβλημα, καθώς οι δημοσιογράφοι αισθάνονται ότι οποιαδήποτε ένδειξη ευαλωτότητας μπορεί να εκληφθεί ως αδυναμία ή έλλειψη επαγγελματισμού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αναπαραγωγή μιας κουλτούρας «ανθεκτικότητας» που λειτουργεί περισσότερο ως άρνηση του τραύματος παρά ως μηχανισμός ουσιαστικής αντιμετώπισης.

Επιπλέον, η μελέτη ανέδειξε ότι οι πολεμικοί ανταποκριτές βιώνουν συχνά συμπτώματα μετατραυματικού στρες και συναισθηματικής απομόνωσης. Οι μαρτυρίες τους αποκαλύπτουν ότι το τραύμα δεν είναι στιγμιαίο, αλλά συσσωρεύεται και επηρεάζει τη ζωή τους σε βάθος χρόνου. Η τραυματική εμπειρία συχνά έχει μακροχρόνιες συνέπειες, με συμπτώματα όπως κατάθλιψη, συναισθηματική απομόνωση και συνεχή κατάσταση συναγερμού. Οι επαγγελματίες του κλάδου δυσκολεύονται να επεξεργαστούν τα βιώματά τους, ενώ η αίσθηση αδυναμίας να προσφέρουν ουσιαστική βοήθεια στα θύματα επιβαρύνει περαιτέρω την ψυχική τους κατάσταση.

Πολλοί από τους συμμετέχοντες εξέφρασαν την επιθυμία για θεσμικές παρεμβάσεις, όπως η παροχή ψυχολογικής υποστήριξης, η εκπαίδευση στη διαχείριση του τραύματος και η διαμόρφωση ενός εργασιακού πλαισίου που να αναγνωρίζει τη σημασία της ψυχικής υγείας στον δημοσιογραφικό κλάδο.

Εν τέλει, η παρούσα μελέτη αναδεικνύει την επιτακτική ανάγκη για αλλαγές στις δομές και τις πρακτικές των μέσων ενημέρωσης, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον που να επιτρέπει στους δημοσιογράφους να επεξεργάζονται το τραύμα τους, χωρίς φόβο στιγματισμού ή επαγγελματικού αποκλεισμού. Ο ρόλος των δημοσιογράφων και ειδικά των πολεμικών ανταποκριτών είναι κρίσιμος, καθώς βρίσκονται στην πρώτη γραμμή των γεγονότων, καταγράφοντας και μεταδίδοντας κρίσιμες πληροφορίες. Μέσα από τη δουλειά τους, αποκαλύπτουν την αλήθεια, φέρνουν στο φως παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενημερώνουν τη διεθνή κοινότητα για τις πραγματικές συνθήκες που επικρατούν και δίνουν φωνή σε όσους πλήττονται από τις συγκρούσεις. Παρά τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν, η συμβολή τους είναι ανεκτίμητη για τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας των γεγονότων και για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης. Ως εκ τούτου, η αναγνώριση του ψυχικού κόστους της πολεμικής ανταπόκρισης και η ανάπτυξη στρατηγικών προστασίας και υποστήριξης είναι κρίσιμες τόσο για την προσωπική ευημερία των δημοσιογράφων όσο και για την ποιότητα της ενημέρωσης που παρέχουν στο κοινό.

Βιβλιογραφία

Angelou I., Katsaounidou A. & Papadopoulou L. (2022), Crisis as Emotional Labour in the News. Assessing the Trauma Frame During the Economic and the Pandemic Crisis.

Braun V & Clarke V (2006), Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2): 77-101.

BuchananM., & Keats P. (2011), Coping with traumatic stress in journalism: A critical ethnographic study. *International journal of psychology*, 46(2), 127-135.

Castle P. (1999), Journalism and trauma: Proposals for change. Asia pacific media educator, 1(7), 143-150.

Charles M. (2022), Re-thinking trauma: local journalism, peacebuilding and continuous traumatic stress (CTS) on the violent margins of Colombia. *Media, War & Conflict* 15(2): 202-220.

Deuze M. (2023) Considering mental health and well-being in media work. Australian Journalism Review 45(1): 15-26.

Dworznik G. (2006), Journalism and trauma: How reporters and photographers make sense of what they see. *Journalism Studies*, 7(4), 534-553.

Dworznik G. (2011), Factors contributing to PTSD and compassion fatigue in television news workers. *International Journal of Business, Humanities, and Technology*, 1(1), 22-32.

DworznikG. & Grubb M. (2007), Preparing for the worst: Making a case for trauma training in the journalism classroom. *Journalism & Mass Communication Educator*, 62(2), 190-210.

Feinstein A & Nicolson D (2005), Embedded journalists in the Iraq war: are they at greater psychological risk? *Journal of Traumatic Stress* 18(2): 129–132.

Feinstein A. & Storm H. (2017), The Emotional Toll On Journalists Covering The Refugee Crisis. Reutets Institute for the Study of Journalism, University of Oxford.

Feinstein A., Owen J. & Blair, N. (2002). A hazardous profession: war, journalists, and psychopathology. *American journal of psychiatry*, 159(9), 1570-1575.

Feinstein, A., Pavisian, B., & Storm H. (2018), Journalists covering the refugee and migration crisis are affected by moral injury not PTSD. JRSM open, 9(3). https://doi.org/10.1177/2054270418759010.

Freinkel A., Koopman C. & Spiegel D. (1994), Dissociative symptoms in media eyewitnesses of an execution. *American Journal of Psychiatry*, 151(9), 1335-1339.

Himmelstein H. & Faithorn E. P. (2002, Eyewitness to disaster: How journalists cope with the psychological stress inherent in reporting traumatic events. *Journalism Studies*, 3(4), 537-555. https://doi.org/10.1080/1461670022000019173.

Hochschild A. R. (1983), The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling. Berkeley, CA: University of California Press.

Keats, P. & Buchanan M. (2009), Addressing the effects of assignment stress injury: Canadian journalists' and photojournalists' recommendations. *Journalism Practice*, 3(2), 162-177.

Massé M. (2009), On Deadline in Harm's Way: A Qualitative Study of Trauma Journalists. Presented to the Cultural and Critical Studies Division, AEJMC Convention, August 7, 2009, Boston, MA.

McMahon C. (2001), Covering disaster: A pilot study into secondary trauma for print media journalists reporting on disaster. Australian Journal of Emergency Management, 16(2), 52- 56.

Newman E. Simpson R. & Handschuh D. (2003), Trauma exposure and post-traumatic stress disorder among photojournalists. Visual Communication Quarterly, 10(1), 4-13.

News. Assessing the Trauma Frame During the Economic and the Pandemic Crisis. *Studies in Media and Communication*, 10(2), 335-345. doi:http://dx.doi.org/10.11114/smc.v10i2.5760

Papadopoulou L. Maniou T. A. & Pandia E. (2022), Economic crisis and trauma journalism: Assessing the emotional toll of reporting in crisis-ridden countries. *Communications*, 47(3), 350-374. https://doi.org/10.1515/commun-2020-0050.

Papadopoulou L., Angelou I. & Katsaounidou A. (2024). "I love my job, but my job is destroying me". Permacrisis' toll on journalistic practice and perceptions about journalism in Southern Europe. *Journalism*, 14648849241272219.

Pyevich C. M., Newman E. & Daleiden E. (2003). The relationship among cognitive schemas, job-related traumatic exposure, and posttraumatic stress disorder in journalists. *Journal of Traumatic Stress*, 16(4), 325-328.

Seely N. (2019), Journalists and mental health: the psychological toll of covering everyday trauma. *Newspaper Research Journal* 40(2): 239–259.

Strupp J. & Cosper D. (2001), Dealing with DISASTER. Editor & Publisher, 134(37), 10-14.

Tuchman G. (1972), Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity. *American Journal of Sociology*, 77(4), 660-679. https://doi.org/10.1086/225193.

Tuchman G. (1972). Objectivity as strategic ritual: an examination of newsmen's notions of objectivity. *American Journal of Sociology* 77(4): 660–679.

Zelizer B. & Allan S. (2011). Introduction: when trauma shapes the news. In: Zelizer B and Allan S (επιμ.) Journalism after September 11. England: Routledge, 1-32.

Η κοινωνιολογική ανάλυση του πολέμου μέσω της χρήσης των κοινωνικών δικτύων

Αναστάσιος Ρομπόρας

Περίληψη

Σκοπός της εισήγησης είναι να παρουσιαστεί και να δοθεί μια πρώτη ερμηνεία για την πληροφοριακή δύναμη που ασκούν τα κοινωνικά δίκτυα[1] στην διαχείριση και την εξέλιξη των πολεμικών συγκρούσεων. Ο πόλεμος στα κοινωνικά δίκτυα δεν είναι απλώς μια αντανάκλαση των συγκρούσεων στον φυσικό κόσμο, αλλά ένας νέος «χώρος» όπου λαμβάνουν χώρα κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, σύγκρουση αφηγήσεων και μάχες εξουσίας. Τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν μια πλατφόρμα για ανεξάρτητους δημοσιογράφους, ενεργούς πολίτες και ανθρώπους στο πεδίο της μάχης να καταγράψουν και να μοιραστούν τα γεγονότα. Με τον τρόπο αυτό, τα κοινωνικά δίκτυα επιτρέπουν μια πιο άμεση και αυθεντική εικόνα των γεγονότων, χωρίς τη διαμεσολάβηση επίσημων κυβερνητικών ή στρατιωτικών αναφορών. Παράλληλα, μπορούν να αναδείξουν καταγγελίες για εγκλήματα πολέμου ή παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θέτοντας διεθνείς πιέσεις για δράση. Η κοινωνιολογική προσέγγιση αναδεικνύει τις κοινωνικές δυναμικές πίσω από τη χρήση των δικτύων, αποκαλύπτοντας, πώς οι τεχνολογίες επαναπροσδιορίζουν τον πόλεμο και τις κοινωνικές σχέσεις των λαών και τον εμπλεκομένων σε αυτό.

Εισαγωγή

Η πολιτική επικοινωνία σε περιόδους πολέμου είναι ένα κρίσιμο εργαλείο που καθορίζει την κοινή γνώμη, τη διαμόρφωση στρατηγικών και την υποστήριξη τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Η σχέση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) με τον πόλεμο είναι εξαιρετικά σύνθετη και καθοριστική, καθώς τα ΜΜΕ διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της δημόσιας αντίληψης για τον πόλεμο, την ενημέρωση του κοινού και τη στρατηγική επικοινωνία. Τα ΜΜΕ, τόσο

1. Τα κοινωνικά δίκτυα είναι σύνολο αλληλεπιδράσεων και διαπροσωπικών σχέσεων. Ο όρος σήμερα χρησιμοποιείται επίσης για να περιγράψει ιστοσελίδες, οι οποίες επιτρέπουν την διεπαφή ανάμεσα στους χρήστες, π. χ. με σχόλια, φωτογραφίες, άλλες πληροφορίες από σχετική βιβλιογραφία.

τα παραδοσιακά (τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες) όσο και τα σύγχρονα ψηφιακά μέσα (διαδίκτυο, κοινωνικά δίκτυα), επηρεάζουν την πορεία των πολέμων και τις αντιδράσεις των πολιτών σε διάφορους τομείς. Η διαχείριση της πληροφορίας, η προπαγάνδα και η διπλωματική επικοινωνία αποτελούν κεντρικά στοιχεία αυτής της διαδικασίας. Η κοινωνιολογική ανάλυση του πολέμου μέσω της χρήσης των κοινωνικών δικτύων αποτελεί ένα πεδίο που εξετάζει τη σύνδεση μεταξύ πολεμικών συγκρούσεων και της επικοινωνιακής δυναμικής που δημιουργούν τα σύγχρονα κοινωνικά δίκτυα, όπως το *Twitter*[2], το *Facebook*[3] και το *Instagram*[4].

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδειχθεί η σπουδαιότητα από την χρήση των κοινωνικών δικτύων στον πόλεμο ως σημαντικό εργαλείο στρατηγικής και επικοινωνίας, με το οποίο επηρεάζονται τόσο οι στρατιωτικές επιχειρήσεις όσο και η δημόσια γνώμη. Τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν έναν ταχύτατο και αποτελεσματικό τρόπο διάδοσης πληροφοριών, που μπορεί να έχει αντίκτυπο σε διάφορες πλευρές ενός πολέμου. Συμπερασματικά, καταγράφεται πως η χρήση των κοινωνικών δικτύων στον πόλεμο, έχει διπλή όψη: μπορεί να εξυπηρετήσει την προώθηση της ειρήνης και της δικαιοσύνης ή να συμβάλει στη διάδοση βίας και παραπληροφόρησης.

Βασικές πτυχές της πολιτικής επικοινωνίας στον πόλεμο

Η πολιτική επικοινωνία στον πόλεμο δεν είναι απλώς εργαλείο στρατηγικής, αλλά μια δυναμική διαδικασία που διαμορφώνει και επαναπροσδιορίζει την ίδια την πορεία των συγκρούσεων[5]. Αλλά ποιες είναι ο βασικές πτυχές της πολιτικής επικοινωνίας στον πόλεμο;

2. Το *X*, που προφέρεται στα ελληνικά ως «Εξ» ή «Ιξ», (παλαιότερα γνωστό ως *Twitter*, προφορά στα ελληνικά: Τουίτερ), είναι ιστοχώρος κοινωνικής δικτύωσης (social media) που επιτρέπει στους χρήστες του να στέλνουν και να διαβάζουν σύντομα μηνύματα (μέχρι 280 χαρακτήρες), τα οποία ονομάζονται tweets (τουίτς).
3. Το *Facebook* είναι μέσο κοινωνικής δικτύωσης. Οι χρήστες του *Facebook* ενημερώνονται για θέματα και πρόσωπα που τους ενδιαφέρουν, ενώ έχουν τη δυνατότητα να σχολιάζουν και να μοιράζονται εικόνες, βίντεο, εκδηλώσεις κ.ά.
4. Το *Instagram* είναι εφαρμογή κοινωνικής δικτύωσης που δίνει την δυνατότητα επεξεργασίας και κοινοποίησης φωτογραφιών και βίντεο στο διαδίκτυο. Οι χρήστες μπορούν να μοιράζονται φωτογραφίες και βίντεο με τους ακολούθους τους [(followers (οπαδός, ακόλουθος)] ή με επιλεγμένη ομάδα φίλων, να σχολιάζουν και να δηλώνουν ότι μια δημοσίευση τους αρέσει.
5. Πόλεμος είναι η κατάσταση σύγκρουσης μεταξύ σχετικά μεγάλων ομάδων ανθρώπων (όπως έθνη, πολιτείες, οργανισμοί, κοινωνικές ομάδες), που χαρακτηρίζεται από την χρήση ένοπλης βίας μεταξύ μαχόμενων ή κατά πολιτών. Μια κοινή αντίληψη του πολέμου είναι μια σειρά από στρατιωτικές εκστρατείες μεταξύ δύο ή περισσότερων αντίπαλων πλευρών που περιλαμβάνουν μια διαμάχη σχετικά με ανεξαρτησία, εδάφη, πόρους, ιδεολογία ή κάποιο άλλο θέμα.

Η σύγκρουση-μάχη είναι μια στιγμή πάλης στον πόλεμο μεταξύ δύο ή περισσοτέρων μερών όπου κάθε ομάδα επιδιώκει να νικήσει τους άλλους. Μάχες συνήθως πραγματοποιούνται κατά την διάρκεια πολέμων ή στρατιωτικών εκστρατειών και συνήθως μπορούν να προσδιοριστούν πολύ καλά ως προς τον χώρο, τον χρόνο και την δράση. Πόλεμοι και εκστρατείες καθοδηγούνται από την στρατηγική ενώ οι μάχες είναι το στάδιο όπου αναπτύσσεται η τακτική.

1. *Προπαγάνδα και Δημόσια Υποστήριξη*

Οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν την προπαγάνδα για να ελέγξουν την κοινή γνώμη, παρουσιάζοντας τον πόλεμο ως αναγκαίο ή ηθικά δικαιολογημένο. Μέσα όπως: αφίσες, ραδιόφωνο, τηλεόραση και σήμερα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται για να ενισχυθεί η εθνική ενότητα και να μειωθούν οι αντιδράσεις.

2. *Ψυχολογικές Επιχειρήσεις*

Στόχος τους είναι η αποδυνάμωση του ηθικού του αντιπάλου και η ενίσχυση της πίστης στις δυνάμεις της ίδιας χώρας. Μηνύματα που επικοινωνούν την αδυναμία του εχθρού ή την ισχύ των εθνικών δυνάμεων προωθούνται συστηματικά.

3. *Διπλωματία και Επικοινωνία με Συμμάχους*

Η επικοινωνία μεταξύ συμμαχικών κρατών είναι ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση της στήριξης και του συντονισμού. Τα πολιτικά μηνύματα προσαρμόζονται στις ανάγκες κάθε συμμαχικού κράτους, προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι εντάσεις.

4. *Λογοκρισία και Έλεγχος Πληροφόρησης*

Σε περιόδους πολέμου, η λογοκρισία γίνεται αυστηρότερη για να αποφευχθούν διαρροές στρατηγικής σημασίας. Τα ΜΜΕ περιορίζονται από τις κυβερνήσεις, ώστε να εξυπηρετούν τους στόχους της εθνικής πολιτικής.

5. *Διεθνής Επικοινωνία*

Οι κυβερνήσεις προσπαθούν να επηρεάσουν τη διεθνή κοινή γνώμη και να εξασφαλίσουν υποστήριξη ή ουδετερότητα από τρίτα κράτη. Η χρήση οργανισμών, όπως ο ΟΗΕ, και η διπλωματική ρητορική παίζουν σημαντικό ρόλο.

6. *Τεχνολογία και Νέα Μέσα*

Σήμερα, το Διαδίκτυο και τα κοινωνικά δίκτυα έχουν αλλάξει δραματικά το τοπίο της επικοινωνίας στον πόλεμο. Οι άμεσες μεταδόσεις και η διάδοση ψευδών ειδήσεων (fake news)[6] μπορούν να επηρεάσουν την ψυχολογία και την αντίληψη για τον πόλεμο.

Η προσέγγιση αυτή της πολιτικής επικοινωνίας εστιάζει στους εξής άξονες:

Στην πληροφοριακή δύναμη που διαθέτουν τα κοινωνικά δίκτυα

- Διαμόρφωση της κοινής γνώμης: Τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν το βασικό εργαλείο για τη διάδοση πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο. Στις περιόδους πολέμου, οι πλατφόρμες αυτές χρησιμοποιούνται για την προπαγάνδα, την καταγραφή γεγονότων και τη δημιουργία υποστήριξης ή αντίστασης προς συγκεκριμένες πλευρές.
- Εξάπλωση ψευδών ειδήσεων: Τα fake news και η παραπληροφόρηση αυξάνονται δραματικά σε πολεμικές συγκρούσεις, διαμορφώνοντας συνθήκες αβεβαιότητας και σύγχυσης.

6. Τα ψευδονέα ή ψευδείς ειδήσεις ή πλαστές ειδήσεις ή κατασκευασμένες ειδήσεις (γνωστά και ως fake news), είναι ένα είδος κίτρινου τύπου ή προπαγάνδας που γίνεται με σκόπιμη παραπληροφόρηση ή με φάρσες που διαδίδονται με παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης ή με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων στη στρατολόγηση και την κινητοποίηση:

- Ορισμένες ομάδες χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα για στρατολόγηση μαχητών ή υποστηρικτών. Για παράδειγμα, οργανώσεις όπως το ISIS έχουν εκμεταλλευτεί το διαδίκτυο για να προσεγγίσουν νέους από όλο τον κόσμο. Επίσης, τα δίκτυα λειτουργούν ως μέσο κινητοποίησης πληθυσμών, είτε για διαδηλώσεις ειρήνης είτε για πολεμική ενίσχυση.

Πολεμικές αφηγήσεις και συμβολισμός:

- Στις κοινωνιολογικές αναλύσεις εξετάζεται το πώς τα κοινωνικά δίκτυα δημιουργούν αφηγήσεις (narratives) για τον πόλεμο. Πλατφόρμες όπως το TikTok έχουν γίνει πεδία όπου μοιράζονται εικόνες από το μέτωπο, ενισχύοντας τη συλλογική συνείδηση ή τις πολιτισμικές αντιλήψεις για τον πόλεμο. Η οπτικοποίηση του πολέμου μέσω φωτογραφιών ή βίντεο ενισχύει τη συναισθηματική σύνδεση των χρηστών με τα γεγονότα, επηρεάζοντας τις πολιτικές και κοινωνικές στάσεις.

Η αλληλεπίδραση πολιτών και κρατών:

- Αντίσταση και διαμαρτυρία: Τα κοινωνικά δίκτυα δίνουν τη δυνατότητα στους πολίτες να οργανωθούν εναντίον κυβερνήσεων ή κατοχικών δυνάμεων.
- Καταστολή: Τα κράτη χρησιμοποιούν επίσης τα δίκτυα για να παρακολουθούν και να καταστέλλουν τη δράση ακτιβιστών.

Η διάσταση της τεχνολογίας στην ηθική του πολέμου:

- Η χρήση των κοινωνικών δικτύων έχει φέρει νέες προκλήσεις για την ηθική του πολέμου. Θέματα όπως η ιδιωτικότητα, η παρακολούθηση πολιτών και η χρήση των δεδομένων για στρατιωτικούς σκοπούς αποτελούν αντικείμενο έντονου κοινωνιολογικού προβληματισμού.

Ποιες είναι οι μέθοδοι κατεύθυνσης της κοινής γνώμης;

1. *Προπαγάνδα και αφήγηση*: Τα κράτη και οι εμπλεκόμενες πλευρές προωθούν συγκεκριμένες αφηγήσεις (narratives) για να δικαιολογήσουν τις ενέργειές τους και να απονομιμοποιήσουν τον αντίπαλο. Στα κοινωνικά δίκτυα κυριαρχούν αναρτήσεις με συναισθηματικό περιεχόμενο, όπως εικόνες από θύματα, για την ενίσχυση της υποστήριξης ή την πρόκληση αγανάκτησης.
2. *Διασπορά ψευδών ειδήσεων (fake news):* Εσκεμμένες ψευδείς πληροφορίες χρησιμοποιούνται για να παραπλανήσουν το κοινό, να αποπροσανατολίσουν την αντίπαλη πλευρά ή να προκαλέσουν πανικό. Τα bots και οι αυτοματοποιημένοι λογαριασμοί βοηθούν στη μαζική διάδοση αυτών των ειδήσεων.
3. *Επικοινωνιακές καμπάνιες:* Οι κυβερνήσεις και οι οργανώσεις χρησιμοποιούν στρατηγικές καμπάνιες με μηνύματα που προωθούν πατριωτισμό, ανθρωπιστική ευαισθησία ή επιδεικνύουν τη φρίκη του πολέμου. Βίντεο, infographics και memes[7] σχεδιάζονται για να είναι εύκολα διαμοιράσιμα.

7. Internet meme ή Φαινόμενο του διαδικτύου (Internet phenomenon) αποκαλείται οτιδήποτε προκα-

4. *Ψυχολογικές επιχειρήσεις (PsyOps):* Στόχος είναι η αποδυνάμωση του ηθικού του εχθρού και η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης της ίδιας πλευράς. Τα κοινωνικά δίκτυα επιτρέπουν την άμεση επικοινωνία με το κοινό του αντιπάλου.
5. *Επιδραστικοί χρήστες (influencers)*[8]*:* Πολιτικές και στρατιωτικές δυνάμεις συνεργάζονται με influencers για να διαδώσουν το μήνυμά τους σε ένα πιο προσωπικό και άμεσο επίπεδο. Αυτή η στρατηγική επιτρέπει τη στοχευμένη επιρροή σε συγκεκριμένες δημογραφικές ομάδες.
6. *Ενεργοποίηση του κοινού (grassroots campaigns):* Ενθαρρύνεται η συμμετοχή του κοινού μέσω hashtags, διαδικτυακών καμπανιών και δωρεών, προσφέροντας την αίσθηση της προσωπικής συμμετοχής.

Ποιες είναι οι συνέπειες και οι προκλήσεις από την κατεύθυνση της κοινής γνώμης;

- Πολωμένη κοινή γνώμη: Οι χρήστες τείνουν να επιλέγουν περιεχόμενο που επιβεβαιώνει τις απόψεις τους, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται «φούσκες φίλτρου» (filter bubbles)[9].
- Διασπορά πανικού: Ψευδείς[10] πληροφορίες (false news) μπορούν να προκαλέσουν σύγχυση, πανικό ή να υπονομεύσουν την εμπιστοσύνη στις αρχές.
- Παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων: Η εκμετάλλευση προσωπικών δεδομένων για στοχευμένη πολιτική επικοινωνία εγείρει ηθικά και νομικά ζητήματα.

λεί έντονο ενδιαφέρον στους χρήστες του Διαδικτύου και εξαπλώνεται ραγδαίως στον Κυβερνοχώρο. Ο όρος meme προέρχεται από την ελληνική λέξη «μιμίδιο» και εισήχθη για πρώτη φορά το 1976 από τον Richard Dawkins και το βιβλίο του *The Selfish Gene* κατ' αναλογία προς το γονίδιο, τη βασική μονάδα γενετικής πληροφορίας.

8. Ως influencer μπορεί να οριστεί οποιοσδήποτε ασκεί επιρροή στο κοινό. Παλαιότερα, αυτές οι ενέργειες πραγματοποιούνταν από διάσημα πρόσωπα-περσόνες. Οι influencers δουλεύουν, συνήθως, για κερδοσκοπικούς σκοπούς.

9. Ο όρος "Filter Bubble" πρωτοπαρουσιάστηκε από τον Eli Pariser -έναν ακτιβιστή του ίντερνετ και υπεύθυνο της ιστοσελίδας Upworthy- και περιγράφει την κατάσταση στην οποία η διαρκής προσπάθεια των μηχανών αναζήτησης να σερβίρουν προσωποποιημένες πληροφορίες στον χρήστη

10. Οι ψευδείς ειδήσεις γίνονται πιστευτές επειδή αυτές οι ειδήσεις αποδίδουν λ.χ. αρνητικά χαρακτηριστικά σε κάποιες ομάδες ανθρώπων, που τα πιστεύουν και όσοι τις πιστεύουν, όπως λ.χ. γεγονότα ανύπαρκτα ή διαστρεβλωμένα που περιέχουν ρατσιστικά στερεότυπα (για μαύρους, αλλοδαπούς, γυναίκες, ξανθές, πόντιους, εβραίους, γειτονικούς λαούς κοκ). Ή, επειδή αποδίδουν θετικά γνωρίσματα σε κάποιες άλλες ομάδες που το κοινό που πιστεύει σε ψευδείς ειδήσεις, τις θεωρείς ανώτερες, όπως λ.χ. το δικό του έθνος, τη δική του περιοχή, το δικό του χωριό ή τους Αμερικάνους, τους Ρώσους κοκ. Ή επειδή οι ψευδείς ειδήσεις ερμηνεύουν τα γεγονότα με τον ίδιο τρόπο, τον οποίο αποδέχεται και το κοινό που τις καταναλώνει, τις πιστεύει και συχνά τις ψάχνει, όπως λ.χ. στην περίπτωση που οι ειδήσεις «μιλάνε» για εικόνες που «δακρύζουν» ή εικόνες που «ματώνουν», ή για θα θαυματουργά κάστανα, για θαυματουργές παντόφλες, για θαυματουργές γκλίτσες, για θαυματουργό νερό, για θαυματουργό κρασί κ.λπ., βλ. στο https://thepressproject.gr/poios-noiazetai-gia-tis-pseudeis-eidiseis/, Γιώργος Πλειός, Καθηγητής στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Σημαντικά παραδείγματα «αξιοποίησης» των κοινωνικών δικτύων στις πολεμικές συγκρούσεις

Η χρήση των κοινωνικών δικτύων για τον επηρεασμό της κοινής γνώμης κατά τη διάρκεια πολέμων έχει γίνει κρίσιμος παράγοντας στη σύγχρονη γεωπολιτική. Ακολουθούν σημαντικά παραδείγματα που καταδεικνύουν πώς τα κοινωνικά δίκτυα έχουν αξιοποιηθεί για τη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων γύρω από πολεμικές συγκρούσεις:

Ο Πόλεμος στο Βιετνάμ[11] *(πρώιμο παράδειγμα επιρροής μέσω εικόνων)*

Παρόλο που δεν υπήρχαν social media, οι εικόνες και τα βίντεο από την τηλεόραση και τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης (π.χ. φωτογραφία της Kim Phúc, του «κοριτσιού της ναπάλμ») διαμόρφωσαν την παγκόσμια κοινή γνώμη κατά του πολέμου. Σήμερα, τέτοιες εικόνες θα είχαν ακόμα μεγαλύτερη διάδοση μέσω των κοινωνικών δικτύων.

Η Εισβολή στο Ιράκ[12] *(2003)*

- Δημοσιογραφία πολιτών (citizen journalism): Οι εικόνες από βασανιστήρια κρατουμένων στο Άμπου Γκράιμπ που κυκλοφόρησαν μέσω του διαδικτύου προκάλεσαν διεθνή οργή, υπονομεύοντας την εικόνα των ΗΠΑ.
- Fake news και η αφήγηση για τα «όπλα μαζικής καταστροφής»: Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας για τον πόλεμο, τα κοινωνικά δίκτυα και τα ΜΜΕ χρησιμοποίησαν ψευδείς ειδήσεις για να πείσουν την κοινή γνώμη για την αναγκαιότητα της εισβολής.

Ο Πόλεμος στην Ουκρανία (2022-σήμερα)[13]

- Χρήση του Twitter και του TikTok: Η Ουκρανική κυβέρνηση και υποστηρικτές της χρησιμοποίησαν τα κοινωνικά δίκτυα για να παρουσιάσουν την αντίσταση

11. Ο πόλεμος του Βιετνάμ ήταν ίσως η μεγαλύτερη ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Δύσης και Ανατολής κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Θεωρητικά η μάχη ήταν μεταξύ του Δημοκρατικού Στρατού του Βιετνάμ (Βόρειο Βιετνάμ) και της Δημοκρατίας του Βιετνάμ (Νότιο Βιετνάμ). Στην πραγματικότητα όμως ήταν ένας πόλεμος μέσω αντιπροσώπων μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, ένας από τους πολλούς που έγιναν λόγω της απροθυμίας των υπερδυνάμεων να εμπλακούν σε απευθείας πόλεμο μεταξύ τους που ίσως θα κατέληγε σε πυρηνική καταστροφή. Αμερικανοί στρατιώτες είχαν ήδη εμπλακεί από το 1959, αλλά σε μεγάλους αριθμούς κατέφθασαν κατά το 1965. Εγκατέλειψαν τη χώρα το 1973, κάτι που οδήγησε τελικά στην παράδοση του Νότου στις 30 Απριλίου 1975.

12. Η εισβολή στο Ιράκ, μέσω Κουβέιτ, ξεκίνησε στις 20 Μαρτίου 2002 και η Βαγδάτη καταλήφθηκε, γρήγορα, στις 9 Απριλίου 2002, ενώ ο Αμερικανός πρόεδρος από το αεροπλανοφόρο USS Abraham Lincoln ανακοίνωσε το τέλος του πολέμου, με φόντο ένα πανό που έγραφε «Mission Accomplished», την 1η Μαΐου 2003.

13. Η Ρωσο-Ουκρανική σύγκρουση (Ουκρανικά: російсько-український конфлікт / Ρωσικά: российско-украинский конфликт) είναι μια συνεχής και παρατεταμένη σύγκρουση μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας που ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2014 και κλιμακώθηκε τον Φεβρουάριο του 2022 με την στρατιωτική εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Ο πόλεμος επικεντρώθηκε στο καθεστώς της Κριμαίας και των τμημάτων του Ντονμπάς, που αναγνωρίζονται διεθνώς ως τμήμα της Ουκρανίας.

ως αγώνα για ελευθερία, ενώ αποκάλυπταν σε πραγματικό χρόνο τις συνέπειες της ρωσικής εισβολής (π.χ. κατεστραμμένες υποδομές, θύματα). Το TikTok έγινε πεδίο διάδοσης σύντομων βίντεο που απεικόνιζαν πολεμικές στιγμές, επηρεάζοντας συναισθηματικά τη διεθνή κοινή γνώμη.

- Χρήση παραπληροφόρησης: Από τη ρωσική πλευρά, διαδόθηκαν ψευδείς ειδήσεις για να δικαιολογηθεί η εισβολή στην Ουκρανία, π.χ. ισχυρισμοί για «γενοκτονία» στο Ντονμπάς. Εκατοντάδες bots και trolls[14] προωθούσαν φιλορωσική προπαγάνδα, ενώ παράλληλα υπήρχαν οργανωμένες προσπάθειες από την Ουκρανία να αποκαλυφθούν αυτές οι πρακτικές.

Ο Πόλεμος στη Συρία[15] *(2011-σήμερα)*

- Η «Αραβική Άνοιξη» και η αρχική φάση της σύγκρουσης: Τα κοινωνικά δίκτυα, όπως το Facebook και το Twitter, χρησίμευσαν για την οργάνωση διαδηλώσεων κατά του καθεστώτος Άσαντ. Οι εικόνες και τα βίντεο που μοιράστηκαν από πολίτες έφεραν τη βία της σύγκρουσης στην παγκόσμια κοινότητα.
- Εκστρατείες παραπληροφόρησης: Το καθεστώς Άσαντ και οι σύμμαχοί του χρησιμοποίησαν τα social media για να χαρακτηρίσουν τους αντικαθεστωτικούς ως «τρομοκράτες». Η προπαγάνδα για υποτιθέμενες «ψευδείς επιθέσεις με χημικά» ήταν διαδεδομένη.

Η Γάζα και το Ισραήλ[16]

Πόλεμος hashtags: Κατά τη διάρκεια συγκρούσεων, hashtags[17] όπως το

14. Μη αυθεντικοί χρήστες, που ενεργούν με συντονισμένο και δόλιο τρόπο και προωθούνται από τους αμφιλεγόμενους αλγόριθμους του TikTok και άλλων κοινωνικών δικτύων.

15. Ο Συριακός εμφύλιος πόλεμος (αραβικά: الحرب الأهلية السورية) είναι μια εμφύλια διαμάχη σε εξέλιξη από τον Μάρτιο του 2011 στη Συρία, Ο πόλεμος έχει τις απαρχές του στην εξέγερση που ξέσπασε στη Συρία στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης. Η συριακή κυβέρνηση ανέπτυξε τον στρατό για να καταστείλει την εξέγερση και αρκετές πόλεις πολιορκήθηκαν. Σύμφωνα με μάρτυρες, στρατιώτες που αρνήθηκαν να ανοίξουν πυρ εναντίον αμάχων εκτελέστηκαν με συνοπτικές διαδικασίες από τον στρατό της Συρίας. Η κυβέρνηση της Συρίας αρνήθηκε τη φημολογία για αποστασίες και κατηγόρησε «ένοπλες συμμορίες» για την πρόκληση ταραχών.

16. Ο πόλεμος μεταξύ παλαιστινιακών οργανώσεων υπό την ηγεσία της Χαμάς και του Ισραήλ ξεκίνησε στις 7 Οκτωβρίου 2023, από ένοπλους Παλαιστίνιους που εισέβαλαν στα Ισραηλινά εδάφη γεγονός το οποίο συνιστά τη μεγαλύτερη τρομοκρατική επίθεση από συστάσεως του κράτους του Ισραήλ. Μία ημέρα αργότερα ξεκίνησε η Ισραηλινή αντεπίθεση, με συνεχείς βομβαρδισμούς και ολικό αποκλεισμό της Λωρίδας της Γάζας, καθώς και συμπλοκές στην Δυτική Όχθη και στα σύνορα του Ισραήλ με τον Λίβανο. Οι παλαιστινιακές ομάδες ονόμασαν την επίθεσή τους «Επιχείρηση Κατακλυσμός του Αλ-Άκσα» (αραβικά: عملية طوفان الأقصى), και το Ισραήλ ονόμασε την αντεπίθεση του «Επιχείρηση Σιδερένια Ξίφη» (εβραϊκά: לזרב תוברח עצבמ). Παράλληλα, σε όλο τον κόσμο έγιναν πολλές διαδηλώσεις κατά του πολέμου Χαμάς-Ισραήλ, ενώ ο ΟΗΕ προειδοποίησε πως υπάρχει σοβαρός κίνδυνος γενοκτονίας στη Γάζα και ο ΠΟΥ ανέφερε πως κατά μέσο όρο 160 παιδιά σκοτώνονται καθημερινά στη Γάζα.

17. Κάθε hashtag αποτελεί μία λέξη ή φράση που έπεται του συμβόλου # και αξιοποιείται για να ομαδοποιεί τις δημόσιες ή ιδιωτικές αναρτήσεις που γίνονται από χρήστες οι οποίες σχετίζονται με αυτή τη λέξη ή φράση.

#FreePalestine και το #IsraelUnderFire ανταγωνίζονται για να προσελκύσουν την υποστήριξη της παγκόσμιας κοινής γνώμης.

Οπτικοποίηση της σύγκρουσης: Οι εικόνες νεκρών παιδιών και βομβαρδισμένων περιοχών έχουν χρησιμοποιηθεί και από τις δύο πλευρές για να προωθήσουν τις αφηγήσεις τους.

Ο Ρόλος του ISIS[18] *στην Προπαγάνδα μέσω βίντεο και μέσων κοινωνικής δικτύωσης:* Το ISIS αξιοποίησε πλατφόρμες όπως το Twitter και το *YouTube* για να δημοσιεύει προπαγανδιστικό υλικό που περιλάμβανε σκηνές βίας, αλλά και «οικοδομικές» εικόνες της ζωής στις περιοχές υπό τον έλεγχό του. Η ομάδα χρησιμοποίησε τα social media για να στρατολογήσει νέους, κυρίως από τη Δύση.

Εσωτερικές Πολιτικές Εκστρατείες μέσω Social Media

- Το Brexit[19] και οι κυβερνοεπιθέσεις[20] στη Δύση: Αν και όχι παραδοσιακός πόλεμος, οι κυβερνοεκστρατείες από τη Ρωσία επηρέασαν τις εκλογές και τη δημόσια σφαίρα στη Δύση, με στόχο τη δημιουργία διχασμού.

Συμπεράσματα

Τα παραπάνω παραδείγματα δείχνουν ότι τα κοινωνικά δίκτυα έχουν μετατραπεί σε κεντρικό πεδίο διαμόρφωσης αντιλήψεων κατά τη διάρκεια πολέμων. Αν και προσφέρουν διαφάνεια και πρόσβαση σε πληροφορίες, ταυτόχρονα αποτελούν μέσο παραπληροφόρησης και χειραγώγησης, με τεράστια επιρροή στην κοινή γνώμη και την πολιτική δράση. Η κατεύθυνση της κοινής γνώμης μέσω των κοινωνικών δικτύων έχει αλλάξει το τοπίο των πολέμων κάνοντάς τους πιο άμεσους αλλά και πιο περίπλοκους, όσον αφορά τη διαχείριση της πληροφορίας και την κατανόηση της αλήθειας. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν καταστεί ένα πολύτιμο εργαλείο σε έναν πόλεμο, επιδρώντας σε επίπεδο στρατηγικής, δημόσιας εικόνας, οργανωτικής αντίστασης και ψυχολογικού πολέμου. Η χρήση τους μπορεί να ενισχύσει την αντίσταση, να κινητοποιήσει πληθυσμούς ή να επηρεάσει την παγκόσμια γνώμη και

18. Το «Ισλαμικό Κράτος» (IS), πρώην «Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και της Συρίας» (ISIS), γνωστό σε ορισμένα μέρη ως «Νταές» από τα αραβικά, είναι μια ισλαμιστική φονταμενταλιστική τρομοκρατική οργάνωση.

19. Το Brexit (συντομογραφία του British exit, δηλ. Βρετανική έξοδος) ήταν η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις 31 Ιανουαρίου 2020.

20. Η Κυβερνοεπίθεση (αγγλικά: cyberattack) είναι οποιαδήποτε κακόβουλη ενέργεια που λαμβάνει μέρος μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή ή δικτύου και σκοπό έχει την τροποποίηση, καταστροφή, κλοπή, υποκλοπή ή και την μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση στις πληροφορίες του νόμιμου κατόχου.

τη διεθνή πολιτική, δημιουργώντας νέες δυναμικές στον τρόπο που διεξάγεται ο πόλεμος. Ωστόσο, η φύση τους ως πλατφόρμες ελεύθερης διάδοσης πληροφοριών κάνει και τις δύο πλευρές σε έναν πόλεμο πιο ευάλωτες σε παραπληροφόρηση, ενώ οι κοινωνικές επιπτώσεις των ψευδών ειδήσεων μπορούν να είναι καθοριστικές. Ο πόλεμος στα κοινωνικά δίκτυα δεν είναι απλώς μια αντανάκλαση των συγκρούσεων στον φυσικό κόσμο, αλλά ένας νέος «χώρος» όπου λαμβάνουν χώρα κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, σύγκρουση αφηγήσεων και μάχες εξουσίας. Η κοινωνιολογική προσέγγιση αναδεικνύει τις κοινωνικές δυναμικές πίσω από τη χρήση των δικτύων, αποκαλύπτοντας πώς οι τεχνολογίες επαναπροσδιορίζουν τον πόλεμο και τις κοινωνικές μας σχέσεις.

Βιβλιογραφία

Πλειός Γ. (2021), *Παραποιημένες Ειδήσεις (fake news): Ο μετασχηματισμός της προπαγάνδας στην κοινωνία της ενημέρωσης*. Αθήνα: Gutenberg.

Benkler Y. Faris R. & Roberts H. (2018), *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. Oxford University Press.

Chouliaraki L. (2006), *The Spectatorship of Suffering*. London: SAGE Publications.

European Parliament Report (2022), Disinformation and Propaganda in Conflicts: The Role of Social Media.

Farwell J. P. (2014), The Media Strategy of ISIS. *Survival, 56(6), 49-55.*

Howard P. N. & Hussain M. M. (2013), The Role of Digital Media in the Arab Spring, *Journal of Democracy, 24(3), 35-48*.

Karpf D. (2019), Social Media Analytics and the Study of War Propaganda. *Media, War & Conflict, 12(3), 285-299.*

Lynch M. (2020), The Arab Uprisings and the Changing Media Landscape. *Perspectives on Politics, 18(2),415-429.*

NATO Strategic Communications Centre of Excellence (2021), Social Media as a Weapon in Modern Conflict.

Rid T. (2020), Active Measures: *The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. Farrar, Straus and Giroux.

Singer P. W. & Brooking E. T. (2018), *LikeWar: The Weaponization of Social Media.* Houghton Mifflin Harcourt.

Tufekci Zeynep (2018), It's the (Democracy-Poisoning) Golden Age of Free Speech.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η επικοινωνιακή διάσταση του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου

Παραποιημένες ειδήσεις και προπαγάνδα στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο: Οι πρακτικές της ουκρανικής πλευράς

Έβα Αγγελίδη

Περίληψη

Το παρόν άρθρο μελετά την προπαγάνδα με τη χρήση παραποιημένων ειδήσεων κατά τη διάρκεια του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου από την Ουκρανική πλευρά, με σκοπό την απόσπαση της συναίνεσης των Ευρωπαίων πολιτών στις αποφάσεις των Ευρωπαϊκών κυβερνήσεων για έμμεση εμπλοκή των χωρών στο κρίσιμο αυτό πολεμικό γεγονός. Προκειμένου να στηρίξουμε την άποψη πως υπήρξε συστηματικά ένας οργανωμένος μηχανισμός προπαγάνδας με τη χρήση παραποιημένων ειδήσεων προκειμένου να επηρεάσει την κοινή γνώμη, πέραν της θεωρητικής ανάλυσης, συμπεριλάβαμε την περιγραφή δράσεων και σχέσεων του ΝΑΤΟ με την Ουκρανία, καθώς και με άλλα κράτη, φορείς, διεθνείς οργανισμούς και μέσα ενημέρωσης, ώστε να παρουσιάσουμε τη σχέση μεταξύ πολιτικής εξουσίας και μέσων ενημέρωσης, ως βασικό χαρακτηριστικό της προπαγάνδας από τη μία και των παραποιημένων ειδήσεων από την άλλη. Επιχειρήσαμε να περιγράψουμε κατ' αρχάς θεωρητικά και στη συνέχεια να αναλύσουμε τον προπαγανδιστικό μηχανισμό, τις πολιτικές του επιδιώξεις και την επί του πεδίου χρήση εργαλείων γνωστικής ψυχολογίας και παραποιημένου πολυμεσικού υλικού στο περιβάλλον των μεγάλων ευρωπαϊκών μέσων ενημέρωσης, με σκοπό την επίδραση στις απόψεις και στα συναισθήματα των ακροατηρίων.

Εισαγωγή

Το έναυσμα για τη συγγραφή της παρούσης εργασίας υπήρξε η απόφαση των Ευρωπαίων ηγετών να αποκλείσουν τους Ευρωπαίους πολίτες στην πρόσβαση ρωσικών ειδησεογραφικών μέσων που απηχούσαν τις απόψεις της ρωσικής πλευράς. Η πράξη αυτή ήταν αδιανόητη και θέση αντίθετη με το φαντασιακό κατασκεύασμα μιας προοδευτικής Ευρώπης, η οποία συγκροτήθηκε στις ιδέες του Διαφωτισμού και όπου έννοιες όπως οι ατομικές ελευθερίες, η ελευθερία του λόγου, η ελευθερία

του Τύπου, οι συνταγματικές ελευθερίες, ενσταλάζονται και συγκροτούν τα ευρωπαϊκά κράτη δικαίου, οι λαοί των οποίων στον απόηχο μακροχρόνιων και αιματηρών πολέμων θέλησαν να απεμπολήσουν από τους κόλπους των κοινωνιών τους τον φασισμό και την αυταρχική διακυβέρνηση. Το αποτέλεσμα ωστόσο ήταν η σχεδόν αδιαμαρτύρητη αποδοχή επιβλαβών, για τις οικονομίες κυρίως, αποφάσεων που εμπεριείχαν τόσο αυταρχισμό όσο και απαξίωση του πνευματικού και διανοητικού επιπέδου των Ευρωπαίων πολιτών από τις κυβερνήσεις τους, οι οποίες στην ουσία αμφισβήτησαν ευθέως την ικανότητα και το αναφαίρετο δικαίωμα των πρώτων στην ελεύθερη πρόσληψη, διαχείριση και κατανόηση της πληροφορίας.

Θεωρητική Ανάλυση

Η μετατόπιση της προπαγάνδας στο πεδίο της ενημέρωσης, συντελέστηκε με την ανάδυση του καταναλωτικού καπιταλισμού και ιδιαίτερα με την ανάδυση των νέων Μέσων (Πλειός, 2021). Η παγκοσμιοποίηση του νεοφιλελευθερισμού, η τεχνολογική έκρηξη στον τομέα της πληροφορίας και της ενημέρωσης, αναδεικνύουν βαθμιαία μέσα στον χρόνο τις παραποιημένες ειδήσεις ως κύρια ρηματική μορφή προπαγάνδας (Πλειός, 2021) επειδή οι ειδήσεις γίνονται η πιο δημοφιλής κατηγορία περιεχομένου. Μέσα από τη χρήση τεκμηρίωσης, η προπαγάνδα μιμείται την κατηγορία περιεχομένου των ειδήσεων, δημιουργώντας ένα νέο είδος (gendre), αυτό των παραποιημένων ειδήσεων που επιτελούν προπαγανδιστικούς σκοπούς και έτσι προκύπτει η οργανική σχέση προπαγάνδας και παραποιημένων ειδήσεων (Πλειός, 2021). Η σύγκλιση που παρατηρείται διογκώνει το ενημερωτικό σώμα το οποίο λαμβάνει τόσο χαρακτηριστικά των παραποιημένων ειδήσεων όσο και χαρακτηριστικά της προπαγάνδας (Πλειός, 2021).

Πόλεμος και Προπαγάνδα στο Πεδίο Ενημέρωσης

Στο πεδίο της ενημέρωσης η παραπληροφόρηση συντελείται κυρίως με τη χρήση των παραποιημένων ειδήσεων και αποτελεί κύριο μέσο άσκησης προπαγάνδας, κάτι που συμβαίνει τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και σε καιρό πολέμου (Τέιλορ, 2004). Η ανάγκη για εθνική ενότητα και εμψύχωση των πολιτών σε καιρό πολέμου εγείρει τον πολλαπλασιασμό των προπαγανδιστικών προϊόντων άρα και την ιδεολογικοποιημένη ερμηνεία των γεγονότων με την χρήση περιεχομένου τεκμηρίωσης που συγκροτεί τις παραποιημένες ειδήσεις (Πλειός, 2021). Έτσι, η πολιτική προπαγάνδα στον ειδησεογραφικό χώρο δανείζεται ή μιμείται τα χαρακτηριστικά των ειδήσεων,

κυρίως δε μέσω του διαδικτύου (Πλειός, 2021). Ως μια τέτοια τεχνική, αποσκοπεί στη χειραγώγηση της συλλογικής στάσης μέσα από τη χρήση συμβολικής γλώσσας, λέξεων, εικόνων και ήχου (Lasswell, 1935).

Το ΝΑΤΟ και η Συναίνεση των Δυτικών Ακροατηρίων

Στο σύγχρονο περιβάλλον, το ΝΑΤΟ αναδύεται ως κοινή στρατιωτική δύναμη για την προστασία των αξιών και των συμφερόντων των κρατών μελών του, ενώ οι αποφάσεις που λαμβάνει είναι υψίστης στρατηγικής και πολιτικής σημασίας, έχοντας ωστόσο απαραίτητη προϋπόθεση τη συναίνεση των πολιτών των Ευρωπαϊκών χωρών (Laity, 2018). Σκοπός είναι να μην διαταραχθεί η κοινωνική συνοχή και τάξη και να συνεχιστούν απρόσκοπτα οι οικονομικές δραστηριότητες των κρατών μελών του. Προκειμένου να επιτευχθούν τα παραπάνω, καθώς και να προστατευθούν τα κράτη-μέλη από την ρωσική επιρροή, την οποία το ΝΑΤΟ θεωρεί πως ασκούσε η Ρωσία μέσω αντί-ευρωπαϊκών, αντί-νατοϊκών και λαϊκίστικών κινημάτων, υιοθετήθηκαν ενέργειες Στρατηγικής Επικοινωνίας, από κοινού με την Ουκρανία (Laity, 2018).

Το Νέο Δόγμα Στρατηγικής Επικοινωνίας του ΝΑΤΟ στην Ρωσο-Ουκρανική Κρίση

Με αφορμή τη Ρωσο-Ουκρανική κρίση το ΝΑΤΟ ξεκίνησε από το 2012, σειρά ενεργειών ανάπτυξης επικοινωνιακών στρατηγικών, με δράσεις όπως:

1. Ενίσχυσε την Ουκρανία στην αντιμετώπιση της ρωσικής προπαγάνδας με χρηματοδότηση και συμβουλευτική σε τομείς δημόσιας διπλωματίας, σχέσεων με ΜΜΕ και στρατηγικών επικοινωνίας (Meeting The Strategic Communications Challenge, 2015).
2. Το 2014 ίδρυσε το «Κέντρο Επικοινωνίας για την Ουκρανική Κρίση» και στήριξε επικοινωνιακά και οικονομικά την εφημερίδα *Kyiv Post*, η οποία δημοσίευε ρεπορτάζ και πληροφορίες από Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία, ενώ διόρισε τον σύμβουλο στρατηγικών επικοινωνίας στο «Πληροφοριακό και Κέντρο Τεκμηρίωσης στο Κίεβο» (NATO's Support to Ukraine, 2019).
3. Τον Σεπτέμβριο 2015 υπεγράφη και τέθηκε σε εφαρμογή η «Χάρτα ΝΑΤΟ-Ουκρανικής Στρατηγικής Επικοινωνίας» (Wales Summit Declaration NATO, 2014).
4. Επικοινωνήθηκε στρατηγικά η ενίσχυση των Ουκρανικών στρατιωτικών δυνάμεων για την αποτροπή της ρωσικής απειλής [Readiness Action Plan (RAP), 2014)].

5. Από το 2017 υιοθετήθηκε η καμπάνια #WeAreNATO για την προσέγγιση των διεθνών ΜΜΕ, Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης με σκοπό την θετική επικοινωνία προς τους πολίτες (Ildem, 2017).
6. Σχεδιάστηκε και τέθηκε σε εφαρμογή το νέο μοντέλο επικοινωνιακής στρατηγικής (ACO/ACT - Public Affairs Handbook, 2020), υπό το βρετανικό πρότυπο «OASIS»(2020).
7. Το 2016 σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση ιδρύθηκε το «Κέντρο Αριστείας Στρατηγικής Επικοινωνίας» στη Ρίγα της Λετονίας, ως εκπαιδευτήριο αναλυτών στρατηγικής επικοινωνίας, παραπληροφόρησης και προπαγάνδας, (Centre for Global Studies, 2019).
8. Το 2017 και το 2020, με σκοπό την εμβάθυνση της παρουσίας του στις κοινωνικές δομές των Ευρωπαϊκών χωρών, ξεκίνησε συνεργασία με φορείς όπως κράτη-μέλη ΕΕ, ΜΚΟ και ακτιβιστές (Centre for Global Studies, 2019).
9. Το 2017 το ΝΑΤΟ εντάχτηκε στο «Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας» για την καταπολέμηση του Υβριδικού Πολέμου, σε συνεργασία με την Ουκρανία, την Γεωργία και τη Μολδαβία (Centre for Global Studies, 2019).
10. Με την πλατφόρμα «Πλατφόρμα Υβριδικού Πολέμου» (Hybrid Warfare Platform), ανταλλάσσονται πληροφορίες και πρακτικές για την αντιμετώπιση της ρωσικής προπαγάνδας (NATO Warsaw Summit Communique, 2016).
11. Στις 17 Μαρτίου 2021 διοργανώθηκε το «Ετήσιο Φόρουμ Δημόσιας Διπλωματίας» στη Γεωργία, με ξεναγήσεις του Τύπο από δημοσιογράφους του ΝΑΤΟ, παροχή ενεργής βοήθειας σε τοπικές αρχές και ενίσχυση του επικοινωνιακού του ρόλου (SecGen Discusses Partnership & Domestic Developments with Georgian PM, 2021).
12. Θέτοντας τη βάση της Επικοινωνιακής Στρατηγικής του ΝΑΤΟ, στις 17 Φεβρουαρίου 2022, κατά τη συνάντηση των Υπουργών Άμυνας του ΝΑΤΟ στις Βρυξέλλες, λίγες μέρες πριν την έναρξη του πολέμου, ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ Γιένς Στόλτενμπεργκ, σε δήλωσή του για την διακρατική κρίση με τη Ρωσία, πήρε σαφή θέση υπέρ της Ουκρανίας (NATO.act.int, 2022).

Η Κατασκευή Αφηγημάτων

Η «Συμμαχική Διοίκηση Μετασχηματισμού» [Allied Command Transformation (ACT)] του ΝΑΤΟ, ιδρύθηκε το 2003 αλλά μέχρι το 2019 η δραστηριότητά της ήταν περιορισμένη (ACT 2003). Η ACT έχει ως αποστολή την ανάπτυξη των στρατιωτικών δομών, δυνάμεων, δυνατοτήτων και δογμάτων του ΝΑΤΟ, ώστε να ανταποκρίνεται στις κρίσιμες αποστολές, στο ταχέως εξελισσόμενο και περίπλοκο γεωπολιτικό περιβάλλον (ACT-Mission, 2003). Συγκεκριμένα, στον τομέα παραπληροφόρησης και στρατηγικών

επικοινωνίας, η μελέτη και η έρευνα εντατικοποιούνται. Αρμόδια στελέχη όπως ο Ραντ Γουόλτζμαν, Αναπληρωτής Επικεφαλής «Τεχνολογίας και Πρεσβύτερος Ειδικός Επικοινωνίας» (CTO and Senior Information Scientist» στον οργανισμό «RAND», συνεργάτης της ACT (NATOengages, 2010), καθώς και ο Καρλ Μίλλερ, Διευθυντής Έρευνας του «Demos» (σημ. Κέντρο Ανάλυσης Κοινωνικών Μέσων), στην ομιλία τους σε συνέδριο του ΝΑΤΟ στο Λονδίνο το 2019 με τίτλο «Η Μάχη για το Νου σου: Κοινωνική Ανθεκτικότητα και Παραπληροφόρηση» (The Battle For Your Mind: Societal Resilience And The (Dis)Information Era), υποστηρίζουν μεταξύ άλλων ότι το βάρος των επικοινωνιακών στρατηγικών πρέπει να πέσει «στην ενίσχυση του επιθυμητού αφηγήματος, το οποίο θα είναι τόσο ισχυρό ώστε να αντικαταστήσει το υπάρχον, μη επιθυμητό αφήγημα» (AtlanticCouncil 2020). Ειδικότερα τόνισαν ότι πρέπει να καταστεί απαραίτητη η κατασκευή αφηγημάτων, ερμηνειών δηλαδή των γεγονότων, με σκοπό την ισχυροποίηση των θέσεων και την επικύρωση των αποφάσεων και των ενεργειών της εξουσίας.

Ερευνώντας, εντοπίσαμε ότι στις 18 Νοεμβρίου 2022 η ACT φιλοξένησε στην επίσημη ιστοσελίδα της άρθρο του Ραντ Γουόλτζμαν με τίτλο «Ο Ρόλος της Σημερινής Εμπειρίας Επαυξημένης Πραγματικότητας (VRE) και Θεωρήσεις για τον Γνωσιακό Πόλεμο» (The Role of Today's VRE and Considerations for Cognitive Warfare), όπου υποστηρίζει ότι «ο γνωσιακός πόλεμος είναι η τέχνη του να εξαπατάς τον εγκέφαλο ή να τον κάνεις να αμφιβάλλει για αυτό που νομίζει ότι ξέρει». Σύμφωνα με το άρθρο, καμία λογική ή ορθολογική λήψη αποφάσεων δεν είναι δυνατή χωρίς συναισθήματα. Επομένως, τα συναισθήματα είναι απαραίτητα για στη λήψη αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένου και του πολέμου (Zilincik, 2022). Ο ίδιος έχει εμπλακεί στο Ρωσο-Ουκρανικό ζήτημα έχοντας πάρει από το 2019 σαφή αντι-Ρωσική θέση στο βιβλίο του *Καταπονημένη Ρωσία* (Overextending Russia) (Rand.org, 2019). Σύμφωνα με τον νευρο-επιστήμονα Τζόζεφ Λεντού, «Η συμπερίληψη της επίδρασης του συναισθήματος στο γνωσιακό πλαίσιο μπορεί να βοηθήσει στη διάσωση αυτού του πεδίου από τη στείρα προσέγγισή του μυαλού ως συσκευή επεξεργασίας πληροφοριών που στερείται στόχων, προσπαθειών, επιθυμιών, φόβων και ελπίδων» (Waltzman, 2022). Εντοπίσαμε επίσης ότι στις 27 Σεπτεμβρίου 2022 η ACT διοργάνωσε το «Εργαστήριο - Η Εννοια του Γνωσιακού Πολέμου» (Workshop-Cognitive Warfare Concept) όπου συζητήθηκε η κεντρική ιδέα της έννοιας του «Γνωσιακού Πολέμου» και υποστηρίχθηκε ότι η Συμμαχία πρέπει να αναλάβει την πρωτοβουλία στη «Γνωσιακή Διάσταση». Το «Cognitive Warfare Concept» οργανώνεται στο πλαίσιο του Warfare Development Imperative (WDI) Cognitive Superiority (StrategicPlans & Policy, 2022). Ο Διοικητής δε της ACT/ΝΑΤΟ, Στρατηγός *Philippe Lavigne*, επιβλέπει έρευνες στις νέες μεθόδους προπαγάνδας, στο Κέντρο Αριστείας Στρατηγικών Επικοινωνιών, στη Ρίγα της Λετονίας, ενώ ίδρυσε το «NATO Innovation Hub», υπό τη διεύθυνση του Φρανουσά ντε Κλουζέλ, πρώην καθηγητή στο «Στρατιωτικό Κολέγιο Πυροβολικού του Κοκουιντάν» (Collège

Militaire Interarmes de Coëtquidan), που χρηματοδοτεί έρευνα στο Πανεπιστήμιο Johns Hopkins και στο Imperial College of London, τις γνωστικές ικανότητες, την πολεμική προπαγάνδα κ.α. (innovationhub-act.org, 2021). Ο Φρανουσά ντε Κλουζέλ καταλήγει σε συμπεράσματα που αφορούν τους περιορισμούς του ανθρώπινου εγκεφάλου, οι οποίοι μπορούν να αποτελέσουν εργαλείο χειραγώγησης, όπως επίσης ότι ο εγκέφαλος δεν μπορεί να διακρίνει εάν συγκεκριμένες πληροφορίες είναι σωστές ή λάθος σε περίπτωση υπερφόρτωσης πληροφοριών και οδηγείται σε συντομεύσεις για τον προσδιορισμό της αξιοπιστίας των μηνυμάτων, ενώ αποδέχεται δηλώσεις ως αληθείς εάν υποστηρίζονται από αποδεικτικά στοιχεία, χωρίς ωστόσο να διερευνά την εγκυρότητα των στοιχείων αυτών (Cluzel, 2020).

Εν κατακλείδι διαπιστώνεται ότι ένα τόσο υψηλό διακυβεύμα, το οποίο προκύπτει κατά τη διάρκεια μιας πολεμικής σύγκρουσης, απαιτεί την απαρέγκλιτη χρήση εργαλείων Γνωστικής Ψυχολογίας, υπό τη κατασκευή αφηγημάτων που αποσκοπούν στην συναίνεση του ακροατηρίου στις αποφάσεις των εξουσιών.

Προπαγάνδα και Επίκληση στο Συναίσθημα

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να προβούμε σε μια σύντομη ανάλυση αναφορικά με τη γνωστική επίδραση του θυμού και του άγχους, δύο συναισθήματα ή που έχουν έχει μελετηθεί διεξοδικά σεις επικοινωνιακές σπουδές (Pincus κ.ά, 2016), στην ψυχολογία (Frijda κ.ά, 1989), αλλά και στην πολιτική επιστήμη (Valentino κ.ά, 2009). Συγκεκριμένα, ο θυμός ενθαρρύνει την τεταμένη προσοχή στο περιβάλλον του ατόμου (Marcus κ.ά., 2000· Nabi, 1999) σχετίζεται με την άμεση δράση, δυσκολεύει τις προσεκτικές σκέψεις, χαρακτηρίζεται από χαμηλότερη γνωστική προσπάθεια και πιο επιφανειακή επεξεργασία, οδηγώντας σε γρήγορα συμπεράσματα (Tiedens, 2001), βασισμένα σε συντομεύσεις, οι οποίες προσφέρονται μέσω της προπαγάνδας (Bodenhausen κ.ά., 1994). Αντίθετα, το άγχος ενθαρρύνει τη στοχαστικότητα (Berenbaum κ.ά., 1995), τη βαθύτερη επεξεργασία των πληροφοριών (Bless.κ.ά., 1992), την επαγρύπνηση και την προσεκτική ανάλυση (Huddy κ.ά., 2007). Στο πλαίσιο επιβολής γνωστικών συντομεύσεων ως μέσον διάδοσης της προπαγάνδας των παραποιημένων ειδήσεων, ο θυμός και το άγχος συσχετίζονται και εξυπηρετούν την παρούσα μελέτη, η οποία διαπραγματεύεται την πρόκληση συναισθημάτων στο ουδέτερο, ευρωπαϊκό κοινό.

Το Διπλό Πλαίσιο Κωδικοποίησης

Σύμφωνα με έρευνες στην περιοχή της Γνωστικής Ψυχολογίας ο ανθρώπινος εγκέφαλος απορροφά μεγαλύτερες ποσότητες πληροφοριών όταν τα μηνύματα είναι οπτικά ή

οπτικοακουστικά, σε σύγκριση με την κειμενική μορφή τους (Graber, 1996). Η δε μνήμη ενισχύεται όταν περιλαμβάνονται γραφικές αναπαραστάσεις σε σχέση με την μνήμη που δομείται λεκτικά, [φαινόμενο της «εικονικής υπεροχής]» (Pincus κ.ά., 2016). Επίσης σε σειρά ερευνών διαπιστώθηκε ότι τα οπτικοακουστικά και οπτικά μηνύματα πέραν των γνωστικών επιδράσεων, αυξάνουν και τις συναισθηματικές αντιδράσεις (Detenber κ.ά., 1998· Parkinson 2012· Salomon, 1984· Schill, 2012). Αυτό συμβαίνει επειδή τα οπτικά στοιχεία εισχωρούν σε «υποδοχείς» συλλογής πληροφοριών γνώσης και πολιτιστικών συνειρμών (Schill, 2012), εμπλέκοντας έτσι τη φαντασία του δέκτη, διεγείροντας περιοχές του εγκεφάλου που δεν ενεργοποιούνται από το κείμενο (Bobrow & Norman, 1975), οδηγώντας σε ασυνείδητες και ισχυρές συναισθηματικές απαντήσεις (Barry, 1997· Schill, 2012). Η προπαγάνδα που είναι δομημένη σε εικονιστικό περιβάλλον έχει αυξημένη επίδραση καθώς το ερέθισμα εκλαμβάνεται ως ρεαλιστικό, οδηγώντας σε βαθύτερη επεξεργασία των πληροφοριών του, καλύτερη μνήμη και πιο εκτεταμένη εκμάθηση» (Pouliot & Cowen, 2007). Ο συνδυασμός εικόνων, λέξεων και ήχου διεγείρει επίσης την ικανότητα του ατόμου «να δέχεται, να κατανοεί και να συνθέτει αποτελεσματικότερα» (Severin, 1967). Όταν η κειμενική πληροφορία παρουσιάζεται μαζί με εικόνες παρέχει πρόσθετες ενδείξεις μάθησης, ιδιαίτερα κατά την ανάκλησή της από τη μνήμη» (Sundar, 2000) με το λεγόμενο «διπλό πλαίσιο κωδικοποίησης». Η επεξεργασία δηλαδή λεκτικών και οπτικών ερεθισμάτων λειτουργούν ανεξάρτητα στην κωδικοποίηση των πληροφοριών και στη μνημονική διαδικασία» (Sundar, 2000) δημιουργώντας ισχυρότερες ενθυμίσεις καθώς ο υψηλός οπτικολεκτικός πλεονασμός παράγει μεγαλύτερη ανάκληση (Son κ.ά., 1987). Η εικόνα σε συνδυασμό με το κείμενο μπορεί να μεταφέρει το 93% του συναισθηματικού νοήματος (Schill, 2012), αυξάνοντας τη συναισθηματική διέγερση (Detenber κ.ά., 1998). Στη σημασιολογική επικάλυψη των τηλεοπτικών ιστοριών και στην αιτιακή σχέση με την ανάκλησή τους από τη μνήμη, συμφωνούν επίσης και άλλοι ερευνητές (Walma & Klijn, 2004) με την πιο σύγχρονη μελέτη τους στη μνήμη των θεατών των τηλεοπτικών ιστοριών.

Αφηγηματική Μεταφορά

Ο όρος «αφηγηματική μεταφορά» αναφέρεται στην λογοτεχνική αφήγηση που επιδρά στη βύθιση και απόσπαση του ατόμου από την παρατήρηση του κόσμου και των γεγονότων γύρω του (Green κ.ά., 2000), δημιουργώντας, συνέπεια της ιστορίας, επιπτώσεις σε στάσεις προθέσεις και συμπεριφορές (Slater κ.ά., 2006). Σχετίζεται δε στενά με την έννοια της ενσυναίσθησης και του δεσμού ανάμεσα στον δέκτη και το θέμα του μηνύματος, ως λεκτικό σχήμα στον ειδησεογραφικό χώρο (Oliver κ.ά., 2012). Μέσω της παράλληλης χρήσης οπτικοακουστικών μηνυμάτων αυξάνεται η ευχέρεια βύθισης στον κόσμο της αφήγησης (Green κ.ά, 2008) και δίνεται μια πλουσιό-

τερη παρουσίαση των χαρακτήρων, ενισχύοντας την ενσυναίσθηση, το αίσθημα της συμμετοχής στα γεγονότα, προκαλώντας εντονότερα συναισθήματα (Grabe, 1996). Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται η επίδραση της προπαγάνδας. Ωστόσο, τα γνωστικά μοντέλα «Μοντέλο Πληροφοριακής Επεξεργασίας Περιορισμένης Χωρητικότητας» (Limited-Capacity Information Processing Model) (Lang, 2000) και «Μοντέλο Πολλαπλών Πηγών» (Multiple Resource Model)» (Wickens, 2002) «είναι πολύπλοκα και μπορεί να υπερφορτώσουν τις γνωστικές διαδικασίες επεξεργασία πληροφοριών» (Sundar, 2000). Οι θεωρίες αυτές να υποστηρίζουν ότι ένας συνδυασμός μέσων προσθέτει γνωστική πολυπλοκότητα, απαιτεί περισσότερους πόρους και μπορεί τελικά να προκαλέσει υπερφόρτωση του συστήματος επεξεργασίας. Αυτό το συμπέρασμα θέτει ορισμένα όρια στις δυνατότητες επιρροής της προπαγάνδας των νέων μέσων και απαιτεί εμπεριστατωμένη και στοχευμένη προσέγγιση στην επιλογή προπαγανδιστικών στρατηγικών προκειμένου να παραχθεί ελεγχόμενο και ικανοποιητικό αποτέλεσμα.

Η Εικόνα στην Υπηρεσία της Προπαγάνδας

Η χρήση των εικόνων συμβάλει στη γνωστική διαδικασία και επίδραση της προπαγάνδας. Ωστόσο, η σημαντικότερη ιδεολογική και πολιτική λειτουργία της εικόνας συντελείται στο φαινόμενο της κατασκευής της πραγματικότητας, μέσω του υψηλού ρεαλισμού, συνδυάζοντας παράλληλα πληροφοριακό και ερμηνευτικό προσανατολισμό μέσα από την παρουσίαση ή την απόκρυψη εικονιστικών στοιχείων (Πλειός, 2001). Σύμφωνα με τον Έντελμαν ο προπαγανδιστικός λόγος συμβάλλει επίσης στην κατασκευή της πραγματικότητας η οποία επιτελείται κυρίως εικονιστικά (όπως παρατίθεται στο Πλειός, 2001, 340). Εν κατακλείδι συνάγεται ότι μέσω της προπαγάνδας στο εικονιστικό περιβάλλον των μέσων ενημέρωσης, οι εξουσίες τείνουν να δημιουργούν αυτές τις εναλλακτικές πραγματικότητες με σκοπό τον κοινωνικό έλεγχο. Στο εικονιστικό περιβάλλον, μέσω της κατάχρησης και της επιλεκτικής χρήσης της εικόνας, η προπαγάνδα εντείνεται χρησιμοποιώντας μεθόδους επιρροής όπως η «εστίαση» σε ορισμένα θέματα και «συσκότιση» άλλων, τη σκηνοθετημένη παρουσίαση των γεγονότων, μέσα από «στημένα» περιβάλλοντα και ψευδής μαρτυρίες, παραποίηση εικόνας και ήχου (Knightley, 1975), κάτι που στο διαδίκτυο αποκτά εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις.

Εμπειρική Διερεύνηση - Μεθοδολογία

Έχοντας αναλύσει θεωρητικά τον σημαίνοντα ρόλο της προπαγάνδας στο πολεμικό περιβάλλον, παραθέσαμε σειρά μεθόδων επικοινωνιακής στρατηγικής που εφάρμοσε το ΝΑΤΟ σε συνεργασία με την Ουκρανία και άλλους φορείς καθώς και μελέτες που

διεξήγαγε το ΝΑΤΟ στον τομέα της Γνωστικής Ψυχολογίας με σκοπό την δημιουργία αφηγημάτων και την επιρροή στα συναισθήματα των ακροατηρίων. Προκειμένου να θέσουμε τη θεωρητική βάση των ανωτέρω ενεργειών, προχωρήσαμε στη θεωρητική ανάλυση των μεθόδους επιρροής, στη γνωστική διαδικασία και τη συναισθηματική κατάσταση των ακροατηρίων εντός του δημοσιογραφικού λόγου.

Τίθεται λοιπόν στο σημείο αυτό το ερευνητικό ερώτημα που αφορά τόσο την ύπαρξη όσο και τη μορφή με την οποία τα συγκεκριμένα εργαλεία επιρροής αποτυπώθηκαν στον λόγο των μέσων ενημέρωσης όσο και αν αυτή η συνθήκη συντελέστηκε μέσω της ιδεολογικής ταύτισης των πηγών των πληροφοριών με τα μέσα ενημέρωσης. Προκειμένου να εντοπίσουμε αν πράγματι έγινε χρήση αυτών των εργαλείων κοινωνικής επιρροής στο ειδησεογραφικό περιβάλλον διεθνών μέσων ενημέρωσης, αναλύσαμε τη λεκτική δομή, καθώς και τη μεθόδευση στη χρήση οπτικοακουστικού υλικού, εντός του δημοσιογραφικού λόγου ενός συνόλου είκοσι άρθρων για πέντε σημαντικά ειδησεογραφικά γεγονότα του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου, ενώ καταδείξαμε την μονόπλευρη παρουσίαση των γεγονότων η οποία δομήθηκε σχεδόν στο σύνολό της μέσα από πληροφορίες και ανακοινώσεις Ουκρανικών πηγών.

Προχωρώντας στο στάδιο της εμπειρικής έρευνας επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε την ποιοτική Θεματική Ανάλυση, η οποία εστιάζει στην εξέταση προτύπων νοήματος μέσα από τα δεδομένα (Daly κ.ά., 1997). Η θεματική αναφέρεται σε εμπειρίες, νοήματα και εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους γεγονότα, πραγματικότητες, νοήματα και εμπειρίες είναι αποτελέσματα μιας σειράς Λόγων που λειτουργούν μέσα στην κοινωνία (Boyatzis, 1998), ενώ θεωρείται η πιο χρήσιμη μέθοδος για την αποτύπωση της πολυπλοκότητας του νοήματος μέσα σε ένα σύνολο δεδομένων κειμένου (Guest κ.ά., 2012).

Ανάλυση Αποτελεσμάτων

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε ανά ειδησεογραφικό γεγονός, παραδείγματα χρήσης εργαλείων επιρροής της γνωστικής διαδικασίας και επιρροής του συναισθήματος στα ακροατήρια.

Ετοιμοθάνατος Πούτιν

Σχεδόν ταυτόχρονα με την έναρξη του πολέμου Ρωσίας - Ουκρανίας εμφανίστηκαν δημοσιεύματα βασισμένα σε μαρτυρίες ειδημόνων που υποστήριζαν ότι η σωματική, νοητική και ψυχική υγεία του Πούτιν ήταν ιδιαίτερα βεβαρυμμένη με ισχυρό ενδεχόμενο να πεθάνει σύντομα. Ωστόσο, υπό τη συνθήκη του χρόνου, τα ειδησεογραφικά αυτά προϊόντα αποδείχθηκαν ψευδή.

Επίκληση στο Συναίσθημα

Στα υπό ανάλυση άρθρα εντοπίσαμε σε πολλά σημεία να επιχειρείται η πρόκληση άγχους και φόβου καθώς μέσα από μια πληθώρα ασθενειών παρουσιάζεται ένας εύθραυστος ωστόσο ιδιαίτερα επικίνδυνος ηγέτης που πρέπει να εξοντωθεί για την ασφάλεια της Ευρώπης.

> *«…διαδίδοντας φήμες ότι η χειροτέρευση της υγείας του μπορεί να προαναγγείλει κάτι πιο καταστροφικό, όπως μια εντολή εκτόξευσης πυρηνικού όπλου»* (Weiss, 2022).
>
> *«…ο ολιγάρχης είπε για τον Πούτιν: Το πρόβλημα είναι με το κεφάλι του. Ένας τρελός τύπος μπορεί να φέρει τα πάνω κάτω στον κόσμο»* (Weiss, 2022).
>
> *«Η Ευρώπη βλέπει τη Ρωσία ως μεγάλη απειλή. Φοβάται την επιθετικότητά της. {…} Ο Πούτιν είναι ψυχικά και σωματικά πολύ άρρωστος. […] Έχει καρκίνο και άλλες ασθένειες* (Waghorn 2022).
>
> *«Κάποιοι πιστεύουν ότι έχει ήδη πεθάνει και έχει αντικατασταθεί από σωσία του»* (Roth, 2022).
>
> *«Το χειρουργείο μπορεί να τον καθηλώσει για ένα διάστημα και κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου πρέπει να παραδώσει τα καθήκοντά του»* (Zakir-Hussain, 2022).

Αφηγηματική Μεταφορά

Στα άρθρα, κυρίως στα μακροσκελή, εντοπίζονται αρκετά σημεία αφηγηματικής μεταφοράς όπως με σκοπό την βύθιση του ατόμου στο αφήγημα.

> *«Όταν ο Αλεξάντερ Σολζενίτσιν αναζήτησε μια αλληγορία για να απεικονίσει τη σταλινική αυτοκρατορία των σκλάβων μετά τις εκκαθαρίσεις –μια αλληγορία στην οποία όλοι […] ήταν συνένοχοι στον κανιβαλισμό της κοινωνίας- επέλεξε τον καρκίνο»* (Weiss, 2022).
>
> *«Στο γραφείο του Στρατηγού είναι σκοτεινό και γεμάτο με τα σύνεργα του πολέμου και της κατασκοπίας, σακούλες με άμμο στοιβαγμένες στα παράθυρα, πυροβόλα στοιβαγμένα στο πάτωμα. Είναι εντυπωσιακό να ηγείται της στρατιωτικής υπηρεσίας πληροφοριών σε ηλικία μόλις 36 ετών και να μιλά την ξερή γλώσσα του αντικειμένου του»* (Waghorn, 2022).
>
> *«Ο Πούτιν έχει επίσης ακολουθήσει ομοιοπαθητικές, μη επιστημονικές θεραπείες […] όπως λουτρά με αίμα από κέρατα ελαφιού που βελτιώνουν την καρδιακή λειτουργία και την επιδερμίδα»* (Weiss, 2022).

Εντοπίζεται επίσης στη δομή του κειμένου η οποία συντίθεται σε μορφή διαλόγου στο άρθρο του SkyNews (Waghorn, 2022).

Το Διπλό Πλαίσιο Κωδικοποίησης

Το εικονιστικό περιβάλλον περιορίζεται κυρίως σε φωτογραφίες του Πούτιν κατά τη διάρκεια πολιτικών του εμφανίσεων όπου οι λεζάντες λειτουργούν επεξηγηματικά ως προς τη στάση του σώματός ως υποδήλωση της κακής κατάστασης της υγείας ενώ μαζί με το βίντεο λειτουργούν συνεργατικά με τα κείμενα των άρθρων.

> *«Ο Πούτιν δεν είναι ικανός να ελέγξει τον θυμό του με αποτέλεσμα να βιώνει συχνά εκρήξεις ανεξέλεγκτης μανίας»* (Εικόνα 1), (Zakir-Hussain 2022).
>
> *«…οδηγώντας στην άποψη ότι μπορεί να έχει καρκίνο του θυροειδούς»* (Εικόνα 2), (Roth 2022).

Εικόνα 1

Εικόνα 2

Στη βίντεο/συνέντευξή, ο Ουκρανός Υποστράτηγος Bulganov (εικόνες 3, 4), με έντονο, καθηλωτικό ύφος και υψηλό ρεαλισμό, στον χώρο του γραφείου του, δημιουργεί μια πειστική εικόνα του παραγόμενου αφηγήματος «Ετοιμοθάνατος Πούτιν» (Roth, 2022).

Εικόνα 3

Εικόνα 4

Η Προπαγανδιστική Χρήση των Οπτικοακουστικών Μέσων

Δεν εντοπίστηκε προπαγανδιστική χρήση οπτικοακουστικών μέσων στα υπό διερεύνηση άρθρα.

Οι Βιασμοί που Αποκάλυψε η Denisova

Κατά τη διάρκεια της θητείας της ως Επίτροπος Ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η Λιουντμίλα Ντενίσοβα, δημοσιοποίησε πληροφορίες που αφορούσαν περιστατικά βιασμών αμάχων, κυρίως γυναικών αλλά και ανηλίκων, από Ρώσους στρατιωτικούς που είχαν εισβάλει σε κατοικημένες περιοχές της Ουκρανίας. Η αρθρογραφία υιοθέτησε άνευ διερεύνησης το ουκρανικό αφήγημα βασιζόμενη στις πληροφορίες της Ντενίσοβα, ωστόσο αυτές αποδείχθηκαν ψευδής και η Επίτροπος απομακρύνθηκε από την θέση της (Lister κ.ά., 2022).

Επίκληση στο Συναίσθημα

Στα άρθρα, μέσα από τις φρικτές περιγραφές κατασκευάζεται η εικόνα ενός απάνθρωπου εχθρού με σκοπό να αυξηθεί ο θυμός, το άγχος και η ενσυναίσθηση, ενώ μέσα από ιστορικές αναφορές δίνονται έτοιμα σενάρια αντιμετώπισης του εχθρού.

> *«αυτά τα σεξουαλικά εγκλήματα… είναι ένα όπλο για να ταπεινώσουν, να υποτάξουν και να αναγκάσουν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν την επικράτεια […] Προσπαθούν να στείλουν ένα μήνυμα στην κοινότητα ‘’είμαστε νικητές, είστε αδύναμοι’’»* (Ferris-Rotman 2022).
>
> *«Το Ηνωμένο Βασίλειο έχει ιστορικό τεκμηρίωσης της σεξουαλικής βίας σε συγκρούσεις, από τη Συρία στο Ιράκ έως τη Σομαλία και το Σουδάν […] έχοντας αναζωπυρώσει εκκλήσεις [ουκρανικές) για δίωξη του βιασμού ως έγκλημα πολέμου»* (Ferris-Rotman, 2022).
>
> *«Αγόρι 11 ετών βιάστηκε μπροστά στη μητέρα του […] και από τότε επικοινωνεί μόνο με μαύρες γραμμές»* (Mehta, 2022).
>
> *«Δεν είναι τυχαίο ότι το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια συμπεριλήφθηκε […] στο Γερμανικό Σύνταγμα μετά τις Ναζιστικές θηριωδίες »* (Rai, 2022).
>
> *«… τα ρωσικά εγκλήματα πολέμου περιλαμβάνουν υπέρμετρη βιαιότητα»* (Rai, 2022).

Αφηγηματική Μεταφορά

Η ενσυναίσθηση χτίζεται μέσω της αφηγηματικής μεταφοράς η οποία ταυτίζει το ακροατήριο με το θύμα μέσα από λεπτομερείς περιγραφές των βιαιοτήτων, εντείνοντας την αναγκαιότητα να παρασχεθεί βοήθεια στα θύματα.

«Η Λ. Ντενίσοβα είπε ότι 25 έφηβες κρατήθηκαν σε ένα υπόγειο στη Μπούτσα και βιάστηκαν ομαδικά, ενώ εννέα από αυτές είναι έγκυες. Ηλικιωμένες γυναίκες μίλησαν για βιασμούς από Ρώσους στρατιώτες. Τα πτώματα των παιδιών βρέθηκαν γυμνά με τα χέρια δεμένα πίσω από την πλάτη και τα γεννητικά όργανα κομμένα. […] μια ομάδα Ουκρανών αιχμάλωτων γδύθηκαν, ξυρίστηκαν τα κεφάλια τους και αναγκάστηκαν να κάτσουν οκλαδόν» (Ferris-Rotman, 2022; Williams, 2022).

«Το τρομαχτικό επίπεδο της συστηματικής σεξουαλικής βίας αναδύεται στην Ουκρανία καθώς οι Ρώσοι υποχωρούν» (Hinsliff, 2022).

«Είπε στον γιο της να τρέξει πολύ γρήγορα καθώς πριν ώρες ο Ρώσσος στρατιώτης που την τρομοκράτησε, σκότωσε τον άνδρα της και απείλησε το παιδί της αν δεν γδυνόταν» (Rai, 2022).

«Ένας Ρώσσος στρατιώτης […] την ανάγκασε σε στοματικό σεξ πριν την βιάσει» (Rai, 2022).

Το Διπλό Πλαίσιο Κωδικοποίησης

Το εικονιστικό περιβάλλον επίσης είναι ιδιαίτερα συγκινησιακό και ενισχύει το αφήγημα των κειμένων των άρθρων για έμφυλη βία και έγκλημα πολέμου.

Εικόνα 5

Στην πρώτη φωτογραφία του άρθρου (εικόνα 5) εμφανίζονται δύο γυναίκες, η μία να γέρνει παρηγορητικά στην άλλη, μπροστά από ένα ομαδικό τάφο στην Bucha, απεικονίζοντας τον γυναικείο πόνο και την αδυναμία μπροστά στη φρίκη (Ferris-Rotman, 2022).

The interior of a damaged house in the Borodyanka region of Kyiv, April 8

Εικόνα 6

Η επόμενη φωτογραφία του άρθρου (εικόνα 6) δείχνει το εσωτερικό μίας κατεστραμμένης κρεβατοκάμαρας, παραπέμποντας, μέσω του εικονιστικού λόγου, στην σεξουαλική βία, αυξάνοντας τον αποτροπιασμό, τον θυμό αλλά και την ενσυναίσθηση του ακροατηρίου για τα θύματα(Ferris-Rotman, 2022).

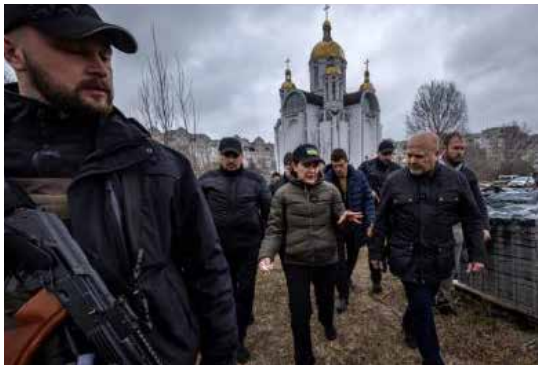

Εικόνα 7

Στην τρίτη φωτογραφία του άρθρου (εικόνα 7) βλέπουμε αξιωματούχους να επισκέπτονται έναν ομαδικό τάφο, τονίζοντας τις εντατικές προσπάθειες των θεσμών, εντείνοντας την ενσυναίσθηση και το αίσθημα συμμετοχής του ακροατηρίου στης διαδικασίες προστασίας των Ουκρανών (Ferris-Rotman, 2022).

Εικόνα 8

Σε φωτογραφία στο άρθρο του SkyNews (εικόνα 8) βλέπουμε την Emine Dzhaparova να κρατά την δυσοίωνη ζωγραφιά ενός παιδιού που κατά τα λεγόμενά της βιάστηκε και πίσω από αύτη, φωτογραφίες με παιδιά θλιμμένα, εγείροντας την φρίκη και το θυμό στα ακρωτήρια (Mehta, 2022).

Η χρήση εικόνας στο άρθρο του *Independent* συμπλέει με το κείμενο και είναι ιδιαίτερα συγκινησιακή καθώς επικεντρώνεται στην πρόκληση συναισθημάτων και όχι αναπαράστασης γεγονότων. Οι φωτογραφίες απεικονίζουν δύο γυναίκες, η πρώτη κλαίει σε ένα δωμάτιο (εικόνα 9) και η δεύτερη θλιμμένη αγκαλιάζει το παιδί της (εικόνα 10). Οι φωτογραφίες αυτές παρουσιάζουν τον γυναικείο πόνο και αδυναμία μπροστά στη φρίκη που προκαλεί ο εχθρός (Rai, 2022).

Εικόνα 9

Εικόνα 10

Signage pertaining to alleged impregnation through rape by Russia forces in Ukraine without abortion as a choice rally is held in Los Angeles, California
(AFP via Getty Images)

Εικόνα 11

Παρουσιάζει επίσης τα πλακάτ διαδήλωσης στο Λος Άντζελες (εικόνα 11), όπου και τίθεται το ερώτημα στο ακροατήριο αν θα πάρει θέση εναντίων των βιασμών και των επιβεβλημένων εγκυμοσύνων (Rai, 2022).

Η Προπαγανδιστική Χρήση των Οπτικοακουστικών Μέσων

Το σύνολο το φωτογραφιών που χρησιμοποιούνται στα άρθρα δεν αφορούν πραγματικά θύματα αλλά είναι κυρίως φωτογραφίες που έχουν ως σκοπό να συγκινήσουν και όχι να ενημερώσουν. Ως εκ τούτου εντοπίζεται η μέθοδος της «εστίασης».

Η Επίθεση στο Σιδηροδρομικό Σταθμό του Κραματόρσκ

Στις 8 Απριλίου 2022, στον σιδηροδρομικό σταθμό του Κραματόρσκ στην περιφέρεια του Ντονιέτσκ, ένας πύραυλος τύπου Toshka-U έπεσε, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν 60 άμαχοι, ανάμεσά τους 7 παιδιά, και να τραυματιστούν πάνω από 110 άνθρωποι. Στα άρθρα που μελετήσαμε δεν έγινε καμία προσπάθεια διερεύνησης του γεγονότος σε επίπεδο επιχειρησιακής χρήσης του συγκεκριμένου πυραύλου κυρίως από την Ουκρανία, αναφορά στην πληθυσμιακή σύσταση της φιλορωσικής περιοχής, στη σύμπτωση να λαμβάνει χώρα την ίδια μέρα η επίσκεψη των Ευρωπαίων ηγετών στο Κίεβο, καθώς και η διερεύνηση της ανορθόδοξης για τακτικό στρατό παρέμβασης στο πολεμικό υλικό υπό τη μορφή μηνύματος «για τα παιδιά». Αντιθέτως το σύνολο των δημοσιευμάτων εξέλαβε ως μοναδική αλήθεια το ουκρανικό αφήγημα.

Επίκληση στο Συναίσθημα

Γίνεται επίκληση στο συναίσθημα μέσα από την παρουσίαση ενός φρικτού γεγονότος με τους Ρώσους ως εγκληματίες, παροτρύνοντας το κοινό να πάρει θέση υπέρ της Ουκρανίας.

Ζελένσκι: «*Χωρίς τη δύναμη και το κουράγιο να μας αντιμετωπίσουν στο πεδίο της μάχης, σκοτώνουν κυνικά άμαχο πληθυσμό*»(Seldin κ.ά.,2022).

ΟΗΕ: «*Φρικτές ακρότητες διαπράχθηκαν από την Ρωσία […] Χτυπώντας αμάχους και κρίσιμες δομές είναι έγκλημα πολέμου*» (Seldin κ.ά.,2022).

Μπάϊντεν: «*Είναι σημαντικά πιο τρομερά εκεί. Ακόμα περισσότερα θύματα από τους Ρώσσους κατακτητές*» (Seldin κ.ά., 2022).

Ζελένσκι: «*Το κακό δεν έχει όρια και αν δεν τιμωρηθεί δεν θα σταματήσει ποτέ*» (Sparks, 2022).

Διπλό Πλαίσιο Κωδικοποίησης

Η συναισθηματική χειραγώγηση μέσω της αφηγηματική μεταφοράς δεν εντοπίζεται στα γραπτά κείμενα των άρθρων, ωστόσο τα οπτικά βοηθήματα έχουν ιδιαίτερη δυναμική λειτουργώντας παράλληλα με το κείμενο, προκειμένου να εγείρουν ασυνείδητες συναισθηματικές απαντήσεις. Κυρίως δε αυτό συμβαίνει στα άρθρα των CBS και VoA, με βίντεο τα οποία περιέχουν εικόνες πτωμάτων (Ott, 2022; Seldin κ.ά, 2022).

Εικόνα 12

Σε φωτογραφία στο άρθρο του *Voice of America* (εικόνα 12) απεικονίζονται δύο καμένα αυτοκίνητα, ενώ οι Ουκρανοί στρατιώτες παρουσιάζονται σαν σωτήρες των αμάχων, εγείροντας θετικά συναισθήματα (Seldin κ.ά, 2022).

Εικόνα 13

Στην επόμενη φωτογραφία του άρθρου (εικόνα 13) παρουσιάζεται ένας μεγάλος αριθμός βαλιτσών στην μέση μιας πλατείας, αίμα, παιδικά παιχνίδια και καθημερινά αντικείμενα, εγείροντας την ενσυναίσθηση, δημιουργώντας έντονη θλίψη και θυμό ενώ συγχρόνως παροτρύνεται η αρωγή προς την Ουκρανία, την οποία φωτογραφία δημοσίευσε πρώτα κατ' αποκλειστικότητα ο Πρόεδρος της Ουκρανίας Ζελένσκι, καθώς την ημέρα της επίθεσης είχε προγραμματιστεί η επίσκεψη Ευρωπαίων Αξιωματούχων στην Ουκρανία, με σκοπό τη συζήτηση για τον ρόλο της ΕΕ στην Ουκρανική κρίση. Στο βίντεο που παρατίθεται (εικόνα 14) προβάλλονται σκηνές καταστροφής και φρίκης, με πτώματα διασκορπισμένα και κατεστραμμένα αυτοκίνητα (Seldin κ.ά, 2022).

Εικόνα 14

Το *SkyNews* δημοσίευσε παρόμοιες φωτογραφίες με το VoA (Εικόνες 15, 16), (Sparks, 2022).

Εικόνα 15

Εικόνα 16

Ιδιαίτερα σκληρές φωτογραφίες με νεκρά σώματα και πολέμικό υλικό (εικόνες 17, 18) εντοπίζονται στο άρθρο του *CBS News* (Ott, 2022).

Εικόνα 17

Εικόνα 18

EU Commission President Ursula von der Leyen, center, looks at covered bodies of killed civilians in Bucha, on the outskirts of Kyiv, Ukraine, April 8, 2022.

Εικόνα 19

Στην τελευταία φωτογραφία του VoA (εικόνα 19) βλέπουμε την Ούρσουλα φον ντε Λάιεν να στέκει πάνω από μαύρες σακούλες νεκρών της ουκρανικής πόλης Μπούτσα. Η φωτογραφία συνδέει τα γεγονότα στη Μπούτσα και στο Κραματόρσκ, διογκώνοντας τα συναισθήματα φρίκης και θυμού, ενώ μέσα από την παρουσία των Ευρωπαίων Αξιωματούχων υπονοείται η ανάγκη για τιμωρία του θύτη(Seldin κ.ά., 2022).

Η Προπαγανδιστική Χρήση των Οπτικοακουστικών Μέσων

Στα άρθρα των *VoA* (φωτογραφία της Ούρσουλα φον ντε Λάιεν) και *CBS*, μέσα από τη συσχέτιση των γεγονότων της Μπούτσα και του Κραματόρσκ στο οπτικό/ακουστικό υλικό, εντοπίσαμε τη χρήση της «εστίασης» (Ott, 2022· Seldin κ,ά., 2022).

Ο Βομβαρδισμός του Μαιευτηρίου στη Μαριούπολη

Στις 9 Μαρτίου 2022 τα Δυτικά ΜΜΕ μετέδωσαν μια είδηση που αφορούσε τον βομβαρδισμό ενός μαιευτηρίου στη Μαριούπολη. Η Ουκρανική κυβέρνηση πρώτη (εικόνα 20) και τα μέσα ενημέρωσης στη συνέχεια, απέδωσαν την ευθύνη στον ρωσικό στρατό κάνοντας αναφορές για μεγάλο αριθμό θυμάτων κάτω από τα συντρίμμια (European Pravda 2022).

Εικόνα 20

Τελικά υπήρξαν μόνο δύο θύματα αγνώστων στοιχείων (BBC News 2022). Παραλείφτηκαν επίσης στοιχεία που έθεταν υπό αμφισβήτηση το ουκρανικό αφήγημα, όπως οι φωτογραφίες της εκκένωσης του μαιευτηρίου που περιλάμβαναν μόνο μια εγκυμονούσα, καθώς και οι φωτογραφίες του κατεστραμμένου χώρου που έδειχναν ανθρώπινη παρέμβαση (VZ.ru., 2022). Τα μέσα ενημέρωσης δηλαδή υιοθέτησαν αυτόματα τον ισχυρισμό του Zelenskyy, σε μια προσπάθεια συγκινήσεως του ακροατηρίου.

Επίκληση στο Συναίσθημα

Ήδη από τους τίτλους των άρθρων διαπιστώνεται ότι επιχειρείται η πρόκληση του αισθήματος φρίκης και θυμού, καθώς τα κείμενα βρίθουν χαρακτηρισμών και παροτρύνσεων, ωθώντας τα ακροατήρια σε γρήγορες συναισθηματικές απαντήσεις.

Ζελένσκι: «*Κολοσσιαία καταστροφή. Άνθρωποι κάτω από τα συντρίμμια», «παιδιά κάτω από τα συντρίμμια, τι φρίκη! Πόσο ακόμα μέχρι ο κόσμος να θεωρηθεί υπεύθυνος με το να αγνοεί τον τρόμο;[…] Έχετε τη δύναμη αλλά φαίνεται να χάνετε την ανθρωπιά σας*» (RadioFreeEuropeRadioLiberty, 2022).

«*Οι νεκροί θάβονται σε ομαδικούς τάφους γιατί τα νεκροτομεία είναι γεμάτα*» (Churchman, 2022).

«Σύμφωνα με τον Ζελένσκι, ένα παιδί πέθανε από αφυδάτωση» (Churchman, 2022).

«Σύμφωνα με Σύμβουλο του Ουκρανού Προέδρου, πάνω από 2.500 κάτοικοι της Μαριούπολης έχουν σκοτωθεί κατά τη διάρκεια των Ρωσικών επιθέσεων» (BBC, 2022).

«Ρωσικός βομβαρδισμός σε μαιευτήριο, ''γενοκτονία'' λέει ο Ζελένσκι» (Harding κ.ά., 2022).

«Στο καταρρακωμένο νότιο λιμάνι όπου εκεί περιγράφονται συνθήκες Αποκάλυψης» (Harding κ.ά., 2022).

«Ο εναέριος βομβαρδισμός είναι το ύστατη απόδειξη της Ουκρανικής γενοκτονίας», «είναι μεσαιωνικό, καθαρή γενοκτονία, […] έγκλημα πολέμου» (Harding, κ.ά., 2022).

«Οι Ρώσοι χτυπούν και βομβαρδίζουν ανθρωπιστικές οδούς» (Harding κ.ά., 2022).

«Αποκαλώντας τους Ρώσους ''Ναζί''» (Harding κ.ά., 2022).

«Χάρκοβο, Τσέρνιχιβ, Σούμο και Μαριούπολη παραμένουν περικυκλωμένες και υποφέρουν κάτω από τα ρωσικά πυρά […] που πρόκειται να γίνουν πιο βίαια και χωρίς διάκριση» (Harding κ.ά., 2022).

Αφηγηματική Μεταφορά

Εντοπίσαμε τη χρήση της αφηγηματικής μεταφοράς μέσα από περιγραφές στο άρθρο του *BBC* για τη Μαριούπολη (2022).

«Το μωρό της γεννήθηκε με Καισαρική με δεν υπήρχαν σημάδια ζωής. […] το ιατρικό προσωπικό είπε ότι όσο προσπαθούσαν να τη σώσουν αυτή κατάλαβε ότι έχασε το μωρό της και φώναζε "Σκοτώστε με τώρα" και όταν το μωρό γεννήθηκε νεκρό προσπάθησαν για 30λεπτά να τη σώσουν αλλά απέτυχαν. Δεν πήραν όμως τα στοιχεία της κατά την παραλαβή των νεκρών σωμάτων των δύο από τον σύζυγό της και αυτό σημαίνει ότι δεν κατέληξαν σε ομαδικό τάφο» (BBC, 2022).

Διπλό Πλαίσιο Κωδικοποίησης

Το διπλό πλαίσιο κωδικοποίησης συνυπάρχει μέσω των κειμένων και της εικονιστικής μορφή λόγου, με βίντεο κυρίως (εικόνες 21, 23, 24, 26), αλλά και με φωτογραφίες (εικόνα 22, 25), αυξάνοντας τη συναισθηματική διέγερση και την ενσυναίσθηση μέσα από την παρουσίαση των θυμάτων αλλά κυρίως ενός σκηνικού καταστροφής του μαιευτηρίου.

Εικόνα 23 (Churchman, 2022)

Κατά την ανακοίνωση του συμβάντος, η ψευδής δήλωση του Ζελένσκι (εικόνα 27), για ύπαρξη αγνώστου αριθμού γυναικών και βρεφών θαμμένοι κάτω από τα συντρίμμια του μαιευτηρίου, αυξάνει την ενσυναίσθηση στα ακροατήρια, προκαλώντας θλίψη και οργή (Harding 2022).

Εικόνα 25 (Harding κ.ά.,2022)

Εικόνα 26 (Harding κ.ά., 2022)

Εικόνα 27

Ζελένσκι: «*Κολοσσιαία καταστροφή. Άνθρωποι κάτω από τα συντρίμμια», «παιδιά κάτω από τα συντρίμμια, τι φρίκη! Πόσο ακόμα μέχρι ο κόσμος να θεωρηθεί υπεύθυνος με το να αγνοεί τον τρόμο;*» (Harding 2022).

Η Προπαγανδιστική Χρήση των Οπτικοακουστικών Μέσων

Στα βίντεο και τις φωτογραφίες του περιβάλλοντα χώρου και των θυμάτων εντοπίσαμε την μέθοδο της σκηνοθεσίας λόγω των στοιχείων ανθρώπινης παρέμβαση στον χώρο και στη διαδικασία εκκένωσης (VZ.ru., 2022). Η χρήση φωτογραφίας μια ηλικιωμένης με κινητικά προβλήματα (εικόνα 28) από την εκκένωση της Μπούτσα και ενός βίντεο που αφορά ένα περιστατικό βομβαρδισμού αυτοκινήτου (εικόνα 29), εντοπίζουμε την μέθοδο της «εστίασης».

Εικόνα 28

Εικόνα 29

Η «σφαγή» στην ουκρανική πόλη Μπούτσα

Το γεγονός της Μπούτσα έλαβε τη μεγαλύτερη κάλυψη από τα ΜΜΕ καθώς αφορούσε έναν τεράστιο αριθμό νεκρών αμάχων. Ωστόσο υπήρξαν πολλά στοιχεία τα οποία έθεταν υπό αμφισβήτηση την ύπαρξη 410 νεκρών αμάχων. Υπήρξε αμφισβήτηση ως προς την κατάσταση των πτωμάτων σε σχέση με την επίσημη ημερομηνία θανάτου καθώς επί των δορυφορικών εικόνων της περιοχής, λόγω μείωσης της ανάλυσης την επίμαχη ημερομηνία (WarOnFakes, 2022). Επίσης, καθώς στη Bucha είχε προηγηθεί εκκένωση, έμεναν λίγα περιθώρια ύπαρξης μεγάλου αριθμού αμά-

χων (war.ukraine.ua, 2022). Κυρίως όμως η αμφισβήτηση τέθηκε όταν, μετά την απόσυρση των Ρωσικών στρατευμάτων, ο Δήμαρχος της Μπούτσα εμφανίστηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ανακοινώνοντας με ενθουσιασμό την απελευθέρωση της πόλης, ενώ η πρόσβαση στους δημοσιογράφους στην περιοχή δόθηκε δύο μέρες αργότερα. Εντοπίστηκαν επίσης βίντεο μετακίνησης των πτωμάτων από τον Ουκρανικό στρατό ενώ πολλά από τα θύματα φορούσαν λευκό περιβραχιόνιο, ένδειξη ουδετερότητας ή υποστήριξης του ρωσικού στρατού (WarOnFakes.com, 2022). Παρά την ύπαρξη αυτών των στοιχείων, τα μέσα ενημέρωσης δεν αμφισβήτησαν το Ουκρανικό αφήγημα αλλά το αναπαρήγαγαν με ένα πλήθος άρθρων με έντονη συναισθηματική φόρτιση.

Συναισθηματικές Επικλήσεις στον Λόγο

Στα κείμενα των άρθρων, μέσα από τις περιγραφές των πτωμάτων στη Bucha, παρουσιάζουν τους Ρώσους με μελανά χρώματα, ενώ αναφέρονται εκτενώς σε κυβερνητικές αποφάσεις για την τιμωρία τους. Με τον τρόπο αυτό προκαλείται κυρίως ο θυμός και το άγχος μέσα από την ενσυναίσθηση που προκαλούν οι φρικτές εικόνες των θυμάτων, με σκοπό να γίνει αποδεκτή η υιοθέτηση μέτρων τιμωρίας των ενόχων, δηλαδή των Ρώσων.

> *«Η Ρωσία κατηγορείται για εγκλήματα πολέμου καθώς η Bucha αποκαλύπτει την φρίκη της εισβολής»* (Boffey & Farrer, 2022).
>
> *«Ουκρανικές δυνάμεις απελευθερώνοντας την πόλη κοντά στο Κίεβο, βρίσκουν στο δρόμο διασκορπισμένα πτώματα αμάχων και καμένα ρωσικά τανκς»* (Boffey & Farrer, 2022).
>
> *«Η υποχώρηση των Ρωσικών δυνάμεων γύρω από το Κίεβο, έχει αφήσει φρικτά πειστήρια για τις φρικαλεότητες κατά αμάχων […] κάνοντας μια πολεμική ζώνη κόλαση με την εισβολή του Πούτιν»* (Boffey & Farrer, 2022).
>
> *«Ρεπόρτερ από το AP είδαν τουλάχιστον 20 πτώματα με ρούχα αμάχων, διασκορπισμένα σε έναν μόνο δρόμο της Bucha»* (Boffey & Farrer, 2022).
>
> *«Ρώσοι στρατιώτες χρησιμοποίησαν παιδιά ως ανθρώπινες ασπίδες»* (Boffey & Farrer, 2022).
>
> *«Το Ηνωμένο Βασίλειο εργάζεται με άλλους ώστε να μαζέψει αποδείξεις και να υποστηρίξει την έρευνα εγκλημάτων πολέμου»* (RFERL, 2022).
>
> *«Υπάρχει κοινή ευθύνη για τα εγκλήματα πολέμου, τα βασανιστήρια, για χέρια που εκτινάχθηκαν από εκρήξεις, πυροβολισμούς πίσω από το κεφάλι»* (RFERL, 2022).
>
> *«Όταν βρίσκουμε ανθρώπους με τα χέρια δεμένα πίσω και αποκεφαλισμένους, δεν καταλαβαίνω»* (RFERL, 2022).

«Τζόνσον: Θα κάνω τα πάντα ώστε να πεινάσει η πολεμική μηχανή του Πούτιν» (RFERL,2022).

«Τζόνσον: Δεν έχω αμφιβολία ότι η διεθνής κοινότητα θα επιβάλει κυρώσεις και ποινές στο καθεστώς του Πούτιν» (Faulkner, 2022).

«Τρουζ:Η εποχή εμπλοκής με τη Ρωσία τελείωσε» (Faulkner, 2022).

«Ακόμα σκληρότερες κυρώσεις μετά τις φρικτές και σοκαρίστηκες εικόνες αμάχων στη Bucha» (Faulkner, 2022).

Αφηγηματική Μεταφορά

Μέσα από τις φριχτές περιγραφές για εκατοντάδες νεκρούς καθώς και με την εναλλαγή στην παράθεση δηλώσεων η οποία δημιουργεί ζωντάνια και ρεαλισμό στα κείμενα, προκαλείται η βύθιση στο αφήγημα και κατά συνέπεια η ενσυναίσθηση για τα θύματα και ο θυμός για τους Ρώσους στρατιώτες και τον Πούτιν.

«Καθώς ουκρανικές γραμμές τεθωρακισμένων εισήλθαν στην Bucha, μια πόλη βορειοδυτικά της πρωτεύουσας, βρήκαν δρόμους αποκλεισμένους από καμένα ρωσικά τανκς και στρατιωτικά οχήματα και σκορπισμένα με πτώματα αμάχων που οι ντόπιοι είπαν ότι είχαν σκοτωθεί από τις δυνάμεις εισβολής χωρίς πρόκληση. Φωτογραφίες από την πόλη έδειχναν μια σκηνή καταστροφής, με κομμάτια απανθρακωμένων και κατεστραμμένων τανκς και τεθωρακισμένων οχημάτων παρατεταγμένα κατά μήκος ενός δρόμου, μαζί με πτώματα» (Boffey & Farrer, 2022).

«Τρεις από αυτούς χτυπήθηκαν στα ποδήλατα κατά την τελευταία τους βόλτα, ενώ άλλοι είχαν πέσει δίπλα σε αυτοκίνητα με σφαίρες και θρυμματισμένα γυαλιά, ανέφερε το Γαλλικό Πρακτορείο (ενν.AFP). Ο ένας είχε τα χέρια του δεμένα πίσω από την πλάτη με ένα λευκό ύφασμα και το ουκρανικό διαβατήριο ανοιχτό δίπλα στο πτώμα του, είπαν δημοσιογράφοι που επισκέφτηκαν την κατεστραμμένη πόλη. «Όλοι αυτοί οι άνθρωποι πυροβολήθηκαν», είπε στο Γαλλικό Πρακτορείο ο δήμαρχος της Μπούτσα, προσθέτοντας ότι άλλα 280 πτώματα είχαν θαφτεί σε ομαδικούς τάφους στην πόλη. «Αυτές είναι οι συνέπειες της ρωσικής κατοχής» (Boffey & Farrer, 2022).

«Τα εγκλήματα που έχει διαπράξει η Ρωσία στα περίπου 300 κατοίκους της Μπούτσα και άλλων πόλεων έξω από το Κίεβο πρέπει να χαρακτηριστούν πράξεις γενοκτονίας και να αντιμετωπιστούν ως τέτοια», είπε ο Μοραβιέτσκι. Ο επικεφαλής των Ηνωμένων Εθνών Αντόνιο Γκουτέρες δήλωσε ότι είναι βαθιά σοκαρισμένος από τις εικόνες αμάχων που σκοτώθηκαν στην Bucha και ότι είναι σημαντικό μια ανεξάρτητη έρευνα να οδηγήσει σε αποτελεσματική λογοδοσία. Ο Γερμανός καγκελάριος Όλαφ Σολτς δήλωσε ότι η χώρα του θα επιβάλει νέες κυρώσεις με τους συμμάχους κατά της Μόσχας για τα "εγκλήματα πολέμου" που διέπραξαν ρωσικά στρατεύματα στην Bucha» (RFERL, 2022).

Διπλό Πλαίσιο Κωδικοποίησης

Η αφηγηματική μεταφορά συνεργεί με φωτορεπορτάζ καθώς γίνεται χρήση του διπλού πλαισίου κωδικοποίησης, εγείροντας συναισθήματα άγχους, θυμού και θλίψης. Καθώς η πρόσβαση στη Bucha δεν είχε ακόμα επιτραπεί, τα άρθρα περιλαμβάνουν βίντεο που αποτελούν ρεπορτάζ από άλλες Ουκρανικές εμπόλεμες περιοχές και φωτογραφίες.

Στο άρθρο του BBC εγείρεται η ενσυναίσθηση μέσα από την πρώτη φωτογραφία (εικόνα 30), όπου βλέπουμε δύο επιζώντες αγκαλιασμένους να θρηνούν μπροστά από τάφους ενώ παράλληλα με τη φωτογραφία του Πούτιν (εικόνα 31) υποδεικνύεται ο υπαίτιος της δυστυχίας τους (Faulkner, 2022).

Εικόνα 30

Εικόνα 31

Στα βίντεο των μέσων ενημέρωσης *The Guardian* και *Voice of America* παρατίθενται εικόνες καταστροφής (εικόνες 32, 33, 34) και έντονες περιγραφές στη συνέντευξη του συμβούλου του Ζελένσκι, Αρέστοβιτς (εικόνα 35). Ως εκ τούτου επιχειρείται η ενεργοποίηση του θυμού και της θλίψης μέσα από την ενσυναίσθηση της ρεαλιστικής απεικόνισης των εγκλημάτων πολέμου στη Bucha.

Εικόνα 32

Εικόνα 33

Εικόνα 34

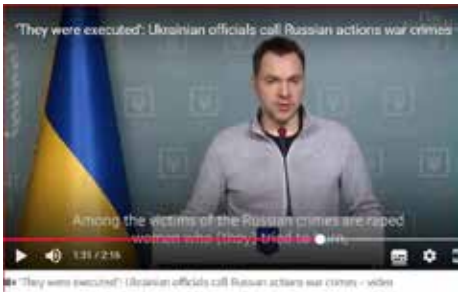

Εικόνα 35

Η πρόκληση της ενσυναίσθησης και του θυμού επιχειρείται και στο άρθρο του *Radio Free Europe Radio Liberty* με πολύ πιο έντονες εικόνες (εικόνα 37) και κυρίως με δύο βίντεο (εικόνες 36, 38) όπου εμφανίζονται πτώματα διασκορπισμένα στους δρόμους (Boffey & Farrer 2022).

Venedyktova said the cases would be used as part of an investigation into alleged war crimes

Εικόνα 37

Εικόνα 38

Εικόνα 28

Προπαγανδιστική Χρήση των Οπτικοακουστικών Μέσων

Καθώς οι δολοφονίες στη Bucha αφορούν πιθανώς παραποιημένη είδηση υπό το μεθοδικά στημένο σκηνικό με σκοπό την παραπλάνηση των ακροατηρίων, αναγνωρίζεται η μέθοδος της «σκηνοθεσίας» (WarOnFakes.com, 2022).

Συζήτηση και Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας την έρευνά μας διαπιστώσαμε την εκτενή χρήση των δυνατοτήτων που προσφέρονται από τη Γνωστική Ψυχολογία στα δημοσιογραφικά κείμενα και στο εικονιστικό περιβάλλον που χρησιμοποιήθηκε για να τα πλαισιώσει.

Πιο αναλυτικά, στα άρθρα που αφορούν το αφήγημα του ετοιμοθάνατου Πούτιν έγινε χρήση ακραίων ισχυρισμών αποδίδοντάς του ένα μεγάλο αριθμό ασθενειών με σκοπό να παρουσιάσουν μια οξύμωρη κατάσταση. Έναν ηγέτη που λόγω της εύθραυστης υγείας του μπορεί να γίνει ακραία επικίνδυνος για τις χώρες της Ευρώπης, ωθώντας έτσι το ακροατήριο να αποδεχθεί τις ευρωπαϊκές αποφάσεις.

Στην περίπτωση των βιασμών που αποκάλυψε η Ντενίσοβα το αφήγημα θέλει με τη χρήση ακραίων επιθέτων να παρουσιάσει την κτηνώδη συμπεριφορά των Ρώσων στρατιωτών υπό την κατεύθυνση του Πούτιν. Τα κείμενα επικεντρώνονται κυρίως στις ιστορίες των θυμάτων με ακραίες περιγραφές με σκοπό να κλονίσουν ηθικά τα ακροατήρια, ενώ παράλληλα οι Ρώσοι χαρακτηρίζονται με ακραία επίθετα με σκοπό να ταυτιστούν με φιγούρες του παρελθόντος που τους επιβλήθηκαν τελικά τιμωρίες για παρόμοιες πράξεις και τακτικές.

Στην περίπτωση του βομβαρδισμού του μαιευτηρίου της Μαριούπολης, η βα-

σική επιδίωξη ήταν να γίνει πειστικό ως γεγονός. Για τον λόγο αυτό τα άρθρα είχαν βίντεο που παρουσίαζαν είτε τα θύματα, είτε το κατεστραμμένο μαιευτήριο και τη φήμη που προήλθε από τον ίδιο τον Ζελένσκι για μεγάλο αριθμό καταπλακωμένων στα χαλάσματα, γυναικών και νεογνών. Εδώ η λέξη «έγκλημα πολέμου» χρησιμοποιήθηκε σε πολλές περιπτώσεις με σκοπό να νομιμοποιήσει τον ισχυρισμό για απόδοση δικαιοσύνης. Με την ίδια τακτική, μικρά άρθρα και πλούσιο πολυμεσικό υλικό που περιείχε εικόνες νεκρών σωμάτων, στηρίχθηκε το αφήγημα για έγκλημα πολέμου στον βομβαρδισμό του Κραματόρσκ, παροτρύνοντας έντονα για άμεση λήψη μέτρων προστασίας της Ουκρανίας.

Το αφήγημα της σφαγής στη Μπούτσα υπήρξε το «ιερό δισκοπότηρο» στις παραποιημένες και ψευδείς ειδήσεις που διέσπειραν τα Δυτικά Μέσα Ενημέρωσης και για τον λόγω αυτό στηρίχθηκε επικοινωνιακά με μακροσκελή άρθρα που περιείχαν αρκετά χωρία αφηγηματικής μεταφοράς, μεγάλο αριθμό παράθεσης δηλώσεων ηγετών οι οποίοι προέτρεπαν στην τιμωρία των Ρώσων, καθώς και ακραία αρνητικούς χαρακτηρισμούς των Ρώσων. Παρατηρείται επίσης και σε αυτή την περίπτωση η εκτεταμένη χρήση του εικονιστικού περιβάλλοντος με σκοπό την επιρροή του συναισθήματος μέσα από φριχτές εικόνες καταστροφής και δεκάδων διάσπαρτων νεκρών σωμάτων.

Η ανάλυση του εμπειρικού υλικού αναδεικνύει τις δυνατότητες που προσφέρει στην προπαγάνδα η εργαλειοποίηση των επιστημονικών μελετών στο πεδίο της Γνωστικής Ψυχολογίας και τις κρίσιμες πτυχές των λεκτικών τροπών αξιοποίησης του γραπτού λόγου και του εικονιστικού και πολυμεσικού περιβάλλοντος στην επικοινωνία, με σκοπό την κατεύθυνση συναισθημάτων, απόψεων και στάσεων του ακροατηρίου και κατά συνέπεια την αποδοχή των πολιτικών στήριξης της Ουκρανίας υπό την συνθήκη άσκησης αντι-ρωσικής οικονομικής, επιχειρησιακής και επικοινωνιακής πολιτικής στην εν εξελίξει Ρωσο-Ουκρανική πολεμική διαμάχη.

Το αρχικό συμπέρασμα που προκύπτει από την εμπειρική ανάλυση είναι ότι εντός του Ευρω-Νατοϊκού περιβάλλοντος, προκειμένου τα κέντρα εξουσίας να ενισχύσουν την αποδοχή της πολιτικής τους στρατηγικής κατά λήψη σημαντικών αποφάσεων, στηρίζουν μεθοδευμένα τις επιλογές τους με επικοινωνιακές στρατηγικές που υιοθετούνται από το κατεστημένο περιβάλλον των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, ακόμα και για αποφάσεις οι οποίες αποδεδειγμένα βλάπτουν τα ίδια τα πολιτικά υποκείμενα των χωρών τους, αποδομώντας παράλληλα πολιτικούς αντίπαλους και μέσα ενημέρωσης που δεν ακολουθούν τη γραμμή που θέτουν οι πολιτικές εξουσίες.

Ένα ακόμα συμπέρασμα που συνάγεται είναι πως ο τρόπος της λειτουργίας των μέσων ενημέρωσης τα κατατάσσει ως τμήματα ενός αδιάσπαστου και συντονισμένου μηχανισμού προπαγάνδας που συνδέει πολιτικούς ηγέτες και κέντρα εξουσίας που δομούν, οργανώνουν και λειτουργούν τον προπαγανδιστικό μηχανισμό, προκειμένου μέσω των ειδησεογραφικών πλατφορμών να αναπαραστήσουν τα γεγονότα,

ακολουθώντας σχεδόν απόλυτα ένα κοινώς αποδεκτό αφήγημα ερμηνείας τους. Το αφήγημα αυτό αποτελεί ως προς το περιεχόμενό του, προϊόν κατασκευής, κυρίως [ουκρανικών] κρατικών πηγών, διασπείροντας στα [ευρωπαϊκά] ακροατήρια παραποιημένες ειδήσεις οι οποίες παρουσιάζονται ρεαλιστικά, ωστόσο οι πτυχές τους ερμηνεύονται υπό μια συγκεκριμένη θεώρηση της εν λόγω πολεμικής πραγματικότητας.

Κατόπιν των ανωτέρω γίνεται κατανοητό ότι κατά τη διάρκεια ενός πολέμου με υψηλό γεωπολιτικό, οικονομικό και πολιτικό διακύβευμα και συγκεκριμένα τον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο, η συναίνεση των ευρωπαίων πολιτών παραμένει πολύτιμη καθώς στηρίζει την κοινωνική συνοχή και την ελέγξιμη λειτουργία των κρατών. Ως εκ τούτου, η προπαγάνδα των παραποιημένων ειδήσεων αποτελεί ένα μέσο διαμόρφωσης της πραγματικότητας από τα μέσα ενημέρωσης που συνάδει με την αποδεκτή από τις εξουσίες ερμηνεία του κόσμου και καθίσταται ένα αναγκαίο άρα και επιστημονικά εξελισσόμενο εργαλείο κοινωνικού ελέγχου.

Βιβλιογραφία

Πλειός, Γιώργος. (2001), *Ο Λόγος της εικόνας - Ιδεολογία και Πολιτική.* Αθήνα: Παπαζήσης.

Πλειός, Γιώργος. (2021), *Παραποιημένες ειδήσεις (Fake news).* Αθήνα: Gutenberg.

Τέιλορ, Φίλιπ. 2004. *Πόλεμος και διεθνείς σχέσεις στην εποχή της πληροφορίας.* Αθήνα: Παπαζήσης.

ACT (2003). Allied Comand Transformation. Διαθέσημο στο https://www.act.nato.int/about/the-command/ (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Anderson, B. (1991), *Imagined communities: Reflection on the origins and spread of nationalism.* London: Verso.

AtlanticCouncil. (2020), The Battle for Your Mind: Societal Resilience and the (Dis)Information Era. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=naNAQHezVF8 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Babb, Carla. (2022), Voice of America. 05 April 2022 Biden Calls for Additional Sanctions in Wake of Bucha Carnage. Διαθέσημο στο: https://www.voanews.com/a/biden-calls-for-additional-sanctions-in-wake-of-bucha-carnage-/6515601.html. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Barry, A.M. (1997). *Visual intelligence: Perception, image, and manipulation in visual communication.* Albany: State University of New York Press.

BBC (2022, 09 Απρ). Kramatorsk station attack: What we know so far. 09 04. Διαθέσημο στο: https://www.bbc.com/news/world-europe-61036740 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

BBC News. (2022, 14 Μαρτίου), *Ukraine war: Pregnant woman and baby die after hospital shelled.* Διαθέσιμο στο: https://www.bbc.com/news/world-europe-60734706 (14/2/2025).

Berenbaum H., Fujita F., Pfenning J. (1995), Consistency, specificity, and correlates of negative emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 342-352.

Bless H., Mackie D. M., Schwarz N. (1992). Mood effects on attitude judgments: Independent effects of mood before and after message elaboration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 585-595.

Bobrow, D., & D. & Norman. (1975), Some principles of memory schemata. Στο *Representation and understanding: Studies in cognitive science*, του/της D. Bobrow και A. Collins, 131-149. New York: Academic Press.

Bodenhausen, G., L. Sheppard, και G. Kramer. (1994), Negative affect and social judgment: The differential impact of anger and sadness. *European Journal of Social Psychology*, 45-62. doi:10.1002/ejsp.2420240104.

Boffey, Daniel, και Martin Farrer. (2022, 03 Μαρτίου), The Guardian, They were all shot': Russia accused of war crimes as Bucha reveals horror of invasion. Διαθέσιμο στο: https://www.theguardian.com/world/2022/apr/03/they-were-all-shot-russia-accused-of-war-crimes-as-bucha-reveals-horror-of-invasion (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Centre for Global Studies. (2019), Strategic communications in the focus of Ukraine – EU – NATO cooperation under the present conditions. Kyiv. Διαθέσιμο στο: https://geostrategy.org.ua/analityka/analitychna-zapyska/strategichni-komunikaciyi-u-fokusi-spivrobitnyctva-ukrayina-yes-nato-v-suchasnyh-umovah1/download-in-eng Πρόσβαση (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Churchman, Laurie. (2022, 09 Μαρτίου), Independent, Ukraine: Children's hospital 'completely destroyed' by Russian bombs in Mariupol, Διαθέσιμο στο: https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-mariupol-hospital-attack-explosion-russia-b2032079.html (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Cluzel, François du. (2020), Cognitive Warfare. Διαθέσιμο στο: https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/20210122_cognitive_warfare.pdf (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Detenber, B. H., R. F. Simons, και G. G. Jr. Bennett. (1998), Roll 'em!: The effects of picture motion on emotional responses. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 113-127. doi:10.1080/08838159809364437.

European Pravda. (2022, 10 Μαρτίου), Lavrov confirmed that Russia deliberately bombed a maternity hospital in Mariupol. Διαθέσιμο στο: https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2022/03/10/7135660/ (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Faulkner, Joseph Lee & Doug. (2022, 06 Απριλίου), *BBC,* 'Ukraine war: Bucha deaths 'not far short of genocide' - PM'. https://www.bbc.com/news/uk-61011022 (14/2/2025).

Ferris-Rotman, Amie. (2022, 20 Απριλίου), TIME. Διαθέσιμο στο: https://time.com/6168330/rape-war-crime-russia-ukraine/ (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Frijda N. H., Kuipers P, Schure E. (1989), Relations among emotion, appraisal, and emotional action readiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 212-228, doi.org/10.1037/0022-3514.57.2.212.

Graber D.A. (1996), Say it with pictures. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, DOI: 10.1177/0002716212451428*.

Green M. C., Kass S., Carrey J., Herzig B., Feeney R. & Sabini J. (2008), Transportation across media: Repeated exposure to print and film. *Media Psychology*, 512-539. doi:10.1080/15213260802492000.

Green M.C., T.C. Brock G.F. & Kaufman. (2000), «Understanding media enjoyment: The narratives.» *Journal of Personality and Social Psychology*, 701-721. doi:10.1037/00223514.79.5.701.

Harding, Luke, Julian Borger, & Jon Henley. (2022, 09 Μαρτίου) *"The Guardian" - Russian bombing of maternity hospital 'genocide', says Zelenskiy.* Διαθέσιμο στο: https://www.theguardian.com/world/2022/mar/09/ukraine-mariupol-civilians-russia-war (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Hinsliff, Gaby. (2022, 15 Απριλίου), *The Guardian.* Διαθέσιμο στο: https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/apr/15/rape-weapon-ukraine-war-crime-sexual-violence (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Huddy, L., S. Feldman, και E. Cassese. (2007), «On the distinct political effects of anxiety and anger.» Στο *The affect effect: Dynamics of emotion in political thinking and behavior*, του/της W.R. Neuman, G. E. Marcus, A. N. Crigler και M. MacKuen, 202-230. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Ildem, Tacan. (2016),*"NATO Launches We Are NATO Campaign with MHP and Agenda".* Διαθέσιμο στο: https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/06/nato-dsct.pdf (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Innovationhub-act.org. (2021), *Cognitive Warfare Project - Reference Documents.* N.07. Διαθέσιμο στο: https://www.innovationhub-act.org/cw-documents-0 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Knightley, P. (1975) The First Casualty. Harcourt Brace Jovanovitch, New York.

Laity, Mark. (2018), «NATO and Strategic Communications.» *The Three Swords Magazine*, JWC.NATO εκδ.: 65-73. Διαθέσιμο στο: https://www.jwc.nato.int/images/stories/threeswords/NATO_STRATCOM_2018.pdf. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Lang, A. (2000), «The limited capacity model of mediated message processing.» *Journal of cOMMUNICATION*, 46-70. doi:10.1111/j.1460-2466.2000.tb02833.x.

Lasswell, H. (1935), *The Person: Subject and Object of Propaganda.* Annals of the American Academy of Political and Social Science.

Lister, Tim, Victoria Butenko, και Olga Voitovych. (2022, 31 Μαΐου), *Ukrainian parliament dismisses human rights ombudsman.* Διαθέσιμο στο: https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war- news-05-31-22/index.html (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Marcus, G.E., W.R. Neuman, και M & MacKuen. (2000), *Affective intelligence and political judgment.* Chicago, IL: University of Chicago Press.

Meeting the Strategic Communications Challenge. NATO. Διαθέσιμο στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_117556.htm?selectedLocale=en. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Mehta, Amar. (2022, 13 Μαιου), *Sky News.* 'Boy 11 raped in front of his mother'. Διαθέσιμο στο: https://news.sky.com/story/ukraine-war-boy-11-raped-in-front-of-his-mother-and-now-only-communicates-using-black-lines-says-deputy-foreign-minister-12611608 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Nabi, R. L. (1999), «A cognitive-functional model for the effects of discrete negative emotions on information processing, attitude change, and recall.» *Communication Theory*, 292-320. doi:10.1111/j.1468-2885.1999.tb00172.x.

NATO. (2019), «NATO's Support to Ukraine.» *Geostrategy.com.* Centre for Global Studies "Strategy XXI". Διαθέσιμο στο: https://geostrategy.org.ua/analityka/analitychna-zapyska/strategichni-komunikaciyi-u-fokusi-spivrobitnyctva-ukrayina-yes-nato-v-suchasnyh-umovah1/download-in-eng (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

NATO. (2021), *Secretary General discusses partnership and domestic developments with Georgian Prime Minister.* Διαθέσιμο στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_182303.htm?selectedLocale=en (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

NATO.act.int. (2022, 17 Φεβρουαρίου), *NATO Defence Ministers Discuss Russia, NATO's New Strategic Concept and the Importance of Partnerships.* Διαθέσιμο στο: https://www.act.nato.int/articles/nato-defence-ministers-feb-2022. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

NatoEngages. (2010, 12 Φεβρουαρίου,) *Rand Waltzan.* Διαθέσιμο στο: https://nato-engages.org/speakers/rand-waltzman/ (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

OASIS: Guide to Campaign Planning, UK Government Communication Service. (2020, 01 Μαρτίου). Διαθέσιμο στο: https://3x7ip91ron4ju9ehf2unqrm1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2020/03/Guide-toCampaign-Planning-OASIS-Framework.pdf. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Oliver, M.B., J.P. Dillard, K. Bae, και D.J. Tamul. (2012), «The effect of narrative news format on empathy for stigmatized groups.» *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 205-224, DOI: 10.1177/1077699012439020.

Parkinson, M. (2012), *The power of visual communication. Billion Dollar Graphics.* Διαθέσιμο στο: https://scholar.google.com/scholar?q=Parkinson,+M.+(2012),+%E2%80%9CThe+P (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Pincus Hanna, Magdalena Wojcieszak και Hajo Boomgarden. (2016, 29 Ιουνίου), «Do Multimedia Matter? Cognitive and Affective Effects of Embedded Multimedia Journalism.» *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 1-25. doi:10.1177/1077699016654679.

Pouliot, L., και P.S. & Cowen. (2007), «Does perceived realism really matter in media effects?» *Media Psychology*: 241-259.

Pravda. (2018, 15 Μαρτίου), *УКРАИНСКАЯ ПРАВДА.* Διαθέσιμο στο: https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/15/7174734/ (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Radio Free Europe Radio Libery. (2022, 03 Απριλίου), *RFERL"Horror, Outrage Grow As Scenes Of Carnage Emerge In Ukraine' s Bucha".* Διαθέσιμο στο: https://www.rferl.org/a/bucha-atrocities-eu-sanctions-russia/31783571.html (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

RadioFreeEuropeRadioLiberty. (2022, 07 Μαίου), *RFERL "Mariupol Maternity Hospital Destroyed By Russian Air Strike, Triggering Global Horror, Outrage''.* Διαθέσιμο στο: https://www.rferl.org/a/31744934.htm l(τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Rai, Arpan. (2022, 03 Ιουνίου), *Independent, 100 days of Ukraine invasion: How Russian soldiers weaponised rape in war with Kyiv.* Διαθέσιμο στο: https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-ukraine-war-invasion-rape-war-crime-b2092587.html. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Rand.org. (2019, 03 Ιουλίου), *Overextending and Unbalancing Russia.* Διαθέσιμο στο: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_briefs/RB10000/RB10014/RAND_RB10014.pdf. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Readiness Action Plan (RAP). (2014, 28 Αυγούστου), *NATO.* Διαθέσιμο στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Roth, Andrew. (2022, 30 Μαίου), *Rumours continue about Putin's health – with little to back them up.* https://www.theguardian.com/world/2022/may/30/rumours-continue-about-putins-health-with-little-to-back-them-up (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Salomon, G. (1984), «Television is "easy" and print is "tough": The differential investment of mental effort in learning as a function of perceptions and attributions.» *Journal of Educational Psychology.* doi:10.1037/0022-0663.76.4.647.

Schill. (2012), The visual image and the political image: A review of visual communication research in the field of political communication, *Review of Communication*, 118-142. ro.

Seldin, Jeff, Patsy Widakuswara, και Masood Farivar. (2022, 08 Μαρτίου), Voice of America - Ukraine, Allies Condemn Railway Station Attack, Blame Russia. Διαθέσιμο στο: https://www.voanews.com/a/missile-hits-kramatorsk-ukraine-train-station/6520651.html. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Severin, W. (1967), Another look at cue summation, *AV Communication Review*: 235-252, Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1007/BF02768608 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Slater, M. D., D. Rouner, και M. Long. 2006. Television dramas and support for controversial public policies: Effects and mechanisms, *Journal of Communication*, 235-252. doi:10.1111/j.1460-2466.2006.00017.x.

Son, J., S. D. Reese, και W.R. Davie.(1987), Effects of visual-verbal redundancy and recaps.» *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 207-216.

Sparks, John. (2022, 09 Μαρτίου), *Sky News, Ukraine war: Kramatorsk railway station attack survivors and witnesses describe terror on the platforms.* Διαθέσιμο στο: https://news.sky.com/story/ukraine-war-kramatorsk-railway-station-attack-survivors-and-witnesses-describe-terror-on-the-platforms-12585641 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

StrategicPlans&Policy. (2022, 27 Σεπτεμβίου), ACT - HQ SACT conducted a working level Solution Scoping workshop for the Cognitive Warfare Concept in Madrid. The Spanish Joint HQ hosted and supported this event. Διαθέσιμο στο: https://www.act.nato.int/articles/cognitive-warfare-concept (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Tiedens, Z. (2001), «The effect of anger on the hostile inferences of aggressive and nonaggressive people: Specific emotions, cognitive processing, and chronic accessibility.» *Motivation and Emotion*, 233-251. doi:10.1023/A:1012224507488.

Valentino, N. A., A. J. Banks, V. L. Hutchings, και A. K. & Davis. (2009), Selective exposure in the internet age: The interaction between anxiety and information utility. *Political Psychology*, 591-613. doi:10.1111/j.1467-9221.2009.00716.x.

VZ.ru. (2022, 09 Μαρτίου), Russia exposed a fake about a strike on a hospital in Mariupol. Διαθέσιμο στο: https://vz.ru/photoreport/1147869/#ad-image-2 Πρόσβαση 07-05-2023. (τελευταία πρόσβαση τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Waghorn, Dominic. (2022, 15 Μαίου), *Sky News.* Διαθέσιμο στο: https://news.sky.com/story/ukraine-war-military-intelligence-chief-optimistic-of-russian-defeat-saying-war-will-be-over-by-end-of-year-12612320 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

NATO (2014), "Wales Summit Declaration NATO 2014". Διαθέσιμο στο: (14/2/2025). http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm. (τελευταία πρόσβαση 07-05-2023.

Walma van der Molen, J. H., & Klijn, M. E. (2004). Recall of television versus print news: Retesting the semantic overlap hypothesis. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *48*, 89-107. Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1207/s15506878jobem4801_5 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Waltzman, Rand. (2022, 18 Νοεμβρίου), *The Role of Today's VRE and Considerations for Cognitive Warfare*.Διαθέσιμο στο: https://www.act.nato.int/articles/cognitive-warfare-considerations#:~:text=Cognitive%20warfare%20can%20be%20functionally,%E2%80%9D%20%5BBernal%20et.at (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

war.ukraine.ua. (2025), *Bucha massacre, nightmares of Irpin and Hostomel*. Διαθέσιμο στο: https://war.ukraine.ua/crimes/the-timeline-of-tragedy-bucha-massacre-nightmares-of-irpin-and-hostomel/ (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

WarOnFakes. *Fake: bodies of civilians have been lying on the streets of Bucha since March 11.* 08 04 2022. https://waronfakes.com/lies-about-bucha/fake-bodies-of-civilians-have-been-lying-on-the-streets-of-bucha-since-march-11 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

WarOnFakes.com. (2022, 07 Απριλίου), *What happened in Bucha? A full analysis of the Ukrainian provocation.* Διαθέσιμο στο: https://waronfakes.com/lies-about-bucha/what-happened-in-bucha-a-full-analysis-of-the-ukrainian-provocation/ (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Warsaw Summit Communique (2016, 20 Ιουλιου), NATO. Διαθέσιμο στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Weiss, Michael. (2022, 12 Μαίου), *New Lines Magazine.* Διαθέσιμο στο: https://newlinesmag.com/reportage/is-putin-sick-or-are-we-meant-to-think-he-is (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Wickens, C.D. (2002), «Multiple resources and performance prediction.» *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 159-177. doi:10.1080/14639220210123806.

Williams, Holly. (2022, 11 Απριλίου), *CBS News, Elderly Ukrainian woman says she was raped after Russians took her village: "I wish he had killed me instead of what he did".* Διαθέσιμο στο: https://www.cbsnews.com/news/ukraine-russia-war-soliders-rape/. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Zakir-Hussain, Maryam. (2022), *Independent*. Διαθέσιμο στο: https://www.independent.co.uk/news/world/europe/putin-sick-health-ukraine-russia-war-b2090110.html. (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Zilincik, Samuel. (2022), «Emotional and Rational Decision-Making in Strategic Studies: Moving Beyond the False Dichotomy.» *Journal of Strategic Security.* Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.5038/1944-0472.15.1.1974 (τελευταία πρόσβαση 14/2/2025).

Μελέτη δικτύων αλληλεπίδρασης κατά τη στρατηγική επικοινωνιακή χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης κάθε πλευράς στον Ρωσο-Ουκρανικό Πόλεμο

Δημήτριος Βαγιάνος, Θωμάς Παπάτσας, Νικόλαος Κουτσουπιάς

Περίληψη

Η επιστράτευση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) και ο στρατηγική χρήση τους κατά τη διάρκεια πολεμικών αντιπαραθέσεων αποτελεί πλέον κοινή πρακτική. Μεταξύ των επιδιώξεων των αντιμαχόμενων πλευρών είναι και η δημιουργία εικονικών κοινοτήτων στον κυβερνοχώρο που αποτελούν πολλές φορές ένα πρώτο βήμα δημιουργίας διπλωματικών συνασπισμών που δυνητικά προάγουν τα συμφέροντα της κάθε πλευράς. Παράλληλα, αποτελούν ένα γόνιμο πεδίο για διάχυση της επιθυμητής πληροφορίας στη διεθνή κοινότητα με την δυναμική των σύγχρονων εφαρμογών του συμμετοχικού Διαδικτύου. Η παρούσα μελέτη εστιάζει στο χρονικό παράθυρο των τριών μηνών που ακολούθησαν τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία σε ό,τι αφορά τη χρήση της πλατφόρμας *X* (πρώην *Twitter*) από τη Ρωσική και την Ουκρανική πλευρά. Πιο συγκεκριμένα, επιλέχθηκαν δεκαπέντε «υψηλού προφίλ» @ σμοί από κάθε πλευρά και με το κατάλληλο λογισμικό ανοικτού κώδικά αλιεύτηκαν τα απαιτούμενα δεδομένα επί των οποίων εφαρμόστηκε η κατάλληλη μαθηματική τεχνική (modularity community detection algorithm), με σκοπό να αναγνωριστούν οι εικονικές κοινότητες μέσω των σχηματισμένων δικτύων αλληλεπίδρασης που οι συγκεκριμένοι λογαριασμοί δημιούργησαν σύμφωνα με τις λειτουργείες της συγκεκριμένης πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης. Με τη χρήση κατάλληλου λογισμικού οπτικοποίησης των αποτελεσμάτων, στάθηκε δυνατό να παρουσιαστούν μέσω γραφημάτων και να αναλυθούν οι ομάδες και οι σφαίρες επιρροής που η κάθε αντιμαχόμενη πλευρά προσπάθησε να δημιουργήσει μεταφέροντας μέρος της διπλωματικής συνιστώσας της σύρραξης στον κυβερνοχώρο. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν την δυνατότητα διεξαγωγής παρόμοιων ερευνών με την μέθοδο που εφαρμόστηκε και σκιαγράφησαν επιτυχημένα τη στρατηγική που υιοθετήθηκε από κάθε πλευρά στο ψηφιακό διπλωματικό πεδίο κατά το κρίσιμο διάστημα του πρώτου τριμήνου μετά την εισβολή με τελικό σκοπό τη διαμόρφωση της παγκόσμιας κοινής γνώμης.

Εισαγωγή

Σε μια ομιλία που μεταδόθηκε σε εθνικό επίπεδο στις 24 Φεβρουαρίου 2022, ο Ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν κήρυξε μια «ειδική στρατιωτική επιχείρηση» στην Ουκρανία με στόχο την «αποστρατιωτικοποίηση και την αποναζιστικοποίησή» της. Δεδομένου ότι οι συγκρούσεις στα πεδία της πληροφορίας και της γνώσης είναι πλέον εξίσου σφοδρές με τους βίαιους πολέμους που λαμβάνουν χώρα στο πεδίο της μάχης στο έδαφος, υποστηρίζεται ότι η σύγκρουση μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας είναι η πρώτη όπου συνδυάζεται μια μάχη του πραγματικού κόσμου με έναν παγκόσμιο κυβερνοπόλεμο πληροφοριών (Fang and Zhong, 2022). Ως εκ τούτου, η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 θεωρείται ότι προκάλεσε έναν πόλεμο ο οποίος περιγράφηκε ως ο πρώτος «*ολοκληρωμένος πόλεμος στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης*» (Ciuriak, 2022), και «*μια στιγμή καμπής για τον πόλεμο*» από το Κέντρο για τη Διεθνή Καινοτομία της Διακυβέρνησης (Centre for International Governance Innovation). Μεταξύ άλλων, η σύγκρουση ανέδειξε το ρόλο των ΜΚΔ στην ταχεία εξάπλωση της προπαγάνδας και της παραπληροφόρησης. Στη νέο αυτό πλαίσιο, οι Ουκρανοί βίωσαν την έναρξη του πολέμου μέσα από τον ήχο των πολεμικών εκρήξεων ενώ η Δύση μέσω των ΜΚΔ.

Αρχικά, η Ουκρανία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην αλλαγή του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι πληροφορίες στις σύγχρονες συγκρούσεις (Ciuriak, 2022). Μετατρέποντας τα προσωπικά προφίλ στα ΜΚΔ σε κέντρα πληροφόρησης, αμφισβητήθηκε η ισχύς και η επιρροή των καθιερωμένων ειδησεογραφικών οργανισμών. Το *Twitter/X*, μεταξύ άλλων, χρησιμοποιήθηκε για την παράκαμψη του δημοσιογραφικού gatekeeping (Ojala κ.ά., 2018) ενώ με τη χρησιμοποίηση δικτύων bot ενισχύθηκε στρατηγικά το αφήγημά της (Prier, 2017). Γενικότερα όμως, η αμεσότητα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) επιτρέπει στις κυβερνήσεις και το ευρύ κοινό να συμμετέχουν και να επηρεάζουν ο ένας τον άλλον σε παγκόσμιο επίπεδο (Fu κ.ά., 2023). Το πρωταρχικό πεδίο για αντικρουόμενες απόψεις και από τις δύο πλευρές είναι πλέον οι πλατφόρμες των ΜΚΔ. Και τα δύο κράτη προώθησαν ενεργά τον πόλεμο στα μέσα αυτά σε μια προσπάθεια να αναλάβουν την πρωτοκαθεδρία στις παγκόσμιες συζητήσεις. Αλληλεπιδρώντας με το κοινό τους μέσω tweet ή αναρτήσεων και σε άλλα κανάλια *Facebook* και *Telegram*, οι πολιτικοί και οι στρατιωτικοί ήταν δυνατόν να κατασκευάσουν τη δική τους αντίληψη για τη σύγκρουση. Ο ουκρανικός στρατός χρησιμοποιεί συχνά τα ΜΚΔ για να παρέχει ενημερώσεις σχετικά με τις δραστηριότητές του στις γραμμές του μετώπου. Διανέμει ειδικευμένα δημιουργημένο οπτικοακουστικό περιεχόμενο το οποίο στη συνέχεια χρησιμοποιείται από δημοσιογράφους και συντάκτες, καθώς και από άλλους χρήστες των ΜΚΔ (Góra & Moczoł, 2023).

Στις μέρες μας, τα ΜΚΔ έχουν επίσης γίνει ένα ζωτικό εργαλείο για τους πολιτικούς ηγέτες προκειμένου να επικοινωνούν πολιτικά και να διαμορφώνουν μια ισχυρή ηγετική εικόνα (Uali κ.ά., 2023). Για παράδειγμα, η στρατηγική του προέδρου της Ουκρανίας Zelenskyy στα μέσα ενημέρωσης μετέτρεψαν την προπολεμική λαϊκιστική πολιτική του στάση σε ένα παραγωγικό στυλ ηγεσίας με διαστάσεις κάθετης επικοινωνίας, αποδεικνύοντας τις τεράστιες δυνατότητες των ΜΚΔ στην κινητοποίηση της ηγεσίας σε καιρό πολέμου. Η προπαγάνδα της Ρωσίας και της Ουκρανίας συνιστά πληροφοριακό πόλεμο σε τρία μέτωπα: προς τον αντίπαλο, προς τον ίδιο τους το λαό και προς την παγκόσμια κοινότητα. Κάθε αντιμαχόμενη πλευρά παρουσιάζει τα δικά της γεγονότα και μύθους και λογοκρίνει άλλους για διάφορους λόγους: η Ρωσία για να εμποδίσει τα αντικειμενικά μέσα ενημέρωσης να μιλήσουν και η Ουκρανία για να εμποδίσει τη διαρροή στρατιωτικών δεδομένων» (Kasińska-Metryka, & Pałka-Suchojad, 2023).

Συγκεντρωτικά, η χρησιμότητα των ΜΚΔ κατά τη διάρκεια μιας σύγκρουσης έγκειται στα ακόλουθα σημεία: α) Διάδοση της προπαγάνδας, επηρεασμό της κοινής γνώμης και αλλοίωση των πληροφοριών στον πληροφοριακό πόλεμο. Οι πλατφόρμες των ΜΚΔ μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να διαδώσουν τις απόψεις τους, να δυσφημίσουν τους αντιπάλους τους και να συγκεντρώσουν την υποστήριξη των ψηφοφόρων τους, β) συντονισμός και κινητοποίηση: Τα ΜΚΔ καθιστούν δυνατή τη γρήγορη οργάνωση δράσεων και γενικά την υποστήριξη, γ) Παρακολούθηση και αναγνώριση: Τα ΜΚΔ μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την παρακολούθηση του κοινού αισθήματος, να μάθουν για τη δραστηριότητα του αντιπάλου και να εντοπίσουν αδυναμίες στο σχέδιο του εχθρού, δ) Τα ΜΚΔ μπορούν να χρησιμοποιηθούν στον ψυχολογικό πόλεμο για να επηρεάσουν την ψυχική κατάσταση του εχθρού, είτε καταθλίβοντας είτε, από την άλλη πλευρά, αυξάνοντας το ηθικό του.

Εν κατακλείδι, τα ΜΚΔ διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις σύγχρονες συγκρούσεις, ακόμη και στις στρατιωτικές. Αλλάζουν την κοινή γνώμη σε πραγματικό χρόνο και ενισχύουν τις συμβατικές στρατιωτικές τακτικές. Για να διερευνηθούν οι στρατηγικές αποτελεσματικής δικτύωσης, διάχυσης της πληροφορίας που χρησιμοποιήθηκαν από τις πολιτικές οντότητες και των δύο αντιμαχόμενων πλευρών στα ΜΚΔ προκειμένου να δημιουργηθεί το πολεμικό τους αφήγημα με φόντο μια συνεχιζόμενη σύγκρουση, η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται σε επιλεγμένους λογαριασμούς του Twitter κατά τους πρώτους τρεις μήνες του πολέμου. Πιο συγκεκριμένα εξετάζονται οι διάφορες συντονισμένες δικτυακές τακτικές των μέσων ενημέρωσης με σκοπό να επιτευχθεί η μέγιστη αποτελεσματικότητα στην διάχυση περιεχομένου και να διαμορφωθούν οι σχετικές ατζέντες στο παγκόσμιο σύστημα. Μέσα από τη διαδικασία αυτή αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι τακτικές επηρεάζουν τη διάχυση της πληροφορίας και τελικά τη διαμόρφωση της παγκόσμιας κοινής γνώμης.

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Αν και έχουν μελετηθεί πολλά σχετικά με τον ρόλο των ΜΚΔ στην πολιτική επικοινωνία, οι περισσότερες έρευνες επικεντρώνονται στους μηχανισμούς τους σε μη πολεμικά πλαίσια, όπως οι κρίσεις δημόσιας υγείας (Paul and Das, 2023 Terry κ.ά., 2023), οι εκλογές (Bronstein κ.ά., 2018· Criado κ.ά., 2012· Karlsen, 2015) και η εξωτερική πολιτική (Duncombe, 2017). Οι μελέτες αυτές διερευνούν τον τρόπο με τον οποίο τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την διαμόρφωση πολιτικών, την πολιτική συμμετοχή και τη διάδοση πληροφοριών (Yavetz & Aharony, 2021). Ωστόσο, η βιβλιογραφία σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι πολιτικές οντότητες χρησιμοποιούν συντονισμένα τα ΜΚΔ για να πληροφορήσουν, να κινητοποιήσουν την υποστήριξη και να επηρεάσουν τον παγκόσμιο διάλογο σε περιόδους πολέμου είναι σχετικά μικρή. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Džubur κ.ά. χρησιμοποίησαν το Gephi για την ανάλυση δικτύων και απεικόνισαν σημασιολογικά δίκτυα αλληλεπίδρασης διαφόρων προφίλ στον πόλεμο της Ουκρανίας, ενώ μελέτησαν hashtags και χρήστες για ανάλυση συναισθήματος χρησιμοποιώντας την προσέγγιση RoBERTa-LSTM (Džubur κ.ά., 2022). Οι Wajahat κ.ά. εξήγαγαν δεδομένα από το API του Facebook της Netvizz και χρησιμοποίησαν το Gephi για να απεικονίσουν τα κοινωνικά δίκτυα του Facebook που συνδέονται με την επίσημη σελίδα του προφίλ του CNN, λαμβάνοντας υπόψη την κεντρικότητα κατά τον υπολογισμό των μετρήσεών τους (Wajahat κ.ά., 2020). Οι Zhu κ.ά. προχώρησαν ακόμη βαθύτερα κάνοντας ανάλυση περιεχομένου σε ένα σύνολο δεδομένων Reddit σχετικά με τον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο χρησιμοποιώντας τεχνικές R studio για οπτικοποίηση (Zhu κ.ά., 2022). Οι Wulandari κ.ά. εφάρμοσαν τη θεωρία ανάλυσης κοινωνικών δικτύων (Social Network Analysis, SNA) και συγκεκριμένα τα μοντέλα Netlytic και Gephi για την οπτικοποίηση και κατανόηση των μοτίβων αλληλεπίδρασης μεταξύ χρηστών και κοινοτήτων στο Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο (Wulandari κ.ά., 2024). Παράλληλα, οι Alieva και Carley πραγματοποίησαν συλλογή δεδομένων μέσω του Twitter API και πραγματοποίησαν ανάλυση δικτύων με χρήση του λογισμικού ORA και ανίχνευση κοινοτήτων με χρήση της μεθόδου Leiden (Alieva κ.ά., 2024).

Με την εφαρμογή του κατάλληλου αναλυτικού πλαισίου που εδράζεται στον αλγόριθμο ανίχνευσης αρθρωτών κοινοτήτων (modularity community detection algorithm) (Newman, 2006), η παρούσα μελέτη επιδιώκει να φωτίσει το ζήτημα από την πλευρά της στρατηγικής δημιουργίας ομάδων κοινοτήτων αλληλεπίδρασης που διαμορφώνουν εθνικές αντιλήψεις, κατευθύνουν την κοινή γνώμη και επηρεάζουν τις διεθνείς σχέσεις. Στόχος είναι να παρουσιαστεί μια ενδιαφέρουσα οπτική του συγκεκριμένου τύπου χρήσης των ΜΚΔ από τους πολιτικούς ηγέτες σε περιόδους πολέμου χρησιμοποιώντας αυτή την προσέγγιση. Τα αποτελέσματα της προσέγγι-

σης αυτής μπορούν να έχουν σημαντική χρησιμότητα για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, καθώς μπορούν να αντιμετωπίζουν ζητήματα της διεθνούς επικοινωνίας, ενώ παράλληλα παρέχουν ενδιαφέροντα νέα δεδομένα στους ερευνητές του αντίστοιχου επιστημονικού πλαισίου.

Μεθοδολογία

Το χρονικό παράθυρο στο οποίο διεξήχθη η παρούσα έρευνα ήταν το πρώτο τρίμηνο μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία από τις 24 Φεβρουαρίου 2022 έως τις 24 Μαΐου 2022. Η επιλογή αυτή στηρίχθηκε στο γεγονός ότι κατά την περίοδο αυτή η κατάσταση στην Ουκρανία ήταν ιδιαίτερα ασταθής, ενώ ο όγκος των tweet αντικατόπτριζαν σε υπερθετικό βαθμό τις στρατηγικές και το γενικότερο κλίμα της αντιπαράθεσης. Με σκοπό να περιοριστούν τα δεδομένα σε διαχειρίσιμο μέγεθος, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθούν τριάντα λογαριασμοί Twitter, δεκαπέντε για κάθε πλευρά. Τα tweet θα έπρεπε να είναι γραμμένα στην Αγγλική γλώσσα για λόγους κατανόησης και διαχείρισης. Τα tweet στα ουκρανικά ή στα ρωσικά απευθύνονται σε ομιλητές αυτών των γλωσσών, όμως τα tweet στα αγγλικά απευθύνονται σίγουρα σε ένα παγκόσμιο κοινό. Κρίθηκε σκόπιμο ο κάτοχος του λογαριασμού να είναι δημοφιλής στη συγκεκριμένη σύγκρουση. Για το σκοπό αυτό επιλέχθηκαν πολιτικοί, υπουργεία, πολιτικοί αναλυτές και σύμβουλοι, δημοσιογράφοι, ειδησεογραφικά μέσα και άλλες προσωπικότητες με σημαντικό αριθμό υποστηρικτών και ανάλογη επιρροή. Ο λογαριασμός θα έπρεπε να χαρακτηρίζεται από το Twitter ως «επίσημος λογαριασμός» (official account) ή «συνεργαζόμενα μέσα ενημέρωσης» (affiliated media) μιας χώρας, με συνεχή tweet υπέρ της. Το *Twitter* συνήθως αναγνωρίζει και χαρακτηρίζει αυτόματα λογαριασμούς σαν συνεργαζόμενους με μέσα ενημέρωσης, όταν αυτοί δημοσιεύουν οποιοδήποτε υποστηρικτικό περιεχόμενο. Με βάση τα προηγούμενα, επιλέχθηκαν οι λογαριασμοί του Πίνακα 1 σε ό,τι αφορά την ουκρανική πλευρά.

Πίνακας 1. Λογαριασμοί Twitter της Ουκρανικής πλευράς (Τα προφίλ εμφανίζονται με τυχαία σειρά)

Λογαριασμός	Περιγραφή
@ZelenskyyUa	Volodymyr Zelenskyy, Πρόεδρος της Ουκρανίας
@Ukraine	Επίσημος λογαριασμός Twitter της Ουκρανίας
@lesiavasylenko	Lesia Vasylenko, Ουκρανός βουλευτής
@Denys_Shmyhal	Denys Shmyhal, Πρωθυπουργός της Ουκρανίας
@StefanishynaO	Olga Stefanishyna, Αναπληρωτής Πρωθυπουργός της Ουκρανίας
@FedorovMykhailo	Mykhailo Fedorov, Αντιπρόεδρος της κυβέρνησης της Ουκρανίας
@DmytroKuleba	Dmytro Kuleba, Υπουργός Εξωτερικών της Ουκρανίας
@oleksiireznikov	Oleksii Reznikov, Υπουργός Άμυνας της Ουκρανίας
@otkachenkoua	Tkachenko Oleksandr, Υπουργός Πολιτισμού της Ουκρανίας
@Podolyak_M	Σύμβουλος του Γραφείου του Προέδρου της Ουκρανίας
@NewVoiceUkraine	Οι κορυφαίες ανεξάρτητες αγγλόφωνες ειδήσεις της Ουκρανίας
@MFA_Ukraine	Επίσημος λογαριασμός Twitter, Υπουργείο Εξωτερικών της Ουκρανίας
@SergiyKyslytsya	Sergiy Kyslytsya, Εκπρόσωπος της Ουκρανίας στον ΟΗΕ
@UKRinUN	Official Twitter account for Mission of Ukraine to the UN
@Makeiev	Oleksii Makeiev, Πρέσβης της Ουκρανίας στη Γερμανία

Παρατηρεί κανείς ότι ένας μεγάλος αριθμός στελεχών του ουκρανικού προεδρικού υπουργικού συμβουλίου είχαν τους δικούς τους αυτόνομους λογαριασμούς στο Twitter οι οποίοι και πριν από τα γεγονότα του 2022 διέδιδαν tweet κυρίως στην αγγλική γλώσσα.

Ακολουθώντας το ίδιο σκεπτικό, επιλέχθηκαν και οι λογαριασμοί της ρωσικής πλευράς (Πίνακας 2). Συγκριτικά, η αναζήτηση Ρώσων αξιωματούχων του προεδρικού γραφείου που διέδιδαν tweet στην αγγλική γλώσσα ήταν πιο δύσκολη, επειδή πολλοί από αυτούς είτε έγραφαν μόνο στα ρωσικά είτε δεν είχαν καθόλου λογαριασμό στο *Twitter* με προσφιλές παράδειγμα αυτό του προέδρου της Ρωσίας Βλαντιμίρ Πούτιν. Ο συγκεκριμένος φαίνεται ότι είναι υπεύθυνος για δύο λογαριασμούς που λειτουργούν ομοιοτρόπως με το προφίλ του Ουκρανού προέδρου: *@KremlinRussia*, ο οποίος αναρτά δημοσιεύσεις στα ρωσικά, και *@ KremlinRussia_E*, του οποίου τα tweet είναι γραμμένα στα αγγλικά. Μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι και άλλοι Ρώσοι κυβερνητικοί αξιωματούχοι που διατηρούσαν τόσο αγγλικό όσο και ρωσικό προφίλ, αναρτούσαν περιεχόμενο συχνότερα στους αγγλικούς παρά στους ρωσικούς λογαριασμούς τους.

Πίνακας 2. Λογαριασμοί Twitter της Ρωσικής πλευράς (Τα προφίλ εμφανίζονται με τυχαία σειρά)

Λογαριασμός	Περιγραφή
@mfa_russia	Επίσημος λογαριασμός Twitter του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσίας
@Russia	Επίσημος λογαριασμός Twitter της Ρωσικής Ομοσπονδίας
@KremlinRussia_E	Επίσημη ειδησεογραφία του Κρεμλίνου από τον Πρόεδρο της Ρωσίας
@GovernmentRF	Επίσημη ειδησεογραφία του Πρωθυπουργού & της Ρωσικής Κυβέρνησης
@MID_Kaliningrad	Επίσημος λογαριασμός Twitter του Αντιπροσώπου στο Καλίνινγκραντ
@MedvedevRussiaE	Dmitry Medvedev, Αναπληρωτής Πρόεδρος του Συμβουλίου Ασφαλείας της Ρωσίας
@mod_russia	Επίσημος λογαριασμός Twitter του ρωσικού Υπουργείου Άμυνας
@DnKornev	Ρώσος στρατιωτικός δημοσιογράφος και blogger στα αγγλικά
@Amb_Ulyanov	Mikhail Ulyanov, Επίσημος Εκπρόσωπος της Ρωσίας στη Βιέννη
@Dpol_un	Dmitry Polyanskiy, Επίσημος Αντιπρόσωπος της Ρωσίας στον ΟΗΕ
@A__Alimov	Alexander Alimov, Επίσημος Αντιπρόσωπος της Ρωσίας στον ΟΗΕ
@RussiaUN	Επίσημος λογαριασμός Twitter της Αποστολής της Ρωσίας στον ΟΗΕ
@FridrihShow	Nadana Fridrikhson, Ρώσος δημοσιογράφος στα αγγλικά
@RusMission_EU	Επίσημος λογαριασμός Twitter της Αποστολής της Ρωσίας στην ΕΕ
@politblogme	Maria Dubovikova, Ρώσος δημοσιογράφος και αναλυτής στα αγγλικά

Στους πίνακες 1, 2 μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι συμπεριλαμβάνονται διάφορες πολιτικές οντότητες καθώς και συνεργαζόμενοι δημοσιογράφοι που κάλυπταν το Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο. Η επιλογή αποτέλεσε τη βάση ώστε να αναζητηθούν μέσω της έρευνας και άλλοι λογαριασμοί τους οποίους κατείχαν επίσης εγνωσμένου κύρους οντότητες που συμμετείχαν στη σφαίρα αλληλεπίδρασής του Twitter. Ο πρακτικός λόγος που ο αριθμός των λογαριασμών της μελέτης περιορίστηκε στα τριάντα συνολικά προφίλ ήταν η ταχύτητα εκτέλεσης των μαθηματικών υπολογισμών του λογισμικού από τον εξοπλισμό που χρησιμοποιήθηκε. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο χρόνος που απαιτείται για την εκτέλεση των υπολογισμών των προγραμμάτων αυτών αυξάνεται εκθετικά σε σχέση με το μέγεθος των δεδομένων εισόδου.

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη με χρήση λογισμικού ανοικτού κώδικα. Το βασικό πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε ήταν το R Studio, λόγω του μηδενικού κόστους χρήσης, της φιλικότητας προς το χρήστη και τη δυνατότητα εξαγωγής δεδομένων και στατιστικών στοιχείων (Kumar & Paul, 2016). Στον παρακάτω Πίνακα 3 απεικονίζο-

νται τα πρόσθετα πακέτα που χρησιμοποιήθηκαν καθώς και οι λειτουργίες τους. Τα δεδομένα ανακτήθηκαν από το Twitter μέσω του πακέτου rtweet και απαιτούνταν λογαριασμός Twitter με δικαιώματα προγραμματιστή (developer account) ώστε να είναι δυνατή η προσπέλαση και αναζήτηση των αλιευμένων δεδομένων από το συγκεκριμένο χρονικό παράθυρο που μελετήθηκε.

Πίνακας 3. Πακέτα R Studio που χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη

Όνομα	Περιγραφή
rtweet	Κύριο εργαλείο συλλογής δεδομένων από το Twitter
tidyverse	Συλλογή συναρτήσεων για γραφικές παραστάσεις και επεξεργασία δεδομένων
tm	Λειτουργίες εξόρυξης κειμένου επεξεργασίας φυσικής γλώσσας (nl)
dplyr	Συναρτήσεις χειρισμού δεδομένων
TSstudio	Συναρτήσεις απεικόνισης χρονοσειρών
forestmangr	Συναρτήσεις για πλαίσια δεδομένων (data frames) και υπολογισμούς
ggplot2	Συναρτήσεις για τη δημιουργία προσαρμοσμένων γραφημάτων

Πέραν των παραπάνω πακέτων λογισμικού χρησιμοποιήθηκε και το Gephi, το οποίο είναι επίσης ένα εργαλείο ανοικτού κώδικα οπτικοποίησης δικτύων (Bastian κ.ά., 2009). Το εργαλείο αυτό χρησιμοποιήθηκε για να χαρτογραφηθεί το δίκτυο αλληλεπίδρασης (interactivity network) μεταξύ των επιλεγμένων λογαριασμών και να αναγνωριστούν οι σημαντικότεροι κόμβοι με κριτήριο τη συχνότητα εμφάνισής τους στα tweet. Με τη βοήθεια των παραπάνω πακέτων λογισμικού συγκεντρώθηκαν τα δεδομένα που απαιτούνται για τη δημιουργία των ζητούμενων δικτύων αλληλεπίδρασης κάθε ομάδας εστίασης. Για κάθε αντιμαχόμενη πλευρά δημιουργήθηκαν δύο αρχεία csv (comma separated values) χρησιμοποιώντας το πακέτο «dplyr»: ένα με τους κόμβους και ένα με τις συνδέσεις, για χρήση ως δεδομένα εισόδου στο Gephi. Στη συνέχεια έγιναν οι σχετικές παραμετροποιήσεις για να βελτιωθεί η ακρίβεια των υπολογισμών και να εξασφαλιστεί η καλύτερη οπτική παρουσίαση προκειμένου να κατασκευαστούν τα δίκτυα αλληλεπίδρασης στο συγκεκριμένο πακέτο λογισμικού. Κατά τη διαδικασία αυτή έπρεπε να αποκλειστούν οι βρόχοι (self-loops): Πολλοί λογαριασμοί αναφέρονταν συχνά στον εαυτό τους ή απαντούσαν σε προηγούμενα tweet τους με αποτέλεσμα αυτές οι συνδέσεις να αυξάνουν τον συντελεστή των εισερχόμενων συνδέσεων (in-degree weight) των κόμβων του δικτύου, γεγονός που αύξανε τη σημαντικότητα τους περισσότερο από το κανονικό. Για το λόγο αυτό, αυτές οι περιπτώσεις έπρεπε να αποκλειστούν. Σαν επόμενο βήμα, έπρεπε να καθοριστούν οι κατευθύνσεις των αναφορών (κατευθυντικότητα δικτύων). Δημιουργήθηκαν επίσης κόμβοι κλιμακούμενου μεγέθους ανάλογα με την βαρύτητα των σταθμισμένων εισερχόμενων αναφορών (in-degree weight) με

αποτέλεσμα να κατασταθεί δυνατόν να εντοπιστούν σημαντικοί νέοι κόμβοι με ακρίβεια (Ayyappan κ.ά, 2016). Προκειμένου να εντοπιστούν οι υποκείμενες κοινότητες των υπό διερεύνηση λογαριασμών στα δίκτυα βάσει των αλληλεπιδράσεών τους, εφαρμόστηκε μια από τις πιο δημοφιλείς τεχνικές ανίχνευσης κοινοτήτων γνωστής ως modularity community detection algorithm (Newman, 2006). Έτσι, κατατάχθηκαν οι κόμβοι βάσει των συνδέσεών τους (modularity) σε κοινότητες (communities) και κατέστη δυνατός ο αντίστοιχος χρωματισμός τους. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν τα δίκτυα Yifan Hu με σκοπό να απεικονιστεί το δίκτυο με σαφή και αποτελεσματικό τρόπο, τονίζοντας τους βασικούς κεντρικούς λογαριασμούς (Hu, 2004). Στα γραφήματα που προέκυψαν, οι κόμβοι και οι ετικέτες τροποποιήθηκαν για να αποφευχθεί η επικάλυψη και συνεπαγόμενη σύγχυση λόγω εμφάνισης ασήμαντων πληροφοριών. Η οπτικοποίηση των δικτύων αλληλεπίδρασης έγινε σε δύο στάδια για κάθε πλευρά. Στο πρώτο στάδιο, αφαιρέθηκαν οι κόμβοι με μία μόνο εισερχόμενη αναφορά (in-degree=1) αφήνοντας μόνο τις ετικέτες των 15 προφίλ που αρχικά είχαν επιλεγεί. Στο δεύτερο στάδιο, αποκρύφτηκαν οι ετικέτες που φαίνονται στο πρώτο στάδιο και απεικονίστηκαν οι ορατοί λογαριασμοί μετά την αύξηση του φίλτρου κατά ένα ($2 \leq$ in-degree) και οι ετικέτες εκείνων που είχαν τον μεγαλύτερο βαθμό σε εισερχόμενες αναφορές. Τέλος, δημιουργήθηκαν και τα δύο ενιαία δίκτυα (1ου και 2ου σταδίου και εδώ) που το καθένα περιλάμβανε προφίλ και των δύο πλευρών.

Εφαρμογή της μεθόδου και αποτελέσματα

Ξεκινώντας με το πρώτο στάδιο του ουκρανικού δικτύου (Γράφημα 1, παρατηρήθηκε ότι με βάση τις αλληλεπιδράσεις και το περιεχόμενό τους, οι μεγαλύτεροι και πιο κεντρικοί κόμβοι ήταν οι *DmytroKuleba*, *MFA_Ukraine* και *ZelenskyyUa*, με τους δύο πρώτους να ανήκουν δηλαδή στην ίδια κοινότητα (με βάση τον αλγόριθμο ανίχνευσης κοινοτήτων modularity), κάτι που είναι ακριβές αν αναλογιστεί κανείς ότι ο Κουλέμπα είναι ο υπουργός Εξωτερικών της Ουκρανίας. Οι λογαριασμοί *@FedorovMykhailo*, *@otkachenkoua* και *@Makeiev* εμφανίζονται να είναι τα πιο απομακρυσμένα προφίλ όσον αφορά τις διασυνδέσεις και τις κοινότητές τους, παρά το γεγονός ότι και οι τρεις τους είναι κυβερνητικά προφίλ. Τα υπόλοιπα προφίλ που παρατηρήθηκαν εμφανίστηκαν να βρίσκονται σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους, γεγονός που δείχνει ότι το δίκτυο είναι σταθερό και συνεπές ως προς το περιεχόμενο και τις συνδέσεις του.

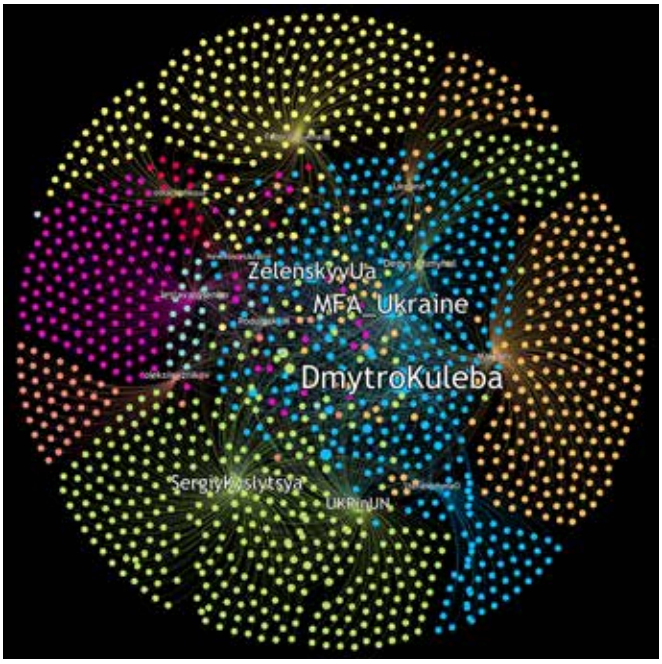

Γράφημα 1. Δίκτυο αλληλεπίδρασης 1ου σταδίου των λογαριασμών της ουκρανικής πλευράς.

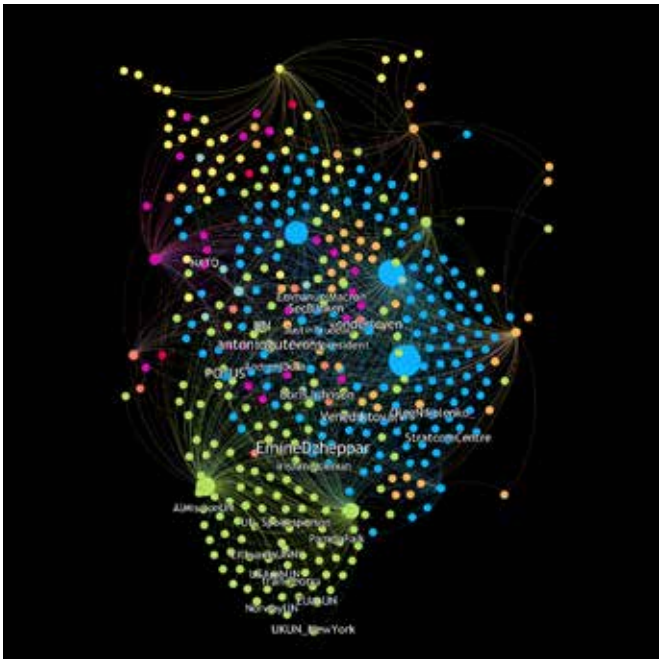

Γράφημα 2. Δίκτυο αλληλεπίδρασης 2ου σταδίου των λογαριασμών της ουκρανικής πλευράς.

Στο δεύτερο στάδιο του ουκρανικού δικτύου (Γράφημα 2), η έρευνα μετατοπίστηκε στα μη παρατηρούμενα προφίλ του πρώτου σταδίου. Παρουσιάζοντας τα σημαντικότερα προφίλ με βάση το σταθμισμένο in-degree (Πίνακας 4), εμφανίζονται δύο συστάδες αλληλεπίδρασης: η πρώτη ήταν προσανατολισμένη στα Ηνωμένα Έθνη και η δεύτερη γύρω από ηγέτες χωρών καθώς και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η πρώτη συστάδα φάνηκε να αντιπροσωπεύει τη συνέλιξη δύο κοινοτήτων, μία που συνδέεται με τα Ηνωμένα Έθνη (κίτρινο) και μία που συνδέεται με τα διεθνή θέματα (γαλάζιο χρώμα). Στη δεύτερη συστάδα, αρκετές κοινότητες συνδυάστηκαν και φαίνεται να έχουν κεντρική θέση στο δίκτυο.

Πίνακας 4. Λογαριασμοί που αναδείχθηκαν κατά τη δημιουργία του 2ου σταδίου του δικτύου αλληλεπίδρασης της ουκρανικής πλευράς (Τα προφίλ εμφανίζονται με τυχαία σειρά)

Λογαριασμός	Περιγραφή
@POTUS	Joe Biden, Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών
@BorisJohnson	Boris Johnson, Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου
@VenediktovaIV	Πρέσβης της Ουκρανίας στην Ελβετική Συνομοσπονδία
@SecBlinken	Anthony Blinken, Υπουργός Εξωτερικών των Ην.Πολιτειών
@eucopresident	Charles Michel, Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου
@UN	Επ. λογαριασμός των Ηνωμένων Εθνών
@AndrzejDuda	Andrzej Duda, Πρόεδρος της Πολωνίας
@NATO	Επίσημος λογαριασμός του Οργανισμού του Βορειοατλαντικού Συμφώνου
@antonioguterres	António Guterres, Γεν. Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών
@EU_Commission	Επίσημος λογαριασμός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής
@vonderleyen	Ursula Von Der Leyen, Πρόεδρος της Ευρωπ. Επιτροπής
@MorawieckiM	Mateusz Morawiecki, πρωθυπουργός της Πολωνίας
@JustinTrudeau	Justin Trudeau, Πρωθυπουργός του Καναδά
@OlegNikolenko_	Εκπρόσωπος Τύπου του Υπ. Εξωτερικών της Ουκρανίας
@UKUN_NewYork	Επ. λογαριασμός του Ην. Βασιλείου στον ΟΗΕ στη Ν. Υόρκη
@EmineDzeppar	Πρώτος Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών της Ουκρανίας
@AlMissionUN	Επ. λογαριασμός της Αλβανίας στα Ην. Έθνη στη Ν. Υόρκη
@Irishmissionun	Επ. λογαριασμός της Ιρλανδίας στα Ην. Έθνη στη Ν. Υόρκη
@USambUN	Πρέσβειρα των ΗΠΑ Linda Thomas-Greenfield στον ΟΗΕ
@LithuaniaUNNY	Επ. λογαριασμός της Λιθουανίας στα Ην. Έθνη στη Ν.Υόρκη
@UNspokesperson	Επ. λογαριασμός του γραφείου του Γεν Γραμματέα του ΟΗΕ
@NorwayUN	Επ. λογαριασμός της Νορβηγίας στα Ην. Έθνη στη Ν. Υόρκη
@EUatUN	Αντιπροσωπεία της Ευρ. Ένωσης στα Ην. Έθνη στη Ν.Υόρκη
@franceonu	Επ. λογαριασμός της Γαλλίας στα Ην. Έθνη στη Ν.Υόρκη
@elonmusk	Elon Musk, Επιχειρηματίας και επενδυτής

Συνεχίζοντας με το πρώτο βήμα του ρωσικού δικτύου (Γράφημα 3), η πρώτη παρατήρηση είναι ότι συγκριτικά το δίκτυο είναι αισθητά πιο αποκεντρωμένο με πολλούς από τους λογαριασμούς που παρατηρήθηκαν να βρίσκονται μακριά από το κέντρο και να σχηματίζουν τις δικές τους κοινότητες. Παραδόξως, το πιο αποξενωμένο προφίλ είναι το *@MedvedevRussiaE*, χωρίς συνδέσεις με το δίκτυο αλληλεπίδρασης και χωρίς να ανήκει σε κάποια σχετική κοινότητα. Τα προφίλ *@DnKornev*, @FridrihShow και *@politblogme* έχουν τις δικές τους κοινότητες και είναι «δορυφόροι» στον πυρήνα του δικτύου, και ομοίως το *@Russia* συνδέεται χαλαρά με τα υπόλοιπα προφίλ. Το *@GovernmentRF* ανήκει σε μια μεγάλη κοινότητα, αλλά δεν θεωρείται βασικός παίκτης σε αυτό το δίκτυο. Τα υπόλοιπα προφίλ αποτελούν τον πυρήνα του δικτύου, με το *@Amb_Ulyanov* να είναι το πιο απομακρυσμένο, με μεγάλη κοινότητα και πολλές συνδέσεις.

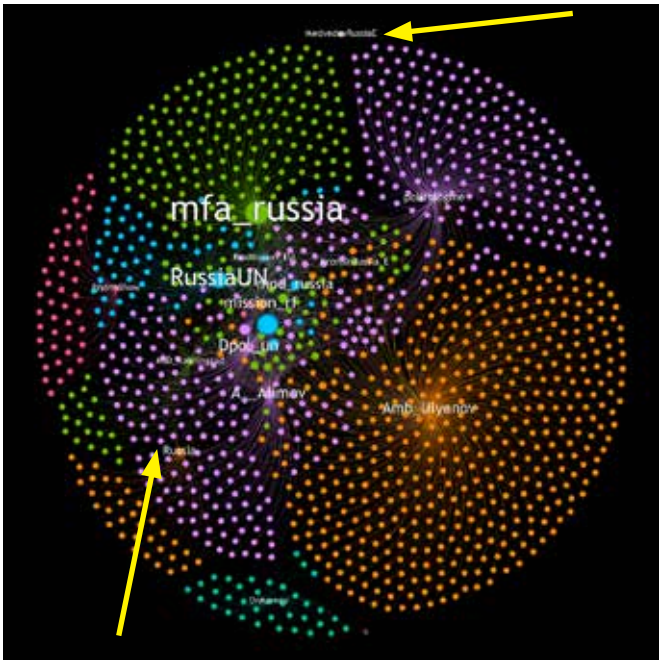

Γράφημα 3. Δίκτυο αλληλεπίδρασης 1ου σταδίου των λογαριασμών της Ρωσικής πλευράς.

Στο δεύτερο στάδιο του ρωσικού δικτύου (Γράφημα 4), τα μη παρατηρηθέντα προφίλ του 1ου σταδίου (Πίνακας 5) σχημάτισαν δύο συστάδες και σε αυτό το δίκτυο. Η πρώτη επικεντρώθηκε στη δημοσιογραφία (ανεξάρτητοι ή κρατικοί δημοσιογράφοι) και περιλάμβανε τρεις κοινότητες. Δύο σημαντικοί λογαριασμοί που σχετίζονταν με τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας, τα *@iaeaorg* και *rafaelmgrossi*, βρίσκονταν εδώ. Η δεύτερη συστάδα ήταν συνδυασμός πολλών κοινοτήτων, λόγω

της κεντρικότητάς της στο αρχικό δίκτυο και επικεντρωνόταν στις διεθνείς σχέσεις μέσω των πρεσβειών. Επιπλέον, τα προφίλ *@UN*, *@antonioguterres* και *@NATO*, εμφανίστηκαν και στις δύο συστάδες.

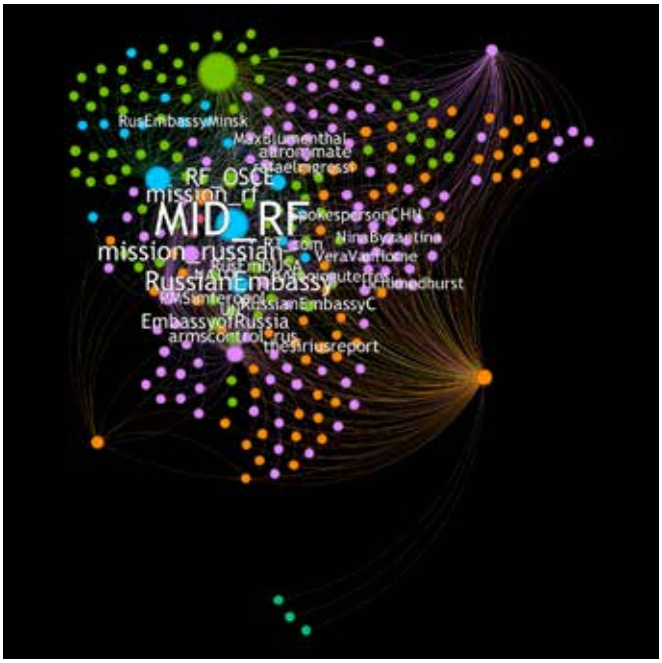

Γράφημα 4. Δίκτυο αλληλεπίδρασης 2ου σταδίου των λογαριασμών της Ρωσικής πλευράς.

Πίνακας 5. Λογαριασμοί που αναδείχθηκαν κατά τη δημιουργία του 2ου σταδίου του δικτύου αλληλεπίδρασης της Ρωσικής πλευράς (Τα προφίλ εμφανίζονται με τυχαία σειρά)

Λογαριασμός	Περιγραφή
@ejmalrai	Δημοσιογράφος, πολεμικός ανταποκριτής στην Ασία
@thesiriusreport	Ανεξάρτητοι Αναλυτές Διεθνών Σχέσεων
@rihimedhurst	Συρο-Βρετανός ανεξάρτητος Δημοσιογράφος
@wyattreed13	Ρώσος πολεμικός ανταποκριτής
@NinaByzantina	Ρώσος δημοσιογράφος και αναλυτής διεθνών σχέσεων
@VeraVanHorne	Ρωσοκαναδός δημοσιογράφος
@AlanRMcleod	Ανεξάρτητος Δημοσιογράφος στο «Mint Press News»
@MaxBlumenthal	Ανεξάρτητος δημοσιογράφος του “The Grey Zone news”
@aaronjmate	Δημοσιογράφος και Podcaster στο “The Grey Zone news”
@EvaKBarlett	Ανεξάρτητος δημοσιογράφος στο Ντονμπάς
@SpokespersonCHN	Βοηθός Υπουργός FA και εκπρόσωπος της Κίνας
@iaeaorg	Διεθνής Οργανισμός Ατομικής Ενέργειας (ΔΟΑΕ)

➨

Λογαριασμός	Περιγραφή
@rafaelmgrossi	Γενικός Διευθυντής του ΔΟΑΕ
@RF_OSCE	Αποστολή της Ρωσικής Ομοσπονδίας στον ΟΑΣΕ
@RussianEmbassyC	Επ. Λογαριασμός της Ρωσικής Πρεσβείας στον Καναδά
@EmbassyofRussia	Επ. Λογαριασμός της Ρωσικής Πρεσβείας στη Νότια Αφρική
@armscontrol_rus	Αντιπροσωπεία διαπραγματεύσεων για την ασφάλεια και τον έλεγχο των όπλων
@RussianEmbassy	Επ. Λογαριασμός της Ρωσικής Πρεσβείας στο Ην. Βασίλειο, Λονδίνο
@PMSimferopol	Επ. Λογαριασμός του Υπ. Εξωτερικών της Ρωσίας στην Κριμαία
@RusEmbUSA	Επ. Λογαριασμός της Ρωσικής Πρεσβείας στις Η.Π.Α.
@mission_russian	Ρωσική αποστολή στα Ην. Έθνη και τους Διεθνείς Οργανισμούς
@MID_RF	Επ. λογαριασμός του ρωσικού Υπ. Εξωτερικών στο Grozny
@RusEmbassyMinsk	Επ. Λογαριασμός της Ρωσικής Πρεσβείας στη Λευκορωσία
@RusAmbCambodia	Επ. Λογαριασμός της Ρωσικής Πρεσβείας στην Καμπότζη
@mission_rf	Ρωσική αποστολή σε διεθνείς οργανισμούς στη Βιέννη

Στην επόμενη φάση δημιουργήθηκε εξ αρχής το ενιαίο δίκτυο αλληλεπίδρασης του 1ου σταδίου (Γράφημα 5) χρησιμοποιώντας συνδυαστικά τους πίνακες και των δύο δικτύων. Στο δίκτυο αυτό υπήρχε σαφής διάκριση μεταξύ των πρωτογενών κοινοτήτων και των ουκρανικών και ρωσικών υποκοινοτήτων, καθώς και των υποκοινοτήτων αυτών, όπως αυτές εντοπίστηκαν με την εφαρμογή του αλγορίθμου modularity community detection. Αναγνωρίστηκαν σωστά η ουκρανική (κόκκινο) και η ρωσική (γαλάζιο) βασική κοινότητα, καθώς και οι υποκοινότητές τους. Με βάση τις αλληλεπιδράσεις και το περιεχόμενό τους, φαίνεται ότι οι μεγαλύτεροι και πιο κεντρικοί κόμβοι ήταν οι *@DmytroKuleba*, *MFA_Ukraine* και *ZelenskyyUa* για τον ουκρανικό υποπυρήνα και οι *MFA_Russia*, *RussiaUN* για τον ρωσικό υποπυρήνα.

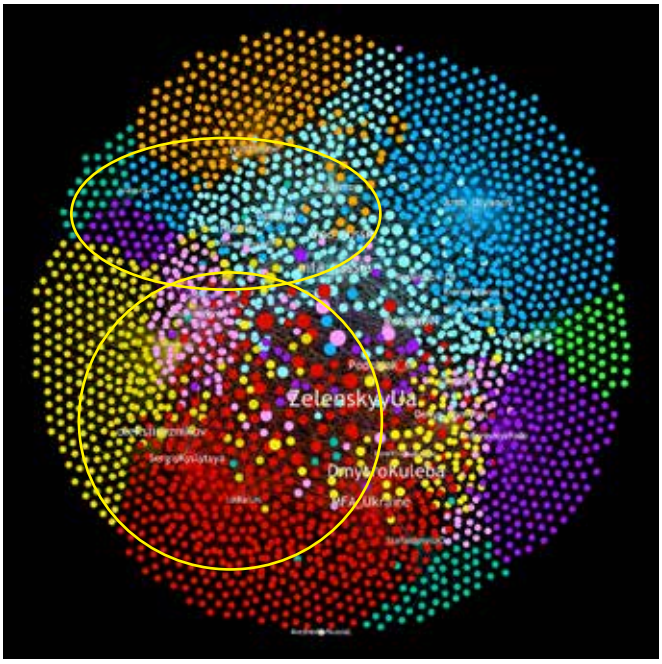

Γράφημα 5. Ρωσο-Ουκρανικό ενιαίο δίκτυο αλληλεπίδρασης 1ου σταδίου
(Εμφάνιση των κόμβων με degree range> 2 και των κορυφαίων παρατηρούμενων προφίλ).

Στο δεύτερο στάδιο του ενιαίου δικτύου αλληλεπίδρασης (Γράφημα 6) τα αναδυόμενα προφίλ από τον ουκρανικό πυρήνα ήταν προσανατολισμένα γύρω από τα Ηνωμένα Έθνη, με τα πιο αξιοσημείωτα αναδυόμενα προφίλ να είναι τα *@EmineDzeppar*, *@UKUN_NewYork*, *@VenediktovalV*, *@OlegNikolenko_*, *@irishmissionun*, *@StratcomCentre* (Κέντρο Στρατηγικής Επικοινωνίας της Ουκρανίας) και «POTUS». Στον ρωσικό πυρήνα, τα αναδυόμενα προφίλ ήταν κυρίως προσανατολισμένα γύρω από τις πρεσβείες και τις εξωτερικές υποθέσεις, με τα πιο αξιοσημείωτα αναδυόμενα προφίλ να είναι τα @MID_RF, @RussianEmbassy, @RusEmdUSA, *@EmbassyofRussia, @mission_rf, @RF_OSCE*, και *@armscontrol_rus*.

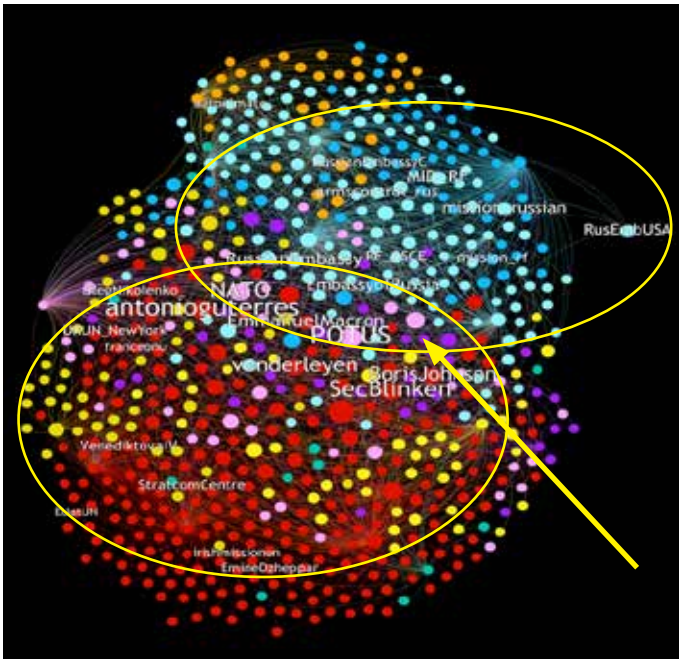

Γράφημα 6. Ρωσο-Ουκρανικό ενιαίο δίκτυο αλληλεπίδρασης 2ου σταδίου (Εμφάνιση των προφίλ με degree range> 2 και των κορυφαίων παρατηρούμενων προφίλ που δεν εμφανιζόταν κατά το πρώτο στάδιο).

Από τα παραπάνω και υπό τη οπτική της χρήσης των παραπάνω δικτύων αλληλεπίδρασης για την παγκόσμια διάχυση πληροφορίας, μπορεί να δει κανείς ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) έχουν ήδη καταφέρει όχι μόνο να διαταράξουν τα παραδοσιακά κανάλια ενημέρωσης αλλά έχουν συμπεριληφθεί αποτελεσματικά και στις μεθόδους της διεθνούς διπλωματίας (Pop, 2018). Η εκθετική και τάχιστη διάδοση του περιεχομένου μέσω των πρωτογενών διασυνδεδεμένων κοινοτήτων είναι αδιαμφισβήτητη. Αναλύσεις όπως η παραπάνω καταδεικνύουν τις δυνατότητες των ΜΚΔ και των διαδικτυακών κοινοτήτων τόσο στην ενημέρωση αλλά και στη διαμόρφωση των Διεθνών Σχέσεων γενικότερα, Ως εκ τούτου, τα παραπάνω αποτελέσματα παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών πεδίων, στα καθένα από τα οποία μπορούν να ερμηνευθούν περαιτέρω επιστημονικά από τους κατά γνωστικό πεδίο επιστήμονες.

Συμπεράσματα και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η ανάλυση δικτύων αλληλεπίδρασης που προηγήθηκε, ανέδειξε ότι τα ΜΚΔ έχουν πλέον πάρει θέση ανάμεσα στις παραδοσιακές πρακτικές ενημέρωσης και διπλω-

ματίας. Πιο εξειδικευμένα, τα αποτελέσματα της ανάλυσης ανέδειξαν τη συσταδοποίηση υπό την έννοια της δικτυακής συσχέτισης και ανταλλαγής περιεχομένου της πρωτογενούς ομάδας επίσημων λογαριασμών του *Twitter* κάθε αντιμαχόμενης πλευράς κατά τη στρατηγική λειτουργία τους στους πρώτους τρεις μήνες του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου. Επαληθεύτηκε έτσι η δημιουργία εικονικών κοινοτήτων στον κυβερνοχώρο, οι οποίες συνέβαλλαν στη δημιουργία διπλωματικών συνασπισμών που είναι σε θέση να προάγουν τα συμφέροντα κάθε πλευράς. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το ουκρανικό πρωτογενές δίκτυο ήταν αρκετά σταθερό και συνεπές ως προς το περιεχόμενο και τις συνδέσεις του, με τα περισσότερα προφίλ να τοποθετούνται πιο κοντά στο κέντρο του με διάταξη Yifan-Hu. Οι υποκείμενες κοινότητες που εντοπίστηκαν μέσω του αλγορίθμου «modularity detection» επαλήθευσαν τη δυναμική των προφίλ τους σύμφωνα με τις περιγραφές του Πίνακα 1. Μέσα από αυτές, η Ουκρανία φάνηκε να έχει χρησιμοποιήσει το *Twitter* για να διαδώσει πληροφορίες και να ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη, διαχέοντας περιεχόμενο που υπογράμμιζε την επιθετικότητα του εισβολέα δημιουργώντας δημοφιλή hashtags που απηύθυναν άμεσες ή έμμεσες εκκλήσεις για διεθνή υποστήριξη. Επίσης, από τα αναδυόμενα προφίλ στη φάση της ανάλυσης δευτέρου σταδίου, τα οποία αυξάνονταν σε σημασία με βάση το σταθμισμένο βαθμό εισερχομένων συνδέσεων (weighted in-degree) τους, διαφάνηκε ότι οι σημαντικότεροι κόμβοι στο ουκρανικό δίκτυο αλληλεπίδρασης (Πίνακας 4) προσανατολίζονταν κυρίως γύρω από δύο πυρήνες: ο πρώτος ήταν τα Ηνωμένα Έθνη και ο δεύτερος η Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλοι ηγέτες χωρών (όπως οι ΗΠΑ). Το ρωσικό πρωτογενές δίκτυο ήταν λιγότερο συνεπές ως προς το περιεχόμενο και τις συνδέσεις, παρουσιάζοντας μεγαλύτερη διασπορά των προφίλ ως προς το κέντρο του και κρίνοντας από τα αναδυόμενα προφίλ του του δεύτερου σταδίου (Πίνακας 5), προσανατολίστηκε γύρω από δύο θεματικά διαφορετικούς επιμέρους πυρήνες: ο πρώτος ήταν δημοσιογραφικού χαρακτήρα και ο δεύτερος αφορούσε τις ρωσικές πρεσβείες σε όλο τον κόσμο. Μέσα από την έρευνα φάνηκε τελικά ότι κατά την χρονική περίοδο που ερευνήθηκε, η Ρωσία χρησιμοποίησε μια ευρύτερη ποικιλία κυρίως ενημερωτικών tweet με περιεχόμενο υπηρεσιακού χαρακτήρα προσανατολισμένο στην ενημέρωση και στην ηλεκτρονική διπλωματία. Τα δύο δίκτυα είχαν μόνο τρία κοινά προφίλ μεταξύ των σημαντικότερων αλληλεπιδράσεων τους: τα *@antonioguterres, @NATO* και *@UN*, Το ενιαίο τους δίκτυο αλληλεπίδρασης δεν αποκάλυψε σημαντικές παρατηρήσεις σχετικά με περαιτέρω επικαλύψεις ή άλλα αναδυόμενα προφίλ και σαφώς επαλήθευσε τα αποτελέσματα των μεμονωμένων δικτύων κάθε πλευράς.

Τα αποτελέσματα αυτά μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η ουκρανική πλευρά ακολούθησε μια αποτελεσματικότερη στρατηγική στο Twitter κατά τους πρώτους τρεις μήνες του πολέμου σε σχέση με τη ρωσική πλευρά. Αυτό επιτεύχθηκε δίνοντας προτεραιότητα στην πρωτοτυπία του περιεχομένου τους, στη διατήρηση ενός

μικρού, αλλά σταθερού επιπέδου αλληλεπίδρασης με άλλους χρήστες, στην τήρηση μιας τακτικής ανάρτησης πολεμικών αφηγημάτων με πολιτικές και ανθρωπιστικές πτυχές, στην καλύτερη εξισορρόπηση των επαγόμενων συναισθημάτων και στη χρήση του Twitter για σκοπούς δικτύωσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα Ηνωμένα Έθνη και άλλες χώρες/θεσμούς σε επίπεδο διεθνών σχέσεων.

Περαιτέρω έρευνα μπορεί να πραγματοποιηθεί με πολλούς τρόπους. Ανάλογα με το ερευνητικό πεδίο μπορούν να επιλεγούν διαφορετικές ομάδες προφίλ, με τον αριθμό των ομάδων να ποικίλλει. Επιπλέον, η επιλογή προφίλ που αναρτούν περιεχόμενο αποκλειστικά στη ρωσική γλώσσα μπορεί να προσφέρει ενδιαφέροντα αποτελέσματα εξειδικευμένης σύγκρισης π.χ. τα Υπουργεία Άμυνας των δύο χωρών. Επιπλέον, εφαρμόζοντας την μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου μπορεί κανείς να δώσει επιπλέον διαστάσεις στην έρευνα αυτή. Τα hashtags μπορούν επίσης να διερευνηθούν τόσο με το R Studio όσο με το Gephi με τη χρήση φιλτραρισμένων ροών στο Twitter Streaming Importer, αποκαλύπτοντας τις υποκείμενες κοινότητες καθώς και τα bots, τα οποία αποτελούν ένα ενδιαφέρον φαινόμενο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αναφορικά με την ψηφιακή προπαγάνδα και τις ψευδείς ειδήσεις. Τέλος, τα προφίλ κάθε ομάδας μπορούν να μελετηθούν σε μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα αρκεί να υπάρχει η κατάλληλη τεχνική υποδομή για διαχείριση μεγάλων όγκων δεδομένων.

Εν κατακλείδι, η παρατεταμένη σύγκρουση μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας είναι γεγονός ότι έχει ευρεία και πολυδιάστατη απήχηση σε όλο τον κόσμο. Η ανάλυση δικτύων στην παγκόσμια κοινότητα μέσω ενός μέσου διάχυσης πληροφορίας όπως το Twitter επιτυγχάνει να αναδείξει αποτελεσματικά την αναπαραγωγή του δημόσιου διαλόγου στον κυβερνοχώρο αποτυπώνοντας το κοινωνικό αντίκτυπο και τη δημόσια ανησυχία για την επίλυση της σύγκρουσης, αλλά και τη στρατηγική συμβολή του στη σύρραξη και στη διεξαγωγή ψηφιακής διπλωματίας σε μια νέα διάσταση.

Βιβλιογραφία

Alieva I., Kloo I. & Carley K.M. (2024), Analyzing Russia's propaganda tactics on Twitter using mixed methods network analysis and natural language processing: a case study of the 2022 invasion of Ukraine. EPJ Data Sci. 13, 42 (2024). DOI: 10.1140/epjds/s13688-024-00479-w.

Ayyappan G. & Chidambaram N. (2016), A study on SNA: Measure average degree and average weighted degree of knowledge diffusion in GEPHI. *International Journal of Pharmacy and Technology*. 8. 23788-23795.

Bronstein J., Aharony N., and Bar-Ilan, J. (2018), Politicians' use of Facebook during elections. Aslib J. Inf. Manag. 70, 551–572. DOI: 10.1108/AJIM-03-2018-0067.

Ciuriak, D. (2022), The Role of Social Media in Russia's War on Ukraine. SSRN Available at: https://ssrn.com/abstract=4078863 or DOI: 10.2139/ssrn.4078863.

Criado J. I., Martínez-Fuentes G., and Silván A. (2012), Social media for political campaigning. The use of twitter by Spanish mayors in 2011 local elections. In: *Web 2.0 technologies and democratic governance: Political, policy and management implications*. eds. G. Reddick, and S. K. Aikins. New York: Springer. 219–232. DOI: 10.1007/978-1-4614-1448-3_14.

Duncombe C. (2017), Twitter and transformative diplomacy: social media and Iran– US relations. Int. Aff. 93, 545–562. DOI: 10.1093/ia/iix048.

Džubur B., Trojer Ž. and Zrimšek U. (2022). Semantic Analysis of Russo-Ukrainian War Tweet Networks. [online] Available at: https://www.scores.si/assets/papers/6258.pdf [Τελευταία πρόσβαση 6/92022]

Fang, X., and Zhong, X. (2022), Algorithmic cognitive warfare: paradigm shift of public opinion warfare in the context of Russia-Ukraine conflict. Media Bserver 460, 5–l5. DOI: 10.19480/j.cnki.cmgc.2022.04.003

Fu Z., Yan H., and Zhong H. (2023), The operational mechanism, modular coordination, and practical insights of social media diplomacy. Southeast Commun., 20, 80–84. DOI: 10.13556/j.cnki.dncb.cn35-1274/j.2023.08.031.

Góra M., & Moczoł N. (2023), Online Frontline: Analysis of Contents of Polish Memes Related to War in Ukraine. Στο: Turska-Kawa A., Kasińska-Metryka A., Pałka-Suchojad K. (επιμ.), War in Ukraine. Media and Emotions. Palgrave Macmillan, Cham. DOI: 10.1007/978-3- 031-37608-5_5.

Hu, Yifan. (2005), Efficient and High Quality Force-Directed Graph Drawing. Mathematica Journal. 10. 37-71.

Karlsen R. (2015), Followers are opinion leaders: the role of people in the flow of political communication on and beyond social networking sites. Eur. J. Commun. 30, 301–318. DOI: 10.1177/0267323115577305.

Kasińska-Metryka A. & Pałka-Suchojad K. (2023), Old Front Lines of New Wars. The Role of the Media as a Carrier of Information About the War in Ukraine. In: Turska-Kawa A., Kasińska-Metryka A., Pałka-Suchojad, K. (επιμ.), War in Ukraine. Media and Emotions. Palgrave Macmillan, Cham. DOI: 10.1007/978-3-031-37608-5_2.

Kumar A., and Paul A. (2016), Mastering text mining with R. Packt Publishing Ltd. ISBN: 978-1783551811

Newman M.E.J. (2006). Modularity and community structure in networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 103(23), pp.8577–8582. DOI: 10.1073/pnas.0601602103.

Ojala M., Pantti M., & Kangas J. (2018), Professional role enactment amid information warfare: War correspondents tweeting on Ukraine conflict. Journalism, 19(3), 297–313. DOI: 10.1177/1464884916671158.

Paul S. & Das S. (2023), Investigating information dissemination and citizen engagement through government social media during the COVID-19 crisis. Online Inf. Rev. 47, 316–332. DOI: 10.1108/OIR-06-2021-0307.

Prier J. (2017), Commanding the trend: Social media as information warfare. Strategic Stud- ies Quarterly, 11(4), 50-85. Gale Academic OneFile. Available at: https://link.gale.com/apps/doc/A521876959/AONE?u=univea&sid=bookmark-AONE&xid=d7cecff9.

Uali B., Gabdulina B., and Askeyeva G. (2023), The role of social media in sustainable development and strengthening the image of a political leader: Kazakhstan experience. Rivista Di Studi Sulla Sostenibilita 13, 91–108. DOI: 10.3280/RISS2023-00100.

Wajahat A., Nazir A., Akhtar F., Qureshi S., Razaque F., and Shakeel A. (2020), Interactively visualize and analyze social network Gephi. *3rd International Conference on Computing, Mathematics and Engineering Technologies (iCoMET),* IEEE, pp. 1-9. DOI: 10.1109/iCoMET48670.2020.9073812.

Wulandari P., Prihantoro E. & Ramadhani R.W. (2024), SOCIAL NETWORK ANALYSIS STUDY ABOUT RUSSIAN AND UKRAINE ARMED CONFLICT vUSING #UkraineRussiaWar ON TWITTER, *International Journal of Business, English, and Communication (IJoBEC)*, Vol. 2 No. 1, 2023, pp. 14-20.

Yavetz G., and Aharony N. (2021), Social media for government information dissemination: content, characteristics and civic engagement. Aslib J. Inf. Manag. 73, 473–496. DOI: 10.1108/AJIM-07-2020-0201

Zhu Y., Haq E. U., Lee L., Tyson G. and Hui P. (2022), A Reddit Dataset for the Russo-Ukrainian Conflict in 2022. DOI: 10.48550/arXiv.2206.05107.

Η θεωρία της συνταύτισης στη διεθνή πολιτική επικοινωνία: η περίπτωση του Προέδρου της Ουκρανίας Ζελένσκι – μία πιλοτική ανάλυση

Αθανάσιος Ν. Σαμαράς, Αθηνά Λημνιούδη

Σύνοψη

Στο παρόν κείμενο παρουσιάζεται η θεωρία της συνταύτισης του Kenneth Burke και εξετάζεται η δυνατότητα αξιοποίησής της στη ανάλυση της διεθνούς πολιτικής ρητορικής η οποία αναπτύσσεται στο πλαίσιο του Ρωσο-Ουκρανικού Πολέμου. Η θεωρία αυτή έχει αναπτυχθεί εντός του πεδίου της Ρητορικής Κριτικής και βρίσκεται σε εγγύτητα με τις θεωρίες της Κοινωνικής Ψυχολογίας για την ετεροταυτότητα. Παρότι αποτελεί μία σημαντική για την Ρητορική Κριτική θεωρία είναι «παραμελημένη» στο πεδίο της Στρατηγικής Πολιτικής Επικοινωνίας. Στο κείμενο παρουσιάζεται ο πυρήνας της θεωρίας καθώς και δύο στρατηγικές οι οποίες απορρέουν από αυτήν: ο κοινός τόπος και το συμπεριληπτικό «Εμείς» καθώς και η συγκροτητική ρητορική ως επέκταση της θεωρίας. Το κείμενο αποτελεί μία πιλοτική μελέτη η οποία στόχο έχει να διερευνήσει την λειτουργικότητα των εννοιών και των στρατηγικών της θεωρίας σε σχέση με τον διεθνή λόγο του Προέδρου της Ουκρανίας Βολοντίμιρ Ζελένκσι καθώς και να συνεισφέρει στην προβληματοποίηση της θεωρίας με την ανάπτυξη ερευνητικών ερωτημάτων και ζητημάτων προς περαιτέρω ανάπτυξη.

Η Θεωρία της Συνταύτισης

Ο Burke (1969/1950) στο βιβλίο του *A rhetoric of motives* παρατηρεί ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη ρητορική για να θεωρούν τον εαυτό τους όμοιο ή ανόμοιο μεταξύ τους, καθώς ζουν σε συνθήκες συνεργατικού ανταγωνισμού. Ενεργούν συντονισμένα και συνεργάζονται με εκείνους με τους οποίους ταυτίζονται, ενώ αποστασιοποιούνται από τους υπόλοιπους. Σύμφωνα με τον Burke (1969/1950), ο ρητορικός λόγος επιτυγχάνει την πειθώ αναδιατάσσοντας τις έννοιες των όρων, έτσι

ώστε ένα πράγμα ή μία κατάσταση να μοιάζει με μία άλλη ή να διαφοροποιείται από μία άλλη καθώς, επίσης, κάνοντας τα μέλη ενός ακροατηρίου να μοιραστούν μια κοινή ταυτότητα μεταξύ τους και με τον ρήτορα. Έτσι ενώ στη *Ρητορική* του Αριστοτέλη η ταυτότητα είναι κάτι δεδομένο που προηγείται της πειθούς και από την οποία εξαρτάται η πειθώ· για τον Burke η ίδια η ταυτότητα προσεγγίζεται ως ρητορικά παραγόμενη (Charland, 2001:617).

Η συνταύτιση συμβαίνει όταν κάποιος επιλέγει μία δράση, όχι βάσει της στάθμισης των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων αλλά επειδή αντιλαμβάνεται ότι αυτή η ενέργεια τον ευθυγραμμίζει με άλλους ανθρώπους σαν κι αυτόν. Η δύναμη της συνταύτισης στη διαμόρφωση των ενεργειών του ατόμου καθίσταται εμφανής όταν, για παράδειγμα, το άτομο ευθυγραμμίζει την άποψή του και τη συμπεριφορά του με αυτή του κόμματος, όταν συναναστρέφεται με ανθρώπους με τους οποίους έχει κοινό αξιακό σύστημα και αντίληψη για πράγματα, όταν αγοράζει προϊόντα σχεδιασμένα για να προβάλλουν μια συγκεκριμένη εικόνα του εαυτού του (McGeough & King, 2017:157).

Κεντρικός όρος στο εννοιολογικό πλαίσιο του Burke είναι το «consubstantiality», το οποίο στα ελληνικά αποδίδεται ως «ομοουσιότητα» και ορίζεται ως το μοίρασμα της ίδιας ουσίας ή υπόστασης, με το οποίο οι άνθρωποι επιτυγχάνουν καταστάσεις ταύτισης επαρκείς για να ενεργούν από κοινού συνεργατικά (Williams, 2013:139). Σύμφωνα με τον Burke (1969/1950), η ταύτιση είναι πάντα προσωρινή και ατελής, επειδή οι άνθρωποι δεν μπορούν ποτέ να μοιραστούν πλήρως την ουσία τους, δηλαδή τα ενδιαφέροντά τους, τα κίνητρά τους και τα συμφέροντά τους. Μπορούν όμως να γίνουν ομοούσιοι, δηλαδή να είναι ταυτόχρονα *και ενωμένοι και διακριτοί*, να αποτελούν ή μέρος μιας κοινότητας κοινών συμφερόντων, ενώ παραμένουν αυτόνομα άτομα. Ο Burke εξηγεί τη διαδικασία αυτή ως ακολούθως:

> *«Ο Α δεν είναι ταυτόσημος με τον συνάδελφό του, τον Β. Αλλά στον βαθμό που τα συμφέροντά τους είναι κοινά, ο Α ταυτίζεται με τον Β. Ή μπορεί να ταυτίζεται με τον Β ακόμα και όταν τα συμφέροντά τους δεν είναι κοινά, αν υποθέσει ότι είναι κοινά ή πειστεί να το πιστέψει... Ταυτιζόμενος με τον Β, ο Α είναι "ουσιαστικά ένα" με ένα πρόσωπο διαφορετικό από τον εαυτό του. Ωστόσο, την ίδια στιγμή, παραμένει μοναδικός, ένα άτομο με τα δικά του κίνητρα. Έτσι, είναι ταυτόχρονα και ενωμένος και χωριστός. Αποτελεί μια ξεχωριστή ουσία και ταυτόχρονα είναι ομοούσιος με έναν άλλο... Η συνταύτιση του Α με τον Β σημαίνει ότι ο Α γίνεται "ομοούσιος" με τον Β» (Burke, 1969/1950:20-21).*

Ακόμα και άτομα με ριζικά διαφορετικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες θα παρακινηθούν να μοιραστούν νέες κοινές ταυτότητες όταν οι ανεκπλήρωτες ανάγκες τους αναδυθούν και καταστούν σημαντικές γι' αυτούς. Ο ρόλος της ρητορικής είναι να

καθοδηγήσει αυτή τη διαδικασία ανάδυσης (Hart & Daughton, 2015:274). Η ομοουσιότητα δεν είναι μία στατική κατάσταση και η συνταύτιση δεν είναι σταθερή και δεδομένη. Υπάρχει ένας συνεχής αγώνας συσχέτισης και αποσυσχέτισης, συνάθροισης και διαίρεσης (Burke, 1969/1950:20-21). Οι άνθρωποι συνταυτίζονται όταν τα κοινά τους ενδιαφέροντα δραματοποιούνται γι' αυτούς. Η δραματική συνταύτιση διαφοροποιείται από την ουσιώδη συνταύτιση, η οποία προκύπτει από κοινές κατηγοριακές υπαγωγές των ατόμων με βάση ταξινομήσεις όπως η τάξη, η ηλικία, η εθνικότητα, το επάγγελμα, το φύλο και η θρησκεία (Sanbonmatsu, 1971:27).

Ο Carpenter (1972:19) διαχωρίζει τη συνταύτιση ως διαδικασία και ως κατάσταση. Η συνταύτιση ως διαδικασία αφορά τις ρητορικές στρατηγικές τις οποίες αξιοποιεί ο ομιλητής για να προκαλέσει τη συνταύτιση του ακροατηρίου μαζί του. Η συνταύτιση ως κατάσταση αφορά την ταύτιση η οποία αποτελεί τον επιτευχθέντα στόχο αυτής της διαδικασίας.

Αντίστοιχα η Hochmuth (1952:136) διαχωρίζει την συνταύτιση ως μέσο και ως σκοπό. Στην απλούστερη μορφή της η συνταύτιση μπορεί να είναι ένα μέσο, μία σκόπιμη διαδικασία με την οποία ένας ομιλητής ταυτίζει τα συμφέροντά του με εκείνα του ακροατηρίου του. Η συνταύτιση μπορεί να αποτελεί ένα σκοπό όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι άνθρωποι επιθυμούν οι ίδιοι να ταυτιστούν με τη μία ή την άλλη ομάδα

Ενώ η ταξινόμηση του Carpenter (1972) αφορά αποκλειστικά στην ρητορική πράξη η ταξινόμηση της Hochmuth (1952) διαφοροποιεί ανάμεσα στην συνταύτιση ως ρητορική πράξη (μέσο) από αυτή ως εσωτερική ανάγκη των ατόμων να ανήκουν.

Η διαφοροποίηση στην ταξινόμηση της Hochmuth (1952) είναι ιδιαίτερα σημαντική γιατί σχετίζεται με ένα κενό στην υφιστάμενη βιβλιογραφία στο πεδίο της Ρητορικής Κριτικής που αφορά στην υπερεκτίμηση της ρητορικής διάστασης της συνταύτισης και την υποεκτίμησή της ως στοιχείου κοινωνικοποίησης. Όπως εναργώς επισημαίνει ο Cheney (1983:143) ο ρόλος της συνταύτισης τείνει να περιορίζεται στην καταγραφή των ρητών στρατηγικών, με τις οποίες οι ρήτορες συνδέουν τα ενδιαφέροντά τους με αυτά του ακροατηρίου ενώ παρουσιάζεται περιορισμένο ενδιαφέρον για τη λειτουργία της συνταύτισης ως μία συμβολική διαδικασία που διέπει τις διαδικασίες της συνάθροισης και του διαχωρισμού ως βασικές τάσεις στις κοινωνικές σχέσεις.

Εφαρμόζοντας αυτές τις ταξινομήσεις στο πλαίσιο του Ρωσο-Ουκρανικού Πολέμου η ταξινόμηση του Carpenter αφορά την χρήση της ρητορικής της συνταύτισης από τον Ζελένσκι ως μία διαδικασία η οποία αποσκοπεί να επιφέρει την κατάσταση της συνταύτισης του ακροατηρίου του με τον αγώνα της Ουκρανίας ώστε σε επίπεδο πολιτικών ελίτ και κοινής γνώμης να ενισχυθεί η Ουκρανία και να απομονωθεί η Ρωσία.

Η ταξινόμηση της Hochmuth (1952) αντιδιαστέλει την ρητορική της συνταύτισης από τον Ζελένσκι με την ανάγκη ηγεσιών και πολιτικών δρώντων να συνταυτιστούν

με την κυρίαρχη αφήγηση. Ο πολιτικός λόγος για την κρίση στην Ουκρανία στα κοινοβούλια επιμέρους κρατών, σε μεγάλο βαθμό, αποτελεί την εγχώρια έκφραση ευρύτερων διεθνοπολιτικών αφηγήσεων και ρητορικών στρατηγικών οι οποίες αποσκοπούν στο να νομιμοποιήσουν ή να απονομιμοποιήσουν αποφάσεις διεθνούς πολιτικής. Δρώντα πολιτικά υποκείμενα στο διεθνές και το ενδοκρατικό σύστημα αντλούν από τους ίδιους ρητορικούς τόπους και συντονίζονται σε κοινά ρητορικά σχήματα και στρατηγικές αφηγήσεις. Ο ρητορικός συντονισμός ανάμεσα στο διεθνοπολιτικό και το ενδοκρατικό επίπεδο εμπίπτει στη θεωρία της συνταύτισης.

Ο Burke (1969/1950) συγκροτεί την έννοια του «ομοούσιου» προσεγγίζοντας την ουσία ως πράξη: *«Η ουσία στις παλιές φιλοσοφίες ήταν μια πράξη· και ένας τρόπος ζωής είναι μια κοινή δράση· και ενεργώντας μαζί οι άνθρωποι έχουν κοινές αισθήσεις, έννοιες, εικόνες, ιδέες και στάσεις που τους καθιστούν ομοούσιους».* Η πράξη της αναπαραγωγής των ίδιων ρητορικών σχημάτων και των ίδιων στρατηγικών αφηγήσεων από πολιτικούς σε διαφορετικές χώρες όχι μόνο εμπεδώνει τις στρατηγικές αφηγήσεις, αλλά καθιστά τους ίδιους τους πολιτικούς ηγέτες, οι οποίοι εμπλέκονται σε αυτή τη διαδικασία, ομοούσιους. Έτσι, παρότι ο θεσμικός λόγος στα εθνικά κοινοβούλια απευθύνεται στο εσωτερικό της εκάστοτε χώρας, η διαδικασία συνταύτισης που πραγματώνεται με αυτόν είναι σε μεγάλο βαθμό διεθνοπολιτική.

Ο μετασχηματισμός των ανωτέρω παρατηρήσεων σε μία προβληματοποίηση η οποία να καθοδηγεί την συστηματική ανάλυση του εμπειρικού υλικού αναδεικνύει τρία επίπεδα έρευνας. Το πρώτο είναι η διερεύνηση της χρήση των στρατηγικών συνταύτισης στον λόγο του Προέδρου της Ουκρανίας Ζελένσκι. Το δεύτερο είναι η συνταύτιση δια της αναπαραγωγής κεντρικών ρητορικών σχημάτων στον διεθνή πολιτικό λόγο των ηγεσιών κρατών που υποστηρίζουν την Ουκρανία. Το τρίτο είναι η διαπραγμάτευση αυτών των ρητορικών σχημάτων εντός των εθνικών κοινοβουλίων των κρατών που υποστηρίζουν την Ουκρανία με έμφαση την αναπαραγωγή της ρητορικής της συνταύτισης όσο και την αποδόμηση τους σε ενδοκρατικό επίπεδο από αντίπαλα κόμματα.

Οι ερευνητές οι οποίοι εξετάζουν τη συνταύτιση ως μέσο προσανατολίζουν την έρευνά τους στην αναζήτηση των στρατηγικών της συνταύτισης (Jasinski 2001· Wess 1996). Ο ίδιος ο Burke συνεισφέρει στην ανάπτυξη στρατηγικών συνταύτισης με το ακόλουθο απόσπασμα:

> *«Το πρώτο είδος συνταύτισης είναι κάπως βαρετό. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση όπου ένας πολιτικός, παρότι πλούσιος, τονίζει την ταπεινή του καταγωγή για να ταυτιστεί με το ακροατήριό του. Το δεύτερο είδος συνταύτισης αφορά τη λειτουργία της αντίθεσης, όπως όταν δρώντες που διαφορετικά θα διαφωνούσαν μεταξύ τους μετατρέπονται σε συμμάχους και ενώνουν τις δυνάμεις τους ενάντια σε έναν κοινό εχθρό. Αυτή η διαδικασία μπορεί επίσης*

να χρησιμεύσει για να εκτρέψει την κριτική, καθώς ένας πολιτικός μπορεί να χαρακτηρίσει οποιαδήποτε κριτική των απόψεων του "αντιπατριωτική", με το σκεπτικό ότι ενισχύει τους ισχυρισμούς των εχθρών του έθνους. Η δύναμη της συνταύτισης, ωστόσο, μεγιστοποιείται στις καταστάσεις στις οποίες περνά απαρατήρητη. Το κύριο παράδειγμα είναι η λέξη "εμείς" στην πρόταση "εμείς είμαστε σε πόλεμο". Μέσα σε αυτό το "εμείς" συμπεριλαμβάνονται οι στρατιώτες που σκοτώνονται στη μάχη και οι κερδοσκόποι που προσδοκούν να κερδίσουν από τον πόλεμο» (Burke, 1972:67).

Η μετατροπή αυτού του παραθέματος σε συστηματοποιημένες στρατηγικές συνταύτισης στηρίζεται σε δύο έρευνες. Η Trent (1971) μελετά τη διαδικασία της συνταύτισης στο επίπεδο της ενδοκρατικής πολιτικής επικοινωνίας και πιο συγκεκριμένα των προεδρικών εκλογών στις ΗΠΑ. Ο Cheney (1983) εξετάζει τις στρατηγικές συνταύτισης ως τις σκόπιμες όσο και ακούσιες προσπάθειες μιας επιχείρησης να προκαλέσει και να ενισχύσει την ταυτοποίηση εκ μέρους μελών των εργαζομένων. Και οι δύο έρευνες αξιοποιούν την μεθοδολογία της συστηματικής ποιοτικής και ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου.

Ο Cheney (1983), αναγνωρίζει τρεις βασικές στρατηγικές συνταύτισης στην ανάλυση: Πρώτον, η στρατηγική του κοινού εδάφους. Ο ρήτορας εξισώνει ή συνδέει τον εαυτό του με τους άλλους με έναν προφανή τρόπο. Δεύτερον, η διά της αντιθέσεως συνταύτιση. Η πράξη της συνένωσης η οποία προκύπτει από την αντιπαράθεση με έναν κοινό «εχθρό». Επισημαίνοντας τις απειλές από «τρίτους»/«ξένους» ο ομιλητής τονίζει δια της τεθλασμένης την ταύτιση με τα μέλη του ακροατηρίου ως προσπάθεια επίτευξης ενότητας και συλλογικής αποδοχής των αξιών του. Με τη στρατηγική της διά της αντιθέσεως συνταύτιση, η ρητορική κατασκευή της εικόνας του εχθρού ανάγεται σε κεντρικό στοιχείο της μπουρκιανής προσέγγισης. Τρίτον, το υποτιθέμενο ή συμπεριληπτικό «εμείς». Η χρήση της αντωνυμίας «εμείς» συνιστά μία πλάγια έκκληση για συνταύτιση μεταξύ μερών που μπορεί να έχουν λίγα κοινά.

Στην συνέχεια του κειμένου παρουσιάζονται διεξοδικά η πρώτη και η τρίτη στρατηγική με τεκμηρίωση από τον λόγο του Ζελένκσι. Περιορισμοί που θέτει η έκταση του κειμένου δεν επιτρέπουν την αντίστοιχη ανάλυση της δια της αντιθέσεως συνταύτιση. Συστηματική παρουσίαση αυτής της στρατηγικής γίνεται στο Σαμαράς (2024) όπου αναλύεται ο λόγος για την κρίση στην Ουκρανία στο Ελληνικό κοινοβούλιο.

Η στρατηγική του κοινού τόπου

Με την στρατηγική του κοινού τόπου η συνταύτιση πραγματοποιείται μέσα από ουσιώδη κοινά χαρακτηριστικά και τις εμπειρίες οι οποίες συνδέουν τον ομιλητή με

το συγκεκριμένο ακροατήριο. Η στρατηγική του κοινού τόπου οφείλει την αποτελεσματικότητα της στην αρχή της ομοφυλίας σύμφωνα με την οποία όσο περισσότερο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται ο ένας τον άλλο ως όμοιους τόσο πιο πιθανό είναι να προσπαθούν να επικοινωνούν ο ένας με τον άλλο, τόσο αποτελεσματικότεροι θα είναι σε αυτή την επικοινωνία και τόσο περισσότερο θα τείνουν να προσομοιάσουν ο ένας με τον άλλον (Rogers & Bhowmik, 1970· Rogers & Shoemaker, 1971· McCroskey, Richmond & Daly (1975). Συνεπώς, όσο πιο όμοιος με το ακροατήριο παρουσιάζει ο ρήτορας τον εαυτό του τόσο αποτελεσματικότερος είναι (McPherson κ.ά., 2001).

Η αξιοποίηση της αρχής της ομοφυλίας στη ρητορική στοχεύει να δημιουργήσει στο ακροατήριο το αίσθημα του ανήκειν. Κατά τους Andersen & de Mancillas (1978), όταν ένα ακροατήριο αντιλαμβάνεται μία σχέση ως ομόφυλη, θα εξακολουθεί να συμπεριφέρεται σαν να είναι ομόφυλη, ανεξάρτητα από το αν είναι στην πραγματικότητα. Παρότι το στοιχείο της συνταύτισης είναι κοινό στη θεωρία της ομοφυλίας και στη θεωρία της συνταύτισης του Burke και παρότι οι δύο θεωρίες αναγνωρίζουν κατά βάση τις ίδιες στρατηγικές συνταύτισης, η επιλογή της μίας ή της άλλης θεωρίας ως βάση για μία ανάλυση ρητορικής κριτικής, διαφοροποιεί το περιεχόμενό της[1]. Ο συγκερασμός των δύο θεωρητικών πλαισίων σε μία ενιαία εργαλειοθήκη συνιστά ένα έλλειμα στη διεθνή βιβλιογραφία και αποτελεί ζητούμενο.

Για τις ανάγκες του παρόντος κειμένου η στρατηγική της συνταύτισης δεν προωθεί απλώς την ομοιότητα ανάμεσα στον ομιλητή και στο ακροατήριο, αλλά συνδέοντάς τον με το βασικό ταυτοτικό χαρακτηριστικό του ακροατηρίου τον μετατρέπει σε μέλος της κοινής έσω ομάδας, τον καθιστά μέτοχο μίας κοινής ταυτότητας.

Στη συνέχεια η στρατηγική του κοινού τόπου εξετάζεται μέσα από τις τρεις τεχνικές που έχει αναγνωρίσει η Trent (1971:25): των προφανών σχέσεων, του κοινού εδάφους και της συνταύτισης δια των κοινών αξιών.

Η πρώτη τακτική, οι προφανείς σχέσεις, καταγράφει την προσπάθεια του ομιλητή να συνδεθεί με το ακροατήριό του, αναφερόμενος σε πρόσωπα, τόπους και γεγονότα στην κοινότητα στην οποία δίνεται η ομιλία. Αυτή αποτελεί μία από τις πλέον διαδεδομένες συμβάσεις στην πολιτική λογογραφία. Συνδέοντας άμεσα τον εαυτό του με το ακροατήριό του, ο πολιτικός μπορεί να αρχίσει να προσεγγίζει το ακροατήριο του.

Περίπτωση χρήσης των προφανών σχέσεων καταγράφεται σε ομιλία του Προέδρου της Ουκρανίας Βολοντίμιρ Ζελένσκι στο κοινοβούλιο της Σουηδίας (24/03/2022):

> ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 1ο: *«Τα μπλε και κίτρινα χρώματα δεν υπάρχουν μόνον στην εθνική σημαία της Ουκρανίας. Υπάρχουν και στην δικιά σας σημαία, την σημαία της Σουηδίας. Και προφανώς αυτό δεν είναι σύμπτωση. Αυτό είναι μοίρα».*

1. Ενδεικτική αυτής της διαφοράς είναι η χρήση της αρχής της ομοφυλίας ως στρατηγικής ανάλυσης του περιεχομένου στη διεθνή πολιτική ρητορική στις έρευνες των Λημνιούδη & Σουρμελή (2022· 2024) και Λημνιούδη (2025).

Στη συνέχεια ξεκινώντας από αυτή την προφανή σχέση δομεί την συνταύτιση βάσει *κοινών αξιών* για να καταλήξει στο συμπέρασμα: *«Ως εκ τούτου, είναι λογικό ότι η Σουηδία είναι τώρα μεταξύ εκείνων που υποστηρίζουν περισσότερο την Ουκρανία».* Μία δήλωση η οποία ενώ μοιάζει περιγραφική είναι κατά βάση προτρεπτική (για περαιτέρω βοήθεια). Κατά την ομιλία του στην Ελληνική βουλή οι προφανείς σχέσεις δομήθηκαν τονίζοντας την συγκρότηση της Φιλικής Εταιρείας στην Οδησσό, τον ρόλο της Ελλάδας στην εξάπλωση του χριστιανισμού στην Ουκρανία καθώς και την «υπερχιλιετή συνύπαρξη» των Ελληνικών κοινοτήτων με τους Ουκρανούς.

Με τη δεύτερη στρατηγική, ο ομιλητής προσπαθεί να ταυτιστεί με το ακροατήριό του, δημιουργώντας κοινό τόπο (common ground) μεταξύ τους δηλώνοντας ότι μοιράζονται κοινές πεποιθήσεις, στόχους, εμπειρίες, γνώσεις και ενδιαφέροντα.

Η έκταση της χρήσης και το περιεχόμενο των τακτικών των προφανών σχέσεων και του κοινού εδάφους εξαρτώνται από το εύρος των ακροατηρίων τα οποία ο ομιλητής επιθυμεί να επηρεάσει καθώς και από τα χαρακτηριστικά των ακροατηρίων με τα οποία προσπαθεί να ταυτιστεί. Εξετάζοντας τις στρατηγικές της συνταύτισης ως χαρακτηριστικά του μηνύματος, μπορούμε να εξαγάγουμε συμπεράσματα για το ακροατήριο με το οποίο ο ομιλητής θέλει να συνταυτιστεί καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται αυτό το ακροατήριο.

Όπως επισημαίνει η Trent (1971:26), η απεύθυνση σε πολλές διαφορετικές κοινότητες και σε πολλά διαφορετικά ακροατήρια επιτείνε την ανάγκη για τη δημιουργία δεσμών ομοιότητας με την εκάστοτε κοινότητα. Αντίθετα στις περιπτώσεις που η απεύθυνση δεν γίνεται σε πολλαπλά τοπικά ακροατήρια, αλλά σε ένα κεντρικό ακροατήριο αυτό μειώνει την ανάγκη για χρήση στρατηγικών συνταύτισης δια των προφανών σχέσεων και του κοινού εδάφους. Η στρατηγική του Προέδρου Ζελένκσι να απευθυνθεί στα εθνικά κοινοβούλια διαφορετικών κρατών δημιουργεί την ανάγκη να προσαρμόσει το κεντρικό του μήνυμα στο εκάστοτε εθνικό ακροατήριο χρησιμοποιώντας την τακτική των προφανών σχέσεων για να πετύχει την αρχική σύνδεση μαζί του και στη συνέχεια την τακτική του κοινού εδάφους για να ενισχύσει την συνταύτιση και να οδηγήσει στην σύγκλιση συμφερόντων.

Ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα καταγράφεται σε ομιλία του Προέδρου Ζελένσκι στο κοινοβούλιο του Ηνωμένου Βασίλειου, (08/03/2022).

> Απόσπασμα 2ο: *«Επειδή δεν θέλουμε να χάσουμε αυτό που έχουμε, αυτό που είναι δικό μας - την Ουκρανία. Όπως ακριβώς κι εσείς δεν θέλατε να χάσετε το νησί σας όταν οι Ναζί ετοιμάζονταν να ξεκινήσουν τις πολεμικές επιχειρήσεις με εσάς, την μεγάλη δύναμη, να ξεκινήσουν τη μάχη για τη Βρετανία».*

Εδώ ο κοινός τόπος δομείται πάνω στο ιστορικό βίωμα. Ο ομιλητής επιχειρεί να συνταυτιστεί με το ακροατήριο του μέσω ενός ιστορικού παραλληλισμού ανάμεσα

στην μάχη των Βρετανών με τους Ναζί κατά τη διάρκεια της μάχης της Βρετανίας[2] στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και των Ουκρανών απέναντι στη Ρωσία στο παρόν. Οι τακτικές των προφανών σχέσεων και του κοινού εδάφους συνυπάρχουν και αλληλοσυμπληρώνονται. Η τακτική των προφανών σχέσεων εντοπίζεται στην αναφορά σε ένα βασικό στοιχείο της ιστορικής μνήμης του ακροατηρίου: τους βομβαρδισμούς των Βρετανικών πόλεων από τους Γερμανούς. Η τακτική του κοινού εδάφους καταγράφεται στην έκφραση «*όπως κάνατε κι εσείς*» υποδεικνύοντας την άμεση προσπάθεια του ομιλητή να δείξει στο κοινό του ότι μοιράζονται κοινή προσέγγιση, την υπεράσπιση του κράτους απέναντι σε μια σημαντική εξωτερική απειλή. Η αντιστοίχιση των δύο ιστορικών γεγονότων αποσκοπεί στο να αυξήσει την ενσυναίσθηση του ακροατηρίου ταυτίζοντας τον ισοπεδωτικό βομβαρδισμό Βρετανικών πόλεων από την Γερμανία με τις καταστροφές που υφίσταται η Ουκρανία από την ναζιστική Γερμανία ενώ με υπόρρητο τρόπο δαιμονοποιεί την Ρωσία του Πούτιν ταυτίζοντας την με την ναζιστική Γερμανία.

Αντίστοιχα μιλώντας στο Αμερικανικό Κογκρέσο (16/03/2022)

> Απόσπασμα 3ο: *«Θυμηθείτε το Περλ Χάρμπορ. Το τρομερό εκείνο πρωινό της 7ης Δεκεμβρίου 1941. Όταν ο ουρανός έγινε μαύρος από τα αεροπλάνα που επιτίθεντο. Θυμηθείτε την 11η Σεπτεμβρίου. Την τρομερή μέρα του 2001, όταν το Κακό προσπάθησε να μετατρέψει τις πόλεις σας σε πεδίο μάχης. Όταν αθώοι άνθρωποι δέχτηκαν επίθεση. Επίθεση από τον αέρα. Με έναν τρόπο που κανείς δεν περίμενε. Με έναν τρόπο που κανείς δεν θα μπορούσε να το σταματήσει. Η Ουκρανία το βιώνει αυτό κάθε μέρα! Κάθε βράδυ! Εδώ και τρεις εβδομάδες! [...] Η Ρωσία έχει μετατρέψει τον ουκρανικό ουρανό σε πηγή θανάτου για χιλιάδες ανθρώπους».*

Κι εδώ χρησιμοποιείται η ίδια στρατηγική. Ο Ζελένσκι αξιοποιεί δυο ιστορικά γεγονότα όπου οι ΗΠΑ πληγήκαν απροειδοποίητα για να νοηματοδοτήσει την Ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Το κοινό στοιχείο είναι το τραύμα που προκαλεί μία καταστροφή η οποία επέρχεται απροειδοποίητα μέσω αεροπορικών επιθέσεων. Με αυτή τη διαδικασία συνταύτισης αυξάνεται η ενσυναίσθηση των Αμερικανών για το δράμα των Ουκρανών ενώ η Ρωσία ρητά αναφέρεται ως εισβολέας και με υπόρρητο τρόπο ταυτίζεται με το «κακό» που είχε πλήξει τις ΗΠΑ. Το συμπέρασμα που προκύπτει από αυτή την διαδικασία συνταύτισης είναι ο αντιπολεμικός συναισθηματισμός των κρατών τον οποίο υποστηρίζει τόσο ο ομιλητής όσο και το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται.

2. Η μάχη της Βρετανίας ονομάστηκε η μεγάλη αεροπορική εκστρατεία της ναζιστικής Γερμανίας εναντίον της Μεγάλης Βρετανία από τον Ιούλιο έως τον Οκτώβριο του 1940. Στόχος των Γερμανών ήταν να κυριαρχήσουν στον εναέριο χώρο της Μεγάλης Βρετανίας προετοιμάζοντας την εισβολή τους στην Μεγάλη Βρετανία από αέρα κα θάλασσα.

Ο Ζελένσκι στην στρατηγική του κοινού τόπου αξιοποιεί τις ιστορικές εμπειρίες κάθε κράτους για να ταυτιστεί με τα εθνικά ακροατήρια επιλέγοντας συνήθως στιγμές ηρωισμού του κάθε λαού για τις ταυτίσει με την Ουκρανική αντίσταση στην Ρωσία. Η χρήση της ιστορικής αναλογίας με αυτόν τον τρόπο από τον Ζελένσκι σηματοδοτεί την ύπαρξη μίας διακριτής τακτικής για τη στρατηγική του κοινού τόπου.

Στην έρευνα της Trent, (1971:23) με την τρίτη τακτική, τις «αμερικανικές αξίες», ο ομιλητής προσπαθεί να συνδέσει τον λόγο του με αξίες και στόχους που είναι κοινοί για όλους τους πολίτες των ΗΠΑ και κατά συνέπεια και για τα μέλη του ακροατηρίου του. Στην κατηγορία αυτή καταγράφονται λέξεις, φράσεις ή προτάσεις που περιέχουν την ιδέα της «*ελευθερίας*», της «*δικαιοσύνης*», της «*ειρήνης*», του «*ελεύθερου κόσμου*», του «*αγώνα ενάντια στον κομμουνισμό*», της «*θρησκείας*», των «*πνευματικών αξιών*», της «*λιτότητας*», της «*τιμιότητας*», της «*ισχυρής οικονομίας*» και της «*σκληρής δουλειάς*» (Trent, 1971:23).

Η στρατηγική αυτή δεν περιορίζεται μόνο στη συγκεκριμένη περιπτωσιολογία ούτε αφορά μόνο τις αμερικανικές αξίες. Η λέξη «*αξία*», τόσο από μόνη της όσο και με επιθετικούς προσδιορισμούς που προβάλλουν το στοιχείο της ομοιότητας του ομιλητή με το ακροατήριο, όπως «κοινές αξίες», ή λέξεις που συγκεκριμενοποιούν το είδος της αξίας, όπως «δημοκρατικές αξίες», αποτελούν τεχνικές συνταύτισης, οι οποίες παρατηρούνται ευρύτερα στην πολιτική ρητορική.

Ενώ η Trend παίρνει ως δεδομένο το αξιακό σύστημα (αμερικανικές αξίες) για να εντοπίσει τη συχνότητα χρήσης αυτής της στρατηγικής, η έρευνα για τη συνταύτιση μέσω αξιών μπορεί να κινηθεί και προς μία διαφορετική προβληματοποίηση, θέτοντας ερωτήματα όπως: Ποιο είναι το θεωρούμενο από τον ομιλητή κοινά αποδεκτό σύστημα αξιών με το ακροατήριο; Επηρεάζουν το πλαίσιο και οι συνθήκες εκφοράς της ομιλίας το είδος των αξιών, σε σχέση με τις οποίες επιχειρείται η συνταύτιση;

Οι Λημνιούδη & Σουρμελή (2024), εξετάζοντας τη ρητορική του πρωθυπουργού της Ελλάδας στο Αμερικανικό Κογκρέσο, καταγράφουν τη στρατηγική συνταύτισης μέσω αξιών[3] η οποία πραγματώνεται με:

> *«άμεσες επικλήσεις του ομιλητή στο Διεθνές Δίκαιο, συμπεριλαμβανομένου του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας, καθώς και των Διεθνών Συνθηκών, γενικά στις αξίες και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών ή στο καταστατικό των Ηνωμένων Εθνών ή εστιασμένα στις αξίες (όπως ειρήνη, ασφάλεια, ισότητα, ανθρώπινα δικαιώματα και αυτοδιάθεση) και στις αρχές της δικαιοσύνης και του κράτους δικαίου».*

3. Οι Λημνιούδη & Σουρμελή (2024) κινούνται εντός του θεωρητικού υποδείγματος της ομοφυλίας και όχι της θεωρίας της συνταύτισης του Burke και αναφέρονται σε «*ρητορική εργαλειοποίηση της ομοφυλίας βάσει αξιών*» η συγκεκριμένη στρατηγική είναι ταυτόσημη στα θεωρητικά υποδείγματα της Μπουρκιανής συνταύτισης και της ομοφυλίας.

Αντίστοιχα στον λόγο του Ζελένσκι καταγράφονται ενδεικτικά λέξεις, και φράσεις όπως: «Δημοκρατία», «Ελευθερία», «Ανεξαρτησία», «αγώνας για την υπεράσπιση» διαφορετικών ιδεών ή υποκειμένων όπως «της πατρίδας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων (γενικά) ή (ειδικά) στην ζωή των αθώων αμάχων πολιτών», ή «της ασφάλειας ολόκληρης της Ευρώπης», «αγώνας εναντίον…» σε οτιδήποτε συνδέεται άμεσα με την ίδια τη Ρωσία όπως: «Ρωσική προπαγάνδα, διαφθορά, τυραννία, επιθετικότητα και κατοχή» ή με την παρομοίωση αυτής με ιστορικά εδραιωμένους εχθρούς των κοινών αξιών, όπως: «μάχη εναντίον των ναζί κατακτητών».

Στη συνέχεια παρατίθενται δύο δηλώσεις όπου καταγράφεται η συνταύτιση δια των κοινών αξιών στον λόγο του Ζελένσκι, η πρώτη είναι από ομιλία στο κοινοβούλιο της Πολωνίας (11/03/2022) και η δεύτερη της Αλβανίας.

> Απόσπασμα 4ο: *«Οι κοινές μας αξίες. Πρέπει να ζήσουμε σε έναν κόσμο όπου τα έθνη είναι ανεξάρτητα, όπου βασιλεύει η ελευθερία, όπου η οικογένεια έχει σημασία και όπου κανείς δεν έχει ποτέ το δικαίωμα στον πόλεμο, στην εισβολή».*
>
> Απόσπασμα 5ο: *«Πριν από δεκαετίες η Ουκρανία και η Αλβανία επέλεξαν τον δρόμο της Δημοκρατίας και της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Δεν θα αποκλίνουμε από αυτόν τον δρόμο. Μαζί έχουμε δεσμευθεί στην ανάπτυξη μίας ελεύθερης και ενωμένης Ευρώπης».*

Και στις δύο δηλώσεις η αναφορά στις κοινές αξίες έχει έναν χαρακτήρα οραματικό, μία θετική προβολή για το μέλλον, η πραγμάτωση της οποίας προϋποθέτει έναν κοινό αγώνα στο παρόν. Στο δεύτερο απόσπασμα υπάρχει και η τακτική των προφανών σχέσεων που έχει την μορφή της κοινής πορείας Αλβανίας και Ουκρανίας από το κομμουνιστικό παρελθόν στο μέλλον της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Στις δηλώσεις καταγράφεται ένας από τους πολλούς τρόπους χρήσης της συνταύτισης δια των κοινών αξιών στον λόγο του Ζελένσκι. Το πλήρες εύρος των τρόπων χρήσεως της αναφοράς στις κοινές αξίες, των επιχειρηματολογικών δομών οι οποίες εμπεριέχουν κοινές αξίες, είτε ως προκείμενη είτε ως συμπέρασμα, καθώς και οι επιμέρους διαδικασίες κινητοποίησης κανονιστικών πλαισίων δια της επίκλησης κοινών αξιών αποτελούν ζητήματα για περαιτέρω διερεύνηση.

Η Στρατηγικού του Συμπεριληπτικού «Εμείς» και η Συγκροτητική Ρητορική

Η τρίτη στρατηγική είναι αυτή του συμπεριληπτικού «εμείς». Η χρήση της αντωνυμίας «εμείς» συνιστά μία πλάγια έκκληση για συνταύτιση μεταξύ μερών που μπορεί

να έχουν λίγα κοινά. Όπως ενδεικτικά αναφέρει ο Cheney (1983:148) στην εξέταση των διαδικασιών συνταύτισης από τον εταιρική επικοινωνία των Αμερικανικών επιχειρήσεων:

> *«Οι χρήσεις του υποτιθέμενου "εμείς" και του αντίστοιχου "αυτοί" (που συμβολίζουν τους ξένους) καταγράφονται στον εταιρικό λόγο όταν η συνταύτιση των συμφερόντων από την εταιρεία και τον εργαζόμενο παρουσιάζεται ως δεδομένη. Δηλώσεις όπως "είμαστε ενάντια στους νέους φόρους επί των κερδών" τεκμηριώνουν την ύπαρξη αυτής της στρατηγικής, εφόσον το "εμείς" αναφέρεται σαφώς σε όλα τα μέλη της οργάνωσης».*

Στην έρευνα του Cheney (1983) η σημασία της στρατηγικής του υποθετικού «εμείς» έγκειται στο ότι κανονικοποιεί τις προτεραιότητες του οργανισμού, συγκροτώντας τις όχι ως αποτελέσματα συνειδητών επιλογών, αλλά ως τον τρόπο που τα πράγματα είναι και τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα (οδηγούνται στον να) θέλουν να είναι.

Η χρήση του συμπεριληπτικού «εμείς» αντλεί την ισχύ του όχι μόνο από το γεγονός ότι οι επιβεβλημένες και συχνά ψευδείς ομαδοποιήσεις[4] οδηγούν τον δέκτη του μηνύματος να αποδεχτεί τις ανάγκες του πομπού ως αυτονόητες εις βάρος των προσωπικών του συμφερόντων αλλά και από το γεγονός ότι η συνταύτιση αποτελεί προϋπόθεση της ρητορικής αλληλεπίδρασης (Charland, 1987· Wess, 1996). Όπως χαρακτηριστικά επισημάνει ο Wess (1996: 200):

> *«Συνθέτοντας τα υποκείμενα ως συμμετέχοντες σε μια ξεχωριστή κουλτούρα, οι ταυτίσεις, λειτουργώντας στο υποσυνείδητο ή στο ασυνείδητο επίπεδο, καθιστούν δυνατή τη δραστηριότητα της πειθούς στο συνειδητό επίπεδο».*

Οι συμβατικές ρητορικές επικλήσεις χρησιμοποιούνται για να υποβοηθήσουν τη διαδικασία της συνταύτισης και, δεύτερον, η επίτευξη της ταύτισης ως κατάσταση και ιδιαίτερα η ανάδειξη (κι επιβολή) νέων ταυτοτήτων στο ακροατήριο καθιστά στη συνέχεια τις συμβατικές διαδικασίες πειθούς αποτελεσματικότερες.

Το επόμενο απόσπασμα, από ομιλία στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (01/03/2022) είναι χαρακτηριστικό μίας εμφατικής ανάδειξης του συμπεριληπτικού «εμείς» η οποία χαρακτηρίζει την διεθνή πολιτική ρητορική του Προέδρου Ζελένκσι.

4. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του «Granfallon» ως προπαγανδιστική τακτική από τους Pratkanis & Aronson, (2001): Αναφέρεται σε ομάδες αναφοράς (έσω-ομάδες) οι οποίες κατασκευάζονται για να δημιουργήσουν το αίσθημα της ταυτότητα και του ανήκειν αλλά στην πραγματικότητα οι ενωτικοί δεσμοί μεταξύ των μελών δεν έχουν κάποιο νόημα και είναι πλασματικοί. Παρ' όλα αυτά, οι δεσμοί αλληλεγγύης που δημιουργούνται μεταξύ των μελών είναι ιδιαίτερα ισχυροί. Αυτήν ακριβώς την αλληλεγγύη διαχειρίζεται ο προπαγανδιστής ο οποίος έχει δημιουργήσει ουσιαστικά την ομάδα και τα φαντασιακά δεσμά της, προς δικό του όφελος.

Απόσπασμα 6ο: *«Πολύ συχνά μας αρέσει να λέμε ότι εμείς όλοι [μαζί] θα κερδίσουμε και είμαι πολύ χαρούμενος που δεν μιλάτε μόνο γι' αυτό, αλλά και το βλέπετε. Και όλοι εμείς σίγουρα θα κερδίσουμε, είμαι θετικός γι' αυτό».*

Στην δήλωση αυτή μέσω της στρατηγικής του συμπεριληπτικού «εμείς» η Ουκρανία και η Ε.Ε. τοποθετούνται στο ίδιο στρατόπεδο και παρουσιάζονται να μάχονται μαζί σε αυτόν τον πόλεμο, μολονότι η μεν Ουκρανία δεν αποτελεί μέλος της Ε.Ε. η δε Ε.Ε. δεν συμμετέχει με στρατεύματα και σε κάθε περίπτωση δεν είναι επισήμως εμπόλεμος. Το συμπεριληπτικό «εμείς» καθιστώντας την Ε.Ε. συμμέτοχο σε μία επερχόμενη νίκη ενισχύει την συνταύτιση των δύο υπονοώντας ότι η ενίσχυση της Ουκρανίας από την Ε.Ε. είναι αυτονόητη. Με τον τρόπο αυτό οι προτεραιότητες της Ουκρανίας κανονικοποιούνται, ενώ η υποστήριξή της εκ μέρους της Ε.Ε. παρουσιάζεται όχι ως επιλογή αλλά ως ο «τρόπος με τον οποίο τα πράγματα είναι».

Στο επόμενο απόσπασμα, από ομιλία του Ζελένσκι στο κοινοβούλιο της Λετονίας, (26/05/2022) η στρατηγική του συμπεριληπτικού «εμείς» συνυπάρχει με την στρατηγική του κοινού τόπου και της συνταυτίσεως δια της αντιθέσεως:

Απόσπασμα 7ο: *«Αντιλαμβάνεστε τον αγώνα μας για ελευθερία ως δικό σας αγώνα. Και αυτό είναι αλήθεια - γιατί αυτή τη στιγμή στην Ουκρανία αποφασίζεται η μοίρα όλων μας, όλων των Ευρωπαίων. Είναι η δύναμη των όπλων στον πόλεμο που έχει εξαπολύσει η Ρωσία εναντίον της χώρας μας, εναντίον της Ουκρανίας, και ταυτόχρονα εναντίον της ελευθερίας όλων των γειτόνων της, που καθορίζει τι θα κυριαρχήσει στην Ευρώπη για τις επόμενες δεκαετίες».*

Αρχικά με την τακτική του κοινού εδάφους, ο Ζελένκσι επιχειρεί να συνταυτιστεί με το ακροατήριό του μέσα από την επισήμανση του τρόπου με τον οποίο η μάχη για την ελευθερία προσλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο τόσο από εκείνον και όσο κι από το ακροατήριό του. Ο βαθύτερος κοινός τόπος υπονοείται σε αυτό το απόσπασμα και αποτελεί το παραγωγικό αίτιο της κοινά βιωμένης εμπειρίας ομιλητή και ακροατηρίου: το ότι τόσο η Λετονία όσο και η Ουκρανία ήταν στο παρελθόν μέρος της Σοβιετικής Ένωσης και καταπιεζόταν από αυτήν, όπως κι ότι τόσο η Λετονία όσο και η Ουκρανία απειλούνται σήμερα από τη Ρωσία. Το «εμείς» εδώ λειτουργεί ως μέρος της στρατηγικής του κοινού τόπου με ομαδοποιήσεις οι οποίες αφορούν τόσο το παρελθόν (ομάδα λαών που καταπιέζονται από την Σοβιετική Ένωση) όσο και το παρόν (ομάδα κρατών που απειλούνται από τη Ρωσία). Η στρατηγική του συμπεριληπτικού «εμείς» ενεργοποιείται πλήρως όταν ο Ζελένσκι συνταυτίζει την Ουκρανία με την Ευρώπη καθιστώντας τα διακυβεύματα της σύγκρουσής της με τη Ρωσία πανευρωπαϊκά. Η διαδικασία αυτή πέρα από την συνταύτιση αποτελεί μία διαδικασία ρητορικής μεγέθυνσης των διακυβευμάτων. Η δια της αντίθεσης στρατηγική συνταύ-

τισης τροφοδοτείται μέσα από το δίπολο που δημιουργεί το συμπεριληπτικό «εμείς» το οποίο τοποθετεί στον ένα πόλο τις χώρες της Ευρώπης με τις οποίες ταυτίζεται η Ουκρανία και στον άλλο τη Ρωσία που απειλεί άμεσα τα κράτη-γείτονες της κι έμμεσα όλα τα κράτη που αποτελούν μέλη της έσω-ομάδας, εν προκειμένω της Ευρώπης.

Η Εγγλέζου (2023) σε ένα δοκίμιο ρητορικής κριτικής στο λόγο της συζύγου του Προέδρου της Ουκρανίας Ολένα Ζελένσκα, στο αμερικανικό Κογκρέσο τον Ιούλιο του 2022 καταγράψει την εκτεταμένη χρήση αυτής της στρατηγικής. Χαρακτηριστικά σημειώνει:

> ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 8ο: *«τη συχνή χρήση του α' πληθυντικού προσώπου της προσωπικής αντωνυμίας εμείς ή αλλιώς του συλλογικού εμείς. Αυτή η υπέρβαση έγινε ιδιαίτερα αισθητή, όταν αναδείχθηκε η έννοια της οικογένειας και των ηθικών υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτήν. Αμερικανοί και Ουκρανοί παρουσιάστηκαν σαν μέλη μιας συμβολικής, ευρύτερης οικογένειας» (Εγγλέζου, 2023:194-6).*

Η συγκροτητική ή καταστατική ρητορική (constitutive rhetoric) η οποία είναι κομβική για τη δημιουργία συλλογικοτήτων και την ανάδυση έσω ομάδων συνέχεται με την θεωρία της συνταύτισης αποτελώντας, τρόπο τινά, επέκταση του συμπεριληπτικού «εμείς». Η συγκροτητική ρητορική υποθέτει και ταυτόχρονα αξιώνει μια θεμελιώδη συλλογική ταυτότητα για το ακροατήριό της, προσφέροντας ένα αφήγημα που αποδεικνύει την ταυτότητα αυτή. Παράλληλα η συγκροτητική ρητορική εμπεριέχει και κάλεσμα σε δράση, η οποία με τη σειρά της επιβεβαιώνει τη θεμελιώδη συλλογική ταυτότητα. Ως θεωρία, επικεντρώνεται στη μελέτη της ρητορικής διάστασης, μια διαδικασία διαμόρφωσης ταυτότητας, όπου το κοινό καλείται να υλοποιήσει μέσω των πράξεών του μια ταυτότητα που του αποδίδεται από τον ρήτορα (Charland, 2001· 1987).

Η συγκροτητική ρητορική κατασκευάζει πολιτικά υποκείμενα μέσω διαδικασιών συνταύτισης, οι οποίες, πρώτον, παρέχουν μια συλλογική ταυτότητα για το κοινό στο οποίο απευθύνονται, δεύτερον, συγκροτούν αυτό το κοινό ως υποκείμενο στην Ιστορία και, τρίτον, απαιτούν από τα υποκείμενα αυτά να ενεργούν σύμφωνα με την ταυτότητά τους (Charland, 1987:142). Τα μηνύματα της συγκροτητικής ρητορικής, διά της εμπέδωσης μιας νέας ταυτότητας, δημιουργούν καινούργιες δυνατότητες πειθούς και δράσης. Αυτό, σύμφωνα με την Charland (1987), συχνά συνιστά μια διαδικασία προσηλυτισμού μέσα από την οποία αναδιαμορφώνονται η συνείδηση και τα «πιστεύω» των ατόμων.

Η συγκροτητική ρητορική επεκτείνει τη θεωρία της συνταύτισης μέσω της εστίασης στις καθοριστικές στιγμές (founding moments), δηλαδή στα γεγονότα-ορόσημο που διακόπτουν τους δεσμούς μας με το παλιό καθεστώς και θέτουν τα θεμέλια για την εγκαθίδρυση μιας νέας τάξης πραγμάτων. Συχνά τα γεγονότα αυτά αποτελούν

αποδιοργανωτικά επεισόδια στη ζωή μιας κοινωνίας, όπου επανακαθορίζονται οι πολιτικές σχέσεις και εγκαθιδρύονται νέες δομές εξουσίας, ενώ τα θεμελιώδη ζητήματα της πολιτικής επανέρχονται για δημόσια συζήτηση και διαπραγμάτευση του νοήματός τους (Tekin, 2016:15, 23).

Η συγκροτητική ρητορική μπορεί να επεκταθεί για να αξιοποιηθεί στη διαδικασία γένεσης κεντρικών στρατηγικών αφηγήσεων, καθώς και στην επαναδιαπραγμάτευση των ταυτοτήτων και τη δημιουργία νεών ταυτοτήτων συνεπεία κρίσιμων διεθνοπολιτικών συμβάντων. Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου αποτέλεσε ένα τέτοιο σημείο καμπής, κατά το οποίο επανακαθορίστηκαν αντιπαλότητες και συμμαχίες. Ο Ψυχρός Πόλεμος, ως στρατηγική αφήγηση, αποτέλεσε ένα συνεκτικό ερμηνευτικό σύμπαν που καθόριζε εχθρούς και φίλους, νοηματοδοτούσε και αξιολογούσε τα γεγονότα, όριζε κρίσεις, συσπείρωνε το εσωτερικό μέτωπο και καθόριζε τρόπους δράσης (Edelman 1993· Norris 1995). Νομιμοποιούσε και απονομιμοποιούσε, διαμόρφωνε εικόνες και κινητοποιούσε σε παγκόσμιο επίπεδο, καθορίζοντας τη δυνατότητα πειθούς των επιμέρους δρώντων υποκειμένων, τεκμαίροντας με αυτό τον τρόπο τη δύναμη της ρητορικής της ταύτισης έναντι της συμβατικής ρητορικής πειθούς. Η διαδικασία μέσω της οποίας κατασκευάστηκε ρητορικά κι εμπεδώθηκε μία τόσο ισχυρή διεθνοπολιτική αφήγηση αποτελεί έναν προνομιακό πεδίο για τη διερεύνηση της συγκροτητικής ρητορικής.

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022 έθεσε σημαντικά ζητήματα ασφαλείας για τις ευρωπαϊκές χώρες και ενίσχυσε την νομιμοποίηση θεσμών όπως το ΝΑΤΟ, προσδίδοντάς του έναν (νέο) ρόλο και ταυτόχρονα αναδεικνύοντας την σημαντικότητα του. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία ενεργοποιώντας το σχήμα ερμηνείας του Ψυχρού Πολέμου, αναβιώνει μία «ιδρυτική στιγμή» για το ΝΑΤΟ και τη Δύση. Έτσι «ξαναπαίζεται» η στιγμή ίδρυσης του ΝΑΤΟ ως αντίβαρου της σοβιετικής απειλής. Η ενεργοποίηση των σχημάτων ερμηνείας του Ψυχρού Πολέμου και της απειλής που συνιστά η Ρωσία αποτελεί μία επανάληψη της ιδρυτικής στιγμής του ΝΑΤΟ και ουσιαστικά μια νέα ιδρυτική στιγμή, η οποία πραγματώνεται μέσω της συγκροτητικής ρητορικής, αλλά σε διαφορετικές συνθήκες. Όπως εναργώς επισημαίνει η Charland (2001:616), η συγκροτητική ρητορική

> *«επιτάσσει τη λήψη δράσης στο όνομα αυτής της κοινής ταυτότητας και των αρχών που αντιπροσωπεύει. Η συγκροτητική ρητορική είναι κατάλληλη για "ιδρυτικές στιγμές"... Αναδεικνύεται ως μέσο για συνένωση και κινητοποίηση, συνήθως έναντι αυτού που συγκροτείται ως η απειλή, την οποία αποτελεί ο "ξένος" ή ο "άλλος"».*

Στην συνέχεια αναλύονται δύο σχετικές δηλώσεις. Η πρώτη είναι από ομιλία του Βολοντίμιρ Ζελένσκι στο Κοινοβούλιο της Ολλανδίας (01/03/2022)

Απόσπασμα 9ο: *«Μπορώ να σας εξηγήσω ευθέως τι συμβαίνει και γιατί είναι τόσο σημαντικό να είμαστε μαζί τώρα. Γιατί είναι σημαντικό για όλους μας, για όλους τους Ευρωπαίους. Για όλους όσους εκτιμούν την ειρήνη στον πλανήτη μας. Ειρήνη για την οποία έχουν αγωνιστεί εκατομμύρια άνθρωποι, γενιές Ευρωπαίων. Και η οποία καταστράφηκε από μια απόφαση, σε μια στιγμή. Έχουν γίνει τόσα πολλά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, έτσι ώστε αυτό που βιώνει η Ουκρανία αυτή τη στιγμή να μην συμβεί ποτέ ξανά. Αλλά όλα επαναλαμβάνονται. Δυστυχώς. Μέχρι στιγμής, μόνον, για μία ευρωπαϊκή χώρα, όχι για ολόκληρη την ήπειρο [...] Οι κυρώσεις πρέπει να ενισχυθούν. Μαζί με άλλες χώρες της ΕΕ, πρέπει να κάνετε ό, τι είναι δυνατόν, ώστε η Ρωσία να μην έχει τους πόρους για να συνεχίσει αυτόν τον πόλεμο [...] Κλείστε τα λιμάνια σας στα ρωσικά πλοία! Μαζί με όλες τις άλλες χώρες της ΕΕ. Σταματήστε κάθε εμπόριο με αυτή τη χώρα».*

Η θεμελιώδης συλλογική ταυτότητα που δομεί ρητορικά ο Πρόεδρος της Ουκρανίας απευθυνόμενος στα μέλη του κοινοβουλίου μιας ευρωπαϊκής χώρας, Ολλανδίας, είναι αυτή του «Ευρωπαίου». Η ειρήνη ως αξία δεν είναι μόνο πανανθρώπινη αλλά και βασικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας των ευρωπαίων που αγωνίστηκαν στο παρελθόν για να την εδραιώσουν στην ήπειρό τους. Η αξία της ειρήνης ως στοιχείο της συλλογικής ταυτότητας των ευρωπαϊκών κρατών είναι αυτή που διακυβεύεται από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία (δηλαδή σε μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα) και ως εκ τούτου το κάλεσμα για ενότητα του ομιλητή προς το ακροατήριό του, αφορά όλους όσοι είναι φορείς της συγκεκριμένης ταυτότητας. Η κοινή Ευρωπαϊκή ταυτότητα αναδεικνύεται ως μέσο για συνένωση και από κοινού κινητοποίηση εναντίον της Ρωσίας μέσα από συγκεκριμένες δράσεις. Οι δράσεις αυτές πηγάζουν από την Ευρωπαϊκή ταυτότητα και ταυτόχρονα την επιβεβαιώνουν.

Ακολουθεί ένα απόσπασμα από την πρωτολογία του πρωθυπουργού της Ελλάδας κατά τη συζήτηση στο Κοινοβούλιο της Ελλάδας την Τρίτη 1η Μαρτίου 2022 με αντικείμενο την ενημέρωση του Σώματος σχετικά με την κρίση στην Ουκρανία και τις επιπτώσεις για την Ελλάδα. Το απόσπασμα αυτό είναι ενδεικτικό και συμπεριλαμβάνεται στην ανάλυση για να δείξει τις εκφάνσεις της συγκροτητικής ρητορικής και στον λόγο άλλων πολιτικών ηγετών.

Απόσπασμα 10ο: *«Πρόκειται, συνεπώς, για μια εισβολή παράλογη, αλλά και ανιστόρητη. Είναι μια ρήξη που επιδιώκει μια λήξη, τη λήξη της περιόδου με τις περισσότερες δεκαετίες ειρήνης και ευημερίας στην Ευρώπη. Θέλω να είμαι σαφής: Η ρωσική εισβολή έχει ως στόχο να αλλάξει με τη βία την αρχιτεκτονική ασφάλειας στην Ευρώπη. Οι απειλές του Ρώσου προέδρου προς τη Σουηδία, προς τη Φινλανδία μιλούν μόνες τους. Είναι φανερό ότι εισερχόμαστε πια σε*

μια άλλη ιστορική εποχή, αντιμέτωποι με κινδύνους που πιστεύαμε πια ότι τους είχαμε ξορκίσει. Η Δύση, λοιπόν, η ευρωπαϊκή μας οικογένεια, καλείται να αναβαπτισθεί στις αξίες της, καθώς και θα τις υπερασπίζεται και θα τις ενδυναμώνει, γιατί πράγματι και από την ατλαντική αλλά και από την ευρωπαϊκή συμμαχία δεν έχουν λείψει μέχρι σήμερα ούτε οι καθυστερήσεις ούτε οι δισταγμοί. (…) Θα ξαναπώ ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε πει από αυτό το Βήμα ότι ανήκομεν στη Δύση. Εγώ θα προσέθετα ότι είμαστε και εμείς Δύση και ανήκουμε στην ελευθερία, στη δημοκρατία, στη διεθνή νομιμότητα».

Στο απόσπασμα αυτό παρατηρούνται κεντρικά στοιχεία της συγκροτητικής ρητορικής. Πρώτον, ο ομιλητής υποθέτει και αξιώνει μία θεμελιώδη συλλογική ταυτότητα για το ακροατήριό του, αυτή της Δύσης. Η Ελλάδα καθίσταται ομοούσια με τη Δύση με τη στρατηγική της διά της αντιθέσεως συνταύτισης, η οποία πραγματώνεται με την εσωτερίκευση της ρωσικής απειλής, με τη συνταύτιση μέσω αξιών και, τέλος, με τη στρατηγική του συμπεριληπτικού «εμείς», η οποία πραγματώνεται με τη μεταφορά της Δύσης ως οικογένειας («*η Δύση, η ευρωπαϊκή μας οικογένεια*») και με τη φράση «*είμαστε και εμείς Δύση*». Δεύτερον, προσφέρει μία στρατηγική αφήγηση η οποία τεκμαίρει τον θεμελιώδη χαρακτήρα αυτής της συλλογικής ταυτότητας. Τρίτον, εμπεριέχει ένα κάλεσμα σε δράση, το οποίο στηρίζεται στην ενεργοποίηση της θεμελιώδους ταυτότητας και την επιβεβαιώνει. Τέταρτον, συγκροτεί τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία ως μία καθοριστική στιγμή, ένα γεγονός-ορόσημο το οποίο εγκαθιδρύει μία νέα κατάσταση: «*Είναι μια ρήξη που επιδιώκει μια λήξη, τη λήξη της περιόδου», «να αλλάξει με τη βία την αρχιτεκτονική ασφάλειας στην Ευρώπη».*

Στην πρωτολογία του ο πρωθυπουργός απευθύνεται στα υπόλοιπα μέλη του Κοινοβουλίου, με τη ρητορικά κατασκευασμένη πεποίθηση ότι μοιράζονται, ισότιμα, την ίδια πίστη σε ανθρώπινες κοινές αξίες και ότι αυτή η πίστη τούς οδηγεί αυτονόητα σε μία κοινή ερμηνεία των γεγονότων και μία κοινή στάση της χώρας απέναντι σε αυτά. Η διαδικασία της συνταύτισης μέσω αξιών αποσκοπεί στο να θέσει το θέμα της στάσης της χώρας έναντι του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου στον χώρο της συναίνεσης και όχι σε αυτόν την νομιμοποιημένης διαφωνίας. Με τον τρόπο αυτό παράγονται οι συνθήκες για να καταδικαστούν διαφορετικές απόψεις ως αποκλίνουσες και να κολαστούν οι διαφωνούντες ως φίλα προσκείμενοι στον Πούτιν.

Η ανάλυση στην παρούσα ενότητα θέτει ορισμένα ζητήματα για περαιτέρω διερεύνηση. Το πρώτο αφορά την έκταση της χρήσης της στρατηγικής του συμπεριληπτικού «εμείς» από τον Πρόεδρο Ζελένσκι και τα επιμέρους ρητορικά μέσα με τα οποία αυτό πραγματώνεται, όπως μεταφορές και ιστορικές αναλογίες. Το δεύτερο αφορά την ανάπτυξη της συγκροτητικής ρητορικής συνεπεία της Ρωσίας στην Ουκρανία καθώς και τα χαρακτηριστικά αυτής της ρητορικής. Το τρίτο αφορά την επίδραση του συμπεριληπτικού «εμείς» και της συγκροτητικής στρατηγικής.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έκταση και η ένταση της αναπαραγωγής τους στον λόγο των ηγετών της «Δύσης» καθώς και στα εθνικά κοινοβούλια· η επίδραση που έχουν στην λήψη μέτρων πολιτικής τόσο υπέρ της Ουκρανίας όσο και κατά της Ρωσίας και τέλος την επίδραση που έχει η συγκροτητική ρητορική στην πρόσληψη εθνικού ρόλου των επιμέρους κρατών[5].

Καταληκτικό Σημείωμα.

Το παρόν κείμενο έχει ορισμένους περιορισμούς. Ο πρώτος είναι ότι δεν αποτελεί ένα τυπικό δοκίμιο ρητορικής κριτικής. Αντλεί έννοιες και στρατηγικές από το πεδίο της Ρητορικής Κριτικής αλλά δεν ακολουθεί τις συμβάσεις του πεδίου όπως συμβαίνει στις έρευνες της Εγγλέζου (2023) και της Senda-Cook (2008). Ο δεύτερος είναι ότι αξιοποιείται μόνον η θεωρία της συνταύτισης και όχι το πλήρες έργο του Burke. Δεν περιλαμβάνονται ορισμένα πολύ σημαντικά εργαλεία τα οποία έχει προσφέρει στη ρητορική κριτική όπως αυτά που Burke απορρέουν από την θεωρία του δραματισμού[6].

Στόχος του κειμένου είναι αντλώντας από το πεδίο της Ρητορικής Κριτικής να συνεισφέρει στο πεδίο της Στρατηγικής Πολιτικής Επικοινωνίας. Κι εδώ τίθεται ο τρίτος περιορισμός. Εδώ δεν παρουσιάζεται μία πλήρη και συστηματική ανάλυση περιεχομένου αλλά μία πιλοτική διερεύνηση η οποία αποσκοπεί να εξετάσει την καταλληλόλητα των αναλυτικών εργαλείων. Η αναγνώριση των στρατηγικών συνταύτισης στον διεθνοπολιτικό λόγο του Προέδρου της Ουκρανίας λειτούργησε επιβεβαιωτικά ως προς τις δυνατότητες εφαρμογής της εν λόγω θεωρίας, ενώ παράλληλα επέτρεψε τον αναστοχασμό για περαιτέρω διερεύνησή τους.

Η έρευνα συνεισφέρει στην προβληματοποίηση της θεωρίας με την ανάπτυξη ερευνητικών ερωτημάτων που μπορούν να καθοδηγήσουν την περαιτέρω έρευνα στο πεδίο.

5. Ο εθνικός ρόλος είναι η αντίληψη των πολιτικών για τους κατάλληλους προσανατολισμούς και τις λειτουργίες της κατάστασής τους προς ή μέσα στο εξωτερικό περιβάλλον (Holsti, 1970). Η έννοια του εθνικού ρόλου περιλαμβάνει τους ορισμούς των πολιτικών: πρώτον, για τα γενικά είδη αποφάσεων, δεσμεύσεων, κανόνων και ενεργειών που είναι κατάλληλα για το κράτος τους και, δεύτερον, για τις λειτουργίες που θα πρέπει να εκτελεί το κράτος τους σε συνεχή βάση στο διεθνές σύστημα (Harnisch, 2011).
6. Για την θεωρία του δραματισμού βλ. Foss (2018, κεφάλαιο 11) και McGeough & King (2017).

Βιβλιογραφία

Εγγλέζου, Φ. (2023). "Ζητώντας όπλα στο όνομα της οικογένειας και των ανθρώπων...". Η Πρώτη Κυρία της Ουκρανίας μιλά στο Κογκρέσο για τον ρωσο ουκρανικό πόλεμο. Σελ.181 – 198 στο Εγγλέζου, Φ. Η Ρητορική του Πολέμους και της Ειρήνης, Αθήνα: Ινστιτούτο Ρητορικών & Επικοινωνιακών Σπουδών Ελλάδας.

Λημνιούδη, Α. & Σουρμελή Δ. (2022). Η ρητορική αξιοποίηση της αρχής της ομοφυλίας στις ομιλίες του προέδρου της τουρκικής δημοκρατίας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στον ΟΗΕ, Το ελληνικό βλέμμα -Revista de Estudos Helênicos da UERJ, Τεύχος 11- ISSN 2526-36092.

Λημνιούδη, Α. & Σουρμελή Δ. (2024). Η ρητορική επίκληση της ομοφυλίας στον πολιτικό λόγο του πρωθυπουργού της Ελλάδας – Οι ομιλίες στον ΟΗΕ και στο Κογκρέσο. Διεθνής και Ευρωπαϊκή Επιθεώρηση, Τεύχος 52.

Λημνιούδη, Α. (2025). Ρητορικά εργαλεία της γαλλικής πολιτιστικής διπλωματίας Ιστορική αναλογία και ομοφυλία στον λόγο του ηγέτη. Στο Γκούσιος Χ., Νίκου Χ. & Σαμαράς Αθ.Ν. (Επιμ.) «Γαλλική Πολιτιστική Διπλωματία: Οι Ελληνογαλλικές Σχέσεις». Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, σειρά: «Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική» (υπό έκδοση).

Σαμαράς, Αθ.Ν. (2024), «Πολιτική Εικονοποιία στο Ελληνικό Κοινοβούλιο για την Κρίση στην Ουκρανία: Εργαλειοποιώντας Τα Δίπολα Αντιπαράθεσης», Το Ελληνικό Βλέμμα - Revista de Estudos Helenicos. UERJ - nc., Τεύχος 11-12.

Andersen, P.A. & Todd de Mancillas, W.R. (1978). Scales for the measurement of homophily with public figures. Southern Journal of Communication, 43(2), 169-179.

Burke, K. (1969/1950). A rhetoric of motives. Berkley: University of California Press.

Burke, K. (1972) Dramatism and Development, Barre, Mass.: Clark University Press.

Burke, K. (1973). The Philosophy of Literary Form: Studies in Symbolic Action. Berkeley: University of California Press.

Charland, M. (1987). Constitutive rhetoric: The case of the Peuple Quebecois. Quarterly journal of Speech, 73(2), 133-150.

Charland, M. (2001) Constitutive Rhetoric. Pp.616 – 619 in Sloane, T. O. (Ed.). (2001). Encyclopedia of rhetoric (Vol. 1). Oxford & New York: Oxford University Press.

Cheney, G. (1983). On the various and changing meanings of organizational membership: A field study of organizational identification. Communication Monographs, 342-362.

Edelman, M.J. (1993). Contestable Categories and Public Opinion. Political Communication, 10: 231-242.

Foss, S. K. (2017). Rhetorical criticism: Exploration and practice. Long Grove, IL: Waveland Press.

Harnisch, S. (2012). Conceptualizing in the minefield: Role theory and foreign policy learning. Foreign Policy Analysis, 8(1), 47-69.

Hochmuth, M. (1952). Kenneth Burke and the «new rhetoric». Quarterly Journal of Speech, 38(2), 133-144.

Holsti, K.J. (1970). National role conceptions in the study of foreign policy. International studies quarterly, 14(3), 233-309.

Jasinski, J. (2001). Sourcebook on rhetoric; Key Concepts in Contemporary Rhetorical Studies Thousand Oaks: Sage Publications.

Lazarsfeld, P. F. & Merton, R. K. (1954). Friendship as a social process: A substantive and methodological analysis. Pp. 18 – 66. in Berger, M. (ed). Freedom and Control in Modern Society. New York: Van Nostrand.

McCroskey, J. C., Richmond, V. P., & Daly, J. A. (1975). The development of a measure of perceived homophily in interpersonal communication. Human Communication Research, 1(4), 323-332.

McGeough, R.E. & King, A. (2017). Dramatism and Kenneth Burke's pentadic criticism. pp.155 - 175 in Kuypers, J. A. (Ed.). Rhetorical criticism: Perspectives in action, Third Edition. Lanham: Rowman & Littlefield.

Norris, P. (1995). The restless searchlight: Network news framing of the post-Cold War world. Political Communication, 12(4), 357-370.

Pratkanis, A. R., & Aronson, E. (2001). Age of propaganda: The everyday use and abuse of persuasion. Macmillan.

Rogers, E. M., & Bhowmik, D. K. (1970). Homophily-heterophily: Relational concepts for communication research. Public opinion quarterly, 34(4), 523-538.

Rogers, E.M. and Shoemaker, F.F. (1971) Communication of Innovation: A Cross-Cultural Approach. 2nd Edition, The Free Press, New York.

Sanbonmatsu, A. (1971). Darrow and Rorke's use of Burkeian identification strategies in New York vs. Gitlow. Communications Monographs, 38(1), 36-48.

Senda-Cook, S. (2008). Fahrenheit 9/11's Purpose-Driven Agents: A Multipentadic Approach to Political Entertainment. K.B. Journal, 4(2) https://www.kbjournal.org/senda-cook.

Tekin, S. (2016). Founding Acts: Constitutional Origins in a Democratic Age. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Trent, J. S. (1971). Richard's methods of identification in the presidential campaigns of 1960 and 1968: A contevt analysis. Communication Quarterly, 19(4), 23-30.

Walton, D.N. (1998). Ad Hominem Arguments. Alabama: University of Alabama Press.

Wess, R. (1996). Kenneth Burke: Rhetoric, subjectivity, postmodernism. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Williams, D. C. (2013). Consubstantiality. Pp.139-140 in Enos, T. (Ed.). Encyclopedia of rhetoric and composition: Communication from ancient times to the information age. New York: Routledge.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Παλιά και νέα Μέσα, και ο πόλεμος στη Γάζα

Παλαιστινιακό: «Από το ποτάμι μέχρι τη θάλασσα» Συνδηλώσεις και σκηνοθεσίες ενός κοινού αφηγήματος σε αγώνα επικράτησης στα διεθνή μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Νίκος Ναγόπουλος

Περίληψη

Το «από το ποτάμι μέχρι τη θάλασσα» συμπυκνώνει το περιεχόμενο εθνικοθρησκευτικών μύθων και παγιωμένων ιδεολογιών, ως κοινό σύνθημα αντιπάλων, ενώ ο συμβιβασμός και η διαπραγμάτευση ενέχει το στοιχείο της υποχώρησης και της προδοσίας. Η επίλυση ενός πολιτικού προβλήματος είτε με την απολυτοποίηση εκατέρωθεν αφηγημάτων και τη διεκδίκηση του ίδιου γεωγραφικού χώρου, είτε με τη δημιουργία δύο ξεχωριστών κρατών πρέπει να ικανοποιεί δύο προαπαιτούμενα. α. Το υπαρξιακό ζήτημα και την ασφάλεια των πληθυσμών (Ισραήλ). β. Το ζήτημα της δικαιοσύνης (Παλαιστίνη). Πώς θα αντιμετωπιστεί η ανασφάλεια; Πώς θα επικρατήσει η δικαιοσύνη; Καθώς συγκρούονται τα παραπάνω προαπαιτούμενα ενώ η βιαιότητα και ο πόλεμος απολυτοποιούν αυτά τα αφηγήματα, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αναπαράγουν απόλυτα διακριτές μεροληπτικές πραγματικότητες. Ταυτόχρονα, η απουσία ενός κοινού αφηγήματος επιβεβαιώνει την αποτυχία του διεθνούς παράγοντα που παρουσιάζεται εξαιρετικά διασπασμένος ανάμεσα σε λύσεις που προωθούν τη συνύπαρξη (Coexistence), τη γεφύρωση «Bridging», τον διαχωρισμό «Seperation» ή τη Συνομοσπονδία (Confederation). Επιπλέον, η επιδίωξη υπερίσχυσης σε μια πολιτική και στρατιωτική διαμάχη ανάμεσα στην ισλαμιστική οργάνωση της Χαμάς και στους υπερ-ορθόδοξους Εβραίους κρίνεται σε μεγάλο βαθμό από τη δύναμη επιρροής στα ΜΜΕ και στα ΜΚΔ. Το θυσιαστήριο αμάχων και ομήρων που προκλήθηκε με μια ανίερη τελικά συνεργασία ηθικών αυτουργών και φυσικών εκτελεστών φαντάζει σαν μια υποσημείωση στην υπεράσπιση του ιδίου τελικά αφηγήματος των ηγεσιών των δυο πλευρών και των υποστηρικτικών τους ΜΜΕ και ΜΚΔ.

Εισαγωγή

Οι εθνικές αφηγήσεις και οι μύθοι είναι απαραίτητα στοιχεία για ορισμένες μορφές συλλογικής δράσης, οι ιδρυτικοί τους συμβολισμοί συνοδεύονται σκοπίμως από υπεραπλουστευμένα αντιληπτικά σχήματα, ενώ οι ερμηνείες τους διαφοροποιούνται ανάλογα με τις εθνοτικές, ιδεολογικοπολιτικές, θρησκευτικές προτιμήσεις διαφορετικών ομάδων. Το σύνθημα «From the river to the sea, Palestine will be free», δηλαδή «από τον ποταμό (σ.σ. Ιορδάνη) μέχρι τη θάλασσα (Μεσόγειο), η Παλαιστίνη θα είναι ελεύθερη» είναι ανοιχτό σε μια σειρά από ερμηνείες. Από τη γενοκτονία μέχρι τη δημοκρατική συνύπαρξη. Σε κάθε περίπτωση αυτό το σύνθημα υπερασπίζεται την ιδέα της δημιουργίας ενός μόνο κράτους σε όλη τη γεωγραφική περιοχή της Παλαιστίνης, το οποίο διεκδικούν απόλυτα και ανοιχτά πλέον τόσο οι Ισραηλινοί όσο και οι Άραβες Παλαιστίνιοι, αφού οι ηγεσίες τους φρόντισαν με πράξεις βίας να κλείσουν κάθε περιθώριο διαλόγου. Στην όξυνση αυτής της διαμάχης διακρίνεται η απόσυρση της διεθνοπολιτικά επικρατούσας άποψης περί δημιουργίας ενός δεύτερου Παλαιστινιακού κράτους, δίπλα στο κράτος Ισραήλ.

Αν και με διαφορετικούς τρόπους προβολής αξιώματος ισχύος, ο στόχος είναι κοινός, η επικράτηση με όσα μέσα διαθέτει η κάθε πλευρά. Από τη μια με υπερεξοπλισμούς και ένα κράτος ταγμένο σε ένα δόγμα ασφάλειας με οποιοδήποτε κόστος για το ίδιο και οποιοδήποτε πλήγμα για τον εχθρό, με το αφήγημα ότι η όποια υποχώρηση από αυτό το δόγμα είναι ταυτόχρονα και ο απόλυτος υπαρξιακός του κίνδυνος. Από την άλλη με το θυσιαστήριο αμάχων που προετοιμάζουν και επιβάλλουν αυταρχικές και μισαλλόδοξες ηγεσίες, οι οποίες δε λογοδοτούν, καθώς και με χειραγωγήσιμους και αδιαφοροποίητους πληθυσμούς, με ανύπαρκτες εσωτερικές δυνάμεις που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μια ισχυρή κοινωνία πολιτών.

Δυο κοσμοεικόνες (Weltbilder) (Κονδύλης, 1991), δύο σκόπιμα ενορχηστρωμένες ηθικοπολιτικές παραμορφώσεις επιχειρούν να διαμορφώσουν δύο ξεχωριστές πραγματικότητες, μεταμφιέζοντας περίτεχνα συγκεκριμένες υποκειμενικές ή συλλογικές αξιώσεις σε απόλυτα κανονιστικά ιδεώδη χρησιμοποιώντας κάθε ιδεολογικό ή και υλικό μέσο που είναι απαραίτητο για την υπερίσχυση σε έναν αέναο αγώνα επικράτησης. Η μετα-αλήθεια θριαμβεύει, η αντικειμενική και επιστημονική γνώση σχετικοποιείται και υποτιμάται (Blackburn, 2019) ενώ με την εκρηκτική χρήση των ΜΚΔ διαμορφώνεται μια επιλεκτική πραγματικότητα.

Συγκεκριμένα, μετά το επιχειρησιακά αποτρόπαιο και πολιτικά στοχευμένο χτύπημα της Χαμάς, η οργάνωση χαρακτηρίζει την πράξη αυτή ως «ένδοξη», καθώς ο σκοπός της διεθνοποίησης του Παλαιστινιακού ζητήματος από τα ΜΜΕ και ΜΚΔ και η ανάδειξή του στην κορυφή της παγκόσμιας ατζέντας επετεύχθη. Η ισλαμιστική οργάνωση προεξοφλούσε αυτήν τη χωρίς μέτρο γενικευμένη αντίδραση του Ισραήλ και την αδιάκριτη άσκηση βίας εναντίον κυρίως του άμαχου πληθυσμού της Γάζας

και ότι οι πράξεις αυτές με τα πολλαπλάσια θύματα σε καθημερινή τηλεοπτική κάλυψη θα επισκίαζαν τις βιαιότητες που η ίδια είχε προκαλέσει και θα εξέθετε έτσι τη μιλιταριστική βία του Ισραήλ στη διεθνή κοινή γνώμη.

Πράγματι, τη βαρβαρότητα και τα εγκλήματα του πρώτου χτυπήματος ακολούθησαν οι κατά συρροή δολοφονίες αμάχων, και μάλιστα αδιάκριτα, μέσα στις κατ' ευφημισμό «ζώνες ασφαλείας», όπου θα έπρεπε να προστατεύονται. Η υποψία ότι ανάμεσά τους εμφιλοχωρούν κάποιοι από τους πρωταίτιους του μακελειού της 7ης Οκτωβρίου δε δημιουργεί πρόβλημα, επιχειρησιακό, ηθικό, ανθρώπινο, όταν με ένα χτύπημα θανατώνονται δεκάδες άμαχοι, ούτε επίσης δικαιϊκό, κατά πόσο δηλαδή λαμβάνονται από τα εμπόλεμα μέρη τα κατάλληλα μέτρα με σκοπό την προστασία των αμάχων (Καρατζιάς κ.ά., 41 επ.). Η φρίκη είναι τέτοιου μεγέθους που λειτουργεί αποτρεπτικά έως και ενοχικά σε οποιαδήποτε απόπειρα υπέρβασής της για μια ανάλυση της θηριώδους εξέλιξης αυτής της σύγκρουσης, πέρα από το ότι κάθε χρήση βίας –ανεξαρτήτως της αρχικής νομιμοποίησής της– έχει όρια που θέτει το διεθνές δίκαιο (Μαρούδα, 2004).

Στρατηγικά, η επιτυχία της επιχείρησης ήταν συνάρτηση της δυνατότητας επικράτησης της εικόνας και του μηνύματος που θα συνδεόταν με το ηχηρό σύνθημα «Ελεύθερη Παλαιστίνη», το οποίο χαίρει συμπάθειας διεθνώς,[1] παρότι δεν εννοεί το δικαίωμα ίδρυσης δεύτερου κράτους, αλλά όλη τη γεωγραφική περιοχή της Παλαιστίνης «από τον Ιορδάνη ποταμό μέχρι τη Μεσόγειο θάλασσα», που περιλαμβάνει ωστόσο και το κράτος Ισραήλ που πρέπει να αφανιστεί. Στο πλαίσιο αυτό και παρά το γεγονός ότι στη Λωρίδα της Γάζας επικρατεί η απόλυτη ένδεια, η ενεργοποίηση και η προβολή ισχύος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τις Παλαιστινιακές οργανώσεις ήταν εντυπωσιακή, με τις αποτρόπαιες εικόνες των εγκλημάτων να εγγράφονται στη συνείδηση των ανθρώπων σε όλη την υφήλιο. Αποδείχθηκε ότι στον τομέα των πληροφοριών και των ΜΚΔ η Χαμάς είχε δημιουργήσει έναν ισχυρό και καλά λειτουργικό μηχανισμό προπαγάνδας με σκοπό να κινητοποιήσει τους υποστηρικτές της, να στρατολογήσει νέους και να δημιουργήσει συμπάθεια. Η στρατηγική «όσο χειρότερο, τόσο το καλύτερο» αφαιρετικά είναι μια υπενθύμιση για τα εγκλήματα που προηγούνται πάντα από την άλλη πλευρά.[2] Ειδικά στις συνθήκες

1. Για παράδειγμα, μετά το χτύπημα της Χαμάς, το hashtag *#GazaUnderAttack* συγκέντρωσε εκατομμύρια tweets και retweets. Συγγραφείς, ακτιβιστές, δημοσιογράφοι, κινηματογραφιστές και τακτικοί χρήστες σε όλο τον κόσμο υποστηρίζουν αναρτήσεις που περιέχουν hashtags όπως «FreePalestine» και «IStandWithPalestine» ενώ το *#freepalestine* βρίσκεται σε 39 φορές περισσότερες αναρτήσεις στο Facebook από το *#standwithisrael*. Στο *Instagram*, τα φιλοπαλαιστινιακά hashtag βρίσκονται σε 26 φορές περισσότερες αναρτήσεις από αυτές που υποστηρίζουν το Ισραήλ.

2. Στην αρχή της πρόσφατης σύγκρουσης, η Χαμάς ανέφερε απευθείας τη δολοφονία περισσότερων από 1.400 Ισραηλινών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, επιδεικνύοντας έτσι τις στρατιωτικές της ικανότητες και τον ιδεολογικό φανατισμό της στους υποστηρικτές της. Επίσης, το κανάλι *Telegram* της ομάδας τριπλασιάστηκε σε ακολούθους (από 340.000 σε 1,3 εκατομμύρια, ενώ η μέση ανάρτησή του δεκαπλασιάστηκε). Ομοίως, ο λογαριασμός του *Al-Qassam Brigades* αυξήθηκε από 205.000 συνδρομητές στις 7 Οκτωβρίου σε 619.000 στις 12 Οκτωβρίου με αυξητικές τάσεις.

μιας ταχέως αναπτυσσόμενης και υψηλής προσοχής σε συγκρούσεις στο πεδίο, οι δημοσιογράφοι συχνά προσπαθούν να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους για ειδήσεις ακόμη και με βάση τις πληροφορίες που διαδίδονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με μικρή αξιοπιστία, και η Χαμάς είναι έμπειρη στο να το εκμεταλλεύεται αυτό.

Έτσι κερδίζοντας σε δεύτερο χρόνο τη διεθνή συμπάθεια, καταγγέλλοντας για δεκαετίες το σιωνιστικό κράτος που χρησιμοποιεί ωμή βία στις κατεχόμενες περιοχές, η ισλαμιστική οργάνωση επένδυσε επικοινωνιακά και πολιτικά στο αφήγημα της ελεύθερης Παλαιστίνης, ανεξάρτητα από το εάν το μεγαλύτερο μέρος της κοινής γνώμης το κατανοεί ως διεκδίκηση των Παλαιστινίων για τη δημιουργία Παλαιστινιακού κράτους δίπλα στο κράτος Ισραήλ, που προφανώς δεν εντάσσεται κάτι τέτοιο προγραμματικά στην ατζέντα της ισλαμιστικής οργάνωσης. Στο πεδίο αυτής της παραμορφωμένης εικόνας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης διαδραματίζουν ακόμη πιο σημαντικό ρόλο από τα παραδοσιακά κανάλια των μέσων ενημέρωσης στη διάδοση μηνυμάτων της Χαμάς, και συχνά χρησιμοποιούνται επιδέξια για να επηρεάσουν και τα παραδοσιακά μέσα.[3]

Ακριβώς το ίδιο αφήγημα ως προς τη διεκδίκηση όλου του γεωγραφικού χώρου προβάλλεται, ανοικτά πλέον, σε φιλικά προς το Ισραήλ ΜΜΕ και κατισχύει ως απόλυτη διαχείριση μιας υπαρξιακής απειλής για το υφιστάμενο κράτος του Ισραήλ, το οποίο επικαλούμενο παρόμοιες αφορμές και τρομοκρατικές ενέργειες εναντίον των πολιτών του, αξιοποιεί το μομέντουμ και επιχειρεί να δικαιολογήσει τη διεκδίκηση του γεωγραφικού του χώρου σε Γάζα και Δ. Όχθη (Σαμάρεια και Ιουδαία) ασκώντας ασύμμετρη βία με τεράστιο αριθμό θυμάτων. Και εδώ υπερισχύει η πατριωτικά επιλεκτική δημοσιογραφία[4] όπως και η συστηματική προσπάθεια διαμόρφωσης των αντιλήψεων και χειραγώγησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς και δράσης.

3. Η Χαμάς έχει χρησιμοποιήσει διάφορες τεχνικές προπαγάνδας κατά τη διάρκεια προηγούμενων πολέμων καθώς και σε πιο ειρηνικές περιόδους, οι οποίες ήταν αποτελεσματικές. Αναφέρουμε π.χ. την εφημερίδα *Filastin*, τον τηλεοπτικός και ραδιοφωνικό σταθμό *Al-Aqsa*, καθώς και διάφορες πλατφόρμες ΜΚΔ. Πολλά προγράμματα αποτελούνται κυρίως από προπαγανδιστικές ειδήσεις, αλλά και παιδικά προγράμματα, όπως η σειρά κινουμένων σχεδίων του Tomorrow's Pioneers, (The TV Show that Brainwashed Children : Nick Crowley: Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive) η οποία παρουσιάζει έναν χαρακτήρα σαν τον Μίκυ Μάους που προωθεί την κουλτούρα και την εκπαίδευση μαρτύρων, στρατολόγηση παιδιών για να γίνουν ένοπλοι μαχητές και βομβιστές αυτοκτονίας, την τζιχάντ καθώς και τη θρησκευτική ψυχαγωγία. Ο τρόπος με τον οποίο η Χαμάς ανέπτυξε την υποδομή των μέσων ενημέρωσης και την οργάνωση της αντίστασης έχει διαποτίσει και τον λόγο έκφρασης των Μέσων Ενημέρωσης που ελέγχει.

4. Με λίγες εξαιρέσεις, όπως η ιστορική εφημερίδα *Haaretz* η οποία μετά από κατηγορίες που δέχθηκε από την κυβέρνηση, δήλωνε δια εκπροσώπων της ότι δε θα υποχωρήσει και δε θα μετατραπεί σε κυβερνητικό φυλλάδιο που δημοσιεύει μηνύματα εγκεκριμένα από την κυβέρνηση και τον ηγέτη της.

Η ενορχήστρωση της παραταξιακής αλήθειας

Ανεξάρτητα από την ιστορική αλήθεια, την αναγωγή στην αποικιοκρατία, την αμεροληψία, την εγκυρότητα των επιχειρημάτων και τα δημοσιογραφικά ποιοτικά κριτήρια, η ερμηνευτική μιντιακή κυριαρχία ανήκει στο φιλοπαλαιστινιακό αφήγημα, κυρίως με επίκληση στους ανθρωπιστικούς παράγοντες. Το δίκαιο διαβάζεται και κρίνεται σε μεγάλο βαθμό από τον αριθμό των θυμάτων. Κάτι που αντικρούεται συχνά με το επιχείρημα, ότι επειδή για παράδειγμα οι Γερμανοί είχαν στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο περισσότερα θύματα από τους Αγγλογάλλους αυτό σημαίνει ότι είχαν το δίκαιο με το μέρος τους; Παρόλα αυτά η σύγκριση είναι ατυχής. Όπως και η συζήτηση το ότι εάν θα είχε τελικά το Ισραήλ το δίκαιο με το μέρος του εάν αντιδρούσε με αυτοσυγκράτηση, χωρίς άσκηση ασύμμετρης βίας και έμενε η εικόνα των σφαγιασθέντων από τη Χαμάς ανθρώπων και ομήρων.

Ωστόσο, πόσο μπορεί να νομιμοποιούνται εκ των υστέρων τα εγκλήματα της Χαμάς αποκλειστικά από το ότι τα εγκλήματα από την άλλη πλευρά είναι πολλαπλάσια ή από την επωδό ότι «δεν υπάρχει ειρήνη χωρίς δικαιοσύνη», όταν η τελευταία προσδιορίζεται αποκλειστικά από την απολυτότητα του ενός ή του άλλου αφηγήματος; Θα ήταν ύβρις να αγνοηθεί η ασύμμετρη αντίδραση, το καθεστώς κατοχής και να περιορίζονται οι κατά τα άλλα εμβριθείς αναλύσεις και υποστηρικτικές παραστάσεις από τη μεριά του Ισραήλ[5] σε κυνικά διαπιστωτικά συμπεράσματα μιας αποκλειστικά διεθνοδικαιϊκής ανάγνωσης υπεράσπισης της ασφάλειας ενός κράτους και των πολιτών του νομιμοποιώντας ένα τέτοιου μεγέθους ασύμμετρο δικαίωμα αυτοάμυνας με δεκάδες χιλιάδες θύματα.

Παρά ταύτα, πίσω από την κυριαρχία της εικόνας που αποκαλύπτει γυμνή τη βαρβαρότητα και ένα νέο είδος πολέμου που συνεχίζεται με τον θάνατο και την ομηρία χιλιάδων αμάχων σε στρατιωτικές επιχειρήσεις και σε τρομοκρατικές επιθέσεις, υπάρχουν ζητήματα που μάλλον μας διαφεύγουν. Και μας διαφεύγουν διότι η βαρβαρότητα των εγκλημάτων σε συνδυασμό με τη διασπορά του φόβου ως εργαλείου υποταγής των πολιτών και καταστολής της ελευθερίας του λόγου διατηρούν έναν παράλληλο σκοπό, να επισκιάσουν και να αποτρέψουν προσπάθειες συνεννόησης και διευθέτησης ζητημάτων που λιμνάζουν, ενώ η απροθυμία αντιπάλων και η αναποφασιστικότητα της διεθνούς κοινότητας επιτρέπει τον χρόνο να είναι δραματικά τιμωρός. Αυτό επιχειρούν οι σημερινές ηγεσίες των δύο πλευρών που επιβιώνουν ακριβώς μέσα από την κλιμάκωση και τις εφιαλτικές συνέπειες από την άσκηση βίας προκαλώντας ένα θυσιαστήριο αμάχων.

5. Όπως π.χ. στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο αντικρούοντας το Ισραήλ τις κατηγορίες για εγκλήματα που διέπραξαν μέλη της πολιτικής ηγεσίας του κατά αμάχων https://www.un.org/unispal/document/icc-arrest-warrant-netanyahu-21nov24/.

Το κυριότερο αφορά τη δραματική υποχώρηση ενός κοινού αφηγήματος αναγνώρισης των δύο λαών για την ειρήνη που είχε συνδεθεί με τη δημιουργία ενός κράτους για τους Παλαιστίνιους, και άρχισε να οικοδομείται στις αρχές του 1990, έστω και με την εκατέρωθεν δυσπιστία μερών των δύο πλευρών. Στο Όσλο μπορεί να μη βρέθηκε η ιδανική λύση για τη δημιουργία δύο κρατών, ήταν όμως μια αρχή, η διαπραγμάτευση ήταν ανοιχτή, τα φανατικά αφηγήματα μετριάστηκαν. Όχι όμως και οι πιο ριζοσπαστικοποιημένοι οπαδοί τους. Δυστυχώς η ιστορία δεν τους αγνοεί γιατί η εμπειρία δείχνει ότι μεμονωμένοι ή κατευθυνόμενοι φανατικοί και διαταραγμένοι αποδεικνύονται πρωταγωνιστές εξελίξεων που άνοιξαν τον δρόμο για τη χάραξη αυταρχικών κρατικών πολιτικών και την ανάδειξη ολοκληρωτικών οργανώσεων, όπου αναμιγνύονται το μίσος για τη συνύπαρξη τόσο με κρατική καταστολή όσο και με δογματικά θρησκευτικά ιδεώδη που παγιδεύουν αγνά συναισθήματα ανθρώπων. Έτσι, η διάχυτη δυσπιστία με τον χρόνο εκφράστηκε με τη δολοφονία ή τον εκβιασμό πρωταγωνιστών αυτού του σχεδίου και κατέληξε σε γενικευμένη μισαλλοδοξία. Οι εξελίξεις αυτές ήταν αποτέλεσμα της επικράτησης σήμερα ακραίων οργανώσεων από τη μια και ακροδεξιών συνασπισμών από την άλλη που όχι μόνο υπονομεύουν όποιες προσπάθειες αναλαμβάνονται για επίλυση του χρόνιου προβλήματος, αλλά αξιώνουν και ηθική νομιμοποίηση σε εγκλήματα που διαπράττουν απέναντι σε άμαχους πολίτες, καθώς επίσης αναζητούν υποστήριξη από διεθνείς οργανισμούς, κυβερνήσεις κρατών και κινήματα πολιτών.

Εγκλήματα που επιχειρούν να δικαιολογήσουν από τη μια πλευρά στο όνομα της δικαιοσύνης, αφήνοντας να εννοηθεί ότι όσο βαρύτερα τα εγκλήματα τόσο υπερέχει η υπεράσπιση στα αιτήματα του αδύναμου, αλλά και η ερμηνεία που δίνουν οι ίδιοι οι αυτοαποκαλούμενοι προστάτες των θυμάτων. Έτσι, το δίκαιο αίτημα για τη δημιουργία Παλαιστινιακού κράτους ερμηνεύεται από τη Χαμάς ως «όλα τα εδάφη δικά μας, από τον Ιορδάνη έως τη Μεσόγειο» λοιδορώντας οποιαδήποτε σοβαρή διαπραγμάτευση και εμμένοντας (υποκρύπτοντας βέβαια τις αληθινές της προθέσεις) σε ένα ανυποχώρητο αφήγημα, που έχει παγιωθεί ως καταστατική και προγραμματική για την οργάνωση δέσμευση και αφορά την ίδρυση ενός αραβικού ισλαμικού κράτους στη γεωγραφική περιοχή της Παλαιστίνης με τον ταυτόχρονο αφανισμό του κράτους Ισραήλ, την υπόσταση του οποίου δεν αναγνωρίζει.

Επενδύει έτσι η οργάνωση στο ότι η διεθνής κοινότητα μπορεί με την ευαισθησία της για τις σφαγές στη Γάζα από τη μιλιταριστική μηχανή του Ισραήλ να συμπαραταχθεί αρχικά με μια ιδέα περί ίδρυσης ενός δεύτερου Παλαιστινιακού κράτους, ενώ στην ουσία η ίδια η οργάνωση φροντίζει επιμελώς η υποστήριξη αυτή της διεθνούς κοινής γνώμης να εξυπηρετεί τα δικά της σχέδια για την επιβολή ενός θεοκρατικού πολιτικού συστήματος, μιας ισλαμικής κυριαρχίας σε όλη την περιοχή, μακριά από τα ντροπιαστικά σύνορα μιας οντότητας στο πλαίσιο των συμφωνιών του Όσλο. Με αυτόν τον τρόπο περιθωριοποιεί την κοσμική Φατάχ που συμμετείχε σε διαπραγματεύσεις

για τη δημιουργία δεύτερου κράτους και την Παλαιστινιακή Αρχή στη Ραμάλα, στη Δ. Όχθη, που είναι αναγνωρισμένη διεθνώς και εξακολουθεί να είναι ο θεσμικός συνομιλητής των εξελίξεων - ενώ εκκρεμεί η διευθέτηση ενίσχυσης της κρατικής οντότητας που εκπροσωπεί, καθώς συνεχίζει να αποτελεί έδαφος υπό κατοχή μετά το 1967.

Η ειρήνη ως βέβηλη πράξη

Η όλη επιχείρηση της 7ης Οκτωβρίου με σκηνοθετικά ευρήματα από το αρχείο του «ισλαμικού κράτους» με ηρωικές προβολές μαχητών, είχαν και τον χαρακτήρα της εσωτερικής προπαγάνδας προς τους Άραβες Παλαιστίνιους, για το ποιος είναι ισχυρός και αντιστέκεται και ποιος (Παλαιστινιακή Αρχή) συνδιαλέγεται με τους εχθρούς. Μια ένδειξη ισχύος και συμβολισμός επικράτησης της στρατιωτικής πτέρυγας της Χαμάς μερικά χρόνια μετά τη δεύτερη Ιντιφάντα (Αλ-Άκσα) και τον εμφύλιο των δύο οργανώσεων που είχε εκατοντάδες θύματα και οδήγησε στην εκδίωξη αξιωματούχων της Φατάχ από τη Γάζα. Μετά απ' αυτό η Χαμάς υποσχέθηκε όχι μόνο την πολιτική απελευθέρωση αλλά και θρησκευτική λύτρωση, καθώς η παλαιστινιακή γη, η κατεχόμενη από απίστους αγιοποιείται, αναμιγνύοντας έτσι συμβολικά τον πολιτικό αγώνα με τον ισχυρό θρησκευτικό δογματισμό και τη λύτρωση που προσφέρει η ισλαμιστική Τζιχάντ. Το στοιχείο του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, όχι ο φόβος αλλά η λατρεία του να γίνει κανείς μάρτυρας (μικρά παιδιά που κοινωνικοποιούνται λατρεύοντας τον θάνατο των μαρτύρων, φωτογραφισμένα με στολές, μαντήλες στο μέτωπο και βαρύ εξοπλισμό στα χέρια) γίνεται έτσι το εύφλεκτο υλικό του αγώνα, ενώ ο συμβιβασμός και η διαπραγμάτευση ενέχει το στοιχείο της υποχώρησης και της προδοσίας.

Φυσικά εδώ οι κανόνες και οι περιορισμοί του διεθνούς δικαίου για δολοφονίες, ομηρία ανθρώπων και εξτρεμισμό, ακόμα και στην περίπτωση που η οργάνωση επικαλείται εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα (Μπρεδήμας, 2024), χωρίς βέβαια εξουσιοδότηση από την επίσημη θεσμική εκπροσώπηση του κράτους της Παλαιστίνης, ούτε καν συζητούνται. Η επιχείρηση της 7ης Οκτωβρίου συνοδεύτηκε από ακραία βαρβαρότητα με έναν στρατηγικό στόχο. Να αποτραπεί οποιαδήποτε συνέχιση της προσπάθειας διπλωματικής ομαλοποίησης ανάμεσα στο Ισραήλ και στα αραβικά κράτη που συνήψαν σύμφωνο ειρήνης με αυτό. Να δημιουργηθεί ταυτόχρονα ένα ηθικοθρησκευτικό ζήτημα στα αραβικά κράτη, αφού η οργάνωση προεξοφλούσε την χωρίς μέτρο γενικευμένη αντίδραση του Ισραήλ και την αδιάκριτη άσκηση βίας εναντίον κυρίως του άμαχου πληθυσμού που είναι ανακατεμένος με μαχητές στους οικισμούς της Γάζας. Ήταν δεδομένο ότι οι επιχειρήσεις θα διεξάγονταν σε αστικό οικιστικό περιβάλλον και τελικά η αντεπίθεση του Ισραήλ θα φαινόταν ότι δεν θα ήταν μόνο εναντίον της Χαμάς αλλά κυρίως κατά των Αράβων Παλαιστινίων, ωσάν οι επιχειρήσεις της να ήταν αποδοτέες σε αυτό το ίδιο Παλαιστινιακό κράτος. Κάτι

βέβαια που δεν ισχύει, καθώς η πολιτική διακυβέρνηση της Παλαιστινιακής Αρχής δεν αφορά τη Γάζα, της οποίας τον έλεγχο δεν έχει από το 2006[6].

Η ειρήνη αποτελεί επίσης βέβηλη πράξη και για τον υπερορθόδοξο εξτρεμιστικό σιωνισμό για τον οποίο οποιαδήποτε παραχώρηση γης από τα πατροπαράδοτα χώματα του Ισραήλ θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ακόμα και με βία, διότι η προάσπιση της ιερότητας αυτών των εδαφών είναι πάνω από τον νόμο και έτσι καθαγιάζεται και εδώ ο φονταμενταλισμός και η τρομοκρατία ως ιερή αντίσταση. Οι εποικισμοί στη Δ. Όχθη περιβάλλονται έτσι από μια μεσσιανική ιδεολογία και οι πιστοί έποικοι γίνονται στρατιώτες. Για να κατανοήσει κάποιος τι έχει διαπραχθεί, αρκεί να προσεγγίσει κοινότητες παράνομων οικισμών που έχουν μετατραπεί σε πόλεις με τεράστια οικοδομική επέκταση μέσα από δραστηριότητες Real Estate στις ΗΠΑ, Καναδά κ.λπ. για όσους Εβραίους της διασποράς επιθυμούν να εποικίσουν σε γη της Δ. Όχθης, Ή να μιλήσει με Εβραίους πρώην έποικους, ριζοσπαστικοποιημένους και ακροδεξιούς που εκριζώθηκαν με τη βία από τη Γάζα από το ίδιο το ισραηλινό κράτος και τον στρατό, και θεωρούν ακόμη και την κυβέρνηση Νετανιάχου υποχωρητική.

Όπως και οι μαχητές της Χαμάς, είναι και εδώ ένας κόσμος μιας αδιαπραγμάτευτης στάσης ζωής, ορμώμενης από θρησκευτικά οράματα, αναμεμιγμένα με τη μυθοπλασία της ιερότητας τη γης και του ανυποχώρητου πολιτικοθρησκευτικού αγώνα. Η δημοκρατία και τα δικαιώματα στους δύο αυτούς φονταμενταλισμούς δεν είναι τίποτε παραπάνω από φαύλες δυτικές αξίες και η αναγνώριση της διαφορετικότητας σηματοδοτεί τη διάβρωση του αξιακού τους κώδικα. Ως μόνη αξία προβάλλεται η εσχατολογική θεία προσμονή για την κατίσχυση μιας έννοιας της δικαιοσύνης που συνδέεται με την κατάκτηση ή τη διατήρηση της ιδιοκτησίας του εδάφους, η προσβολή του οποίου από αλλότρια κατοχή είναι κυρίως αποτρόπαια βέβηλη πράξη.

Να διευκρινιστεί εδώ ότι η σύγκρουση δεν αφορά δύο κράτη, Ισραήλ και Παλαιστίνη, αλλά ένα κράτος από τη μια και μια οργάνωση από την άλλη, όπου η τελευταία δεν ταυτίζεται με οντότητα παλαιστινιακής εκπροσώπησης και δεν αποτελεί καν θεσμικό συνομιλητή, ενώ ούτε και η ίδια επιθυμεί κάτι τέτοιο. Πρόκειται για ένα ριζοσπαστικό κίνημα με απόλυτους αγωνιστικούς στόχους το οποίο βρίσκεται εκτός πλαισίου διαπραγματεύσεων. Από την άλλη, τα εγκλήματα της κυβέρνησης του Ισραήλ, η συλλογική και αδιάκριτη τιμωρία μαχητών της Χαμάς και αμάχων πολιτών, καθώς και η αναγκαστική μετακίνηση (forced displacement) διενεργούνται παρανόμως στο όνομα της σκοπίμως διασταλτικής ερμηνείας του δικαιώματος αυτοάμυνας. Αυτό συμβαίνει χωρίς να τίθεται ζήτημα αναλογικότητας της άσκησης ισχύος και χωρίς να σχετικοποιείται το δικαίωμα αυτό όταν εφαρμόζεται σε ήδη κατεχόμενες περιοχές, στις οποίες

6. Την ίδια χρονιά αποχώρησε και το Ισραήλ από τη Γάζα, ξεριζώνοντας βίαια και τους δικούς του οικισμούς, Israel's Disengagement Plan - Renewing the peace process - Israel | ReliefWeb. Για μια αμφισβήτηση της καθολικής αποχώρησης και τους ισχυρισμούς περί διατήρησης του ελέγχου της περιοχής με τη χρήση μέσων της σύγχρονης τεχνολογίας (Cuyckens 2016).

επιχειρείται μάλιστα και εδαφική επέκταση ενώ ευνοούνται σκανδαλωδώς οι εποικισμοί, εξοντώνονται εθνοτικές ομάδες και αγνοούνται αποφάσεις του ΟΗΕ. Γενικότερα αγνοούνται προκλητικά οι περιορισμοί του διεθνούς συστήματος που υπάρχουν για τα κράτη καθώς και νομολογίες του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

Έτσι λοιπόν οι ακροδεξιοί συγκυβερνήτες του ακολουθούν σταθερά και μεθοδικά το ίδιο δόγμα με τη Χαμάς «όλα τα εδάφη δικά μας, από τον Ιορδάνη έως τη Μεσόγειο» διαγράφοντας στην ουσία την ύπαρξη της κατεχόμενης Δ. Όχθης ως Παλαιστινιακό έδαφος και μέρος του μελλοντικού Παλαιστινιακού κράτους. Κατά αυτόν το τρόπο έπραξε μετά το χτύπημα της Χαμάς και η ίδια η πολιτική ηγεσία του Ισραήλ παρουσιάζοντας σε δημόσια ενημέρωση σχετικούς χάρτες ενός Ισραήλ από τον Ιορδάνη έως τη Μεσόγειο με όλα τα ΜΜΕ και ΜΚΔ να εικονογραφούν την επερχόμενη πραγματικότητα που θα επιβληθεί δια της ισχύος.[7] Η απόλυτη συμφωνία των δύο ακραίων πλευρών για έναν ολοκληρωτικό πόλεμο, χωρίς αρχές για τους αμάχους και την περιοχή της Παλαιστίνης, ένα απέραντο και συνεχές θυσιαστήριο.

Ίσες αποστάσεις, αποικιοκρατία, ιμπεριαλισμός και διπλωματία

Οι παραπάνω διαπιστώσεις δεν υπονοούν ίσες αποστάσεις ανάμεσα σε δύο ακραίους, φυσικά δεν αγνοούν την αποικιοκρατία (αλλά μη ξεχνάμε και τα 500 χρόνια οθωμανικής κατοχής στην περιοχή)[8]. Δεν αγνοούν επίσης τη μη χρήση αναλογικής ισχύος και συμμετρικής βίας από τη μεριά του Ισραήλ, το μακελειό που προκαλεί και τον κυνισμό των «παράπλευρων απωλειών» και ότι η ολοκληρωτική ιδεολογία δεν καταπολεμείται μόνο στρατιωτικά.

Είναι σαφές και αναγκαίο, με τη διεθνή κατακραυγή και τη δράση κινημάτων να τερματιστεί η θανατηφόρα στρατιωτική επιχείρηση του Ισραήλ. Από την άλλη σε πολιτικό επίπεδο υπάρχει η πραγματικότητα της επόμενης ημέρας, όταν βέβαια κάποιος απομακρύνεται από τα εκατέρωθεν προπαγανδιστικά αφηγήματα. Τότε δεν αναγνωρίζει μόνο το δίκαιο της αυτοάμυνας με άσκηση ασύμμετρης ισχύος, ή δεν περιορίζει την ανάγνωση της κατάστασης αποκλειστικά στη βολική επίκληση της ιδεολογίας της αποικιοκρατίας, που είναι βέβαια η μήτρα της εκδήλωσης των εξελίξεων, ωστόσο δεν αποκαλύπτει όλο τον βαθύ πυρήνα των προβλημάτων. Αποικιοκράτες στην περιοχή

7. Κατά την ομιλία του στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ένα χρόνο μετά το χτύπημα της Χαμάς ο Ισραηλινός πρωθυπουργός, Μπενιαμίν Νετανιάχου, παρουσίασε δύο χάρτες, οι οποίοι δεν αναγνώριζαν τη Δυτική Όχθη και τη Λωρίδα της Γάζας, αλλά έδειχναν όλη την επικράτεια ως μέρος του Ισραήλ.
8. Εκτός και εάν αποθεώνεται ένα ρομαντικό αφήγημα περί … ευγενικής συνύπαρξης εθνοτήτων εντός της οθωμανικής αυτοκρατορίας και ότι η ίδια η συνύπαρξη μπορεί να παραπέμπει σε αγαστές σχέσεις κοινοτήτων υπηκόων εντός ενός αναθεωρητικού νεο-αυτοκρατορικού δόγματος τύπου Ερντογάν

ήταν οι Άγγλοι, αλλά επίσης για εκατοντάδες χρόνια και οι Οθωμανοί. Αποικιοκράτες στην περιοχή θα μπορούσαν να είναι και οι Ναζί, εάν είχαν επιτύχει τα σχέδιά τους με τη συμβολή του διαβόητου Αμίν Αλ Χουσεινί, Μουφτή της Ιερουσαλήμ, εμπνευστή του ριζοσπαστικού πολιτικού Ισλάμ (ως εναλλακτικό αγωνιστικό μέτωπο και αντιστάθμισμα στη «χαλαρή» εθνική συνείδηση των Αράβων Παλαιστινίων για τη δημιουργία δικού τους κράτους), φανατικού εθνοσοσιαλιστή και δολιοφθορέα, έχοντας άριστες επαφές με τους Ναζί και θριαμβευτή της «τελικής λύσης» του Χίμλερ».[9]

Ο υπαρκτός ιμπεριαλισμός δεν είναι λοιπόν τυφλός. Εμπεριέχει στοιχεία και συσχετισμούς που διαπλέκονται με υψιπετή αφηγήματα ζηλωτών, δογματισμούς και πολιτικές θρησκείες, καθώς και με επαναστατικά ριζοσπαστικά κινήματα που πιέζουν για την υλοποίηση στόχων που δεν είναι απολύτως αντιληπτοί στον δυτικό τρόπο θέασης και ανάλυσης των πραγμάτων. Πολλά από αυτά τα αφηγήματα τα έχουν δημιουργήσει και κρατικές οντότητες, παρακάμπτοντας δημοκρατικές αρχές και δικαιώματα πολιτών. Στη συγκεκριμένη διαμάχη, οι προσεγγίσεις αυτές, με έντονο πολιτικο-ιδεολογικό φορτίο και γενικευτικές θεωρίες αναφοράς, οδηγούν τελικά σε μια αβασάνιστη αναγωγή, είτε μέσα από μια εντελώς διασταλτική και ακραία μιλιταριστική υπεράσπιση ενός δόγματος ασφάλειας ενός κράτους και των πολιτών του, είτε, -λαμβάνοντας υπόψη μια αναντίρρητα κρίσιμη περίοδο πιέσεων και επιρροών που ανασύρεται ωστόσο εμμονικά – μέσα από μια απλοϊκή βεβαιότητα και προσφιλή αντιδυτική έκφραση και κριτική, που εσφαλμένα υιοθετείται, αναβαθμίζεται ιδεολογικά και ταυτοποιείται άκριτα και μηχανιστικά σε μέρος της προοδευτικής διανόησης. Απ’ αυτές τις προσεγγίσεις απουσιάζει, στη συγκεκριμένη περίπτωση, μια συνολική και εμβριθής ανάλυση της κατάστασης στο γεωγραφικό έδαφος της Παλαιστίνης.

Στρατιωτικές επιχειρήσεις και μηχανισμοί επιτήρησης

Η στρατιωτική λύση και οι μηχανισμοί επιτήρησης συνιστούν για τους Ισραηλινούς διαχρονικά μια πρώτη επιλογή, απόρροια της έπαρσης που ακολούθησε τη συντριπτική επικράτησή τους στο παρελθόν στα πεδία των μαχών. Δεν είναι τυχαίο ότι ακόμα και για τους μετριοπαθείς Ισραηλινούς η Nagba[10] αντιμετωπίζεται ως τραγι-

9. Οργανωτή επίσης και στρατολόγο τόσο μουσουλμάνων Παλαιστινίων εναντίον των Εβραίων, όσο και μουσουλμάνων της Βοσνίας και συγκεκριμένα της 13ης ορεινής μεραρχίας των Waffen SS που πολέμησε στο πλευρό των Ναζί, όταν από το 1941 και μετά, το ναζιστικό καθεστώς προσπάθησε να στρατολογήσει ξένα σώματα εντός και εκτός Ευρώπης για να πολεμήσουν μαζί με τη Βέρμαχτ εναντίον των Συμμάχων και των Μπολσεβίκων, όπως σχεδίασε και υλοποίησε ο Χουσεϊνι https://thecommonsense.gr/2023/10/28/%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B5%CE%BD%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%BF%CF%85%-CF%86%CF%84%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%85/

10. Η καταστροφή για τους Παλαιστίνιους μετά τον πόλεμο του 1948.

κή συνέπεια ενός πολέμου, για τον οποίο δεν ευθύνεται και δεν ξεκίνησε το ίδιο το Ισραήλ, και δεν αφορά πόλεμο με τους Παλαιστίνιους, αλλά άμυνα απέναντι στα πέντε αραβικά κράτη που του επιτέθηκαν. Το ξερίζωμα των Παλαιστινίων από το έδαφος του κράτους του Ισραήλ παρομοιάζεται με τον όλεθρο και την εκδίωξη των Ελλήνων από τη Μ. Ασία. Η διαφορά βέβαια είναι ότι οι Παλαιστίνιοι δεν έχουν μητέρα πατρίδα και για τους λόγους που αναφέρουμε η δημιουργία δικού τους κράτους εκκρεμεί εδώ και 70 χρόνια.

Ωστόσο τα κράτη δε δημιουργούνται από μόνα τους, ούτε οι ίδιες οι υφιστάμενες δομές μπορούν να αποφασίζουν, χρειάζεται ομοψυχία, κοινό αφήγημα, αποφασιστικότητα στις ιστορικές κρίσιμες στιγμές και πολιτικό ρεαλισμό που θα επιδείξουν οι ηγεσίες. Δυστυχώς για τους Παλαιστίνιους, τα υπόλοιπα αραβικά κράτη που υποτίθεται ήταν στο πλευρό τους, φρόντισαν να καλλιεργήσουν βεβαιότητες περί εκδίωξης των Εβραίων από τη γη της γεωγραφικής Παλαιστίνης και απώλεσαν τις ευκαιρίες του 1937, 1939 και του 1947 (η τελευταία με την ιστορική απόφαση 181 του ΟΗΕ, με την οποία επιβλήθηκαν δύο διαφορετικά κράτη στην περιοχή της Παλαιστίνης κατά γλώσσα, πολιτισμό και θρησκεία: ένα αραβικό, και ένα εβραϊκό.

Από την άλλη, οι αλλεπάλληλες νίκες συνέβαλαν στην περαιτέρω ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης και στη φαντασίωση της άτρωτης υπόστασης του Ισραήλ υπό την ομπρέλα ενός γιγαντιαίου δόγματος ασφάλειας που καθιστούσε εφικτούς τους μαξιμαλιστικούς στόχους της επέκτασης των εδαφών του πέρα από τα σύνορα του 1967, ιδιαίτερα μετά από αυτόν τον δεύτερο μεγάλο νικηφόρο πόλεμο, πραγματικότητα που οδήγησε στη ραγδαία οικοδόμηση των παράνομων οικισμών εντός της Δ. Όχθης. Με τη συνειδητή αυτή επιλογή, αντίθετη στις αποφάσεις του ΟΗΕ, υποτιμήθηκε το κόστος από την αντίδραση των αραβικών κρατών και των ίδιων των Παλαιστινίων, σε μια περιοχή που προοριζόταν για την ίδρυση δικού τους κράτους και στην οποία διαθέτουν την συντριπτική πλειοψηφία, κυρίως στις πέντε μεγαλύτερες αμιγώς πυκνοκατοικημένες πόλεις της Δ. Όχθης. Ουσιαστικά τέθηκε εκτός πολιτικής ατζέντας η ομαλοποίηση των σχέσεων και η σταθεροποίηση της περιοχής με ένα σχέδιο ειρήνης για τη δημιουργία δύο κρατών, ενώ στην πορεία άρχισε να χτίζεται το δαιδαλώδες τείχος γύρω από το Ισραήλ, επικαλούμενο το ίδιο λόγους ασφάλειας.

Αντιθέτως, φάνηκε να είναι επιτυχής η επίμονη διπλωματία που άσκησε τα τελευταία χρόνια το Ισραήλ αναφορικά με τις «συμφωνίες του Αβραάμ»[11] και την προσέγγιση που επιχείρησε με τις περισσότερες αραβικές χώρες, λίγο πριν το χτύπημα της Χαμάς, η οποία προφανώς με αυτό το χτύπημα ήθελε να διαλύσει όλες τις συμφωνίες με την Αίγυπτο, τη Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ και το Σουδάν. Αλλά και πριν από αυτές, όταν το Ισραήλ επέτυχε συμφωνία με την Αίγυπτο («σας δίνουμε γη, μας δίνετε ειρήνη»), που κόστισε τη ζωή στον Πρόεδρο της Αιγύπτου Ανουάρ Σαντάτ, ο

11. https://embassies.gov.il/athens/NewsAndEvents/Pages/3yearsAbrahamAccords.aspx.

οποίος δολοφονήθηκε από Άραβες εθνικιστές που αντιτάχθηκαν στις ειρηνευτικές αυτές πρωτοβουλίες με το Ισραήλ. Αλλά και μετά τη συμφωνία του Όσλο οι νομπελίστες για την πρωτοβουλία αυτή, ο Γιτζάκ Ράμπιν πρωθυπουργός του Ισραήλ και ο Γιασέρ Αραφάτ πολιτικός ηγέτης των Παλαιστινίων είχαν άδοξο τέλος. Ο πρώτος δολοφονήθηκε από υπερορθόδοξο Εβραίο, που θεώρησε τη συμφωνία του Όσλο προδοσία του Ράμπιν και ο δεύτερος από αδιευκρίνιστες αιτίες.

Από την περίοδο αυτή η Χαμάς αποκτά δύναμη, ενώ μετατρέπει τον πολιτικό αγώνα της Φατάχ σε αλυτρωτικό θρησκευτικοφυλετικό κίνημα με έντονη προβολή των συστατικών του αγώνα τόσο στα παλιά ΜΜΕ και όσο και στα ΜΚΔ. [12]Τα γεγονότα της 7ης Οκτωβρίου επιβεβαίωσαν ότι όταν το παλαιστινιακό ζήτημα παραμένει άλυτο, την κρίσιμη στιγμή θα διαταραχθεί βίαια από ακραίους των δύο πλευρών, όσα χρόνια και εάν περάσουν για να οικοδομηθεί ένα περιβάλλον συνεργασιών και διαπραγματεύσεων. Το οικοδόμημα καταρρέει με μια και μόνο εμβληματική επιχείρηση, όπως αυτή της Χαμάς, στη συγκεκριμένη περίοδο, που ήταν περίοδος σχετικής σταθεροποίησης, που ωστόσο κράτησε ακινητοποιημένο και εν υπνώσει το Παλαιστινιακό ζήτημα. Και η Χαμάς το υπενθύμισε εμφατικά. Το απόλυτο αδιέξοδο παραμένει πάντα ως η προσδοκία των φανατικών ολοκληρωτικών δογμάτων, των αδιάλλακτων χειραγωγών και καταπιεστών των πολιτών.

Τα λάθη των Παλαιστινίων έχουν να κάνουν με την σκόπιμα ασαφή στάση τους απέναντι σε δίκαια αιτήματα. Από τη μια ο εσωτερικός διχασμός, ο εμφύλιος, η έλλειψη ηγεσίας ικανής για συνολική διαπραγμάτευση, η καθυστέρηση, η απροθυμία, οι διεφθαρμένες ηγεσίες, η διστακτική και μη κοινά υποστηρικτική βούληση για την ίδρυση του δικού τους κράτους με τις συνεχείς εσωτερικές υπονομεύσεις, χωρίς να υπάρχει συμφωνία για το εάν θα πρέπει να γίνει αποδεκτή η λύση ανεξάρτητου κράτους δίπλα στο Ισραήλ (κάτι που σήμαινε για τη Χαμάς απεμπόληση δικαιώματος για προσάρτηση όλου του εδαφικού χώρου της γεωγραφικής Παλαιστίνης), χωρίς έτσι να δίνουν έμφαση σε έγκαιρες διαπραγματεύσεις αναφορικά με τα γεωγραφικά του όρια, με την απουσία εκλογών από το 2006, με την υποστήριξη μιας ολοκληρωτικά αδιάλλακτης ισλαμιστικής οργάνωσης, με την απουσία κοινωνίας πολιτών, κινημάτων διαμαρτυρίας στο εσωτερικό, με την ανοχή στην έλλειψη ελευθερίας λόγου κ.λπ. Είναι εντυπωσιακή η απουσία διαμαρτυριών και διαδηλώσεων από τη μεριά των Παλαιστινίων που να συνδέουν τη λήξη της αιματοχυσίας και της ισραηλινής εισβολής με το αίτημα της επιστροφής των ομήρων που κρατά η Χαμάς και της επιστροφής Παλαιστίνιων αιχμαλώτων από τις φυλακές του Ισραήλ.

12. Είναι χαρακτηριστική η εμμονή στα σκηνοθετικά ευρήματα της Χαμάς, η οποία παρότι δέχθηκε όλα αυτά τα στρατιωτικά πλήγματα στη Γάζα, επινοεί τηλεοπτικά σκηνικά επίδειξης ισχύος σε κεντρικές πλατείες της Γάζας απελευθερώνοντας σαδιστικά κάθε φορά μικρό αριθμό ομήρων σε μια αποθέωση της εικόνας με τα τακτοποιημένα τάγματα μαχητών και τις καθαρές τους στολές σε εξέδρες μέσα σε κατεστραμμένα τοπία και πολίτες να παρακολουθούν μέσα από τα χαλάσματα.

Αντίθετα, έστω και σε μεμονωμένες, πιστεύουμε, περιπτώσεις, υπήρξαν εκδηλώσεις θριάμβου στην περιφορά σορών θυμάτων που προκάλεσε η Χαμάς σε δρόμους της Γάζας. Επίσης ακόμα και σήμερα δεν υπάρχουν αντιδράσεις που να συνδέουν τον επαίσχυντο ψυχολογικό πόλεμο με εν ψυχρώ δολοφονίες αιχμαλώτων σε δημόσια θέα για να επιβάλλει η οργάνωση τους δικούς της όρους, να χειραγωγήσει τη διεθνή και να καθυποτάξει την εγχώρια κοινή γνώμη, να αποδειχθεί νικήτρια και να δικαιωθεί έτσι ότι «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα» στην επιλογή των φρικαλεοτήτων της 7ης Οκτωβρίου. Αφήνει έτσι να εννοηθεί ότι μπορεί να υπάρξει και συνέχεια, αφού, παρά τις χιλιάδες των θυμάτων, η οργάνωση θα είναι εκεί. Γνωρίζει ότι ευκαιρίες για να βρίσκεται ολοζώντανη υπάρχουν και μάλιστα με υποστήριξη κρατών, πέραν του αραβικού κόσμου, όπως η Τουρκία.

Από την άλλη, και σε διεθνές επίπεδο, το ηχηρό σύνθημα «Ελεύθερη Παλαιστίνη» το οποίο χαίρει συμπάθειας διεθνώς, εξακολουθεί να μην διευκρινίζει εάν εννοεί το δικαίωμα ίδρυσης δεύτερου κράτους ή όλη τη γεωγραφική περιοχή της Παλαιστίνης. Σημασιολογείται μάλλον ως ένας αγώνας για την ελευθερία από τους κατακτητές σε όλη τη γεωγραφική γη της Παλαιστίνης (που περιλαμβάνει ωστόσο και το κράτος Ισραήλ που πρέπει να αφανιστεί), έτσι ώστε ο αγώνας για τους Παλαιστίνιους που ακολουθούν αυτό το αφήγημα να είναι ολοκληρωτικός και σκοπίμως μη συγκεκριμένα δηλωτικός ως προς τη δημιουργία δικού τους κράτους δίπλα στο κράτος Ισραήλ. Κερδίζοντας τη διεθνή συμπάθεια για κατάφορη παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων εις βάρος τους, καταγγέλλοντας για δεκαετίες ένα κράτος που χρησιμοποιεί ωμή βία, φαίνεται, μετά από μια περίοδο μετριοπαθούς στάσης και υποστήριξης ξεχωριστού κράτους δίπλα στο Ισραήλ, ο λαός της Παλαιστίνης να συντάσσεται σε έναν βαθμό, συνειδητά, ασυνείδητα ή και εκβιαστικά με το απόλυτο[13], που προβάλλουν δικές τους ακραίες και ολοκληρωτικές οργανώσεις.

Έτσι επικράτησαν αδιάλλακτες ομάδες που χειραγωγούν με αυτό το αφήγημα την κοινή γνώμη στον αραβικό κόσμο και οι οποίες προφανώς δεν έχουν ως στόχο την ίδρυση νέου κράτους αλλά την έκρηξη παναραβικού ισλαμιστικού κινήματος εντός του οποίου και μόνο οραματίζονταν και την επίλυση του παλαιστινιακού ζητήματος. Η έμφαση που δίνεται, όπως βλέπουμε με τη Χαμάς, είναι ότι το κράτος αυτό θα είναι πρωτίστως ισλαμικό και μετά Παλαιστινιακό και φυσικά δεν θα αναγνωρίζει το κράτος Ισραήλ. Η αποδυνάμωση της κοσμικής Φατάχ και της Παλαιστινιακής Αρχής που αποτελούσε τον μοναδικό συνομιλητή με πολιτική και όχι θρησκευτική-φυλετική, όπως η Χαμάς, ατζέντα και η οποία αναγνώριζε το κράτος Ισραήλ και τη δημιουργία Παλαιστινιακού κράτους δίπλα σε αυτό οδηγεί σε αυτό που παρατηρούμε

13. Μετά το χτύπημα της Χαμάς, το οποίο ανέδειξε την τρωτότητα του συστήματος ασφαλείας του Ισραήλ, η κοινή γνώμη των Παλαιστινίων στη Γάζα και τη Δ, Όχθη μετατοπίζεται από την αποδοχή της λύσης των δύο κρατών που επικρατούσε έως την 7η Οκτωβρίου στο «Ελεύθερη Παλαιστίνη από τον Ιορδάνη έως τη Μεσόγειο», δηλαδή στον ολοκληρωτικό αγώνα.

σήμερα στη Γάζα. Τον ολοκληρωτικό πόλεμο. Δεν γνωρίζουμε βέβαια ποια είναι η άποψη των ίδιων των Παλαιστινίων, καθότι οι καταναγκαστικές ηγεσίες δεν αφήνουν περιθώριο ελεύθερης έκφρασης. Παράλληλα, η απουσία κοινωνίας πολιτών δημιουργεί μια αδιαφοροποίητη κοινή γνώμη που ακολουθεί φοβικά, περισσότερο αδιευκρίνιστα συνθήματα οργανώσεων που συγκρούονται ενίοτε μεταξύ τους, παρά ένα ορόσημο για τη δημιουργία δικού τους κράτους.

Από τη μεριά της η διεθνής κοινή γνώμη ορθώς υποστηρίζει τον ασθενέστερο στην αντιπαράθεση αυτή, που είναι οι Παλαιστίνιοι, οφείλει ωστόσο να αποκαλύπτει το ερμηνευτικό βάθος των προθέσεων πίσω από τα μηνύματα και να ασκεί πίεση προς έναν εφικτό συμβιβασμό αποτρέποντας τους παραπλανητικούς απόλυτους στόχους. Και αυτό δεν μπορεί να είναι άλλο από τον εξαντλητικό διάλογο και τη διπλωματία για τα γεωγραφικά όρια ενός Παλαιστινιακού κράτους δίπλα στο κράτος Ισραήλ, ενώ η πίεση από τη διεθνή κοινότητα θα πρέπει να είναι ταυτόχρονα προς τις δυο πλευρές. Η Χαμάς δεν μπορεί να νομιμοποιείται ηθικά για τα εγκλήματα που διέπραξε επειδή επικαλείται τα δίκαια των Παλαιστίνιων, τα οποία στην ουσία απομάκρυνε ακόμη περισσότερο από το να βρουν πραγματική και ισχύουσα αναγνώριση.

Συμπεράσματα

Η δυσφήμιση, η απανθρωποποίηση και η δαιμονοποίηση του εχθρού και η πολιτικοποίηση της θυματοποίησης, έχουν χρησιμοποιηθεί ως δύο αμοιβαία ενισχυτικά στοιχεία της προπαγάνδας των δύο πλευρών. Μετά τις σκόπιμες κλιμακώσεις το σύνθημα «Ελεύθερη Παλαιστίνη» που συμβολίζει τον αγώνα του Παλαιστινιακού λαού δεν φαίνεται πλέον να εστιάζει στην πίεση προς τη διεθνή κοινότητα για τη δημιουργία δεύτερου κράτους, αλλά υπονοεί τη δημιουργία ενός μόνο Αραβικού Παλαιστινιακού κράτους από τον Ιορδάνη ποταμό έως τη Μεσόγειο (“from the river to the sea Palestine will be free”), μη αναγνωρίζοντας και παρακάμπτοντας στις αξιώσεις αυτές το κράτος Ισραήλ που ήδη υπάρχει και έχει αναγνωρισθεί από τη διεθνή κοινότητα. Ένα σύνθημα που προβάλει με τεράστια πλακάτ πάνω από διαδηλωτές που συμπαραστέκονται στον αγώνα των Παλαιστινίων, ανυποψίαστοι αρκετοί από την τεράστια αντίφαση. Ανάμεσα σε υποστηρικτές ενός Παλαιστινιακού κράτους δίπλα στο κράτος Ισραήλ υπάρχουν και υποκινητές εκδηλώσεων και κινημάτων με κρυφούς μαξιμαλιστικούς στόχους. Ας αποκαλυφθούν λοιπόν στη διεθνή κοινή γνώμη οι αληθινές προθέσεις των δυο μερών έτσι ώστε οι έννοιες της δικαιοσύνης και της θυματοποίησης να μην εργαλειοποιούνται συστηματικά, ενώ από την άλλη οι γενοκτονίες και οι ανεξέλεγκτοι βομβαρδισμοί με τον θάνατο αμάχων να μην μεταφράζονται ως αυτοάμυνα και να παρουσιάζονται ως μοναδική δυνατότητα επίλυσης ζητημάτων, αλλά και μοναδικό καταφύγιο διεφθαρμένων ηγετών.

Αποκωδικοποιώντας λοιπόν τα υποκρυπτόμενα αφηγήματα, τα περιθώρια διαπραγμάτευσης ελαχιστοποιούνται, αν δεν είναι ανύπαρκτα. Η πιθανή οριστική επίλυση του ζητήματος δεν μπορεί να είναι ούτε στρατιωτική, με την επέκταση των ισραηλινών οικισμών στη Δ. Όχθη, την αβεβαιότητα και τη διαρκή έμφαση σε ζητήματα ασφάλειας και προστασίας των εποίκων Ούτε μπορεί να συνδέεται με παραπλανητικά συνθήματα πίσω από στρατιωτικές, τρομοκρατικού χαρακτήρα επιχειρήσεις εναντίον αμάχων και ομήρων αναζητώντας διεθνή υποστήριξη.

Είναι σαφές ότι στην όλη εξίσωση δεν μπορεί να παρακάμψει κανείς το γεγονός ότι έχουμε ένα ανισοβαρές περιβάλλον σύγκρουσης. Ένα κράτος που διαθέτει αμύθητα ποσά από τον προϋπολογισμό του για εξοπλισμούς (δείγμα της διαρκούς ανασφάλειας) και από την άλλη ομάδες που στερούνται βασικά αγαθά επιβίωσης, που παραμένουν πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Ωστόσο το στοιχείο της δικαιοσύνης, της κατοχής και της δυτικής αποικιοκρατίας τίθεται συχνά ως υψιπετές θεωρητικό ζήτημα από ορισμένους προοδευτικούς κύκλους που παρότι δηλώνουν ευαισθησία για το θέμα φαίνεται να μην υπερβαίνουν τη συντήρηση του αδιεξόδου και τελικά παρά τις καλές προθέσεις να αδυνατούν να αποτρέψουν τον πολλαπλασιασμό των θυμάτων, καθώς ανακυκλώνουν γνωστά και υπαρκτά θέματα κοινωνικού διαχωρισμού που βεβαίως πρέπει να καταγγέλλονται και δεν θα πρέπει να συνοδεύουν κανένα νέο σχέδιο επίλυσης, αλλά πρέπει επίσης να υποστηρίζουν καθαρά και ρεαλιστικά τη μοναδική λύση που είναι η δημιουργία δύο κρατών. Κάτω από το δικό τους ελεύθερο και κυρίαρχο κράτος οι Παλαιστίνιοι μπορούν να αναπτύξουν προοπτικές ασφάλειας και ευημερίας και να τεθεί τέλος στο καθεστώς ενός λαού θύματος που βρίσκεται διαρκώς είτε υπό την επιτήρηση του Ισραήλ σε απαρτχάιντ συνθήκες, είτε από την χειραγώγηση φανατικών και αδιάλλακτων θρησκευτικών οργανώσεων.

Το ίδιο και η έννοια της κυριαρχίας του κράτους από την άλλη μεριά δεν μπορεί να είναι το καταφύγιο των επιχειρημάτων περί απειλής, η ασύμμετρη απάντηση στη βιαιότητα, με χιλιάδες δολοφονίες αμάχων και η απομάκρυνση ενός ρεαλιστικού σχεδίου διαπραγμάτευσης. Αναρωτιέται κανείς: πρέπει να υποφέρουν οι Παλαιστίνιοι για να επιβεβαιώνεται η θεωρία των επιπτώσεων της διαρκούς επιτήρησης και του εγκλεισμού από τη μεριά του Ισραήλ, το οποίο αρκεί να το καταγγέλλουμε; Για να δικαιολογείται η θεωρία περί αποικιοκρατίας πρέπει να συντηρηθεί το θυσιαστήριο για τους Παλαιστίνιους; Για να θεμελιωθεί επίσης η θεωρία του απαρτχάιντ πρέπει αυτό να συνεχιστεί; Η απάντηση προφανώς είναι όχι και οι ερωτήσεις αντιλαμβανόμαστε ότι είναι για πολλούς προκλητικές, έτσι όπως διατυπώνονται. Ποια είναι ωστόσο η πρόταση για όσους επιθυμούν να πιέσουν στην προώθηση λύσης; Το ζήτημα είναι ποιος θα προλάβει να κάνει πρώτος γενοκτονία, ποιος λαός θα αφανίσει πρώτος τον άλλο, ή να πολλαπλασιάσει τρομοκρατικά χτυπήματα κατά αμάχων και να συνεχίζει τον ψυχολογικό πόλεμο ή εάν πρέπει τελικά να εξαντληθούν οι πιθανότητες εξεύρεσης λύσης προωθώντας με καθαρό και πραγματολογικό στόχο τη δημιουργία

Παλαιστινιακού κράτους; Πόσο λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι για πολλές αραβικές χώρες το Παλαιστινιακό πρέπει να παραμένει άλυτο για να δικαιολογείται η απέχθεια όχι σε δυτικές αλλά σε ανθρωπιστικές αξίες αλλά και για ορισμένες χώρες της Δύσης που θεωρούν το κράτος Ισραήλ έναν χρήσιμο χωροφύλακα στη Μέση Ανατολή;.

Σήμερα, πέρα από τη Χαμάς (στην ατζέντα της οποίας ουδέποτε υπήρξε μια επιδίωξη ίδρυσης ξεχωριστού Παλαιστινιακού κράτους καθώς ποτέ δεν έχουν παρουσιαστεί χάρτες με οριοθετημένες εδαφικές περιοχές και σύνορα) και τους ακροδεξιούς υπερορθόδοξους Εβραίους και τους εποίκους (μέλη της κοινότητας των οποίων δεν διστάζουν να προβούν και σε εγκληματικές ενέργειες κατά ηγετικών πολιτικών στελεχών που θα επιχειρούσαν να προτάξουν παρόμοια λύση) η ιδέα της δημιουργίας δύο κρατών υποχώρησε δραματικά και από όσους πίστεψαν σε αυτήν. Η επιτυχία της Χαμάς, όσο και εάν φαίνεται παράδοξο, οφείλεται ακριβώς στο ότι αποτρέπει ακόμη και τις ελάχιστες ελπίδες για τη δημιουργία δεύτερου κράτους στην Παλαιστίνη αλλά και στην παγίδα που στήνει σε κομβικά ιστορικά διαστήματα στο Ισραήλ με δολοφονικά χτυπήματα, αναμένοντας σκόπιμα την επιχειρησιακή ακράτεια και τη μέγιστη βιαιότητα ακόμη και τη γενοκτονία.

Προτεραιότητα σε αυτή την ύστατη στιγμή θα μπορούσε να είναι αυτό που πέτυχαν τα ευρωπαϊκά κράτη μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο που τελείωσε με εκατομμύρια νεκρούς επαναξιολογώντας, αναδιατυπώνοντας και ομοιογενοποιώντας τα αποκλίνοντα εθνικά αφηγήματα (Van Evera, 2021). Η κατασκευή ενός κοινού αφηγήματος που μπορεί να γίνει σεβαστό μετά από αιματηρούς πολέμους και όποιες διαφορές είχαν τα κράτη μεταξύ τους. Η γενίκευση του μύθου βοήθησε στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής ειρήνης για πάνω από πενήντα χρόνια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα και σύμβολο η γέφυρα Pflimlin στο Στρασβούργο που ενώνει στις δυο πλευρές του Ρήνου δύο χώρες, τη Γαλλία και τη Γερμανία και δύο λαούς που διεκδίκησαν την ιδιοκτησία της ίδιας γης, της Αλσατίας, αφήνοντας για αιώνες εκατοντάδες χιλιάδες θύματα στο πεδίο της μάχης. Σήμερα διασχίζουν τη γέφυρα πολίτες των δύο χωρών και απολαμβάνουν τον περίπατό οικογένειες, χωρίς να ελέγχεται η καταγωγή τους, το αίμα τους, η εθνικότητά τους ή η θρησκεία τους και χωρίς στην ουσία να υπάρχουν σύνορα μεταξύ τους.

Αν από την άλλη η ευαισθησία απέναντι στο παλαιστινιακό ζήτημα συνοδεύεται από το σχέδιο του ενός κράτους για τους δύο λαούς (one state solution) θα πρέπει να διερευνηθεί η εφικτότητά του. Στον απόηχο της διαφαινόμενης αδυνατότητας επίτευξης του στόχου για τα δύο κράτη κάτι τέτοιο απαιτεί εσωτερική δημοκρατία, ισονομία και θεσμούς δικαίου καθώς και διαθρησκευτική και διαπολιτισμική κουλτούρα. Φαίνεται σαν φάρσα σήμερα. Ωστόσο, όπως αναφέρει συχνά και ο Γκιντεόν Λεβί στην αντιπολιτευτική εφημερίδα *Haaretz* του Ισραήλ: Η λύση των δύο κρατών φαίνεται να είναι πλέον νεκρή, το τρένο έχει ήδη περάσει. Μόνη λύση το δημοκρατικό, διεθνικό κοσμικό κράτος Ισραηλινών και Παλαιστινίων… Αν δεν είναι και αυτό, μετά τις αλλεπάλληλες σφαγές, ήδη νεκρό πριν καν να ιδρυθεί.

Βιβλιογραφία

Καρατζιάς, Β., Ζαλίδης, Β., & Λιούτας, Α. (2022). *Εγχειρίδιο δικαίου ενόπλων συγκρούσεων.* Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Κονδύλης, Π. (1991). *Ισχύς και απόφαση: Η διαμόρφωση των κοσμοεικόνων και το πρόβλημα των αξιών.* Στιγμή.

Μαρούδα, Μ. Ν. (2024, Ιούνιος). Η ανθρωπιστική επιταγή για την προστασία αμάχων σε ένοπλες συρράξεις και κατεχόμενα εδάφη: Από την αβεβαιότητα στην ενδυνάμωση του ανθρωπισμού. *Τετράδια Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής, 10*, «Ο πόλεμος στη Γάζα».

Μπρεδήμας, Α. (2024, Ιούνιος). Χαμάς: Εθνικό-απελευθερωτικό κίνημα ή τρομοκρατική οργάνωση; Οι συνέπειες του χαρακτηρισμού για την εφαρμογή του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. *Τετράδια Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής, 10*.

Blackburn, S. (2019, February 18). How can we teach objectivity in a post-truth era? *New Statesman.* https://www.newstatesman.com/politics/2019/02/how-can-we-teach-objectivity-in-a-post-truth-era.

Cuyckens, H. (2016). Is Israel still an occupying power in Gaza? *Netherlands International Law Review, 63*, 275-295. https://doi.org/10.1007/s40802-016-0070-1.

Van Evera, S. (2021). Israelis and Palestinians: Yesterday, today, and tomorrow. *MIT Center for International Studies | Starr Forum.*

Ιστοσελίδες

Crowley, N. (2020). *Tomorrow's pioneers, (The TV show that brainwashed children).* Internet Archive. Διαθέσιμο στο: https://archive.org/details/the-tv-show-that-brainwashed-children (τελευταία πρόσβαση 7/4/2025).

Israeli Embassy in Athens. (2023, September 15). *Three years of the Abraham Accords.* Israeli Embassy in Athens. Διαθέσιμο στο: https://embassies.gov.il/athens/NewsAndEvents/Pages/3yearsAbrahamAccords.aspx (τελευταία πρόσβαση 7/4/2025).

ReliefWeb. (2005, August 15). *Israel's disengagement plan - Renewing the peace process.* ReliefWeb. Διαθέσιμο στο: https://reliefweb.int/report/israel/israels-disengagement-plan-renewing-peace-process (τελευταία πρόσβαση 7/4/2025).

The Common Sense. (2023, October 28). *Οι στενές σχέσεις του* [άρθρο]. *The Common Sense.* Διαθέσιμο στο: https://thecommonsense.gr/2023/10/28/%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B5%CE%BD%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%86%CF%84%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%85/ (τελευταία πρόσβαση 7/4/2025).

United Nations. (2024, November 21). *ICC arrest warrant for Netanyahu.* United Nations. Διαθέσιμο στο: https://www.un.org/unispal/document/icc-arrest-warrant-netanyahu-21nov24/ (τελευταία πρόσβαση 7/4/2025)https://www.un.org/unispal/document/icc-arrest-warrant-netanyahu-21nov24/ (τελευταία πρόσβαση 7/4/2025).

Η κάλυψη του πολέμου στη Γάζα: Ποιοτική ανάλυση περιεχομένου στους ελληνικούς τηλεοπτικούς σταθμούς

Γιώργος Πλειός, Μιχάλης Ταστσόγλου

Περίληψη

Η μετάδοση πληροφοριών σχετικά με έναν πόλεμο αποτελεί μία από τις βασικότερες διακυβεύσεις της δημοσιογραφίας. Τα ακροατήρια ενημερώνονται για νεκρούς, τραυματίες, κατακτήσεις και βιαιότητες μέσα από την έκθεσή τους στα ΜΜΕ, σχηματίζοντας έτσι τα όσα ξέρουν για τον πόλεμο εν γένει, αλλά και για έκαστο πόλεμο συγκεκριμένα. Παρόλα αυτά, σημαντικό μέρος των πληροφοριακών επιχειρήσεων των εμπολέμων μερών αφορά τη συγκατάθεση της κοινής γνώμης και πώς θα την κερδίσουν. Την ίδια στιγμή, τα ΜΜΕ τείνουν να επικεντρώνονται στο πλαίσιο της σύγκρουσης, να προωθούν τις δικές τους εμπορικές, επιχειρηματικές, πολιτικές επιδιώξεις και να επιλέγουν στρατόπεδα. Σκοπός της έρευνας είναι να αναλύσει την κάλυψη του πολέμου στη Γάζα επί τη βάσει συγκεκριμένων ποιοτικών χαρακτηριστικών της, ούτως ώστε να διαπιστώσει αν και κατά πόσον οι ελληνικοί τηλεοπτικοί σταθμοί επέλεξαν στρατόπεδο. Η έρευνα διεξάγεται με τη μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου σε επτά πανελλαδικής εμβέλειας τηλεοπτικούς σταθμούς κατά το πρώτο δίμηνο του πολέμου στη Γάζα, ήτοι από 7 Οκτωβρίου έως 30 Νοεμβρίου 2023. Μελετώντας τη βαρύτητα, τη θεματολογία, τις πηγές, τις ομιλούσες κεφαλές, τη χρησιμοποιηθείσα ορολογία, τις δημοσιογραφικές στάσεις, τη δραματοποίηση και την πλαισίωση των ειδήσεων από το μέτωπο της Γάζας, η έρευνα καταδεικνύει ότι στην πλειονότητά τους οι τηλεοπτικοί σταθμοί δε μπόρεσαν να κρατήσουν σε γενικές γραμμές ουδέτερη θέση, ούτε να καταγράψουν τη φρίκη του πολέμου ασκώντας δριμείες κριτικές με την ίδια οξύτητα προς αμφότερες πλευρές, ιδίως κατά τον πρώτο μήνα των συγκρούσεων.

Εισαγωγή

Από την εποχή των βασιλιάδων μέχρι την κοινωνία της πληροφορίας ή της ενημέρωσης πολλά έχουν αλλάξει σε επίπεδο διπλωματίας. Ήδη από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο τα ΜΜΕ «έχουν αποδειχθεί σημαντικοί σύμμαχοι στην προώθηση του πολέμου και στη διατήρηση της αποδοχής του κοινού για αυτόν» (Taylor, 2004: 151-152). Ακόμα κι αν το ζήτημα είναι τόσο πολύπλοκο όσο το παλαιστινιακό, τα ΜΜΕ έχουν την τάση να απλοποιούν τις αιτίες μέχρι και στα πιο σύνθετα φαινόμενα. Εξάλλου, οποιαδήποτε ερμηνεία για μία κρίση δε θα μπορούσε να αγγίξει τον απλό κόσμο χωρίς απλοποίηση (Παπαθανασόπουλος & Καραδημητρίου, 2013: 138). Αυτό φάνηκε να υπερισχύει και στην ελληνική δημόσια σφαίρα μετά την επιχείρηση *Πλημμύρα του Αλ-Ακσά*, δηλαδή τη σφοδρότατη επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ στις 7 Οκτωβρίου 2023. Αμέσως μετά την επίθεση, τα Δυτικά ΜΜΕ έτειναν να περιγράφουν ομόφωνα την επίθεση με όρους τρομοκρατικού χτυπήματος. Όμως, πόσο έγκυρο είναι, ακόμα και αν δεχθούμε πως η Χαμάς είναι μία τρομοκρατική οργάνωση, να περιγράψουμε τις πρόσφατες εξελίξεις επί του παλαιστινιακού ζητήματος και τους δεκάδες χιλιάδες νεκρούς ως αποτελέσματα μίας τρομοκρατικής ενέργειας;

Σκοπός της έρευνας είναι να μελετήσει και να αναλύσει την κάλυψη του πολέμου στη Γάζα από τους ελληνικούς τηλεοπτικούς σταθμούς με βάση συγκεκριμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους, όπως η βαρύτητα, η θεματολογία, οι πηγές, οι ομιλούσες κεφαλές, η ορολογία, οι δημοσιογραφικές στάσεις, η δραματοποίηση και η πλαισίωση των σχετικών ειδήσεων, ώστε να τα καταγράψει και να αποφανθεί επί του κύριου ερευνητικού ερωτήματός της: *με ποιον τρόπο οι ελληνικοί τηλεοπτικοί σταθμοί εθνικής εμβέλειας κάλυψαν τον πόλεμο στη Γάζα;* Και, φυσικά, να απαντήσει κατά πόσον αυτή η κάλυψη, με αυτά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά, θα μπορούσε να οδηγήσει σε μία καλύτερη δημοσιογραφία του πολέμου, αλλά και το ερώτημα του ενός εκατομμυρίου: *Μήπως οι ελληνικοί τηλεοπτικοί σταθμοί κάλυψαν τον πόλεμο μεροληπτικά, και, αν ναι, ποια ποιοτικά χαρακτηριστικά το υποδεικνύουν αυτό;*

Η επικοινωνιακή διαχείριση του πολέμου, ή η πολεμική διαχείριση της επικοινωνίας

Όπως σε κάθε πόλεμο, η επικοινωνιακή διαχείριση των γεγονότων που σχετίζονται άμεσα και έμμεσα μ' αυτόν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο εσωτερικό α) των χωρών που παίρνουν άμεσα ή έμμεσα μέρος στη σύγκρουση, β) των φίλα προσκείμενων χωρών που μπορούν να παράσχουν διπλωματική, οικονομική, υλική και άλλου είδους υποστήριξη, γ) των ουδετέρων, τις οποίες μέσω της προπαγάνδας επιχειρούν

να φέρουν όσο πιο κοντά με το μέρος τους, επειδή αυτό μπορεί να επηρεάσει την έκβαση της σύγκρουσης βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα και δ) των ίδιων των αντιπάλων χωρών, καθώς οι πληροφορίες μπορούν να διαδοθούν ως ένα βαθμό και στους πολίτες και στρατιώτες της αντιμαχόμενης πλευράς (Taylor, 2003).

Τέσσερις είναι, επίσης, οι κύριες επικοινωνιακές διαστάσεις μιας ένοπλης σύγκρουσης. Πρώτη, η χρήση των τηλεπικοινωνιακών συστημάτων για συντονισμό και καθοδήγηση των οπλικών συστημάτων προκειμένου να στοχεύσουν με ακρίβεια το στόχο τους. Δεύτερη, η προβολή (με διάφορες μορφές, όπως διαχείριση της πρόσληψης, προπαγάνδα κ.ά.) στο εσωτερικό μιας χώρας και διεθνώς, όπως προαναφέραμε, με στόχο να κερδίσουν οι πομποί την εύνοια των ακροατηρίων. Τρίτη διάσταση είναι οι ψυχολογικές επιχειρήσεις, που έχουν ως στόχο να κατασταλεί με διαφόρους μεθόδους (εκφοβισμό, δαιμονοποίηση κ.λπ.) η αντίσταση του αντιπάλου τόσο μεταξύ των μαχητών όσο και μεταξύ των πολιτών. Η τέταρτη διάσταση εμφανίζεται από τον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας και μετά, και αφορά την ένοπλη δράση εναντίον δημοσιογράφων και ΜΜΕ (Webster, 2003). Αυτό στην πράξη σημαίνει να μεταχειρίζεται ένας στρατός τα ΜΜΕ (κτίρια, εξοπλισμό κ.ά.) και τους εργαζόμενους δημοσιογράφους που καλύπτουν τα πολεμικά γεγονότα, ως στρατιωτικούς στόχους (Πλειός, 2025).

Σύμφωνα με τους Ρεπόρτερ Χωρίς Σύνορα, από την αρχή του πολέμου στη Γάζα έχουν δολοφονηθεί περισσότεροι από 150 δημοσιογράφοι, εκ των οποίων 148 στη Λωρίδα της Γάζας, σχεδόν όλοι Παλαιστίνιοι ή άλλοι Άραβες και 8 στο Λίβανο και 4 στο Ισραήλ, ενώ έχουν τραυματιστεί συνολικά 53 δημοσιογράφοι διαφόρων εθνικοτήτων (Reporters Without Borders, 2024). Σημειώνεται ότι είναι ο μεγαλύτερος αριθμός θυμάτων σε σχέση με το χρονικό διάστημα που αφορούν αυτοί οι αριθμοί από το 1990.

Διαχρονικές τάσεις κατά την κάλυψη των συγκρούσεων

Οι γενιές του 20ού αιώνα έχουν καλύτερη εικόνα των πολέμων, σε σύγκριση με τις προηγούμενες. Ιδίως από το Βιετνάμ κι έπειτα (Taylor, 2003: 9). Είθισται οι ειδήσεις να αποδίδουν μεγάλη σημασία στις μάχες συνολικά, ή τις προετοιμασίες για αυτές, καθώς και στα θύματα μεταξύ των αμάχων. Εξάλλου, κάθε πόλεμος αποτελεί και μία ευκαιρία για καλύτερες τηλεθεάσεις. Η κουλτούρα της ενημερωδιασκέδασης έχει πλέον μολύνει και τις λεγόμενες σκληρές ειδήσεις (Thoma, Tastsoglou & Koutsikos, 2023: 24). Έτσι, ενώ τα ΜΜΕ αναλαμβάνουν ένα εξαιρετικά σημαίνον έργο, την πληροφόρηση σε περιόδους κρίσης, δεν παύει παράλληλα να ικανοποιούν και τα εμπορικά συμφέροντά τους. Όμως, στις χώρες της Μεσογείου, επικρατεί το πολωμένο πλουραλιστικό σύστημα (Hallin & Mancini, 2004) με ό,τι αυτό συνεπάγεται για

τις σχέσεις πολιτικής εξουσίας και ΜΜΕ κατά την κάλυψη ενός πολέμου. Ο έλεγχος της ροής των πληροφοριών επηρεάζει τον πόλεμο σε επίπεδο τόσο στρατιωτικού ηθικού, όσο και διεθνών σχέσεων (Taylor, 2003: 11). Αναδύεται, λοιπό, ένα διπλό κριτήριο, αυτό της εμπορικότητας και εκείνο της πολιτικής συμμόρφωσης με την κυρίαρχη άποψη που εκφράζεται από την κυβέρνησης της χώρας ή και από ευρύτερο κομμάτι του πολιτικού συστήματος, με το δίπολο σχήμα «ο πόλεμός μας/ο πόλεμός τους» να κυριαρχεί (Rai, 2000).

Επίσης, η μέχρι τώρα διερεύνηση της σχέσης πολέμου και ΜΜΕ επιφυλάσσει στις πηγές των ειδήσεων μία περίοπτη θέση μεταξύ των εμπλεκόμενων παραγόντων. Οι βασικές πηγές πληροφοριών εντός μέσων είθισται να είναι οι ανταποκριτές και απεσταλμένοι των μέσων, τα δυτικά πρακτορεία ειδήσεων (Taylor, 2003: 213), κυρίως τα αμερικανικά και βρετανικά (Πλειός, 2005). Παρομοίως, ως πηγές εκτός μέσων συνήθως κυριαρχούν οι δυτικοί αξιωματούχοι, είτε στρατιωτικοί, είτε πολιτικοί (Zollmann, 2024).

Ποιοτική ανάλυση περιεχομένου και πρωτόκολλο έρευνας

Η έρευνα διεξήχθη με τη μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Πρόκειται για μέθοδο που προσφέρεται για την προσπέλαση συγκεκριμένων πτυχών ενός μεγάλου σώματος κειμένου (Alejandro & Zhao, 2024: 464). Στη μελέτη αυτή ερευνήθηκαν επτά τηλεοπτικοί σταθμοί εθνικής εμβέλειας, η δημόσια *ΕΡΤ* και έξι ιδιωτικοί (*Mega, Ant1, Star, Alpha, Open* και *Σκάι*), και δη τα κεντρικά τους δελτία ειδήσεων. Συγκεντρώθηκαν 63 δελτία ειδήσεων αποτελούμενα συνολικά από 565 θεματικές ειδήσεις (δηλαδή ενιαία σύνολα ειδήσεων που έχουν ως θέμα τους τον πόλεμο στη Γάζα, αλλά αποτελούνται από την προβολή επιμέρους ειδήσεων για επιμέρους πτυχές του πολέμου). Η δειγματοληψία ήταν σκόπιμη, καθώς αντλήθηκε ένα κεντρικό δελτίο ειδήσεων ανά εβδομάδα από κάθε τηλεοπτικό σταθμό, από τις 7 Οκτωβρίου 2023 έως τις 30 Νοεμβρίου 2023 με εξαίρεση την πρώτη εβδομάδα του πολέμου, όταν και πάρθηκαν δύο δελτία ειδήσεων από κάθε σταθμό.

Το πρωτόκολλο της έρευνας στηρίχθηκε σε συγκεκριμένες πτυχές της κάθε είδησης, καθώς η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου ενδείκνυται για την εξακρίβωση και καταμέτρηση επικοινωνιακών συμβόλων, όπως πλαίσια, οπτικές, συναισθήματα κ.λπ. (Hobbs κ.ά, 2020). Οι πτυχές αυτές αφορούν α) τη βαρύτητα του πολέμου στη Γάζα ως θέματος του δελτίου ειδήσεων σε σύγκριση με τα υπόλοιπα θέματα, β) την επιμέρους πτυχή του πολέμου στην οποία αναφέρεται η είδηση, γ) τις ίδιες και άλλες πηγές των δημοσιογραφικών πληροφοριών, δ) τα πρόσωπα που εμφανίζονται και τις απόψεις τους που αναφέρονται στο δελτίο, ε) τη στάση των δημοσιογράφων και των τηλεοπτικών σταθμών απέναντι στον πόλεμο και τις εμπόλεμες πλευρές,

καθώς και την ορολογία που χρησιμοποιούν, στ) την πλαισίωση της είδησης και ε) τον βαθμό δραματοποίησης.

Η βαρύτητα της ένοπλης σύγκρουσης στη Γάζα μετρήθηκε με τη σειρά του θέματος στο δελτίο ειδήσεων και με τη χρονική διάρκεια που αφιέρωσαν οι τηλεοπτικοί σταθμοί σε αυτό το θέμα. Ως επιμέρους πτυχές στο πρωτόκολλο ορίστηκαν τα εξής (υπο)θέματα: μάχες (δράση ενόπλων, βομβαρδισμοί κ.λπ.), νεκροί και τραυματίες μαχητές, υλικές καταστροφές υποδομών (στρατόπεδα, αποθήκες οπλισμού, αποθήκες καυσίμων κ.λπ.), υλικές καταστροφές κατοικιών και υποδομών (υδραγωγεία νοσοκομεία, μεταφορές κ.λπ., οι άμαχοι ως νεκροί και τραυματίες, οι μετακινήσεις των αμάχων, οι πολιτικές πρωτοβουλίες με τις διαπραγματεύσεις και τέλος, οι διαδηλώσεις και η δηλώσεις συμπαράστασης προς τις εμπόλεμες πλευρές. Οι πηγές των ειδήσεων κατηγοριοποιήθηκαν σε ανταποκριτές στην περιοχή, απεσταλμένους στην περιοχή και σε πρακτορεία ειδήσεων ή ξένα ΜΜΕ (με έμφαση στη χώρα προέλευσης). Σχετικά με τις ομιλούσες κεφαλές εξετάστηκαν πόσες και ποιες ομιλούσες κεφαλές σύμφωνα με την εθνική και θεσμική τους ταυτότητα εμφανίζονται στην είδηση, πόσο συχνά εμφανίζονται να ομιλούν, τι ορολογία χρησιμοποιούν και τι στάση εκφράζουν. Ειδικότερα, επί της ορολογίας η έρευνα εστίασε στο αν παρουσιάζεται ως επίθεση του Ισραήλ, ως επίθεση της Χαμάς ή ως ένοπλη σύγκρουση Χαμάς – Ισραήλ, ως ένοπλή σύγκρουση Ισραήλ-Παλαιστινίων και αν χρησιμοποιείται ο όρος «τρομοκράτης»/»τρομοκρατία» για τη Χαμάς και τις ενέργειές της ή κάποιος άλλο όρος. Ταυτόχρονα, μελετήθηκε η στάση των δημοσιογράφων ως θετική, αρνητική ή μικτή απέναντι στους εμπλεκομένους στην ένοπλη σύγκρουση (Ισραήλ, Παλαιστίνη, Χαμάς). Η πλαισίωση μελετήθηκε βάσει της κατηγοριοποίησης του Iyengar (1991) σε θεματική και περιπτωσιολογική, ενώ ο βαθμός δραματοποίησης προσδιορίστηκε σε υψηλός, χαμηλός ή μέτριος με γνώμονα τη χρήση αξιολογικών επιθετικών προσδιορισμών και άλλων παρόμοιων λεκτικών σχημάτων (Πλειός, 2011: 174), καθώς και τη χρήση οπτικοακουστικών τεχνικών που δεν προέρχονται από το αντικείμενο ή τις συνθήκες απεικόνισης αλλά είναι αποτέλεσμα επιλογής των συντελεστών της είδησης.

Ανάλυση αποτελεσμάτων

Η βαρύτητα της είδησης

Η βαρύτητα της είδησης είναι δείκτης από τον οποίο προκύπτει ο βαθμός του δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος ενός μέσου (Πλειός, 2011) και προοιωνίζει το πόσο και πως θα καλυφθεί ένα γεγονός - και στην περίπτωση αυτή ένα πολεμικό γεγονός. Το ενδιαφέρον αυτό είναι αποτέλεσμα μιας σύνθετης διαδικασίας στην οποία

μετέχουν πολλοί παράγοντες, όπως ο πολιτικο-ιδεολογικός προσανατολισμός των μέσων, η ιδιοκτησία και αν το μέσο έχει εμπορικό προσανατολισμό, η κουλτούρα του μέσου κ.ά. Η σημασία που αποδίδει ένα μέσο στα επιμέρους γεγονότα εκδηλώνεται α) με την παρουσία των γεγονότων στους εναρκτήριους τίτλους των ειδήσεων στην τηλεόραση, αν υπάρχουν τέτοιοι (στον Τύπο αντίστοιχα με την παρουσία του θέματος στην πρώτη σελίδα), β) με τον αριθμό των ειδήσεων για το θέμα, γ) με τη θέση της είδησης στην αναλυτική παρουσίαση των θεμάτων, δ) με τη διάρκεια της είδησης αφιερωμένης στο γεγονός, ε) με την δραματοποίηση και στ) την πλαισίωση της είδησης (Tankard 2001).

Στην περίπτωση του πολέμου στη Γάζα, η βαρύτητα αυξάνεται με την πάροδο των ημερών του πολέμου και από ένα σημείο και μετά μειώνεται σταθερά. Πιο αναλυτικά, σε ότι, αφορά τον αριθμό των ειδήσεων, η εικόνα που κατέγραψε η έρευνα είναι η εξής (πίνακας 1).

Πίνακας 1. Αριθμός ειδήσεων για την ένοπλη σύγκρουση στη Γάζα/τηλεοπτικό σταθμό

Ημερομηνία	ΕΡΤ	Mega	Ant1	Σκάι	Star	Alpha	Open
7/10	5	6	-	31	4		5
10/10	13	8	-	-	-	3	9
15/10	-	-	-	-	27	-	-
16/10	14	5	-	42	-	3	7
21/10	10	6	13	39	17	4	10
30/10	11	4	13	32	7	3	9
5/11	6	7	10	21	11	2	16
11/11 ή 12/11	5	10	-	20	9	2	14
18/11	4	11	-	20	5	2	8
22/11	6	2	-	21	9	2	8
29/11 ή 30/11	-	3	-	-	-	-	-

Παρατηρούμε λοιπόν ότι με την εξέλιξη του πολέμου μετά την 7η Οκτωβρίου αυξάνεται ο αριθμός των ειδήσεων. Μετά την πρώτη εβδομάδα του Νοεμβρίου 2023 μειώνεται σταδιακά ο αριθμός των ειδήσεων και κάποια στιγμή μηδενίζεται. Οι λόγοι γι' αυτό είναι πιθανόν εμπορικοί (χάνεται η πρωτοτυπία του θέματος) και πολιτικοί (για την αρχική και σταθερή για σημαντικό διάστημα έμφαση). Στην πορεία, όμως, και ιδιαίτερα μετά το τέλος της πρώτης βδομάδας του Νοεμβρίου, η βαρύτητα των ειδήσεων για τον πόλεμο στη Γάζα προοδευτικά μειώνεται.

Ένα δεύτερο κριτήριο που χρησιμοποιήσαμε για να καταγράψουμε ενδεικτικά την βαρύτητα της είδησης για τον πόλεμο στη Γάζα, για την περίοδο που μελετήσα-

με ήταν η σειρά της είδησης στην αναλυτική παρουσίαση των ειδήσεων. Η εικόνα που προέκυψε ήταν η ακόλουθη (πίνακας 2).

Πίνακας 2. Σειρά της είδησης για την ένοπλη σύγκρουση στη Γάζα/τηλεοπτικό σταθμό

Ημερομηνία	ΕΡΤ	Mega	Ant1	Σκάι	Star	Alpha	Open
7/10	1η	1η	-	5η	1η	1η	1η
10/10	1η	1η	1η	-	-	1η	1η
15/10	1η	2η	-	-	3η	-	-
16/10	1η	1η	1η	1η	-	1η	1η
21/10 ή 25/10	1η	3η	1η	1η	1η	1η	1η
30/10	-	1η	1η	1η	1η	-	1η
5/11	1η	1η	1η	1η	10η	4η	1η
11/11 ή 12/11	2η	4η	11η	11η	18η	6η	2η
18/11	1η	3η	1η	1η	18η	3η	4η
22/11	1η	2η	-	-	7η	6η	4η
29/11 ή 30/11	1η	5η	-	-	-	8η	-

Σε ό,τι αφορά τον αριθμό των ειδήσεων, ο μεγαλύτερος αριθμός ειδήσεων παρατηρείται σε σταθμούς που εκδήλωσαν φιλική στάση προς το Ισραήλ (*Σκάι, ΕΡΤ, Open*), ενώ μέτριος ήταν ο αριθμός των ειδήσεων στους σταθμούς *Mega* και *Alpha* και χαμηλός αριθμός στον *Alpha*, κάτι που πιθανόν σχετίζεται με τον αριθμό και τη διάρκεια παραμονής των δημοσιογράφων στο Ισραήλ. Σε κάθε περίπτωση το θέμα χρειάζεται βαθύτερη διερεύνηση.

Παρατηρήθηκε επίσης ότι η σειρά της είδησης είναι σταθερά υψηλή επίσης στους σταθμούς που τήρησαν πιο φιλική τάση προς το Ισραήλ (*ΕΡΤ*, *Σκάι*, *Open*), ενώ- όπως προαναφέραμε- η θέση του θέματος στο δελτίο μειώνεται μετά το πέρας της πρώτης εβδομάς του Νοεμβρίου, με εξαίρεση τους σταθμούς *ΕΡΤ* και *Open*. Γεγονός που παρομοίως μαρτυρά τη μείωση του δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος των σταθμών που μελετήθηκαν. Κατά πάσα πιθανότητα υπερίσχυσαν εμπορικά κριτήρια που συμβαδίζουν με την κόπωση του κοινού από την προβολή του θέματος και συνεπώς με χαμηλότερο ενδιαφέρον από μέρους των σταθμών. Με άλλα λόγια, αν και ήταν πολιτικοί, ιδεολογικοί, πολιτιστικοί οι λόγοι της υψηλής ενασχόλησης με το θέμα, οι σταθμοί είχαν ως όριο αυτό το οποίο έθεταν εμπορικοί παράγοντες.

Η θεματολογία των ειδήσεων για τον πόλεμο

Ανάλογα με την ημέρα και το σταθμό τα θέματα που επικρατούν είναι α) η προετοιμασία για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις ή οι ίδιες οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, β) ο βομβαρδισμός πολιτικών στόχων και τα θύματα μεταξύ αμάχων, γ) οι πολιτικές διεργασίες διεθνώς, δ) η ανθρωπιστική κρίση και η ανθρωπιστική βοήθεια, ε) η εξαγωγή της κρίσης εκτός Μ. Ανατολής, στ) οι επιπτώσεις στις διεθνείς σχέσεις και ζ) οι εκδηλώσεις συμπαράστασης. Κυρίως, όμως, τα θέματα των ειδήσεων των σταθμών που μελετήθηκαν συνολικά αφορούν κατά βάση τρεις πτυχές: α) τα θύματα, β) την προετοιμασία και τις πολεμικές επιχειρήσεις, γ) τις πολιτικές διεργασίες.

Αναφορικά με τα θύματα των βομβαρδισμών, στην αρχή της σύγκρουσης το ενδιαφέρον εστιάζεται στην επίθεση της Χαμάς και τα θύματα στο φεστιβάλ Supernova και τα Κιμπούτζ. Οι πληροφορίες που δίνονται από το Ισραήλ δεν ελέγχονται, ούτε φιλοξενείται η άποψη της Χαμάς. Αυτή εμφανίζεται αργότερα σε κάποιες από τις περιορισμένες συνεντεύξεις εκπροσώπων της. Σε μία τέτοια στην αιγυπτιακή τηλεόραση, δίνεται έμφαση στην επιθετική απέναντι στη Χαμάς στάση της Αιγύπτιας δημοσιογράφου. Είναι ενδιαφέρον ότι από τις αρχές Νοέμβρη και μετά, αν και εμφανίζονται στη δημόσια σφαίρα πληροφορίες για τις ευθύνες του IDF στην πρόκληση των θυμάτων (π.χ. αρθρογραφία της *Haaretz*) ή επισημάνσεις για τον ελαφρύ οπλισμό της Χαμάς και των σφοδρών καταστροφών, δεν υπάρχει ανάλογη ή και καθόλου προβολή των σχετικών ειδήσεων στους υπό μελέτη σταθμούς. Ακολούθως, επικρατεί το θέμα των βομβαρδισμών και των θυμάτων μεταξύ των αμάχων και της προετοιμασίας της χερσαίας επέμβασης. Σε ό,τι αφορά τα θύματα, η προσέγγιση ήταν ουδέτερη, ανθρωπίνου ενδιαφέροντος και αποπολιτικοποιημένη. Σε ό,τι αφορά τη χερσαία επέμβαση και τις προετοιμασίες, τα ΜΜΕ διέκειντο ουδέτερα ή υποστηρικτικά.

Ας δούμε τη θεματολογία ανά σταθμό. Στην *ΕΡΤ* οι σχετικές ειδήσεις αφορούν περίπου κατά 40% τον πόλεμο, ενώ ένα άλλο 40% αφιερώνεται στην προετοιμασία των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Τα υπόλοιπα θέματα αφορούν πολιτικές πρωτοβουλίες, τα θύματα της 7ης Οκτωβρίου, ενώ λιγότερο απασχολούν οι κινητοποιήσεις συμπαράστασης στην Παλαιστίνη και οι αναφορές στη δολοφονία δημοσιογράφων (η *ΕΡΤ* αναφέρει έντεκα νεκρούς στις 17/10, δεκαέξι στις 19/10 και τριάντα έναν στις 31/10).

Στο *Mega* ένας μεγάλος αριθμός ειδήσεων αφορά τους βομβαρδισμούς και τα θύματα. Όμως, εδώ οι περίπου μισές από αυτές τις ειδήσεις επικεντρώνονται και στα θύματα που είναι άμαχοι Ισραηλινοί. Παρατίθεται και η άποψη του IFD για τα θύματα -ως αποτέλεσμα βάσεων της Χαμάς σε πολιτικές εγκαταστάσεις-, που έγινε και σχετική επισήμανση του Γιάννη Πρετεντέρη για ανθρώπινες ασπίδες. Ίδιος περίπου αριθμός ειδήσεων αφιερώνεται και στην προετοιμασία για χερσαία επέμ-

βαση και τις μάχες. Περίπου το ένα τρίτο αυτών των ειδήσεων αφορά επιθέσεις της Χαμάς. Αναφορικά με το θάνατο δημοσιογράφων στο *Mega* υπάρχει στις 5/11 αναφορά για θάνατο Παλαιστίνιου που εργαζόταν σε τουρκικά ΜΜΕ.

Ο *Ant1* φιλοξενεί σημαντικό αριθμό ειδήσεων για το θέμα και φαίνεται ότι συγκριτικά ακολουθεί περισσότερο μια προσέγγιση σοβαρών ειδήσεων και επίσης σχετικά πιο ισορροπημένη στάση. Σχετικά μεγαλύτερος (18) είναι ο αριθμός των ειδήσεων για μάχες. ενώ υπάρχουν και κάποιες ειδήσεις για επιθέσεις της Χαμάς. Ακολουθούν ποσοτικά (14) οι βομβαρδισμοί και τα θύματα μεταξύ των αμάχων, ενώ υπάρχουν λίγες ειδήσεις (3) για θύματα Ισραηλινούς. Σε ότι αφορά τα θύματα, σε γενικές γραμμές η κάλυψή τους είναι επίσης ανθρωπίνου ενδιαφέροντος και μη πολιτική, ενώ προβάλλεται η άποψη του Ισραήλ. Για παράδειγμα, στις 20/10 αναπαρήχθη δήλωση εκπροσώπου του Ισραήλ, ότι χτύπησαν τον ναό του Αγίου Πορφυρίου, επειδή κρύβονταν μέσα μέλη της Χαμάς (λογική της ανθρώπινης ασπίδας). Αναφορικά με τους νεκρούς δημοσιογράφους. στον Ant1 γίνεται αναφορά για 29 και 11 νεκρούς αντίστοιχα και μία αναφορά για ρουκέτες στο σημείο που βρίσκονται δημοσιογράφοι. Αυτό που ξεχωρίζει - όπως και στο *Open* που θα δούμε παρακάτω, είναι ο σχετικά μεγάλος αριθμός των ειδήσεων για διεθνείς αντιδράσεις και πολιτικές πρωτοβουλίες σχετικά με το θέμα, όπως και ειδήσεις για τους Έλληνες της περιοχής. Ξεχωρίζει, ωστόσο, και η μεγαλύτερη από άλλους σταθμούς έμφαση στην εξαγωγή της σύγκρουσης με τη μορφή της τρομοκρατίας ή την επέκταση της πολεμικής σύγκρουσης αλλά και οι αναφορές σε ισλαμοφοβία και αντισημιτισμό (π.χ. στην *EPT* υπήρχαν μόνο για τον αντισημιτισμό).

Στο *Open*, ο μεγαλύτερος αριθμός των ειδήσεων αφορά δηλώσεις, ενέργειες και αντιδράσεις στο εξωτερικό για Ισραήλ, Χαμάς, αμάχους κ.λπ. Πάνω από 60 τέτοιες ειδήσεις καταγράφηκαν. Ακολουθούν οι ειδήσεις μέσω περιγραφών ή δηλώσεων για τις επιθέσεις του Ισραηλινού στρατού και έπονται οι ειδήσεις για βομβαρδισμούς και θύματα μεταξύ Ισραηλινών (πάνω από 12) και έπειτα εκείνες για αμάχους Παλαιστίνιους (περίπου 10), όπως το ρεπορτάζ της Γεωργίας Γαραντζιώτη στις 10/11, ενώ άλλες τόσες φορές αναφέρονται στους ομήρους της 7ης Οκτωβρίου. Δεν ανιχνεύτηκαν ειδήσεις για δολοφονία δημοσιογράφων, παρά μόνο μια για συγγενείς δημοσιογράφου. Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι ο σταθμός είναι εκείνος που φιλοξενεί τις περισσότερες εμφανίσεις εκπροσώπων της Χαμάς (τουλάχιστον 10). Ωστόσο, το συνολικό πλαίσιο της περιγραφής είναι αντι-ισλαμικό και θετικά διακείμενο απέναντι στο Ισραήλ, μάλλον σε εντονότερο βαθμό από τους άλλους σταθμούς. Σε κάθε περίπτωση, ανιχνεύεται το πλαίσιο της σύγκρουσης πολιτισμών.

Στον *Alpha* δεν είναι τόσο πολλές οι ειδήσεις για τον πόλεμο όσο σε άλλους σταθμούς. Συγκριτικά, οι περισσότερες ειδήσεις -μέσω περιγραφών ή δηλώσεων- αφορούν τους βομβαρδισμούς, την προετοιμασία και τις μάχες, ενώ παρατηρείται ανάλογος αριθμός ειδήσεων και για τα θύματα των βομβαρδισμών. Επισημαίνονται

οι ευθύνες του Ισραήλ, αλλά ταυτόχρονα προβάλλονται και δικαιολογίες εκπροσώπων του Ισραήλ περί βάσεων της Χαμάς σε νοσοκομεία και άλλους πολιτικούς στόχους. Σε κάποια ρεπορτάζ παρατηρείται μία έμμεση και παράλογη σύνδεση με το προσφυγικό, ενώ στις 10/10 γίνεται αναφορά για τρεις νεκρούς δημοσιογράφους.

Στον *Σκάι*, στην αρχή του πολέμου οι ειδήσεις επικεντρώνονται στους ισραηλινούς αμάχους-θύματα, όπως σε όλους τους σταθμούς. Με την εκδοχή του Ισραήλ να κυριαρχεί επίσης όπως σε όλους τους σταθμούς. Ακολούθως, αφιερώνονται στις στρατιωτικές επιχειρήσεις και τους βομβαρδισμούς αμάχων. Τη μεγαλύτερη μερίδα των ειδήσεων απασχολεί η προετοιμασία των χερσαίων επιχειρήσεων και τα πλήγματα εναντίον της Χαμάς στη Γάζα. Παρατίθεται μεγάλος αριθμός δηλώσεων εκπροσώπων του Ισραήλ. Οι ειδήσεις αυτές είναι διπλάσιες από τις ειδήσεις για βομβαρδισμούς νοσοκομείων και πρόκλησης των θυμάτων. Φιλοξενούνται δηλώσεις γιατρών και πληγέντων στα νοσοκομεία, αλλά είναι αρκετά λιγότερες από τις δηλώσεις ισραηλινών αξιωματούχων. Αν το *Open* εμφανίζεται συνολικά ως ο πιο αντι-ισλαμικός, αντι-τουρκικός σταθμός στις ειδήσεις του για τον πόλεμο στη Γάζα, ο *Σκάι* εμφανίζεται ως ο πιο φιλοϊσραηλινός. Η στάση του, χωρίς να είναι κίτρινη, θυμίζει εκείνη των πρώτων ημερών στην *ΕΡΤ*, που επίσης δεν είναι κίτρινη. Τέλος. υπάρχουν ελλιπείς αναφορές στις πληροφοριακές επιχειρήσεις του Ισραήλ. Αντίθετα, προβάλλονται οι απόψεις του Ισραήλ για τις αντίστοιχες της Χαμάς.

Τέλος, στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων του *Star* ο πόλεμος στην Παλαιστίνη φαίνεται να είναι ιδιαιτέρως σημαντικός κατά το μήνα Οκτώβριο, όπου σχεδόν σε όλα τα υπό μελέτη δελτία η είδηση βρίσκεται χρονικά στην πρώτη θέση. Το μήνα Νοέμβριο, όμως, βλέπουμε ότι ο πόλεμος οπισθοχωρεί στην ατζέντα του τηλεοπτικού σταθμού. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και από πλευράς ποσότητας ειδήσεων ή πτυχών αυτών επί του παλαιστινιακού. Με εξαίρεση την 7η Οκτωβρίου, όταν και η κήρυξη του πολέμου ήταν νωπή ακόμα, τα δελτία του Οκτωβρίου προσέφεραν πολλές περισσότερες μονάδες προς ανάλυση. Ωστόσο, ήδη από την τελευταία εβδομάδα του Οκτώβρη διαφαίνεται μία τάση αποκλιμάκωσης της κάλυψης του πολέμου. Το Νοέμβριο η κάλυψη ήταν αρκετά μικρότερη. Ως προς τη διάρκεια των σχετικών ειδήσεων, βλέπουμε πως ενώ τον Οκτώβριο υπήρξαν μονάδες ανάλυσης που ξεπερνούσαν τα εκατό δευτερόλεπτα, το Νοέμβριο κάτι τέτοιο σημειώθηκε μόνο σε δύο ειδήσεις. Βέβαια, σε αυτό σημαντικό ρόλο έπαιξε και η συνήθως περιπτωσιολογική πλαισίωση των ειδήσεων, όπως θα δούμε και αργότερα.

Οι πηγές των ειδήσεων

Στην κατανόηση των ειδήσεων και του τρόπου με τον οποίον έχουν παραχθεί και διαμορφωθεί, τόσο από την πλευρά της θεματολογίας, όσο και από την πλευρά των

ρηματικών τεχνικών που χρησιμοποιούνται για τη διευθέτησή του περιεχομένου και έτσι για την νοηματοδότησή του, καθοριστικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσουν οι πηγές των ειδήσεων (Kim, 2012). Η ταυτότητα των πηγών καθορίζει σε μεγάλο βαθμό και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των ειδήσεων. Δεν είναι τυχαίο που στη θεωρία, λ.χ. τα πρακτορεία ειδήσεων (Boyd-Barrett, 1980), όπως και οι ανταποκριτές και απεσταλμένοι και περαιτέρω οι πηγές που χρησιμοποιούν για να αντλήσουν πληροφορίες θεωρούνται ως ένας βασικός και αρχικός πυλωρός στη διαδικασία παραγωγής του περιεχομένου (Kim, 2012).

Οι πηγές των ειδήσεων που μετέδωσαν οι ερευνηθέντες τηλεοπτικοί σταθμοί κατά το πρώτο δίμηνο της ένοπλης σύρραξης στη Γάζα, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας φαίνονται στον πίνακα 3.

Πίνακας 3. Πηγές ανά σταθμό

Σταθμός	Ίδιες	Άλλες
ΕΡΤ	Απεσταλμένοι – Ισραήλ	• Reuters, AFP, ΑΠΕ-ΜΠΕ • Στο site κυρίως
Mega	Απεσταλμένοι – Ισραήλ	Βίντεο του IDF
Ant1	Απεσταλμένοι – Ισραήλ	
Open	Απεσταλμένοι – Ισραήλ Δηλώσεις κυρίως πολλές ισραηλινών αξιωματούχων (π.χ. στο δελτίο 7/11) Πολύ λιγότερες (9-10) φορές της Χαμάς (δελτίο 30/10, 3/11,7/11) IDF (κάμερες – στόχευσης) ---------- Ανταποκριτές Βρυξέλλες Κωνσταντινούπολη Ερεβάν	Άλλες δυτικές πηγές
Alpha	Απεσταλμένος – Ισραήλ IDF κάμερες στόχευσης	Al Jazeera (πλάνα UNICEF, 29/10)
Σκάι	Απεσταλμένοςι– Ισραήλ IFD (βίντεό τους)	
Star	Ισραήλ, απεσταλμένοι (λίγες φορές)	• Βίντεο από Ισραήλ (κυρίως) • Βίντεο από Παλαιστίνη • Βίντεο από άλλες χώρες

Η αποστολή δημοσιογράφων (απεσταλμένων) είναι μια πρακτική που ακολουθούν μεγάλα και έγκυρα ενημερωτικά ΜΜΕ, ακόμα και αν διαθέτουν ανταποκριτές στην περιοχή. Ένας βασικός λόγος γι' αυτό είναι ότι θέλουν η δημοσιογραφική κάλυψη να αντανακλά την τρέχουσα οπτική του ΜΜΕ στο οποίο εργάζονται οι δημοσιογράφοι και όχι την τοπική οπτική που σε ορισμένο βαθμό υιοθετούν οι ανταποκριτές. Στον πόλεμο της Γάζας, παρατηρήθηκε η αποστολή ασυνήθιστα μεγάλου αριθμού

δημοσιογράφων στην περιοχή προκειμένου να καλύψουν τα πολεμικά γεγονότα. Πιθανώς επειδή η εγκατάστασή τους στο Ισραήλ έκανε ασφαλή την παραμονή τους εκεί, ίσως όμως και για άλλους λόγους. Ο αριθμός και ο προορισμός των δημοσιογράφων των ελληνικών τηλεοπτικών σταθμών, έχει ως εξής (πίνακας 4).

Πίνακας 4. Διαπιστευμένοι δημοσιογράφοι στην εμπόλεμη περιοχή ανά σταθμό

Σταθμός	**Απεσταλμένοι**
ΕΡΤ	Γιώργος Σιδέρης Ευτυχία Πενταράκη (δέχθηκε προειδοποιητικά πυρά) Κώστας Καντούρης Λία Χριστάρα
Ant1	Νικόλας Βαφειάδης Χρήστος Μαζανίτης Βασίλης Ρόζος
Mega	Βελίκα Καραβάλτσιου Μαρίνος Αλιφέρης Γιάννης Χαραμίδης
Open	Γεωργία Γαραντζιώτη Σωτήρης Δανέζης Αδαμαντία Λιόλιου
Alpha	Κώστας Σαρικάς Μαρία Κολοβού
Σκάι	Σταύρος Ιωαννίδης Χρήστος Νικολαΐδης (κινδύνεψε 20/10)
Star	Άρης Λάμπος Κατερίνα Ρίστα

Ένα μεγάλο μέρος των πληροφοριών που χειρίζονταν οι απεσταλμένοι των ελληνικών σταθμών, συνεπώς, προέρχονταν από ισραηλινές πηγές, αφού στη συντριπτική πλειοψηφία τους, αν όχι όλοι, βρίσκονταν στο Ισραήλ και από τις εκεί βάσεις τους μετακινούνταν στην Παλαιστίνη. Συνήθως, όμως, οι πληροφορίες τους, αν δεν προέρχονταν από Έλληνες που ζουν στην περιοχή, προσκυνητές ή εκκλησιαστικούς λειτουργούς, προέρχονταν από αραβικά ΜΜΕ, όπως το *Al Jazeera*, αμερικανικά, όπως το *CNN* και το *CBS*, ή βρετανικά, όπως το *BBC* και το *Sky*. Πολλές φορές ορισμένοι σταθμοί δεν ανέφεραν καν το όνομα του ξένου μέσου, του οποίου το ρεπορτάζ αναπαρήγαν στο κοινό τους. Ως εκ τούτου, ήταν δύσκολη αν όχι αδύνατη η διασταύρωση των πληροφοριών τους, γεγονός που έδινε σημαντικό προβάδισμα στην επιρροή των ισραηλινών πηγών επί των Ελλήνων δημοσιογράφων.

Ομιλούσες κεφαλές των ειδήσεων για τους εμπόλεμους

Τα πρόσωπα που παρουσιάζουν οι δημοσιογράφοι να ομιλούν για τα γεγονότα είναι επιλογή των παραγωγών των ειδήσεων, που γίνεται α) στην προσπάθειά τους να περιγράψουν ερμηνευτικά τα γεγονότα από μια ορισμένη επιλεγμένη για διάφορους λόγους οπτική γωνία και β) από το διαθέσιμο υλικό, ιδιαίτερα οπτικοακουστικό αν πρόκειται για τηλεοπτικές ειδήσεις. Σ' αυτό δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε και τη συμβολή των υπηρεσιών πληροφοριακών επιχειρήσεων των μετεχόντων σε μια ένοπλη σύγκρουση, που φροντίζουν να παράγεται ή να παραδίδεται στους δημοσιογράφους έτοιμο υλικό προκειμένου να καλύψουν και τις ανάγκες τους για ειδησεογραφικές πληροφορίες αλλά και για τεκμηρίωση της προσέγγισης των γεγονότων από την επιλεγμένη οπτική γωνία. Έτσι, αναφορικά με τις ομιλούσες κεφαλές, η ανά χείρας εργασία παρουσιάζει τα ακόλουθα αποτελέσματα (πίνακας 5α και 5β).

Πίνακας 5α. Οι ομιλούσες κεφαλές στα δελτία των ελληνικών τηλεοπτικών ειδήσεων για τον πόλεμο στη Γάζα ανά ημερομηνία κι ανά σταθμό.

Ημερομηνία	**ΕΡΤ**			**Mega**			**Ant1**			**Σκάι**			**Star**			**Open**		
	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι
7/10	-	1	5	1	4	4	-	-	-	1	-	4	-	-	-	-	-	3
10/10	2	2	7	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10
15/10	3	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	5	-	-	-
16/10	2	-	6	4	-	6	-	-	-	2	-	6	-	-	3	2	-	5
21ή25	3	-	6	1	1	10	-	-	8	3	-	9	1	-	4	-	1	7
30/10	3	-	8	-	-	9	-	-	6	2	-	11	-	-	5	-	-	8
5/11	3	-	9	2		6	-	1	3	1	-	5	-	-	3	2	1	9
12/11	4	1	7	2	-	3	-	-	-	2	1	4	1	-	2	-	1	7
18/11	2	2	2	-	1	1	-	-	-	-	-	3	-	-	3	-	-	-
22/11	2	0	5	-	-	-	-	-	-	-	1	5	-	-	-	1	-	3
30/11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Πίνακας 5β. Οι ομιλούσες κεφαλές στα δελτία των ελληνικών τηλεοπτικών ειδήσεων για τον πόλεμο στη Γάζα συνολικά κι ανά σταθμό.

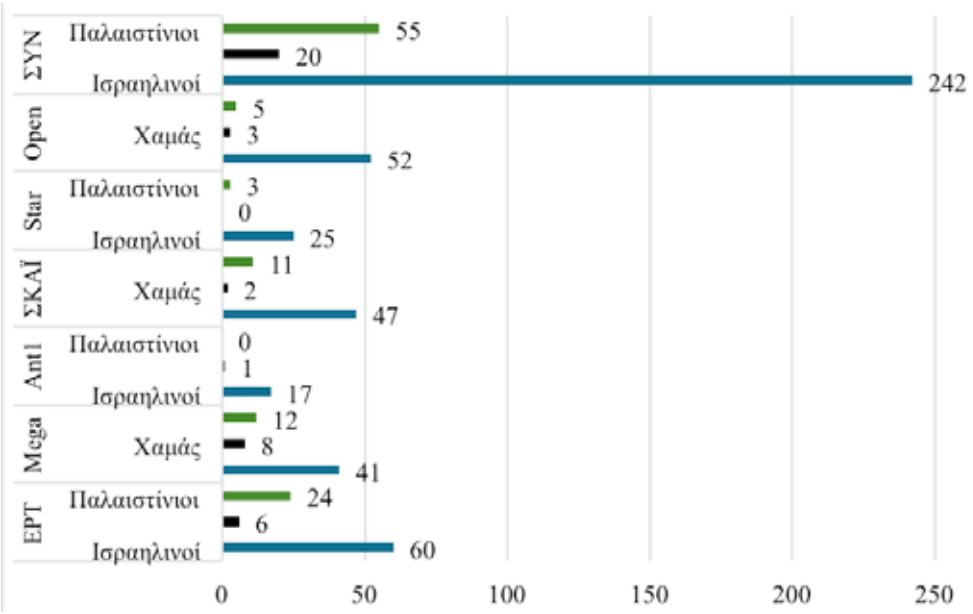

Ορολογία που χρησιμοποιήθηκε

Στην κατανόηση των γεγονότων σημαντικό ρόλο παίζουν και οι όροι τους οποίου χρησιμοποιούν τόσο οι δημοσιογράφοι όσο και οι εμφανιζόμενες στην είδηση ομιλούσες κεφαλές. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά την παρούσα εργασία, οι δημοσιογράφοι σχεδόν όλων των σταθμών, αν όχι συστηματικά (όπως οι περισσότεροι), έστω και περιστασιακά (όπως λ.χ. ο *Ant1*) χρησιμοποιούν κατά κόρον τον όρο «τρομοκράτες» «τρομοκρατική επίθεση» ή συναφείς όρους όταν αναφέρονται στη Χαμάς. Είναι όροι που συνάδουν απόλυτα με το εννοιολογικό οπλοστάσιο του Ισραήλ, των ΗΠΑ και γενικά της Δύσης. Μόνο στο δεύτερο επίπεδο των ειδήσεων θα συναντήσει κάποιος ουδέτερους ή θετικούς όρους για τους Παλαιστίνιους γενικά. Αυτό είναι συγκριτικά πιο έντονο στην *ΕΡΤ*, παρότι ο σταθμός τάσσεται με σαφήνεια υπέρ του Ισραήλ, όπως φαίνεται στον πίνακα 5β. Επιπρόσθετα, δεν λείπουν και κάποιες περιορισμένες κριτικές προς το Ισραήλ, που επικεντρώνονται στο πρόσωπο του Νετανιάχου.

Ειδικότερα, ο όρος «τρομοκράτες» και παράγωγα αυτού χρησιμοποιήθηκαν από όλους τους σταθμούς, ιδίως όταν μεταδίδουν ειδήσεις από το Ισραήλ (ιδιαίτερα όμως από *Open, ΕΡΤ, Σκάι, Mega*). Από το στούντιο ο όρος χρησιμοποιείται πιο πολλές φορές από το *Open* (όπως και η εξομοίωση με Βιετκόνγκ και ISIS) και τον *Alpha*. Ο όρος «ισλαμιστές» και παράγωγά του χρησιμοποιήθηκε επίσης κατ' εξοχήν από το

Open, ενώ ο *Ant1* προτιμούσε τον όρο «εξτρεμιστές» (αν και περιστασιακά χρησιμοποιεί και τον όρο «τρομοκράτες»). Επίσης, σε μικρότερο βαθμό οι σταθμοί χρησιμοποιούσαν τον όρο «μαχητές», που υιοθέτησαν τα μεγάλα διεθνή πρακτορεία, όπως το *Reuters* και το *Associated Press*. Γενικά, φαίνεται ότι τη σχετικά πιο ουδέτερη προσέγγιση υιοθέτησε ο *Ant1*, αποφεύγοντας τον όρο «τρομοκράτες». Αναφορικά με τη μεταφορά «ανθρώπινες ασπίδες», σχεδόν όλοι οι σταθμοί υιοθετούν την άποψη ότι η Χαμάς χρησιμοποιεί τους άμαχους Παλαιστίνιους ως ανθρώπινες ασπίδες (*Alpha* 5/11, «έτσι ενεργεί η Χαμάς»), ενώ για την ανθρωπιστική κρίση ευθύνες στη Χαμάς επιρρίπτει το Open, ενώ ο *Alpha* κατηγορεί και το Ισραήλ πλην της Χαμάς.

Ιδιαίτερης μνείας αξίζουν τα ερμηνευτικά σχήματα. Το δικαίωμα του Ισραήλ στην αυτοάμυνα, δηλαδή στα αντίποινα, είναι ένα ερμηνευτικό σχήμα που εκδηλώνεται με τρεις τρόπους: α) με flashback στα θύματα και συνεχή αναδρομή στην 7η Οκτωβρίου - Ισραηλινοί από επίθεση Χαμάς και Παλαιστίνιοι από επίθεση στη Γάζα (*Mega*, *EPT*, *Star*), β) μέσα από δηλώσεις ισραηλινών αξιωματούχων (όλοι οι σταθμοί) και γ) περιγραφές δημοσιογράφων - κυρίως εκείνων που είναι ανταποκριτές, αλλά και κάποιων παρουσιαστών από το στούντιο (*Alpha*). Ένα άλλο ερμηνευτικό σχήμα σύνηθες ήταν αυτό της ισλαμοφοβίας, άρα και της σύγκρουσης των πολιτισμών. Η ισλαμική τρομοκρατία παρουσιαζόταν πιο συχνά στον *Alpha*, ενώ η σύγκρουση των πολιτισμών σε *Ant1, Alpha, Open, Σκάι*, αλλά ανιχνεύεται και στην *EPT* (20/10). Από την άποψη αυτή ιδιαίτερη σημασία έχει η έντονη αρνητική στάση απέναντι στην Τουρκία και η σύνδεσή της με αυτό το σχήμα, ιδιαίτερα στο *Open* («παραλήρημα Ερντογάν», «αέρα ηγέτη ισλαμικού χαλιφάτου», «φίδι ο Ερντογάν», «σχέσεις με Χαμάς»).

Ενώ βρισκόμαστε μπροστά σε ένα κορυφαίο πολιτικό γεγονός, πίσω από ένα σημαντικό μέρος των ειδήσεων διακρίνεται μία μη πολιτική διαιρετική τομή -αυτή του Huntington (1996)- περί σύγκρουσης των πολιτισμών. Το Ισλάμ από τη μία και ο Δυτικός κόσμος (συμπεριλαμβανομένου του Ισραήλ) από την άλλη. Αν αυτό το κάνουν μεγάλοι σταθμοί και τροφοδοτούν μ' αυτό εκατοντάδες χιλιάδες πολίτες, το μέλλον δεν μοιάζει ρόδινο. Η δίνη του ανορθολογισμού ίσως σαρώσει πολλά ακόμα. Γιατί όμως το κάνουν; Πέρα από το γεγονός ότι κάτι τέτοιο αντανακλά τη νεοσυντηρητική στροφή στην ελληνική κοινωνία, προκύπτει μία τάση σύνδεσής του με την Τουρκία και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Γι' αυτό και προβάλλουν επίμονα σε αρνητικό πλαίσιο τη φιλοπαλαιστινιακή, ή και υποστηρικτική προς τη Χαμάς, στάση του Ερντογάν. Δεν είναι ξεκάθαρο αν η δημοσιογραφική τους προσέγγιση είναι αντι-ισλαμική λόγω της τουρκικής στάσης. Κάποιες άλλες αναλύσεις, δε, συνδέουν, έστω σε ήσσονα βαθμό, τη στάση τους με το προσφυγικό. Κι εκεί, όμως, δεν είναι σαφές αν είναι αρνητική για το Ισλάμ λόγω προσφυγικού ή το αντίστροφο. Σε κάθε περίπτωση, το φάντασμα του Huntington πλανάται πάνω από την εικόνα της Δύσης. Το ίδιο και η κόλαση του ανορθολογισμού. Είναι όλα μαύρα; Όχι, υπάρχουν εξαιρέσεις και μεταξύ των τηλεοπτικών σταθμών.

Η στάση των δημοσιογράφων απέναντι στις εμπόλεμες πλευρές

Η στάση των δημοσιογράφων απέναντι στους δρώντες σε ένα γεγονός επηρεάζει σημαντικά την πλαισίωση των ειδήσεων (με την πλαισίωση θα ασχοληθούμε πιο αναλυτικά στη συνέχεια), αλλά και συνολικά την κατανόηση των γεγονότων. Έτσι, μπορεί να επηρεάσει τη στάση του κοινού απέναντι στα γεγονότα και τους δρώντες, ή ακόμα περισσότερο στη στάση του κοινού απέναντι στις αποφάσεις και τις πράξεις εγχώριων και διεθνών πολιτικών προσώπων ή οργανισμών απέναντι στους δρώντες. Υπό την έννοια αυτή, η συνολική κάλυψη των γεγονότων, στην προκειμένη περίπτωση των πολεμικών, μπορεί να επηρεάσει την έκβαση και έτσι την κοινωνική εξέλιξη των γεγονότων που καλύπτουν τα Μέσα, αλλά που προφανώς τα επηρεάζουν και δεν τα καλύπτουν μόνο. Η στάση των δημοσιογράφων φαίνεται αναλυτικά στον πίνακα 6.

Πίνακας 6. Η στάση των τηλεοπτικών σταθμών (Αρνητική, ουδέτερη, θετική) απέναντι στις εμπόλεμες πλευρές

Ημερομηνία	**ΕΡΤ**			**Mega**			**Ant1**			**Σκάι**			**Star**			**Open**		
	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι	Π	Χ	Ι
7/10	Ο	-	-	-	Α	Ο	-	-	-	Ο	Α	Θ	Α	Α	Θ	Α	-	Α
10/10	Ο	Α	Θ	-	Α	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Α	Α	Θ
15/10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Θ	Α	Θ	-	-	-
16/10	Ο	-	Θ	-	Α	Θ	-	-	-	Ο	Α	Θ	-	-	-	Α	-	Ο
21ή25	Θ	Α	Θ	-	Α	Θ	-	Α	Α	Ο	Α	Θ	Ο	Α	Θ	Α	-	-
30/10	Θ	Α	Θ	Θ	-	-	Θ	Α	Ο	Ο	Α	Θ	Ο	Α	Θ	-	Α	Θ
5/11	Θ	Α	Θ	Ο	Α	Θ	Θ	Α	Θ	Ο	Α	Α	Θ	Ο	Α	Α	Α	Θ
12/11	Ο	Α	Θ	-	Α	Θ	-	-	-	Θ	Α	Θ	Θ	Ο	Ο	Θ	Α	Θ
18/11	Ο	Α	Ο	-	Α	Θ	-	-	-	Θ	Ο	Θ	Θ	Ο	Ο	Ο	Α	Θ
22/11	Ο	Ο	Ο	-	Ο	Ο	-	-	-	Θ	Α	Θ	Ο	Ο	Ο	Α	Α	Θ
30/11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Η στάση απέναντι στο Ισραήλ και τον IFD είναι θετική κατά διαστήματα σε όλους τους τηλεοπτικούς σταθμούς. Στο *Mega* και την *ΕΡΤ* (η οποία τις πρώτες ημέρες αναπαράγει κατά κόρο τις θέσεις του Ισραήλ) η στάση απέναντι στο Ισραήλ είναι πάντα ουδέτερη ή θετική. Στους άλλους σταθμούς μόνο μία ημέρα κατεγράφη αρνητική στάση απέναντι στο Ισραήλ. Ιδιαιτέρως θετική είναι και η στάση των σταθμών *Open* και *Alpha*. Ως προς τη στάση των δημοσιογράφων του, ο *Σκάι* έτεινε περισσότερο προς την πλευρά των Ισραηλινών. Σχετικά πιο ουδέτερη είναι στάση των υπόλοιπων

σταθμών, του *Star* και ιδιαίτερα του *Ant1*. Η στάση των δημοσιογράφων του Star και του *Ant1* ήταν τις περισσότερες φορές ουδέτερη.

Απέναντι στους Παλαιστίνιους κατεγράφη μία θετική στάση, αλλά σε περιορισμένο βαθμό. Οι Παλαιστίνιοι στην πλειοψηφία των ειδήσεων που μελετήθηκαν ταυτίζονται με τη Χαμάς. Σε μικρό βαθμό εκδηλώνεται σε κάποιους σταθμούς θετική στάση προς τους Παλαιστίνιους γενικά, ενώ το Open φαίνεται να εξομοιώνει. όλους τους Παλαιστίνιους με τη Χαμάς περισσότερο από τους άλλους σταθμούς. Η τάση, πάντως, ήταν να μη διακρίνεται η στάση των δημοσιογράφων απέναντι στους Παλαιστινίους, όπως δείχνουν οι παύλες στον πίνακα 6.

Δραματοποίηση

Η δραματοποίηση των ειδήσεων είναι μια κυρίαρχη ρηματική στρατηγική των τηλεοπτικών σταθμών στην παραγωγή των ειδήσεων, ιδιαίτερα σε ένα εμπορευματοποιημένο επικοινωνιακό σύστημα τόσο στα παλιά μέσα, όσο και στα διαδικτυακά, και ακόμα περισσότερο στα εμπορικά (Bennett, 1999). Αποσκοπεί στην αύξηση του ενδιαφέροντος των τηλεθεατών και στην αύξηση εσόδων από διαφήμιση ή άλλες πηγές. Στην περίπτωση των ένοπλων συγκρούσεων αυξάνει ακόμα περισσότερο η χρήση αυτής της στρατηγικής (Παπαθανασόπουλος, 1997) επειδή προσφέρεται πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό, τόσο από αυτό που συλλέγουν οι δημοσιογράφοι όσο και από αυτό που ετοιμάζουν οι ίδιοι.

Στην περίπτωση της κάλυψης του πολέμου στη Γάζα από τους τηλεοπτικούς σταθμούς κατά την περίοδο μελέτης, η δραματοποίηση ήταν γενικά υψηλή (πίνακας 7). Ήταν, όμως, σημαντικά υψηλότερη όταν η είδηση αναφερόταν σε θύματα της πολεμικής σύγκρουσης, κυρίως αμάχων, και ειδικότερα αν ήταν ισραηλινοί πολίτες. Σημειώνεται πως σπάνια υπήρχαν αναφορές σε θύματα μεταξύ των στρατιωτών του Ισραήλ. Η υψηλή δραματοποίηση επιτυγχάνεται με πομπώδη λεκτικά σχήματα και έντονους επιθετικούς προσδιορισμούς, καθώς και με την επανάληψη σκηνών (Πλειός, 2011, Thoma, Tastsoglou & Koutsikos, 2023). Δε βρέθηκε, όμως, να είναι αντιστοίχως υψηλή όταν η είδηση αφορούσε πλήγματα και νεκρούς στη Γάζα.

Πίνακας 7. Βαθμός δραματοποίησης ανά σταθμό (1= πολύ χαμηλή έως 5= πολύ υψηλή)

Ημερομηνία	EPT	Mega	Ant1	Σκάι	Star	Open
7/10	3	5	-	2	4	4
10/10	5	5	-	-	-	5
15/10	-	-	-	-	4	-
16/10	4	5	-	2	-	4
21 ή 25/10	3	5	3	3	4	4
30/10	3	5	4	4	4	5
5/11	3	5	4	4	2	4
12/11	3	5	-	3	4	4
18/11	3	3	-	3	4	4
22/11	4	3	-	3	4	3
30/11	3	-	-	-	-	-
Μέση τιμή	3.4	4.6	3.7	3.0	3.8	4.1

Εκτός από το γενικό σχεδιασμό εκάστου δελτίου, φαίνεται πως το επίπεδο της δραματοποίησης των ειδήσεων εξαρτάται και από τον κεντρικό παρουσιαστή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η *EPT*, η οποία είχε μέτρια έως υψηλή δραματοποίηση. Όταν παρουσιάζει τις ειδήσεις η κ. Μαλά η δραματοποίηση είναι κυρίως μέτρια, ενώ όταν παρουσιάζει το δελτίο η κ. Παρασκευοπούλου η δραματοποίηση είναι υψηλή έως και πολύ υψηλή.

Πλαισίωση

Τα είδη της πλαισίωσης που κυριαρχούν στις ειδήσεις για τους δυο πρώτους μήνες της ένοπλης σύγκρουσης στη Γάζα θα λέγαμε ότι είναι η περιπτωσιολογική μάλλον για εμπορικούς λόγους (απουσιάζουν αιτιακοί και άλλοι παράγοντες ή γεγονότα στην περιγραφή του γεγονότος που παρουσιάζει κάθε είδηση) και εκείνη του ανθρώπινου ενδιαφέροντος (από-πολιτικοποιημένη προβολή των γεγονότων και του ανθρώπινου δράματος χωρίς κοινωνιολογικές προεκτάσεις, μόνον ατομικές). Αντίθετα, η θεματική πλαισίωση απαντάται πολύ πιο σπάνια και συνδέεται κυρίως με διεθνείς σχέσεις κι εξελίξεις.

Πίνακας 8. Κυρίαρχο είδος πλαισίωσης των ειδήσεων ανά τηλεοπτικό σταθμό

Ημερομηνία	ΕΡΤ	Mega	Ant1	Σκάι	Star	Open
7/10	Θ	Θ	-	Θ	Θ	Π
10/10	Θ	Θ	-	-	-	Π
15/10	-	-	-	-	Π	-
16/10	Π	Π	-	Θ	-	Π
21 ή 25/10	Π	Π	Π	Π	Θ	Π
30/10	Π	Π	Π	Π	Π	Π
5/11	Θ	Π	Π	Π	Π	Π
11 ή 12/11	Π	Π	-	Θ	Π	Π
18/11	Π	Π	-	Π	Π	Π
22/11	Π	Π	-	Π	Π	-
30/11	Π	-	-	-	-	-

Η μεγάλη πλειοψηφία των ειδήσεων σε όλους τους τηλεοπτικούς σταθμούς πλαισιώνεται περιπτωσιολογικά, όπως φαίνεται στον πίνακα 8, αν και σε αρκετές περιπτώσεις δε μπορούσαμε να εξακριβώσουμε προς τα που τείνει το δελτίο (εξ ου και οι παύλες στον πίνακα 8). Στο *Open* και στον *Ant1* κυριαρχεί η περιπτωσιολογική προσέγγιση. Συγκριτικά περισσότερες ειδήσεις με θεματική πλαισίωση παρουσιάστηκαν στην *ΕΡΤ*, το *Σκάι* και το *Mega*. Μόνο σε δύο δελτία συναντάμε περισσότερο θεματική πλαισίωση στο *Star*. Ως αποτέλεσμα η σύγκρουση στη Γάζα παρουσιάζεται χωρίς παρελθόν και αιτία, ως γεγονός που έγινε ξαφνικά, ξεκίνησε την 7/10 χωρίς να έχει ιστορικές ρίζες και προηγούμενο, παρόλο που στις 7/10 κυριάρχησε η θεματική πλαισίωση σχεδόν σε όλα τα κανάλια (πλην *Open*).

Συζήτηση και συμπεράσματα

Ίσως το πιο βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την ποιοτική ανάλυση είναι πως κυριάρχησε καταλυτικά η δημοσιογραφία του πολέμου. Η κάλυψη συνολικά έτεινε να υποκύπτει στα εμπορικά κριτήρια και κατά προέκταση στην αναζήτηση διαρκώς νέων γεγονότων χωρίς να συμβάλλει στην εμπέδωση των προηγηθέντων, όσο σημαντικά κι αν είναι. Εξάλλου, κυριάρχησε η περιπτωσιολογική, δηλαδή αποσπασματική, πλαισίωση που αποκρύπτει τις ιστορικές πολιτικές αιτίες του προβλήματος.

Σε ό,τι αφορά τη θεματολογία, ιδιαίτερα στους ιδιωτικούς σταθμούς, τη μερίδα του λέοντος απέσπασαν οι πολεμικές ενέργειες της Χαμάς και του IDF και ακολού-

θως οι αναφορές σε νεκρούς και τραυματίες αμάχους, υλικές καταστροφές, διεθνείς μεσολαβητικές προσπάθειες κ.ά. Υπερέχουν οι αναφορές στις επιθετικές ενέργειες του Ισραήλ, κατά συντριπτική πλειονότητα υπό την οπτική του Ισραήλ, ενώ διακρίνεται μια τάση, όσο πιο φιλοϊσραηλινή στάση κρατά ένας σταθμός, τόσο μικρότερη είναι η διαφορά μεταξύ του αριθμού ειδήσεων για πολεμικές ενέργειες της Χαμάς από τη μία και του Ισραήλ από την άλλη. Σ' αυτό θεωρούμε πως συνέβαλε και το γεγονός ότι οι απεσταλμένοι των ελληνικών τηλεοπτικών σταθμών βρίσκονταν στο Ισραήλ και συνεπώς ήταν ευάλωτοι στις πληροφοριακές επιχειρήσεις του Ισραήλ-πέραν από τις προσωπικές απόψεις δημοσιογράφων και ιδιοκτητών. Το τελευταίο διαφαίνεται στο γεγονός ότι σε κάποιους σταθμούς, όλοι οι δημοσιογράφοι χρησιμοποιούν την ίδια ορολογία είτε βρίσκονται στο Ισραήλ, είτε στο στούντιο και στην αίθουσα σύνταξης, είτε ως ανταποκριτές σε άλλη χώρα. Εστάλησαν, πάντως, αρκετοί ανταποκριτές στο Ισραήλ κι αυτό γεννά κάποια ερωτηματικά, αν λάβουμε υπόψη τη δεινή οικονομική θέση των σταθμών.

Στους περισσότερους ιδιωτικούς σταθμούς, αλλά και στην κρατική *ΕΡΤ*, χρησιμοποιήθηκε (κυρίως κατά το μήνα Οκτώβριο) ορολογία με άξονα τον όρο «τρομοκρατία» -χωρίς να εξηγείται τι είναι η τρομοκρατία-, ορολογία που χρησιμοποίησαν κατά κόρον το Ισραήλ και οι ΗΠΑ.

Επιπρόσθετα, στους περισσότερους ιδιωτικούς σταθμούς, όπως και στην κρατική *ΕΡΤ*, αναπτύχθηκε μία ορολογία με άξονα τον όρο «τρομοκρατία», χωρίς να εξηγείται τι είναι η τρομοκρατία και γιατί χαρακτηρίζουν την Χαμάς τρομοκρατική οργάνωση. Την ορολογία αυτή (τρομοκράτες, τρομοκρατική οργάνωση) χρησιμοποιούν κατά κόρον το Ισραήλ και οι ΗΠΑ, ιδίως όταν περιγράφουν τη Χαμάς.

Ως προς τα μειονεκτήματα της κάλυψης παρατηρήθηκαν αρκετά ευρήματα που χρήζουν αναφοράς. Δεν υπήρξε σημαντική αμφίπλευρη ενημέρωση, εκτός από λίγα αποσπάσματα από βίντεο με συνεντεύξεις στελεχών της Χαμάς, ενώ περιορισμένες ήταν και οι αναφορές στις ευθύνες της Ισραηλινής πλευράς και του πρωθυπουργού του Ισραήλ, Νετανιάχου, με την κριτική στάση απέναντι στις πηγές των ειδήσεων, ιδίως όταν προβάλλουν τις θέσεις του Ισραήλ να απουσιάζει σε μεγάλο βαθμό. Οπότε διαφάνηκε μία τάση για μονομερή κάλυψη των συγκρούσεων.

Σε ό,τι αφορά τους άμαχους σε μεγάλο βαθμό κυριαρχεί η στάση περί αναπόφευκτων παράπλευρων απωλειών στη μάχη κατά της Χαμάς. Περιορισμένη βρέθηκε να είναι και η ανησυχία για τους Έλληνες στην περιοχή (και αυτή κατά τις πρώτες μέρες του πολέμου), με μικρή εξαίρεση το πλήγμα που δέχθηκε η μονή του Αγίου Πορφυρίου.

Αδρομερής ήταν και ο διάλογος για τις τοπικές και διεθνείς επιπτώσεις, ενώ η περιορισμένη παρουσίαση των ανά τον κόσμο διαδηλώσεων υποστήριξης προς την Παλαιστίνη και των αιτημάτων τους, ήταν ορατή κυρίως προς το κλείσιμο των ειδήσεων για τον πόλεμο. Παρομοίως, σπάνιζαν οι αναφορές για την ανάρτηση της

παλαιστινιακής σημαίας σε διάφορους δημόσιους χώρους ανά την Ευρώπη και τον κόσμο, αλλά και την Ελλάδα (π.χ. στο Μαραθώνιο). Στον ίδιο τόνο, περιορισμένη ήταν και η παρουσίαση της αντιθετικής στάσης πολλών εβραϊκών οργανώσεων και πληθυσμών ανά τον κόσμο προς τον πόλεμο.

Αξίζει ακόμα να σημειωθεί πως σε κάποιους σταθμούς παρατηρήθηκε ένα φαινόμενο flashback. Ενώ η πολεμική επικαιρότητα και οι διεθνείς πρωτοβουλίες ήταν καταιγιστικές, μερικοί σταθμοί (λ.χ. *Mega*, *Open*) επανέρχονταν συχνά στην επίθεση της Χαμάς της 7η Οκτωβρίου και, μάλιστα, κατά τις ίδιες ημερομηνίες, κάτι που υποδεικνύει εργαλειοποίηση των ΜΜΕ. Έτσι, πριν ή μετά από τις αναφορές στον καταιγιστικό βομβαρδισμό της Γάζας, στα πλήγματα κατά νοσοκομείων και πολυκατοικιών και σε χιλιάδες νεκρούς, οι σταθμοί έτειναν να προβάλλουν εικόνες της πρώτης μέρας, κάτι που φαίνεται να λειτουργεί και ως δικαιολόγηση της επιθετικότητας του Ισραήλ. Συνεπώς, ελέγχεται η πιθανότητα να υπάρχει εργαλειοποίηση των τηλεοπτικών σταθμών από τον IDF ή άλλες υπηρεσίες προπαγάνδας του Ισραήλ.

Τέλος, σε πολλούς σταθμούς το ερμηνευτικό σχήμα που κυριάρχησε για τον πόλεμο στη Γάζα, ήταν αυτό της «σύγκρουσης των πολιτισμών» και όχι μίας πολιτικής διένεξης που έχει προϊστορία και σαφείς πολιτικές αιτίες. Το γεγονός αυτό πιθανώς συσκοτίζει την κατανόηση του προβλήματος και δε φαίνεται να συμβάλλει στην επίτευξη ειρηνικής λύσης, έστω και στο βαθμό που αυτή εξαρτάται από την Ελλάδα και τη στάση της ελληνικής κοινής γνώμης.

Βιβλιογραφία

Bennett L. (1999), *Ειδήσεις: Η πολιτική των ψευδαισθήσεων.* Αθήνα: Δρομέας.

Παπαθανασόπουλος Σ. (1997), *Η δύναμη της τηλεόρασης: Η λογική του μέσου και η αγορά*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Παπαθανασόπουλος Σ. & Καραδημητρίου Α. (2013), Η εικόνα της Ελλάδας στα ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης κατά την πορεία προς το μνημόνιο. Γ. Πλειός (επιμ.), *Η κρίση και τα ΜΜΕ, 135-180*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Πλειός Γ. (2005), *Πόλεμος και Προπαγάνδα. Εισήγηση στην ημερίδα Τα μέσα εν πολέμω.* Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ, Δευτέρα 28 Νοεμβρίου 2005.

Πλειός Γ. (2011), *Η κοινωνία της ενημέρωσης: Ειδήσεις και νεωτερικότητα*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Πλειός Γ. (2025), Οι δημοσιογράφοι και τα ΜΜΕ ως στρατιωτικός στόχος στους σύγχρονους πολέμους. Λ. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Δημοσιογραφία και ασφάλεια: Τάσεις, προκλήσεις και προοπτικές για τη σωματική και συναισθηματική ευημερία των επαγγελματιών των ΜΜΕ*. Αθήνα: Gutenberg.

Taylor P. (2004), *Πόλεμος και διεθνείς σχέσεις στην εποχή της πληροφορίας.* Αθήνα: Παπαζήσης.

Alejandro A., & Zhao L. (2024), Multi-method qualitative text and discourse analysis: A methodological framework. *Qualitative Inquiry, 30:6, 461-473*. DOI: 10.1177/10778004231184421.

Boyd-Barrett O. (1980), *The international news agencies.* New York: Constable.

Hallin D. C. & Mancini P. (2004), *Comparing media systems: Three models of media and politics.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hobbs M., Della Bosca H., Schlosberg D., & Sun C. (2020), Turf wars: Using social media network analy-

sis to examine the suspected astroturfing campaign for the Adani Carmichael Coal mine on Twitter. *Journal of Public Affairs, 20:2.* DOI: 10.1002/pa.2057.

Huntington S. (1996), *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Simon & Schuster.

Iyengar S. (1991), *Is anyone responsible? How television frames political issues*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Kim H. S. (2012), War journalists and forces of gatekeeping during the escalation and the de-escalation periods of the Iraq War. *International Communication Gazette, 74:4, 323-341*. DOI: 10.1177/1748048512439815.

Rai A. K. (2000), Media at War: Issues and Limitations. *Strategic Journal, 24:9*. Διαθέσιμο στο: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/sa/sa_dec00raa01.html (τ. π. 8/2/2025).

Reporters Without Borders (2024), *RSF's 2024 Round-up: journalism suffers exorbitant human cost due to conflicts and repressive regimes*. Διαθέσιμο στο: https://rsf.org/en/rsf-s-2024-round-journalism-suffers-exorbitant-human-cost-due-conflicts-and-repressive-regimes (τελευταία πρόσβαση 6/2/2025).

Tankard J. W. (2001), The empirical approach to the study of media framing. S. D. Reese, O. H. Gandy & A. E. Grant (επιμ.*), Framing public life, 111-121*. London: Routledge.

Taylor P. (2003), *Munitions of the Mind: a history of propaganda from the ancient world to the present era.* Manchester: Manchester University Press.

Thoma I., Tastsoglou M. & Koutsikos L. (2023), Aspects of news dramatization during the first wave of the pandemic: Content analysis by time period, news coverage, and reference to the number of COVID-19 cases. S. Poulakidakos, M. Matsiola & A. Yannacopoulou (επιμ.), *Envisioning the Future of Communication, 1, 22-35.* Department of Communication and Digital Media, University of Western Macedonia.

Webster F. (2003), Information warfare in an age of globalization". D. K. Thussu & D. Freedman (επιμ.), *War and the Media: Reporting conflict 24/7, 57-69*. London: SAGE.

Zollmann F. (2024). A war foretold: How Western mainstream news media omitted NATO eastward expansion as a contributing factor to Russia's 2022 invasion of the Ukraine. *Media, War & Conflict, 17(3), 373-392*. DOI: 10.1177/17506352231216908.

Καλύπτοντας τον πόλεμο στην Παλαιστίνη: Όταν ο φυλετισμός θέτει το πλαίσιο

Δήμητρα Μαρέτα

Περίληψη

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τον επίσημο κυβερνητικό λόγο στην Ελλάδα σχετικά με την επίθεση της Χαμάς της 7ης Οκτωβρίου 2023 και τον γενοκτονικό πόλεμο του Ισραήλ εναντίον των Παλαιστινίων της Λωρίδας της Γάζας που ακολούθησε και το πώς αυτός ο λόγος διαχύθηκε από ορισμένα ελληνικά mainstream media. Το κεφάλαιο παρουσιάζει αρχικά το θεωρητικό πλαίσιο περί γενοκτονίας έτσι όπως αυτό έχει υποστηριχθεί διεθνώς σε σχέση με τον πόλεμο στη Γάζα και ακολούθως τον επίσημο λόγο που αρθρώθηκε για την εισβολή και τον πόλεμο της Ρωσίας στην Ουκρανία. Ο λόγος αυτό έπειτα αντιπαραβάλλεται στον επίσημο λόγο σχετικά με τους/τις Παλαιστίνιους,-ες, ενώ εξετάζεται πώς τα ΜΜΕ αναπαράγουν και διαχέουν τον λόγο αυτό διαμορφώνοντας το πλαίσιο απο-ανθρωποποίησης των Παλαιστινίων και δικαιολόγησης της γενοκτονίας τους. Τέλος, το κεφάλαιο κλείνει με την ερμηνεία του λόγου αυτού ως ρατσιστικού προτείνοντας μια μετατόπιση της ερμηνείας από την ισλαμοφοβία με αναφορά στη θρησκεία στην αναφορά στη φυλή. Το κεφάλαιο αυτό στοχεύει έτσι να εγγράψει την ελληνική περίπτωση στη διεθνή σχετική εμπειρία αλλά και να εγκαινιάσει τη μελέτη της προβληματικής σχέσης της εξουσίας με τα κυρίαρχα Μέσα (mainstream media) στην Ελλάδα.

Εισαγωγή

Η επίθεση της 7ης Οκτωβρίου 2023 της Χαμάς και των συμμαχικών της παλαιστινιακών οργανώσεων στο φεστιβάλ Nova έδωσε το έναυσμα για έναν πόλεμο γενοκτονίας και εθνοκάθαρσης εναντίον των Παλαιστινίων στη Λωρίδα της Γάζας και σε μικρότερο βαθμό στη Δυτική Όχθη. Η εν εξελίξει γενοκτονία αυτή είναι η πρώτη στα χρονικά που χαίρει σχεδόν καθολικής στήριξης από τις δυτικές κυβερνήσεις πλην ελαχίστων εξαιρέσεων αδύναμων να επηρεάσουν ή να ανακόψουν την εξέλιξή της. Η γενοκτονία αυτή είναι, επίσης, η πρώτη που χαίρει καθολικής στήριξης

από το σύνολο σχεδόν των mainstream media των δυτικών χωρών τόσο δεξιού και συντηρητικού όσο και αριστερού και προοδευτικού χαρακτήρα (βλ. μεταξύ άλλων, CAIR Sacramento Valley, 2024· Freedman, 2023· North, 2024· Roth & Huff, 2023· Yusuf, 2025· Cook, 2025). Τη μοναδική εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα αποτελούν τα λεγόμενα ανεξάρτητα media και πρωτίστως ιστοσελίδες και περιοδικά τα οποία σε σημαντικό βαθμό -ειδικά στις Ηνωμένες Πολιτείες- σχετίζονται ή εκδίδονται από την εβραϊκή διασπορά. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση ούτε στο πρώτο ούτε στο δεύτερο πεδίο. Σε μια σειρά από άλλες χώρες έχει παρατηρηθεί παρόμοια προκατάληψη στην κάλυψη του τρέχοντος πολέμου του Ισραήλ εναντίον της Γάζας αλλά και διαχρονικά θέτοντας τόσο ερωτήματα για την ποιότητα της ενημέρωσης όσο και για την ευθυγράμμιση του λόγου των δυτικών media με την επιχειρηματολογία του σιωνιστικού σχεδίου του Ισραήλ, βλ., για παράδειγμα, για την κατάσταση στα βρετανικά media (Hanif, 2024) ή το πώς η Yolande Knell απεσταλμένη του *BBC* στη Μέση Ανατολή υποστηρίζει ότι οι Παλαιστίνιοι,-ες παραπονιούνται για έλλειψη φαγητού, την εκκένωση των νοσοκομείων και για τη συλλογική τιμωρία τους στη Δυτική Όχθη από το Ισραήλ (Staniforth, 2025) και για τη διαχρονική κάλυψη υπέρ των ισραηλινών ισχυρισμών και της αντι-παλαιστινιακής προκατάληψης στα αμερικανικά media (Khazaal, 2024). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η στόχευση του παρόντος κεφαλαίου είναι διττή: αφ' ενός, να εξετάσει πώς η ελληνική κυβέρνηση έχει ευθυγραμμιστεί με τη διεθνή κατάσταση στην κάλυψη της εν εξελίξει γενοκτονίας και πώς αυτή η πολιτική επιλογή διαχέεται ακολούθως από mainstream media και αφ' ετέρου να εισαγάγει στην Ελλάδα την ερμηνεία της κοινής αυτής στάσης κυβέρνησης και media με αναφορά στον ρατσισμό έναντι της συνήθους ερμηνείας με αναφορά στη θρησκεία μέσω της ισλαμοφοβίας.

Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη αυτής της περίπτωσης εγκαινιάζει την έρευνα σχετικά με την προβληματική κατάσταση στον χώρο των ΜΜΕ και της σχέσης αλληλεξάρτησης με την εξουσία και ειδικότερα με την τρέχουσα κυβέρνηση. Αυτό το σημείο αφορά μια συζήτηση που γίνεται στην ελληνική δημόσια σφαίρα και ιδίως στα social media σχετικά με την ανεπιφύλακτη κάλυψη των πολιτικών του κυβερνώντος κόμματος από το σύνολο των mainstream media. Προηγούμενες μελέτες εξετάζουν και τεκμηριώνουν πώς αυτή η σχέση έχει πραγματωθεί στην περίπτωση της διαχείρισης της COVID-19 (Tastsoglou κ.ά., 2024· Nikolakaki, 2024), ενώ το κεφάλαιο αποπειράται να την τεκμηριώσει μέσω της εξέτασης της περίπτωσης του γενοκτονικού πολέμου στη Γάζα ώστε να συμβάλλει στη μελέτη του συγκεκριμένου φαινομένου που πρέπει φυσικά να εμπλουτιστεί και με άλλες μελέτες. Επιπλέον, η μελέτη αυτή, επικεντρωνόμενη στην ελληνική περίπτωση, φιλοδοξεί να συνεισφέρει στην εν εξελίξει συζήτηση για το πώς η γενοκτονία των Παλαιστινίων έγινε δυνατή χάρη και στην άνευ προηγουμένου κάλυψη των media παγκόσμια. Τέλος, αντίθετα με τη συνήθη και επικρατούσα στη δημόσια σφαίρα χρήση της ισλαμοφοβίας,

το κεφάλαιο αυτό ερμηνεύει την επιλογή αυτή με αναφορά στον ρατσισμό. Ενώ η ισλαμοφοβία αποπειράται να εξηγήσει τη στάση της Δύσης έναντι των μουσουλμανικών πληθυσμών με αναφορά στη θρησκεία και τη θεωρία της σύγκρουσης των πολιτισμών, εδώ η στάση αυτή ερμηνεύεται ως απορρέουσα από τις ρατσιστικές αντιλήψεις που διαχρονικά αρθρώνονται στις ευρωπαϊκές και ευρύτερα δυτικές κοινωνίες. Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό ότι η ερμηνεία αυτή δεν αφορά απαραίτητα τους λόγους που ένα κράτος, εν προκειμένω το Ισραήλ, διαπράττει γενοκτονία αλλά τους λόγους που ένα άλλο κράτος, εν προκειμένω το ελληνικό, την υπερασπίζεται και τη δικαιολογεί. Αυτό αφορά την ευρύτερη συζήτηση περί γενοκτονίας και τα κίνητρα πίσω από αυτή. Ο A. Dirk Moses (2021) υποστηρίζει ότι η γενοκτονία δεν έχει φυλετικά κίνητρα αλλά είναι η ανάγκη για μόνιμη ασφάλεια που οδηγεί τα κράτη στη διάπραξή της. Υποστηρίζει συνεπώς ότι πρέπει να αντιμετωπίζεται με πολιτικούς και όχι φυλετικούς όρους ή όρους ρατσισμού. Η προσέγγιση αυτή δεν υιοθετείται στο παρόν κείμενο για τρεις λόγους. Πρώτον, ενώ η ερμηνεία της γενοκτονίας ως ζητήματος μόνιμης ασφάλειας μπορεί να ισχύει για το κράτος που τη διαπράττει, δεν αρκεί να εξηγήσει γιατί ένα άλλο κράτος που δεν εμπλέκεται στα προβλήματα ασφαλείας του κράτους-εγκληματία τη δικαιολογεί. Δεύτερον, ενώ ο Moses υποστηρίζει ότι η φυλετική ερμηνεία της γενοκτονίας οδηγεί στην αποπολιτικοποίησή της, το παρόν κεφάλαιο προσεγγίζει τα ζητήματα ρατσισμού και φυλετισμού ως κατ' εξοχήν πολιτικά και με βάση αυτή την προσέγγιση δεν θεωρεί ότι η φυλετική ερμηνεία στερεί από το ζήτημα της γενοκτονίας την πολιτική του διάσταση και υπόσταση. Ο τρίτος και τελευταίος λόγος σχετίζεται με τα ερωτήματα σχετικά με την ίδια την έννοια της ασφάλειας και ειδικότερα το ερώτημα του ποιος πρέπει να θυσιαστεί προκειμένου κάποιος να αισθάνεται ασφαλής (Bigo & Tsoukala, 2008) και ακολούθως με ποιο κριτήριο θυσιάζεται αλλά και με το ότι «"η δική μας ασφάλεια" πάντοτε βασίζεται στην ανασφάλεια και τον πόνο κάποιου-ας άλλου,-ης» (Burke, 2002: 2) που θέτει με τη σειρά του το ερώτημα του κριτηρίου με το οποίο αυτός ο/η Άλλος,-η θα επιλεγεί για να υποφέρει. Το παρόν κεφάλαιο θεωρεί ότι αυτά τα κριτήρια διαμορφώνονται από τον φυλετισμό.

Στις επόμενες ενότητες του κεφαλαίου αρχικά τεκμηριώνεται η χρήση του όρου της γενοκτονίας και επιχειρείται να αναδειχθεί ο φυλετικός πυρήνας της υποστήριξής της από την ελληνική κυβέρνηση και τα ελληνικά media. Προκειμένου να γίνει σαφής αυτός ο ρατσιστικός πυρήνας, θα παρουσιαστεί ο λόγος με τον οποίο είχε υποστηριχθεί η Ουκρανία όταν είχε ξεκινήσει η εισβολή της Ρωσίας και ο λόγος αυτός θα αντιπαρατεθεί στον λόγο που έχει διατυπωθεί για τους/τις Παλαιστίνιους,-ες, καθώς ντύνει συγκεκριμένες κεντρικές πολιτικές επιλογές ως προς τον τρόπο που έχουν αντιμετωπιστεί οι Παλαιστίνιοι,-ες και αποτυπωθεί στη δημόσια σφαίρα η εικόνα τους. Ακολούθως εξετάζεται ο κυβερνητικός λόγος με τη χρήση χαρακτηριστικών παραδειγμάτων μέσω των οποίων διατυπώνεται η πλήρης και άκριτη στή-

ριξη στο κράτους του Ισραήλ. Ως προς τον λόγο των ΜΜΕ, παρουσιάζονται αποσπάσματα από ρεπορτάζ αλλά και αρθρογραφία ή σχολιασμός τα οποία εκφράζουν τον υπό εξέταση τρόπο κάλυψης των γεγονότων. Έχουν εξεταστεί τρία μόνο από τα mainstream media: οι ιστοσελίδες *iefimerida.gr*, *liberal.gr* και ο τηλεοπτικός σταθμός *Σκάι* και συμπληρωματικά σε ορισμένες περιπτώσεις η ιστοσελίδα του ομίλου *skai.gr* με αναρτήσεις που κυρίως προέρχονται από τα ρεπορτάζ του τηλεοπτικού σταθμού. Από τον *Σκάι* έχουν αντληθεί ρεπορτάζ πρωτίστως από το κεντρικό δελτίο ειδήσεων και έχουν χρησιμοποιηθεί τα βίντεο από το επίσημη κανάλι του σταθμού στο *youtube.com*. Λόγω των ίδιων περιορισμών, η εξέταση του σχετικού λόγου έχει περιοριστεί στις ημέρες έπειτα από την 7η Οκτωβρίου και σε ορισμένες ακόμη ημερομηνίες με σημαντικά γεγονότα που αναφέρονται και τοποθετούνται αντίστοιχα στο σχετικό τους πλαίσιο. Τα συγκεκριμένα ΜΜΕ έχουν επιλεγεί λόγω της διαχρονικής και δίχως προσχήματα στήριξής τους στο κυβερνών κόμμα. Για, παράδειγμα, την περίοδο της πανδημίας της COVID-19, ο Θανάσης Μαυρίδης του *liberal.gr* είχε χαρακτηρίσει τον Πρωθυπουργό «νέο Μωυσή» (2020) και πιο πρόσφατα ο Σάκης Μουμτζής του *liberal.gr* τον χαρακτήρισε «σκακιστή» (2023). Αυτό δεν σημαίνει ότι άλλα Μέσα δεν έχουν προβεί σε αντίστοιχους χαρακτηρισμούς ή δεν κρατούν παρόμοια στάση- όπως το *protagon.gr* το οποίο έχει χαρακτηρίσει τον Πρωθυπουργό «σιμουλτανέ» (Δατσέρης, 2019), «μονομάχο» που στέκεται όρθιος «αντιμέτωπος με τόσους απανωτούς και παράλληλους εχθρούς» (Ευθυμάκης, 2022), «Τσώρτσιλ» και «αδίστακτο τσιτάχ» (Ευθυμάκης, 2020). Ωστόσο, πέρα από τους περιορισμούς στην έρευνα που έχουν αναφερθεί παραπάνω, τα επιλεγμένα media είναι από τα πλέον αντιπροσωπευτικά για αυτού του είδους την έρευνα, καθώς είναι από τα πλέον επιδραστικά στην Ελλάδα και από τα πλέον συνυφασμένα με το κυβερνών κόμμα.

Περί γενοκτονίας

Στην ελληνική δημόσια σφαίρα γενικά και στα media πολύ περισσότερο οποιαδήποτε αναφορά στη Γάζα γίνεται υπό τον παραπλανητικό όρο του πολέμου. Ωστόσο, όπως εξηγεί η Φραντζέσκα Αλμπανέζε (Beckett, 2024), ο πόλεμος ως έννοια στο διεθνές δίκαιο υφίσταται όταν υπάρχουν δύο στρατοί που αντιμετωπίζει ο ένας τον άλλον. Στην περίπτωση της Παλαιστίνης πρόκειται για έναν στρατό ενός εποικιστικού αποικιοκρατικού κράτους (settler colonialism), τις διάσημες ισραηλινές IDF, από τη μία πλευρά και μια ένοπλη οργάνωση και έναν άμαχο πληθυσμό από την άλλη πλευρά. Εξάλλου, αντίθετα από την επικρατούσα παρανόηση σε επίπεδο κοινής γνώμης, η 7η Οκτωβρίου δεν συνιστά επίθεση κράτους σε άλλο κράτος. Ακολουθώντας τη διεθνή επιστημονική προσέγγιση, το παρόν κεφάλαιο υιοθετεί τον όρο της γενοκτο-

νίας προκειμένου να προσεγγίσει τη συνθήκη στη Γάζα από τις 7 Οκτωβρίου 2023 και μέχρι τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές.

Ακολούθως παρατίθενται ενδεικτικά ορισμένα βασικά σχετικά θέματα από την τρέχουσα συζήτηση, καθώς η γενοκτονία των Παλαιστινίων έχει προκαλέσει μια ζωηρή συζήτηση μεταξύ των μελετητ(ρι)ών της γενοκτονίας και του Ολοκαυτώματος. Σύμφωνα με τη Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Τιμωρία και την Πρόληψη της Γενοκτονίας, η γενοκτονία «στοχεύει στην καταστροφή εν συνόλω ή εν μέρει μιας εθνικής, εθνοτικής, φυλετικής, ή θρησκευτικής ομάδας ως τέτοιας» (UN, 1948(. Για μια πλήρη πραγμάτευση του ζητήματος της γενοκτονίας, βλ Moses (2021). Ενώ το Ολοκαύτωμα των Εβραίων από τη ναζιστική Γερμανία θεωρείται ως η πιο εμβληματική περίπτωση, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι δεν ήταν η μοναδική, βλ., μεταξύ άλλων, αυτή της Σεμπρένιτσα το 1995 εις βάρος των μουσουλμάνων της Βοσνίας από τους Σέρβους και της γενοκτονίας των Χούτου από τον στρατό των Τούτσι στη Ρουάντα το 1994. Στην περίπτωση της γενοκτονίας των Παλαιστινίων από το Ισραήλ, οι μελετητές/τήτριες του πεδίου βρίσκονται μπροστά στην αντίφαση του πώς το κράτος που δημιουργήθηκε για να στεγάσει τους/τις απογόνους και επιζήσαντες/ζώσες του Ολοκαυτώματος είναι δυνατό να διαπράττει γενοκτονία.

Οι Rez Segal και Louigi Daniele (2024) εξετάζουν την κρίση μεταξύ αυτών των μελετητ(ρι)ών και την αποδίδουν στο κατ' εξαίρεση στάτους που απολαμβάνει το Ισραήλ ακριβώς εξαιτίας της ίδρυσής του ως κράτους των επιζώντων/επιζωσών του Ολοκαυτώματος. Καταλήγουν στο ότι η άνευ προηγουμένου κρίση των σπουδών του Ολοκαυτώματος και της γενοκτονίας που προκλήθηκε από τη γενοκτονία των Παλαιστινίων από το Ισραήλ οδήγησε και σε μια άνευ προηγουμένου αλλαγή των σπουδών αυτών. Ο Nimer Sultany (2024α) εξετάζει κριτικά τον νομικό ορισμό της γενοκτονίας και υιοθετεί μια πιο διευρυμένη του έννοια η οποία λαμβάνει υπ' όψιν όχι μόνο το αποτέλεσμα των ενεργειών αλλά επιπλέον και την πρόθεσή τους και την εσκεμμένη σκοπιμότητά τους να επιφέρουν ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα, εν προκειμένω τον αφανισμό ενός λαού. Τον ίδιο όρο χρησιμοποιεί ο Mark Levene (2024) περιγράφοντας πώς μια στρατηγική από την πλευρά του Ισραήλ με στόχο την εθνοκάθαρση της Γάζας ως μέρος του σιωνιστικού project από την αρχή της εφαρμογής του οδηγείται αναγκαστικά, ηθελημένα και σχεδιασμένα σε γενοκτονία, εφ' όσον δεν αφήνει στους/στις Παλαιστίνιους,-ες της Γάζας καμία έξοδο διαφυγής τη στιγμή που συνεχίζει να τους βομβαρδίζει ασταμάτητα. Το αν η ίδια η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948 έχει θεμελιωθεί πάνω στη γενοκτονία και εθνοκάθαρση των Παλαιστινίων, τη Νάκμπα (που στα αραβικά σημαίνει καταστροφή), είναι ένα επίσης σημαντικό ζήτημα. Ο Martin Shaw υποστηρίζει ότι δεν είναι δυνατό η ιδρυτική στιγμή του ισραηλινού κράτους να μην ιδωθεί ως γενοκτονία των Παλαιστινίων και ακολούθως συνδεδεμένη με τη συνεχιζόμενη γενοκτονική πολιτική του, ενώ ο Omer Bartov υποστηρίζει το ακριβώς αντίθετο και επιπλέον ότι η αποδοχή του ισχυρισμού

του Shaw οδηγεί γραμμικά στον ισχυρισμό ότι το κράτος που δημιουργήθηκε στο αίμα των αθώων πρέπει να καταλυθεί στο αίμα (2010). Οι Omar Jabary Salamanca κ.ά (2012) υποστηρίζουν επίσης ότι η Νάκμπα του 1948 δεν είναι ένα μεμονωμένο γεγονός αλλά αποδεικνύεται και στο παρόν από τη συνεχιζόμενη υποταγή των Παλαιστινίων στους Ισραηλινούς και μπορεί να ερμηνευθεί εντός του πλαισίου της εποικιστικής αποικιοκρατίας (settler colonialism) που επιβλήθηκε από το σιωνιστικό σχέδιο στην Παλαιστίνη. Το σχέδιο αυτό έχει οδηγήσει στην κατοχή της Δυτικής Όχθης και της Λωρίδας της Γάζας μέσω τροποποιήσεων και αλλαγών των πολιτικών που εφαρμόζει το Ισραήλ για τον έλεγχο των κατειλημμένων εδαφών στο πέρασμα των χρόνων (Gordon, 2008).

Για την κατάσταση στη Γάζα από την 7η Οκτωβρίου και μετά, η Αλμπανέζε παρέχει μια πλήρη τεκμηρίωση της γενοκτονίας συμβάλλοντας καθοριστικά στο να υπάρχει τόσο το απαραίτητο θεωρητικό πλαίσιο περί γενοκτονίας όσο και τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία έχει καταθέσει στον Ο.Η.Ε. (Albanese, 2024α, 2024β) και στη δημόσια σφαίρα μέσω των παρεμβάσεών της, όπου έχει προσκληθεί και της έχει επιτραπεί να μιλήσει, και του λογαριασμού της στο *X/Twitter* (χ.χ.). Δεύτερον, η γενοκτονία έχει τεκμηριωθεί από οργανώσεις που καταγράφουν τις πράξεις του ισραηλινού στρατού, όπως οι Euro-Med Human Rights Monitor (χ.χ.), Israel Genocide Tracker (χ.χ.) και Forensic Architecture (χ.χ.). Τέλος, Παλαιστίνιοι κυρίως δημοσιογράφοι και αραβικά μέσα και οργανώσεις καλύπτουν σε πραγματικό χρόνο τη γενοκτονία όντας στη Γάζα, όπως τα *Middle East Eye* (χ.χ.), *The New Arab*, (χ.χ.) *Palestinian Centre for Human Rights* (χ.χ.) ή το *Al Jazeera* (χ.χ.). Ο Sultany έχει συγκεντρώσει σημαντικές αναφορές και μελέτες που τεκμηριώνουν τη γενοκτονία στη Γάζα (2024β, 2025), καθώς καταγράφεται μια διευρυνόμενη συναίνεση των σπουδών αυτών ως προς αυτό.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη αναφορά στο ζήτημα της γενοκτονίας, χρειάζεται να σταθούμε σε δύο επιχειρήματα υπέρ της γενοκτονίας ή της άρνησης της αναγνώρισής της από τη σχετική συζήτηση στην ελληνική -αλλά και διεθνή- δημόσια σφαίρα. Το πρώτο αφορά την επιδίωξη της Χαμάς με την επίθεση της 7ης Οκτωβρίου στον βαθμό που ήταν βέβαιο ότι το Ισραήλ θα αντιδρούσε με έναν ευρείας κλίμακας πόλεμο, βλ. ενδεικτικά τις απαντήσεις σε μια σχετική με τις απώλειες ανάρτηση της Πρεσβείας του Κράτους της Παλαιστίνης στην Κύπρο (2024) ή την απάντηση σε μια ανάρτηση που επικρίνει τις επαφές του Έλληνα Πρωθυπουργού με τον Πρωθυπουργό του ισραηλινού κράτους στα τέλη Μαρτίου 2025 (tsakali, 2025). Η προέκταση συνήθως αυτού του ισχυρισμού είναι ότι η γενοκτονία που ακολούθησε είναι ευθύνη της Χαμάς η οποία ενδεχομένως και να την επιδίωξε προκειμένου να ξεσηκώσει παγκόσμια κατακραυγή εναντίον του Ισραήλ. Αυτό που υπονοείται εδώ είναι ότι η γενοκτονία των Παλαιστινίων από το Ισραήλ είναι δικαιολογημένη, εφ' όσον ενδέχεται να την έχει επιδιώξει η Χαμάς. Αυτό είναι προφανές ότι δεν

μπορεί να ισχύει, διότι δεν είναι ποτέ δυνατό να δικαιολογηθεί η γενοκτονία των Παλαιστινίων βάσει ενός υποτιθέμενου ή ακόμα και πραγματικού σχεδιασμού μιας οργάνωσης και της ηγετικής της ομάδας που δρα στη Γάζα.

Το δεύτερο επιχείρημα συμπυκνώνεται στον ισχυρισμό ότι δεν είναι δυνατό να μιλάμε για γενοκτονία των Παλαιστινίων, εφ' όσον υπάρχουν ακόμα Παλαιστίνιοι,-ες (βλ. ενδεικτικά Aziz, 2023· Malin, 2024· Sultan, 2023· Vachtanidis, 2024). Εδώ σημασία έχει να επισημανθεί ότι αυτός ο κυνισμός που επιδιώκει να δικαιολογήσει αυτή τη γενοκτονία είναι εύκολο να στραφεί εναντίον αυτών που τη διαπράττουν τώρα αλλά την έχουν υποστεί στο παρελθόν: εφ' όσον υπάρχουν ακόμα Εβραίο,-ες, το αν και πώς μπορούμε να ισχυριζόμαστε ότι υπήρξε το Ολοκαύτωμα θα μπορούσε αμφισβητηθεί. Πρόκειται για ένα επικίνδυνο επιχείρημα το οποίο μέσω της καλυμμένης ρατσιστικής του λογικής, μπορεί να στρώσει τον δρόμο για την επικράτηση μιας ανοικτά ναζιστικής και ρατσιστικής λογικής και πολιτικής τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και διεθνώς, αν δοκιμασθεί και κριθεί επιτυχημένο. Με αυτά κατά νου, στρέφουμε ακολούθως την προσοχή μας στο πώς η επιχειρηματολογία που δικαιολογεί τη γενοκτονία των Παλαιστινίων παράγεται στο ανώτατο δυνατό επίπεδο και έπειτα διαχέεται από τα επιλεγμένα mainstream media.

Από την υποδοχή των Ουκρανών προσφύγων το 2022 στην τζιχάντ των Παλαιστίνιων

Προκειμένου να γίνει ορατός ο ρατσιστικός πυρήνας της αντιμετώπισης των Παλαιστινίων, παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο έγινε η υποδοχή των Ουκρανών προσφύγων έπειτα από την εισβολή της Ρωσίας τον Φεβρουάριο 2022. Αρχικά υπήρξε η δήλωση του τότε Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου, Δημήτρη Καιρίδη, σύμφωνα με την οποία «εδώ δεν μιλάμε για μια σφαγή σε ένα μακρινό μέρος κάπου στα βάθη της Αφρικής με αλλόθρησκους αλλά να το πω τελείως κυνικά ξέρω ότι ακούγεται πολιτικά ανορθόδοξο, αλλά για χριστιανούς, λευκούς, ευρωπαίους που είναι από μας, προέρχονται από εμάς» (THETOC Team, 2022). Εδώ γίνεται σαφές το φυλετικό στοιχείο που καθορίζει ποιοι,-ες πρόσφυγες είναι καλοδεχούμενοι,-ες στην Ελλάδα και ποιοι,-ες όχι. Η ρητορική αυτή πλαισιώθηκε και υποστηρίχθηκε από συγκεκριμένες πολιτικές και ενέργειες που ενίσχυσαν τη διάκριση μεταξύ καλού,-ής και καλοδεχούμενου-,ης πρόσφυγα και μη. Για παράδειγμα, η Περιφέρεια Αττικής, υπό την αρχή του γνωστού και προβεβλημένου εκείνη την εποχή στελέχους της Νέας Δημοκρατίας και Προέδρου του Ιατρικού Συλλόγου Αθηνών Γιώργου Πατούλη, υποδέχθηκε λεωφορεία που μετέφεραν κυρίως Ουκρανές στην Αθήνα και παρασχέθηκε η δυνατότητα φιλοξενίας σε ξενοδοχεία (ΙΣΑ, 2022). Ο κυβερνη-

τικός εκπρόσωπος Στέλιος Πέτσας (skai.gr, 2022) αλλά και σύσσωμη η κυβέρνηση (Newsroom, 2022) διαβεβαίωναν ότι η κυβέρνηση είχε έτοιμο σχέδιο για την υποδοχή και φιλοξενία χιλιάδων Ουκρανών προσφύγων, αν χρειαζόταν. Είναι ενδεικτικό της στάσης της Ελλάδας ότι υιοθέτησε αμέσως τη σχετική ευρωπαϊκή απόφαση για «παροχή εκτάκτου καθεστώτος ειδικής προσωρινής προστασίας διάρκειας 12 μηνών κατά παρέκκλιση της πάγιας διαδικασίας ασύλου» (*ΤΑ ΝΕΑ* Newsroom, 2022), ειδικά αν λάβουμε υπ' όψιν τη σκληρή αντιμεταναστευτική και αντιπροσφυγική πολιτική που είχε εισαγάγει η κυβέρνηση και με αφορμή τη λεγόμενη εισβολή τον Φεβρουάριο και Μάρτιο 2020 στον Έβρο (Mareta, 2024). Όσον αφορά τα media, είναι ενδεικτικό της στάσης τους ότι αναφέρονταν αποκλειστικά σε πρόσφυγες και προσφυγικές ροές ως αποτέλεσμα της ρωσικής εισβολής (Newsroom, 2022· skai.gr, 2022). Ενώ ορθά υιοθετήθηκε αυτή η ορολογία για τους/τις Ουκρανούς,-ές πρόσφυγες, αυτό έρχεται σε αντίφαση με την ορολογία που χρησιμοποιήθηκε για τους/τις Παλαιστίνιους,-ες και διαμόρφωσε την εικόνα μιας απειλής.

Η άνευ όρων υποστήριξη της ελληνικής κυβέρνησης προς το Ισραήλ δηλώθηκε από την πρώτη στιγμή με δηλώσεις στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο, δηλαδή από τον ίδιο τον Πρωθυπουργό. Ο Κυριάκος Μητσοτάκης σε επικοινωνία του με τον Μπένιαμιν Νετανιάχου υπογράμμισε το δικαίωμα του Ισραήλ στην αυτοάμυνα (Ελληνική Δημοκρατία. Ο Πρωθυπουργός, 2023b). Σε μια σύσκεψη στην Αίγυπτο ο Πρωθυπουργός δήλωσε ότι «*υπάρχουν πολίτες που κρατούνται όμηροι και δεν μπορεί να γίνει λόγος για ειρήνη μέχρι να απελευθερωθούν. Υπάρχουν άμαχοι που σκοτώνονται και τραυματίζονται υπό φρικτές συνθήκες: δολοφονούνται βάναυσα στα σπίτια τους στο Ισραήλ, χάνουν τις ζωές τους στην καταστροφή του νοσοκομείου Αλ Αχλί στη Γάζα*» (Ελληνική Δημοκρατία. Ο Πρωθυπουργός, 2023γ). Παρόμοια ήταν η δήλωσή του στη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην οποία, μεταξύ άλλων, δήλωσε πως «*το Ισραήλ έχει το δικαίωμα στη νόμιμη αυτοάμυνα, πάντα σύμφωνα με το Διεθνές και το Ανθρωπιστικό Δίκαιο. Δέχθηκε μία πρωτοφανούς αγριότητας τρομοκρατική επίθεση και προφανώς έχει την υποχρέωση να αντιδράσει για να προστατεύσει την ασφάλεια των πολιτών του*» (Ελληνική Δημοκρατία. Ο Πρωθυπουργός, 2023α). Με αυτές τις δηλώσεις αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην αυτοάμυνα στην αποικιοκρατική δύναμη και τίθεται το πλαίσιο για την εξόντωση των Παλαιστινίων: εφ' όσον δεν μπορεί να γίνεται λόγος για ειρήνη όσο υπάρχουν όμηροι, ο πόλεμος εναντίον όλης της Γάζας και η γενοκτονία των Παλαιστινίων δικαιολογούνται, ενώ η πολιτική επίλυση του μεσανατολικού ζητήματος δεν εμφανίζεται καν ως μία επιλογή. Την ίδια στιγμή τίθεται και η βάση για τη διαφορετική αξία της ζωής των Ισραηλινών έναντι των Παλαιστινίων: ενώ τονίζεται η βαναυσότητα που υπέστησαν οι Ισραηλινοί, αποσιωπάται η βαναυσότητα που υφίστανται οι Παλαιστίνιοι όχι μόνο από την έναρξη της εισβολής του Ισραήλ αλλά και επί δεκαετίες από την ισραηλινή κατοχή. Εδώ ο ρατσισμός εναντίον των Παλαιστινίων και ο

φυλετικός διαχωρισμός που θέλει τις ζωές των Ισραηλινών να αξίζουν πολλαπλάσια από εκείνες των Παλαιστινίων εισάγονται με έμμεσο αλλά αναμφισβήτητο τρόπο. Τέλος, εισάγεται η νομιμοποίηση των επιθέσεων του Ισραήλ στα νοσοκομεία της Γάζας, μιας πρωτοφανούς στρατηγικής που όχι μόνο δολοφονεί άμαχο πληθυσμό αλλά επιπλέον καταστρέφει το σύστημα υγείας ώστε να ελαχιστοποιήσει τις πιθανότητες επιβίωσης των ανθρώπων που τυχόν επιβιώσουν από τους βομβαρδισμούς.

Η δεύτερη πλευρά της υποστήριξης προς το Ισραήλ διαμορφώθηκε σε επίπεδο περιεχομένου και δημοσιότητας από βουλευτές κυρίως της κυβέρνησης. Προεξάρχοντα ρόλο σε αυτό διαδραμάτισε ο Τάσος Χατζηβασιλείου εμφανιζόμενος συνήθως με την ιδιότητα του επιστήμονα και όχι του κυβερνητικού βουλευτή. Σε συνέντευξή του στον τηλεοπτικό σταθμό *Σκάι* ο Χατζηβασιλείου (2023) δήλωσε, μεταξύ άλλων:

> *«Όμως σε κάθε περίπτωση είναι σαφής η επιλογή της Δύσης, και αυτό είναι ορθό, να πετύχουν μία στρατηγική ήττα της Χαμάς, γιατί αυτή τη στιγμή αυτός είναι ο στόχος. Πρέπει η Χαμάς, που είναι μια τρομοκρατική οργάνωση, η οποία μπήκε απρόκλητα ένα πρωί στο Ισραήλ, θυμόσαστε τι έγινε στις 7 Οκτωβρίου, κοντεύει να περάσει σχεδόν ένας μήνας, πρέπει να ηττηθεί στρατηγικά. Και αυτό είναι το μεγάλο στοίχημα της Δύσης, γιατί ξέρετε κάτι; Ο τζιχαντισμός, αν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον αδόκιμο αυτό όρο, είναι μια ιδεολογία η οποία είναι αντιδημοκρατική και πρέπει πάση θυσία να ηττηθεί σε όλες τις εκφάνσεις της. Και μην έχετε καμία αμφιβολία ότι αυτά όλα τα οποία έπραξε η Χαμάς τις τελευταίες μέρες είναι μια σαφής ένδειξη ενός διαφορετικού τζιχαντισμού».*

Εδώ εισάγεται με σαφήνεια το κατασκευασμένο δίπολο Δύσης-Χαμάς και κυρίως Δύσης-τζιχαντισμού στο οποίο λανθάνει μια σιωπηρή αλλά εκκωφαντική ταύτιση της Χαμάς με όλον τον τζιχαντισμό αλλά πρωτίστως των Παλαιστινίων με τη Χαμάς και κατ' επέκταση με τον τζιχαντισμό. Μέσω αυτής της ταύτισης δικαιολογείται η εξόντωση των Παλαιστινίων, όπως ακριβώς της Χαμάς και των τζιχαντιστών, αν και για τους τελευταίους τα γεγονότα στη Συρία στα τέλη του 2024 απέδειξαν ότι είναι δυνατό να γίνονται εξαιρέσεις. Αξίζει να τονιστεί το ότι, ενώ ο Χατζηβασιλείου χαρακτηρίζει τον τζιχαντισμό της Χαμάς ως διαφορετικό, δεν εξηγεί τι σημαίνει αυτό ούτε ποια είναι η σημασία αυτής της διαφορετικότητάς του για την Παλαιστίνη. Έτσι, αυτό που μένει είναι η αυθαίρετη, μη επιστημονική και εν τέλει ιδεολογική και ρατσιστική ταύτιση των Παλαιστινίων με τον τζιχαντισμό η οποία είναι επιπλέον ανιστορική, εφ' όσον αποκρύβει την ιστορία στην Παλαιστίνη. Ακολούθως, σε άρθρο του ο Χατζηβασιλείου (*Η Ναυτεμπορική*, 2024) αποσαφήνισε πλήρως τη στάση του:

> *«Το Τελ Αβίβ, σήμερα, θεωρεί ότι έχει μια ιστορική ευκαιρία να πετύχει καίρια πλήγματα στους αντιπάλους του. Όπως το 1967 στον Πόλεμο των Έξι Ημερών*

επικράτησε των Αράβων, έτσι και τώρα θεωρεί ότι έχει ένα παράθυρο ευκαιρίας για να μειώσει σημαντικά την ισχύ της Τεχεράνης. Ουσιαστικά, το Ισραήλ επιχειρεί να σχεδιάσει έναν νέο χάρτη ασφαλείας στη Μέση Ανατολή, με κύριο πρόταγμα την ασφαλή του επιβίωση».

Εδώ πλέον δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι η επίκληση του διαχωρισμού Δύσης-τζιχάντ ήταν ψευδής, καθώς αναδύεται ο ρατσιστικός πυρήνας όχι μόνο της πολιτικής του Ισραήλ αλλά και της ερμηνείας της. Πλέον δεν υπάρχει καμία αναφορά στη Χαμάς ή την τζιχάντ και οι Παλαιστίνιοι,-ες δεν είναι αντίπαλοι λόγω της δήθεν υποστήριξής τους στη Χαμάς αλλά επειδή είναι Άραβες. Η αναφορά στο 1967 υπενθυμίζει την ισχύ του Ισραήλ αλλά έρχεται σε αντίφαση με τις προηγούμενες δηλώσεις που κάνουν λόγο για απρόκλητη επίθεση της Χαμάς ως εάν να μην υπήρχε ιστορία στην Παλαιστίνη πριν από την 7η Οκτωβρίου. Τέλος, αναγνωρίζεται στην επίθεση στην Παλαιστίνη μια υπαρξιακή διάσταση για το Ισραήλ που δικαιολογεί τη γενοκτονία: εφ' όσον η επίθεση έχει υπαρξιακό χαρακτήρα, ο αντίπαλος μετατρέπεται σε εχθρό και η φυσική εξόντωση του εχθρού δικαιολογείται και επιτρέπεται.

Ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της κυβέρνησης, Θάνος Πλεύρης, από την πλευρά του, είχε προετοιμάσει το έδαφος για αυτή την προσέγγιση ήδη από τον Μάιο 2024. Σε συνέντευξή του επίσης στον *Σκάι* (2024) είχε δηλώσει:

«Η Χαμάς είναι τρομοκράτες. Αυτοί ξεκίνησαν τον πόλεμο. Και θα σας πω και κάτι που αποτελεί και την προσωπική μου θέση. Προφανώς και η αντίδραση του Ισραήλ πρέπει να ελεγχθεί αλλά το Ισραήλ είναι το προκεχωρημένο φυλάκιο της Δύσης. Άμα πέσει το Ισραήλ, ο πόλεμος της Χαμάς μεταφέρεται στην Ευρώπη. Η Χαμάς είναι ο αντίπαλος, η Χαμάς είναι ο εχθρός και αυτοί είναι μόνο τρομοκράτες. Ούτε ανθρωπιστές ούτε μη εξτρεμιστές. Τρομοκράτες».

Η Χαμάς εδώ απεικονίζεται ως εχθρός όχι μόνο του Ισραήλ αλλά όλης της Δύσης, εφ' όσον το Ισραήλ απεικονίζεται ως προπύργιο της Δύσης. Ο ορισμός της Χαμάς ως εχθρού είναι αυτός που επιτρέπει τη φυσική της εξόντωση και κατ' επέκταση όλων των Παλαιστινίων από τη στιγμή που προϋπάρχει η ταύτιση Χαμάς και Παλαιστινίων. Ο πρώην απολογητής του Ολοκαυτώματος των Εβραίων από τους Ναζί (Kokkinidis, 2021) έχει πλέον μετατραπεί σε απολογητή μιας ακόμη γενοκτονίας με ρατσιστικό και πάλι κίνητρο. Η αποστροφή ότι η Χαμάς ξεκίνησε τον πόλεμο δεν είναι αποτέλεσμα άγνοιας αλλά εσκεμμένη παραποίηση της ιστορίας προκειμένου να εξυπηρετηθεί η ρατσιστική προπαγάνδα περί βάρβαρων και δολοφόνων Αράβων που αποτελούν απειλή και πρέπει να εξοντωθούν.

Διαμορφώνεται έτσι ένα πλαίσιο ερμηνείας και ανάγνωσης της γενοκτονίας με βάση τους εξής τρεις άξονες: πρώτον, η ιστορία στην Παλαιστίνη ξεκινά με την επί-

θεση της Χαμάς στις 7 Οκτωβρίου 2023 και έτσι η επίθεση παρουσιάζεται όχι ως αδικαιολόγητη -που είναι- αλλά ως αποκομμένη από το ιστορικό της πλαίσιο και συνεπώς ακατανόητη. Από εδώ απορρέει ο δεύτερος άξονας, αυτός του λεγόμενου δικαιώματος του Ισραήλ στην αυτοάμυνα που υπηρετεί ουσιαστικά τον σκοπό της συγκάλυψης της γενοκτονίας. Ο τελευταίος άξονας είναι η παρουσίαση της σύγκρουσης του Ισραήλ με μια οργάνωση ως σύγκρουση όλης της Δύσης με όλο τον μουσουλμανικό κόσμο, μια σύγκρουση που κατ' επέκταση παρουσιάζεται ως σύγκρουση όλης της Δύσης με όλον τον αραβικό κόσμο. Σε αυτή τη σύγκρουση η επικράτηση της Δύσης τίθεται με υπαρξιακούς όρους υπονοώντας αλλά ευθέως θεωρώντας τους αραβικούς πληθυσμούς ως τον εχθρό της Δύσης δικαιολογώντας τη φυσική τους εξόντωση και όχι απλώς την ήττα τους. Η απο-ανθρωποποίηση των Παλαιστινίων έχει συντελεστεί πρώτα σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο και έπειτα διαχέεται από τα media.

Από την απο-ανθρωποποίηση στη γενοκτονία

Η παρουσίαση των Παλαιστινίων ως εθνικού κινδύνου και ανεπιθύμητων προκύπτει κατ' αρχάς από τη συγκριτική εξέταση της παρουσίασης αυτής σε σχέση με την αντίστοιχη των Ουκρανών προσφύγων. Παρ' όλο που τα παραδείγματα είναι πολλά, αρκεί να αναφέρουμε το ρεπορτάζ του *iefimerida.gr* στο οποίο τονίζεται ότι οι Ουκρανοί,-ές πρόσφυγες φεύγουν μαζί με τα κατοικίδιά τους (Αθανασιάδου, 2022). Αντίστοιχες εικόνες δεν εμφανίστηκαν στα ελληνικά media αλλά μπορούμε να τις βρούμε σε ενημερωτικές ιστοσελίδες του εξωτερικού (Haaretz Editorial, 2024· Middle East Eye, 2025· SAFA Press Agency, χ.χ.) ή στα social media (Eye on Palestine, 2025· Rozbiani, 2025). Επιπλέον, ενώ οι Ουκρανοί,-ές πρόσφυγες αναφέρονται πάντοτε ως πρόσφυγες, οι Παλαιστίνιοι,-ες αναφέρονται ως μεταναστευτικές ροές. Αυτό γίνεται μέσω άρθρων των εφημερίδων που φιλοξενούν συνήθως δηλώσεις υπουργών, κυβερνητικών βουλευτών, ακόμα και του ίδιου του Πρωθυπουργού (liberal.gr 2023· Newsroom iefimerida.gr 2023β· 2023α· skai.gr 2023· Καντέλης 2023). Αυτή η διαφορετική παρουσίαση των Ουκρανών και Παλαιστινίων όχι μόνο αγνοεί το ότι στους/στις Παλαιστίνιους,-ες δεν δόθηκε ούτε η δυνατότητα φυγής προκειμένου οι απώλειες ζωών να είναι ακόμα πιο μεγάλες αλλά συντελεί αθροιστικά στην απο-ανθρωποποίηση των Παλαιστινίων.

Αντίστοιχα, η ιδεολογικοποιημένη ερμηνεία της σύγκρουσης της Δύσης με τη Χαμάς και την τζιχάντ έχει αναπαραχθεί από τα υπό εξέταση media μέσω κυρίως άρθρων γνώμης. Έτσι, ο εκδότης του *iefimerida.gr* Χρήστος Ράπτης (2024) σε άρθρο του έναν χρόνο έπειτα από την 7η Οκτωβρίου με τίτλο «Μπίμπι forever» γράφει, μεταξύ άλλων:

«Με τους όρους της κλασικής ιστοριογραφίας, το Ισραήλ είναι οι Ακρίτες του δυτικού πολιτισμού στα έγκατα του Ισλάμ. Είναι το προκεχωρημένο φυλάκιο του πολιτισμένου κόσμου απέναντι στο χάος. Αυτή τη στιγμή το Ισραήλ δίνει μόνο του τη μεγάλη μάχη, εκπροσωπώντας τον Δυτικό πολιτισμό απέναντι στο φανατικό Ισλάμ. Η ακροδεξιά και η ακροαριστερά παγκοσμίως, δέσμιες ιδεοληψιών και δήθεν διεθνισμών, υποστηρίζουν τους τρομοκράτες της Χαμάς, της Χεζμπολάχ και του Ιράν απέναντι σε μια από τις πιο μοντέρνες δημοκρατίες του δυτικού κόσμου, όπως το Ισραήλ. Είναι προφανές ότι η Δύση είναι υποχρεωμένη να υποστηρίξει το Ισραήλ και τον Νετανιάχου σε αυτόν τον πόλεμο αξιών κατά της ισλαμικής βαρβαρότητας».

Αυτή η εικόνα της βαρβαρότητας είχε σφυρηλατηθεί ήδη από τις πρώτες ημέρες έπειτα από την 7η Οκτωβρίου, όταν το *liberal.gr* είχε υιοθετήσει άκριτα τα ψέματα περί αποκεφαλισμένων μωρών στο Ισραήλ από την επίθεση της Χαμάς (liberal.gr, 2023β, 2023δ, 2023η). Χρειάζεται να σημειωθεί εδώ ότι αυτή η είδηση δεν διαψεύσθηκε ποτέ από τα ελληνικά media. Απέναντι σε αυτή τη βαρβαρότητα, το Ισραήλ αναδεικνύεται εύκολα και με σαφήνεια ως αναπόσπαστο μέρος της Δύσης και της υπεράσπισής της. Αντίθετα, όταν οι ειδήσεις αφορούσαν τη βαρβαρότητα πράξεων του Ισραήλ οι ειδήσεις εισάγονται πάντοτε με τη διευκρίνιση ότι πρόκειται για πληροφορίες από τις παλαιστινιακές αρχές -και άρα αμφισβητήσιμες και μη αξιόπιστες- στις οποίες τα ΜΜΕ αυτά δεν επανέρχονται ώστε να τις παρουσιάσουν ως ισχύουσες, όταν επιβεβαιώνονται. Η περίπτωση του πρώτου βομβαρδισμού νοσοκομείου στη Γάζα, του νοσοκομείου Αλ Αχλί, είναι χαρακτηριστική. Το *liberal.gr*, έπειτα από το πρώτο του άρθρο που παρουσιάζει αρχικά την είδηση (2023α), επανήλθε με δύο ακόμα άρθρα (liberal.gr, 2023γ, 2023ε) παρουσιάζοντας τις δηλώσεις του Ισραηλινού Πρωθυπουργού και των IDF που κατηγορούν την Ισλαμιστική Τζιχάντ και δεν παρουσίασαν έκτοτε καμία άλλη σχετική αναφορά ή έρευνα. Εξάλλου, πρόκειται για μια πρακτική που ακολούθησε έκτοτε το Ισραήλ κατά κόρον και σπάνια αυτές οι επιθέσεις γίνονται είδηση στα ελληνικά ΜΜΕ. Παρόμοια είναι η κάλυψη από το *iefimerida.gr* που δημοσιεύει εκτενή ανάλυση του *Associated Press* η οποία υποστηρίζει ότι επρόκειτο για «ρουκέτα από τη Γάζα που πιθανώς αστόχησε» (2023α). Ο Σκάι δημοσιεύει την αρχική είδηση στις 17 Οκτωβρίου 2023 (2023c) και δεν επανέρχεται ποτέ στο θέμα παρέχοντας με αυτό τον τρόπο κάλυψη στα εγκλήματα πολέμου του Ισραήλ.

Η αρθρογραφία του Μαυρίδη αποκαλύπτει πολλά για αυτή την ανάγνωση. Σε άρθρα του που εκτείνονται στο σύνολο της διάρκειας του πολέμου, υπερθεματίζει ουσιαστικά τη γενοκτονία και ήδη στις 9 Οκτωβρίου 2023 γράφει:

«Δεν υπάρχει «δίκιο» στη δολοφονία αμάχων, στη φρίκη των βιασμών, στη βασιλεία του τρόμου. […] Είμαστε με το Ισραήλ. Δεν είμαστε με τον... άνθρω-

πο, με τους φτωχούς και κατατρεγμένους, με τους αδύναμους. […] Θέλουμε δικαιοσύνη για τον βιασμό του δυτικού τρόπου σκέψης. […] Αυτή τη φορά η κατανόηση μας έχει τελειώσει. Δεν θα μπορέσουμε να αμφισβητήσουμε το δικαίωμα του Ισραήλ να αντιδράσει όσο δυναμικά πιστεύει ή αν θα θελήσει να δημιουργήσει μια νεκρή ζώνη γύρω από τα σύνορά του (2023)» (έχει διατηρηθεί η ορθογραφία του πρωτοτύπου).

Ο Μαυρίδης δικαιολόγησε τη γενοκτονία πριν καν εκδηλωθεί στην πράξη, ενώ αργότερα δικαιολόγησε ακόμα και βομβαρδισμούς εναντίον παιδιών επιρρίπτοντας την ευθύνη στα «καθεστώτα αυτά που βιάζουν στο όνομα του Αλλάχ» και χρησιμοποιούσαν τις γυναίκες και τα παιδιά ως ασπίδες (2024β). Στο ίδιο άρθρο ο Μαυρίδης διατύπωσε επιπλέον τη θέση ότι «σηκώνει μεγάλη συζήτηση αυτό το «δίκαιο» του Παλαιστινιακού λαού. Ναι, όλοι έχουν δικαίωμα σε ένα κράτος. Αλλά δεν είναι το Ισραήλ που τους το αρνήθηκε». Το καλοκαίρι του 2024 επανήλθε στο θέμα και, αφού έγραψε ότι επρόκειτο για πόλεμο πολιτισμών, δικαιολόγησε εκ νέου τις δολοφονίες των παιδιών γράφοντας (2024α):

«Και τα παιδιά που σκοτώνονται; Δεν υπάρχει θέμα συζήτησης. Είναι φρικιαστικό να βλέπει κανείς νεκρούς αμάχους, πόσο μάλλον νεκρά παιδιά. Αλλά παιδιά δεν έχουν μόνο οι Παλαιστίνιοι. Παιδιά, αδελφές, συζύγους, γονείς, έχουν και οι Ισραηλινοί. Οι Ισραηλινοί που δολοφονήθηκαν τον Σεπτέμβριο, οι Ισραηλινοί που πέφτουν θύματα των βομβαρδισμών των ισλαμοφασιστών. Ναι, είμαστε ανοικτά με το Ισραήλ. Ακριβώς επειδή είναι το τελευταίο σύνορο της Δύσης κι αν πέσει, τότε οι ορδές των "πιστών του Μωάμεθ" θα ξεχυθούν στα δικά μας σπίτια για να μας "διαφωτίσουν" με το πνεύμα του Ισλάμ».

Στην αρθρογραφία αυτή βλέπουμε συμπυκνωμένη όλη την επιχειρηματολογία που, από τη μια πλευρά, δικαιολογεί και υποστηρίζει τις γενοκτονικές πολιτικές του Ισραήλ και από την άλλη πλευρά εξισώνει τη Χαμάς με το σύνολο των Παλαιστινίων, ενώ επιχειρεί να εμπεδώσει την ερμηνεία περί σύγκρουσης των πολιτισμών, όταν ο υποτιμητικός και απαξιωτικός τρόπος με τον οποίο περιγράφει τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς αποκαλύπτει τον ρατσιστικό πυρήνα της ερμηνείας αυτής. Αυτό ενισχύεται από την κυνική, στα όρια της χυδαιότητας, παραδοχή ότι ο αρθρογράφος δεν είναι με τον άνθρωπο ούτε με τους αδύναμους ούτε με το δίκαιο αλλά με την ισχύ και τους νικητές. Την ίδια στιγμή, ενώ ο Μαυρίδης αναγνωρίζει το δικαίωμα του Ισραήλ σε αυτό που ονομάζει αυτοάμυνα, δεν αναγνωρίζει όχι μόνο το δικαίωμα των Παλαιστινίων στην αυτοάμυνα αλλά ούτε το δικαίωμά τους στο να έχουν ένα κράτος, όπως ορίζει ο δυτικός εθνικισμός που υπερασπίζεται ο αρθρογράφος. Μέσω αυτής της ρητορικής που ξεκινά από το ανώτατο πολιτικό επίπεδο και διαχέ-

εται από τα media, διατηρείται η ανάγνωση του πολέμου αυτού ως πολέμου επιβίωσης του κράτους του Ισραήλ.

Ο λόγος του *Σκάι* αξίζει να εξεταστεί όχι μόνο επειδή παραμένει σταθερά ο τηλεοπτικός σταθμός που είναι κατ' εξοχήν ταυτισμένος με την υποστήριξη του κυβερνώντος κόμματος. Ο *Σκάι* παρέχει την απαραίτητη για την κατασκευή της κοινωνικής συναίνεσης στη γενοκτονία ρητορική με έναν πιο σύνθετο τρόπο, ενώ συνετέλεσε σε σημαντικό βαθμό σε αυτή κατά τους πρώτους κρίσιμους μήνες της.

Πέρα από τις συνήθεις δημοσιογραφικές πρακτικές, όπως οι προσωπικές ιστορίες, οι εντυπωσιακοί τίτλοι και τα δραματοποιημένα ρεπορτάζ με μουσική υπόκρουση και συναισθηματικά φορτισμένες περιγραφές από τους απεσταλμένους δημοσιογράφους που αναλύονται σε άλλα κεφάλαια αυτού του τόμου, εδώ η έμφαση θα δοθεί στον λόγο που δικαιολογεί ουσιαστικά τη γενοκτονία. Ήδη από τις πρώτες ημέρες ο *Σκάι* παρουσιάζει τον πόλεμο ως εάν να ήταν εντός και εναντίον του Ισραήλ και όχι πόλεμος του Ισραήλ εναντίον και εντός της Λωρίδας της Γάζας. Ενώ είχαν ξεκινήσει οι ισραηλινοί βομβαρδισμοί, ο *Σκάι* ανέφερε χαρακτηριστικά: «*Υπό το σοκ της εισβολής και της φρίκης, το Ισραήλ ισοπεδώνει τη λωρίδα της Γάζας*» για να συνεχίσει ο απεσταλμένος του σταθμού: «*Τα ισραηλινά εδάφη δέχονται τριπλή επίθεση. Από τον νότο χτυπάει η Χαμάς, στον βορρά οβίδες πέφτουν από τη Συρία στα Υψίπεδα του Γκολάν, ενώ από τον νότιο Λίβανο η Χεζμπολά εκτοξεύει ρουκέτες ως απάντηση σε προηγούμενες ισραηλινές επιθέσεις. Το Τελ Αβίβ απαντάει εκ νέου με νέους βομβαρδισμούς*» (2023β). Πρόκειται για ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα του πώς το Ισραήλ παρουσιάζεται ως το θύμα, ακόμα και όταν επιτίθεται. Εξίσου χαρακτηριστικό είναι ότι η επίκληση του σοκ και της φρίκης από την επίθεση της 7ης Οκτωβρίου εξυπηρετεί ακριβώς το να δικαιολογήσει την εισβολή στη Γάζα, τον ανελέητο βομβαρδισμό της και την ισοπέδωσή της - σε αυτό που, για να περιγραφεί, έχει εισαχθεί ο όρος urbicide, δηλαδή τη δολοφονία όχι μόνο των ανθρώπων αλλά και της πόλης έτσι ώστε να μην είναι δυνατό να κατοικηθεί ξανά (Euro-Med Human Rights Monitor, 2024). Επιπλέον, ενώ αναφέρεται ο αριθμός των 1.200 νεκρών από την επίθεση της Χαμάς, αποκρύπτεται ο αριθμός των νεκρών, τραυματιών και εκτοπισμένων στη Γάζα χωρίς διέξοδο διαφυγής, ηλεκτρισμό, νερό, τρόφιμα, καύσιμα και φάρμακα (CNN staff, 2023). Παρομοίως, μετά από την πρώτη ανταλλαγή ομήρων στις αρχές Δεκεμβρίου 2023, ο *Σκάι* παρουσίασε σχετικό ρεπορτάζ με τίτλο «Γροθιά στο στομάχι οι μαρτυρίες των ομήρων της Χαμάς» (2023α), ενώ ποτέ δεν φιλοξένησε ρεπορτάζ με μαρτυρίες από αποφυλακισμένους,-ες Παλαιστίνιους,-ες για τα βασανιστήρια και τους βιασμούς που υφίστανται (Euro-Med Human Rights Monitor, 2025α, 2025β).

Στο ίδιο πνεύμα, στις αρχές Νοεμβρίου 2023 ο σταθμός παρουσίασε ρεπορτάζ με εικόνες από τον Ισραηλινό στρατό σύμφωνα με τις οποίες επιβεβαιωνόταν ο ισχυρισμός του ότι η Χαμάς χρησιμοποιούσε τις παιδικές χαρές και τα νοσοκομεία της

Γάζας για να κρύβεται και να επιτίθεται στο Ισραήλ (2023δ). Το ρεπορτάζ έφερε τον τίτλο «Εκτοξευτές ρουκετών της Χαμάς σε παιδικές χαρές στη Γάζα», ενώ εμφανίζοντας υπότιτλοι όπως «Νέα στοιχεία για τη χρήση των νοσοκομείων της Γάζας από τη Χαμάς» και «Βίντεο-ντοκουμέντο με τούνελ της Χαμάς δίπλα από νοσοκομείο». Εδώ το μείζον ζήτημα δεν είναι η υιοθέτηση και αναπαραγωγή της ισραηλινής προπαγάνδας αλλά η προφανής δικαιολόγηση, από τη μια πλευρά, των επιθέσεων του Ισραήλ στα νοσοκομεία της Γάζας και σε άλλους χώρους που χρησιμοποιούσε ο άμαχος πληθυσμός ως καταφύγια και, από την άλλη πλευρά, της γενοκτονίας, εφ' όσον έχει προηγηθεί η ταύτιση της Χαμάς με το σύνολο των Παλαιστινίων. Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι όποιες αναφορές στους/στις Παλαιστίνιους,-ες στη Γάζα γίνονται πάντοτε με ανθρωπιστικό πρόσημο. Ενώ αυτό εκ πρώτης όψεως μπορεί να φαίνεται θετικό, είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι οι ανθρωπιστικές αυτές αναφορές όχι στερούνται πολιτικής διάστασης και συσκοτίζουν το πλαίσιο εντός του οποίου εξελίσσονται ο πόλεμος και η γενοκτονία.

Επιστρέφοντας και στα τρία υπό εξέταση media, χρειάζεται να εστιάσουμε την προσοχή μας σε δύο ακόμη σημεία. Το πρώτο αφορά την κάλυψη των επιθέσεων των IDF εναντίον των εκτοπισμένων Παλαιστινίων που είχαν καταφύγει σε στρατόπεδα εντός της Λωρίδας της Γάζας. Οι εικόνες από τις φλεγόμενες σκηνές με τους ανθρώπους να καίγονται ζωντανοί δεν προβλήθηκαν σε κανένα από τα τρία υπό εξέταση media, παρ' όλο που είναι από τις πρακτικές των IDF που οδήγησαν τον Μπένιαμιν Νετανιάχου ως υπόλογο στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για εγκλήματα πολέμου και γενοκτονία. Το δεύτερο σημείο αφορά την κάλυψη της συμπλήρωσης ενός έτους από την 7η Οκτωβρίου και την εισβολή του Ισραήλ στη Γάζα, ειδικά αν αυτό συγκριθεί με την κάλυψη της συμπλήρωσης ενός ή δύο ετών από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Ενώ για το τελευταίο υπήρξαν άρθρα που ανέλυαν τη σημασία της εισβολής και της καταδίκης της (liberal.gr, 2024α, 2024ε, 2024ζ· Newsroom Iefimerida.gr, 2023δ, 2023β, 2023γ, 2024α· skai.gr, 2023ε, 2023η, 2024δ), για τον έναν χρόνο από την εισβολή του Ισραήλ δεν υπήρξε καμία αναφορά. Αντίθετα, υπήρξαν μια σειρά από άρθρα για τον ένα χρόνο από την 7η Οκτωβρίου με κάλυψη της κυβερνητικής παρουσίας στην επιμνημόσυνη δέηση στην εβραϊκή συναγωγή της Αθήνας (liberal.gr, 2024β, 2024δ, 2024γ· Newsroom Iefimerida.gr, 2024γ, 2024β· skai.gr, 2024β, 2024γ, 2024α). Αυτά τα άρθρα στο σύνολό τους διατήρησαν τη γνωστή ρητορική της σφαγής της 7ης Οκτωβρίου αφαιρώντας το ιστορικό πλαίσιο του εποικισμού.

Από τη σύγκρουση των πολιτισμών στον φυλετισμό

Κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, η θεωρία της σύγκρουσης των πολιτισμών ήταν κυρίαρχη όσον αφορά την ερμηνεία των εξελίξεων στη Μέση Ανατολή. Γνωστή από το ομώνυμο βιβλίο του Samuel Huntington (2017), η θεωρία αυτή αποτελεί εξέλιξη ενός άρθρου του ίδιου του συγγραφέα και του άρθρου του Bernard Lewis στο *The Atlantic Monthly* υπό τον τίτλο «The Roots of Muslim Rage» (1990). Σε αυτό ο Lewis σκιαγραφεί τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς ως συνολικά και γενικά στρατευμένους στην υπόθεση του Ιερού Πολέμου, ενώ υποστηρίζει ότι νιώθουν οργή και μίσος για τη Δύση και θέλουν να στραφούν βίαια εναντίον της. Αυτή η θεωρία κάνει χρήση της κατασκευής της Δύσης και των υπόλοιπων ως εάν να ήταν ένα πράγμα αλλά και της Δύσης έναντι όλων των υπόλοιπων. Επιπλέον, όμως, χτίζει τη ρατσιστική αντίληψη ότι οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί άγονται και φέρονται από αυτό που νιώθουν λειτουργώντας ως κατώτερα όντα έναντι των Δυτικών πληθυσμών που συλλήβδην πράττουν βάσει της λογικής και του συμφέροντος. Πέρα από αυτά, αυτή η θεωρία προβάλλει για τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς μια ενιαία εικόνα η οποία ορίζεται αποκλειστικά και μόνο από τη θρησκεία τους, ενώ αποκρύβει κάτω από την αναφορά στο Ισλάμ το ότι ουσιαστικά δεν αναφέρεται στους/στις Μουσουλμάνους,-ες αλλά στους αραβικούς πληθυσμούς τους οποίους συνολικά προσλαμβάνει και παρουσιάζει ως οργισμένους,-ες μουσουλμάνους,-ες. Μέσω αυτής της επέκτασης και επιβολής της μίας ταυτότητας επί της άλλης, η θεωρία της σύγκρουσης των πολιτισμών κατ' αρχάς ταυτίζει στο μυαλό των μη μουσουλμάνων όλους τους αραβικούς πληθυσμούς με την κατασκευή του/της γεμάτου,-ης μίσους μουσουλμάνου,-ας που θέλει να σκοτώσει όλους τους/τις μη μουσουλμάνους,-ες. Ακολούθως, μέσω της επέκτασης αυτής της εικόνας αποκαλύπτει τον ρατσιστικό της πυρήνα μέσω της κατασκευής των μη λευκών πληθυσμών ως κατώτερων και ως απειλής για τους/τις λευκούς,-ές.

Ήδη από τη δεκαετία του 1990 ο Edward Said είχε εντοπίσει και αναλύσει αυτή την καινούργια συνθήκη που είχε διαμορφωθεί στον δυτικό κόσμο εξηγώντας πώς οι περισσότεροι Αμερικανοί, Ευρωπαίοι και το Ισραήλ παρουσιάζοντας ως θύματα της ισλαμικής βίας (2002, 25) και πώς η ταύτιση Ισλάμ και Αράβων αρχικά (2002, 27) και μουσουλμάνων και Ισλάμ ακολούθως (2002, 41) έγινε δυνατή. Αυτό το πλέγμα σχέσεων και αντιλήψεων προσεγγίστηκε ευρέως ως Ισλαμοφοβία υπονοώντας, μέσω της αναφοράς στη θρησκεία, ότι επρόκειτο κατά μία έννοια για μια σύγκρουση των πολιτισμών ή, τουλάχιστον, για μια εκδοχή της. Σε ένα παρόμοιο πλαίσιο ερμηνείας, οι Zempi και Chakraborti (2014) το προσεγγίζουν ως αντι-μουσουλμανικό μίσος, ενώ η Bakali (2016) ως αντι-μουσουλμανικό ρατσισμό εισάγοντας την έννοια του ρατσισμού αλλά ερμηνεύοντάς τον με αναφορά στη θρησκεία. Αντίθετα, ο Eric Love εισάγει για τη ερμηνεία αυτής της καινούργιας πραγματικότητας τη φράση

«look Muslim»: να φαίνεσαι σαν Μουσουλμάνος-α. Με αυτή ο Love αναφέρεται σε «*ένα σύνολο σωματικών στοιχείων και χαρακτηριστικών τα οποία μπορούν να ορίσουν κάποιον,-α ως "Μουσουλμάνο,-α" άσχετα από την πραγματική τους θρησκεία, εθνότητα ή εθνικότητα. Η φυλή είναι ο μόνος τρόπος που να εξηγεί πώς συμβαίνει αυτό*» (2017, 2). Με αυτόν τον τρόπο συγκροτείται η φυλετική κατηγορία του/της Μουσουλμάνου,-ας και του ανθρώπου από τη Μέση Ανατολή η οποία μπορεί να συγκροτηθεί και να ερμηνευθεί αποκλειστικά μέσω της έννοιας της φυλής και του φυλετικού ζητήματος ακόμα και όταν αυτή εμφανίζεται ως θρησκευτικό ζήτημα.

Αυτή η όψη και πρακτική του ρατσιστικού λόγου συμβαδίζει με την άλλη όψη του στην Παλαιστίνη, αυτή που αφορά τη μακροχρόνια και επίμονη απο-ανθρωποποίηση των Παλαιστινίων. Ο εποικισμός της Παλαιστίνης ξεκίνησε ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα για να επιβεβαιωθεί με τη Διακήρυξη του Μπαλφούρ το 1917 και να ενταθεί το 1948, όταν η εποχή της αποικιοκρατίας είχε αρχίσει να οδεύει προς το τέλος της, φέροντας εγγενώς την πρόβλεψη του αναγκαστικού εκτοπισμού και της εθνοκάθαρσης από τους κατοίκους της ως μέρος του σιωνιστικού σχεδίου για την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ (Khalidi, 2020). Αυτή η αντίστροφη κίνηση της κατοχής της Παλαιστίνης σε συνδυασμό με τις ιστορικές συνθήκες στην Ευρώπη έπειτα από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και το Ολοκαύτωμα οδήγησαν στην καθιέρωση μιας αντίληψης για τους γηγενείς πληθυσμούς της Παλαιστίνης ως κατώτερων, αναλώσιμων και εν τέλει μη ανθρώπινων όντων και εν τέλει είναι αυτή η απο-ανθρωποποίηση των Παλαιστινίων που καθιστά δυνατή τη γενοκτονία.

Το κεφάλαιο αυτό έχει εξετάσει μια σειρά από ζητήματα τα οποία παραμένουν ανεξερεύνητα στο ελληνικό πλαίσιο. Κατ' αρχάς, αυτό το πλέγμα σχέσεων μεταξύ ενός κόμματος -που είναι κυβέρνηση τα τελευταία έξι χρόνια, αν και αυτό το πλέγμα έρχεται από πιο παλιά- και των Μέσων δεν είναι βεβαίως ούτε αποκλειστικά ελληνικό φαινόμενο ούτε είναι η πρώτη φορά που παρατηρείται στην Ελλάδα αλλά συντελεί στην ένταση του φαινομένου. Ωστόσο, αφ' ενός είναι η πρώτη φορά που το φαινόμενο αυτό εξετάζεται συγκεκριμένα και αφ' ετέρου η ευθυγράμμιση των ελληνικών Μέσων με την επίσημη πολιτική του ελληνικού κράτους αποτελεί μια ιδιαιτερότητα που είναι σημαντικό να ερευνηθεί περαιτέρω. Σε κάθε περίπτωση, εντάσσεται στο πλαίσιο εξέτασης της ελευθερίας του Τύπου στην Ελλάδα η οποία κατέχει την 88η και τελευταία μεταξύ των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης θέση (euronews, 2024).

Δεύτερον, ο λόγος σχετικά με την Παλαιστίνη, όπως εξετάζεται παραπάνω, εμπεριέχει ένα κεντρικό πυρήνα ρατσισμού. Ειδικά η αντιπαραβολή του με τον λόγο που χρησιμοποιήθηκε για τους/τις πρόσφυγες από την Ουκρανία έπειτα από την εισβολή της Ρωσίας τονίζει και αναδεικνύει τον ρατσιστικό αυτό πυρήνα. Η φυλή γίνεται ο κρίσιμος εκείνος παράγοντας που καθορίζει το ποιοι,-ες πρόσφυγες θα αντιμετωπιστούν ως πρόσφυγες και ποιοι ως μεταναστευτικές ροές που απειλούν

τη φυλετική καθαρότητα της ελληνικής φυλής και θα πρέπει, συνεπώς, να βρεθούν μπροστά σε κλειστά σύνορα. Επιπλέον, η γενικευμένη χρήση αυτού του ρατσιστικού λόγου πετυχαίνει να τον κανονικοποιήσει και να τον κάνει κοινωνικά αποδεκτό και, έως έναν βαθμό, κοινωνικά αόρατο κάνοντας έτσι αόρατη και τη γενοκτονία καθορίζοντας το ποιες ζωές αξίζουν και ποιοι άνθρωποι χάνουν την ανθρώπινη υπόστασή τους και είναι αποδεκτό να εξολοθρευθούν. Υπό αυτή την έννοια, η γενοκτονία των Παλαιστινίων ίσως είναι η πρώτη που παρουσιάζεται ως δικαιολογημένη από κυβερνήσεις και media και αποτελεί ένα σημείο τομής στη σύγχρονη ιστορία. Το κεφάλαιο αυτό εισάγει αυτά τα ζητήματα στο ελληνικό πλαίσιο αλλά το σύνολο αυτών των φαινομένων χρειάζεται να εξεταστεί σε βάθος και συγκριτικά με άλλες περιπτώσεις ώστε να γίνουν καλύτερα κατανοητές οι διαστάσεις τους και η αλληλεπίδρασή τους σε ελληνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Βιβλιογραφία

Αθανασιάδου Β. (2022, 28 Φεβρουαρίου), *Φωτογραφίες: Οι Ουκρανοί στον δρόμο της προσφυγιάς, έχοντας μαζί τους τις γάτες και τους σκύλους τους*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/zoi/oykranoi-dromo-prosfygias-gates-skyloys (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Δατσέρης Γ. (2019, 16 Οκτωβρίου), «Σιμουλτανέ» Πρωθυπουργία. *Protagon.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.protagon.gr/apopseis/editorial/simoultane-prwthypourgia-44341926317.

Ελληνική Δημοκρατία. Ο Πρωθυπουργός. (2023α, 26 Οκτωβρίου), *Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη κατά την άφιξή του στη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις Βρυξέλλες*. Διαθέσιμο στο: https://www.primeminister.gr/2023/10/26/32881 (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Ελληνική Δημοκρατία. Ο Πρωθυπουργός. (2023β, 14 Οκτωρβίου), *Ενημερωτικό σημείωμα για την τηλεφωνική επικοινωνία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη με τον Πρωθυπουργό του Ισραήλ Benjamin Netanyahu*. Ελληνική Δημοκρατία. Ο Πρωθυπουργός. Διαθέσιμο στο: https://www.primeminister.gr/2023/10/14/32774. (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Ελληνική Δημοκρατία. Ο Πρωθυπουργός. (2023γ, 21 Οκτωβρίου), *Παρέμβαση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στο πλαίσιο των εργασιών της «Συνόδου Κορυφής του Καΐρου για την Ειρήνη»*. Ελληνική Δημοκρατία. Ο Πρωθυπουργός. Διαθέσιμο στο: https://www.primeminister.gr/2023/10/21/32840 (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Ελληνική Δημοκρατία. Ο Πρωθυπουργός. (2023δ, 18 Οκτωρβίου), *Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων του ANT1 και στον δημοσιογράφο Νίκο Χατζηνικολάου*. Διαθέσιμο στο: https://www.primeminister.gr/2023/10/18/32811 (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Ευθυμάκης Δ. (2020, 31 Μαρτίου), Το τσιτάχ και το ζαρκαδάκι. *Protagon.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.protagon.gr/apopseis/to-tsitax-kai-to-zarkadaki-44342027179 (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Ευθυμάκης Δ. (2022, 9 Αυγούστου). Ο μονομάχος Μητσοτάκης. *Protagon.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.protagon.gr/apopseis/o-monomaxos-mitsotakis-44342556491 (τελευταία πρόσβαση 3/4/2025).

euronews. (2024, 3 Μαΐου), Ελλάδα: Στην 88η θέση από την 107η στην ελευθερία του Τύπου—Τελευταία στην ΕΕ (ετήσια έκθεση RSF). *Euronews*. Διαθέσιμο στο: https://gr.euronews.com/2024/05/03/ellada-eleutheria-toy-typou-teleutaia-stin-eu-ekthesi-rsf (τελευταία πρόσβαση 2/4/2025).

Η Ναυτεμπορική. (2024, 14 Οκτωβρίου), Τάσος Χατζηβασιλείου: Ένας χρόνος μετά την επίθεση της Χαμάς. Διαθέσιμο στο: https://www.naftemporiki.gr/afieromata/the-n-society/1795288/t-chatzivasileioy-enas-chronos-meta-tin-epithesi-tis-chamas/ (τελευταία πρόσβαση 3/3/2025).

Huntington S. P. (2017), *Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης* (μτφρ: Σήλια Ριζοθανάση). Αθήνα: Πατάκης.

ΙΣΑ. (2022, 1 Μαρτίου), *Στο πλευρό των πρώτων Ουκρανών προσφύγων που έφθασαν στη χώρα μας, ο ΙΣΑ και η Περιφέρεια Αττικής*. ΙΣΑ. Διαθέσιμο στο: https://www.isathens.gr/syndikal/10318-prosf-oukr.html (τελευταία πρόσβαση 4/3/2025).

Καντέλης Γ. (2023, 10 Οκτωβρίου), Μεταναστευτικό: Πιθανή αύξηση των ροών μετά τις εξελίξεις σε Ισραήλ-Γάζα -Στα σκαριά συμφωνία με την Τουρκία. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/politiki/metanasteyriko-pithani-ayxisi-roon-israil-gaza (τελευταία πρόσβαση 3/3/2025).

liberal.gr. (2023α, 17 Οκτωβρίου), Αναφορές για ισραηλινό χτύπημα σε νοσοκομείο της Γάζας—Φόβοι για 500 νεκρούς. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/anafores-gia-israilino-htypima-se-nosokomeio-tis-gazas-foboi-gia-500-nekroys (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

liberal.gr. (2023β, 11 Οκτωβρίου), Εκπρόσωπος Νετανιάχου: «Βρέθηκαν μωρά με κομμένα κεφάλια στο Ισραήλ». *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/ekprosopos-netaniahoy-nai-brethikan-mora-me-kommena-kefalia-sto-israil (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

liberal.gr. (2023γ, 17 Οκτωβρίου), Ισραηλινός στρατός: Η Παλαιστινιακή Τζιχάντ υπεύθυνη για τον βομβαρδισμό του νοσοκομείου. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/apotyhimeni-ektoxeysi-royketas-apo-ti-hamas-foboi-gia-500-nekroys (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

liberal.gr. (2023δ, 11 Οκτωβρίου), Μακελειό στο Κφαρ Αζά: Εικόνες φρίκης με αποκεφαλισμένα πτώματα. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/makeleio-sto-kfar-aza-eikones-frikis-me-apokefalismena-ptomata (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

liberal.gr. (2023ε, 17 Οκτωβρίου), Νετανιάχου: Υπεύθυνο το ισλαμικό κίνημα Τζιχάντ για τον βομβαρδισμό νοσοκομείου στη Γάζα. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/netaniahoy-ypeythyno-islamiko-kinima-tzihant-gia-ton-bombardismo-nosokomeioy-sti (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

liberal.gr. (2023ζ, 13 Οκτωβρίου), Συναγερμός σε ΕΛ.ΑΣ. και ΕΥΠ: Ανησυχία για αυξημένες μεταναστευτικές ροές. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/politiki/synagermos-se-elas-kai-eyp-anisyhia-gia-ayximenes-metanasteytikes-roes (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

liberal.gr. (2023η, 12 Οκτωβρίου), Φρίκη: Φωτογραφίες με καμένα βρέφη έδειξε ο Νετανιάχου στον Μπλίνκεν (Μη δημοσιεύσιμες εικόνες). *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/friki-fotografies-me-kamena-brefi-edeixe-o-netaniarhoy-ston-mplinken-mi (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

liberal.gr. (2024α), Δύο χρόνια από τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/taxonomy/term/138631 (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

liberal.gr. (2024β, 7 Οκτωβρίου), Ένας χρόνος από τη σφαγή της 7ης Οκτωβρίου: Το Ισραήλ αντεπιτίθεται στο Λίβανο—Νέες απειλές Χεζμπολάχ. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/enas-hronos-apo-ti-sfagi-tis-7is-oktobrioy-israil-antepitithetai-sto-libano-nees (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

liberal.gr. (2024γ), Επιμνημόσυνη δέηση στην Εβραϊκή Συναγωγή Αθηνών για τα θύματα της 7ης Οκτωβρίου. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/ellada/epimnimosyni-deisi-stin-ebraiki-synagogi-athinon-gia-ta-thymata-tis-7is-oktobrioy (τελευταία πρόσβαση 8/3/2025).

liberal.gr. (2024δ, 8 Οκτωβρίου), Ισραήλ: Ένας χρόνος από τη φριχτή επίθεση της Χαμάς—Live οι εκδηλώσεις μνήμης (φωτ & vid). *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/israil-enas-hronos-apo-ti-frihti-epithesi-tis-hamas-live-oi-ekdiloseis-mnimis-fot (τελευταία πρόσβαση 8/3/2025).

liberal.gr. (2024ε, 19 Οκτωβρίου), Ουκρανία: 1.000 ημέρες από τη ρωσική εισβολή—Η επικίνδυνη κλιμάκωση και τα πυρηνικά του Πούτιν. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/oykrania-1000-imeres-apo-ti-rosiki-eisboli-i-epikindyni-klimakosi-kai-ta-pyrinika (τελευταία πρόσβαση 8/3/2025).

liberal.gr. (2024ζ, 22 Φεβρουαρίου), Πώς η ζωή στην Ουκρανία καταστράφηκε έπειτα από δύο χρόνια πολέμου. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/diethni-themata/pos-i-zoi-stin-oykrania-katastrafike-epeita-apo-dyo-hronia-polemoy (τελευταία πρόσβαση 8/3/2025).

Μαυρίδης Θ. (2020, 5 Απριλίου), Ο κορονοϊός μηδενίζει το κοντέρ και μας ξαναβάζει στο παιγνίδι! *Liberal.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/apopsi/o-koronoios-midenizei-konter-kai-mas-xanabazei-sto-paignidi (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Μαυρίδης Θ. (2023, 9 Οκτωβρίου), Η «κατανόηση» μας έχει τελειώσει. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/th-mayridis/i-katanoisi-mas-ehei-teleiosei (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Μαυρίδης Θ. (2024α, 29 Ιουλίου), Η Ελλάδα, το Ισλάμ και το Ισραήλ. *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/th-mayridis/i-ellada-islam-kai-israil (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Μαυρίδης Θ. (2024β, 22 Απριλίου), Με την Τουρκία και τη Χαμάς ή με το Ισραήλ και τη Δύση; *Liberal*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/th-mayridis/me-tin-toyrkia-kai-ti-hamas-i-me-israil-kai-ti-dysi (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Μουμτζής Σ. (2023, 31 Οκτωβρίου), Ο σκακιστής και ο ταβλαδόρος. *Liberal.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/s-moymtzis/o-skakistis-kai-o-tabladoros (τελευταία πρόσβαση 5/4/2025).

Newsroom. (2022, 4 Μαρτίου), Θεοδωρικάκος: «Η Ελλάδα είναι έτοιμη για την υποδοχή των Ουκρανών προσφύγων». *CNN Greece*. Διαθέσιμο στο: https://www.cnn.gr/politiki/story/303727/theodorikakos-h-ellada-einai-etoimi-gia-tin-ypodoxi-ton-oykranon-prosfygon (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Newsroom Iefimerida.gr. (2023α, 21 Οκτωβρίου), Ανάλυση Associated Press για το χτύπημα στο νοσοκομείο Αλ Αχλί: Ρουκέτα από τη Γάζα που πιθανώς αστόχησε [εικόνες & βίντεο]. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/kosmos/associated-press-royketa-apo-ti-gaza-poy-astohise-mallon-eplixe-nosokomeio-al-ahlia (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Newsroom Iefimerida.gr. (2023β, 24 Φεβρουαρίου), Ένας χρόνος από τη ρωσική εισβολή -Τι συμβαίνει τώρα στην Ουκρανία, πότε θα τελειώσει ο πόλεμος. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/kosmos/enas-hronos-rosiki-eisboli-ti-symbainei-oykrania (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Newsroom Iefimerida.gr. (2023γ, 24 Φεβρουαρίου), Ενας χρόνος από την εισβολή στην Ουκρανία: Από την «ειδική στρατιωτική επιχείρηση», στην επίσκεψη Μπάιντεν. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/kosmos/enas-hronos-apo-tin-eisboli-stin-oykrania (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Newsroom Iefimerida.gr. (2023δ, 21 Φεβρουαρίου), Ένας χρόνος από την εισβολή στην Ουκρανία: Νέες απειλές Πούτιν και αναστολή συνθήκης για πυρηνικά. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/kosmos/poytin-oykrania-anastoli-synthikis-pyrinika (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Newsroom Iefimerida.gr. (2023ε, 13 Οκτωρβίου), Μαρινάκης: Αναγνωρίζουμε το δικαίωμα του Ισραήλ στην αυτοάμυνα -Σε απόλυτη ετοιμότητα για νέες μεταναστευτικές ροές. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/politiki/marinakis-dikaioma-toy-israil-stin-aytoamyna (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Newsroom Iefimerida.gr. (2024α), Δύο χρόνια από την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία: Η Ευρώπη «πλημμύρισε» από γαλαζοκίτρινες σημαίες [εικόνες]. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/kosmos/dyo-hronia-rosiki-eisboli-oykrania (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Newsroom Iefimerida.gr. (2024β), Εβραϊκή Συναγωγή Αθηνών: Παρουσία Γεραπετρίτη η επιμνημόσυνη δέηση για τα θύματα από την επίθεση της Χαμάς. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/ellada/ebraiki-synagogi-athinon-gerapetriti-deisi-thymata-hamas (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Newsroom Iefimerida.gr. (2024γ), Ένας χρόνος από τη σφαγή της 7ης Οκτωβρίου της Χαμάς στο Ισραήλ που σκότωσε 1.200 αμάχους -Οι εκδηλώσεις μνήμης. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/kosmos/mayri-epeteios-israil-hrono-meta-epithesi-7-oktobrioy (τελευταία πρόσβαση 5/3/2025).

Πλεύρης Θ. (2024, 27 Μαΐου), *Θάνος Πλεύρης για την Παλαιστίνη*. Twitter/X. Διαθέσιμο στο: https://x.com/thanosplevris/status/1795023321177686293. (τελευταία πρόσβαση 4/3/2025).

Ράπτης Χ. (2024, 18 Οκτωβρίου), Μπίμπι forever. *Iefimerida.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/politiki/mpimpi-forever-israil. (τελευταία πρόσβαση 4/3/2025).

skai.gr. (2022, 7 Μαρτίου), Πέτσας σε ΣΚΑΪ: Σχέδιο για υποδοχή περίπου 15.000 προσφύγων από την

Ουκρανία -Αλλάζει το σκηνικό για ολόκληρο τον κόσμο. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.skai.gr/news/politics/petsas-se-skai-sxedio-gia-ypodoxi-peripou-15000-prosfygon-apo-tin-oukrania (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2023α, 5 Δεκεμβρίου), Γροθιά στο στομάχι οι μαρτυρίες των ομήρων της Χαμάς | Βραδινό δελτίο | 05/12/2023. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=LthKm-_K7Cw (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2023β, 11 Οκτωβρίου), Εικόνα ισοπέδωσης και λουτρό αίματος στην Γάζα | Ειδήσεις Βραδινό Δελτίο | 11/10/2023. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=VROXypi0g3k (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2023γ, 17 Οκτωβρίου), Εκατοντάδες νεκροί από πυραυλική επιδρομή σε σχολείο και νοσοκομείο στη Γάζα—Βίντεο από το σημείο. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.skai.gr/news/world/israilini-aeroporiki-epidromi-se-sxoleio-kai-nosokomeio-sti-gaza (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2023δ, 5 Νοεμβρίου), Εκτοξευτές ρουκετών της Χαμάς σε παιδικές χαρές στη Γάζα | Βραδινό δελτίο | 05/11/2023. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=vjjOKkPr5uY (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2023ε, 24 Φεβρουαρίου), Ένας χρόνος από τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία: Πώς μπορεί να τελειώσει ο πόλεμος- Τι λένε ειδικοί στο skai.gr. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.skai.gr/news/world/enas-xronos-polemos-stin-oukrania-to-telos-tis-arxis (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2023ζ, 9 Οκτωβρίου), Καιρίδης στον ΣΚΑΪ: «Είναι πιθανό να ενταθούν οι μεταναστευτικές ροές από τη Γάζα και τον Λίβανο λόγω του πολέμου στο Ισραήλ». *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.skai.gr/news/politics/kairidis-ston-skai-einai-pithano-na-entathoun-oi-metanasteytikes-roes-apo-ti-gaza-kai-to-l (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2023η, 24 Φεβρουαρίου), Ουκρανία: Ένας χρόνος από τη ρωσική εισβολή. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.skai.gr/news/world/oukrania-enas-xronos-apo-ti-rosiki-eisvoli (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2024α 7 Οκτωβρίου), Ένας χρόνος από την επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ | Βραδινό Δελτίο | 07/10/2024. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=u9FS67VoctI (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2024β, 7 Οκτωβρίου), Ένας πόλεμος χωρίς τέλος: Πώς η επίθεση της Χαμάς στις 7 Οκτωβρίου πυροδότησε ένα έτος ατελείωτων συγκρούσεων. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.skai.gr/news/world/analysi-new-york-times (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2024γ, 7 Οκτωβρίου), Επιμνημόσυνη δέηση στην Εβραϊκή Συναγωγή Αθηνών για τα θύματα της επίθεσης της Χαμάς. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.skai.gr/news/greece/evraiki-synagogi-athinon-epimnimosyni-deisi-gia-ta-thymata-tis-epithesis-tis-xamas (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

skai.gr. (2024δ, 24 Φεβρουαρίου), Ουκρανία: Ο βαρύς απολογισμός για τα δύο χρόνια από τη ρωσική εισβολή—Στο Κίεβο οι ηγέτες της Ε.Ε. *Skai.Gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.skai.gr/news/world/oukrania-dyo-xronia-apo-ti-rosiki-eisvoli-sto-kievo-oi-igetes-tis-ee (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

ΤΑ ΝΕΑ Newsroom. (2022, 4 Μαρτίου), Σε ετοιμότητα ο ελληνικός κρατικός μηχανισμός για την υποδοχή και φιλοξενία προσφύγων. *Τα Νέα*. Διαθέσιμο στο: https://www.tanea.gr/2022/03/04/uncategorized/se-etoimotita-o-ellinikos-kratikos-mixanismos-gia-tin-ypodoxi-kai-filoksenia-prosfygon/ (τελευταία πρόσβαση 2/4/2025).

THETOC Team. (2022, 9 Μαρτίου), Σάλος με τη δήλωση Καιρίδη περί σφαγής «χριστιανών, λευκών, Ευρωπαίων» - Τι απάντησε ο βουλευτής. Διαθέσιμο στο: https://www.thetoc.gr/politiki/article/salos-me-ti-dilosi-kairidi-peri-sfagis-xristianon-leukon-europaion---ti-apantise-o-bouleutis/ (τελευταία πρόσβαση 2/4/2025).

Χατζηβασιλείου Τ. (2023, 1 Νοεμβρίου), *Σώμα με σώμα πια οι μάχες Ισραηλινών με τη Χαμάς μέσα στη Γάζα | Αταίριαστοι | 01/11/2023* [SKAI.gr | Αταίριαστοι]. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=urgsK57Zai0 (τελευταία πρόσβαση 3/4/2025).

Ο Λόγος των ΜΜΕ για το μέτωπο της Παλαιστίνης: Ενορχήστρωση, Μύθοι και Συνύφανση Είδησης και Σχολίου

Αχιλλέας Καραδημητρίου, Μιχάλης Ταστσόγλου

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια η διεθνής ειδησεογραφική ατζέντα των ελληνικών ΜΜΕ έχει σφραγιστεί, μεταξύ άλλων, από δύο εμπόλεμες συγκρούσεις απέναντι στις οποίες η διεθνής κοινότητα φαίνεται αδύναμη να ενεργήσει και να συμβάλει στην ειρήνευση. Σε αυτή τη συγκυρία, όπως και σε περιόδους κρίσης εν γένει, τα ΜΜΕ αποδεικνύονται ως η πιο συχνή πηγή πληροφόρησης των πολιτών. Η δυνατότητά τους να ιεραρχούν το δημόσιο διάλογο και να επηρεάζουν την εικόνα και την άποψη των πολιτών για τα γεγονότα αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία. Μέσω του Λόγου που συναρθρώνουν καθίστανται ένας -καθοριστικός για τις αντιλήψεις του κοινού- δίαυλος επικοινωνίας. Στόχος της προτεινόμενης έρευνας είναι να αναλύσει συγκριτικά τον επίσημο Λόγο της πολιτικής εξουσίας και τον Λόγο των κυρίαρχων ΜΜΕ της έντυπης δημοσιογραφίας, όπως αναπαράγεται στα πρωτοσέλιδα οκτώ ελληνικών εφημερίδων στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής κάλυψης του πολέμου στην Παλαιστίνη. Η σύγκριση ερείδεται από το ότι η Ελλάδα παραδοσιακά εντάσσεται στο πολωμένο-πλουραλιστικό ή μεσογειακό επικοινωνιακό σύστημα, με κύριο χαρακτηριστικό την ενορχήστρωση των ΜΜΕ από την πολιτική εξουσία. Αξιοποιώντας τη μέθοδο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, και ειδικότερα μια σειρά από ρηματικά εργαλεία ανάλυσης, η προτεινόμενη έρευνα επιχειρεί να απαντήσει τρία ερευνητικά ερωτήματα αναφορικά με τη δημοσιογραφική κάλυψη του πολέμου μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης: Α) Σε ποιο βαθμό υπάρχει ευθυγράμμιση μεταξύ των δύο παραπάνω κατηγοριών Λόγου; Β) Κατά πόσο προωθείται η κατασκευή μύθων που αναδεικνύουν το πλαίσιο της σύγκρουσης; Γ) Σε ποιο βαθμό παρατηρείται η ερμηνευτική-σχολιογραφική προσέγγιση των γεγονότων στο πλαίσιο παράθεσης της σχετικής ειδησεογραφίας;

Εισαγωγή

Στις 7 Οκτωβρίου 2023 η Χαμάς επιτέθηκε στο Ισραήλ με δριμύ τρόπο. Σύσσωμος ο Δυτικός κόσμος έσπευσε να δηλώσει τη θλίψη του, τη δυσαρέσκειά του, αλλά και τη σύμπνοιά του με το Ισραήλ. Το κράτος του Ισραήλ, δραττόμενο της ευκαιρίας, άρχισε τη δική του σφοδρή επίθεση. Στις αρχές του 2025, οι νεκροί στον πόλεμο ανέρχονται σε περισσότερους από 48.000. Τουλάχιστον οι 47.000 εξ αυτών φέρονται να είναι Παλαιστίνιοι, ενώ και οι Ισραηλινοί νεκροί αγγίζουν τους 2.000. Τα ανήλικα θύματα υπολογίζονται περίπου σε 15.000 (Al Jazeera, 2025).

Από τις πρώτες ώρες μετά το χτύπημα της Χαμάς, τα ελληνικά ΜΜΕ και η ελληνική κυβέρνηση φαίνεται να αντιμετώπισαν το ζήτημα με τρόπο σχεδόν ενιαίο, στο πλαίσιο καλλιέργειας μιας δημόσιας εικόνας ευρείας συναίνεσης. Ωστόσο, ενώ τα ελληνικά Μέσα άρχισαν σταδιακά και διστακτικά να αλλάζουν στάση (βλ. Πλειός & Ταστσόγλου, 2025 στον ίδιο τόμο), η ελληνική Κυβέρνηση συνέχιζε να στηρίζει το κράτος του Ισραήλ παρά τις θηριωδίες που διέπραττε -προ της 7ης Οκτωβρίου 2023 (International Amnesty, 2022)- και διαπράττει σε έτι μείζονα βαθμό μετά την 7η Οκτωβρίου 2023, όπως αποδεικνύεται από το πλήθος των νεκρών Παλαιστινίων. Η ελληνική κυβέρνηση στήριξε εξ αρχής το Ισραήλ και συνέχισε να το στηρίζει ακόμα και μετά τις επιθέσεις του σε νοσοκομεία, σχολεία και αμάχους εν γένει. Γενικότερα, όμως, έχει υποστηριχθεί από μελετητές (Khamis & Dogbatse, 2024· Youmans, 2024) ότι παρατηρήθηκε μεροληπτική στάση των Δυτικών Μέσων ενημέρωσης υπέρ του Ισραήλ.

Με φόντο τις παραπάνω εξελίξεις και τάσεις σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να αναλύσει διεξοδικά τον Λόγο των ΜΜΕ και να διαπιστώσει τις ομοιότητές του με τον πολιτικό Λόγο υπό το πρίσμα του πολωμένου πλουραλιστικού ή μεσογειακού επικοινωνιακού συστήματος. Αντικείμενο της κριτικής ανάλυσης είναι η υποστήριξη προς το Ισραήλ από πλευράς ελληνικού κράτους, που στη συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί το υπό διερεύνηση κυρίαρχο νόημα. Η Κριτική Ανάλυση Λόγου είναι μία ερευνητική μέθοδος η οποία διάκειται εξ ορισμού κριτικά απέναντι στα κυρίαρχα νοήματα και ο αναλυτής διαπιστώνει ένα πρόβλημα το οποίο τον καθοδηγεί στον καθορισμό της μεθόδου με στόχο να περιγράψει, συναρθρώσει, αναδείξει, αποσυναρθρώσει κι εν τέλει αποδομήσει (ή όχι) το ως άνω πρόβλημα. Είναι μία διαδικασία που καθοδηγείται πρώτιστα από το πρόβλημα και όχι από τη μέθοδο (Wodak & Meyer, 2009).

Συνοπτικά, τρία είναι τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η παρούσα έρευνα. Το πρώτο αφορά την ενορχήστρωση (ή αλλιώς εργαλειοποίηση) του Λόγου των ΜΜΕ από τον πολιτικό κόσμο και τη σύγκρισή του με τον αντίστοιχο πολιτικό Λόγο. Το δεύτερο καταγράφει τα μεταφορικά σχήματα σε αμφότερους τους Λόγους και προσπαθεί να τα συσχετίσει με τους κυρίαρχους μύθους που απορρέ-

ουν από τον εκάστοτε Λόγο. Τέλος, το τρίτο ερευνητικό ερώτημα σχετίζεται με την πιθανή ερμηνευτική-σχολιογραφική προσέγγιση των γεγονότων σε ένα πλαίσιο συνύφανσης είδησης και σχολίου κατά τα πρότυπα του πολωμένου-πλουραλιστικού ή μεσογειακού επικοινωνικακού συστήματος. Ειδικότερα, το πρώτο ερευνητικό ερώτημα διερευνά μία πυρηνική λειτουργία του εν λόγω επικοινωνιακού συστήματος, την ενορχήστρωση ή εργαλειοποίηση (instrumentalization). Τα δύο επόμενα εξετάζουν δύο ευρέως διαδεδομένες στο ίδιο σύστημα πρακτικές που άπτονται της κυριαρχίας του σχολιογραφικού Λόγου: τις μεταφορές και τη συνύφανση.

Το Μεσογειακό ή Πολωμένο Πλουραλιστικό Επικοινωνιακό Σύστημα

Σύμφωνα με τις τυπολογίες των επικοινωνιακών συστημάτων που έχουν διαμορφώσει οι Hallin και Mancini (2004), η Ελλάδα -μαζί με άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου (Γαλλία, Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία, Τουρκία, Μάλτα και Κύπρο)- εντάσσεται στο λεγόμενο μεσογειακό ή πολωμένο πλουραλιστικό μοντέλο. Το επικοινωνιακό αυτό σύστημα φέρει ιδιαίτερα γνωρίσματα αναφορικά με τα πρότυπα λειτουργίας των μέσων ενημέρωσης: χαμηλά επίπεδα κυκλοφορίας του ημερήσιου Τύπου, αλλά υψηλή απήχηση της ραδιοτηλεόρασης, υψηλό πολιτικό παραλληλισμό που συνδέεται με φαινόμενα όπως έμφαση στην ειδησεογραφία της υποστήριξης (advocacy reporting) και επικέντρωση στον σχολιασμό των γεγονότων από μια εμφανή πολιτική σκοπιά, εργαλειοποίηση των ιδιωτικών μέσων, πολιτικοποίηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και της ρύθμισης του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου, καθώς και αδύναμο δημοσιογραφικό επαγγελματισμό σε ένα πλαίσιο ισχυρής κρατικής παρεμβατικότητας και πατερναλιστικού ρόλου του κράτους, ιδίως στο πεδίο των δημόσιων ηλεκτρονικών μέσων (Hallin & Mancini, 2004· Hallin & Papathanassopoulos, 2000· Papathanassopoulos κ.ά., 2021).

Η Ελλάδα θεωρείται από τους Hallin και Mancini (2004: 98) χαρακτηριστικό παράδειγμα επικοινωνιακού πεδίου στο οποίο ένας ξεκάθαρος πολιτικός αυτοπροσδιορισμός διέπει τη λειτουργία των ΜΜΕ, με τους δημοσιογράφους να έχουν έντονη ροπή προς την εκφορά γνώμης με πολιτικό προσανατολισμό. Μία εκδοτική παράδοση στον χώρο του Τύπου καθιστά τις εφημερίδες «πάνω από όλα πολιτικά εργαλεία, ριζωμένα πολιτισμικά σε παθιασμένους ιδεολογικούς διαχωρισμούς και συχνά δεμένα με το κράτος ή/και τα κόμματα, τα οποία έχουν παράσχει οικονομικές επιδοτήσεις, βοήθεια στη διανομή και άλλες μορφές στήριξης». Υπερτονίζουν το παράδειγμα των μεγάλων εφημερίδων με έδρα στην Αθήνα που αναπαράγουν ιδεολογίες και αξιοποιούν μια έντονα πολεμική γραφή στις ειδήσεις (Hallin & Mancini, 2004: 98).

Στην Ιταλία, στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, ακόμα και μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, ο κομματικός Τύπος γνώρισε άνθιση. Μάλιστα ακόμα και οι λεγόμενες εμπορικές εφημερίδες, όπως η *La Repubblica*, που ήταν προσανατολισμένες προς την υπηρέτηση των αρχών της αγοράς υιοθέτησαν συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό στο πλαίσιο κυριαρχίας της σχολιογραφικής δημοσιογραφίας. Στη δεκαετία του 1990 η έλευση εφημερίδων με εντονότερο κιτρινισμό (sensationalism), όπως η *L' Indipendente* και *Il Giornale*, δεν ανέκοψαν την τάση του Τύπου να έχουν ξεκάθαρη πολιτική ταυτότητα (Hallin & Mancini, 2004: 100-102). Οι μελετητές, με βάση το παράδειγμα της Ιταλίας, διαπιστώνουν ότι ο διαχωρισμός των ΜΜΕ με βάση τον ιδεολογικό προσανατολισμό του κοινού στο οποίο στοχεύουν, καθώς και η τάση του κοινού να επιλέγει έντυπα με πολιτικά κριτήρια αποτελούν τεκμήρια του «πολιτικού παραλληλισμού» που διέπει το μεσογειακό επικοινωνιακό σύστημα. Παρομοίως με την περίπτωση της Ελλάδας στον ιταλικό Τύπο, κομματικό και εμπορικό, αποδίδεται ένας «ακτιβιστικός ρόλος, κινητοποιώντας τους αναγνώστες να υποστηρίξουν πολιτικούς σκοπούς και να συμμετάσχουν σε πολιτικά γεγονότα» (Hallin & Mancini, 2004: 102). Στις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, σε αντίθεση με το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης, στην Ισπανία και την Ιταλία παρατηρήθηκε αύξηση του κομματισμού στον Τύπο. Σε κρίσιμα ζητήματα ο ισπανικός Τύπος εμφανίζεται διαιρεμένος με έντονες πολιτικές διαφοροποιήσεις (Hallin & Mancini, 2004: 104-106).

Η έρευνα αναφορικά με τα επικοινωνιακά συστήματα και η συσχέτισή τους με τα πολιτικά συστήματα έχει συμβάλει στη συγκριτική επικοινωνιακή έρευνα (de la Mata, Guede & Sebastián, 2024), αλλά ταυτόχρονα -με το πέρασμα των χρόνων- έχει επικριθεί και αναθεωρηθεί σε ένα πλαίσιο εμπειρικής διακρίβωσης της προτεινόμενης τυπολογίας (Brüggemann κ.ά., 2014) και διατύπωσης νέων παραγόντων ή πτυχών που σχετίζονται με την ψηφιακή εποχή (Humprecht κ.ά., 2022: 5-12).

Ενδεικτικοί παράγοντες που συνέβαλαν στη διαμόρφωση των Μέσων ενημέρωσης στη Νότια Ευρώπη

Για την κατανόηση της ιδιαίτερης ανάπτυξης των ΜΜΕ στις χώρες του μεσογειακού μοντέλου χρειάζεται να ανατρέξουμε στις πολιτικοκοινωνικές και οικονομικές συνθήκες των χωρών της Νότιας Ευρώπης, στα πολιτιστικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά τους, στο μέγεθος της αγοράς και στην πρόσληψη του περιεχομένου τους, καθώς όλα αυτά συναποτελούν, σύμφωνα με μελετητές, σημαντικούς παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη του πεδίο των ΜΜΕ (Gallimore, 1983· Hiebert,Ungurait & Bohn, 1982). Η εξάρτηση των μέσων από το κράτος, τα πολιτικά κόμματα, την εκκλησία ή τους πλούσιους ιδιώτες-πάτρωνες ήρθε ως απόρροια μιας σχετικά αδύ-

ναμης εμπορευματοποιημένης επικοινωνιακής αγοράς στην οποία δεν μπόρεσε να ευδοκιμήσει ο επαγγελματισμός και η αυτονομία των μέσων ενημέρωσης ως κοινωνικών θεσμών.

Η στενή διασύνδεση ειδησεογραφικών μέσων και κράτους ευνοήθηκε από μια σειρά παραγόντων που επέτρεψαν τον «υπερβολικά εκτεταμένο χαρακτήρα» του κράτους στη διαμόρφωση του επικοινωνιακού πεδίου: το κλίμα των κοινωνικοπολιτικών εντάσεων σε συνδυασμό με την ατροφική κοινωνία των πολιτών και την υπο-ανάπτυξη του καπιταλισμού, καθώς και η έλλειψη κουλτούρας αυτο-ρύθμισης. Ο εκτεταμένος αυτός χαρακτήρας του κράτους εκδηλώθηκε με τη χορήγηση επιχορηγήσεων, ιδίως προς τον Τύπο, με την ανάληψη του ρόλου του λογοκριτή ως κατάλοιπο του απολυταρχικού παρελθόντος καθώς και με την ανάληψη του ρόλου του ιδιοκτήτη μέσων ενημέρωσης. Το τελευταίο αυτό χαρακτηριστικό εντοπίζεται στη δυνατότητα του κράτους να χρηματοδοτεί από δημόσιους πόρους τα πρακτορεία ειδήσεων, να αποφασίζει για τη λειτουργία των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών μέσων, να ενεργεί για την υπεράσπιση συγκεκριμένων πολιτικών ως προς την ιδιοκτησία των μέσων και να παίρνει αποφάσεις που ισχυροποιούν τους άγραφους κανόνες του πολιτικού κόσμου (Papathanassopoulos, 2007: 197).

Στο μεσογειακό μοντέλο οι ειδησεογραφικοί οργανισμοί έχουν θεωρηθεί φορείς ιδεολογικής έκφρασης και κανάλια πολιτικής κινητοποίησης λόγω της ενεργούς ανάμειξής τους στις πολιτικές διενέξεις της δημόσιας σφαίρας. Η εξάρτηση των μέσων ενημέρωσης από το κράτος, τα κόμματα, την εκκλησία, τους εύπορους ιδιώτες-πάτρωνες τα εμπόδισε να αναπτυχθούν ως αυτόνομοι θεσμοί και οδήγησε στη σχετικά αδύναμη ανάπτυξη της εμπορικής αγοράς σε ένα πλαίσιο επικυριαρχίας της πολιτικής σφαίρας στο επικοινωνιακό πεδίο. Ως θεσμός προερχόμενος από το πεδίο της πολιτικής και της λογοτεχνίας, παρά από τους παράγοντες της αγοράς, οι πρώτες εφημερίδες συνδέθηκαν περισσότερο με την αριστοκρατία. Η στοχοθεσία του Τύπου τον 19ο αιώνα συνδέθηκε με την έκφραση ιδεών που προέρχονταν από την πολιτική και τη λογοτεχνία. Μετέπειτα, στις αρχές του 20ού αιώνα, σημειώθηκε ανάπτυξη του κομματικού Τύπου με χαρακτηριστικά παραδείγματα τη Γαλλία και την Ιταλία, όπου η επιτυχία του Τύπου οφειλόταν στη στενή διασύνδεσή του με τον πολιτικό κόσμο (Hallin & Mancini, 2004: 89-94).

Η εργαλειοποίηση των ΜΜΕ

Η αλληλοσύνδεση πολιτικής και Μέσων δεν είναι ένα νέο φαινόμενο, αλλά μια τάση που διατρέχει για πολλές περιόδους, σε διαφορετικές μορφές και με διαφορετική δυναμική, την εξέλιξη της δημοσιογραφίας, η οποία θεωρείται ότι αναδύθηκε ως ένα εργαλείο για τη διάδοση θρησκευτικών πεποιθήσεων και της μεγαλοαστικής

ιδεολογίας (Schudson, 1978). Οι Hallin και Mancini εξηγούν την έλλειψη της αυτονομίας του δημοσιογραφικού επαγγέλματος αξιοποιώντας τον όρο «εργαλειοποίηση των μέσων» (instrumentalization), ο οποίος αντικατοπτρίζει μια «διαδικασία διαπραγμάτευσης μεταξύ των πολιτικών ελίτ» που σε μεγάλο βαθμό υπηρετείται από τα ειδησεογραφικά μέσα. Οι οργανισμοί των ΜΜΕ, λόγω της διασύνδεσής τους με τα πολιτικά κόμματα και την εκκλησία, περιγράφονται ως δίαυλοι που διευκολύνουν την παρέμβαση-ανάμειξη στο πολιτικό πεδίο. Ως παράδειγμα αξιοποιείται η δημόσια ραδιοτηλεόραση που έχει χρησιμοποιηθεί ακόμα και σε περιόδους δημοκρατίας να υπηρετήσει τους στόχους του κράτους. Μια άλλη έκφανση της εργαλειοποίησης είναι η αξιοποίηση των μέσων από ιδιοκτήτες-επιχειρηματίες για να ασκήσουν επιρροή στο πολιτικό πεδίο (Hallin & Mancini, 2004: 113-114).

Το φαινόμενο της εργαλειοποίησης των Μέσων περιλαμβάνει πολλές εκφάνσεις με παρουσία σε όλες σχεδόν τις χώρες του μεσογειακού μοντέλου. Η εκδήλωση του φαινομένου εστιάζεται στον έλεγχο των μέσων από ιδιωτικά συμφέροντα που διατηρούν πολιτικές συμμαχίες και συνεπώς η λειτουργία των μέσων ενημέρωσης συνδέεται με την υπηρέτηση πολιτικών στόχων για να μπορούν ως αντάλλαγμα οι ιδιοκτήτες-επιχειρηματίες να προωθούν και να διευκολύνουν τις βασικές επιχειρηματικές τους δραστηριότητες, οι οποίες εντάσσονται σε διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας πέραν του επικοινωνιακού πεδίου.

Παρά την πολύχρονη εμπορευματοποίηση του πεδίου της επικοινωνίας η σύνδεση των μέσων με την πολιτική (political affiliation) εξακολουθεί να υφίσταται, ιδίως, όπως επισημαίνει ο Παπαθανασόπουλος (2007: 199), «*σε περιόδους έντονης πολιτικής διαμάχης*» λόγω του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζουν τα κόμματα στις κοινωνίες του Ευρωπαϊκού Νότου. Η εργαλειοποίηση των μέσων ενημέρωσης από ισχυρούς επιχειρηματίες, κόμματα ή το κράτος διαμόρφωσε ένα ιδιότυπο περιβάλλον λειτουργίας της δημοσιογραφίας, η οποία δεν μπόρεσε να βρει το περιθώριο να αναπτύξει την αυτονομία της και τον επαγγελματισμό της. Η δυσμενής αυτή εικόνα της δημοσιογραφίας περιγράφεται ως εντονότερη στις χώρες της Μεσογείου, χωρίς όμως να αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο αυτών των χωρών. Αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα ορισμένων χωρών που αποδίδεται από τους Hallin και Mancini (2004: 110) στο γεγονός ότι στον Ευρωπαϊκό Νότο «οι πολιτικές και λογοτεχνικές ρίζες της δημοσιογραφίας ήταν βαθύτερες» συγκριτικά με άλλα τμήματα της ευρωπαϊκής ηπείρου, η περιορισμένη ανάπτυξη της αγοράς αποτέλεσε τροχοπέδη στην επίτευξη αυτόνομης βιωσιμότητας από μέρους των εφημερίδων και ο κρατικός παρεμβατισμός, που ευνοήθηκε ιδίως σε περιόδους δικτατορίας, αναχαίτισε την ανάπτυξη του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.

Το φαινόμενο της εργαλειοποίησης των μέσων συνυπάρχει με τον πολιτικό παραλληλισμό (political parallelism) που παραπέμπει στην εμπλοκή των μέσων ενημέρωσης στην πολιτική ζωή μέσω της ευθυγράμμισής τους με συγκεκριμένες ιδε-

ολογικές, πολιτικές και πολιτιστικές τοποθετήσεις που εφάπτονται με αυτές ενός κόμματος ή ενός ιδεολογικού φάσματος χωρίς να υπάρχουν δεσμοί ευθείας εξάρτησης μεταξύ των δύο πλευρών όπως συνέβαινε με τον κομματικό Τύπο. Ο έλεγχος της ειδησεογραφίας από τα κόμματα δεν είναι ευθύς αλλά συγκεκαλυμμένος και οι δημοσιογράφοι ξεχωρίζουν για τον εμφανή ιδεολογικό τους προσανατολισμό (Mancini, 2012: 265-267).

Μεθοδολογία και ερευνητικά ερωτήματα

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου (ΚΑΛ) αντιπροσωπεύει μια κριτική προσέγγιση και στάση στη μελέτη κειμένων δίνοντας έμφαση στις σχέσεις μεταξύ Λόγου και κοινωνίας. Η πεμπτουσία της προσέγγισης αυτής έγκειται στην αποκάλυψη των εμφανών ή αφανών σχέσεων εξουσίας που εμπεριέχονται στον Λόγο ως απότοκες μίας ταξικής πάλης επί των νοηματοδοτήσεων (Van Dijk, 1993· Fiske, 2011). Στον πυρήνα της βρίσκεται η επεξήγηση και η κριτική αναφορικά με το πώς ο κυρίαρχος Λόγος επιδρά στη διαμόρφωση στάσεων, ιδεολογιών και της κοινωνικά διαμοιρασμένης γνώσης, δεδομένου ότι οι δομές του Λόγου συσχετίζονται με τις δομές της κοινωνικής νόησης (Van Dijk, 1993: 258-259).

Ο Λόγος είναι ο τρόπος που ένα υποκείμενο εξηγεί, ερμηνεύει την κοινωνική πραγματικότητα (Phillips & Jørgensen, 2009). Το υποκειμενικό στοιχείο είναι έμφυτο σε αυτό. Ο Fairclough (2003) -στο δικό του ορισμό- δίνει μεγαλύτερη βάση σε αυτό το στοιχείο επισημαίνοντας ότι «ο Λόγος είναι ένας συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης ενός μέρους του (φυσικού, κοινωνικού, ψυχολογικού) κόσμου». Επομένως, δεν είναι μόνο ο τρόπος, δηλαδή το πώς, αλλά και το ποιο σημείο του, δηλαδή το τι, θα επιλέξεις να ερμηνεύσεις. Αυτή η διαδικασία διαλογής εμφαίνεται παραδοσιακά στη θεωρία της επικοινωνίας. Ο καθορισμός της ημερήσιας θεματολογίας, η συγκριτική εμφάνεια (γνωστή και ως συγκριτική υπεροχή), η ιεράρχηση των θεμάτων και η ειδησεογραφική προέγερση αποτελούν έννοιες και εργαλεία ενδεικτικά για την ανάλυση αυτής της διαδικασίας στο Λόγο των ΜΜΕ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός τόπου συμβολικών νοημάτων και αναπαραστάσεων όπου αυτές οι διαδικασίες συμπυκνώνονται αποτελούν τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων.

Σκοπός αυτής της παρούσας έρευνας είναι να προστρέξει σε αυτόν τον τόπο και να αναλύσει το Λόγο των ΜΜΕ σχετικά με την κάλυψη του πολέμου στη Γάζα. Τα υπό ανάλυση κείμενα αφορούν τον πολιτικό Λόγο και τον αντίστοιχο των Μέσων εντός του ίδιου χρονικού πλαισίου. Ο πολιτικός Λόγος αναλύεται επί τη βάσει τεσσάρων κειμένων: δύο του πρωθυπουργού, Κυριάκου Μητσοτάκη, και δύο του κυβερνητικού εκπροσώπου, Παύλου Μαρινάκη. Πρόκειται για τις ομιλίες τους (όπως αναρτήθηκαν στις ιστοσελίδες *primeminister.gr* και *government.gov.gr* αντιστοίχως)

στις 9 Οκτωβρίου 2023, μετά την επίθεση της Χαμάς, και στις 23 Οκτωβρίου 2023, όταν το Ισραήλ είχε αρχίσει πλέον να επιτίθεται εναντίον αμάχων και βασικών υποδομών στην Παλαιστίνη. Κάθε πολιτικό πρόσωπο τοποθετήθηκε και στις δύο ως άνω ημερομηνίες. Από πλευράς Λόγου των μέσων ενημέρωσης, αναλύονται τα πρωτοσέλιδα οκτώ εφημερίδων που καλύπτουν όλο το συνεχές αριστεράς/δεξιάς ως προς την ιδεολογική τους τοποθέτηση (*Ριζοσπάστης, Η Εφημερίδα των Συντακτών, Kontra News, Τα Νέα, Η Καθημερινή, Ελεύθερος Τύπος, Δημοκρατία, Εστία*) σε δύο διαφορετικές ημερομηνίες, 10 και 24 Οκτωβρίου 2023, ώστε να εξεταστούν αμέσως μετά από τις ομιλίες των πολιτικών προσώπων. Η έρευνα επιχειρεί μέσω της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου να απαντήσει τρία ερευνητικά ερωτήματα.

> *ΕΕ1: Σε ποιο βαθμό παρατηρείται ενορχήστρωση (instrumentalization) μεταξύ των δηλώσεων πρωθυπουργού/κυβερνητικού εκπροσώπου και των πρωτοσέλιδων των εφημερίδων της επόμενης ημέρας; Υπάρχουν διαφοροποιήσεις ως προς την ενορχήστρωση μεταξύ αριστερών/κεντροαριστερών και δεξιών/κεντροδεξιών εφημερίδων;*

Για την απάντηση του ΕΕ1 επιστρατεύονται δύο ρηματικά εργαλεία από τη θεωρία του Λόγου. Το πρώτο είναι ο άξονας των αντικειμένων (Δοξιάδης, 2015· Foucault, 2017). Προς υπηρέτηση των ερευνητικών σκοπών συλλέχθηκαν και διερευνήθηκαν ως προς την ιεράρχησή τους τα αντικείμενα στον πολιτικό Λόγο και συγκρίθηκαν με αυτά των πρωτοσέλιδων των εφημερίδων. Το δεύτερο είναι το εργαλείο που ο Gee (2011) αποκαλεί πρόβλημα πλαισίου. Μέσω αυτού, ως αναλυτές διασταυρώσαμε τη συμφωνία μεταξύ περικειμένου και Λόγου, δηλαδή το κατά πόσον όσα ισχυρίζονται τα υποκείμενα εκφοράς του Λόγου συμφωνούν με τον κόσμο του πραγματικού (Σταυρακάκης, 2015).

> *ΕΕ2: Πώς οι αξιοποιούμενες μεταφορές συμβάλλουν στην κατασκευή ενός μύθου και πώς ο μύθος αυτός αναδεικνύει την ενσωμάτωση της σύγκρουσης στο Λόγο των ΜΜΕ;*

Για την απάντηση του ΕΕ2 το σώμα κειμένων αναλύεται υπό το πρίσμα δύο ρηματικών εργαλείων. Το πρώτο εργαλείο είναι η συλλογή και ανάλυση των μεταφορών που παρουσιάζονται τόσο στον πολιτικό Λόγο όσο και στον αντίστοιχο των ΜΜΕ. Δεδομένου ότι μια μεταφορά κατά τον Αριστοτέλη είναι «η απόδοση σε ένα πράγμα ενός ονόματος που ανήκει σε ένα άλλο πράγμα» (Μπουτουλούση, 2020), η έρευνα αποσκοπεί στο να καταδείξει τον τρόπο που η μεταφορά συνδέεται με κάποιον μύθο. Δεύτερον, τα υποκείμενα εκφοράς ενός Λόγου έχουν ανάγκη τη νομιμοποίηση των λεγόμενών τους. Στην προσπάθειά τους να την αποδείξουν έχουν

τέσσερις δυνατές επιλογές (Van Leeuwen & Wodak, 1999· Ταστσόγλου, 2022): την εξουσιοδότηση, την αιτιολόγηση, την ηθική αποτίμηση και τη μυθοποίηση. Σύμφωνα με τη Wodak (2015), η μυθοποίηση αποτελεί τη μέσω αφηγήσεων -για το παρελθόν ή το μέλλον- νομιμοποίηση ενός επιχειρήματος.

> *ΕΕ3: Κατά πόσο ο δημοσιογραφικός Λόγος αξιοποιεί τη σχολιογραφική προσέγγιση των γεγονότων στο πλαίσιο συνύφανσης είδησης και σχολίου που οδηγεί στον ερμηνευτικό προσανατολισμό μιας είδησης; Παρατηρείται διαφοροποίηση μεταξύ των δύο τύπων Λόγου;*

Για την απάντηση του ΕΕ3 αξιοποιούνται επίσης δύο ρηματικά εργαλεία ανάλυσης. Το πρώτο είναι τα αξιολογικά επίθετα και το πώς αυτά εμπλέκονται με το γεγονός (Abcha, 2016). Τα αξιολογικά επίθετα αναλύθηκαν ως προς το πρόσημό τους (θετικό ή αρνητικό) και ως προς την πλευρά στην οποία αποδίδεται αυτό το πρόσημο (επιτιθέμενοι ή αμυνόμενοι). Το δεύτερο εργαλείο ανάλυσης προέρχεται από το έργο του Gee (2011) με σημείο αναφοράς τη διερώτηση ως προς το τι φαίνεται παράξενο μέσα στο κείμενο. Κατά την εφαρμογή του εν λόγω ρηματικού εργαλείου, ο αναλυτής προσποιήθηκε ότι δε γνωρίζει τίποτα για το περικείμενο και προσπάθησε να αντιληφθεί ποια στοιχεία του Λόγου είναι ελλιπή ή απουσιάζουν πλήρως από ένα κείμενο.

Ανάλυση πολιτικού Λόγου

Στις 9 Οκτωβρίου 2023, στον αντίκτυπο της επίθεσης της Χαμάς, τα αντικείμενα των δύο υπό εξέταση κειμένων είναι η «τρομοκρατική επίθεση», η υποστήριξη προς το Ισραήλ, η οποία επαναλαμβάνεται τρις στο Λόγο του κυβερνητικού εκπροσώπου και η θεμελίωσή της επί τη βάσει αυτού που ο πρωθυπουργός αποκαλεί «*η Ευρώπη και όλος ο πολιτισμένος κόσμος*». Το τρίτο σημαντικότερο αντικείμενο είναι η «αυτοάμυνα» του Ισραήλ, που στο Λόγο του κυβερνητικού εκπροσώπου αιτιολογείται από τους αμάχους νεκρούς. Ως προς το περικείμενο, τα λεγόμενα προβλήματα πλαισίου είναι κυρίως τρία. Πρώτον, το «η Ευρώπη και όλος ο πολιτισμένος κόσμος» του πρωθυπουργού, που καταδικάζει την επίθεση, είναι, πρώτον, μία περίπτωση σχήματος εμείς/αυτοί, και, δεύτερον, στηρίζεται στην προϋπόθεση της καταδίκης της επίθεσης. Αν δεν καταδικάζεις την επίθεση, δεν είσαι Ευρώπη, δεν είσαι πολιτισμένος. Στο ίδιο πλαίσιο, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος τονίζει ότι πρόκειται για μία πρωτόγνωρη επίθεση, άρα που δεν έχει υπάρξει ξανά όμοιά της. Δεύτερον, το «δικαίωμα στην αυτοάμυνα» είναι μεν κάτι ρητό και αναγεγραμμένο στο διεθνές δίκαιο, οπότε δε χρειάζεται να το αναγνωρίσει κάποιος και δη μία τρίτη

χώρα, όπως η Ελλάδα. Η αυτοάμυνα σχετίζεται με το μακελειό, όμως, ένα μακελειό ή μία τρομοκρατική επίθεση είθισται να αφορούν απρόβλεπτα γεγονότα που φαίνεται να γεννήθηκαν εκ του μηδενός. Αφού είναι γενόμενα εκ του μηδενός δικαιολογούν και το δικαίωμα του Ισραήλ στην αυτοάμυνα. Όμως, δεν είναι γεννηθέντα εκ του μηδενός, καθώς το Ισραήλ κατηγορείται για απαρτχάιντ από τους διεθνείς φορείς εδώ και αρκετά χρόνια. Από τη μία, λοιπόν, έχουμε τρομοκρατία, από την άλλη πόλεμο («κατάσταση πολέμου»). Τρίτον, στην απάντησή του σε δημοσιογράφο, ο Παύλος Μαρινάκης εξισώνει τους φερόμενους ως τρομοκράτες με τους εν Ελλάδι μετανάστες που τους υποστηρίζουν. Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος νιώθει ότι «αυτές οι αντιδράσεις μάς προκαλούν αντίστοιχη φρίκη και αποτροπιασμό» με τις επιθέσεις, άρα και οι μετανάστες είναι τρομοκράτες.

Με τα ίδια αντικείμενα σχετίζονται και οι μεταφορές («καταδικάζουμε», «πολιτισμένος κόσμος», «μακελειό», «στεκόμαστε στο πλευρό», «σφαίρα λογικής»). Οι μεταφορές αυτές ενισχύουν τους εξής μύθους: Οι «τρομοκράτες» παρουσιάζονται ως απολίτιστοι, τρελοί, που αν δεν τους καταδικάζεις, δεν είσαι πολιτισμένος, ενώ όποιος τάσσεται με την Παλαιστίνη και «πανηγυρίζει», «ξεφεύγει από τη σφαίρα της ανθρώπινης λογικής». Από τη μία, λοιπόν, υπάρχει η πολιτισμένη Δύση προεξαρχούσης της Ευρώπης και έπονται οι υπόλοιποι («η Ευρώπη και όλος ο πολιτισμένος κόσμος»). Η Ελλάδα, όπως και η Ρουμανία και η Βουλγαρία (ο πρωθυπουργός λέει όσα λέει προκειμένου να ενημερώσει για την τριμερή συνδιάσκεψη με τις ως άνω χώρες, στην οποία συμμετείχε) «καταδικάζουν» την επίθεση, ευρισκόμενες και στη σκιά του περιστατικού, άρα ανήκουν στον «πολιτισμένο κόσμο» και δη στην Ευρώπη, άρα νιώθουν ότι οφείλουν να αναγνωρίσουν το «δικαίωμα στην αυτοάμυνα». Το τελευταίο αφήνεται να εννοηθεί ότι λέγεται με δύο τρόπους. Πρώτον, ως Ευρώπη, γιατί είμαστε Ευρώπη. Δεύτερον, ως ισχυροί παίκτες (προς εσωτερική κατανάλωση), που «αναγνωρίζουμε το δικαίωμα στην αυτοάμυνα», άρα έχουμε βήμα και λόγο ακόμα και στη Μέση Ανατολή («τόσο κοντά μας»). Η Ελλάδα υποστηρίζει το Ισραήλ και αυτό δικαιολογείται από αυτό «που όλος ο κόσμος είδε».

Τα αξιολογικά επίθετα σχετίζονται κυρίως με την εννοιολόγηση της επίθεσης («τρομοκρατική», «φρικτές», «άμαχοι», «φρικαλέες»). Σε κάποιον που δε γνωρίζει τίποτα για το θέμα, αυτά που φαίνονται παράξενα είναι τα ακόλουθα σημεία. Πρώτον, με το ότι «αναγνωρίζουμε το δικαίωμα στην αυτοάμυνα», καταλαβαίνουμε ότι δεν πρόκειται το ζήτημα να τελειώσει σύντομα, ακόμα και αν «πρέπει να τελειώσει το συντομότερο δυνατόν». Το δικαίωμα αυτό, όμως, προέρχεται από το διεθνές δίκαιο. Η Ελλάδα δεν είναι κάποιος ισχυρός παίκτης, αν και ο Παύλος Μαρινάκης αυτό αφήνει να εννοηθεί. Πίσω από την υποστήριξη στο «δικαίωμα στην αυτοάμυνα», το βάρος πέφτει στην αυτοάμυνα και όχι στην υποστήριξη. Ουσιαστικά, πρόκειται για μία προσπάθεια εννοιολόγησης των αντιδράσεων του Ισραήλ. Το «δικαίωμα στην αυτοάμυνα» ουσιαστικά επιρρωνύει το ότι πρόκειται για ένα γεγονός εκ του μηδε-

νός. Άρα, αφού κάποιος είναι τρομοκράτης, πρέπει και να τιμωρηθεί και το Ισραήλ είναι το θύμα που αμύνεται. Δεύτερον, είναι κάτι που δεν έχει ξανασυμβεί, ανεπανάληπτο, πρωτόγνωρο, απρόσμενο, άρα έχει όλα τα χαρακτηριστικά μίας κρίσης της κοινωνίας της διακινδύνευσης. Η δε τρομοκρατία είναι ένας από τους τρεις βασικούς παράγοντες κρίσεων και καταστροφών παγκοσμίως. Επομένως, δεν είναι τόσο ένας πόλεμος, όσο ένα τρομοκρατικό χτύπημα. Και όσοι δεν υποστηρίζουν το Ισραήλ, είναι τρελοί, υποστηρίζουν την τρομοκρατία, άρα είναι και τρομοκράτες οι ίδιοι.

Στις 23 Οκτωβρίου 2023, τα αντικείμενα παραμένουν αμιγώς ίδια, με την προσθήκη του ζητήματος των ομήρων και της ανθρωπιστικής κρίσης. Τα βασικότερα προβλήματα πλαισίου είναι κυρίως τρία. Πρώτον, ο Κυριάκος Μητσοτάκης προσφωνεί έναν αρχηγό ξένου κράτους μετά από επίσημη συνάντησή τους στο Ισραήλ με το υποκοριστικό του όνομα «Μπίμπι». Η Ελλάδα παρουσιάζεται ως σύμμαχος του Ισραήλ καταφανώς, δεν το κάνει καν κεκαλυμμένα. Δεύτερον, η διάκριση Χαμάς και λαού είναι προβληματική. Υπονοεί ότι ο παλαιστινιακός λαός ήταν συλλήβδην εναντίον της Χαμάς κι ότι μετά την 7η Οκτωβρίου και υπό συνθήκες πολέμου, ο λαός δεν είναι ούτε τώρα με τη Χαμάς. Προκύπτει, λοιπόν, ένα εύλογο, αλλά εντελώς επίπλαστο, ερώτημα: μήπως είναι με το Ισραήλ; Κι αφού ο λαός δεν είναι με τη Χαμάς, γιατί γίνεται πόλεμος και γιατί το Ισραήλ περιορίζει και εκτοπίζει τον παλαιστινιακό λαό; Ενώ, η Ελλάδα, αφού εννοιολογεί τοιουτοτρόπως τη «σαφή διάκριση», γιατί είναι στο πλευρό του Ισραήλ; Τρίτον, οι φράσεις «χωρίς μεγάλο ανθρωπιστικό κόστος» και «βιώσιμη πολιτική λύση». Η μεν διαβάζεται και αντίθετα ως «με μικρό ανθρωπιστικό κόστος». Αυτό σημαίνει ότι το Ισραήλ παίρνει την έγκριση της ελληνικής κυβέρνησης να προχωρήσει σε ανθρωπιστική κρίση, έστω με μέτρο. Η δε δεν φαίνεται στον ορίζοντα, ενώ παραλείπονται οι αιτίες που «βιώσιμη ειρήνη» και «βιώσιμη πολιτική λύση» δεν ήταν εφικτές πριν το ξέσπασμα του πολέμου.

Οι μεταφορές που ξεχωρίζουν είναι οι εξής: «σύμμαχος/αληθινός φίλος», «υποστηρίζουμε», «κινήσεις πρωθυπουργού», «ανθρωπιστικό κόστος». Οι μύθοι, δε που προκύπτουν είναι τρεις. Στο Λόγο του πρωθυπουργού, η Ελλάδα δείχνει ότι είναι με το Ισραήλ βάσει παράδοσης και όχι λόγω των γεγονότων. Ουσιαστικά, κατασκευάζεται ένας εμείς/αυτοί, με την Ελλάδα και το Ισραήλ να συγκροτούν το εμείς, το οποίο προφανώς είναι ο Δυτικός κόσμος. Στο Λόγο του κυβερνητικού εκπροσώπου, η Ελλάδα είναι ένας σημαντικός παγκόσμιος παίκτης και ο πρωθυπουργός ισχυρός ηγέτης και λόγω Ελλάδας, αλλά και επειδή είναι αυτός που είναι. Αυτό φαίνεται από την επανάληψη των επιθέτων «μεγάλος» (δις) και «σημαντικός» (τρις) όταν αναφέρεται στο ζήτημα αυτό, ενώ δεσπόζει το «νομίζω ότι αν δει κανείς τις κινήσεις του Έλληνα πρωθυπουργού και της Κυβέρνησης δείχνουν ότι η χώρα μας, σε μεγάλα ζητήματα, δεν έχει πλέον τον ρόλο του θεατή». Τέλος, ο τρίτος μύθος αφορά τη διάκριση μεταξύ καλών και κακών Παλαιστινίων, με τη Χαμάς να κατασκευάζεται ως ο απόλυτος εχθρός και να τονίζεται μονομερώς ο τρομοκρατικός της ρόλος και όχι ο απελευθερωτικός.

Από τα επίθετα ξεχωρίζουν τα «αγαπητέ Μπίμπι», «χωρίς μεγάλο ανθρωπιστικό κόστος», «μεγάλος/σημαντικός», «βιώσιμη», «άμαχοι/αθώοι». Ως προς το τι φαίνεται παράξενο, ξεχωρίζουν η προσφώνηση του Νετανιάχου ως «Μπίμπι», το «αληθινός φίλος» και το «η Ελλάδα από την πρώτη στιγμή» κατασκευάζουν μία εγγύτητα των δύο χωρών, οι οποίες μάλλον πρέπει να έχουν πολλά κοινά στοιχεία για να είναι τόσο κοντά. Το «κάναμε μια πολύ σαφή διάκριση μεταξύ της Χαμάς και του παλαιστινιακού λαού» επ' ουδενί δικαιολογεί το «θα συνεχίσουμε να σας στηρίζουμε και να ελπίζουμε πως ό,τι και αν συμβεί πρέπει να συμβεί χωρίς μεγάλο ανθρωπιστικό κόστος». Επίσης, απορρέει πως όλα ξεκίνησαν στις 7 Οκτωβρίου 2023. Δεν υπάρχει καμία αναφορά για ό,τι γινόταν νωρίτερα. Επομένως, πρόκειται για πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας και όχι πόλεμο που φιλοδοξεί να λύσει («βιώσιμη λύση») διά παντός το πρόβλημα στην περιοχή. Τέλος, ο πρωθυπουργός εμφανίζεται να κάνει «κινήσεις», σα σκακιστής, και η Ελλάδα μεγαλώνει, αφού δεν έχει πια «το ρόλο του θεατή». Από όλο αυτό βγαίνει πιο ισχυρός και ο πρωθυπουργός, αλλά δε διευκρινίζεται το πώς. Η φράση «χάριν στην ισχυροποίηση της χώρας μας και προσωπικά του πρωθυπουργού» στηρίζεται σε ένα λογικό σφάλμα, καθώς δε μας λέει πώς ισχυροποιείται ο πρωθυπουργός προσωπικά.

Ενορχήστρωση και διαφοροποίηση

Στον άξονα της αναφορικότητας, οι περισσότερες εφημερίδες βρέθηκαν να καλύπτουν το παλαιστινιακό με μία επιλογή πτυχών αντίστοιχη με αυτή που είδαμε νωρίτερα στον πολιτικό Λόγο. Η *Δημοκρατία* και στις δύο ημερομηνίες φαίνεται να συμφωνεί με την εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης, καθώς δε σχολιάζει τα μηνύματα Νετανιάχου («Θα αλλάξουμε το χάρτη της Μέσης Ανατολής» και «Ο Μητσοτάκης στο πλευρό των Ισραηλινών»). Παράλληλα, στις 10/10/2023 κατακρίνει τη Χαμάς που «ζητεί τώρα διάλογο και εκεχειρία» και στις 24/10/2023 αναπαράγει φόβους για τρομοκρατικό χτύπημα «Ισλαμιστών σε στρατόπεδο της Βόρειας Ελλάδας». Ο *Ελεύθερος Τύπος* μιλάει στις 10/10/2023 για «απάντηση του Ισραήλ στη φονική επίθεση της Χαμάς», ενώ στις 24/10/2023 για «Blietzkrieg» της Χαμάς, δηλαδή για μία πολεμική τακτική αιφνιδιασμού που χρησιμοποιούσαν οι Ναζί και δείχνει τον Έλληνα πρωθυπουργό να μιλάει με συγγενείς Ισραηλινών ομήρων. Η *Εστία* συνδέει το παλαιστινιακό με τα ελληνοτουρκικά («την διχοτόμηση του Ισραήλ ονειρεύεται ο Ερντογάν») και αναπαράγει τη δήλωση Νετανιάχου ότι «θα αλλάξει τη Μέση Ανατολή» χωρίς κάποιο σχόλιο. Στις 24/10/2023 η *Εστία* επικεντρώνεται στις δηλώσεις του πρώην πρωθυπουργού (με τη ΝΔ), Κώστα Καραμανλή, και εκφράζει τις «ελπίδες για απελευθέρωση ομήρων». Η *Καθημερινή* έχει κάπως πιο ανεξάρτητη ατζέντα στις 10/10/2023 εκφράζοντας «ανησυχία για ανεξέλεγκτη κλιμάκωση του πολέμου», αλλά στις 24/10/2023 συνδέει κι

αυτή το παλαιστινιακό με τα ελληνοτουρκικά («Ακροβασίες Ερντογάν μεταξύ Δύσης και Χαμάς»), έχει φωτογραφία Μητσοτάκη-Νετανιάχου με υπέρτιτλο «Μητσοτάκης: Το Ισραήλ έχει δικαίωμα στην αυτοάμυνα», ενώ τονίζει και το ζήτημα των ομήρων («τα σενάρια και οι γρίφοι τους ομήρους της Χαμάς»). Έντονη ενορχήστρωση με την κυβερνητική ατζέντα παρουσιάζουν και *Τα Νέα*, καθώς στις 10/10/2023 μιλάει για «σφαγή», «φρικιαστικές εικόνες» και μόνο για «ΣΚΛΗΡΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ» (με κεφαλαία) από πλευράς Ισραήλ. Στις 24/10/2023 η εφημερίδα με τρόπο παρασκηνιακό προσπαθεί να δικαιολογήσει την πρωτοβουλία Μητσοτάκη να πάει στο Ισραήλ («γιατί ο Μητσοτάκης πήγε Ιερουσαλήμ»), ενώ συνδέει τα τεκταινόμενα στην Παλαιστίνη και τη συνάντηση τουλάχιστον φαινομενικά, καθότι στο ίδιο πλαίσιο, με το «υψηλό 16ετίας στο αμερικανικό ομόλογο». Ως προς την ενορχήστρωση, στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η *Kontra News* στις 10/10/2023 χαρακτηρίζοντας «φρενοκομείο» τη Μέση Ανατολή και την ισραηλινή επίθεση ως «αντίποινα στις φρικαλεότητες που διέπραξε η Χαμάς».

Από την άλλη, η *Εφημερίδα των Συντακτών* (*Εφ.Συν.*) και ο *Ριζοσπάστης* είχαν εντελώς διαφορετική θεματολογία, σε κατεύθυνση αντίρροπη προς την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η *Εφ.Συν.* στις 10/10/2023 κατηγορεί το Ισραήλ με κεντρικό τίτλο «Κλοιός ασφυξίας στη Γάζα» και στις 24/10/2023 τον Κυριάκο Μητσοτάκη που «εμπλέκει τη χώρα στο μακελειό», πάλι ως κεντρικό τίτλο. Ο *Ριζοσπάστης* στις 10/10/2023 στέκεται στο «σφυροκόπημα της Γάζας» και στο ότι «στο πλευρό του Ισραήλ σπεύδει αμερικανικό αεροπλανοφόρο» και στις 24/10/2023 έχει ως κεντρικό τίτλο «Ούτε γη ούτε νερό στους μακελάρηδες του παλαιστινιακού λαού».

Αναφορικά με το δεύτερο ρηματικό εργαλείο, εντοπίζοντας το πρόβλημα πλαισίου, τρεις εφημερίδες βρίσκονται πιο κοντά στα όσα τονίστηκαν στον πολιτικό Λόγο και στις δύο ημερομηνίες. Η *Δημοκρατία* δεν ασκεί κριτική στον Νετανιάχου που επιθυμεί να αλλάξει το χάρτη της Μέσης Ανατολής και με το «τώρα» στο «Η Χαμάς ζητεί τώρα διάλογο και εκεχειρία» φαίνεται να αντιμετωπίζει θετικά τα ισραηλινά αντίποινα. Στις 24/10/2023 η φωτογραφία από τη συνάντηση των δύο πρωθυπουργών έχει εκατέρωθέν της τα «Φόβοι για χτύπημα ισλαμιστών σε στρατόπεδο της βόρειας Ελλάδας» και «Ο Μητσοτάκης στο πλευρό των Ισραηλινών» συνδέοντας τις δύο ειδήσεις. Ο *Ελεύθερος Τύπος* επικεντρώνεται στην 7η Οκτωβρίου, καθώς το Ισραήλ (10/10/2023) εμφανίζεται να αμύνεται απέναντι σε ένα μεμονωμένο περιστατικό («Blitzkrieg») και οι όμηροι (24/10/2023) είναι οι άμαχοι για τους οποίους νοιάζεται ο Έλληνας πρωθυπουργός φωτογραφιζόμενος με συγγενείς τους. Η τρίτη εφημερίδα είναι *Τα Νέα*, τα οποία ασκούν κριτική στη Χαμάς, αλλά όχι σε άλλο εμπλεκόμενο, ενώ δεν αναφέρεται τίποτα προ της 7ης Οκτωβρίου. Στις δε 24/10/2023 *Τα Νέα* ουσιαστικά ισχυρίζονται ότι ο Κυριάκος Μητσοτάκης πήγε στο Ισραήλ λόγω Κύπρου («ο ρόλος της επίσκεψης Χριστοδουλίδη και η άμεση αντίδραση της Αθήνας»).

Η *Καθημερινή* και η *Kontra News* φαίνεται να εργαλειοποιούνται μερικώς στις 10/10/2023, αλλά διαφέρουν από την κυβερνητική γραμμή στις 24/10/2023 ως προς

τα προβλήματα πλαισίου που παρουσιάζουν. Στις 10/10/2023 η μεν δεν περιγράφει με ενάργεια από πού προέρχονται οι φόβοι περί κλιμάκωσης του πολέμου («Φόβοι για εμπλοκή Λιβάνου-Ιράν»), η δε, ενώ αναφέρει ότι το Ισραήλ επιτείνει τη σύρραξη, οι Άραβες παρουσιάζονται ως τρελοί, κατά το κλασικό στερεότυπο («Άνοιξε η πόρτα του φρενοκομείου στη Μέση Ανατολή»). Στις 24/10/2023 το πλαίσιο της *Καθημερινής* έχει διαφορετικά προβλήματα σε σχέση με τον κυβερνητικό Λόγο, αλλά προς την ίδια κατεύθυνση. Δεν προκύπτει κάποια ακροβασία, παρά το «Ακροβασίες Ερντογάν μεταξύ Χαμάς και Δύσης»): η Τουρκία είναι μέλος του ΝΑΤΟ, αλλά πληροί και τις υποχρεώσεις της στον ισλαμικό κόσμο, όπου έχει εξέχουσα θέση, ενώ, αν και αναφέρεται ότι ο ηγέτης της Χαμάς ήταν στην Τουρκία στις 7 Οκτωβρίου 2023, δεν αναφέρεται το γιατί. Τέλος, το δικαίωμα στην αυτοάμυνα παρουσιάζεται χωρίς σχόλιο, παρά το ότι γίνεται λόγος για «εκκαθάριση στη λωρίδα της Γάζας». Από την άλλη, η *Kontra News* πηγαίνει αντίρροπα προς τον κυβερνητικό Λόγο, αλλά αν και αναπαράγει ρητά τη θέση του «ΣΥΡΙΖΑ» (υπέρτιτλος) περί «στρατηγικού λάθους», δεν αναφέρεται γιατί είναι λάθος η επίσκεψη Μητσοτάκη στο Ισραήλ και για ποιον.

Τέλος, *Εφ.Συν.*, *Ριζοσπάστης*, αλλά και *Εστία*, έχουν εντελώς διαφορετικά προβλήματα πλαισίου σε σύγκριση με τον κυβερνητικό Λόγο. Η *Εφ.Συν*. προεξοφλεί την ήττα της Παλαιστίνης (10/10/2023) και μιλάει για «μακελειό» (24/10/2023), άρα για μονόπλευρη ισραηλινή επίθεση. Κατά τον *Ριζοσπάστη*, η Γάζα εμφανίζεται ότι είναι παθητικός αποδέκτης των επιθέσεων που δέχεται από το Ισραηλινό κράτος (10/10/2023) και οι ισραηλινοί είναι μακελάρηδες, όχι πολεμιστές (24/10/2023). Τέλος, η *Εστία* υπερτονίζει τις απόψεις Ερντογάν. Η αλλαγή του γεωστρατηγικού χάρτη της περιοχής της Μέσης Ανατολής συνδέεται με τις απόψεις του Τούρκου πρωθυπουργού, χωρίς, όμως, να παρουσιάζεται το αν και κατά πόσον υπήρξε αντίλογος στις εν λόγω τοποθετήσεις (10/10/2023). Στις δε 24/10/2023, ο ισραηλινός επεκτατισμός αναφέρεται ως «εποικισμοί», μία αρκετά απαλή περιγραφή, ενώ το ίδιο στοιχείο φαίνεται να είναι το μόνο πρόβλημα για τη μη δημιουργία κράτους ως τώρα («Να διακοπούν οι εποικισμοί του Ισραήλ στην Παλαιστίνη, για να ανοίξει ο δρόμος για την ίδρυση κράτους»).

Μεταφορές και μύθοι

Οι μυθοποιήσεις που απορρέουν από τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων δε σχετίζονται και τόσο με τις βασικές μυθοποιήσεις του πολιτικού Λόγου, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1. Ωστόσο, στις 10/10/2023 οι μεταφορές καταδεικνύουν κάποια ταύτιση. Τα *Νέα* («σφαγή», «βαρβαρότητα») και η *Kontra News* («φρενοκομείο», «φρίκη») δείχνουν να ενδίδουν στην παρομοίωση της μίας πλευράς με τη βαρβαρότητα, τη φρίκη και την τρέλα. Και στις δύο περιπτώσεις ο μύθος που απορρέει είναι ο γενι-

κευμένος πόλεμος που χαρακτηρίζεται από αλλοφροσύνη. Επίσης, και ο *Ελεύθερος Τύπος* («Blitzkrieg») γράφει ουσιαστικά για αιφνιδιαστική επίθεση, κάτι που, πλην των συμπαραδηλώσεων για τους ναζί, τονίζει την 7η Οκτώβριου 2023 ως απαρχή των εχθροπραξιών. Οι υπόλοιπες εφημερίδες φαίνεται να έχουν τις δικές τους μεταφορές και να κατασκευάζουν τους δικούς τους μύθους. Η *Δημοκρατία* προμηνύει ισοπέδωση της περιοχής από το Ισραήλ, όπως και η *Καθημερινή* που εμφαίνει την κυριαρχία του Ισραήλ στο μέτωπο, αλλά και ο *Ριζοσπάστης* που γράφει για «σφυροκόπημα», η Εστία συσχετίζει το ζήτημα με τα ελληνοτουρκικά. Τέλος, η *Εφ.Συν.* μιλάει μεν για «κλοιό ασφυξίας», αλλά δεν τον αιτιολογεί μόνο πολεμικά, αλλά και διπλωματικά («αλαλούμ» της Ε.Ε., «πολεμάμε ανθρώπινα κτήνη» ισχυρίζεται Ισραηλινός υπουργός).

Πίνακας 1. Μεταφορές και μυθοποιήσεις στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων του δείγματος της έρευνας.

Εφημερίδα	Ημέρα	Μεταφορά	Μυθοποίηση	Ημέρα	Μεταφορά	Μυθοποίηση
Εστία	10/10	Διχοτόμηση, ακροβασίες	Ελληνο-τουρκικά	24/10	Δρόμος, απελευ-θέρωση	Αισιοδοξία
Δημοκρατία	10/10	Χάρτης, ζητεί διάλογο	Ισοπέδωση	24/10	Χτύπημα	Εχθρός Ελλάδος
Ελεύθερος Τύπος	10/10	Πόλεμος-αστραπή	Ναζί	24/10	Καμία μεταφορά	Η Ελλάδα δίπλα
Η Καθημερινή	10/10	Σφράγισμα, συναγερμός	Κυριαρχία Ισραήλ	24/10	Αυτο-συγκρά-τηση/ακρο-βασίες	Εμείς/αυτοί
Τα Νέα	10/10	Σφαγή, βαρβα-ρότητα	Αλλοφροσύνη	24/10	Παρα-σκήνιο, ρόλος	Κινήσεις π/θ
Kontra News	10/10	Φρενο-κομείο, φρίκη	Γενικευμένος πόλεμος	24/10	Καταρ-ρέουν, απόγνωση	Ανθρ. κρίση
Εφ.Συν.	10/10	Κλοιός ασφυξίας	Ισραήλ και ΕΕ	24/10	Άκριτη στήριξη, αδιάφορα	Υποστήριξη μακελειού
Ριζοσπάστης	10/10	Σφυρο-κόπημα	Γενικευμένος πόλεμος	24/10	Γη, νερό, μακε-λάρηδες	Ιμπερια-λισμός

Στα πρωτοσέλιδα στις 24/10/2023, *Ελεύθερος Τύπος* και *Καθημερινή* κατασκευάζουν παρεμφερείς μυθοποιήσεις με την κυβέρνηση, ενώ το ίδιο πράττουν, αλλά σε μικρότερο βαθμό *Τα Νέα, η Δημοκρατία* και η *Εστία*. Η *Καθημερινή* στην αριστερή στήλη του πρωτοσέλιδού της γράφει για «ακροβασίες Ερντογάν», και στο κέντρο

της αναφέρεται στις δηλώσεις Μητσοτάκη που ζητάει την «αυτοσυγκράτηση» του Ισραήλ. Ο μύθος που απορρέει είναι το δίπολο μεταξύ μίας Ανατολής που ακροβατεί και μίας Δύσης που αυτοσυγκρατείται. Ο *Ελεύθερος Τύπος* δεν έχει μεν καμία μεταφορά στο πρωτοσέλιδό του, αλλά η φωτογραφία του Έλληνα πρωθυπουργού με συγγενή ομήρου και με ισραηλινό στρατιωτικό εμφαίνει τη στήριξη της Ελλάδας στο Ισραήλ, ως κάτι το αυτονόητο. *Τα Νέα* χρησιμοποιούν τις μεταφορές «παρασκήνιο» και «ρόλος» για να συνδέσουν τη στρατηγική επιλογή του Μητσοτάκη με ένα θεατρικό παιχνίδι. Ωστόσο, η μυθοποίηση επισημαίνει μάλλον ένα παιχνίδι σκάκι («άμεση αντίδραση της Αθήνας»), κάτι που έρχεται σε σύμπνοια με τον πολιτικό Λόγο για την Ελλάδα που καθορίζει τις εξελίξεις. Η *Δημοκρατία* χρησιμοποιεί δύο φορές τη μεταφορά «χτύπημα», αλλά για διαφορετικές πτυχές του πολέμου («φόβοι για χτύπημα ισλαμιστών» στον τίτλο μίας είδησης, «χτύπημα στον Άγιο Πορφύριο» στο λιντ μίας άλλης). Στην πρώτη περίπτωση ουσιαστικά δικαιολογείται η φωτογραφία (εναγκαλισμός Μητσοτάκη-Νετανιάχου) μεταξύ των δύο «χτυπημάτων», ενώ στη δεύτερη ασκείται μία δευτερεύουσα, ελληνοκεντρική (αν όχι χριστιανοκεντρική) κριτική προς την κυβέρνηση. Το πρώτο «χτύπημα» φαίνεται να κατασκευάζει έναν εχθρό που δικαιολογεί τη φωτογραφία. Αναφορικά με την *Εστία*, αναπαράγει μία αισιοδοξία ως μυθοποίηση, η οποία αντανακλάται και στη θετική κριτική της προς τον πρώην πρωθυπουργό, Κώστα Καραμανλή. Οι μεταφορές που το καταδεικνύουν αυτό είναι οι λέξεις «δρόμος» και «απελευθέρωση». Οι άλλες τρεις εφημερίδες, οι πιο αριστερές εκ των οκτώ, ασκούν κριτική στην κυβέρνηση για την επίσκεψη Μητσοτάκη στο Ισραήλ υπογραμμίζοντας την ανθρωπιστική κρίση («άκριτη στήριξη», «μακελάρηδες», «καταρρέουν τα νοσοκομεία»).

Άσκηση κριτικής, δημοσιογραφική ερμηνεία, συνύφανση είδησης και σχολίου

Έχοντας ως ρηματικά εργαλεία ανάλυσης τα αξιολογικά επίθετα που αξιοποιούνται από τους δημοσιογράφους και τη διερώτηση του «τι φαίνεται παράξενο στο δημοσιογραφικό κείμενο» (Gee, 2011), παρατηρούμε ότι στα πρωτοσέλιδα των υπό ανάλυση εφημερίδων περιγράφεται σε μεγάλο βαθμό η κρισιμότητα της κατάστασης που υπαγορεύει ο πόλεμος, καθώς και οι επιπτώσεις του στις κοινωνίες της ανατολικής Μεσογείου.

Ειδικότερα, ο *Ελεύθερος Τύπος* στις 10 Οκτωβρίου 2023 επικεντρώνεται στην πλευρά του επιτιθέμενου χαρακτηρίζοντας τη Χαμάς «τρομοκρατική οργάνωση» και την πράξη της εναντίον του Ισραήλ «φονική επίθεση». Η σύνδεση της δράσης της εθνικιστικής και ισλαμιστικής-σουνιτικής οργάνωσης Χαμάς με αρνητικής χροιάς

αξιολογικά επίθετα παραπέμπει σε ένα μοντέλο έμμεσης ερμηνευτικής προσέγγισης των δημοσιογράφων στην παρουσίαση της είδησης, η οποία φαίνεται να ευθυγραμμίζεται με την αξιολόγηση της εμπόλεμης κατάστασης που πραγματοποιεί ο Έλληνας πρωθυπουργός στο πλαίσιο του επίσημου πολιτικού Λόγου του.

Η εξίσου συντηρητική εφημερίδα *Δημοκρατία* φέρνει στο προσκήνιο μια άλλη πτυχή του γεγονότος: την ανυπέρβλητη δυσκολία εξόδου των Ελλήνων από την εμπόλεμη ζώνη, οι οποίοι χαρακτηρίζονται «εγκλωβισμένοι» στο πλαίσιο αδυναμίας του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών να λειτουργήσει αποτελεσματικά λόγω υψηλού κόστους που συνοδεύει την επιστροφή τους. Οι εκπρόσωποι της ελληνικής κυβέρνησης φέρονται να διατυπώνουν μια «απίστευτη δικαιολογία» για την αδυναμία τους να ανταποκριθούν στο αίτημα των Ελλήνων πολιτών για επιστροφή στην πατρίδα τους. Τα αξιολογικά επίθετα που αξιοποιούνται αντικατοπτρίζουν μια ζοφερή κοινωνικο-πολιτική κατάσταση και παραπέμπουν στην άσκηση ευθείας κριτικής απέναντι στην ελληνική Κυβέρνηση, παρά τον συντηρητικό και δεξιό ιδελογικό προσανατολισμό του μέσου ενημέρωσης. Οι δημοσιογράφοι επιχειρούν να ερμηνεύσουν την ελλειματική στάση της ελληνικής Κυβέρνησης επικαλούμενοι προσεκτικά ορισμένες πηγές (π.χ. συγγενείς των Ελλήνων της Συρίας και το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών).

Αυτό που φαίνεται παράξενο είναι ότι μια συντηρητική εφημερίδα, όπως η *Δημοκρατία*, ασκεί κριτική στις ενέργειες της Νέας Δημοκρατίας που αντιπροσωπεύει τη δεξιά πλευρά του πολιτικού φάσματος. Η αρνητική χροιά που υιοθετείται από την εφημερίδα ευθυγραμμίζεται με τις «φρικτές εικόνες» που υπερτονίζει ο Έλληνας πρωθυπουργός στο πλαίσιο του επίσημου πολιτικού Λόγου του για να περιγράψει τον πόλεμο, χαρακτηρίζοντας «τρομοκρατική επίθεση» τις εχθροπραξίες που δέχτηκε το Ισραήλ στο έδαφός του. Στο δεύτερο πρωτοσέλιδο, στο οποίο η εφημερίδα *Δημοκρατία* προβάλλει τη συνάντηση μεταξύ Μητσοτάκη και Νετανιάχου, το κύριο αξιολογικό επίθετο («αυξημένη επιφυλακή») αναφέρεται στην ανάγκη για εγρήγορση της ελληνικής αστυνομίας υπό το φόβο για χτύπημα Ισλαμιστών στην Ελλάδα. Το στοιχείο αυτό της είδησης, που δεν αποδίδεται σε συγκεκριμένη πηγή, μπορεί να μη συνιστά ευθεία υιοθέτηση σχολιογραφικής δημοσιογραφικής προσέγγισης, αλλά δημιουργεί το κατάλληλο πλαίσιο για συνέχιση άσκησης κριτικής προς τον πρωθυπουργό με αφορμή την παράλειψη ανάδειξης του χτυπήματος στον Άγιο Πορφύριο. Το έμμεσο αυτό σχόλιο που εστιάζει στο πολιτικό παρασκήνιο επιτρέπει τη διαμόρφωση μιας ιδιότυπης δημοσιογραφικής πλαισίωσης με σημείο αναφοράς τον συσχετισμό του πολέμου Ισραήλ-Γάζας με το ενδεχόμενο τρομοκρατικού χτυπήματος στην Ελλάδα.

Τις ανθρωποκεντρικές επιπτώσεις του πολέμου υπερτονίζει η εφημερίδα *Kontra News* αναφερόμενη στους «εκατοντάδες νεκρούς και τραυματίες» που επέφερε στη Λωρίδα της Γάζας η αντεπίθεση του Ισραήλ απέναντι στη Χαμάς. Ο συντάκτης, στην προσπάθειά του να προαναγγείλει την περαιτέρω εξέλιξη του πολέμου, υπογραμμίζει ότι «η διαφαινόμενη εισβολή του Ισραήλ στη Γάζα ως αντίποινα [...] οδηγεί με μαθη-

ματική ακρίβεια σε σύρραξη διαρκείας». Η εφημερίδα *Εστία* μεταφέρει την προσοχή του αναγνωστικού κοινού στις βλέψεις του Τούρκου προέδρου, Ερντογάν, ο οποίος εισηγείται «γεωγραφική συνέχεια» στο πλαίσιο ανάδυσης κράτους Παλαιστίνης, τοποθέτηση η οποία χαρακτηρίζεται από τον συντάκτη «ακραία». Η εν λόγω εφημερίδα υιοθετεί με εμφανή τρόπο τη συνύφανση είδησης και σχολίου στον τρόπο που παρουσιάζει τις προσδοκίες του Ερντογάν, θεωρεί τον πόλεμο αυτό την απαρχή μιας «μακράς και επώδυνης διαδικασίας» και τον Τούρκο πρόεδρο να επιδίδεται σε «ιστορική ανακρίβεια» και «διανοητική ακροβασία» στον τρόπο που ερμηνεύει τα ιστορικά γεγονότα. Η εφημερίδα *Καθημερινή* προσφεύγει και αυτή σε αξιολογικά επίθετα για να περιγράψει την κλιμάκωση της πολεμικής έντασης («ανεξέλεγκτη κλιμάκωση», «αντίστροφη μέτρηση για εισβολή χερσαίων ισραηλινών δυνάμεων» «δεύτερο μέτωπο στα σύνορα Ισραήλ με Λίβανο»), ωστόσο δεν υιοθετεί την καταφανή συμπερίληψη σχολίων στη δημοσιογραφική αφήγηση.

Σε όλα τα πρωτοσέλιδα του δείγματος έρευνας οι δημοσιογράφοι -αν και σε διαφορετικό βαθμό- αξιολογούν μέσα από την αξιοποίηση επιθέτων τις διάφορες εκφάνσεις του πολέμου όπως και τους εμπλεκόμενους, ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις η ερμηνεία αυτή ισοδυναμεί με ξεκάθαρο υποκειμενικό σχολιασμό του συντάκτη, ο οποίος συνυφαίνεται με την παράθεση της είδησης. Εξετάζοντας το δείγμα συγκριτικά μπορούμε να διακρίνουμε δύο κατηγορίες εφημερίδων. Στην πρώτη εντάσσονται εκείνα τα έντυπα που μέσα από έναν ξεκάθαρα σχολιογραφικό δημοσιογραφικό Λόγο μεταφέρουν στο κοινό τη φρικτή εικόνα του πολέμου και ασκούν κριτική στα εμπλεκόμενα πολιτικά πρόσωπα. Για παράδειγμα, η κριτική απέναντι στη στάση του Έλληνα πρωθυπουργού, που προέρχεται από εφημερίδες τόσο δεξιού όσο και αριστερού ιδεολογικού προσανατολισμού, βασίζεται σε έναν συνδυασμό παράθεσης είδησης και διατύπωσης σχολίων (για την εφημερίδα *Kontra News* η συνάντηση μεταξύ Μητσοτάκη και Νετανιάχου κρίνεται ως «στρατηγικό λάθος», ενώ η έκκληση του Έλληνα πρωθυπουργού για τερματισμό των εχθροπραξιών «χωρίς μεγάλο ανθρωπιστικό κόστος» χαρακτηρίζεται από τον *Ριζοσπάστη* ως «ανιστόρητη και εξοργιστική). Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι εφημερίδες οι οποίες αν και αξιοποιούν αρνητικής χροιάς αξιολογικά επίθετα υιοθετούν έναν δημοσιογραφικό λόγο έμμεσης ερμηνευτικής προσέγγισης στην απόδοση των ειδήσεων. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι ο τρόπος που παρουσιάζονται οι πράξεις της Χαμάς, η αντίδραση του Ισραήλ και η αντίδραση της Ελλάδας απέναντι στις εξελίξεις του πολέμου από τις εφημερίδες *Τα Νέα* και *Ελεύθερος Τύπος*. Συγκεκριμένα, για την πρώτη εφημερίδα ο πόλεμος περιλαμβάνει «φρικιαστικές εικόνες» που προξένησε η Χαμάς με το Ισραήλ να επιδιώκει «σκληρά αντίποινα» και την Αθήνα να λαμβάνει «αυξημένα μέτρα ασφαλείας», ενώ για τη δεύτερη εφημερίδα η «φονική επίθεση» της Χαμάς στο Ισραήλ επιφέρει την πολιορκία της Γάζας με τον Έλληνα πρωθυπουργό να σπεύδει να συναντήσει συγγενείς ομήρων.

Πίνακας 2. Παραδείγματα αξιοποίησης επιθετικών προσδιορισμών στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων του δείγματος έρευνας.

Εφημερίδα	Επιθετικοί Προσδιορισμοί 10/10	Επιθετικοί Προσδιορισμοί 24/10	Σχολιογραφική Προσέγγιση (συνύφανση είδησης και σχολίου)
Εστία	Γεωγραφική συνέχεια/ ακεραιότητα Μακρά και επώδυνος (διαδικασία αλλαγής στη Μέση Ανατολή) Ευσεβείς πόθοι (για κατάληξη περιπέτειας αυτής) Ακραία θέση (Ερντογάν) Μόνη λύση Δυνητικός μεσολαβητής (Ερντογάν) Διανοητική ακροβασία (Ερντογάν) Ιστορική ανακρίβεια (Ερντογάν)	Μεγάλες κρίσεις Ανοικτές συγκρούσεις Αυξανόμενη αστάθεια/ ρευστότητα Δυσμενείς εξελίξεις Υποβαθμισμένος ρόλος Ευρώπης [μέρος από δήλωση πηγής] Επιδεινούμενη συγκυρία [μέρος από δήλωση πηγής]	Συνύφανση είδησης και σχολιογραφικής προσέγγισης γεγονότων
Kontra News	Διαφαινόμενη εισβολή (του Ισραήλ στη Γάζα) Μαθηματική ακρίβεια (σε σύρραξη διαρκείας) Εκατοντάδες νεκροί-τραυματίες	Στρατηγικό λάθος (συνάντηση μεταξύ Μητσοτάκη-Νετανιάχου)	Σχολιογραφική προσέγγιση γεγονότων μέσα από τη χρήση πηγών που αναδεικνύουν το στοιχείο της πόλωσης
Δημοκρατία	Εγκλωβισμένοι Έλληνες Απίστευτη δικαιολογία Υψηλό κόστος (επιστροφής Ελλήνων)	Αυξημένη επιφυλακή (με έγγραφο της ΕΛΑΣ)	Ερμηνεία και άσκηση πολιτικής κριτικής μέσα από πηγές
Ελεύθερος Τύπος	Φονική επίθεση (Χαμάς) Τρομοκρατική οργάνωση	-	Περιορισμένη ερμηνευτική προσέγγιση κυρίως σε σχέση με την εικόνα του πολέμου (παρά με τις πολιτικές πράξεις)

➨

Εφημερίδα	Επιθετικοί Προσδιορισμοί 10/10	Επιθετικοί Προσδιορισμοί 24/10	Σχολιογραφική Προσέγγιση (συνύφανση είδησης και σχολίου)
Η Καθημερινή	Ανεξέλεγκτη κλιμάκωση πολέμου Αντίστροφη μέτρηση Πλήρης αποκλεισμός (Λαρίδας Γάζας) Δεύτερο μέτωπο (στα σύνορα μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου) Ισραηλινά τεθωρακισμένα	Διεθνής ανησυχία (για κλιμάκωση πολέμου)	Ήπια αξιολογική προσέγγιση των γεγνότων με τεκμηρίωση
Εφ.Συν.	Συνεχείς βομβαρδισμοί Ανθρώπινα κτήνη [ως μέρος δήλωσης πηγής]	Επικίνδυνος και κυνικός (ο Κυριάκος Μητσοτάκης) Άκριτη στήριξη (στον Νετανιάχου) Χωρίς μεγάλο ανθρωπιστικό κόστος [ως μέρος δήλωσης πηγής]	Σχολιογραφικός δημοσιογραφικός Λόγος (κυρίως αναφορικά με τους πολιτικούς θεσμούς) και αξιοποίηση πηγών στις οποίες αποδίδονται αξιολογικά επίθετα
Ριζοσπάστης	Εκατοντάδες θύματα Χερσαία επέμβαση Αμερικανικό αεροπλανοφόρο (στο πλευρό του Ισραήλ) Πλήρης συσκότιση	Πιο βαθιά εμπλοκή Ελλάδας Μεγάλη κινητοποίηση συνδικάτων Πολεμικό ορμητήριο Ξένες βάσεις Χωρίς μεγάλο ανθρωπιστικό κόστος [ως μέρος δήλωσης πηγής] Ανιστόρητη και εξοργιστική δήλωση Χερσαία εισβολή στη Γάζα Τεράστιες διαδηλώσεις αλληλεγγύης	Σχολιογραφική προσέγγιση γεγονότων μέσα από τη συνύφανση είδησης και σχολίου

➨

Εφημερίδα	Επιθετικοί Προσδιορισμοί 10/10	Επιθετικοί Προσδιορισμοί 24/10	Σχολιογραφική Προσέγγιση (συνύφανση είδησης και σχολίου)
Τα Νέα	Φρικιαστικές εικόνες Ανατριχιαστική προειδοποίηση εξτρεμιστών Σκληρά αντίποινα Χερσαία επίθεση Καθολικός αποκλεισμός Γάζας Αυξημένα μέτρα ασφαλείας (στην Αθήνα)	Χερσαία επίθεση Αρχική δυσαρέσκεια	Αξιολογική προσέγγιση γεγονότων χωρίς υιοθέτηση τεχνικής συνύφανσης σχολίου και είδησης

Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται σε δυο γεγονότα του πολέμου μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης που έλαβαν χώρα τον Οκτώβριο του 2023: την επίθεση της Χαμάς σε ισραηλινό έδαφος, καθώς και την ανταπάντηση του Ισραήλ με κήρυξη πολέμου και επιβολή κατάστασης πολιορκίας στη Λωρίδα της Γάζας. Πρόκειται για γεγονότα διεθνούς ενδιαφέροντος και επιδραστικότητας, τα οποία λόγω της έντονης πόλωσης που εμπεριέχουν έχει ιδιαίτερη αξία να διερευνηθεί το κατά πόσο η δημοσιογραφική κάλυψη που προσφέρθηκε από τα ελληνικά ειδησεογραφικά έντυπα ήταν «ενορχηστρωμένη» από την πολιτική εξουσία, κατά πόσο προωθήθηκε η κατασκευή μύθων, καθώς και σε ποιο βαθμό η δημοσιογραφική αφήγηση ολίσθησε στην ερμηνευτική-σχολιογραφική προσέγγιση των γεγονότων μέσα από τη συνύφανση είδησης και σχολίου.

Όπως φανερώνουν τα ευρήματα της έρευνας, στα περισσότερα πρωτοσέλιδα εφημερίδων και κυρίως εκείνων που έχουν δεξιό ή κεντρώο ιδεολογικό προσανατολισμό (*Δημοκρατία, Ελεύθερος Τύπος, Εστία, Καθημερινή, Τα Νέα*) η δημοσιογραφική κάλυψη του Παλαιστινιακού ζητήματος επικεντρώνεται σε πτυχές όμοιες με εκείνες που αναδεικνύονται από τον επίσημο κυβερνητικό λόγο (π.χ. το «δικαίωμα του Ισραήλ στην αυτοάμυνα», τα «αντίποινα» του Ισραήλ ως απάντηση στις «φρικαλεότητες» της Χαμάς, αποδοχή εξωτερικής πολιτικής της ελληνικής Κυβέρνησης, αιτιολόγηση επίσκεψης του Έλληνα πρωθυπουργού στο Ισραήλ). Εξαίρεση απέναντι σε αυτή την τάση εναρμόνισης μεταξύ της δημοσιογραφικής και της κυβερνητικής ατζέντας αποτελούν τα πρωτοσέλιδα δύο εφημερίδων αριστερού ιδεολογικού προσανατολισμού (της *Εφημερίδας των Συντακτών* και του *Ριζοσπάστη*), των οποίων το περιεχόμενο εστιάζει στην άσκηση κριτικής προς το Ισραήλ και τον Έλληνα πρω-

θυπουργό, Κυριάκο Μητσοτάκη, καθώς και στην περιγραφή της τραγικής πραγματικότητας που επικρατεί στη Γάζα ως απόρροια των εχθροπραξιών.

Η διευρυμένη ενορχήστρωση μεταξύ πολιτικού και δημοσιογραφικού Λόγου και στις δύο περιόδους ανάλυσης αιτιολογεί την ταύτιση των ελληνικών μέσων ενημέρωσης με το πολωμένο πλουραλιστικό ή μεσογειακό επικοινωνιακό σύστημα, στο οποίο ο επαγγελματισμός της δημοσιογραφίας αμφισβητείται ως προς τη δυναμική του. Κι ενώ είναι αξιοσημείωτη η περιορισμένη ενορχήστρωση που εμφανίζουν τα πρωτοσέλιδα της συντηρητικής εφημερίδας *Δημοκρατία*, η γενικότερη τάση αποδεικνύει ότι η εργαλειοποίηση των ΜΜΕ είναι ένα παθογενές φαινόμενο του ελληνικού επικοινωνιακού συστήματος, που αναδεικνύεται ακόμα και σε περιπτώσεις κρίσιμων γεγονότων.

Τα προβλήματα πλαισίου του δημοσιογραφικού Λόγου σε σύγκριση με τον επίσημο κυβερνητικό Λόγο υφίστανται ανεξαρτήτως του βαθμού εργαλειοποίησης των εφημερίδων, αλλά διαφέρουν μεταξύ των εφημερίδων, οι οποίες με βάση το εν λόγω κριτήριο χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες. Τα σημαντικότερα προβλήματα, μεταξύ άλλων, αφορούν τη θετική αντιμετώπιση της ισραηλινής επίθεσης, τη μεμονωμένη κριτική στη Χαμάς, την εμφάνιση των Αράβων ως τρελών, την παρουσίαση της Γάζας ως παθητικού αποδέκτη του πολέμου σε ένα πλαίσιο προοικονομίας της ήττας της.

Όσον αφορά τις μυθοποιήσεις που απορρέουν από τον ειδησεογραφικό και τον πολιτικό Λόγο, ενώ σε μεγάλο βαθμό δεν υπάρχει ισχυρή ταύτιση μεταξύ των πρωτοσέλιδων και των επίσημων κυβερνητικών δηλώσεων, οι αξιοποιούμενες μεταφορές τόσο από πολιτικούς όσο και από δημοσιογράφους καλλιεργούν στο κοινό μονομερείς ή παραποιημένες αναπαραστάσεις για τον πόλεμο. Ειδικότερα, οι μεταφορές στον πολιτικό Λόγο καλλιεργούν έναν μύθο διαχωρισμού του κόσμου σε πολιτισμένη Δύση και (απολίτιστο) Ισλάμ, καθώς και ταύτιση της όποιας διαφωνίας για στήριξη του Ισλάμ με έλλειμμα λελογισμένης συνθήκης. Η εγγύτητα της πολεμικής σύγκρουσης μεταφράζεται από τους πολιτικούς δρώντες ως παράγοντας ανησυχίας και φόβου, με την Ελλάδα να εμφανίζεται στο πλευρό του Ισραήλ βάσει παράδοσης και ως σημαντικός-ισχυρός ρυθμιστής της κατάστασης απέναντι στη Χαμάς, η οποία κατασκευάζεται ως ο απόλυτος εχθρός με ρόλο καθαρά τρομοκρατικό. Η ενδεικτική αυτή μυθοποίηση αναδεικνύει στοιχεία ταύτισης με το δημοσιογραφικό Λόγο, εντός του οποίου οι μεταφορές επιτείνουν την εικόνα της απόλυτης δυσμένειας της Γάζας που κατοικείται από «ανθρώπινα κτήνη» στο πλαίσιο ενός γενικευμένου πολέμου για τον οποίο προμηνύεται ισοπέδωση. Οι αναπαραστάσεις της Χαμάς στα Μέσα καλλιεργούν την εικόνα μιας καταιγιστικής τρομοκρατικής οργάνωσης, της οποίας οι τακτικές προσομοιάζουν σε ναζιστική δράση, ενώ παράλληλα προωθούνται οι πολιτικές έγκρισης -εκ μέρους ΕΕ και Ελλάδος- των αντιποίνων του Ισραήλ προς την Παλαιστίνη.

Τα ευρήματα της έρευνας φανερώνουν ότι ο σχολιογραφικός δημοσιογραφικός Λόγος αποτελεί σύνηθες χαρακτηριστικό στα πρωτοσέλιδα των ελληνικών εφημερί-

δων ανεξαρτήτως του ιδεολογικού τους προσανατολισμού. Η ευθεία σχολιογραφική αφήγηση στο πλαίσιο παράθεσης της πολεμικής ειδησεογραφίας αξιοποιείται από τους δημοσιογράφους με στόχο να ασκηθεί κριτική στον Έλληνα πρωθυπουργό και την κυβέρνηση (π.χ. «κυνικός-επικίνδυνος» πρωθυπουργός, «Μπάχαλο με 70 εγκλωβισμένους Έλληνες») ή για να εκτιμηθεί ο μελλοντικός αντίκτυπος του πολέμου στη Μέση Ανατολή (π.χ. «μαθηματική ακρίβεια περί σύρραξης διαρκείας»). Σε ελάχιστες περιπτώσεις (π.χ. εφημερίδες *Ελεύθερος Τύπος*, *Τα Νέα*), οι δημοσιογράφοι αντί της ευθείας σχολιογραφικής προσέγγισης αξιοποιούν επιθετικούς προσδιορισμούς είτε για να περιγράψουν την εικόνα του πολέμου (π.χ. «φρικιαστικές εικόνες»), καθώς και πτυχές του πολιτικού παρασκηνίου («αυξημένα μέτρα», «ενδεχόμενοι στόχοι»), είτε για να επεξηγήσουν τις αποφάσεις των πολιτικών δρώντων (π.χ. «πλήρης αποκλεισμός» Γάζας). Ωστόσο, η μερική αποφυγή υιοθέτησης ευθέος σχολιασμού των γεγονότων στο πλαίσιο των πρωτοσέλιδων δεν αναιρεί τη βαρύτητα των αξιολογικών επιθέτων αρνητικής τονικότητας μέσω των οποίων οι δημοσιογράφοι ασκούν τελικά έμμεση κριτική και προάγουν ερμηνείες των προβαλλόμενων γεγονότων.

Ειδικότερα, μέσω των αξιολογικών επιθετικών προσδιορισμών που παρατηρούνται στο δείγμα δημοσιογραφικών κειμένων της παρούσας έρευνας δικαιολογείται η πολιτική πράξη ισοπέδωσης της Γάζας στο πλαίσιο ενός ειδεχθούς χαρακτήρα δράσης της Χαμάς. Δίνεται η εντύπωση στον αναγνώστη μιας πολεμικής διένεξης που βρίσκεται στο αποκορύφωμά της στο πλαίσιο μιας αναπόδραστης κατάστασης παρατεταμένων εχθροπραξιών στη Μέση Ανατολή. Παράλληλα ο πρωθυπουργός εμφανίζεται να φέρει ένα αρνητικό θεσμικό πρόσωπο ως επικίνδυνος και έγκριτης αρνητικών πράξεων, όπως η εκκαθάριση στη Γάζα.

Συνολικά τα ερευνητικά ευρήματα επιβεβαιώνουν τη ροπή των εφημερίδων προς την υιοθέτηση της συνύφανσης είδησης και σχολίου (ή, έστω, είδησης και αξιολογικής κρίσης) επικυρώνοντας την κατάταξή της στο πολωμένο πλουραλιστικό ή μεσογειακό επικοινωνιακό σύστημα. Το χαρακτηριστικό αυτό γνώρισμα υπηρετείται είτε μέσα από την παράθεση των πληροφοριών που προέρχονται από θεσμικές πηγές (*Εφημερίδα Συντακτών* και *Kontra News*) είτε ευθέως μέσα από την ίδια τη δημοσιογραφική αφήγηση (*Ριζοσπάστης, Εστία*). Ο δημοσιογραφικός λόγος καταφέρνει να προσφέρει μια ήπια αξιολόγηση της περιρέουσας ατμόσφαιρας του πολέμου αλλά συχνά μέσα από την κατάλληλη τεκμηρίωση.

Στοιχεία που προκαλούν εντύπωση στην παραπάνω δημοσιογραφική ερμηνευτική προσέγγιση των πολεμικών γεγονότων είναι ότι ακόμα και συντηρητικές εφημερίδες (π.χ. *Δημοκρατία*) δε διστάζουν να ασκήσουν κριτική στην κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ή να συσχετίσουν τον πόλεμο με τρομοκρατικό χτύπημα στην Ελλάδα. Επιπλέον η δημοσιογραφική ερμηνεία προωθεί αναιτιολόγητα την ευθεία ταύτιση της στάσης του Έλληνα πρωθυπουργού με εμπλοκή της χώρας στον πόλεμο αυτόν και ενίοτε παραμελεί την οπτική του «αντιπάλου» του Ισραήλ (π.χ. *Εφημερίδα των*

Συντακτών). Μέσα από την επικριτική δημοσιογραφική κάλυψη ο Έλληνας πρωθυπουργός ενδύεται έναν ξεκάθαρα επιδραστικό ρόλο (π.χ. *Ριζοσπάστης*) απέναντι σε έναν πόλεμο που συσχετίζεται με την αμερικανική οικονομία (*Τα Νέα*) και τις αντιδράσεις-βλέψεις του Τούρκου προέδρου (π.χ. *Εστία*). Τα πρωτοσέλιδα, μέσα από τη χρήση αρνητικά φορτισμένων επιθέτων, συχνά υιοθετούν ερμηνευτικές προσεγγίσεις των πολεμικών ειδήσεων αποφεύγοντας τον ευθύ σχολιογραφικό λόγο.

Βιβλιογραφία

Δοξιάδης Κ. (2015), *Ο Foucault της φιλοσοφίας και της Αριστεράς*. Αθήνα: Νήσος.

Μπουτουλούση Ε. (2020), Κριτική Ανάλυση Λόγου και μεταφορά στον μεταναστευτικό λαό των ΜΜΕ. Σ. Μπουκάλα & Α. Γ. Στάμου (επιμ.), *Κριτική Ανάλυση Λόγου: (Από)δομώντας την ελληνική πραγματικότητα*, *323-360*. Αθήνα: Νήσος.

Πλειός Γ. & Ταστσόγλου Μ. (2025), Η κάλυψη του πολέμου στη Γάζα από τους ελληνικούς τηλεοπτικούς σταθμούς: τι έδειξε η μελέτη των δυο πρώτων μηνών του πολέμου. Γ. Πλειός & Μ. Ταστσόγλου (επιμ.*), Η ενημέρωση (ξανα)πάει στο μέτωπο: Τα ΜΜΕ και η κάλυψη των πολεμικών συγκρούσεων στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή*. Αθήνα: Τόπος.

Σταυρακάκης Γ. (2015), Ηγεμονία ή μετα-ηγεμονία; Λόγος, αναπαράσταση και η εκδίκηση του Πραγματικού. Α. Κιουπκιολής, Γ. Πεχτελίδης & Υ. Κοσμά (επιμ.), *Θεωρία του λόγου: Δημιουργικές εφαρμογές, 283-315.* Αθήνα: Gutenberg.

Ταστσόγλου Μ. (2022), *Η ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού στον περί Μνημονίων Λόγο: Ανάλυση Λόγου των κυβερνητικών στελεχών, 2010-2018*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Abcha S. (2016), Critical Discourse Analysis of adjectives used with the word multiculturalism in British print media. *International Journal of Linguistics, 8:6, 185-196.* DOI: 10.5296/ijl.v8i6.10405.

Al Jazeera (2025, 2 Φεβρουαρίου), Israel-Gaza war in maps and charts: Live tracker. Διαθέσιμο στο: https://www.aljazeera.com/news/longform/2023/10/9/israel-hamas-war-in-maps-and-charts-live-tracker (τ. π. 3/2/2025).

Brüggemann M., Engesser S., Büchel F., Humprecht E., & Castro L. (2014). Hallin and Mancini revisited: Four empirical types of Western Media Systems. *Journal of Communication, 64:6, 1037-1065.* DOI: 10.1111/jcom.12127.

de la Mata D., Guede J., & Sebastián M. (2024), Hallin and Mancini: Two decades of influence in politics and communications. *Media and Communication*, *12, Article 7695*. DOI: 10.17645/mac.7695.

Fairclough N. (2003), *Analyzing discourse: Textual analysis for social research*. London: Routledge.

Fiske J. (2011), *TV: Η ανατομία του τηλεοπτικού λόγου*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Foucault M. (2017), *Η αρχαιολογία της γνώσης*. Αθήνα: Πλέθρον.

Gee J. P. (2011), *How to do Discourse Analysis: A toolkit*. Oxon: Routledge.

Hallin D. C., & Mancini P. (2004), *Comparing media systems: Three models of media and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Humprecht E., Castro Herrero L., Blassnig S., Brüggemann M., & Engesser S. (2022), Media systems in the digital age: An empirical comparison of 30 countries. *Journal of Communication, 72 (2), 145-164.* DOI: 10.1093/joc/jqab054.

International Amnesty (2022), *Israel's apartheid against Palestinians: Cruel system of domination and crime against humanity.* Διαθέσιμο στο: https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/5141/2022/en/ (τ. π. 3 Φεβρουαρίου 2025).

Khamis S. & Dogbatse F. S. (2024), The Gaza war coverage: The role of social media vs. mainstream media. *IEMed, Mediterranean Yearbook, 295-300.* Διαθέσιμο στο: https://www.iemed.org/wp-content/

uploads/2024/09/Gaza-War-Coverage-Social-Media-Mainstream-Khamis-Sena-IEMedYearbook2024.pdf (τελευταία πρόσβαση 3/2/205).

Mancini P. (2012), Instrumentalization of the media vs. political parallelism. *Chinese Journal of Communication*, *5(3), 262–280*. DOI: 10.1080/17544750.2012.701415.

Papathanassopoulos S. (2007), The Mediterranean or Polarized Pluralist Model countries. G. Terzis (επιμ.), *European media governance: National and regional dimensions*, *191-200*. Bristol: Intellect Book.

Papathanassopoulos S., Karadimitriou A., Kostopoulos C., & Archontaki I. (2021), Greece: Media concentration and independent journalism between austerity and digital disruption. J. Trappel & T. Tomaz (επιμ.), *The media for democracy monitor 2021: How leading news media survive digital transformation, vol. 2, 177-230.* Gothenburg: Nordicom, University of Gothenburg.

Phillips L. & Jørgensen M. (2009), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και μέθοδος*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Schudson M. (1978), *Discovering the news*. New York: Basic Books.

Van Dijk T. A. (1993), Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society, 4, 249-283*. DOI: 10.1177/0957926593004002006.

Van Leeuwen T. & Wodak R. (1999), Legitimizing immigration control: A discourse-historical perspective. *Discourse Studies, vol. 1, 83-118.* DOI: 10.1177/1461445699001001005.

Wodak R. (2015), *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean.* London: SAGE.

Wodak R. & Meyer M. (2009), Critical discourse analysis: History, agenda, theory and methodology. R. Wodak & M. Meyer (επιμ.), *Methods for critical discourse analysis, 1-33*. London: SAGE.

Youmans W. (2024, 20 Μαρτίου), Accounting for the biases in U.S. media coverage of Gaza. *Dawnmena. org.* Διαθέσιμο στο: https://dawnmena.org/accounting-for-the-biases-in-u-s-media-coverage-of-gaza/ (τ. π. 3/2/2025).

Πολεμική προπαγάνδα και στρατηγική επικοινωνία του Ισραήλ στην Ελλάδα: Κριτική Ανάλυση Λόγου σε συνεντεύξεις του Νόαμ Κατς

Δημήτρης Τσερεμέγκλης-Ηλιόπουλος

Περίληψη

Η επιχείρηση «Πλημμύρα του Αλ-Ακτσά» ή αλλιώς η εισβολή παλαιστινιακών αντιστασιακών οργανώσεων στο κράτος του Ισραήλ υπό την ηγεσία της Χαμάς στις 7 Οκτώβρη του 2023 έφερε ξανά στο προσκήνιο το Παλαιστινιακό ζήτημα, ένα ζήτημα που στην πραγματικότητα δεν σταμάτησε ποτέ να είναι φλέγον, ειδικά για τις πολυπαθείς κοινωνίες της Μέσης Ανατολής. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη του επίσημου κρατικού Λόγου του Ισραήλ όπως εκφράστηκε σε συνεντεύξεις που παραχώρησε σε ελληνικά ΜΜΕ ο Πρέσβης του Ισραήλ στην Ελλάδα Νόαμ Κατς. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με τη χρήση της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου. Οι επιμέρους στόχοι της αφορούν στη διερεύνηση των μεθόδων με τις οποίες επιχειρείται η άντληση νομιμοποίησης για τις γενοκτονικές επεμβάσεις του Ισραήλ μέσα από τον λόγο του Κατς. Στην στοχοθεσία της ανάλυσης περιλαμβάνεται επίσης η μελέτη του προπαγανδιστικού Λόγου του Πρέσβη με τα κριτήρια που θέτει ο Laswell για μια επιτυχημένη προπαγανδιστική τακτική.

Εισαγωγή

Η ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση, η διάρκεια της οποίας αγγίζει πλέον τα εκατό χρόνια, καταλαμβάνει μόνιμη θέση στον δημόσιο διάλογο. Ωστόσο, οι περισσότερες συζητήσεις γύρω από το θέμα καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι το βασικό χαρακτηριστικό που διέπει το ζήτημα είναι η πολυπλοκότητά του. Αναμφισβήτητα, τόσο η εμπλοκή διαφόρων κρατών στην εξέλιξη της συνθήκης ανά τα χρόνια, όσο και η χρονική διάρκεια της διαμάχης δυσχεραίνουν οποιαδήποτε προσπάθεια σκιαγράφησης του Παλαιστινιακού. Ωστόσο, η προσέγγιση που αντιμετωπίζει το ζήτημα ως άλυτο γρίφο που χρήζει ουδέτερων αναλύσεων μετατοπίζει τη συζήτηση σε ένα σχετικιστικό επίπεδο και κατ' επέκταση σε έναν πόλεμο ισχύος όπου η αλήθεια μετατρέπεται σε

προϊόν του λόγου του ισχυρού. Έτσι, οι θεωρητικές συζητήσεις δεν νοούνται ως χώρος μέσα στον οποίο αναζητείται η αλήθεια, αλλά ως πεδίο μάχης όπου επικρατεί η δυνατότερη φωνή. Για αυτό τον λόγο καθίσταται απαραίτητο, παράλληλα με τον δημόσιο διάλογο, να εμφανίζονται εργασίες όπου τα θεωρητικά διακυβεύματα προσεγγίζονται πρακτικά στη βάση συγκεκριμένων ερευνητικών και μεθοδολογικών εργαλείων.

Στο θεωρητικό μας πλαίσιο διατυπώνονται ορισμένες βασικές θεωρίες για την έννοια «προπαγάνδα», που θα συνεισφέρουν στην συζήτηση των αποτελεσμάτων. Όσον αφορά τη μεθοδολογία, η Κριτική Ανάλυση Λόγου συντελεί ώστε να διερευνηθεί εις βάθος ο επίσημος κρατικός λόγος του Ισραήλ. Στόχος της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου δεν είναι να περιγράψει απλώς τη λειτουργία της γλώσσας αλλά και να πάρει θέση απέναντι σε κοινωνικοπολιτικά προβλήματα τα οποία περιγράφει. Δεν επιχειρείται λοιπόν μια περιγραφή του Λόγου στη βάση της σημειωτικής παράδοσης αλλά η κριτική εποπτεία και ενατένισή του. Τέλος, περιλαμβάνεται μια εκτενής συζήτηση γύρω από τα αποτελέσματα της έρευνας και τα επιμέρους συμπεράσματα που εξήχθησαν ως προς τα παρατιθέμενα ερευνητικά ερωτήματα. Συνολικά, η παρούσα εργασία τοποθετείται στο ευρύτερο επιστημονικό πεδίο της θεωρίας της μαζικής επικοινωνίας και ευελπιστούμε να πυροδοτήσει την εκκίνηση συγγενών ερευνών που θα καταπιαστούν με το ζήτημα των ισραηλινο-παλαιστινιακών εχθροπραξιών και τους επίσημους κρατικούς Λόγους που τις πλαισιώνουν.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Η έννοια προπαγάνδα

Η έννοια «προπαγάνδα» πρωταγωνιστεί στο δημόσιο διάλογο ιδίως σε περιόδους πολεμικών συρράξεων και χρησιμοποιείται συνήθως με αρνητική χροιά. Λόγω του αποφατικού πρόσημου που έχει εσφαλμένα λάβει, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ένας σύντομος ορισμός. Για τον Lilleker (2006), προπαγάνδα είναι «*η -από μία ομάδα ανθρώπων- σκόπιμα σχεδιασμένη επικοινωνία ώστε να επηρεάσει τις στάσεις και τις συμπεριφορές άλλων ανθρώπων*». Στον σκοπό της προπαγάνδας έγκειται και η διαφορά της από την έννοια της πειθούς: η πρώτη επιδιώκει να προκαλέσει την πράξη του υποκειμένου ενώ η δεύτερη να αλλάξει απλώς τα «πιστεύω» του. Όπως υπογραμμίζει και ο Πλειός, «*η προπαγάνδα έχει έναν πραξεολογικό προσανατολισμό*» (Πλειός, 2021: 265). Για τον Πουλακιδάκο, η προπαγάνδα βασίζεται σε τρία αλληλεξαρτώμενα σημεία: «στην απόπειρα επιρροής της σκέψης και της συμπεριφοράς», στην καλύτερη δυνατή εκμετάλλευση των διαθέσιμων μέσων επικοινωνίας για την αναπαραγωγή των μηνυμάτων, και στην σκιαγράφηση του ψυχολογικού προφίλ των προπαγανδιζόμενων υποκειμένων

(2013: 36). Ωστόσο είναι σημαντικό η προπαγάνδα να γίνει αντιληπτή όχι μόνο ως μια επικοινωνιακή μορφή που επιζητά την αλλαγή της στάσης του δέκτη αλλά και ως δομικό μέρος του ευρύτερου πεδίου των θεσμών (Marková, 2008: 39).

Πολιτική προπαγάνδα και στρατηγική επικοινωνία

Ήδη από την πρώιμη νεωτερικότητα η προπαγάνδα συνδέθηκε άμεσα με την πολιτική. Η επιστράτευσή της με μαζικούς όρους εντάχθηκε αρχικά στα πλαίσια της πολιτικής σφαίρας και στόχευε στην υλοποίηση «πολιτικών στρατηγικών αποφάσεων» (Πουλακιδάκος, 2013: 41) οι οποίες εξαρτώνται άμεσα από την ηθικοπολιτική νομιμοποίηση τους εκ μέρους των πολιτών. Από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο επιτάθηκε η ανάγκη να εξασφαλιστεί μαζικότερη υποστήριξη του πολέμου σε ευρείες εδαφικές εκτάσεις και τα εμπλεκόμενα κράτη αναγκάστηκαν να επενδύσουν σε προπαγανδιστικές τακτικές. Γενικότερα, τα δημοκρατικά κράτη επιχειρούν να αντλήσουν λαϊκή συναίνεση για τη συμμετοχή τους σε πολεμικές διαμάχες και η προπαγάνδα εξυπηρετεί αυτόν ακριβώς τον σκοπό: επιδιώκει να εξασφαλίσει αλλά και να διατηρήσει τόσο τη λαϊκή/εθνική όσο και τη παγκόσμια στήριξη στα πλαίσια μιας πολεμικής συνθήκης (Scriver, 2015: 395).

Είναι σαφές ότι η στρατηγική επικοινωνία αποτελεί σημαντική παράμερο της εκάστοτε κυβερνητικής πολιτικής. Συνοπτικά ορίζεται ως η «ενορχήστρωση δράσεων, μηνυμάτων και άλλων μορφών σηματοδότησης που αποσκοπεί στην ενημέρωση, την επιρροή ή την πειθώ επιλεγμένων ακροατηρίων για την υποστήριξη εθνικών στόχων» (Paul, 2011: 3). Οι τακτικές συνεντεύξεις του ισραηλινού πρέσβη Νόαμ Κατς σε ελληνικά Μέσα εντάσσονται στα πλαίσια της ευρύτερης στρατηγικής επικοινωνίας του κράτους του Ισραήλ και η ατζέντα που προωθείται αφορά την άντληση της συναίνεσης του ελληνικού ακροατηρίου στα πλαίσια του πολέμου που διεξάγεται. Η κυβερνητική επικοινωνιακή τακτική/στρατηγική σχετικά με ενδεχόμενες πολιτικές που πρόκειται να ασκήσει το κράτος αποτελεί ταυτόχρονα μέρος τόσο των δημοσίων σχέσεων όσο και της προπαγάνδας (Gelders & Ihlen, 2010: 61). Ειδικά σε περιόδους πολεμικής σύρραξης, τα όρια ανάμεσα στις κρατικές δημόσιες σχέσεις και την προπαγάνδα γίνονται ακόμα πιο θολά. Τέλος, όπως σημειώνει ο Πλειός, η πολιτική προπαγάνδα (όπως και κάθε άλλη μορφή), εμπεριέχει τόσο τα κείμενα όσο και τις πρακτικές παραγωγής και διάδοσης τους οι οποίες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Σε αυτό το σημείο, κρίνεται σκόπιμο για την έρευνα να αναφερθούν τα κριτήρια που καθιστούν μια πολεμική προπαγάνδα επιτυχημένη σύμφωνα με τον Laswell. Το πρώτο αφορά την επίρριψη των ευθυνών για την πρόκληση του πολέμου στον εχθρό, ενώ το δεύτερο την αναφορά στην ενότητα και στο αναπόφευκτο της νίκης στο όνομα της κοινής ιστορίας και της θρησκείας. Τα υπόλοιπα κριτήρια συμπληρώ-

νονται από την ξεκάθαρη δήλωση των πολεμικών στόχων (π.χ. ελευθερία, ειρήνη, ασφάλεια), τη χρήση παραδειγμάτων που αναδεικνύουν τη ηθική διαφθορά του εχθρού, την παρουσίαση των ανεπιθύμητων ειδήσεων ως κατασκευάσματα του εχθρού και τέλος, την αναφορά σε ιστορίες «τρόμου» που παρουσιάζουν τον εχθρό ως απάνθρωπο ώστε να δικαιολογηθεί η άμετρη χρήση βίας (Laswell στο Bernays, 1942: 236, Laswell στο Scriver, 2015: 396).

Μεθοδολογία

Οι υπό ανάλυση συνεντεύξεις

Οι τέσσερις συνεντεύξεις και το άρθρο του Νόαμ Κατς που επιλέχθηκαν ώστε να αποτελέσουν το σώμα των κειμένων που πρόκειται να αναλυθεί, αντλήθηκαν από το επίσημο ιστότοπο της πρεσβείας του Ισραήλ. Οι συνεντεύξεις παραχωρήθηκαν σε πέντε διαφορετικά Μέσα από τον Οκτώβρη του 2023 έως τον Φεβρουάριο του 2024. Η ποικιλομορφία αναφορικά με τα ΜΜΕ και τους συνεντευκτές συνεισφέρει στην εισροή νέων στοιχείων στον υπό ανάλυση Λόγο, ανάλογα με το ύφος και την κατεύθυνση των ερωτήσεων. Από τον Οκτώβρη, που είναι εξεχούσης σημασίας εφόσον αποτέλεσε τον πρώτο μήνα του πολέμου, επελέγησαν δύο συνεντεύξεις (*Athens Voice* 7/10 και *ertnews* 17/10). Η συνέντευξη στη *Ναυτεμπορική* παραχωρήθηκε στις 16 Νοεμβρίου, το άρθρο στο *Πρώτο Θέμα* συντάχθηκε από τον ίδιο τον Κατς στις 14 Ιανουαρίου του νέου έτους, ενώ η συνέντευξη στα *Παραπολιτικά* έλαβε χώρα στις 18 Φεβρουαρίου. Αρχικός σκοπός ήταν να διαμεσολαβεί χρονικό περιθώριο ενός μήνα ανάμεσα στα κείμενα αλλά, εφόσον δεν παραχωρήθηκε συνέντευξη τον Δεκέμβρη, επιλέχθηκε μια δεύτερη που δόθηκε τον νευραλγικό μήνα της επίθεσης (*Ertnews*). Ωστόσο, το χρονικό διάστημα του ενός μήνα ανάμεσα στα περισσότερα κείμενα κατέστη σημαντικό για την ανάλυση, αφού σε κάθε συνέντευξη προστίθενται νέα στοιχεία στον λόγο του Κατς ανάλογα με τα επιμέρους γεγονότα που καθορίζουν την εξέλιξη του πολέμου.

Πίνακας 1. Μέσα στα οποία δημοσιεύτηκαν οι συνεντεύξεις του Ν. Κατς

Athens Voice	7//10/23
Ertnews	17/10/23
Ναυτεμπορική	16/12/23
Πρώτο Θέμα (άρθρο)	14/1/24
Παραπολιτικά	18/2/24

Ερευνητικά ερωτήματα

1) Ποιους τρόπους χρησιμοποιεί ο Νόαμ Κατς ώστε να αντλήσει νομιμοποίηση για τις πολεμικές επεμβάσεις;
3) Καθίσταται η πολεμική προπαγανδιστική τακτική του Νόαμ Κατς πετυχημένη με βάση τα έξι κριτήρια του Laswell;

Θεωρία και μέθοδος του Λόγου

Τα κείμενα αποτελούν κοινωνικά πεδία μέσα στα οποία συμβαίνουν ταυτόχρονα δύο βασικές κοινωνικές διαδικασίες: η αναπαράσταση του κόσμου και η κοινωνική αλληλεπίδραση (Fairclough, 1995: 6). Ο Πλειός, που θεωρεί ότι οι ιδεολογίες αποκτώνται και εκφράζονται μέσω του Λόγου, αντιλαμβάνεται τον τελευταίο ως φορέα ιδεολογίας (Πλειός, 2001: 173). Όπως σημειώνει και ο Jensen, ο Λόγος είναι η χρήση της γλώσσας και άλλων σημειωτικών συστημάτων μέσα στα όρια του κοινωνικού γίγνεσθαι (Jensen, 1995: 64). Ο ίδιος προσθέτει ότι μέσω του Λόγου η γλώσσα γίνεται διυποκειμενική ως «*αντικείμενο επιστημονικής ανάλυσης και κοινωνικής σύγκρουσης*». Ο Fairclough (1995) επιμερίζει την ανάλυση Λόγου ως προς τους στόχους της σε δύο βασικές κατηγορίες: στην κριτική και την περιγραφική.

Σε θεωρητικό επίπεδο, η κριτική ανάλυση επιδιώκει να ερμηνεύσει τη σχέση ανάμεσα στα μικρο-γεγονότα/δηλώσεις και τις μακρο-δομές από τις οποίες αυτά περιβάλλονται. Μάλιστα, οι δομές γίνονται αντιληπτές ταυτόχρονα ως συνθήκες που προκαλούν την εμφάνιση των γεγονότων/δηλώσεων αλλά και ως προϊόντα τους (Fairclough, 1995: 28). Ο Fairclough (1995: 6) ορίζει την ανάλυση Λόγου ως μέθοδο και θεωρία που χρησιμοποιείται για τη μελέτη των κειμένων και της γλώσσας σε συνάρτηση με την εξουσία και την ιδεολογία. Σύμφωνα με τον Gee (2011α: 9) στόχος της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου δεν είναι να περιγράψει απλώς τη λειτουργία της γλώσσας αλλά και να πάρει θέση απέναντι σε κοινωνικοπολιτικά προβλήματα. Ο ίδιος συμφωνεί με την κατηγοριοποίηση της ανάλυσης λόγου σε περιγραφική και κριτική και υποστηρίζει ότι η δεύτερη είναι η μόνη που πρέπει να χρησιμοποιείται αφού η γλώσσα αυτή καθαυτή αποτελεί πολιτική έκφραση.

Όσον αφορά τη θεματική της παρούσας εργασίας και τη θεωρητική πλαισίωση της πρεσβείας του Ισραήλ ως υποκείμενο εκφοράς των κειμένων προς ανάλυση, καθίσταται βοηθητική η προσέγγιση του Fairclough για τα κοινωνικά φαινόμενα τα οποία χωρίζει σε τρία επίπεδα: στους κοινωνικούς σχηματισμούς, στους κοινωνικούς θεσμούς και στην κοινωνική πρακτική. Τα τρία αυτά επίπεδα εξαρτώνται διαλεκτικά αλλά καθέτως και ιεραρχικά από το πρώτο έως το τρίτο. Ο ίδιος υπογραμμίζει ότι είναι σημαντικό να ερμηνεύονται οι θεσμοί ως παράγοντες που «*διευκολύνουν και περιορίζουν ταυτό-*

χρονα την κοινωνική πρακτική των μελών τους». Προσφέρουν δηλαδή στα μέλη τους τη δυνατότητα να ενεργήσουν μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο που περιλαμβάνει ξεχωριστούς συμβολισμούς και κανόνες προερχόμενους από συγκεκριμένες ιδεολογικές αναπαραστάσεις (Fairclough, 1995: 37-38). Προφανώς, αν δίπλα στα τρία επίπεδα τοποθετηθούν αντίστοιχα το κράτος, η πρεσβεία και οι επίσημοι εκπρόσωποι της, τότε οι σχέσεις αλληλεξάρτησης είναι ακόμα πιο συσφιγμένες και απόλυτα θεσμοθετημένες.

Για να γίνει κατανοητή η Κριτική Ανάλυση Λόγου, είναι απαραίτητο να μελετηθεί εν συγκρίσει με την περιγραφική. Η περιγραφική ανάλυση λόγου ταυτίζεται με τη «*γλωσσολογική-σημειωτική προσέγγιση της επικοινωνίας*» και επικεντρώνεται στις γλωσσικές μονάδες του κειμένου (Πλειός, 2001: 26). Για τον Fairclough, η περιγραφική ανάλυση αγνοεί την εξουσία και τις σχέσεις ιεραρχίας και αναλώνεται στην περιγραφή της άμεσης παρούσας κατάστασης αποσιωπώντας το ευρύτερο πλαίσιο. Η κοινωνική πρακτική μελετάται ξεχωριστά από τους κοινωνικούς σχηματισμούς και τους θεσμούς από τους οποίους εξαρτάται (Fairclough, 1995: 42-43). Για τον Marcuse (2020: 221) όλες οι γνωστικές έννοιες ξεπερνούν την «περιγραφική αναφορά σε συγκεκριμένα γεγονότα» και υπερβαίνουν κάθε τελεστικό πλαίσιο. Συνεπώς, η θετικιστική, περιγραφική ανάλυση Λόγου, όχι μόνο δεν «τολμά» να υποθέσει και να ξεφύγει από τον καθημερινό λόγο αλλά, λόγω της αδυναμίας της να συνδυάσει αντικρουόμενα νοήματα, μάλλον αναπαράγει και διασφαλίζει τη «νομιμότητα της κυριαρχίας» αντί να τη θέτει υπό αμφισβήτηση (Marcuse: 2020: 291).

Στο παραπάνω σημείο έγκειται και η βασική διαφορά της από την κριτική ανάλυση η οποία, όπως προαναφέρθηκε, παίρνει θέση απέναντι στα κοινωνικοπολιτικά προβλήματα αντιμετωπίζοντας τη γλώσσα ως κοινωνική πρακτική. Όσον αφορά την τελευταία αυτή διαπίστωση, ο Πλειός προσθέτει ότι η χρήση της γλώσσας είναι μια «*ιστορικά προσδιορισμένη κοινωνική πρακτική*» και συνεπώς το κοινωνικό πλαίσιο, πέρα από τις εξωκειμενικές παρατηρήσεις, ενυπάρχει και στο εσωτερικό του κειμένου το οποίο εξαρτάται από τις ιστορικές συνθήκες της «*παραγωγής, διάδοσης και ερμηνείας του*» (Πλειός, 2001: 40-42). Οι συνθήκες αυτές περιλαμβάνουν και τα μέσα επικοινωνίας. Ειδικά όσον αφορά την παρούσα μελέτη, η Κριτική Ανάλυση Λόγου οφείλει να λάβει υπόψιν το «ιστορικά διαμορφωμένο κοινωνικό πλαίσιο» (Πλειός, 2001: 55) που ορίζει το περικείμενο της γεωπολιτικής ιμπεριαλιστικής διαμάχης αλλά και τη στάση των ελληνικών μέσων μαζικής ενημέρωσης που ανέλαβαν τις προς ανάλυση συνεντεύξεις.

Μεθοδολογικά εργαλεία

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου περιλαμβάνει πολλά διαφορετικά μεθοδολογικά και θεωρητικά εργαλεία ανάλυσης που προτάθηκαν και συνεχίζουν να προτείνονται, κατά κύριο λόγο, από τους διάφορους θεωρητικούς της. Σημαντικό εργαλείο για την

απάντηση του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος αποτελεί το εργαλείο του *τρόπου απόκτησης εγκυρότητας*, το οποίο χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να αιτιολογήσει τα λεγόμενά του και, όσον αφορά την παρούσα εργασία, για να νομιμοποιήσει τον πόλεμο που διεξάγει το κράτος του Ισραήλ. Αυτό γίνεται με τέσσερις τρόπους: με «εξουσιοδότηση», δηλαδή με αναφορά στα λεγόμενα κάποιου ατόμου ή θεσμού που πηγάζει κύρος (π.χ. ΟΗΕ), με «εκλογίκευση», με την οποία ο ομιλητής βασίζει το κύρος των λεγόμενών του στην κοινή λογική, με «ηθική αξιολόγηση», όπου ο ομιλητής αξιολογεί κάτι με τον προσωπικό «ηθικό» του κώδικα (ο προσωπικός, στη συγκεκριμένη, ταυτίζεται με τον επίσημο κρατικό/εθνικό) και τέλος με «μυθοποίηση», όπου ο ομιλητής αναφέρει συγκεκριμένες ιστορίες και ύστερα γενικεύει, ώστε να εξάγει μέσα από αυτές γενικότερα συμπεράσματα και συμπεριφορές (Van Leeuwen & Wodak, 1999: 104-110· Ταστσόγλου, 2020: 202).

Για το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα καθίσταται βοηθητικό το *μοντέλο μετάβασης* του Halliday που βασίζεται σε μια διαδικασία που συντίθεται από το δρών υποκείμενο και τη διεργασία του. Ο Halliday (2013: 334) κατανέμει την ανθρώπινη εμπειρία σε έξι διαφορετικές διεργασίες: υλικές, νοητικές, σχεσιακές, συμπεριφορικές, λεκτικές και υπαρξιακές (Πίνακας 2). Γενικότερα, η μετάβαση εκφράζει κυρίως την εννοιολογική λειτουργία της γλώσσας και την άποψη του υποκειμένου για τα γεγονότα που συμβαίνουν στον πραγματικό κόσμο (Tian, 2021: 517). Για να γίνει μια ανάλυση μετάβασης πρέπει να εντοπιστεί κάθε ρήμα και η αντίστοιχη διεργασία που το πλαισιώνει και ακολούθως να παρατηρηθούν συγκεκριμένα μοτίβα ανάμεσα στις διεργασίες (Janks, 1997: 336). Η επιλογή διεργασίας εκ μέρους του ομιλητή είναι ιδεολογικά καθοδηγούμενη (Tian, 2021: 517). Στην έρευνα θα γίνει μια απόπειρα εντοπισμού των κριτηρίων του Laswell στη βάση των διεργασιών που όρισε ο Halliday.

Πίνακας 2. Βασικές διεργασίες και έννοιες

	Βασική έννοια	Συμμετέχουν[1]
Υλική	πράξη	στόχος
Νοητική	αίσθηση, σκέψη	φαινόμενο
Σχεσιακή	απόδοση, ταυτοποίηση	σύμβολα, αξία
Συμπεριφορική	συμπεριφορά	
Λεκτική	ομιλία	(δέκτης), εκφορά
Υπαρξιακή	η ύπαρξη	το υπαρκτό

1. Στους συμμετέχοντες εννοείται πως περιλαμβάνονται οι διεργασίες και το δρών υποκείμενο. Σε αυτούς τους δύο παράγοντες βασίζεται και το ίδιο το μοντέλο μετάβασης.

Αποτελέσματα της έρευνας

1ο ερευνητικό ερώτημα

Ποιους τρόπους χρησιμοποιεί ο Νόαμ Κατς ώστε να αντλήσει νομιμοποίηση για τις πολεμικές επεμβάσεις;

Ο Κατς επιχειρεί να αντλήσει νομιμοποίηση για τις πολεμικές πρακτικές του Ισραήλ επιστρατεύοντας κυρίως λογική αιτιολόγηση. Ήδη από την πρώτη συνέντευξη η οποία διεξήχθη λίγες μόλις ώρες μετά την επίθεση της 7ης Οκτώβρη προαναγγέλλει ουσιαστικά τα μέτρα που θα λάβει το Ισραήλ και τις επικείμενες πολεμικές επεμβάσεις («*θα χτυπήσουμε πολύ σκληρά τη Χαμάς και οποιονδήποτε είναι μαζί τους. Θα πάμε σε πλήρεις επιχειρήσεις*…»). Παρόλο που στη χρονική φάση της συνέντευξης το Ισραήλ δεν είχε προλάβει να προβεί σε κάποια στρατιωτική κίνηση, ο Πρέσβης φαίνεται να προσπαθεί ήδη να αντλήσει νομιμοποίηση για τον επερχόμενο πόλεμο που σκοπεύει να διεξάγει το κράτος του Ισραήλ. Μέσω της λογικής αιτιολόγησης περιορίζεται κυρίως στην απονομιμοποίηση της Χαμάς ως τρομοκρατικής, ριζοσπαστικής, εξτρεμιστικής και αποσταθεροποιητικής (για τη Μέση Ανατολή) δύναμης, που επιδιώκει τον ολικό αφανισμό του κράτους του Ισραήλ.

Όσον αφορά την αποσταθεροποίηση, η χρήση του συγκεκριμένου όρου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον εφόσον υπονοεί ότι η κατάσταση πριν την 7η Οκτώβρη συνεπαγόταν σταθερότητα στην ευρύτερη Μέση Ανατολή. Αυτή τη σταθερότητα ήρθε να διαταράξει η επίθεση της Χαμάς. Σχετικά με τα υπόλοιπα τρία επίθετα (τρομοκρατική, ριζοσπαστική, εξτρεμιστική) ο Κατς επιχειρεί ουσιαστικά να δημιουργήσει ένα δίπολο: στον ένα πόλο του επίδικου ζητήματος τοποθετεί οτιδήποτε θεωρεί ακραίο, αντιδημοκρατικό (τη Χαμάς, το Ιράν, τη Χεζμπολά), ενώ στο άλλο συγκαταλέγει τις δημοκρατικές αξίες και τους φορείς που τις πρεσβεύουν («*Το Ισραήλ το στηρίζουν όλες οι Δημοκρατίες*», «*να παραμείνουμε ενωμένοι εναντίον ριζοσπαστικών δυνάμεων που επιθυμούν να καταστρέφουν και να αποσταθεροποιούν τις δημοκρατίες*»). Αυτό το δίπολο αναπαράγεται και ενισχύεται στις υπόλοιπες συνεντεύξεις.

Παρόλο που χρησιμοποιεί ηθική αιτιολόγηση αναφερόμενος στην πολεμική ηθική του Ισραήλ που αποφεύγει τους θανάτους αμάχων, ταυτόχρονα κάνει λόγο για αμάχους που βάζει μπροστά η Χαμάς ως ανθρώπινη ασπίδα («*κάνουμε το καλύτερο δυνατό για να αποφύγουμε να πληγεί ο άμαχος πληθυσμός που βρίσκεται υπό την κατοχή της Χαμάς, που εκμεταλλεύεται η Χαμάς ως ανθρώπινη ασπίδα*»). Στα ίδια πλαίσια χρησιμοποιεί λογική αιτιολόγηση αναφερόμενος στη βόρεια Γάζα ως ένα αστικό τοπίο που έχει προσαρμοστεί ρυμοτομικά στις ανάγκες της τρομοκρατίας («η υπόγεια πόλη είναι γεμάτη από εκατοντάδων χιλιομέτρων τούνελ, καταφύγια, θέσεις μάχης, εκρηκτικών παντού»), και υπερτονίζει την ανάγκη να «καταστρέψει το

Ισραήλ αυτές τις υποδομές». Οι κατηγορίες για εργαλειοποίηση άμαχου πληθυσμού και η θολή περιγραφή της Γάζας ως πόλης στους κόλπους της οποίας διαπλέκονται άμεσα οι υποδομές της Χαμάς με το ευρύτερο αστικό περιβάλλον (πολυκατοικίες, πολιτικά κτήρια, δημόσιος και ιδιωτικός χώρος) αφήνει ρευστό το ζήτημα της προστασίας των αμάχων και καθιστά αναπόφευκτες τις μαζικές παράπλευρες απώλειες.

Με λογική αιτιολόγηση πλαισιώνει επίσης την αναφορά στο εκπαιδευτικό σύστημα της Γάζας που, σύμφωνα με τον ίδιο, έχει εμποτιστεί με το μίσος της Χαμάς και διδάσκει το μίσος ενάντια στο Ισραήλ («*Η Χαμάς έχει εργαλειοποιήσει το εκπαιδευτικό σύστημα που έχει χρησιμοποιηθεί για να κατηχήσει τα παιδιά να μισούν*», «*την κατήχηση προς… την ψεύτικη φαντασίωση της οικοδόμησης ενός μέλλοντος πάνω στα ερείπια του Ισραήλ*»). Η συγκεκριμένη δήλωση συμβάλλει στο επιχείρημα του Ισραήλ ότι δεν υφίστανται αμέτοχοι και αθώοι πολίτες στη Γάζα. Ακόμα και τα παιδιά, έχοντας υποστεί κατήχηση από τη Χαμάς μέσω της εκπαίδευσης, αποτελούν ενεργούς ή επίδοξους εχθρούς του Ισραήλ. Ως δομικό έμψυχο μέρος του ευρύτερου «κράτους-τρομοκράτη» της Χαμάς συναποτελούν στοιχεία προς καταστροφή. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκει ο Κατς να τοποθετήσει ολόκληρη τη Γάζα και τους πολίτες της κάτω από το πέπλο της τρομοκρατίας, και συνεπώς να νομιμοποιήσει ή τουλάχιστον να απαξιώσει τον θάνατο άμαχου πληθυσμού, παρά τις συχνές αναφορές περί του αντιθέτου. Μόνο αν ολόκληρη η Γάζα θεωρείται άντρο και γεννήτρια τρομοκρατών, η σφαγή αμάχων δύναται να μετουσιωθεί σε κοινή λογική για ένα μέρος του ακροατηρίου.

Η ηθική αιτιολόγηση, πέρα από εργαλείο ηθικής καταδίκης του εχθρού, χρησιμοποιείται από τον Κατς και ως τρόπος έμμεσης νομιμοποίησης της πλευράς του Ισραήλ. Ο κάθε όρος που χρησιμοποιείται αποδομητικά για τον αντίπαλο βρίσκει θεωρητικά το αντίστοιχο αντώνυμό του στην ισραηλινή μεριά (δυνάμεις του μίσους/δυνάμεις αγάπης και ειρήνης, βάρβαροι/πολιτισμένοι). Ο Κατς, στα πλαίσια της διαμάχης, επιχειρεί να προσδώσει ηθικό και αξιακό πλεονέκτημα στο κράτος του Ισραήλ. Στη δεύτερη συνέντευξη επιστρατεύει μια ηθικολογική φρασεολογία που συγκλίνει σε αυτό τον σκοπό: «*βάρβαρες* σφαγές», «*μαζικές ακρότητες*», «*βαρβαρότητα σαν της ΙΣΙΣ*», «*σφαγιάστηκαν με σκληρούς τρόπους*». Στην τρίτη συνέντευξη παραθέτει αντιδιαμετρικά τις αξίες που πρεσβεύει το Ισραήλ («*το σύστημα λειτουργεί γιατί είναι στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του συνόλου του ελεύθερου κόσμου, από την Ιαπωνία ως τη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες*»). Υπογραμμίζει επίσης την προστασία των αμάχων και τις ανθρωπιστικές ενέργειες που υλοποιεί το Ισραήλ στα πλαίσια των «κανόνων του πολέμου» («*Διευκολύνουμε την είσοδο συστηματικής ανθρωπιστικής βοήθειας*», «*Οι Ισραηλινές δυνάμεις προσφέρουν και ανθρωπιστική βοήθεια*», «*απομακρύνουμε με ασφάλεια με βάση τους κανόνες του πολέμου*»), ενώ προσθέτει ότι η ίδια η Χαμάς ευθύνεται πολλές φορές για τον περιορισμό των Παλαιστινίων στις επικίνδυνες ζώνες («*κάποιοι διστάζουν να εκκενώσουν τις εστίες τους, άλλους τους αναγκάζει η Χαμάς* »).

Όσον αφορά το εργαλείο της ηθικής αιτιολόγησης, ο Κατς, πέρα από τα κλασικά μοτίβα που επαναλαμβάνει, επιχειρεί να υπονομεύσει την ηθική υπόσταση του ΟΗΕ, ενός οργανισμού που επικαλέστηκε στο προ μηνός άρθρο του για να απονομιμοποιήσει πολεμικές πρακτικές της Χαμάς. Σε αυτό το σημείο, είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι ο Γ.Γ. του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες είχε προβεί σε δηλώσεις (24/20/23) με τις οποίες καταδίκαζε τον «ανελέητο βομβαρδισμό στη Γάζα, τον μεγάλο αριθμό απωλειών μεταξύ των αμάχων και την ολοσχερή καταστροφή ολόκληρων γειτονιών» (*Infowar*, 2023), ενώ το Ισραήλ θεωρεί ότι στελέχη της UNRWA (υπηρεσία αρωγής του ΟΗΕ για τους Παλαιστίνιους πρόσφυγες) διατηρούν σχέσεις με τη Χαμάς (Κοκόσης, 2023). Έκθεση ανεξάρτητης έρευνας «με επικεφαλής την πρώην υπουργό Εξωτερικών της Γαλλίας, Κατρίν Κολόνα, διαπίστωσε ότι το Ισραήλ εξακολουθεί να μην έχει παράσχει κανένα στοιχείο που να υποστηρίζει τις κατηγορίες του» (euronews). Ο Νόαμ Κατς βάλλει τόσο κατά του ΟΗΕ και του γενικού γραμματέα του («*έλλειψη ηθικής πυξίδας πολλές φορές στον ΟΗΕ και τον Γ.Γ.*»), όσο και ενάντια στην UNRWA («*Η UNRWA είναι τεράστιο πρόβλημα*», «Υποστηρίζει το σύνθημα της «Χαμάς », «από τον ποταμό μέχρι τη θάλασσα», «*Στελέχη της UNRWA πήραν μέρος στη σφαγή και συνεργάζονται με τη «Χαμάς*»). Προτείνει μάλιστα να σταματήσει η ανθρωπιστική βοήθεια που προσφέρει η υπηρεσία και να αντικατασταθεί από κυβερνητικές οργανώσεις άλλων χωρών ή άλλων ΜΚΟ.

Μυθοποίηση επιστρατεύει από την πρώτη συνέντευξη αναφερόμενος στην επίθεση της 7ης Οκτώβρη («Πρόκειται για μια φρικτή ιστορία») και εντάσσοντάς τη σε κάποιες συνολικές «δυνάμεις του μίσους» τις οποίες προκαταβάλλεται ότι θα απωθήσει το Ισραήλ («θα απωθήσουμε όλες αυτές τις δυνάμεις του μίσους»). Στη δεύτερη συνέντευξη, συγκρίνοντας τη Χαμάς με το ISIS, αναφέρεται στη διάλυση της τελευταίας έπειτα από την επέμβαση «της διεθνούς κοινότητας που μπήκε στη Ράκα και τη Μοσούλη» και εγγυάται αντίστοιχες τακτικές έναντι της Χαμάς («*Αυτός είναι ο πόλεμος που δίνουμε*»). Προσφέροντας το παράδειγμα της αντιμετώπισης του ΙΣΙΣ, αφού πρώτα το γενικεύει, προτείνει ακολούθως παρόμοιες πρακτικές για τη καταστροφή της Χαμάς. Στα πλαίσια της τρίτης συνέντευξης, εκκινώντας από την απομάκρυνση (εκ μέρους του Ισραήλ) 250.000 Ισραηλινών αμάχων από εμπόλεμες ζώνες, γενικεύει το παράδειγμα ως συνολική στρατηγική στάση του Ισραήλ απέναντι στον άμαχο πληθυσμό, τόσο του Ισραήλ όσο και της Παλαιστίνης («*Απομακρύναμε κάπου 250.000 Ισραηλινούς αμάχους από τις περιοχές γύρω από τις εμπόλεμες ζώνες και προσπαθούμε επίσης να προστατεύσουμε τους Παλαιστίνιους αμάχους*»). Στο άρθρο του, το οποίο επιτρέπει ένα πιο προσωπικό ύφος, χρησιμοποιεί περισσότερο από κάθε άλλη φορά μυθοποίηση. Στις πρώτες δύο παραγράφους αναφέρεται διεξοδικά σε δύο ιστορίες από την 7η Οκτώβρη, επονομάζοντας μάλιστα τις δύο οικογένειες που έπεσαν θύματα της επίθεσης της Χαμάς («*η Ταμάρ και ο σύζυγός της Γιονατάν», «η οικογένεια Μπίμπας*»). Στην πρώτη εξιστόρηση αναφέρεται στην

επαγγελματική ιδιότητα του άνδρα («*ένας αξιοσέβαστος αγρότης*») και στις δραστηριότητες της γυναίκας (ακτιβίστρια), ενώ στο δεύτερο επισημαίνει ότι «*ο Κφιρ, το μωρό που απήχθη, πέρασε τα πρώτα του γενέθλια στην αιχμαλωσία*».

Εξουσιοδότηση επιστρατεύει στο άρθρο του αναφερόμενος τόσο στο Διεθνές Δίκαιο και στο ψήφισμα 1701 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ που παραβιάζονται από τη Χαμάς, όσο και σε συγκεκριμένο απόφθεγμα από λόγο του Μπενιαμίν Νετανιάχου που μιλά για την πρόθεση του Ισραήλ να μην καταλάβει μόνιμα τη Γάζα («*σε μια κατάφωρη παραβίαση του διεθνούς δικαίου*», «*Σε πλήρη παραβίαση του Ψηφίσματος 1701…, η Χεζμπολάχ έχει αναπτυχθεί στα σύνορα του Ισραήλ*», «*ο πρωθυπουργός του Ισραήλ Μπενιαμίν Νετανιάχου δήλωσε*»). Στη συνέντευξη της εφημερίδας *Ναυτεμπορική* ενισχύει μέσω εξουσιοδότησης το επιχείρημα περί κατήχησης, αφού, αναφερόμενος σε δηλώσεις του Νετανιάχου, εισάγει στη συζήτηση τη διδασκαλία του μίσους στα σχολεία της Γάζας («*Ο Νετανιάχου είπε πως όποιος κυβερνήσει τη Γάζα δεν πρέπει στα σχολεία να διδάσκεται το μίσος*»).

2ο ερευνητικό ερώτημα

Καθίσταται η πολεμική προπαγανδιστική τακτική του Νόαμ Κατς πετυχημένη με βάση τα έξι κριτήρια του Laswell;

Δεδομένου ότι, όπως αναφέρθηκε και στη θεωρία (βλ. κεφάλαιο 3.1.), η προπαγάνδα δεν ενέχει εξ ορισμού αρνητικό ή θετικό πρόσημο, η «επιτυχημένη» πολεμική προπαγάνδα που περιγράφει ο Lawell στη βάση των έξι κριτηρίων δεν έχει αξιολογικό χαρακτήρα. Επιτυχημένη καθίσταται διότι εκπληρώνει τον σκοπό της, ανεξάρτητα αν ο τελευταίος είναι «καλός» ή «κακός» με την κανονιστική έννοια, ανεξαρτήτως υποκειμένου εκφοράς και απώτερου σκοπού. Για το συγκεκριμένο ερώτημα κρίνεται σκόπιμο να ερευνηθεί το κάθε κριτήριο ξεχωριστά: όλες οι συνεντεύξεις θα μελετώνται συνολικά στη βάση ενός κάθε φορά κριτηρίου. Αντίστοιχα θα δομηθεί και η συγγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας που θα χωριστούν σε ενότητες αντιστοιχισμένες στο κάθε κριτήριο.

1. Επίρριψη των ευθυνών στον εχθρό

Για να επιρρίψει την ευθύνη σχετικά με το ξεκίνημα του πολέμου στη Χαμάς, ο Νόαμ Κατς ενεργοποιεί κυρίως υλικές διεργασίες. Από την πρώτη κιόλας συνέντευξη στο *Athens Voice* αναφέρει ότι η Χαμάς «*ξεκίνησε μια ολοκληρωτική επίθεση εναντίον του Ισραήλ», ενώ κάνει λόγο για μια «αιφνιδιαστική επίθεση σε ιερή μέρα για το Ισραήλ*». Μιλώντας στην *ΕΡΤ* υπογραμμίζει ότι οι «*τρομοκράτες της Χαμάς εισέβαλλαν στο Ισραήλ και απρόκλητα ξεκίνησαν πόλεμο με πυραύλους και πρωτοφανείς μαζικές ακρότητες*», ενώ σε ερώτηση σχετικά με το ενδεχόμενο επανακατάληψης της Γάζας απαντά: «*εξαναγκαστήκαμε στην παρούσα φάση (να*

επιστρέψουμε στη Γάζα) γιατί μας επιβλήθηκε δια της βίας ένας πόλεμος». Το ίδιο ρήμα (επιβλήθηκε) χρησιμοποιεί δύο φορές και στην συνέντευξη που παραχώρησε στη *Ναυτεμπορική* («*θέλω να τονίσω ευθύς εξαρχής ότι ο πόλεμος αυτός μας επιβλήθηκε, μετά την αιματηρή βάρβαρη επίθεση της Χαμάς*», «*Είναι ένας πόλεμος που μας επιβλήθηκε*»). Στην επίθεση αναφέρεται στη συνέχεια χαρακτηρίζοντάς την απρόκλητη και βάρβαρη η οποία έχει προκαλέσει «σοκ» στον ελληνικό λαό. Η τελευταία αυτή υπόθεση περιλαμβάνει από τη μία σχεσιακές διεργασίες αφού αποδίδει σε ολόκληρο τον ελληνικό λαό μια καθολική συναισθηματική στάση απέναντι στη σύρραξη. Από την άλλη κινητοποιεί νοητικές διεργασίες, αφού στην ουσία, μέσω της απόδοσης, εκφράζει τη δική του σκέψη/αίσθηση πάνω στο ζήτημα. Στο *Πρώτο Θέμα*, αναφερόμενος στην επίθεση της 7ης Οκτώβρη, γράφει στο άρθρο του: «*Δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε πώς ξεκίνησαν όλα. Η 7η Οκτωβρίου θα μείνει για πάντα χαραγμένη στη μνήμη μας ως μια από τις πιο μαύρες μέρες της ιστορίας μας*». Σχετικά λοιπόν με την υλική διεργασία επιστρατεύει ρήματα που εκφράζουν τις υλικές συνθήκες που προκάλεσαν τον πόλεμο και στοχεύουν στην κινητοποίηση του ακροατηρίου με στόχο την εστίαση στη Χαμάς ως υπαίτιας του πολέμου. Τέλος, εφόσον η ευθύνη για το ξέσπασμα τον εχθροπραξιών βαραίνει τη Χαμάς, ο Πρέσβης επαναλαμβάνει ότι το Ισραήλ βρίσκεται σε κατάσταση άμυνας, σε μια συνθήκη που «πολεμά για την ίδια του την ύπαρξη» (*Πρώτο Θέμα*). Η διεργασία αυτή είναι υπαρξιακή αφού σημαίνει συναγερμό για την ίδια την ύπαρξη και την αναπαραγωγή του λαού του Ισραήλ.

2. Ενότητα και νίκη στο όνομα της κοινής ιστορίας και της θρησκείας

Όσον αναφορά την ενότητα, ο Νόαμ Κατς δεν περιορίζεται στην επίκληση μιας εθνικής ταυτότητας αλλά μιας παγκόσμιας σύμπραξης του ελεύθερου, δημοκρατικού κόσμου ενάντια στην τρομοκρατία. Σε αυτή την «οικουμενική ενότητα» αναφέρεται σε όλες τις συνεντεύξεις: Στην *Athens Voice* μιλά για στήριξη που λαμβάνει το Ισραήλ από όλες τις δημοκρατίες και κάνει λόγο για ενότητα ενάντια στη βαρβαρότητα, την τρομοκρατία και τις ριζοσπαστικές δυνάμεις που απειλούν τις δημοκρατίες. Στην *ΕΡΤ*, υποστηρίζει ότι η Χαμάς «*στέκεται απέναντι σε όλες τις αξίες της ανθρωπότητας, της δημοκρατίας, της ισότητας και της ελευθερίας*» ενώ αναφέρεται στη κοινή στάση Ισραήλ-ΗΠΑ-Ε.Ε. και κάποιων χωρών της Μ.Α. σχετικά με τη μη ανάμειξη του Ιράν, της Χεζμπολά και των παραστρατιωτικών του Ιράκ και της Συρίας. Μιλώντας στη *Ναυτεμπορική* αποδίδει τις καλές διακυβερνητικές σχέσεις Ελλάδας-Ισραήλ στο λειτουργικό σύστημα της Ε.Ε. και του ευρύτερα ελεύθερου κόσμου «*από την Ιαπωνία έως τις ΗΠΑ*». Στο *Πρώτο Θέμα* κάνει λόγο για «*ευρύτερο περιφερειακό αγώνα κατά του εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας υπό την ηγεσία του Ιράν*» και για «*παγκόσμια μάχη ενάντια στον εξτρεμισμό και την τρομοκρατία*». Τέλος, στα *Παραπολιτικά*, επισημαίνει ότι οι ΗΠΑ στηρίζουν πλήρως το Ισραήλ, αναφέρεται στη «συνεργασία που οι τρεις χώρες (ΗΠΑ-Ισραήλ-Ελλάδα) έχουν δημιουργήσει

βάσει αξιών, συμφερόντων και κοινής γεωπολιτικής αντίληψης» και τονίζει ότι το πρόβλημα (οι πυρηνικές φιλοδοξίες του Ιράν) είναι διεθνές.

Η διαμόρφωση μιας συλλογικής διεθνικής ταυτότητας που βασίζεται στις δημοκρατικές αξίες τροφοδοτείται από σχεσιακές διεργασίες. Συντίθεται μέσω της αναφοράς του Κατς σε κοινές καταβολές με τις οποίες ταυτίζεται «το σύνολο του ελεύθερου κόσμου». Όσον αφορά την εθνική ταυτότητα εντοπίζονται συχνές αναφορές του Κατς στον λαό του Ισραήλ και στον κίνδυνο καταστροφής της πατρίδας (*Πρώτο Θέμα*). Σχετικά με την κοινή ιστορία αναφέρεται στην επίθεση της 7ης Οκτώβρη ως μια «πρωτοφανή σφαγή που δεν είχαμε δει από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο», υπενθυμίζοντας εμμέσως το Ολοκαύτωμα και κρούοντας τον κώδωνα του υπαρξιακού κινδύνου για την υπόσταση του Ισραήλ. Η διεργασία που επιστρατεύεται εδώ είναι υπαρξιακή.

3. Ξεκάθαρη δήλωση των στόχων του πολέμου

Πίνακας 3. Οι στόχοι

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι (7η Οκτώβρη)	**Μακροπρόθεσμοι στόχοι**	**Μεταπολεμικοί στόχοι**
Καθαρισμός της περιοχής, Αποφυγή τραυματισμού αμάχων	Διάλυση Χαμάς Απελευθέρωση των ομήρων, Αποτροπή επέκτασης πολέμου, Στόχος η ασφάλεια	Διαπραγματεύσεις με παλαιστινιακό εκπρόσωπο εκτός της Χαμάς, Στόχος η ειρήνη

Ερωτήσεις σχετικά με τον στόχο του πολέμου τίθενται στον Κατς σε όλες τις συνεντεύξεις εκτός από την πρώτη που παραχώρησε στην *Athens Voice*. Και σε αυτή τη συνέντευξη ωστόσο, ο Πρέσβης δηλώνει ξεκάθαρα τον βασικό μακροπρόθεσμο στόχο, την πλήρη καταστροφή της Χαμάς: «*θα χτυπήσουμε πολύ σκληρά την Χαμάς και οποιονδήποτε είναι μαζί τους. Θα πάμε σε πλήρεις επιχειρήσεις για να υπερασπίσουμε τον λαό του Ισραήλ*». Με δεδομένο ότι έχουν περάσει μόλις λίγες ώρες από τη επίθεση, αναφέρει επίσης και τους βραχυπρόθεσμους στόχους: «να καθαρίσουμε την περιοχή, να καταλάβουμε την εικόνα, να αποφύγουμε να προκαλέσουμε τραυματισμούς στους δικούς τους πολίτες». Οι βασικοί στόχοι, τους οποίους επαναλαμβάνει και στα πέντε υπό ανάλυση κείμενα, συνοψίζονται επαρκώς στη συνέντευξη στη *Ναυτεμπορική*: «*Ο πόλεμος θα συνεχιστεί όσο χρειαστεί μέχρι να πετύχουμε τους στόχους μας: την πλήρη διάλυση της Χαμάς, την απελευθέρωση όλων των ομήρων, αλλά και να αποτρέψουμε την επέκταση του πολέμου από το Ιράν*». Στους μεταπολεμικούς στόχους προσθέτει τις διαπραγματεύσεις με κάποιον παλαιστινιακό εκπρόσωπο εκτός της Χαμάς («*πρέπει να δούμε ποια πραγματιστική Παλαιστινιακή ηγεσία θα είναι μέρος της νέας ειρηνικής αρχιτεκτονικής*»). Για την ανάδειξη των στόχων βασίζεται σε υλικές διεργασίες (πράξεις και στόχοι): χρησιμοποιεί ρήματα κυρίως σε υποτακτική έγκλιση και συνοπτικό μέλλοντα.

4. Χρήση παραδειγμάτων ηθικής διαφθοράς/ εξαχρείωσης του εχθρού

Όπως εντοπίστηκε στα αποτελέσματα της έρευνας του πρώτου ερωτήματος, ο Νόαμ Κατς χρησιμοποιεί συχνά τόσο λογική αιτιολόγηση όσο και ηθική αποτίμηση ώστε να σκιαγραφήσει ένα εξαχρειωμένο προφίλ για τη Χαμάς. Ωστόσο, για να μην επαναληφθούν τα ίδια συμπεράσματα, θα σταθούμε σε τρία βασικά σημεία: στις αναφορές του Κατς περί εργαλειοποίησης της πόλης της Γάζας, περί εκμετάλλευσης των αμάχων για στρατηγικούς σκοπούς και περί κατήχησης του μίσους στην εκπαίδευση. Οι αναφορές αυτές εστιάζουν στην σύνθεση μιας εικόνας που παρουσιάζει την οργάνωση επιζήμια για τον ίδιο τον λαό που εκπροσωπεί. Όσον αφορά το πρώτο σημείο, στην πρώτη συνέντευξη υποστηρίζει ότι το Ισραήλ πρέπει να «*διαλύσει*» και να «*καθαρίσει*» τις υποδομές της Χαμάς που έχουν διαμορφώσει μια «*πόλη φρούριο*», μια «*υπόγεια πόλη*». Στη *Ναυτεμπορική* αναφέρει ότι «*η Γάζα δεν είναι απλά μια πόλη, είναι μια υπόγεια πόλη με οχυρωμένες σήραγγες, όχι για την υπεράσπιση των αμάχων, αλλά της τρομοκρατικής οργάνωσης*», ενώ στο *Πρώτο Θέμα* κάνει λόγο για «*εκατοντάδες φρεάτια και σήραγγες τρομοκρατίας… πολλά από αυτά κρυμμένα σε περιοχές αμάχων*» και για «*ένα τεράστιο δίκτυο αποθηκών όπλων, σηράγγων τρομοκρατίας, οχυρών και κέντρων επιχειρήσεων*». Τέλος, στα *Παραπολιτικά*, επαναλαμβάνει ότι «*η Χαμάς έχει χτίσει 720 χιλιόμετρα υπόγειων τούνελ και καταφυγίων*».

Σχετικά με το δεύτερο σημείο (άμαχος πληθυσμός ως ανθρώπινη ασπίδα), μιλώντας στην *ΕΡΤ* για τους αμάχους, υποστηρίζει ότι η «*η Χαμάς τους εκμεταλλεύεται ως ανθρώπινη ασπίδα*», ενώ στη *Ναυτεμπορική* επαναλαμβάνει ότι η Χαμάς, για τους ίδιους λόγους, «*αναγκάζει κάποιους να μην φύγουν προς τον νότο*». Την ίδια δήλωση επιστρατεύει και στο *Πρώτο Θέμα* («χρησιμοποιώντας Παλαιστίνιους αμάχους ως ανθρώπινες ασπίδες»). Στο εκπαιδευτικό σύστημα της Γάζας που εργαλειοποιείται από τη Χαμάς ώστε να προπαγανδίζεται το μίσος εναντίον του Ισραήλ αναφέρεται πιο γενικά στην *ΕΡΤ* («*μεγαλώσουν μία γενιά που είναι γεμάτη μίσος*») και πιο ειδικά σε *Ναυτεμπορική*, *Πρώτο Θέμα* και *Παραπολιτικά* («*δεν πρέπει στα σχολεία να διδάσκεται το μίσος*», «*Η Χαμάς έχει εργαλειοποιήσει το εκπαιδευτικό σύστημα που έχει χρησιμοποιηθεί για να κατηχήσει τα παιδιά να μισούν*», «*Η Γάζα πρέπει να διοικηθεί από τους Παλαιστινίους… που δεν θα εκπαιδεύουν τα παιδιά τους για τον αφανισμό του Ισραήλ*»). Οι διεργασίες που επιστρατεύονται στο πρώτο και στο δεύτερο σημείο είναι κυρίως υλικές (πράξη: εργαλειοποίηση υποδομών και πολιτών, στόχος: άμαχοι ως ανθρώπινη ασπίδα για την εξασφάλιση στρατηγικού πλεονεκτήματος). Στο τρίτο σημείο, πέρα από υλικές διεργασίες, χρησιμοποιεί και σχεσιακές, αφού αποδίδει τις αξίες της Χαμάς στη νέα γενιά των Παλαιστινίων της Γάζας.

5. Παρουσίαση των ανεπιθύμητων ειδήσεων ως κατασκευάσματα του εχθρού

Στις 13 Νοεμβρίου του 2023 οι ισραηλινές δυνάμεις κατέλαβαν το νοσοκομείο Αλ Σίφα στο βόρειο τμήμα της Λωρίδας της Γάζας. Η κίνηση αυτή προκάλεσε σωρεία

διεθνών αντιδράσεων αφού τουλάχιστον 650 ασθενείς παρέμειναν αποκλεισμένοι στο εσωτερικό του νοσοκομείου (Ναυτεμπορική, 2023). Σε σχετική ερώτηση στη *Ναυτεμπορική* ο Νόαμ Κατς απαντά: «*Όσο για τους αριθμούς; Δεν μπορούμε να αποδεχτούμε τα στοιχεία που δίνει το ελεγχόμενο από τη Χαμάς υπουργείο Υγείας στη Γάζα. Βλέπουμε σε αυτούς τους αριθμούς να μην υπάρχουν μαχητές, αλλά μόνο γυναικόπαιδα*». Αμφισβητεί λοιπόν τους αριθμούς των νεκρών εφόσον προέρχονται από το Υπουργείο Υγείας στη Γάζα. Ουσιαστικά οι διεθνείς αντιδράσεις λογίζονται ως άτοπες αφού βασίζονται σε ψευδή στοιχεία. Η διεργασία εδώ είναι νοητική αφού ο Κατς ενεργοποιεί την αίσθησή του (σχετικά με την ηθική πυξίδα της Χαμάς) ως προς ένα φαινόμενο (την δημοσιοποίηση στοιχείων από το υπουργείο Υγείας).

6. Αναφορά σε ιστορίες «τρόμου» που παρουσιάζουν τον εχθρό ως απάνθρωπο

Στο άρθρο του στο *Πρώτο Θέμα* ο Νόαμ Κατς περιγράφει τις ιστορίες δύο οικογενειών από την ημέρα της επίθεσης. Αναφέρεται αρχικά στη δολοφονία της οικογένειας της Ταμάρ Σιμάν Τοβ και του συζύγου της Γιονατάν που, «*μαζί με τα 6χρονα δίδυμα τους Σάχαρ και Αρμπέλ και τον ενός έτους γιο τους Όμερ, πυροβολήθηκαν βάναυσα εν ψυχρώ από τρομοκράτες της Χαμάς στο σπίτι τους*». Αμέσως μετά, επιστρατεύοντας πιο ελεύθερο και λογοτεχνικό λόγο, γράφει ότι «*ο ήχος του γέλιου τους, η ζεστασιά της παρουσίας τους έσβησε σε μια στιγμή*». Για τους εκλιπόντες γονείς είχε αναφέρει νωρίτερα τις επαγγελματικές τους ιδιότητες πλαισιωμένες από αξιολογικά επίθετα με σκοπό να διευκρινίσει την υπόσταση τους ως πολίτες («*Η Ταμάρ Σιμάν Τοβ, μια 35χρονη μητέρα τριών παιδιών και ακτιβίστρια*», «*ο σύζυγός της Γιονατάν, ένας αξιοσέβαστος αγρότης*»). Οι διεργασίες που επιστρατεύει εδώ ο Κατς είναι κατά βάση υλικές και συντελούν στην κινητοποίηση της ενσυναίσθησης του ακροατηρίου. Το κάθε ρήμα περιγράφει την εκάστοτε δολοφονική πρακτική (αποκεφαλίστηκαν, κάηκαν, εκτελέστηκαν, ξεκοιλιάστηκαν, βιάστηκαν, δολοφονήθηκαν, ακρωτηριάστηκαν, πυροβολήθηκαν). Τέλος, ενεργοποιεί εμμέσως σχεσιακές διεργασίες, αφού η αναφορά στις ιστορίες πυρηνικών οικογενειών και η περιγραφή των κοινωνικά αποδεκτών επαγγελματικών τους ιδιοτήτων αποσκοπεί στην ταύτιση των ακροατών με τα θύματα μέσα από αμοιβαίους αξιακούς κώδικες.

Συζήτηση αποτελεσμάτων και συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας εργασίας υπήρξε η μελέτη του επίσημου κρατικού Λόγου του Ισραήλ, όπως αυτός παρατέθηκε σε συγκεκριμένα ελληνικά ΜΜΕ. Για την επιλογή των συνεντεύξεων, ελήφθη υπόψη το χρονοδιάγραμμα, ο χρόνος δηλαδή που διαμεσολάβησε μεταξύ των συνεντεύξεων, δεδομένου ότι ο Λόγος διανθίζεται, αλλάζει και επανοηματοδοτείται ανάλογα με το εκάστοτε περικείμενο και τα γεγονότα που καθορίζουν την εξέλιξη του πολέμου. Η επιλογή του τόπου κατέστη εξίσου

σημαντική με αυτή του χρόνου. Όπως προαναφέρθηκε στη θεωρία του Λόγου, το κοινωνικό πλαίσιο, πέρα από τις εξωκειμενικές παρατηρήσεις, ενυπάρχει και στο εσωτερικό του κειμένου το οποίο εξαρτάται από τις ιστορικές συνθήκες της «*παραγωγής, διάδοσης και ερμηνείας του*» (Πλειός, 2001: 40-42). Η επιλογή λοιπόν των ελληνικών ΜΜΕ και του Πρέσβη του Ισραήλ στην Ελλάδα ως φορέων παραγωγής των υπό ανάλυση μηνυμάτων δεν είναι τυχαία, εφόσον οι ιδιαίτερες διακυβερνητικές, γεωπολιτικές και οικονομικές σχέσεις που διέπουν τα δύο κράτη, συνθέτουν το αντίστοιχο συγκείμενο μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα ο Λόγος. Η προσαρμογή του επίσημου Λόγου στα ελληνικά δεδομένα δεν θα μπορούσε παρά να συμπεριλαμβάνεται στις μεταβλητές της έρευνας.

Ε.Ε.1: *Ποιους τρόπους χρησιμοποιεί ώστε να αντλήσει νομιμοποίηση για τις πολεμικές επεμβάσεις; Με ποιους τρόπους επιδιώκει να αντλήσει τη συναίνεση του ελληνικού ακροατηρίου;*

Όσον αφορά το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, αντιμετωπίστηκαν προβλήματα σχετικά με την προσαρμογή του μεθοδολογικού εργαλείου στις ανάγκες του ερωτήματος. Αυτό συνέβη διότι στη σχετική βιβλιογραφία οι τρόποι άντλησης νομιμοποίησης αφορούν τον λόγο και όχι τις πρακτικές. Ωστόσο, δεδομένου ότι στην Κριτική Ανάλυση Λόγου η γλώσσα αντιμετωπίζεται ως (κοινωνική) πρακτική, εξήχθη το συμπέρασμα ότι ο Λόγος του Κατς ως επίσημου αντιπροσώπου του Ισραήλ ταυτίζεται με τις πολεμικές πρακτικές του κράτους. Ερευνώντας τους τρόπους με τους οποίους ο Πρέσβης επιδιώκει να αντλήσει νομιμοποίηση για αυτά που λέει, ερευνώνται εγγενώς και τα μέσα με τα οποία προσπαθεί να νομιμοποιήσει τις πρακτικές του Ισραήλ στα πλαίσια των εχθροπραξιών. Όπως φάνηκε στα αποτελέσματα της έρευνας, ο Νόαμ Κατς επέμεινε συνολικά στη λογική και την ηθική αιτιολόγηση για να συνθέσει ένα προφίλ φρικαλεότητας για τη Χαμάς. Για τους ίδιους λόγους σε ορισμένα σημεία χρησιμοποίησε μυθοποίηση. Επιστράτευσε ενίοτε εξουσιοδότηση αναφερόμενος στον Νετανιάχου και σε ψηφίσματα του ΟΗΕ, αν και ο ίδιος ο Λόγος του είναι στο σύνολό του εξουσιοδοτούμενος εφόσον δεν δύναται να ξεφύγει από τα αυστηρώς θεσμοθετημένα πλαίσια μέσα στα οποία παράγεται. Ουσιαστικά ο Κατς προσεγγίζει τη διένεξη συνθέτοντας ένα δίπολο ανάμεσα σε τρομοκρατία και δημοκρατία/ελευθερία. Το δίπολο αυτό εκπροσωπείται από συγκεκριμένες επιμέρους δυνάμεις: στον πόλο της τρομοκρατίας, το Ιράν ενορχηστρώνει τις επιθέσεις εναντίον του ελεύθερου κόσμου και περιλαμβάνει στους κόλπους του ως υποτελείς τη Χαμάς, τη Χεζμπολά, τις σιιτικές πολιτοφυλακές στη Συρία και τους Χούθι στην Υεμένη. Στον πόλο της δημοκρατίας τοποθετεί ρητά το Ισραήλ που πολεμά ως προκεχωρημένο φυλάκιο του δυτικού πολιτισμού, τις ΗΠΑ, τη Μεγάλη Βρετανία και την Ελλάδα. Υπονοεί παρόλα αυτά ότι στη μεριά του Ισραήλ τάσσονται όλες οι δυτικές κοινωνίες και τα κράτη της ευρύτερης μέσης ανατολής που συντάσσονται με τις πολιτικές της δύσης στο θέμα του εκτυλισσόμενου πολέμου.

Ο Κατς εμπλουτίζει αυτό το δίπολο εφοδιάζοντάς το με αντιμαχόμενες αξίες. Χρησιμοποιεί τις αξίες με τις οποίες τροφοδοτεί τη μεριά του Ισραήλ ως παράγοντες που δικαιολογούν τον πόλεμο που αυτό διεξάγει. Το συμπέρασμα που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι ο Κατς δεν θεωρεί τη Χαμάς εχθρό μονάχα του Ισραήλ και των δημοκρατιών εν γένει, αλλά και των ίδιων των Παλαιστινίων. Ωστόσο, παρόλο που αγωνιά ώστε να διακρίνει τους Παλαιστίνιους πολίτες από την «τρομοκρατική οργάνωση», καταλήγει να δημιουργεί ένα θολό τοπίο στο οποίο η Χαμάς ταυτίζεται απόλυτα με την κοινωνία και το αντίστροφο, με αποτέλεσμα να μπαίνει έμμεσα στο στόχαστρο ολόκληρος ο παλαιστινιακός πληθυσμός, συμπεριλαμβανομένων των αμάχων. Ειδικά στη Γάζα κανένας δεν είναι αμέτοχος. Ακόμα και αν θέλει να είναι, δεν τον αφήνει η Χαμάς. Όλοι είναι στόχοι: από τα ντουβάρια κάτω από τα οποία κρύβεται οπλισμός, μέχρι τους αμάχους που είτε έχουν προσηλυτιστεί είτε εργαλειοποιούνται από τη Χαμάς ως ανθρώπινες ασπίδες.

Ε.Ε.2: *Καθίσταται η πολεμική προπαγανδιστική τακτική του Νόαμ Κατς πετυχημένη με βάση τα έξι κριτήρια του Laswell;*

Για τη διερεύνηση του λόγου του Κατς στη βάση των κριτηρίων του Laswell, χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση του Halliday (2013: 334) που κατένειμε την ανθρώπινη εμπειρία σε έξι διεργασίες. Η λειτουργικοποίηση των διεργασιών ήταν ιδιαίτερα απαιτητική αφού, αν και εντοπίστηκε αντίστοιχη προσπάθεια στη σχετική βιβλιογραφία, τα αποτελέσματα των συγκεκριμένων ερευνών δεν παρουσίαζαν διεξοδικά τον τρόπο με τον οποίο εκμεταλλεύτηκαν τις διεργασίες στα πλαίσια των υπό ανάλυση κειμένων. Στην προπαγανδιστική τακτική του Κατς εντοπίστηκαν κατά βάση υλικές διεργασίες, αφού ο ίδιος εστιάζει στον πραξεολογικό χαρακτήρα των ενεργειών του εκάστοτε στρατοπέδου, δηλαδή στη διαδραστική σχέση του σκοπού με τα μέσα υλοποίησής του. Επιστρατεύει επίσης σε μεγάλο βαθμό σχεσιακές διεργασίες εφόσον αναφέρεται συχνά στις αξίες και τα σύμβολα τα οποία αποδίδει στρατηγικά στους δύο αντιμαχόμενους πόλους. Στις περιπτώσεις που σημαίνει συναγερμό σχετικά με τον κίνδυνο αφανισμού που διατρέχει το Ισραήλ εξαιτίας των πρακτικών της Χαμάς, ενεργοποιεί υπαρξιακές διεργασίες ώστε να μετατοπίσει τις εχθροπραξίες και τη νικητήρια κατάληξη σε ζήτημα «ζωής/θανάτου». Νοητικές διεργασίες κινητοποιεί σε σημεία που εκφράζει την αίσθησή του ως προς ένα φαινόμενο, όπως για παράδειγμα στην κριτική που ασκεί στη Χαμάς περί δημοσιοποίησης ψευδών στοιχείων για τους νεκρούς. Συνολικά, όπως φάνηκε στα αποτελέσματα, η προπαγανδιστική τακτική του Κατς και του Ισραήλ καθίσταται επιτυχημένη, αφού πληροί και τα έξι κριτήρια του Laswell. Για να εξασφαλίσει την επιτυχία της τακτικής του στέκεται περισσότερο στην ηθική αποδόμηση της Χαμάς ως τρομοκρατικής οργάνωσης που αντιμάχεται τις οικουμενικά αποδεκτές ανθρωπιστικές αξίες. Για τους ίδιους λόγους περιγράφει αναλυτικά ιστορίες τρόμου και βίας από την 7η Οκτώβρη.

Η παρούσα εργασία επιχείρησε να ξεφύγει από την περιγραφική ανάλυση και την ψευδεπίγραφη αντικειμενικότητα που διακατέχει τις πολιτικά ουδέτερες αναλύσεις. Αν προσέφερε κάποια καινοτομία, αυτή εντοπίζεται στην εποχή της συγγραφής της που διεξήχθη ταυτόχρονα με τις μέρες του γενοκτονικού πολέμου. Κι αυτό δεν θα έπρεπε να συνιστά καινοτομία. Η κοινωνική έρευνα οφείλει να προλαβαίνει την ιστορία κι όχι να την αφήνει να ζυμώνεται κι ύστερα να φλυαρεί αργοπορημένη πάνω στα ερείπια της. Για τις μελλοντικές έρευνες, προτού ευχηθούμε να διεξαχθούν σε λιγότερο βίαιες μέρες, προτείνουμε να σκαλίσουν ακόμα περισσότερο τους επίσημους κρατικούς λόγους του Ισραήλ και να συμπεριλάβουν στην εξίσωση τον ρόλο των ΜΜΕ στην αναπαραγωγή των κυρίαρχων αφηγημάτων.

Στο μοτίβο της παρούσας εργασίας, θα είχε ενδιαφέρον να μελετηθούν οι συνεντεύξεις των Πρέσβεων του Ισραήλ και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Αν και ο κρατικός Λόγος έχει στενά όρια και ανακυκλώνεται αδιάκοπα, το διακύβευμα της συναίνεσης αλλάζει από τόπο σε τόπο και προσφέρει ερείσματα για περισσότερη έρευνα, για περισσότερη κριτική και παραγωγή πολιτικού λόγου. Η εργασία φτάνει εδώ στο τέλος της, ωστόσο η κοινωνική έρευνα οφείλει να συνεχιστεί όσο η ιστορία συνεχίζει να εκτυλίσσεται και να παράγει φαινομενικά ανεπίλυτα ζητήματα. Όσο η ίδια ιστορία συνεχίζει να ξεπερνά τις θριαμβολογίες του Fukuyama που ανήγγειλαν μυωπικά το τέλος της, οι υλικές συνθήκες θα αναγκάζουν την έρευνα να διανθίζεται και να ανταπεξέρχεται στις φωνές που διεκδικούν κάτι καλύτερο. Να τις τροφοδοτεί αλλά κυρίως να τροφοδοτείται από αυτές.

Βιβλιογραφία

Πλειός Γ. (2001), *Ο λόγος της εικόνας: Ιδεολογία και πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Πλειός, Γ. (2021). *Παραποιημένες Ειδήσεις (Fake News): Ο μετασχηματισμός της προπαγάνδας στην κοινωνία της ενημέρωσης*. Αθήνα: Gutenberg.

Πουλακιδάκος, Σ. (2013). *Προπαγάνδα και δημόσιος λόγος: Η παρουσίαση του μνημονίου από τα ελληνικά ΜΜΕ*, Αθήνα: DaVinci.

Ταστσόγλου, Μ. (2020). *Η ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού στον περί μνημονίων λόγο: ανάλυση λόγου των κυβερνητικών στελεχών από το 2010 έως το 2018* (Doctoral dissertation, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης).

Bernays, E. L. (1942). The marketing of national policies: A study of war propaganda. *Journal of Marketing,* 6(3), 236-244.

Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language.*
New York: Longman Publishing.

Gee, J. P. (2011α). *An introduction to discourse analysis: Theory and Method*. Oxon: Routledge.

Gee, J. P., & Green, J. (2011β). *How to do discourse analysis: A Toolkit*. Oxon: Routledge.

Gelders, D., & Ihlen, Ø. (2010). Government communication about potential policies: Public relations, propaganda or both?. *Public Relations Review*, 36(1), 59-62.

Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. (2013). *Halliday's introduction to functional grammar.* Routledge.
Janks, H. (1997). Critical Discourse Analysis as a Research Tool. Discourse: *Studies in the Cultural Politics of Education*, 18(3), 329–342.
Jensen, K. (1995). *The social semiotics of mass communication.* London: SAGE.
Lilleker D. G. (2006), *Key concepts in political communication*. London: SAGE.
Marcuse, H. (2020). *Ο μονοδιάστατος άνθρωπος*. Αθήνα: Πεδίο.
Marková, I. (2008). *Persuasion and propaganda*. Diogenes, 55(1), 37-51.
Paul, C. (2011). *Strategic communication: Origins, concepts, and current debates.* Bloomsbury Publishing USA.
Scriver, S. (2015). War propaganda. *International Encyclopedia of the Social* & *Behavioral Sciences*. 25 (2), 395-400.
Tian, L. (2021). Critical discourse analysis of political discourse—a case study of trump's tv speech. *Theory and practice in language studies*, 11(5), 516-520.
Van Leeuwen, T., & Wodak, R. (1999). Legitimizing immigration control: A discourse-historical analysis. *Discourse studies*, 1(1), 83-118.

Ιστοσελίδες

Info-War. (2023, Οκτώβριος 24). Ολόκληρη η ομιλία του γ.γ του ΟΗΕ που εξόργισε το Ισραήλ. *Info-War.* https://info-war.gr/olokliri-i-omilia-toy-g-g-toy-oie-poy-ex/ (τελευταία πρόσβαση 9/4/2025).
Κοκόσης, Μ. (2023, Μάρτιος 10). Το Ισραήλ προωθεί νομοσχέδιο για τον χαρακτηρισμό της UNRWA ως τρομοκρατική οργάνωση. *ΕΡΤ News*. https://www.ertnews.gr/eidiseis/diethni/to-israil-prootheinomosxedio-gia-ton-xaraktirismo-tis-unrwa-os-tromokratiki-
organosi/ (τελευταία πρόσβαση 9/4/2025).
Euronews. (2023, Απρίλιος 23). Έκθεση για την UNRWA: Το Ισραήλ δεν προσκόμισε στοιχεία για τρομοκρατικές διασυνδέσεις στελεχών. Euronews. Διαθέσιμο στο: https://gr.euronews.com/2024/04/23/unrwa-ekthesi-to-israel-den-proskomise-stoixeia-gia-tromokratikes-diasindeseis-stelexwn (τελευταία πρόσβαση 9/4/2025).
Ιστοσελίδα που χρησιμοποιήθηκε στα αποτελέσματα του 3ου ερευνητικού ερωτήματος:
Ναυτεμπορική. (2023, Απρίλιος 5). Γάζα: Τανκς στις πύλες του νοσοκομείου Αλ Σίφα. *Ναυτεμπορική*. Διαθέσιμο στο: https://www.naftemporiki.gr/kosmos/1536255/gaza-tanks-stis-pyles-toy-nosokomeioy-al-sifa/ (τελευταία πρόσβαση 9/4/2025).
Πίνακας 1: Μέσα στα οποία δημοσιεύτηκαν οι συνεντεύξεις του Ν. Κατς Διαθέσιμο στο: https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-in-the-united-states-nationally?utm_content=cmp-true#google_vignette (τελευταία πρόσβαση 9/4/2025).

Οι συνεντεύξεις και το άρθρο που αναλύθηκαν (με χρονολογική σειρά)

Athens Voice. (2023, Οκτώβριος 11). *Ο Νόαμ Κατς μιλάει για την επίθεση της Χαμάς.* https://www.athensvoice.gr/epikairotita/diethni/818535/o-Noam-kats-milaei-gia-tin-epithesi-tis-hamas/ (τελευταία πρόσβαση 9/4/2025).
ERT News. (2023, Οκτώβριος 18). *Ο πρέσβης του Ισραήλ Νόαμ Κατς στην ΕΡΤ: Αν μας επιβληθεί περιφερειακός πόλεμος, θα υπερασπιστούμε τον εαυτό μας*. https://www.ertnews.gr/roi-idiseon/o-presvis-tou-israil-Noam-kats-stin-ert-an-mas-epivlithei-perifereiakos-polemos-tha-yperaspistoume-ton-eayto-mas/ Τελευταία πρόσβαση: 9 Απριλίου 2025.
Ναυτεμπορική. (2023, Οκτώβριος 15). *Ο πρέσβης του Ισραήλ: Στη Ν. θα πρέπει να διαλύσουμε τη Χαμάς*. https://www.naftemporiki.gr/kosmos/1537120/o-presvis-toy-israil-sti-n-tha-prepei-na-dialysoyme-ti-chamas/ (τελευταία πρόσβαση 9/4/2025).

Κατς, Ν. (2024, Ιανουάριος 14). *Άρθρο του πρέσβη του Ισραήλ στο protothema.gr για τις 100 μέρες από την αρχή του πολέμου με τη Χαμάς: Ακλόνητη η αποφασιστικότητά μας για νίκη*. Πρώτο Θέμα. https://www.protothema.gr/world/article/1455174/arthro-presvi-tou-israil-sto-protothemagr-100-meres-apo-tin-arhi-tou-polemou-tou-israil-me-ti-hamas-akloniti/ (τελευταία πρόσβαση 9/4/2025).

Κατς, Ν. (2024, Φεβρουάριος 18). *Νόαμ Κατς στα Παραπολιτικά: Θα εξαφανίσουμε την απειλή της «Χαμάς»*. Παραπολιτικά. https://www.parapolitika.gr/politiki/article/1350504/noam-kats-sta-parapolitika-tha-exafanisoume-tin-apeili-tis-hamas/ (τελευταία πρόσβαση 9/4/2025).

Η καταγραφή των γεγονότων στη Γάζα από τα ελληνικά ΜΜΕ την περίοδο 7/10/23-7/05/2024 μέσω αλγορίθμων

Γιάννης Πλειός, Βάλια Καϊμάκη

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα διερευνά τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση της κοινής αντίληψης κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης Ισραήλ-Χαμάς την περίοδο 2023-2024. Αξιοποιώντας τεχνικές Νευρογλωσσικού Προγραμματισμού, όπως η ανάλυση συναισθηματικού περιεχομένου και το μοντέλο ομαδοποίησης λέξεων (Bag of Words), η μελέτη αναλύει τη συμβολή των hashtags στην πλαισίωση και την πόλωση της σύγκρουσης. Αναλύθηκαν ελληνικά tweets, που συλλέχθηκαν μέσω web scraping από τις 7 Οκτωβρίου 2023 έως τις 7 Μαΐου 2024. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι το 62,2% των tweets παρουσίαζε ουδέτερο συναισθηματικό περιεχόμενο, ενώ η χρήση συγκεκριμένων hashtags όπως *#FreePalestine* και *#StandWithIsra*el υποδήλωνε σημαντική πόλωση. Η έρευνα αναδεικνύει τον κρίσιμο ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση της αντίληψης και στη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τη σύγκρουση, καθώς και τους κινδύνους που εγείρονται από την παραπληροφόρηση και την προπαγάνδα.

Η εξέλιξη της ιστορικής σύγκρουσης Ισραήλ-Παλαιστίνης: Οκτώβριος 2023

Στις 7 Οκτωβρίου 2023, οι ένοπλες παλαιστινιακές οργανώσεις Χαμάς και ομάδες της Ισλαμικής Τζιχάντ εκτόξευσαν περίπου 5.000 ρουκέτες εναντίον ισραηλινών συνοριακών πόλεων. Ταυτόχρονα, περισσότεροι από 1.000 μαχητές της Χαμάς παραβίασαν το φράγμα ασφαλείας μεταξύ Ισραήλ και Γάζας σε διάφορα σημεία και επιτέθηκαν σε διάφορες ισραηλινές πόλεις σκοτώνοντας και απαγάγοντας ισραηλινούς πολίτες. Αυτή ήταν η βαρύτερη απώλεια ζωής αμάχων στην 75χρονη ιστορία του Ισραήλ ως κράτους. Σε απάντηση, οι Ισραηλινές Δυνάμεις Άμυνας (IDF) εξαπέλυσαν την επιχείρηση «Σιδερένια Σπαθιά», η οποία περιλάμβανε αρχικά βαρείς αε-

ροπορικούς και χερσαίους βομβαρδισμούς της βόρειας Γάζας και τελικά ολόκληρης της Λωρίδας της Γάζας (UN, 2023).

Η Λωρίδα της Γάζας κατελήφθη από το Ισραήλ ως αποτέλεσμα του Πολέμου των *Έξι Ημερών* τον Ιούνιο του 1967. Το 2005, οι *Ισραηλινές Δυνάμεις Άμυνας* (IDF) αποσύρθηκαν από τη Γάζα και όλοι οι ισραηλινοί οικισμοί διαλύθηκαν (Goldstein, 2018). Ωστόσο, η Γάζα παρέμεινε εντελώς αποκλεισμένη και απομονωμένη από τον υπόλοιπο κόσμο τόσο από το Ισραήλ όσο και από την Αίγυπτο (Goldstein, 2018). Ειδικότερα, το Ισραήλ διεκδίκησε τον πλήρη έλεγχο της μετακίνησης προσώπων και αγαθών μέσα και έξω από τη Γάζα και της παροχής δημόσιων υπηρεσιών (νερό και ηλεκτρικό ρεύμα), με την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος μόνο για τέσσερις ώρες την ημέρα. Επίσης έχει την δυνατότητα να στέλνει τις ένοπλες δυνάμεις του στη Γάζα για να διεξάγουν στρατιωτικές επιχειρήσεις. Από την πλευρά του, το Ισραήλ αρνείται σθεναρά τη δυνατότητα εφαρμογής του δικαίου της εμπόλεμης κατοχής εκτός του νομικού πλαισίου του άρθρου 42 των κανονισμών της Χάγης του 1907.

Σε σχέση με την τρέχουσα στρατιωτική επιχείρηση στη Γάζα, το Ισραήλ έχει τονίσει ότι, λόγω της απομάκρυνσής του από τη Γάζα το 2005, δεν ασκεί πλέον ουσιαστικό έλεγχο σε αυτήν και, συνεπώς, το νομικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία της είναι το δίκαιο, που αφορά την διεξαγωγή εχθροπραξιών και όχι το νομικό πλαίσιο που διέπει την κατοχή. Παρ' όλα αυτά, και παρά τα όσα επιτάσσει το άρθρο 42 της Σύμβασης της Χάγης IV (1907) ότι η πολεμική κατοχή προϋποθέτει τη φυσική παρουσία των στρατευμάτων του κατακτητή, είναι αποδεκτό τόσο από τα Ηνωμένα Έθνη όσο και από σημαντικό αριθμό κρατών ότι η Γάζα συνεχίζει να είναι υπό πολεμική κατοχή (Shany & Cohen, 2024).

Φαίνεται ότι η Σύμβαση της Χάγης δεν αποτελεί το μοναδικό νομικό πλαίσιο για την ύπαρξη πολέμου κατοχής. Είναι πλέον επίσης αποδεκτό ότι η εμπόλεμη κατοχή συνεχίζει να υφίσταται ακόμη και χωρίς τη συνεχή παρουσία στρατευμάτων του κατακτητή, υπό την προϋπόθεση ότι ο μέχρι σήμερα φυσικά παρών κατακτητής διατηρεί τον αποτελεσματικό έλεγχο του εδάφους και έχει τη δυνατότητα να επαναφέρει τα στρατεύματά του στο έδαφος ανά πάσα στιγμή (Bamnios, 2024)

Επιπλέον, ενώ το ξέσπασμα εχθροπραξιών εντός κατεχόμενου εδάφους αποτελεί πιθανότητα που απαιτεί την εφαρμογή των σχετικών κανόνων για τη διεξαγωγή των εχθροπραξιών ο κυβερνών παραμένει δεσμευμένος από τους κανόνες που προβλέπονται τόσο του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου όσο και των κανονισμών για τα ανθρώπινα δικαιώματα έναντι των κατοίκων του κατεχόμενου εδάφους ιδίως έναντι των κανόνων που απαιτούν περιοριστική ερμηνεία και εφαρμογή των κανόνων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε σχέση με την υιοθέτηση μέτρων για την προστασία της ασφάλειας των δυνάμεων του κατακτητή (Συνθήκες Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου - Σύμβαση της Γενεύης (IV) για τους

άμαχους, 1949 - Άρθρο 5). Η σύγκρουση που βρίσκεται σε εξέλιξη στη Γάζα από τις 7 Οκτωβρίου 2023 είναι το τελευταίο επεισόδιο μείζονος βίας στη μακρά αραβοϊσραηλινή σύγκρουση.

Ισραηλινο-Παλαιστινιακή Σύγκρουση και ΜΜΕ: επιρροές και δημόσια θεματολογία

Στο περίπλοκο πλαίσιο της ισραηλινο-παλαιστινιακής σύγκρουσης, ο πόλεμος στη Γάζα στις 7 Οκτωβρίου αποδείχθηκε μια κομβική στιγμή, που σημαδεύτηκε από την εντατικοποίηση των εχθροπραξιών, τις σημαντικές γεωπολιτικές και βαθιές επιπτώσεις στις ζωές των εμπλεκομένων. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ως φακός μέσα από τον οποίο ο κόσμος είδε και κατανόησε τη σύγκρουση ήταν καθοριστικός για το πώς τα γεγονότα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου εκτυλίχθηκαν. Τα μέσα ενημέρωσης ως ισχυρό εργαλείο στον πόλεμο της 7ης Οκτωβρίου διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας αφήγησης, επηρεάζοντας τις προοπτικές και συμβάλλοντας ενδεχομένως στην επίλυση της σύγκρουσης. Αυτό εξηγεί γιατί, όπως αναφέρει ο Shreim (2015), πολλοί Παλαιστίνιοι και Ισραηλινοί έλαβαν στις πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για να αντιμετωπίσουν την κυρίαρχη αφήγηση. Αυτό εκδηλώνει την τεράστια, σημαντικό και καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα ενημέρωσης στην παρουσίαση και τη χειραγώγηση της πραγματικότητας.

Η σύγκρουση μεταξύ Ισραήλ και Γάζας, που κλιμακώθηκε τον Οκτώβριο του 2023, αποτελεί ένα συναρπαστικό παράδειγμα για την ανάλυση του ρόλου των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση αφηγήσεων και αντιλήψεων κατά τη διάρκεια διεθνών συγκρούσεων. Και οι δύο εμπλεκόμενες πλευρές ανέπτυξαν σύνθετες στρατηγικές στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, χρησιμοποιώντας πολυμέσα και στοχευμένα μηνύματα για να κατευθύνουν τις αντιλήψεις και να ενισχύσουν τη στήριξη του πολέμου (AP News, 2023).

Η απεικόνιση των συγκρούσεων στη Μέση Ανατολή από τα μέσα ενημέρωσης έχει καταγραφεί εκτενώς στη βιβλιογραφία κατά τη διάρκεια των ετών. Ωστόσο οι έρευνες που ασχολούνται με την απεικόνιση στα social media είναι λιγότερες και φυσικά πιο πρόσφατες. Μια από τις πιο σημαντικές εμπειρικές έρευνες (Majzoub, 2021) μελέτησε τον τρόπο με τον οποίο τα δίκτυα μέσων ενημέρωσης *Al Jazeera* και *Al Arabiya* απεικόνισαν την κρίση Γάζας-Ισραήλ στο *X* (πρώην *Twitter*) τον Μάιο του 2021. Η μελέτη προσέφερε μια αναλυτική προοπτική σχετικά με την πλαισίωση της σύγκρουσης Γάζας-Ισραήλ από δύο εξέχοντα ειδησεογραφικά τηλεοπτικά δίκτυα της Μέσης Ανατολής. Διερεύνησε τις προκαταλήψεις, τις επιλογές περιεχομένου και

άλλες επιρροές στην έκθεσή τους που θα μπορούσαν να πείσουν τους αναγνώστες να υιοθετήσουν μια συγκεκριμένη γεωπολιτική προοπτική. Τα συμπεράσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι οι στρατηγικές πλαισίωσης που χρησιμοποίησαν το *Al Jazeera* και το *Al Arabiya* στις αναφορές τους για τη σύγκρουση Γάζας-Ισραήλ είχαν πράγματι σημαντική επίδραση στον τρόπο με τον οποίο ο γενικός πληθυσμός αντιλαμβανόταν τα θέματα που καλύπτονταν.

Εμβαθύνοντας σε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση του ρόλου των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) στην ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση, η παρούσα έρευνα φιλοδοξεί να φωτίσει τη δυναμική της πληροφόρησης και της ανάπτυξης της γνώμης στην ψηφιακή εποχή. Χρησιμοποιώντας τις θεωρίες του ορισμού της ημερήσιας θεματολογίας, της διφασικής ροής της επικοινωνίας και του δημόσιου διαλόγου, οι ερευνητές μπορούν να περιγράψουν λεπτομερώς τον αντίκτυπο των ΜΚΔ στη διαμόρφωση των αφηγήσεων της σύγκρουσης και στον επηρεασμό των αντιλήψεων διεθνώς. Τα θέματα ή οι αφηγήσεις που κερδίζουν έδαφος στα ΜΚΔ σε σχέση με την ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση έχουν την ικανότητα να εστιάζουν ταχύτατα την παγκόσμια προσοχή σε αυτό το ζήτημα. Ο ορισμός της θεματολογίας, η έναρξη των τάσεων και η ανάπτυξη συναρπαστικών αφηγήσεων γίνονται ενεργά από μεμονωμένους χρήστες και οργανώσεις ακτιβιστών. Η ταχύτητα και η ακρίβεια με την οποία διαδίδονται οι πληροφορίες στα ΜΚΔ μπορούν να επηρεάσουν τη διαμόρφωση γνώμης, δημιουργώντας ευκαιρίες και προκλήσεις. Οι διαμορφωτές της κοινής γνώμης στα ΜΚΔ, συμπεριλαμβανομένων τόσο γνωστών δημόσιων προσωπικοτήτων όσο και απλών χρηστών, είναι ζωτικής σημασίας για τη διάδοση και τον επηρεασμό των πληροφοριών, σύμφωνα με το μοντέλο επικοινωνίας ροής δύο βημάτων. Η δυναμική αυτή δημιουργεί ένα φαινόμενο ντόμινο, επιτρέποντας σε ορισμένες απόψεις να πολλαπλασιαστούν και να γίνουν ευρέως γνωστές. Η έννοια αυτή λειτουργεί αποτελεσματικά σε ψηφιακά περιβάλλοντα, όπου η διαμόρφωση γνώμης επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις πρόσωπο με πρόσωπο συναντήσεις μεταξύ ατόμων (Hasmawati, 2011).

Ένα πρόβλημα με τη συζήτηση της ισραηλινο-παλαιστινιακής σύγκρουσης είναι ότι υπάρχουν διαφορετικές οπτικές γωνίες που μπορεί να οδηγήσουν σε διχασμό. Οι δυνατότητες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως πλατφόρμας για τη δημοκρατική ανταλλαγή ιδεών και απόψεων αναδεικνύονται από τη θεωρία του δημόσιου διαλόγου. Παρ' όλα αυτά, η δημιουργία ενός ψηφιακού δημόσιου χώρου χωρίς αποκλεισμούς παραμένει δύσκολη υπό το πρίσμα αυτής της ευαίσθητης αντίφασης. Η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα δυσχεραίνουν την προώθηση μιας θετικής ατμόσφαιρας συνομιλίας, ενώ η πόλωση των απόψεων και οι εντάσεις μπορούν να εμποδίσουν την παραγωγική επικοινωνία (Tjahyadi, 2003). Τα τελευταία χρόνια, η ταχύτατη εξάπλωση των νέων μορφών ΜΜΕ έχει οδηγήσει στην ανάδυση της συμμετοχικής δημοσιογραφίας, η οποία αναφέρεται σε ένα σύγχρονο φαινόμενο το οποίο αφορά την ενεργή συμμετοχή του κοινού σε μία νέα μορφή δημοσιογραφίας (Allan & Thorsen, 2009).

Η δύναμη των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) στην παρουσίαση πολεμικών συγκρούσεων

Η πρακτική της παραγωγής των ειδήσεων και της ουσιαστικής λειτουργίας της δημοσιογραφίας έχουν μετασχηματιστεί με την εισαγωγή επιπρόσθετων εργαλείων μέσω σύγχρονων τεχνολογιών, για χρήση και από τους δημοσιογράφους όσο και από τους πολίτες (Fenton, 2010). Στα ΜΚΔ η ανάπτυξη νέων Μέσων και τρόπων ενημέρωσης γίνεται με τη χρήση εφαρμογών όπως το *X*, τα blogs, το *Facebook*, το *YouTube*, και οι μηχανές αναζήτησης. Σύμφωνα με την Picard (2009), τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) αποτελούν σημαντικά εργαλεία τα οποία και αποτελούν έναν εύκολο, προσιτό τρόπο για το κοινό να λάβει μέρος σε συζητήσεις με μεγαλύτερες ομάδες ανθρώπων καθώς και να επιστήσουν την προσοχή σε ζητήματα και θέματα που διαχρονικά προβάλλονται στις ειδήσεις μέσα από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης ενώ ταυτόχρονα προσφέρουν τη δυνατότητα στους χρήστες τους να εκφράσουν τη γνώμη τους καθώς και να συνδεθούν με άτομα τα οποία έχουν κοινές απόψεις και συμφέροντα (Albarran, 2013). Ο ρόλος των ΜΚΔ κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης και η μαζική αναμετάδοση ειδήσεων θεωρείται πλέον πως αποτέλεσε ένα κομβικό σημείο στην νέα εποχή. Το επαναστατικό κύμα διαδηλώσεων και διαμαρτυριών, οι εξεγέρσεις και οι εμφύλιοι πόλεμοι στον αραβικό κόσμο αποτελούν ένα εξαιρετικά αμφιλεγόμενο θέμα το οποίο όμως συνδέθηκε άμεσα με την παραγωγή και μετάδοση ειδήσεων από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Hinton & Hjorth, 2013). Ο αντίκτυπος των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) διαφάνηκε έντονα στην περίπτωση των γεγονότων στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Τα νέα Μέσα και η συνεχής μετάδοση ειδήσεων αναδείχθηκαν ως βασικός παράγοντας ενημέρωσης καθώς και πρόκλησης των πολιτικών εξεγέρσεων και των αναταραχών. Κατάφεραν να μεταδώσουν ειδήσεις εκεί όπου ήταν δύσκολο για τα παραδοσιακά μέσα να εισχωρήσουν και να προλάβουν τις εξελίξεις.

Ειδικότερα, η Αραβική Άνοιξη αναφέρεται ως ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός για την ιστορία της δημοσιογραφίας που ασκείται στα νέα μέσα ενημέρωσης, καθώς οι διαδηλώσεις έλαβαν χώρα τόσο σε κράτη με πολύ υψηλό επίπεδο της χρήσης του Διαδικτύου καθώς και σε κράτη με αντίστοιχα χαμηλά ποσοστά. Η αναγνώριση του ρόλου των κοινωνικών μέσων μαζικής ενημέρωσης κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης είναι πλέον αδιαμφισβήτητη. Σύμφωνα με πολλούς εμπειρογνώμονες, τα ΜΚΔ διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης. Από την άποψη αυτή, το *Twitter* ή το *Facebook*, τα οποία απέκτησαν κεντρικό ρόλο εξαιτίας της δυνατότητας χρήσης των σύγχρονων τεχνολογιών, διευκόλυναν την ενημέρωση, την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων στις πολιτικές διαδηλώσεις. Την ίδια στιγμή παρείχαν λεπτομερή και συνεχή ενη-

μέρωση στην διεθνή κοινή γνώμη (Moldovan, 2020). Δεν αποτελεί ισχυρισμό ότι τα παγκόσμια μέσα ενημέρωσης έχουν τη δική τους ειδησεογραφική ατζέντα όταν αναφέρονται στις παγκόσμιες υποθέσεις (Hall, 2018).

Η δημοσιοποίηση της ισραηλινο-παλαιστινιακής σύγκρουσης δεν αποτελεί εξαίρεση. Σε διάφορες χώρες, υπάρχουν κραυγαλέες αποκλίσεις στην αφήγηση που σχετίζονται με την ιστορία της σύγκρουσης και τις συνεχιζόμενες δραματικές πτυχές της (Matar & Harb, 2013). Οι προηγούμενοι πόλεμοι στη Γάζα έχουν λάβει εκτενή κάλυψη από αραβικά και δυτικά ειδησεογραφικά μέσα. Κατά τη διάρκεια των πολέμων το 2008-2009, το 2012, το 2014, το 2021 και το 2023, τα αραβικά μέσα ενημέρωσης τείνουν να υποστηρίζουν τις παλαιστινιακές απόψεις και άλλες κριτικές προς το Ισραήλ (Alwan, 2022) προβάλλοντας έντονα τα δεινά των Παλαιστινίων και τις ανθρωπιστικές συνέπειες του πολέμου (Taha & Al-Khanji, 2020). Επιπλέον, συχνά δίνουν βήμα σε μαχητές στη Γάζα, παρουσιάζοντας τις επιθέσεις με ρουκέτες ως μορφή αντίστασης έναντι της κατοχής (Majzoub, 2021). Αντίθετα, τα Δυτικά Μέσα ενημέρωσης, αν και ποικίλλουν στις προσεγγίσεις τους, συνήθως ευνοούν την ισραηλινή πλευρά (Zghoul, 2022), αναδεικνύοντας μια αντιπαλαιστινιακή οπτική (Ramamurthy, 2016) και εστιάζοντας στη βία της σύγκρουσης (Jungblut & Zakareviciute, 2019). Ο Wearing (2021) περιέγραψε την αναφορά κάποιων ΜΜΕ των ΗΠΑ για τον πόλεμο στη Γάζα τον Μάιο του 2021, δηλώνοντας ότι «*η δυτική συνεχής χρήση της λέξης "σύγκρουση" από τα δυτικά μέσα ενημέρωσης διαιωνίζει την ιδέα ότι ο κατακτητής και οι κατεχόμενοι είναι ίσοι, διαθέτοντας την ίδια ποσότητα όπλων, πόρων και διεθνή υποστήριξη στη διάθεσή τους*». Άλλα δυτικά μέσα ενημέρωσης έχουν επίσης επικριθεί για τη χρήση διακριτικής γλώσσας για την υποστήριξη της ισραηλινής κατοχής. Τις περισσότερες φορές, όταν πρόκειται να περιγράψουν τους παράνομους εποικισμούς, οι τίτλοι των ειδήσεων είναι συχνά ασαφείς, ενώ οι όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν γεγονότα είναι αόριστοι και δεν πλησιάζουν καθόλου στην καταδίκη.

Το νέο κεφάλαιο του πολέμου που άνοιξε στη Γάζα στις 7 Οκτωβρίου 2023 έδωσε βήμα σε πολλές απόψεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με εκ διαμέτρου αντίθετες αντιλήψεις. Η σύγκρουση αυτή ανέδειξε επίσης τις προκλήσεις και τις παγίδες των μέσων ενημέρωσης για την κάλυψή της στην εποχή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καθώς δεν είναι όλες εξίσου ακριβείς, αντικειμενικές και δίκαιες. Στον διαδικτυακό χώρο, τόσο οι χρήστες όσο και οι αντιλήψεις για την μεροληψία των μέσων ενημέρωσης αλληλεπιδρούν, επηρεάζοντας σημαντικά την κοινή γνώμη, τη χάραξη πολιτικής και την επίλυση συγκρούσεων, ενώ διαμορφώνουν την αντίληψη και την κατανόηση της πραγματικότητας (Baum & Potter, 2008).

Πως ο νευρογλωσσικός προγραμματισμός επηρεάζει την αντίληψη των ειδήσεων για τη σύγκρουση Ισραήλ-Χαμάς

Η αξιολόγηση της κοινής γνώμης και της μεροληψίας των μέσων ενημέρωσης δεν είναι ένα απλό ή ευθύ έργο. Η προκατάληψη (bias) των μέσων ενημέρωσης «υπονοεί μια απόκλιση από την ενημερωτική λειτουργία των μέσων ενημέρωσης, η οποία μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα μια στρεβλωτική επίδραση στις πολιτικές στάσεις και τα πολιτικά αποτελέσματα» (Brandenburg, 2005). Είναι ένα σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο μπορεί να εκδηλωθεί με διαφορετικούς τρόπους και επίπεδα και μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με το θέμα, το μέσο, το ακροατήριο και τον χρόνο (de Lima Santos & Ceron, 2021). Επιπλέον, η προκατάληψη είναι συχνά εγγενώς υποκειμενική, με τους ανθρώπους να έχουν διαφορετικές απόψεις και προσδοκίες σχετικά με το τι συνιστά αμερόληπτη και ισορροπημένη κάλυψη.

Ως εκ τούτου, οι παραδοσιακές μέθοδοι αξιολόγησης της μεροληψίας των μέσων ενημέρωσης, όπως η χειροκίνητη ανάλυση περιεχομένου ή οι έρευνες, μπορεί να είναι περιορισμένες, μεροληπτικές (και οι ίδιες) ή μη πρακτικές. Κατά συνέπεια, προτείνουμε τη χρήση εφαρμοσμένης γλωσσολογίας, ιδίως τον Νευρογλωσσικό Προγραμματισμό, για να εντοπίσουμε και στη συνέχεια να καταπολεμήσουμε τη μεροληψία. Ο Νευρογλωσσικός Προγραμματισμός έχει γενικά προταθεί ως ένα ισχυρό εργαλείο για την ανάλυση ειδήσεων και μέσων ενημέρωσης αντιλήψεις (de Lima-Santos & Ceron, 2021). Προηγούμενες έρευνες έδειξαν ότι ο Νευρογλωσσικός Προγραμματισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί ευρέως για τον εντοπισμό σιωπηλών προκαταλήψεων σε διαδικτυακά μηνύματα ή τον τρόπο παρουσίασης των πληροφοριών ή την «πλαισίωσή» τους (Morstatter κ.ά., 2018).

Μεθοδολογία

Ως ερευνητική μεθοδολογία, η ανάλυση περιεχομένου έχει τις ρίζες της στην μελέτη των μαζικών επικοινωνιών τη δεκαετία του 1950. Ξεκινώντας με ένα απλό παράδειγμα επικοινωνίας αποστολέα-μηνύματος-δέκτη, οι ερευνητές επικεντρώθηκαν στην εξαγωγή συμπερασμάτων από την ποσοτική ανάλυση επαναλαμβανόμενων, διακριτών στοιχείων του περιεχομένου του κειμένου - γνωστό και ως περιεχόμενο. Έκτοτε, η ανάλυση περιεχομένου έχει χρησιμοποιηθεί από ακαδημαϊκούς σε ένα ευρύ φάσμα πεδίων, όπως η Ανθρωπολογία, η Διοικητική επιστήμη, η Πολιτική επιστήμη, η Ψυχολογία και η Κοινωνιολογία, καθώς και οι Σπουδές Βιβλιοθήκης και Πληροφόρησης (ΣΒΠ). Η ανάλυση περιεχομένου είναι «*μια ερευνητική τεχνική για την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων από κείμενα (ή άλλο ουσιαστικό υλικό) στα*

πλαίσια της χρήσης τους» (Krippendorff, 2004). Η εξαγωγή συμπερασμάτων είναι μια έννοια ιδιαίτερα σημαντική για την ανάλυση περιεχομένου. Ο ερευνητής προχωρεί από το κείμενο στις απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα εφαρμόζοντας αναλυτικές κατασκευές, γνωστές και ως κανόνες συμπερασμού. Η εν λόγω ανάλυση είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη διερεύνηση των σχέσεων εξουσίας στην κοινωνία και στα μέσα ενημέρωσης. Αυτή η ανάλυση μπορεί να υιοθετήσει διάφορες προσεγγίσεις, οι οποίες όμως μοιράζονται τον κοινό στόχο της επικριτικής προσέγγισης απέναντι σε ηγεμονικούς λόγους που ενισχύουν κοινωνικές ανισότητες και αδικίες (Van Leeuwen, 2015).

Η βασική της παραδοχή είναι ότι ο Λόγος και η εξουσία είναι στενά συνδεδεμένοι. Σύμφωνα με τον Foucault, η εξουσία δεν δημιουργεί μόνο τον κοινωνικό κόσμο αλλά και καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται λόγος γι' αυτόν (Foucault, 2002). Η ανάλυση εστιάζει στη γλώσσα ως «κοινωνική πρακτική», η οποία επηρεάζεται από και διαμορφώνει τις κοινωνικές δομές και θεσμούς (Fairclough & Wodak, 1997).

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο για την αποδόμηση και κατανόηση των δυναμικών που εμπλέκονται στην επικοινωνία και στην άσκηση εξουσίας, αναδεικνύοντας τις δομές και τις στρατηγικές που ενισχύουν υφιστάμενες ανισότητες. Δύο πρωταρχικά ερευνητικά ενδιαφέροντα βρίσκονται στο επίκεντρο των περισσότερων μελετών ανάλυσης περιεχομένου για την κάλυψη του πολέμου. Είτε, πρώτο, εξετάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα Μέσα ενημέρωσης είναι απαλλαγμένα (ή όχι) από πολιτική επιρροή είτε, δεύτερο, τον τρόπο με τον οποίο τα διάφορα μέσα ενημέρωσης αναφέρουν τις συγκρούσεις. Ως αποτέλεσμα, καθένας από αυτούς τους ερευνητικούς τομείς εξαρτάται από ένα μοναδικό θεωρητικό πλαίσιο. Η πλειονότητα των ερευνών σχετικά με την κάλυψη του πολέμου επικεντρώνεται στην εξέταση της αμεροληψίας του Τύπου σε περιόδους βίας (Aday, 2010).

Οι μελέτες που εξετάζουν τον τρόπο με τον οποίο απεικονίζονται οι διάφορες συγκρούσεις στις ειδήσεις (Wolfsfeld κ.ά., 2008) ή μετρούν το πόσο ορατές είναι (Zerback & Holzleitner, 2018) χρησιμοποιούν κυρίως ποσοτική ανάλυση περιεχομένου. Οι μελέτες που βασίζονται κατά κύριο λόγο στο παράδειγμα του καθορισμού της ημερήσιας διάταξης έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα του ποιες συγκρούσεις καλύπτονται σε περίοπτη θέση, ποιες θίγονται μόνο εν συντομία και ποιες παραμελούνται εντελώς Παρότι η πλειονότητα των μελετών απλώς υπογραμμίζει τις διακυμάνσεις στην προβολή μιας σύγκρουσης, κάποιες άλλες αναζητούν παράγοντες που επηρεάζουν την προβολή μιας σύγκρουσης στα Μέσα ενημέρωσης, όπως ο όγκος της ειδησεογραφικής κάλυψης που λαμβάνει μια συγκεκριμένη σύγκρουση (McCombs & Shaw, 1972). Σύμφωνα με τους Ismail κ.ά. (2019), το αναλυτικό πλαίσιο του van Dijk (2005), χρησιμοποιεί δύο μακρο-στρατηγικές, δηλαδή τη θετική αναπαράσταση του εαυτού και την αρνητική αναπαράσταση των άλλων. Αυτό σημαίνει ότι, διαφορετικές κοινωνικές ομάδες έχουν διαφορετικές ιδεολογικές θέσεις

σε κάθε ιδεολογική σύγκρουση. Οι ομάδες αυτές είναι πολώνονται ως «Εμείς» και «Αυτοί» και παρουσιάζονται μέσω των ιδεολογιών. Κατά τη διάρκεια της κάλυψης του πολέμου στη Γάζα, ορισμένα Μέσα ενημέρωσης κατασκευάζουν ομάδες εντός και εκτός και συσχετίζουν τους ανθρώπους με δύο κύριες ιδεολογικές ομάδες, δηλαδή τους Ισραηλινούς και τους Παλαιστίνιους. Αυτή η διακριτική κατασκευή ξεκινά με την επισήμανση των πολιτικών παραγόντων, προχωρά στη γενίκευση της εσωτερικής ομάδας «εμείς» με θετικούς χαρακτηρισμούς και της εξωτερικής ομάδας «αυτοί» με αρνητικούς χαρακτηρισμούς.

Η ανάλυση συναισθήματος είναι βασικά μια τεχνική επεξεργασίας φυσικής γλώσσας που βοηθά στην ποσοτικοποίηση μιας γνώμης που έχει εκφραστεί σε tweets (Carpenter & Way, 2010). Η ανάλυση συναισθήματος είναι μια γενική μέθοδος με τη βοήθεια της οποίας μπορεί κανείς εύκολα να εξάγει την πολικότητα και την υποκειμενικότητα από τη δύναμη των λέξεων και των φράσεων και την πολικότητα του κειμένου (Taboada κ.ά., 2011).

Στην ανάλυση συναισθήματος με τη χρήση του *X* αναλύουμε τα tweets που συγκεντρώσαμε και τα κατηγοριοποιούμε σε θετικά, αρνητικά και ουδέτερα. Ο τομέας της έρευνας τεχνητής νοημοσύνης είναι η επεξεργασία φυσικής γλώσσας (Natural Language Processing) που συμπληρώνει ως πεδίο αξιοποίησης και συνεργασίας διαφόρων άλλων συμβατικών εδαφών τεχνητής νοημοσύνης (Gelbukh, 2005). Από την άλλη, ο Νευρογλωσσικός Προγραμματισμός περιλαμβάνει διάφορες περιοχές όπως η ανάλυση συναισθήματος, η ταξινόμηση κειμένου, η μηχανική μετάφραση, η αναγνώριση ομιλίας. Αυτός ο τομέας της υπολογιστικής γλωσσολογίας αποσκοπεί στον εντοπισμό και την ταξινόμηση της υποκειμενικής γλώσσας, που ορίζεται ως η «*γλώσσα που χρησιμοποιείται για την έκφραση ιδιωτικών καταστάσεων στην στο πλαίσιο ενός κειμένου ή μιας συνομιλίας*» (Wiebe κ.ά., 2004). Στη μηχανική μάθηση, δύο σημαντικές επιλογές είναι ο αλγόριθμος μάθησης και η χαρακτηριστικά του κειμένου που θα χρησιμοποιηθούν ως χαρακτηριστικά (ή ανεξάρτητες μεταβλητές). Για παράδειγμα, οι Wilson, Wiebe & Hoffmann (2005), χρησιμοποιούν ένα πρόγραμμα που ονομάζεται BoosTexter, το οποίο χρησιμοποιεί κανόνες απόφασης για τον προσδιορισμό της πολικότητας των λέξεων σε συμφραζόμενα. Ως χαρακτηριστικά, χρησιμοποιούν έναν θησαυρό, λέξεις από το γενικό ζήτημα (Stone, Bayles, Namerwirth & Ogilvie, 1962), τα πρότυπα από τους Riloff και Wiebe (2003) και μια σειρά από συντακτικά χαρακτηριστικά όπως το αν μια λέξη βρίσκεται στο υποκείμενο ή στο αντικείμενο της πρότασης. Οι Breck, Choi & Cardie (2007), προσδιορίζουν και ταξινομούν τις υποκειμενικές δηλώσεις χρησιμοποιώντας μια μηχανή διανυσμάτων υποστήριξης χρησιμοποιώντας λέξεις, τις κατηγορίες ρημάτων που ορίζονται από τον Levin (1993) και τη λέξη «λίστες» που προέκυψαν από τους Wilson, Wiebe & Hoffmann (2005) ως χαρακτηριστικά εισόδου. Οι Choi, Breck & Cardie (2006), εκπαίδευσαν δύο διαφορετικά μοντέλα τυχαίων πεδίων υπό συνθήκη (CRF), ένα για

εξαγωγή απόψεων και πηγών γνώμης, και ένα για τον προσδιορισμό της σχέσης μεταξύ των δύο. Αυτό το δεύτερο μοντέλο είναι ένα CRF μηδενικής τάξης, που εκπαιδεύτηκε σε μια σειρά από λεξιλογικά και συντακτικά χαρακτηριστικά, όπως το αν η πρόταση είναι ενεργητική ή παθητική, το συντακτικό μονοπάτι μεταξύ της γνώμης και της πιθανής πηγής της, και ένας αριθμός συγκεκριμένων μοτίβων που ονομάζονται «συντακτικά πλαίσια» που μπορούν να ταιριάξουν με τη γραμματική δομή.

Για τη συγκεκριμένη μελέτη, επιλέξαμε το χρονικό διάστημα από τις 7 Οκτωβρίου 2023, από την έναρξη δηλαδή του πολέμου, έως και τις 7 Μαΐου 2024. Στο χρονικό αυτό διάστημα μελετήσαμε tweets στα ελληνικά που προέκυψαν από τη χρήση αυτοματοποιημένου επαγγελματικού εργαλείου αυτοματοποιημένης διαδικασίας εξαγωγής δεδομένων από το διαδίκτυο, που έχει σχεδιαστεί με γνώμονα την εύκολη διαχείριση και επεξεργασία του μεγάλου όγκου δεδομένων. Ταυτόχρονα παρέχει μία ευρεία γκάμα εργαλείων και γραφημάτων για ανάλυση και οπτικοποίηση των δημοσιευμάτων, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε παρουσιάσεις. Γενικά, η συλλογή δεδομένων από τον παγκόσμιο ιστό είναι η συστηματική διαδικασία απόκτησης και συνδυασμού σημαντικών δεδομένων. Η εφαρμογή της εξαγωγής μαζικών δεδομένων γίνεται, διότι μιμείται την πλοήγηση στον ιστό με τον ίδιο τρόπο που αλληλοεπιδρά ο άνθρωπος (Glez-Pena κ.ά., 2014). Ο τελικός στόχος του αυτοματοποιημένου επαγγελματικού εργαλείου αυτοματοποιημένης διαδικασίας εξαγωγής δεδομένων από το διαδίκτυο είναι να παραδώσει τα συλλεχθέντα δεδομένα με οργανωμένο τρόπο που είναι κατάλληλος για πρόσθετη εξέταση.

Η συγκεκριμένη πλατφόρμα, η οποία έχει αναπτυχθεί από την εταιρεία *Innews* και η οποία παραχωρήθηκε στους ερευνητές δωρεάν για ακαδημαϊκή χρήση, είναι μία ενιαία πλατφόρμα, μέσω της οποίας είναι εφικτή η άμεση αποδελτίωση, παρακολούθηση, συλλογή, αναζήτηση, κατηγοριοποίηση, ανάλυση και επεξεργασία δεδομένων.

Στην συγκεκριμένη περίπτωση, χρησιμοποιήθηκε συνδυασμός τάσεων hashtags *Google* και *X* εκείνης της χρονικής περιόδου, καθώς τα hashtags μπορούν να λειτουργήσουν ως μέσα με τα οποία μπορούν να συμβάλουν στη ροή πληροφοριών γύρω από ένα ζήτημα ή κίνημα (Bennett & Segerberg, 2011).

Κάποια hashtags που χρησιμοποιήθηκαν όπως *#FreePalestine* ή *#γενοκτονία* θεωρήθηκαν έντονα φιλοπαλαιστινιακά, ενώ κάποια όπως *#ΧαμαςΤρομοκρατες*, *#StandWithIsrael*, ήταν έντονα φιλοϊσραηλινά. Αυτά τα hashtags επιλέχθηκαν επειδή το ίδιο το *Twitter* έδειξε ότι ήταν δημοφιλή εκείνη τη στιγμή. Η κατανόηση των προκαταλήψεων των χρηστών μεταξύ αυτών των στοχευμένων κατηγοριών έγινε ευκολότερη με τη χρήση του συγκεκριμένου συνόλου δεδομένων. Αν και υπάρχουν και άλλες τεχνικές νευρογλωσσικού προγραμματισμού, οι ερευνητές επέλεξαν να αναλύσουν τα σύνολα δεδομένων χρησιμοποιώντας μοντέλα Bag of Words/ «τσουβάλιασμα ταυτόσημων λέξεων» (BoW) (Bennett & Segerberg, 2011).

Το μοντέλο Bag of Words είναι μια θεμελιώδης τεχνική που χρησιμοποιείται στην επεξεργασία φυσικής γλώσσας (NLP) και την εξόρυξη κειμένου. Η απλότητα και η ευελιξία του το καθιστούν απαραίτητο εργαλείο για τους ερευνητές στην ανάλυση δεδομένων κειμένου. Το κύριο χαρακτηριστικό του είναι η απλοποιημένη αναπαράσταση κειμένου: Το BoW αναπαριστά το κείμενο ως μια συλλογή (ή «σακούλα») λέξεων, αγνοώντας τη γραμματική, τη σειρά των λέξεων και τη σύνταξη. Επικεντρώνεται αποκλειστικά στη συχνότητα ή την παρουσία των λέξεων, παρέχοντας μια απλοποιημένη μέθοδο αναπαράστασης δεδομένων κειμένου. Αυτή η απλότητα επιτρέπει στους ερευνητές να εστιάσουν σε θεμελιώδεις πτυχές ενός κειμένου, όπως το λεξιλόγιο και η συχνότητα εμφάνισης των λέξεων, αντί να ασχολούνται με περίπλοκες δομές προτάσεων (Jurafsky & Martin, 2009).

Συζήτηση αποτελεσμάτων

Τα σύννεφα λέξεων έχουν λάβει μεγάλη προσοχή και χρησιμοποιούνται ευρέως τα τελευταία χρόνια. Αυτή η μέθοδος παρέχει μια διαισθητική οπτική σύνοψη των συλλογών εγγράφων εμφανίζοντας τις λέξεις-κλειδιά σε μια συμπαγή διάταξη. Οι λέξεις-κλειδιά που εμφανίζονται συχνότερα στις κείμενο της πηγής εμφανίζονται μεγαλύτερες. Μια ποικιλία αλγορίθμων όπως οι Wordle (Kautz, Selman, & Shah,1997) και ManiWordle (Koh κ.ά., 2010) έχουν προταθεί για τη δημιουργία καλών διατάξεων σύννεφων λέξεων. Ωστόσο, οι σημασιολογικές σχέσεις μεταξύ των λέξεων-κλειδιών στο αρχικού κειμένου χάνονται στις διατάξεις. Για τον χειρισμό (Leskovec, Backstrom & Kleinberg, 2009), χρησιμοποίησαν διάφορες τεχνικές οπτικοποίησης, όπως: οπτικές συνοπτικές αναφορές, ανάλυση συστάδων και κυκλική συσχέτιση χάρτη για να διευκολυνθεί η οπτική ανάλυση των ανατροφοδοτήσεων των πελατών σε επίπεδο χαρακτηριστικών. Οι ερευνητές εισήγαγαν μεθόδους όπως ο αλγόριθμος με βάση τη δύναμη (Lin κ.ά., 2012) και ο αλγόριθμος εντοπισμού λέξεων (Liu, 2010) για να παράγουν σημασιολογικά διατηρήσιμα σύννεφα λέξεων. Αυτό μπορεί να διασφαλίσει ότι οι λέξεις-κλειδιά που συνυπάρχουν συχνά στο αρχικό κείμενο τοποθετούνται κοντά στις λέξεις-σύννεφα.

Από την οπτικοποίηση των αποτελεσμάτων (Εικόνα 1) προέκυψε το παρακάτω συννεφο-λέξεων, το οποίο συγκέντρωσε τις παρακάτω λέξεις βάσει του συνδυασμού των hashtags από google και X, όπως είδαμε παραπάνω. Κάποιες λέξεις που ξεχώρισαν ήταν: Ισραήλ, Παλαιστίνη, Γάζα, Χαμάς, Νετενιάχου, πόλεμος, ειρήνη.

Εικόνα 1. #Hashtags και λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν από τους χρήστες του X το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η ανάλυση συναισθήματος που έγινε στο X, βάσει των προαναφερθέντων hashtags που ομαδοποιήθηκαν αυτόματα για την καταγραφή και εν συνεχεία ανάλυση του συναισθήματος των προτάσεών τους στην συγκεκριμένη πλατφόρμα.

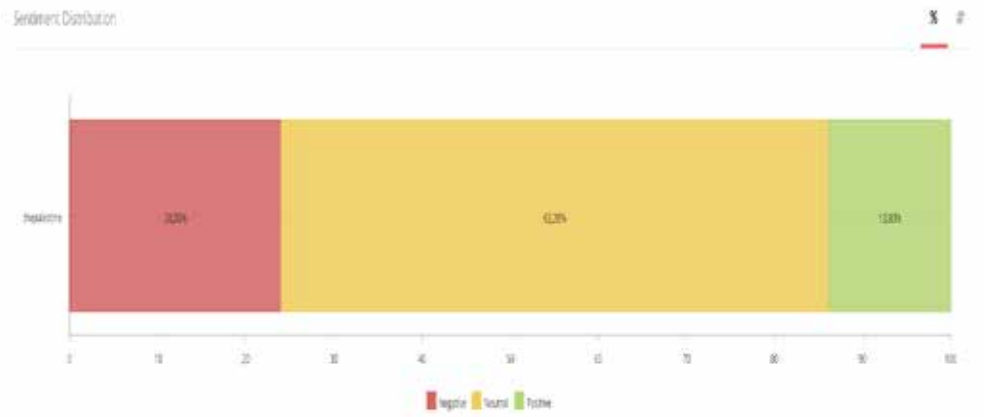

Εικόνα 2. Διασπορά συναισθήματος βάσει hashtags.

Σε μελέτες ποσοτικής ανάλυσης, τα hashtags είναι καλοί προγνωστικοί δείκτες του θεματικού θέματος ενός tweet (Abel κ.ά., 2011), ή ανιχνευτές γεγονότων (Adedoyin-Olowe κ.ά., 2016). Αυτό με τη σειρά του, καθιστά τα hashtags πολύτιμα σε συστήματα συστάσεων, που προσπαθούν να βοηθήσουν τους χρήστες να αντιστοιχίσουν τα κατάλληλα hashtags σε tweets (Efron, 2010). Ομοίως, τα συστήματα συστάσεων θεμάτων προσπαθούν να εξάγουν θέματα που είναι υποκειμενικά για τα ενδιαφέροντα και τις σχέσεις μεταξύ των χρηστών, ενώ παράλληλα είναι έγκαιρα και με ακρίβεια (Cataldi κ.ά., 2010).

Έτσι, το ουδέτερο συναίσθημα 62,2% που ήταν και η πλειονότητα των 1.775 tweets που αναλύθηκαν υποδηλώνει ότι το περιεχόμενο ήταν περισσότερο τεκμηριωμένο, αντικειμενικό ή χωρίς έντονες συναισθηματικές αποχρώσεις.

Το ουδέτερο συναίσθημα συχνά αγνοείται στην ανάλυση συναισθήματος, με

τους ερευνητές να υποθέτουν ότι τα ουδέτερα κείμενα είναι λιγότερο κατατοπιστικά ή βρίσκονται κοντά στα όρια ενός δυαδικού ταξινομητή θετικού/αρνητικού περιεχομένου.

Ωστόσο, μελέτες έχουν δείξει ότι το ουδέτερο συναίσθημα είναι σημαντικό να ανιχνεύεται και μπορεί στην πραγματικότητα να βελτιώσει τη συνολική ακρίβεια ταξινόμησης όταν χρησιμοποιείται ένα μοντέλο 3 κατηγοριών (θετικό/αρνητικό/ουδέτερο) (Rosenfeld & Richardson 2019).

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, με βάση τα ευρήματα της έρευνας, σε γενικό πεδίο, φαίνεται ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν σημαντικό παράγοντα για τη διαμόρφωση γνώμης και τη διάδοση πληροφοριών σχετικά με την ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση. Είναι κρίσιμο να συνειδητοποιήσουμε ότι η αποκεντρωμένη δομή των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) επιτρέπει σε ανθρώπους και οργανώσεις να επηρεάζουν την αφήγηση. Αυτό προωθεί την ποικιλομορφία της σκέψης, αλλά δημιουργεί επίσης την πιθανότητα διαφωνίας και πόλωσης.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όχι μόνο απεικονίζουν την πραγματικότητα της μακροχρόνιας και σοβαρής σύγκρουσης Ισραήλ-Παλαιστίνης, αλλά και την επηρεάζουν ενεργά. Η πραγματική δυσκολία έγκειται στον έλεγχο του υλικού που διαμοιράζεται στα ΜΚΔ. Η προπαγάνδα, τα hoaxes και οι μεροληπτικές αφηγήσεις μπορούν να διαστρεβλώσουν την αντίληψη των ανθρώπων για τη σύγκρουση. Έτσι, απαιτείται περισσότερη έρευνα για να εξεταστούν πρακτικές προσεγγίσεις για την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης και τη διατήρηση της ακρίβειας των πληροφοριών που διαδίδονται μέσω των ΜΚΔ.

Τα ευρήματά μας για τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση της γνώμης και στη διάδοση πληροφορίας σχετικά με την ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση συνδέονται άμεσα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν ενσωματώσει στο πλαίσιο της κριτικής ανάλυσης λόγου, όπως αναφέρεται στο έργο των Van Leeuwen (2015). Η ανάλυσή μας συμβαδίζει με την ιδέα ότι οι κοινωνικές πλατφόρμες ως «κοινωνικές πρακτικές» επηρεάζουν και επηρεάζονται από τις υφιστάμενες ισορροπίες εξουσιών, προσθέτοντας μία νέα διάσταση στον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται και διαδίδεται η αφήγηση της σύγκρουσης.

Μελλοντικά, η έρευνα μπορεί να επεκταθεί στην ανάπτυξη στρατηγικών για την ενίσχυση της κριτικής σκέψης των χρηστών, προκειμένου να κατανοήσουν και να εντοπίσουν προπαγανδιστικές τακτικές και πληροφοριακές στρεβλώσεις. Η χαρτογράφηση των δυναμικών μεταξύ νέων και παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης αποτελεί έναν πολλά υποσχόμενο ορίζοντα για την καλύτερη κατανόηση της επίδρασης

των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στις κοινωνικές αντιλήψεις και την κίνηση της πληροφορίας σε περιόδους κρίσεων.

Ωστόσο, υπάρχουν περιορισμοί στην έρευνά μας. Ο πρώτος είναι η δυσκολία μετριασμού της επίδρασης που έχουν τα διάφορα πολιτιστικά και κοινωνικά πλαίσια στις ψηφιακές αλληλεπιδράσεις. Επιπλέον, η συνεχής εξέλιξη των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης και η αυξανόμενη χρήση των αυτοματοποιημένων αλγορίθμων ενισχύει την ανάγκη για έγκαιρες και επικαιροποιημένες έρευνες.

Τέλος, διαχείριση της προπαγάνδας στον πόλεμο ως πεδίο επιστημονικής μελέτης εν γένει συνδέεται στενά με την ανάλυσή μας. Η εκμετάλλευση επικοινωνιακών καναλιών για στρατηγικούς στόχους, συμπεριλαμβανομένης της διασποράς παραπληροφόρησης και του ελέγχου των αφηγήσεων, παραμένει ουσιαστικό στοιχείο της πολεμικής στρατηγικής. Επομένως, η έρευνά μας συμβάλλει στην κατανόηση του ρόλου που τα νέα μέσα μπορούν να διαδραματίσουν στις σύγχρονες συγκρούσεις.

Βιβλιογραφία

Abel F. Celik I., Houben G. J. & Siehndel P (2011), Leveraging the semantics of tweets for adaptive faceted search on Twitter. Στο *The semantic web–ISWC 2011: 10th International Semantic Web Conference, Bonn, Germany, October 23-27, 2011, Proceedings, Part I*, 1-17. Springer.

Aday S. (2010), Leading the charge: *Media, elites, and the use of emotion in stimulating rally effects in wartime. Journal of Communication, 60(3), 440–465.* DOI: 10.1111/j.1460-2466.2010.01489.x.

Adedoyin-Olowe M., Gaber,M. M., Dancausa,C. M., Stahl F. & Gomes J. B. (2016). A rule dynamics approach to event detection in Twitter with its application to sports and politics. *Expert Systems with Applications, 55, 351-360.*

Albarran A. B. (2013), *The social media industries*. Routledge.

Allan S & Thorsen E (2009), *Citizen journalism: Global perspectives (Vol. 1).* Peter Lang.

Alwan A. A. H. (2022), News coverage of the Arab websites of the Israeli aggression on Gaza: Analytical study for Al-Jazeera and Al-Arabiya.net websites. *Journal of the Iraqi University, (2)56, 525-533.*

AP News (2023), Israel announces completion of security barrier around Gaza. Διαθέσιμο στο https://apnews.com/article/middle-east-israelmilitant-groups-gaza-strip-hamas-f1e2a12119d-a7b34c1553c3ca0821612- (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

B. Liu, *Sentiment analysis and subjectivity, Handbook of Natural Language Processing*, 2nd Ed. Taylor and Francis Group, Boca, 2010.

Bamnios I. (2024, Σεπτ. 6), *Israel – Hamas 2023 symposium – Participation in hostilities during belligerent occupation.* Lieber Institute West Point. Διαθέσιμο στο https://lieber.westpoint.edu/participation-hostilities-during-belligerent-occupation/. (τελευταία πρόσβαση 4/4/2025).

Baum M. A. & Potter P. B (2008), The relationships between mass media, public opinion, and foreign policy: Toward a theoretical synthesis. *Annual Review of Political Science, 11, 39-65.*

Brandenburg H. (2005), Political bias in the Irish media: A quantitative study of campaign coverage during the 2002 general election. *Irish Political Studies,(3)20, 297-322.* DOI: 10.1080/07907180500359350.

Breck E., Choi Y. & Cardie C. (2007), Identifying expressions of opinion in context. In M. M. Veloso (Επιμ). *Proceedings of the 20th international Joint Conference on Artificial Intelligence fIJCAI-07*). Hyderabad, India.

Carpenter T. & Way T. (2010), Tracking sentiment analysis through Twitter. *ACM Computer Survey*. Villanova University.

Cataldi M., Di Caro L. & Schifanella C. (2010), *Emerging topic detection on Twitter based on temporal and social terms evaluation*. MDM/KDD.

Choi Y. Breck E. & Cardie C. (2006), *Joint extraction of entities and relations for opinion recognition.* Proceedings of Empirical Metimds in Natural Language Processing (EMNLP). Sydney, Australia.

de Lima-Santos M. F. & Ceron W. (2021), Artificial intelligence in news media: Current perceptions and future outlook. *Journalism and Media*, (1)3, 13-26.

Efron M. (2010, Ιούλιος), Hashtag retrieval in a microblogging environment. *Proceedings of the 33rd international ACM SIGIR conference on Research and development in information retrieval*, 787–788. ACM.

Fairclough N. & Wodak R. (1997), *Critical Discourse Analysis*. Sage.

Foucault M. (2002). *The order of things: An archaeology of the human sciences.* Routledge.

Gelbukh A. (2005). *Natural language processing.*

Glez-Peña D., Lourenço A., López-Fernández H., Reboiro-Jato M., & Fdez-Riverola F. (2014), Web scraping technologies in an API world. *Briefings in Bioinformatics, 15*(5), 788-797. DOI: 10.1093/bib/bbt026

Goldstein Y. (2018), The six day war: the war that no one wanted. *Israel Affairs*, *24*(5), 767-784.

Kautz H. A., Selman B. & Shah M. A. (1997), *The hidden web, AI Magazine,* 18(2), 27–36.

Hall S. (2018), *Encoding/decoding*. MIT Press.

Hasmawati F. (2011), Pengaruh komunikasi massa terhadap individu. *Jurnal Al-Izzah: Kajian Ilmu-Ilmu Sosial, Humaniora dan Agama, (1)2, 141-150.*

Hinton S. & Hjorth L. (2013), *Understanding social media*. Sage.

Ismail M., Farukh A. & Ahmad M. (2019), *A Critical Discourse Analysis of positive-self and negative-other representations through english language Textbooks*. Pakistan Journal of Educational Research.

Leskovec J., Backstrom L. & Kleinberg J., Meme-tracking and the dynamics of the news cycle. Στο Proc. *the 15th ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*, New York, USA, 2009, 497-506.

Jungblut M. & Zakareviciute I. (2019), Do pictures tell a different story? A multimodal frame analysis of the 2014 Israel-Gaza conflict. *Journalism Practice*, (2)13, 206-228.

Jurafsky D. & Martin J. H. (2009), Speech and language processing: an introduction to natural language processing*, Computational Linguistics, and Speech Recognition.* Pearson.

Koh K., Lee B., Kim B. H. & Seo J. (2010), Maniwordle: Providing flexible control over wordle*, IEEE Trans*. Vis. Comput. Graph., 16(6), 1190-1197.

Krippendorff K. (2004), *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). Sage Publications.

Levin B. (1993*), English verb classes and alternations*. Chicago: University of Chicago Press.

Lin C., He Y., Everson R. & Ruger S. (2012), Weakly supervised joint sentiment-topic detection from text. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering,* 24(6), 1134-1145.

Majzoub T. (2021), Framing what's breaking: Empirical analysis of Al Jazeera and Al Arabiya Twitter coverage of the Gaza-Israel conflict. *Arab Reform Initiative*. Διαθέσιμο στο https://www.arab-reform.net/publication/framing-whats-breakingempirical-analysis-of-al-jazeera-and-al-arabiya-twitter-coverage-of-gazaisrael-conflict/ (τελευταία πρόσβαση 4/4/2025).

Matar D. & Harb Z. (2013), *Narrating conflict in the Middle East: Discourse, image, and communications practices in Lebanon and Palestine*. I.B. Tauris.

McCombs M. E. & Shaw D. L. (1972), The agenda-setting function of mass media. *The Public Opinion Quarterly,* 36(2), 176-187.

Moldovan R. (2020), The social media revolution that failed: Lessons from the Arab Spring. *Redefining Community in Intercultural Context,* (1)9, 257-269.

Morstatter F., Wu L., Yavanoglu U., Corman S. R. & Liu H. (2018), Identifying framing bias in online news. *ACM Transactions on Social Computing,* 1(2), 1-18.

Picard R. G. (2009), Blogs, tweets, social media, and the news business. *Nieman Reports,* (3)63, 10.

Ramamurthy A. (2016), Contesting the visualization of Gaza. *Photographies,* (1)9, 31-50.

Riloff E. & Wiebe J. (2003), Leaming extraction patters for subjective expressions. *In Conference on empirical methods in natural langiutge processing (EMNLP-03), ACLSIGDAT,* 105-112, Sapporo, Japan.

Rosenfeld A. & Richardson A. (2019), Explainability in human–agent systems. *Autonomous Agents and Multi-Agent Systems,* 33, 673-705.

Segerberg A. & Bennett W. L. (2011). Social media and the organization of collective action: Using Twitter to explore the ecologies of two climate change protests. *The Communication Review*, (3)14, 197–215. DOI: 10.1080/10714421.2011.597250.

Shany Y. & Cohen A. (2024, September 6), Israel – Hamas 2023 symposium – International law "made in Israel" v. international law "made for Israel." *Lieber Institute West Point*. Διαθέσιμο στο https://lieber.westpoint.edu/international-law-made-in-israel-international-law-made-for-israel/ (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

Shreim N. (2015), A discursive analysis of the Gaza conflict of 2008-09: Provocation and proportionality in war reporting. *Networking Knowledge: Journal of the MeCCSA Postgraduate Network,* 8(2). DOI: 10.31165/nk.2015.82.368.

Stone P., Bayles R., Namenwirth, J. & Ogilvie. D. (1962), The general inquirer: A computer system for content analysis and retrieval based on the sentence as a unit of information. *Behavioral Science, 7,* 484-498.

Taboada M., Brooke J, Tofiloski M., Voll K. & Stede M. (2011), Lexicon-based methods for sentiment analysis. *Association for Computational Linguistics*.

Taha Y. A. & Al-Khanji R. (2020). A critical discourse analysis of Gaza marches of return coverage in selected newspapers. *International Journal of Linguistics,* 12(6), 163.

Tjahyadi S. (2003), *Critical theory Jurgen Habermas: Basic assumptions toward a methodology of social criticism*. Gadjah Mada University.

van Dijk T. A. (2005), War rhetoric of a little ally: political implicatures and Aznar's legitimization of the war in Iraq. *Journal of language and politics* 4(1) 65-91.

Van Leeuwen T. (2015). Critical Discourse Analysis. Στο *K*. Tracy (επιμ.), *The international encyclopedia of language and social interaction* (1-7). John Wiley & Sons.

Li W., Duan L. X., Xu D. & Tsang I. W. (2014), "Learning with augmented features for supervised and semi-supervised heterogeneous domain adaptation*," IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence, 36*(6) 1134-1148.

Wearing G. (2021), June 16). Western media's impact on the war between Israel and Palestine. *The Organization for World Peace*. Διαθέσιμο στο https://theowp.org/reports/ (τελευταία πρόσβαση 6/4/2025).

Wiebe J., Wilson T., Bruce, R. F., Bell M. & Martin M. (2004). Leaming subjective language. *Computational Linguistics.* 30(3), 277-308.

Wilson T., Wiebe J. & Hoffmann P. (2005), Recognizing contextual polarity in phrase-level sentiment analysis. *In Proceedings of the Conference on Human Language Technology and Empirical Methods in Natural Language Processing HLT-EMNLP*-2005. Vancouver, Canada.

Wolfsfeld G., Frosh P. & Awabdy M. T. (2008), Covering death in conflicts: Coverage of the second intifada on Israeli and Palestinian television. *Journal of Peace Research,* 45(3), 401-417.

Zerback T. & Holzleitner J. (2018), Under-cover: The influence of event- and context-traits on the visibility of armed conflicts in German newspaper coverage (1992–2013). *Journalism,* (3)19, 366-383. DOI: https://doi.org/10.1177/1464884916683552.

Zghou L. (2022), *Al-Jazeera English and BBC News coverage of the Gaza war 2008-9: A comparative examination.* Cardiff University.

Η επιρροή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην κοινή γνώμη κατά τη διάρκεια διεθνών συγκρούσεων: Η περίπτωση της Ισραηλινο-Παλαιστινιακής σύγκρουσης

Δημήτριος Βαγιάνος, Αντωνία Παπακωνσταντίνου

Περίληψη

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) έχουν γίνει αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητας των πολιτών, επιτρέποντας τους να συνδέονται, να ενημερώνονται από ποικίλες οπτικές γωνίες για παγκόσμια ζητήματα. Υποστηρίζεται επίσης ότι, με τη δύναμη να διαμορφώνουν και να επηρεάζουν την κοινή γνώμη, οι πλατφόρμες των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των απόψεων σχετικά με πολεμικές συρράξεις. Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο πλατφόρμες όπως το X και το *TikTok* επηρέασαν την αντίληψη του κοινού κατά τη διάρκεια των πρόσφατων εξελίξεων σχετικά με την Ισραηλινό-Παλαιστινιακή σύγκρουση από τις 7 Οκτωβρίου 2023. Πιο συγκεκριμένα, με βάση τις βιβλιογραφικές αναφορές αναλύονται ποιοτικά η διεξαγωγή προπαγάνδας και η διάδοση των παραποιημένων ειδήσεων, τεχνικές που συχνά χρησιμοποιούνται στρατηγικά για την προώθηση συγκεκριμένων αφηγήσεων και πολιτικών συμφερόντων. Αναλύεται διεξοδικά ο τρόπος με τον οποίο τόσο η Χαμάς όσο και η ισραηλινή κυβέρνηση χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ ως μέσο διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, αποκαλύπτοντας τον ευρύτερο αντίκτυπο της παραπληροφόρησης παγκοσμίως στη Διεθνή Πολιτική. Τέλος, παρατίθεται και μια συγκριτική ανάλυση των παραπάνω πρακτικών με αυτές που εφαρμόστηκαν στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο, με σκοπό να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά δύο πολεμικών συρράξεων που εξελίσσονται παράλληλα.

Εισαγωγή

Για δεκαετίες, η σύγκρουση Ισραήλ - Παλαιστίνης ήταν ένα αμφιλεγόμενο θέμα που συζητιόταν ευρέως. Η σύγκρουση χρονολογείται από το 1947, όταν τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν το ψήφισμα 181, γνωστό και ως Σχέδιο Διαμερισμού (Partition

Plan), στόχος του οποίου ήταν η διαίρεση της Βρετανικής Εντολής της Παλαιστίνης (British Mandate of Palestine) σε αραβικά και εβραϊκά κράτη. Το 1948 το Ισραήλ διεκδίκησε την ανεξαρτησία του και άρχισε ο πρώτος γύρος των συγκρούσεων, με αυτό που σήμερα είναι γνωστό ως «Νάκμπα» (καταστροφή). Οι μάχες συνεχίστηκαν στο πέρασμα των χρόνων, με τις πιο αξιοσημείωτες συγκρούσεις να λαμβάνουν χώρα το 1967 με τον Πόλεμο των Έξι Ημερών, το 1973 με τον πόλεμο του Yom Kippur, το 1987 με την Πρώτη Ιντιφάντα (Intifada) και το 2000 με τη Δεύτερη Ιντιφάντα. Το Ισλαμικό Κίνημα Αντίστασης, η Χαμάς, αναλαμβάνει τη Λωρίδα της Γάζας το 2007, αφού νίκησε τη Φατάχ, μια επί μακρόν κυρίαρχη παράταξη της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PLO). Έκτοτε, οι εντάσεις φαίνεται να έχουν αυξηθεί στην περιοχή, φτάνοντας σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα το 2021, για να κορυφωθούν τελικά στις 7 Οκτωβρίου 2023 (Council on Foreign Relations, 2023).

Είναι προφανές ότι από την αρχή της σύγκρουσης, τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στον τρόπο διάδοσης των πληροφοριών, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο η κοινή γνώμη αντιλαμβάνεται τη σύγκρουση. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας, ωστόσο, και η καθημερινή χρήση των ΜΚΔ έχουν φέρει περαιτέρω επανάσταση στη διαδικασία μετάδοσης πληροφοριών και, έχουν διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ των ελίτ (διπλωματικός λόγος) και την τακτική επικοινωνία είτε μεταξύ ηγετών, είτε μεταξύ ομάδων ανταρτών, είτε μεταξύ στρατιωτικών διοικητών. Τα ΜΚΔ χρησιμοποιούνται μεταξύ άλλων από τις ελίτ και προκειμένου να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά των μαζών, καθώς και την κοινή γνώμη μέσω της προώθησης ενός αφηγήματος που ταιριάζει καλύτερα σε μια συγκεκριμένη ατζέντα (Zeitzoff, 2017). Οι απλοί πολίτες, από την άλλη πλευρά, έχουν σήμερα τη δυνατότητα να απαντούν με άμεσο τρόπο στις εν λόγω ελίτ και τους ηγέτες, ενώ μπορούν επίσης να δημιουργούν το δικό τους περιεχόμενο, απολαμβάνοντας έτσι τον «εκδημοκρατισμό» του διαδικτύου (Sacco & Bossio, 2015). Επιπλέον, τα ΜΚΔ θεωρούνται εργαλεία που βοηθούν στην κινητοποίηση του κοινού. Είναι γενικά αποδεκτό ότι τα τελευταία χρόνια είναι πολύ πιο αποτελεσματικό για τους πολίτες να πληροφορηθούν για πιθανές παρασπονδίες του καθεστώτος και να αντιδράσουν οργανώνοντας διαμαρτυρίες μέσω των ΜΚΔ (Zeitzoff, 2017).

Ωστόσο, η χρήση των ΜΚΔ ως κύριου διαύλου πληροφόρησης συνοδεύεται και από κάποια σοβαρά προβλήματα, με τη διάδοση παραποιημένων ειδήσεων, προπαγάνδας και παραπληροφόρησης μέσω ειδησεογραφικών πηγών ή και μέσω απλών προφίλ να είναι μεταξύ αυτών. Τις περισσότερες φορές, ένα μεγάλο ποσοστό των πληροφοριών που μοιράζονται στο διαδίκτυο είναι μεροληπτικές, παραπλανητικές ή ακόμη και εντελώς ψεύτικες. Οι πληροφορίες αυτές μπορεί να διαμοιράζονται τόσο από φορείς των οποίων ο κύριος στόχος είναι να προκαλέσουν ζημιά, διαφωνία και αμφιβολία και να αυξήσουν τα επίπεδα πόλωσης, όσο και από ανυποψίαστους χρήστες του διαδικτύου, οι οποίοι συμβάλουν προωθώντας πληροφορίες χωρίς να

τις διασταυρώνουν με αξιόπιστες πηγές (Hristakieva κ.ά., 2022). Κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών υπήρξαν πολλές αναρτήσεις που έδειχναν τις φρικαλεότητες που διαπράχθηκαν από τη μία ή την άλλη πλευρά της σύγκρουσης, οι οποίες αργότερα διαψεύστηκαν και αποδείχθηκαν ψεύτικες. Τόσο η ισραηλινή κυβέρνηση όσο και η Χαμάς προωθούν τα δικά τους αφηγήματα μέσω των ΜΚΔ. Τελικά, η διάδοση παραποιημένων ειδήσεων και η προπαγάνδα μέσω των ΜΚΔ και από τις δύο πλευρές κατορθώνουν, όπως θα φανεί από την ανάλυση που ακολουθεί επηρεάζουν καθοριστικά την παγκόσμια κοινή γνώμη.

Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σε προηγούμενες συγκρούσεις στην περιοχή

Η χρήση των ΜΚΔ για την προώθηση των αφηγημάτων, της ατζέντας και η διεξαγωγή προπαγάνδας κάθε πλευράς δεν είναι κάτι καινούργιο όσον αφορά τη σύγκρουση Ισραήλ - Παλαιστίνης. Κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης του 2008-2009, η χρήση των ΜΚΔ ήταν περιορισμένη. Οι κύριοι φορείς της ήταν το @Qassam Count, ένας λογαριασμός στο *Twitter* που παρακολουθούσε τις ρουκέτες που εκτοξεύονταν από τη Χαμάς, και το *Muqata*, ένα φιλοϊσραηλινό ιστολόγιο που κάλυπτε ζωντανά τις εξελίξεις. Το *Muqata* περιλάμβανε συνδέσμους προς ειδησεογραφικά άρθρα, λεπτομερείς πληροφορίες για τις επιθέσεις με ρουκέτες από το @Qassam Count και πληροφορίες για τη συνεχιζόμενη αντιπαράθεση μεταξύ της Χαμάς και του Ισραήλ, ενώ ο κύριος στόχος του ήταν να αναδείξει την επιθετικότητα της Χαμάς κατά του Ισραήλ (Zeitzoff, 2011). Η ένοπλη σύγκρουση που ξέσπασε τον Νοέμβριο του 2012 χαρακτηρίστηκε ως μία από τις πρώτες συγκρούσεις όπου και οι δύο πλευρές εκμεταλλεύτηκαν εκτενώς τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. Τόσο οι αλληλεπιδράσεις στο εν λόγω πεδίο όσο και η χρήση της αγγλικής γλώσσας από τις δύο πλευρές οδήγησαν στην αναγνώριση της σύγκρουσης αυτής ως τον πρώτο «πόλεμο του Twitter». Η χρήση των ΜΚΔ από το Ισραήλ κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης του 2012 διευκόλυνε την επικοινωνία με το διεθνές κοινό, προσπάθησε να καταπολεμήσει την παραπληροφόρηση της Χαμάς και αποπειράθηκε να κινητοποιήσει τους συμπαθούντες τον ισραηλινό αγώνα, ενώ παράλληλα προσπαθούσε ενεργά να δικαιολογήσει τις ενέργειες του στρατού της χώρας (Zeitzoff, 2016). Μέσω του *Instagram*, του *YouTube*, του *Facebook* και του *Twitter*, το Ισραήλ προώθησε πληροφορίες σχετικά με τις ζημιές και τις απώλειες που προκάλεσε η Χαμάς. Για παράδειγμα, ο Ισραηλινός στρατός (IDF) μοιράστηκαν με τους οπαδούς τους στο *Twitter* ορισμένες χαρακτηριστικές φωτογραφίες ανθρώπων που σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν από τη Χαμάς. Υπήρξε επίσης εκτεταμένη χρήση hashtags όπως

#PillarOfDefence και *#IsraelUnderFire*, σε μια προσπάθεια να αυξηθεί η υποστήριξη τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο (Seo, 2014).

Από την άλλη πλευρά, η Χαμάς χρησιμοποίησε τον λογαριασμό της @ AlQassamBrigade στο *Twitter* για να απειλήσει την ισραηλινή κυβέρνηση και να επιδείξει την αποφασιστικότητά της να θέσει τέλος στη σύγκρουση, ώστε να αποφευχθεί μια μακροχρόνια αντιπαράθεση. Επιπλέον, ένας άλλος βασικός στόχος ήταν να παρουσιάσουν τις πράξεις που διέπραξε ο ισραηλινός στρατός εναντίον του παλαιστινιακού λαού, σε μια προσπάθεια να κερδίσουν τη διεθνή συμπάθεια και να επηρεάσουν την κοινή γνώμη υπέρ τους (Zeitzoff, 2016). Μεταξύ άλλων, η Χαμάς χρησιμοποίησε τον λογαριασμό της στο Twitter για να αναρτήσει περιεχόμενο, όπως φωτογραφίες μωρών Παλαιστινίων που σκοτώθηκαν από τα ισραηλινά στρατεύματα (Seo, 2014). Η Χαμάς χρησιμοποίησε επίσης το δικό της hashtag *#GazaUnderAttack*, κάνοντας έτσι έκκληση για υποστήριξη από ανθρώπους από όλο τον κόσμο. Μια ανάλυση που συνέκρινε τα hashtags *#GazaUnderAttack* και *#IsraelUnderAttack*, έδειξε ότι τότε περισσότεροι άνθρωποι έδειξαν υποστήριξη στους Παλαιστίνιους, παρά στους Ισραηλινούς (Zeitzoff, 2016).

Στις συγκρούσεις που ακολούθησαν, το 2014, το 2018 και το 2021, τα ΜΚΔ έπαιξαν επίσης σημαντικό ρόλο. Σε κάθε μία από αυτές τις περιπτώσεις, οι εν λόγω πλευρές χρησιμοποίησαν τα ΜΚΔ ως έναν τρόπο για να δείξουν τα δεινά τους και να ευαισθητοποιήσουν περισσότερο κόσμο, να επηρεάσουν την κοινή γνώμη, ενώ παράλληλα προσπαθούσαν ενεργά να δικαιολογήσουν τις πράξεις τους. Στη σύγκρουση που έλαβε χώρα τον Μάιο του 2021, ένα σημαντικό μέρος του πολέμου ανταλλαγής εικόνων έδειξε να λαμβάνει χώρα στην εφαρμογή *TikTok*, η οποία απέκτησε παγκόσμια προσοχή μετά το 2018 και έγινε διαθέσιμη στο Ισραήλ από το 2019. Πολιτικοί και δημοσιογράφοι ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για το *TikTok*, με ορισμένους δημοσιογράφους να αποκαλούν τα βίντεο που δημιουργήθηκαν από νεαρούς Παλαιστίνιους και τα οποία απεικόνιζαν βία κατά των Ισραηλινών Εβραίων, ως «TikTok Intifada», ενώ εξέφρασαν επίσης ανησυχίες για την πιθανή όξυνση των εχθροπραξιών. Τα βίντεο που ανέβασαν οι Παλαιστίνιοι στο *TikTok* κατά τη διάρκεια αυτής της σύγκρουσης, με hashtags όπως *#CazaUnderAttack* και *#SaveSeikhJarrah*, θεωρήθηκαν ως «παιγνιώδης ακτιβισμός» (playful activism). Οι χρήστες έκαναν lip-sync σε δημοφιλή παλαιστινιακά τραγούδια, όπως το *Atouna El-Toufoule*, δημιουργούσαν ντουέτα με ισραηλινούς χρήστες, ενώ άλλοι αναπαριστούσαν σημαντικές σκηνές, όπως η σύλληψη της Παλαιστίνιας ακτιβίστριας *Miriam Afifi*. Από την άλλη πλευρά, υπήρξε έκθεση που δημοσιεύτηκε και ανέφερε ότι το Ισραήλ δεν ήταν τόσο επιτυχημένο όσον αφορά το μέτωπο των ΜΚΔ (Yarchi & Boxman-Shabtai, 2023). Στη συνέχεια θα εξεταστούν λεπτομερέστερα οι στρατηγικές που χρησιμοποιούν στα ΜΚΔ οι εμπλεκόμενοι φορείς στην τρέχουσα σύγκρουση.

Ισραηλινή κυβέρνηση και μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Η ισραηλινή κυβέρνηση χρησιμοποιεί συχνά τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) στο πλαίσιο των ευρύτερων προσπαθειών της «hasbara» (εβραϊκή λέξη που σημαίνει «εξήγηση»), γνωστή και ως ισραηλινή ψηφιακή διπλωματία. Η ψηφιακή διπλωματία γενικά, αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ) έχουν επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται σήμερα η διπλωματία, από τα ηλεκτρονικά μηνύματα μέχρι τα smartphones και τους ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης (Shalash, 2023). Ειδικότερα, τα ΜΚΔ έχουν διευκολύνει την επικοινωνία και την επιρροή που τα Υπουργεία Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) θα μπορούσαν να ασκήσουν στις αντιλήψεις του κοινού με άμεσο και εύκολο τρόπο, χωρίς κόστος. Επίσης, βοηθούν στην αμφίδρομη εμπλοκή και το διάλογο με το ξένο κοινό. Τα τελευταία χρόνια, και ιδίως από το 2016, το Ισραήλ είναι μία από τις πιο ενεργές χώρες όσον αφορά τη χρήση της ψηφιακής διπλωματίας, ιδίως όταν πρόκειται για τις εξωτερικές του υποθέσεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής (Shalash, 2023). Η ψηφιακή διπλωματία του Ισραήλ επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτοπροβάλλεται σε διεθνές επίπεδο. Περιλαμβάνει ορισμένες πρακτικές και στρατηγικές, οι οποίες συχνά θεωρούνται αντικρουόμενες, με σκοπό να ενισχύσουν τη φήμη του Ισραήλ και ταυτόχρονα να συγκεντρώσουν υποστήριξη από όλο τον κόσμο. Μετά τη δεύτερη Ιντιφάντα, η διεθνής εικόνα του Ισραήλ έχει μεταβληθεί σημαντικά. Η συνεχής ανεπάρκεια να αποτραπεί η υποτίμηση της εικόνας του Ισραήλ διεθνώς, οδήγησε στην ανάγκη μιας κρατικά ενορχηστρωμένης προσπάθειας να αντιμετωπιστεί η ολοένα αυξανόμενη κριτική που είχε να αντιμετωπίσει, υιοθετώντας μια πιο σοβαρή και επιθετική διπλωματία. Η επαγγελματοποίηση και η εντατικοποίηση της «hasbara» του Ισραήλ αποδεικνύεται από τον σχηματισμό ενός άτυπου Υπουργείου Hasbara, ως μέρος του Υπουργείου Εξωτερικών, το 2013. Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί πώς τα αφηγήματα της hasbara που αποσκοπούν στην αύξηση των φιλοϊσραηλινών κύκλων είναι παρόμοιες με το κοινή δημοσιογραφική εκφορά λόγου. Με την πάροδο των ετών, αυτή η εκφορά που έχει δημιουργηθεί, έχει επίσης επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο τόσο το Ισραήλ όσο και η Παλαιστίνη απεικονίζονται και γίνονται αντιληπτές, με την Παλαιστίνη συνήθως να είναι αυτή που στιγματίζεται (Aouragh, 2016).

Μετά την επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ στις 7 Οκτωβρίου 2023, η ισραηλινή κυβέρνηση, εκτός από τα συμβατικά και παραδοσιακά είδη πολέμου, χρησιμοποιεί εκτενώς και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η ισραηλινή κυβέρνηση, μαζί με Ισραηλινό στρατό (IDF), δημοσιεύουν καθημερινά σε διάφορες πλατφόρμες όπως το *X*, το *TikTok*, το *YouTube* και το *Facebook* προσπαθώντας να προωθήσει την ατζέντα της, να διαμορφώσει την κοινή γνώμη και να κερδίσει τη συμπάθεια των διεθνών παραγόντων, καθώς και των απλών χρηστών του διαδικτύου. Για να το πετύχει αυ-

τό, δημοσιεύουν περιεχόμενο που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, εκκλήσεις για την επιστροφή των ομήρων που κρατούνται από τη Χαμάς πίσω στα σπίτια τους, χρησιμοποιώντας συγκινητικά βίντεο και infographics για να ευαισθητοποιήσουν όλο τον κόσμο, χρησιμοποιώντας hashtags όπως *#BringThemHomeNow* και *#LetThemGoNow*. Είναι επίσης εμφανές ότι μέσω των αναρτήσεων της η ισραηλινή κυβέρνηση προσπαθεί να δικαιολογήσει τις ενέργειές της εναντίον των Παλαιστινίων, όπως είδαμε μετά την επιδρομή στο νοσοκομείο Αλ Σίφα στις 15 Νοεμβρίου, όταν ο Ισραηλινός Στρατός (IDF) έκαναν σχετική δημοσίευση στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης για να δικαιολογήσουν την πράξη αυτή, ισχυριζόμενες ότι το νοσοκομείο χρησίμευε ως στρατιωτική βάση για τις δραστηριότητες της Χαμάς, αν και ο ισχυρισμός αυτός δεν έχει ακόμη αποδειχθεί αληθινός. Σε ένα πρόσφατο tweet χαρακτήρισαν τον ηγέτη της Χαμάς ως τρομοκράτη μαζικό δολοφόνο (Israel, 2023), ισχυριζόμενες ότι η Χαμάς δεν ενδιαφέρεται για τις ζωές των Ισραηλινών ή των Παλαιστινίων, ενώ παράλληλα συνέκριναν τη Χαμάς με την τζιχαντιστική ομάδα ISIS, η οποία σύμφωνα με αυτούς «πρέπει να εξαλειφθεί» (Israel, 2023b).

Ο λογαριασμός *Twitter* του Ισραηλινού στρατού επικεντρώνεται κυρίως στην ενημέρωση των χρηστών σχετικά με τις επιχειρήσεις τους. Μια άλλη στρατηγική που χρησιμοποιεί ο Ισραηλινός στρατός είναι η δημοσιοποίηση των ανθρωπιστικών τους προσπαθειών, στις οποίες περιλαμβάνονται οι αποστολές βοήθειας που έχουν επιτραπεί στη Γάζα, υποστηρίζοντας σε πολλές από αυτές τις αναρτήσεις ότι βρίσκονται σε πόλεμο με τη Χαμάς και όχι με τους ανθρώπους στη Γάζα (IDF, 2023). Επίσης, η ισραηλινή κυβέρνηση προσπαθεί να χρησιμοποιήσει ως όπλο τα ΜΚΔ για να διαμορφώσει την κοινή γνώμη, προωθώντας δεκάδες καταχωρίσεις που περιλαμβάνουν βάναυσες εικόνες της βίας που λαμβάνει χώρα στο Ισραήλ. Οι καταχωρίσεις έχουν εξαπλωθεί σε πλατφόρμες όπως το *X* και το *YouTube* και απευθύνονται σε ενήλικες άνω των 25 ετών σε πόλεις της Δύσης, όπως οι Βρυξέλλες, το Παρίσι, το Μόναχο και η Χάγη. Σε τέτοιου είδους βίντεο και εικόνες, η Χαμάς συνδέεται για άλλη μια φορά με το Ισλαμικό Κράτος, ενώ υπάρχουν επίσης πολλές φρικιαστικές εικόνες που δείχνουν τις φρικαλεότητες που διαπράττει η Χαμάς (Martin, Goujard & Fuchs, 2023). Σε ορισμένες περιπτώσεις, καταχωρίστηκαν αναρτήσεις με σκληρά πλάνα, όπως επιθέσεις με ρουκέτες, εκρήξεις και ενόπλους μασκοφόρους, σε βιντεοπαιχνίδια για παιδιά. Από την επίθεση της 7ης Οκτωβρίου, η ισραηλινή κυβέρνηση φέρεται να έχει δαπανήσει περισσότερα από 1,5 εκατομμύρια δολάρια για διαφημίσεις στο διαδίκτυο, ισχυριζόμενη ότι ο κόσμος πρέπει να μάθει για τη σφαγή που λαμβάνει χώρα στο Ισραήλ. Παρά το γεγονός ότι το ισραηλινό υπουργείο Εξωτερικών ισχυρίζεται ότι αυτές οι καταχωρήσεις υποτίθεται ότι έπρεπε να μπλοκαριστούν για άτομα κάτω των 18 ετών, πολλά παιδιά σε όλο τον κόσμο, σε μέρη όπως η Βρετανία, η Γαλλία, η Αυστρία, η Γερμανία και η Ολλανδία, έχουν έρθει αντιμέτωπα με μια καταχώριση που γράφει: «*Θα φροντίσουμε ώστε όσοι μας*

βλάψουν να πληρώσουν βαρύ τίμημα», ενώ περιλαμβάνει επίσης σκληρές εικόνες σε υποτιθέμενα φιλικά προς την οικογένεια παιχνίδια όπως τα «Angry Birds», «Subway Surfers» και «Solitaire» (Satter κ.ά., 2023).

Μια άλλη στρατηγική που έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως από την ισραηλινή κυβέρνηση τα τελευταία χρόνια είναι η χρήση των ΜΚΔ ως μέσο επικοινωνίας με τον αραβικό πληθυσμό, τόσο στην Παλαιστίνη όσο και στις υπόλοιπες αραβόφωνες χώρες. Κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης, το ενδιαφέρον του αραβικού πληθυσμού για τη χρήση του Διαδικτύου αυξήθηκε σημαντικά, δεδομένου ότι παρείχε ένα εναλλακτικό χώρο όπου οι άνθρωποι είχαν την ευκαιρία να εκφραστούν ελεύθερα, σε αντίθεση με τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης όπου εκπροσωπούνταν συμβατικά κυρίως τα καθεστώτα. Το 2010, το ισραηλινό ΥΠΕΞ εγκαινίασε ένα ειδικό κανάλι που απευθύνεται στον αραβικό πληθυσμό, στο πλαίσιο του τομέα ψηφιακής διπλωματίας του. Ως αποτέλεσμα, εγκαινιάστηκαν αρκετοί αραβόφωνοι λογαριασμοί στα ΜΚΔ, ορισμένοι από τους οποίους λειτουργούν ακόμη και σήμερα (Shalash, 2023). Για παράδειγμα, η σελίδα στο *Facebook* «Το Ισραήλ μιλάει αραβικά» έχει σήμερα περισσότερους από 3 εκατομμύρια ακόλουθους, οι οποίοι δημοσιεύουν καθημερινά, πολλές φορές την ημέρα. Το περιεχόμενο που περιέχει αυτή η σελίδα περιλαμβάνει: προώθηση των ενεργειών που αναλαμβάνουν ο Ισραηλινός στρατός και η ισραηλινή κυβέρνηση προκειμένου να νικήσουν τη Χαμάς, επισήμανση της βίας που έχει μεταχειριστεί η Χαμάς, ενώ παράλληλα απευθύνει εκκλήσεις για την επιστροφή των ισραηλινών ομήρων (Isra'il tatakallam bil 'arabiyya, 2024). Ομοίως, η σελίδα αυτή που είναι διαθέσιμη και στην πλατφόρμα *X*, περιλαμβάνει το ίδιο περιεχόμενο που αναρτάται στο Facebook και ονομάζεται «Το Ισραήλ στα αραβικά» αριθμώντας περισσότερους από 500 χιλιάδες οπαδούς (Isra'il bil 'arabiyya, 2024). Η Μονάδα Εκπροσώπων Τύπου του Ισραηλινού στρατού ασχολείται έντονα με την υλοποίηση των στόχων αυτής της διπλωματίας, ιδίως σε περιόδους συγκρούσεων. Ο επικεφαλής του τμήματος αραβικών μέσων ενημέρωσης του Ισραηλινού στρατού (IDF), Avichay Adraee, για παράδειγμα, χρησιμοποιεί τον λογαριασμό του *X,* στον οποίο χρησιμοποιεί την αραβική γλώσσα, με περισσότερους από 550 χιλιάδες ακόλουθους, για να υποστηρίξει τις επιχειρήσεις του ισραηλινού στρατού, ενώ παράλληλα προωθεί ό,τι αντικατοπτρίζει τη δέσμευση του στρατού στις ανθρώπινες αξίες (Adraee, 2024). Ο λογαριασμός αυτός έχει επίσης χρησιμοποιήσει τη θρησκεία και τους στίχους του Κορανίου με στρατηγικό τρόπο, ειδικά κατά τη διάρκεια θρησκευτικών εορτών ή θρησκευτικών περιστάσεων γενικά, όπως ο μήνας του Ραμαζανιού (Shalash, 2023).

Τα μέλη που βρίσκονται πίσω από αυτά τα κανάλια τις περισσότερες φορές μιλούν άπταιστα την αραβική γλώσσα επειδή οι ίδιοι έχουν αραβική κληρονομιά. Ορισμένα από τα μέλη αυτής της ομάδας έχουν μεταναστεύσει στο Ισραήλ από αραβικές χώρες όπως η Υεμένη, το Ιράκ ή η Συρία, γι' αυτό και η ομάδα ψηφιακής

διπλωματίας που επικεντρώνεται στην προσέγγιση του αραβόφωνου πληθυσμού έχει βαθιά γνώση και κατανόηση των αραβικών παραδόσεων, εθίμων και προτιμήσεων. Όσον αφορά τους κύριους στόχους των εν λόγω καναλιών, αυτοί περιλαμβάνουν την απεικόνιση μιας θετικής εικόνας του Ισραήλ, προωθώντας το αφήγημα ότι το Ισραήλ είναι η πιο δημοκρατική και ειρηνική χώρα στη Μέση Ανατολή, με πληθυσμό με διαφορετικό εθνοτικό και θρησκευτικό υπόβαθρο, που διακατέχεται από ηθικές και ανθρώπινες αξίες. Σε αυτές τις αναφορές προβάλλονται επίσης συχνά οι επιστημονικές, τεχνολογικές και ιατροφαρμακευτικές δυνατότητες καθώς και η εν γένει ανωτερότητα του Ισραήλ. Μέσω αυτής της πρωτοβουλίας η ισραηλινή κυβέρνηση προσπάθησε να επιτύχει διάλογο με τον αραβικό πληθυσμό και να τους προωθήσει τις πολιτικές της. Ωστόσο, οι λογαριασμοί διαδίδουν μέσω των ΜΚΔ περιεχόμενο που επιτίθεται και συκοφαντεί τους Παλαιστίνιους, κυρίως σε περιόδους συγκρούσεων. Ωστόσο, αυτή η χρήση των ΜΚΔ θεωρούνται ως ένα μυστικό διπλωματικό όπλο που θα μπορούσε να διευκολύνει τις σχέσεις με τον αραβικό κόσμο, και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο όλο και περισσότεροι ισραηλινοί θεσμοί και επίσημα πρόσωπα έχουν υιοθετήσει αυτή τη στρατηγική και έχουν αναπτύξει μια ενεργή αλληλεπίδραση με το αραβικό κοινό, μέσω της οποίας έχουν την ευκαιρία να προωθήσουν ένα θετικό αφήγημα για το Ισραήλ (Shalash, 2023).

Χαμάς και μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών και ειδικά κατά τη διάρκεια συγκρούσεων, η Χαμάς επίσης χρησιμοποίησε εκτενώς τα ΜΚΔ, με διάφορους τρόπους. Ο Seo (2014) υποστηρίζει ότι κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης του 2012 ο λογαριασμός της Χαμάς στο *Twitter* @AlQassamBrigades, ο οποίος έχει πλέον απενεργοποιηθεί, περιείχε ως επί το πλείστον αναρτήσεις που απεικόνιζαν παραστατικές εικόνες θανάτων, τραυματισμών και πόνου αθώων αμάχων, πιο συγκεκριμένα μωρών ή παιδιών. Σε ένα δείγμα 171 φωτογραφιών που αναρτήθηκαν από τη Χαμάς κατά τη διάρκεια της τρέχουσας σύγκρουσης, το 42,1% αυτών των αναρτήσεων αναφέρεται σε απώλειες αμάχων. Άλλες αναρτήσεις, συμπεριλαμβανομένων απεικονίσεων αθώων πολιτών, χρησιμοποιούνται για να παρουσιάσουν τους Ισραηλινούς ηγέτες ως «εν ψυχρώ δολοφόνους». Οι λόγοι για τους οποίους υπήρχε ένα αξιοσημείωτα υψηλότερο ποσοστό αναρτήσεων για θύματα αμάχων από τη Χαμάς θα μπορούσαν να συμβάλουν είτε στο γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των θυμάτων κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης ήταν Παλαιστίνιοι, είτε στο γεγονός ότι η Χαμάς γενικά χρησιμοποιούσε τα ΜΚΔ για να παρουσιάσει τους Παλαιστίνιους ως «θύματα» και τους Ισραηλινούς ως «επιτιθέμενους» (Seo, 2014). Γενικά, η στρατηγική προπαγάνδας της Χαμάς βασίζεται ευρέως στην παρουσίαση του Ισραήλ ως καταπιεστικού

κατακτητή που βλάπτει τον παλαιστινιακό πληθυσμό μέσω των στρατιωτικών επιχειρήσεων και πολιτικών του. Ένα μεγάλο μέρος του περιεχομένου που έχει αναρτήσει η Χαμάς περιλαμβάνει τις πολιτικές και τις επιχειρήσεις του Ισραήλ στη Γάζα, την κατοχή της Δυτικής Όχθης, καθώς και άλλες επιχειρήσεις στην περιοχή (Byman & McCaleb, 2023).

Άλλα εξέχοντα θέματα που παρουσιάστηκαν στο λογαριασμό της Χαμάς στο Twitter ήταν η ανάγκη για αντίσταση, καθώς και η ανάγκη για ενότητα, οι απώλειες των ίδιων των στρατιωτών της Χαμάς και εικόνες από την καταστροφή που προκαλούν οι ισραηλινές δυνάμεις. Σε πολλές περιπτώσεις οι εικόνες που αναρτά η Χαμάς καταφεύγουν στη συναισθηματική προπαγάνδα, ώστε να μεγιστοποιήσουν τα αποτελέσματα του μηνύματος που προσπαθούν να μεταδώσουν. Κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης του 2012, το 53,8% των εικόνων που κοινοποιήθηκαν στον λογαριασμό twitter των Ταξιαρχιών Αλ Κασάμ (AlQassam) περιείχαν τον συναισθηματικό παράγοντα. Για παράδειγμα, εικόνες γονέων που κλαίνε μπροστά σε παιδιά που σκοτώθηκαν από ισραηλινές αεροπορικές επιδρομές διαμοιράζονται συχνά μέσω των ΜΚΔ. Σημαντική ήταν επίσης η χρήση των προσκλήσεων για δράση, που προέτρεπαν τους χρήστες να μοιραστούν ορισμένες αναρτήσεις προκειμένου να διαδώσουν τα μηνύματά τους και να προσεγγίσουν ένα ευρύτερο κοινό (Seo, 2014). Η Χαμάς προτρέπει το ακροατήριό της να παρακολουθήσει την επιθετικότητα του Ισραήλ και τα δεινά που έχει προκαλέσει στους Παλαιστίνιους, ωθώντας τους χρήστες να καταγγείλουν το Ισραήλ και να εκδηλώσουν την υποστήριξή τους στον αγώνα της. Ορισμένες φορές, οι λογαριασμοί που χρησιμοποιεί η Χαμάς χρησιμοποιούν εκτός από τα αραβικά και τα αγγλικά και τα εβραϊκά, προκειμένου να προσεγγίσουν ένα ευρύτερο κοινό που δεν περιορίζεται μόνο στον αραβόφωνο πληθυσμό, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο. Στη διαδικτυακή παρουσία της Χαμάς, η ιστορία, οι διδασκαλίες και οι αποστολές της οργάνωσης προβάλλονταν ευρέως, ιδίως στις ιστοσελίδες της, όπου αναρτούσαν βιογραφίες σημαντικών προσωπικοτήτων, όπως ο σεΐχης Αχμέτ Γιασίν, ή εξυμνούσαν βομβιστές αυτοκτονίας και ανθρώπους που έχασαν τη ζωή τους για τον παλαιστινιακό αγώνα, ενώ άλλοι έχουν επίσης αναρτήσει τις «διαθήκες ζωής» (living wills) τους στο Διαδίκτυο. Τέλος, τα ΜΚΔ έχουν επίσης χρησιμοποιηθεί επιχειρησιακά από τη Χαμάς, αν και σε μικρή κλίμακα. Η Χαμάς ξεκίνησε αυτό που είναι πλέον γνωστό ως «Επιχείρηση Ραγισμένη Καρδιά» (Operation Broken Heart), όπου εμφανίζονταν ως ελκυστικές νεαρές γυναίκες σε πλατφόρμες όπως το *Telegram*, το *Instagram*, το *Facebook* και το *WhatsApp*, επιχειρώντας να χρησιμοποιήσουν εφαρμογές γνωριμιών ως μέσο για να κάνουν τους Ισραηλινούς στρατιώτες να κατεβάσουν λογισμικό κατασκοπείας στα τηλέφωνά τους (Byman & McCaleb, 2023).

Σε αντίθεση με την εκτεταμένη στρατηγική της ισραηλινής κυβέρνησης για τα ΜΚΔ, η Χαμάς αποκλείεται σήμερα από τις περισσότερες πλατφόρμες. Συγκεκριμένα, το

Facebook, το *Instagram*, το *TikTok* και το *YouTube* έχουν απαγορεύσει κάθε λογαριασμό που συνδέεται με τρομοκρατικές οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένης της Χαμάς, καθώς και αναρτήσεις που φαίνονται να διάκεινται θετικά στον αγώνα της Χαμάς, λόγω του γεγονότος ότι αυτές οι αναρτήσεις αντιβαίνουν στις πολιτικές τους για το περιεχόμενο σχετικά με τον εξτρεμισμό (Thompson & Isaac, 2023). Ωστόσο, για ένα διάστημα, οι αξιωματούχοι της Χαμάς βρήκαν ένα ασφαλές καταφύγιο στην εφαρμογή *Telegram*, ενώ πολλοί λογαριασμοί που συνδέονται με τη Χαμάς έκαναν τακτικά αναρτήσεις στο *X*, μιας και οι δύο πλατφόρμες χαρακτηρίζονται από τις ελάχιστες ή ανύπαρκτες πολιτικές ελέγχου του περιεχομένου τους (Frenkel & Myers, 2023). Μετά την επίθεση της 7ης Οκτωβρίου, τα ΜΚΔ κατακλύστηκαν από βίαια και παραστατικά βίντεο και εικόνες που απεικονίζουν τα εγκλήματα που διέπραξε η Χαμάς στην αρχική της επίθεση κατά του Ισραήλ (Frenkel & Myers, 2023). Άλλες αναρτήσεις που κοινοποιούνται στο *Telegram* περιλαμβάνουν τη Χαμάς που υποδαυλίζει τα αντι-ισραηλινά αισθήματα, όπως διαπιστώθηκε μετά από μια επίθεση σε νοσοκομείο στη Γάζα, όπου κυκλοφόρησαν φωτογραφίες ανθρώπων και παιδιών σοβαρά τραυματισμένων, την ίδια ώρα που αξιωματούχοι αντάλλασσαν κατηγορίες. Η Χαμάς το εκμεταλλεύτηκε στα ΜΚΔ για να κατηγορήσει την ισραηλινή κυβέρνηση και να παρακινήσει τους υποστηρικτές της να δράσουν εναντίον του «εχθρού» (Harwell & Dwoskin, 2023).

Άλλα βίντεο που αναρτήθηκαν στο *Telegram* αμέσως μετά την επίθεση της 7ης Οκτωβρίου, προκειμένου να σχηματιστεί το αφήγημα, απεικόνιζαν φλεγόμενα αυτοκίνητα σε ισραηλινές πόλεις ή νεαρούς ισραηλινούς άνδρες με τα χέρια δεμένα πίσω από την πλάτη τους. «Α*υτή η εικόνα είναι η εικόνα σας, αυτή η δύναμη είναι η δύναμή σας, αυτή η πλημμύρα είναι η πλημμύρα σας και αυτή η ευλογημένη δράση είναι για όλους εσάς!*», έλεγε ένας παρουσιαστής ειδήσεων απευθυνόμενος στους Παλαιστίνιους σε όλο τον κόσμο, ενώ ακολουθούσε ένα ηχογραφημένο μήνυμα του Σαλέχ Αλ Αρούρι (Saleh al-Arouri), αναπληρωτή επικεφαλής του πολιτικού γραφείου της Χαμάς, που προέτρεπε τους Παλαιστίνιους να αντισταθούν στους Ισραηλινούς εποίκους στη Δυτική Όχθη και στους στρατιώτες που τους προστατεύουν, επιβεβαιώνοντας ότι ένας μεγάλος στόχος της Χαμάς είναι να θέσει έναν ευρύτερο στόχο μεταξύ των Παλαιστινίων (Kirkpatrick & Rasgon, 2023).

Τα προαναφερθέντα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Χαμάς χρησιμοποιεί τα ΜΚΔ για συγκεκριμένους λόγους, οι οποίοι περιλαμβάνουν: ενίσχυση της υποστήριξης, υποκίνηση της οργής κατά του Ισραήλ στα γειτονικά έθνη, δικαιολόγηση της βίας που χρησιμοποιείται από την πολιτοφυλακή της και η δημιουργία μιας αίσθησης συμπόνιας για την κατάσταση που αντιμετωπίζει η Γάζα. Επιπλέον, φαίνεται ότι για τη Χαμάς, οι διαδικτυακές πλατφόρμες θεωρούνται εργαλείο για την υποκίνηση του τρόμου και την προώθηση αντισημιτικών αισθημάτων, προκειμένου να κερδίσουν την προσοχή και να προκαλέσουν φόβο για μελλοντικές επιθέσεις (Harwell & Dwoskin, 2023).

Ωστόσο, καθώς ο πόλεμος προχωρούσε, οι πλατφόρμες γίνονταν όλο και πιο επιφυλακτικές απέναντι στο περιεχόμενο που αναρτούσε η οργάνωση. Μέχρι τις 12 Οκτωβρίου το *X* ανέλαβε δράση κατά του περιεχομένου που αναρτούσαν λογαριασμοί συνδεδεμένοι με τη Χαμάς, γεγονός που οδήγησε στην αφαίρεση χιλιάδων προφίλ και στον χαρακτηρισμό πολλών αναρτήσεων ως επιβλαβών (Dugar & V, 2023). Από την άλλη πλευρά, το *Telegram*, το οποίο ήταν το εργαλείο που χρησιμοποιούσε κυρίως η Χαμάς για να προωθήσει την ατζέντα της, με ορισμένους από τους λογαριασμούς να φτάνουν τους χιλιάδες οπαδούς, έχει περιορίσει την πρόσβαση σε πολλούς λογαριασμούς που σχετίζονται με τη Χαμάς, συμπεριλαμβανομένου του λογαριασμού της ένοπλης πτέρυγας της οργάνωσης Ταξιαρχίες Αλ Κασάμ (al-Qassam Brigades) και του *Gaza Now*, ενός καναλιού που ήταν υπεύθυνο για την ενημέρωση του κόσμου για τα γεγονότα που συνέβαιναν στη Γάζα σε πραγματικό χρόνο (Hale, 2023).

Παραποιημένες Ειδήσεις και επιρροή στην κοινή γνώμη

Μετά την επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ στις 7 Οκτωβρίου, τα ΜΚΔ και τα ειδησεογραφικά πρακτορεία κατακλύστηκαν από παραποιημένες ειδήσεις σχετικές με τη σύγκρουση. Οι κύριες προθέσεις της παραπληροφόρησης είναι να παραπλανήσουν το κοινό, να δυσφημίσουν φορείς ή κράτη, να προκαλέσουν κοινωνική αναταραχή ή να ασκήσουν βία για πολιτικό όφελος (Tandoc, 2019). Αναφορικά με την ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση, περίπου 58,4 χιλιάδες βίντεο στο *TikTok* χρησιμοποιούν το hashtag *#StandWithIsrael*, ενώ περίπου 1,9 εκατομμύρια βίντεο χρησιμοποιούν το hashtag *#StandWithPalestine*. Αυτά τα στατιστικά στοιχεία υποδεικνύουν ότι τα ΜΚΔ διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι ενημερώνονται για πολιτικά ζητήματα και, ως εκ τούτου, οι χρήστες είναι πιο πιθανό να εκτεθούν σε παραποιημένες ειδήσεις, οι οποίες με τη σειρά τους μπορούν να επηρεάσουν τις απόψεις τους και να συμβάλουν στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης γενικότερα. Ειδικά στην ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση, το κύριο χαρακτηριστικό είναι η επαναχρησιμοποίηση και η επανασχεδιασμός των βίντεο και των εικόνων ώστε να απεικονίζουν κάτι εντελώς διαφορετικό. Για παράδειγμα, ένα βίντεο που ισχυρίζεται ότι απεικονίζει ένα μαχητικό της Χαμάς να καταρρίπτει ένα ισραηλινό ελικόπτερο είναι στην πραγματικότητα ένα απόσπασμα από ένα βιντεοπαιχνίδι που ονομάζεται *Arma 3*. Ένα άλλο βίντεο που υποτίθεται ότι δείχνει μια ισραηλινή γυναίκα να δέχεται επίθεση στη Γάζα γυρίστηκε στην πραγματικότητα στη Γουατεμάλα το 2015 (Bond, 2023). Σε πολλές περιπτώσεις, διάφοροι λογαριασμοί χρησιμοποιώντας ψευδώνυμα ή υποδυόμενοι ειδησεογραφικά πρακτορεία, έχουν κάνει κατάχρηση εικόνων ή ανακριβών γεωγραφικών τοποθεσιών προκειμένου να

δώσουν μια ψευδή απεικόνιση των όσων συμβαίνουν σήμερα είτε στο Ισραήλ είτε στη Γάζα (Chin-Rothman, 2023). Σε πλατφόρμες όπως το *TikTok* και το *X* περίπου 40.000 λογαριασμοί αποδείχθηκαν ψεύτικοι και ορισμένοι από αυτούς διέδιδαν παραπλανητικό περιεχόμενο προκειμένου να εκδηλώσουν την υποστήριξή τους στη Χαμάς (Spring, 2023). Αυτά τα ψεύτικα προφίλ χρησιμοποιούνται προκειμένου να χειραγωγήσουν την κοινή γνώμη παρεμβαίνοντας σε πολιτικές συζητήσεις στο Διαδίκτυο, γεγονός που επηρεάζει συμπεριφορές και στάσεις (Luo κ.ά., 2023).

Εκτός από τους ιδιώτες, κυβερνητικοί φορείς έχουν επίσης κατηγορηθεί για διασπορά παραποιημένων ή και ψευδών ειδήσεων από την αρχή της σύγκρουσης. Μεταξύ άλλων, η Ρωσία, το Ιράν και η Κίνα διεξάγουν εκστρατείες παραπληροφόρησης προκειμένου να βλάψουν τη φήμη του Ισραήλ και να ενισχύσουν τη φήμη της Χαμάς. Στην περίπτωση του Ιράν, ενώ οι επίσημες πηγές αρνήθηκαν οποιαδήποτε ανάμειξη στην επίθεση της 7ης Οκτωβρίου, πολλαπλές ιρανικές κρατικές αναφορές ενέταξαν την επίθεση στο αφήγημα του «Άξονα Αντίστασης» (Axis of Resistance), στο οποίο το Ιράν και άλλες μουσουλμανικές χώρες βρίσκονται εναντίον του Ισραήλ και των Ηνωμένων Πολιτειών.

Οι ρωσικοί κρατικοί λογαριασμοί έχουν επίσης εκμεταλλευτεί την επίθεση της Χαμάς κατά του Ισραήλ, καθώς και την απάντηση του Ισραήλ, προκειμένου να προωθήσουν τη ρωσική γεωπολιτική ατζέντα και να προωθήσουν τα ήδη υπάρχοντα αντι-δυτικά και αντι-ουκρανικά αφηγήματα. Οι κατηγορίες που διατυπώθηκαν από Ρώσους αξιωματούχους ότι η Δύση ευθύνεται για την κλιμάκωση της βίας μεταξύ των δύο πλευρών, ενισχύθηκαν από λογαριασμούς της ρωσικής διπλωματίας στο *Facebook* και το *X*. Όσον αφορά τις παραποιημένες ειδήσεις, τα ρωσικά κρατικά μέσα ενημέρωσης και οι διπλωματικοί λογαριασμοί, έχουν επίσης ισχυριστεί ότι η Ουκρανία προμήθευσε τη Χαμάς με όπλα που της είχαν προμηθεύσει προηγουμένως τα δυτικά έθνη, στην προσπάθειά της να αμυνθεί κατά της Ρωσίας (Institute for Strategic Dialogue, 2023).

Μια αύξηση του αντισημιτικού και αντι-ισραηλινού αισθήματος έχει επίσης παρατηρηθεί στο εξαιρετικά λογοκριμένο διαδίκτυο της Κίνας (Wakabayashi, May & Fu, 2023), ειδικά μετά την απόφαση της χώρας να μην κατηγορήσει τη Χαμάς για την επίθεση της 7ης Οκτωβρίου, που ευθύνεται για την έναρξη του πολέμου. Σε διάφορες πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης παρατηρήθηκαν ποικίλα επίπεδα κριτικής τόσο για τη χρήση βίας από το Ισραήλ όσο και για την προφανή αδιαφορία των ΗΠΑ απέναντι στην επιθετικότητα του Ισραήλ (Wakabayashi, May & Fu, 2023). Στο *Facebook*, μια στάση ουδετερότητας διατηρήθηκε κυρίως από τα προφίλ των κινεζικών κρατικών μέσων ενημέρωσης, καθώς και από προφίλ Κινέζων διπλωματών, ενώ η απόφαση για αποκλιμάκωση της κρίσης υποστηρίχθηκε σθεναρά. Στο *X*, από την άλλη πλευρά, προφίλ Κινέζων δημοσιογράφων και πολιτικών συμμετείχαν σε συζητήσεις που επέκριναν κυρίως δυτικούς πολιτικούς και δυτικά μέσα ενημέρωσης για

τη διατήρηση διπλών προτύπων, ενώ η ισραηλινή αντίδραση στην επίθεση της 7ης Οκτωβρίου επικρίθηκε επίσης σημαντικά. Ένα βασικό επιχείρημα που συζητήθηκε στα κινεζικά προφίλ αφορούσε την εκτεταμένη προβολή των ιστοριών των ισραηλινών θυμάτων και την έλλειψη παλαιστινιακών φωνών και εμπειριών στην κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης (Institute for Strategic Dialogue, 2023). Ταυτόχρονα, παραποιημένες πληροφορίες έχουν επίσης κατακλύσει τα κινεζικά ΜΚΔ, όπως το *Weibo*, το *WeChat* και το *Doyin*.

Έχοντας κατανοήσει τον τρόπο που προωθείται η παραπληροφόρηση στο Διαδίκτυο, θα ήταν ενδιαφέρον να αναφερθούν μερικά αποτελέσματα διαμόρφωσης της κοινής γνώμης αναφορικά με την κρίση μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης. Μια έρευνα έδειξε ότι η βρετανική κοινή γνώμη είναι πιο πιθανό να υποστηρίξει μια κατάπαυση του πυρός και λιγότερο πιθανό να υποστηρίξει την ισραηλινή πλευρά, με τη δημόσια συμπάθεια να μειώνεται από το 25% στο 18% από το Νοέμβριο του 2023. Αμέσως μετά την επίθεση, μόνο το 15% του βρετανικού κοινού υποστήριξε ότι τάσσεται στο πλευρό των Παλαιστινίων, αριθμός που αυξήθηκε στο 28% τον Φεβρουάριο του 2024 (Smith, 2024). Στις ΗΠΑ, οι συμπάθειες δεν άλλαξαν ουσιαστικά εξαιτίας του πολέμου. Μια δημοσκόπηση της Gallup δείχνει ότι το 51% των Αμερικανών συμπαθεί περισσότερο το Ισραήλ, ενώ το 27% συμπαθεί περισσότερο τους Παλαιστίνιους. Ωστόσο, όταν πρόκειται για τις νεότερες γενιές, ηλικίας 18 έως 34 ετών, παρατηρείται σημαντική πτώση των θετικών αξιολογήσεων του Ισραήλ, από 64% το 2023 σε 38% τον Μάρτιο του 2024. Μικρότερη αλλά επίσης σημαντική πτώση σημειώθηκε και στους ενήλικες μέσης ηλικίας, ηλικίας 35 έως 55 ετών, από 66% σε 55%, ενώ οι απόψεις των μεγαλύτερων ηλικιών παρέμειναν αμετάβλητες (Jones, 2024). Τέλος, η εταιρεία δημοσκοπήσεων YouGov και το Παλαιστινιακό Ινστιτούτο Δημόσιας Διπλωματίας, διεξήγαγαν δημοσκόπηση σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες, όπως το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Σουηδία. Σύμφωνα με αυτή τη δημοσκόπηση, περισσότεροι άνθρωποι πιστεύουν ότι η κυβέρνησή τους υποστηρίζει περισσότερο το Ισραήλ παρά την Παλαιστίνη και περισσότεροι άνθρωποι πιστεύουν ότι οι κυβερνήσεις τους θα έπρεπε να είναι πιο φιλικές προς την Παλαιστίνη ή να έχουν μια ισορροπημένη στάση. Επιπλέον, οι άνθρωποι πιστεύουν ότι υπάρχει έντονη λογοκρισία στο περιεχόμενο που αναρτάται από παλαιστινιακούς λογαριασμούς σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης και επικρίνει την ισραηλινή δράση, ενώ στις περισσότερες από αυτές τις χώρες οι άνθρωποι τείνουν να πιστεύουν ότι τα μέσα ενημέρωσης είναι προκατειλημμένα προς το Ισραήλ, αντί να είναι αμερόληπτα ή προκατειλημμένα προς τους Παλαιστίνιους (The Palestine Institute for Public Diplomacy, 2024).

Αξιοσημείωτα είναι επίσης τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε για να εξεταστεί η ποσότητα και η συχνότητα των αναρτήσεων που σχετίζονται με τη σύγκρουση μεταξύ Ισραήλ και Χαμάς από την έναρξη του πολέμου. Η έρευνα ανέλυσε πάνω από 350.000 αναρτήσεις Αμερικανών πολιτών για μια περίοδο τεσ-

σάρων μηνών, εστιάζοντας σε διάφορα hashtags που χρησιμοποιήθηκαν, όπως *#IStandWithIsrael* ή *#SavePalestine*, καθώς και σε απολιτικά hashtags σε αναρτήσεις που δεν έδειχναν κάποια συγκεκριμένη τάση, όπως *#Gaza* και *#Israel*. Η ανάλυση αποκάλυψε ότι κατά τη διάρκεια των πρώτων τρεισήμισι εβδομάδων μετά την επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ, το περιεχόμενο που αναρτήθηκε στα ΜΚΔ σχετικά με τη σύγκρουση φάνηκε να τείνει προς ένα φιλοπαλαιστινιακό συναίσθημα. Το *TikTok*, καθώς και άλλες πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, γνώρισαν ένα κύμα φιλοπαλαιστινιακών αναρτήσεων, οι οποίες έδειχναν αλληλεγγύη προς την παλαιστινιακή υπόθεση, μαρτυρίες από τη ζωή στη Γάζα κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης και διαδηλώσεις σε όλο τον κόσμο για την υποστήριξη του παλαιστινιακού λαού, παράλληλα με απολιτικό υλικό, όπως οι κύριες ειδήσεις, που ενημέρωναν τους χρήστες για την τρέχουσα κατάσταση. Το κλίμα αυτό άλλαξε στα τέλη Οκτωβρίου και μέχρι τα μέσα Δεκεμβρίου, όταν το φιλοϊσραηλινό περιεχόμενο ξεπέρασε τις αναρτήσεις υπέρ της Παλαιστίνης, παρά το γεγονός ότι οι τελευταίες είχαν μεγαλύτερη συχνότητα δημιουργίας.

Τα παραπάνω παρέχουν ισχυρές ενδείξεις ότι η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα που λαμβάνουν χώρα στα ΜΚΔ έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης γενικά, αλλά και ειδικά στις νεότερες ηλικιακές ομάδες που βασίζονται περισσότερο στα μέσα αυτά για την ενημέρωσή τους (Jones, 2024).

Σύγκριση στρατηγικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην Ισραηλινο-Παλαιστινιακή σύγκρουση και στον πόλεμο στην Ουκρανία

Τόσο η σύγκρουση Ισραήλ-Παλαιστίνης όσο και ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας αναδεικνύουν τον σημαντικό ρόλο των ΜΚΔ κατά τη διάρκεια διεθνών κρίσεων και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να επηρεάσουν την κοινή γνώμη, αν και εκδηλώνονται με διαφορετικό τρόπο. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έχει χαρακτηριστεί ως ο πρώτος ολοκληρωτικός «πόλεμος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης». Λόγω του ευρέος ψηφιακού μετασχηματισμού και του γεγονότος ότι διερευνά αχαρτογράφητες περιοχές σε τεχνολογικό επίπεδο, θεωρείται επίσης ο πρώτος ολοκληρωτικός κυβερνοπόλεμος και ο πρώτος πόλεμος χάκερ, όπου τόσο κρατικοί όσο και μη κρατικοί φορείς επιτίθενται στις πληροφοριακές υποδομές των αντιμαχόμενων πλευρών (Ciuriak, 2022).

Εάν επιχειρήσει κανείς μια σύγκριση με την παράλληλα διεξαγόμενη ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση, σύμφωνα με τα παραπάνω συμπεραίνει κανείς ότι και στις δύο συγκρούσεις διεξάγεται ένας εκτεταμένος πληροφοριακός πόλεμος, όπου

τόσο κρατικοί όσο και μη κρατικοί φορείς χρησιμοποιούν ενεργά πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, όπως το *TikTok* και το *X*, σε μια προσπάθεια να προωθήσουν τα συμφέροντά τους και τα δικά τους αφηγήματα, τα οποία με τη σειρά τους μπορούν να συνεισφέρουν τη διάδοση της προπαγάνδας και των παραποιημένων ειδήσεων. Η δημοσιογραφία των πολιτών και η χρήση hashtags όπως το *#StandWithUkraine* ή το *#StandWith Palestine* σημείωσαν επίσης σημαντική αύξηση κατά τη διάρκεια αυτών των δύο συγκρούσεων. Θα μπορούσε επίσης να ισχυριστεί κανείς ότι οι εμπλεκόμενες κυβερνήσεις χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ με παρόμοιο τρόπο, προσπαθώντας να κερδίσουν τη συμπάθεια όλου του κόσμου και να προσεγγίσουν το διεθνές κοινό ή να προβάλουν τις θηριωδίες και τα εγκλήματα που διαπράττει η αντίπαλη πλευρά. Στις περισσότερες από αυτές τις περιπτώσεις, οι χρήστες έρχονται αντιμέτωποι με συναισθηματικά φορτισμένες εικόνες και γλώσσα για να εξανθρωπίσουν τη μία πλευρά και να απανθρωποποιήσουν την αντίπαλη, ενώ οι αλγόριθμοι των ΜΚΔ ενισχύουν αυτό το περιεχόμενο.

Υπάρχουν, ωστόσο, ορισμένες σημαντικές διαφορές. Μία από τις πιο εμφανείς είναι ο τρόπος με τον οποίο κάθε πλευρά προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια των χρηστών. Για παράδειγμα, το παλαιστινιακό περιεχόμενο δίνει συχνά έμφαση στον πόνο των αμάχων, ενώ τα ουκρανικά μέσα ενημέρωσης αναδεικνύουν την αντίσταση και την ηγεσία. Όσον αφορά την παραπληροφόρηση, υποστηρίζεται ότι οι δυτικές πλατφόρμες έχουν δράσει κατά της ρωσικής παραπληροφόρησης, ενώ υπάρχει ελάχιστη έως καθόλου μετριοπάθεια στο περιεχόμενο σχετικά με τη σύγκρουση Ισραήλ - Παλαιστίνης. Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας χαρακτηρίζεται από μια πιο συγκεντρωτική προσπάθεια κρατικής προπαγάνδας, λόγω του γεγονότος ότι η Ρωσία χρησιμοποιεί μεθόδους όπως οι «φάρμες τρολ» (troll farms) και η λογοκρισία για να προωθήσει το δικό της αφήγημα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, κάτι που δεν είναι εμφανές από τις άλλες πλευρές.

Ωστόσο, παρά τις διαφορές αυτές, και οι δύο συγκρούσεις δείχνουν πώς τα ΜΚΔ έχουν την ικανότητα να διαμορφώνουν αφηγήματα, να εντείνουν την παγκόσμια εμπλοκή και με τη σειρά τους να επηρεάζουν δραστικά την κοινή γνώμη σχετικά με αυτές τις κρίσεις.

Συμπεράσματα

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, η χρήση των ΜΚΔ για ταχεία και αποτελεσματική ενημέρωση της κοινής γνώμης όσο και η εργαλειοποίηση τους με διάφορους τρόπους για την επίτευξη στρατηγικών στόχων στις σύγχρονες πολεμικές συγκρούσεις είναι πλέον αδιαμφισβήτητη. Παρά την έλλειψη ακριβούς βιβλιογρα-

φίας, τουλάχιστον έως σήμερα, η οποία να τεκμηριώνει με σαφήνεια τον ακριβή βαθμό στον οποίο συγκεκριμένα οι παραποιημένες ειδήσεις και η προπαγάνδα έχουν επηρεάσει την κοινή γνώμη σχετικά με τη σύγκρουση Ισραήλ-Παλαιστίνης, είναι προφανές ότι ο παράγοντας αυτός διαδραματίζει και θα συνεχίσει να διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στις συγκρούσεις εν γένει. Η ανάγκη για περαιτέρω επιστημονική έρευνα στον τομέα αυτό είναι αδιαμφισβήτητη. Ταυτόχρονα, η συχνότητα και η ένταση με την οποία διαμοιράζονται αυτές οι παραποιημένες πληροφορίες στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, αλλάζοντας ενδεχομένως αποφασιστικά τις απόψεις πολλών χρηστών, ιδίως των νέων, εγείρει την ανάγκη για ανάπτυξη και εφαρμογή καλύτερων μηχανισμών έλεγχο των πληροφοριών που διαδίδονται στο Διαδίκτυο, ιδίως από τους ιδιοκτήτες αυτών των τεράστιων πλατφορμών όπως το *X*, το *Facebook* και το *TikTok*.

Η συγκριτική ανάλυση της σύγκρουσης Ισραήλ-Παλαιστίνης και του πολέμου Ρωσίας-Ουκρανίας δείχνει σημαντικές ομοιότητες στη χρήση των ΜΚΔ για την προώθηση της προπαγάνδας και των αφηγημάτων, παρά τα διαφορετικά τους πλαίσια. Και οι δύο συγκρούσεις περιλαμβάνουν την ευρεία διάδοση παραπληροφόρησης, παραποιημένων ειδήσεων και συναισθηματικά φορτισμένου περιεχομένου με στόχο την πόλωση του παγκόσμιου κοινού, ενώ παράλληλα αναδεικνύουν τη δυσκολία διάκρισης του τι είναι αλήθεια και τι όχι, ενισχύοντας την πόλωση. Η σύγκριση αυτή υπογραμμίζει τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι ψηφιακές πλατφόρμες στις σύγχρονες γεωπολιτικές συγκρούσεις και τον τρόπο με τον οποίο το περιεχόμενο που αναρτάται σε αυτές τις πλατφόρμες μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη του κοινού.

Συμπερασματικά, η σύγκρουση Ισραήλ - Παλαιστίνης χρησιμεύει ως παράδειγμα για το πώς τα ΜΚΔ μπορούν να αποτελέσουν κανάλι για τη ποικιλότροπη διάχυση της πληροφορίας αλλά και όπλο για την προπαγάνδα. Λόγω της ευκολίας με την οποία μπορούν να διαμοιραστούν οι παραποιημένες ειδήσεις, οι άνθρωποι δυσκολεύονται να διακρίνουν τα γεγονότα από τη μυθοπλασία, δημιουργώντας περισσότερη ένταση σε ένα ήδη διχασμένο περιβάλλον. Καθώς οι ψηφιακές πλατφόρμες συνεχίζουν να διαδραματίζουν ολοένα και μεγαλύτερο ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, η ανάγκη για παιδεία στα μέσα ενημέρωσης, έλεγχο των γεγονότων και εφαρμογή πολιτικών και αλγορίθμων τεχνητής νοημοσύνης ελέγχου από πλευράς των πλατφορμών γίνεται όλο και πιο επιτακτική. Χωρίς αυτά τα μέτρα, η χειραγώγηση των πληροφοριών θα συνεχίσει να διαστρεβλώνει την αντίληψη του κοινού και να περιπλέκει την αναζήτηση ειρήνης και σταθερότητας τόσο στην υπό εξέταση σύρραξη, όσο και στις υπόλοιπες παγκόσμια κλίμακα.

Βιβλιογραφία

Adraee A. (2024), Avichay Adraee. [X] Available at: https://twitter.com/AvichayAdraee (Accessed: 13 April 2024)

Aouragh M. (2016), Hasbara 2.0: Israel's Public Diplomacy in the Digital Age. Middle East Critique, 25(3), pp.271–297. DOI: 10.1080/19436149.2016.1179432.

Bond S. (2023), How Russia Is Losing — And Winning — The Information War in Ukraine. [online] NPR. Available at: https://www.npr.org/2023/02/28/1159712623/how-russia-is-losing-and-winning-the-information-war-in-ukraine.

Bond S. (2023), Video game clips and old videos are flooding social media about Israel and Gaza. NPR. Available at: https://www.npr.org/2023/10/10/1204755129/video-game-clips-and-old-videos-are-flooding-social-media-about-israel-and-gaza. (Accessed: 12 December 2023).

Byman D. & McCaleb E. (2023), Understanding Hamas' and Hezbollah's Uses of Information Technology. Center for Strategic and International Studies, pp. 1-11.

Carr, C.T. & Hayes, R.A. (2015), 'Social Media: Defining, developing, and divining', *Atlantic Journal of Communication*, 23(1), pp. 46–65. DOI:10.1080/15456870.2015.972282.

Ciuriak D. (2022), Social Media Warfare Is Being Invented in Ukraine. [online] Centre for International Governance Innovation. Available at: https://www.cigionline.org/articles/social-media-warfare-is-being-invented-in-ukraine/.

Council on Foreign Relations (2023), Israeli-Palestinian Conflict Timeline. [online] CFR Education from the Council on Foreign Relations. Available at: https://education.cfr.org/learn/timeline/israeli-palestinian-conflict-timeline. (Accessed: 7 December 2023).

Dugar U.M. & Abinaya V. (2023), X removes hundreds of Hamas-affiliated accounts since attack, CEO says. Reuters. Available at: https://www.reuters.com/technology/x-ceo-says-removed-hundreds-hamas-affiliated-accounts-messaging-platform-2023-10-12/ (Accessed: 30 November 2023).

Frenkel S. & Myers S.L. (2023), Antisemitic and Anti-Muslim Hate Speech Surges Across the Internet. *The New York Times*. [online] 15 Nov. Available at: https://www.nytimes.com/2023/11/15/technology/hate-speech-israel-gaza-internet.html. (Accessed: 20 July 2024).

Frenkel S. & Myers S.L. (2023), Hamas seeds violent videos on sites with little moderation, *The New York Times*. Available at: https://www.nytimes.com/2023/10/10/technology/hamas-violent-videos-online.html (Accessed: 7 December 2023).

Gallup G. (2023), Encyclopædia Britannica. Available at: https://www.britannica.com/biography/George-Gallup (Accessed: 30 November 2023).

Hale E. (2023), Telegram restricts access to Hamas channels on Google, Apple Stores. Al Jazeera. Available at: https://www.aljazeera.com/news/2023/11/3/telegram-restricts-access-to-hamas-channels-on-google-apple-stores (Accessed: 7 December 2023).

Harwell, D. & Dwoskin, E. (2023), Hamas turns to social media to get its message out — and to spread fear, *The Washington Post*. Available at: https://www.washingtonpost.com/technology/2023/10/18/hamas-social-media-terror/ (Accessed: 7 December 2023).

Hristakieva K., Cresci S., Da San Martino G., Conti M. & Nakov P. (2022), The Spread of Propaganda by Coordinated Communities on Social Media, *Proceedings of the 14th ACM Web Science Conference 2022* [Preprint]. DOI:10.1145/3501247.3531543.

IDF (2023), [X] 7 November. Available at: https://twitter.com/IDF/status/1721940957027803253 (Accessed: 22 December 2023).

IDF (2023b), [X] 20 December. Available at: https://twitter.com/IDF/status/1737579311937253677 (Accessed: 22 December 2023).

Institute for Strategic Dialogue (2023), Capitalizing on Crisis: Russia, China and Iran Use X to Exploit Israel-Hamas Information Chaos. [online] ISD. Available at: https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/capitalising-on-crisis-russia-china-and-iran-use-x-to-exploit-israel-hamas-information-chaos/ (Accessed: 10 August 2024).

Israel (2023), [X] 5 November. Available at: https://twitter.com/Israel/status/1721182829516669257 (Accessed: 22 December 2023).

Israel (2023b), [X] 5 November. Available at: https://twitter.com/Israel/status/1721145990080598054 (Accessed: 22 December 2023).

Jones J. (2024), Americans' Views of Both Israel, Palestinian Authority Down. [online] Gallup. Available at: https://news.gallup.com/poll/611375/americans-views-israel-palestinian-authority-down.aspx (Accessed: 1 September 2024).

Kirkpatrick, D.D. & Rasgon A. (2023), The Hamas Propaganda War. [online] *The New Yorker.* Available at: https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-hamas-propaganda-war (Accessed: 5 March 2024).

Luo H., Meng X., Zhao Y. & Cai M. (2023), Rise of social bots: The impact of social bots on public opinion dynamics in public health emergencies from an information ecology perspective. *Telematics and Informatics*, 85, p.102051. DOI: 10.1016/j.tele.2023.102051.

Martin L., Goujard C. & Fuchs H. (2023), Israel floods social media to shape opinion around the War, *POLITICO*. Available at: https://www.politico.eu/article/israel-social-media-opinion-hamas-war/ (Accessed: 6 December 2023).

Sacco V. & Bossio D. (2015), 'Using social media in the news reportage of War & Conflict: Opportunities and challenges', *The Journal of Media Innovations*, 2(1), pp. 59–76. DOI:10.5617/jmi.v2i1.898.

Satter R., Paul K., Dang S. & Satter R. (2023), Graphic pro-Israel ads make their way into children's video games. Reuters. [online] 30 October. Available at: https://www.reuters.com/world/graphic-pro-israel-ads-make-their-way-into-childrens-video-games-2023-10-30/ (Accessed: 22 December 2023).

Seo H. (2014), Visual Propaganda in the Age of Social Media: An Empirical Analysis of Twitter Images During the 2012 Israeli–Hamas Conflict. *Visual Communication Quarterly*, 21(3), pp. 150-161. DOI: https://doi.org/10.1080/15551393.2014.955501.

Shalash L.S.I. (2023), The Israeli Digital Diplomacy Directed to the Arabs: An Analysis of the 'Israel Speaks Arabic' Facebook Page. *Journal of Al-Tamaddun*, 18(1), pp.245–263. DOI: 10.22452/jat.vol18no1.20.

Smith M. (2024), British Attitudes to the Israel-Gaza Conflict: February 2024 Update | YouGov. [online] yougov.co.uk. Available at: https://yougov.co.uk/politics/articles/48675-british-attitudes-to-the-israel-gaza-conflict-february-2024-update (Accessed: 1 September 2024).

Spring M. (2023), Who's behind Israel-Gaza disinformation and hate online? BBC News. Available at: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67114313 (Accessed: 7 December 2023).

Tandoc E.C. (2019), The facts of fake news: A research review. *Sociology Compass*, 13(9). DOI:10.1111/soc4.12724.

The Palestine Institute for Public Diplomacy. (2024), "Public Opinion Poll: How 5 European Countries See Palestinian Issues - PIPD." The Palestine Institute for Public Diplomacy, 15 Apr. 2024, www.thepipd.com/resources/polling-2024/ (Accessed: 1 September 2024).

Thompson S.A. & Isaac M. (2023), Hamas is barred from social media. its messages are still spreading., *The New York Times*. Available at: https://www.nytimes.com/2023/10/18/technology/hamas-social-media-accounts.html (Accessed: 7 December 2023).

Wakabayashi D., May T. & Fu C. (2023), As China Looks to Broker Gaza Peace, Antisemitism Surges Online. *The New York Times*. [online] 28 Oct. Available at: https://www.nytimes.com/2023/10/28/world/asia/china-israel-hamas-antisemitism.html. (Accessed: 10 August 2024).

Yarchi M. & Boxman-Shabtai L. (2023), The Image War Moves to TikTok: Evidence from the May 2021 Round of the Israeli-Palestinian Conflict. *Digital Journalism*, pp.1–21. DOI: 10.1080/21670811.2023.2291650.

Zeitzoff T. (2016), Does Social Media Influence Conflict? Evidence from the 2012 Gaza Conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 62(1), pp.29–63. DOI: 10.1177/0022002716650925.

Zeitzoff T. (2017), 'How Social Media Is Changing Conflict', *Journal of Conflict Resolution*, 61(9), pp. 1970–1991. DOI:10.1177/0022002717721392.

Zeitzoff T. (2011), Using Social Media to Measure Conflict Dynamics: An Application to the 2008-2009 Gaza Conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 55(6), pp.938–969. DOI: 10.1177/0022002711408014.

Isra'il tatakallam bil 'arabiyya (2024), [Facebook] Available at: https://www.facebook.com/IsraelArabic?locale=el_GR (Accessed: 13 April 2024).

Isra'il bil 'arabiyya (2024), [X] Available at: https://twitter.com/IsraelArabic (Accessed: 13 April 2024).

Οι συντελεστές του τόμου (με αλφαβητική σειρά επωνύμου)

Αγγελίδη Έβα: **απόφοιτος του ΠΜΣ Διαδίκτυο και πολιτική, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ**
Γεννήθηκε και μεγάλωσε στον Βόλο. Έχει εργαστεί για σειρά ετών ως στέλεχος σε Διευθύνσεις Επικοινωνίας και Δημοσίων Σχέσεων Οργανισμών στην Αθήνα, ως Media Analyst και Media Monitoring σε Διεθνή Οργανισμό στις Βρυξέλλες, ενώ στη συνέχεια και έως σήμερα τέθηκε υπεύθυνη για την εξαρχής οργάνωση και λειτουργία νεοσύστατου τμήματος Στρατηγικής Επικοινωνίας και έκτοτε επιτελικός σύμβουλος σε θέματα σχεδιασμού και εφαρμογής Επικοινωνιακών Στρατηγικών Οργανισμού με βάση την Αθήνα. Σπούδασε γραφιστική και στη συνέχεια αποφοίτησε από το Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών του Ελληνικού Ανοιχτού Πανεπιστημίου με κατεύθυνση τη Χρηματοοικονομική Διοίκηση. Το 2023 αποφοίτησε από το πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών «Πολιτική και Διαδίκτυο, εκπονώντας διπλωματική διατριβή με τίτλο «Η Χρήση των Παραποιημένων Ειδήσεων ως Εργαλείο Προπαγάνδας για τη Δημιουργία της Συναίνεσης του Ευρωπαϊκού Κοινού στον Πόλεμο Ουκρανίας-Ρωσίας». Από τον Μάιο του 2025 αρθρογραφεί σε γνωστή ειδησεογραφική ιστοσελίδα ενώ έχει παρακολουθήσει εκπαιδεύσεις στο αντικείμενο της Στρατηγικής Επικοινωνίας και Επικοινωνίας των ΜΜΕ στη Latina It, Oberammergau Ge και Κιλκίς.

Αγγέλου Ιωάννης: Διδάσκων (Δρ.), Τμήμα Επικοινωνίας και Ψηφιακών Μέσων, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Ο Γιάννης (Ιωάννης) Αγγέλου είναι διδάσκων στο Τμήμα Επικοινωνίας και Ψηφιακών Μέσων του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι κάτοχος διδακτορικού από το Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στα ερευνητικά ενδιαφέροντά του είναι η δημοσιογραφία του τραύματος, καθώς επίσης η σχέση μεταξύ δημοσιογραφίας και παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης με το διαδίκτυο και τα ψηφιακά μέσα. Είναι παράλληλα μέλος της ΕΣΗΕΜΘ και για περισσότερα από 20 χρόνια έχει εργαστεί ως δημοσιογράφος σε ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς, εφημερίδες, περιοδικά και διαδικτυακά μέσα.

Βαγιάνος Δημήτριος: ΕΔΙΠ (Δρ.), Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ο Δημήτριος Βαγιάνος είναι απόφοιτος της Σχολής Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Του έχει απονεμηθεί μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης (Master of Science) με διάκριση στα Συστήματα Κινητών Επικοινωνιών από το Πανεπιστήμιο του Surrey στο Ηνωμένο Βασίλειο, Είναι κάτοχος διδακτορικού διπλώματος το οποίο του απονεμήθηκε από το Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών σπουδών του Πανεπιστήμιο Μακεδονίας στο επιστημονικό πεδίο των Μεθόδων Εξόρυξης και Ανάλυσης Μεγάλων Δεδομένων του Κοινωνικού Ιστού. Είναι μέλος του Εργαστηριακού Διδακτικού Προσωπικού στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, όπου διδάσκει στα ελληνικά και στα αγγλικά αυτοδύναμα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα. Επιστημονικές εργασίες του έχουν δημοσιευτεί ως άρθρα με κριτές σε διάφορα επιστημονικά περιοδικά και ως κεφάλαια σε συλλογικούς τόμους διεθνών εκδοτών.

Βαφειάδης Νικόλας: Δημοσιογράφος, πολεμικός ανταποκριτής, Αντέννα TV

Ο Νικόλας Βαφειάδης γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Γεωλογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και με υποτροφία του Βρετανικού Συμβουλίου πήρε Μάστερ στη Διεθνή Δημοσιογραφία από το City University του Λονδίνου. Εργάσθηκε για εφημερίδες (*Financial Times, Ελευθεροτυπία, Καθημερινή, Απογευματινή, Εβδόμη, Κέρδος*), ραδιοφωνικούς σταθμούς (BBC World Service, ANTENNA FM), περιοδικά και τηλεοπτικούς σταθμούς. Έχει επιμεληθεί συνολικά 30 ντοκιμαντέρ με ποικίλη θεματολογία, μόνος του ή σε συνεργασία με διακεκριμένους δημοσιογράφους. Έχει συγγράψει εκατοντάδες άρθρα, κάποια από τα οποία έχουν φιλοξενηθεί σε ομαδικές εκδόσεις κι έχει συντονίσει ή παρουσιάσει δεκάδες επιστημονικά και δημοσιογραφικά ελληνικά και διεθνή συνέδρια και εκδηλώσεις.

Ρεπορτάζ και ανταποκρίσεις του έχουν μεταδοθεί από πολλά διεθνή μέσα ενημέρωσης (CNN, CBS News, Sky News, Al Jazeera, RAI, κ,ά.).Τα τελευταία 37 χρόνια εργάζεται για τον Όμιλο ANTENNA. Είναι προϊστάμενος του τμήματος Διεθνών Ειδήσεων και παρουσιαστής δελτίων στον ANTENNA TV. Διδάσκει Διεθνή Δημοσιογραφία στο ANT-1 Media Lab και «Μέσα Ενημέρωσης και Κοινωνικά Δίκτυα σε Καταστροφές και Κρίσεις» σε μεταπτυχιακούς φοιτητές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έχει καλύψει 18 πολέμους από την πρώτη γραμμή και πήρε συνεντεύξεις από πολλούς παγκόσμιους ηγέτες, ανάμεσά τους ο Μαντέλα, ο Αραφάτ, ο Γκορμπατσόφ και τρεις Αμερικανοί Πρόεδροι. Έχει τιμηθεί με πολλά εθνικά και διεθνή βραβεία.

Καϊμάκη Βάλια: Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Η Δρ. Βάλια Καϊμάκη είναι δημοσιογράφος, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Ιμήμα

Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Τον Ιούνιο του 2024 εκλέχθηκε Πρόεδρος του ΔΣ του Ευρωπαϊκού Κέντρου Δημοσιογραφίας, με έδρα το Μάαστριχτ της Ολλανδίας. Στο τελευταίο της βιβλίο, *Ένα τέλειο Post* (2023), αναλύει τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά ζητήματα που προκύπτουν από τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Έχει διατελέσει σε σημαντικές θέσεις, όπως επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας στην Επιτροπή της Σύμβασης για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο (T-CY) του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Καραδημητρίου Αχιλλέας: Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ο Δρ. Αχιλλέας Καραδημητρίου είναι Επίκουρος Καθηγητής Δημοσιογραφίας και Παραγωγής Ειδησεογραφικού Περιεχομένου στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Παράλληλα εργάζεται ως δημοσιογράφος-επαληθευτής ειδήσεων (fact-checker) στην πλατφόρμα check4facts.gr με επικεφαλής φορέα το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ). Την περίοδο 2017-2024 έχει διατελέσει διδάσκων στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Κατσαουνίδου Αναστασία: Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ

Η Αναστασία Κατσαουνίδου είναι Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Ολοκλήρωσε τις διδακτορικές σπουδές της στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ του ΑΠΘ και τη μεταδιδακτορική της έρευνα στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ. Στον πυρήνα των ερευνητικών της ενδιαφερόντων βρίσκεται το πεδίο της διαδικτυακής παραπληροφόρησης και άλλα φαινόμενα που οδηγούν στην απορρύθμιση του οικοσυστήματος των Μέσων Ενημέρωσης και του Δημοσιογραφικού Επαγγέλματος, όπως και τα ζητήματα ψυχικής και σωματικής ασφάλειας των δημοσιογράφων.

Κουτσουπιάς Νικόλαος: **Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών**, **Πανεπιστήμιο Μακεδονίας**

Ο Νικόλαος Κουτσουπιάς διδάσκει μαθήματα Πληροφορικής και Ανάλυσης Δεδομένων. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν την ανάλυση ποιοτικών δεδομένων, την εξόρυξη κειμένου, την ανάλυση κοινωνικών δικτύων, την ανάλυση δεδομένων τέχνης, και την επιστημομετρία. Έχει δημοσιεύσει πλήθος επιστημονικών άρθρων σε διεθνή περιοδικά, τόμους βιβλίων και πρακτικά συνεδρίων. Είναι επικεφαλής του Εργαστηρίου Διακυβέρνησης και Τεχνολογίας Πληροφορικής και Επικοινωνιών (GICT-Lab) και Διευθυντής του ΠΜΣ ΕΠΝΕΠ στο οικείο Τμήμα.

Λιάτσος Δημήτριος: Δημοσιογράφος, Διεθνολόγος (Δρ.)
Ο Δημήτριος Λιάτσος είναι Διδάκτωρ Φιλοσοφίας, δημοσιογράφος, ανταποκριτής ελληνικών ΜΜΕ στη Ρωσία και σε χώρες Κ.Α.Κ. επί τριακονταετία. Είναι ιδρυτής και διαχειριστής των καναλιών Ιδεοχώρος - Ιδεοχώρα στο YouTube. Υπήρξε εκπρόσωπος Τύπου του ΕΟΤ στη Μόσχα (2008-2020).

Λημνιούδη Αθηνά: **Υποψήφια διδάκτωρ, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Υπότροφος του Ελληνικού Ιδρύματος Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ)**
Η Αθηνά Λημνιούδη είναι πτυχιούχος του Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Παντείου Πανεπιστήμιου, κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος «BRIC'S: Οικονομία-Κοινωνία- Εξωτερική Πολιτική» από το Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς και μέλος της ερευνητικής ομάδας του Εργαστηρίου Στρατηγικής Επικοινωνίας και Μέσων Ενημέρωσης του Πανεπιστημίου Πειραιά. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα εκτείνονται στη Στρατηγική Επικοινωνία, τις Εικόνες Κρατών, τη Ρητορική και τις Διεθνείς Σχέσεις με εστίαση στα ενεργειακά ζητήματα.

Μαρέτα Δήμητρα: Διδάσκουσα (Δρ.), Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ
Η Δήμητρα Μαρέτα είναι μεταδιδακτορική ερευνήτρια στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του ΕΚΠΑ. Είναι κάτοχος διδακτορικού στην Πολιτική Θεωρία από το Πάντειο Πανεπιστήμιο στο οποίο έκανε και τις μεταπτυχιακές της σπουδές, ενώ έλαβε το πτυχίο της από το Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ. Τα βασικά ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν την πολιτική θεωρία, τον συντηρητισμό, τον νεο/φιλελευθερισμό, τον ρατσισμό/εθνικισμό και τον αντιφεμινισμό. Τα πιο πρόσφατα άρθρα της έχουν δημοσιευθεί στα περιοδικά *Globalisation*, *Societies and Education*, *State Crime Journal*, *History of European Ideas* και *Philosophy in Review.*

Ναγόπουλος Νίκος: Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Ο Νίκος Ναγόπουλος ολοκλήρωσε σπουδές στην Κοινωνιολογία και την Κοινωνιογλωσσολογία στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης. Το 2014-16 δίδαξε «Κοινωνιολογία της γνώσης» στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου της Βιέννης, όπου παράλληλα ασχολήθηκε με την έρευνα στο «Αρχείο Lazarsfeld των Κοινωνικών Επιστημών». Δίδαξε επίσης ως επισκέπτης Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του Ίνσμπρουκ (2015-16), στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου του Σολέρνο καθώς και στα Πανεπιστήμια του Κιέλου (2017) και της Βηθλεέμ στη Δ. Όχθη (Παλαιστίνη, 2018-19). Σήμερα, διδάσκει ως Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και υπήρξε διευθυντής μεταπτυχιακών προγραμμάτων.

Παπαδοπούλου Λαμπρινή: Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Η Λαμπρινή Παπαδοπούλου είναι Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Τα ερευνητικά ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στην πολιτική οικονομία των Μέσων, την εναλλακτική δημοσιογραφία και την ελευθερία του Τύπου. Έχει συνεργαστεί με το Συμβούλιο της Ευρώπης, το Διεθνές Ινστιτούτο Τύπου και το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ελευθερία του Τύπου και των Μέσων (ECPMF). Η ερευνητική της δουλειά έχει δημοσιευθεί, μεταξύ άλλων, στα περιοδικά *Digital*, *Journalism*, και *Journalism Practice*.

Παπακωνσταντίνου Αντωνία: Φοιτήτρια, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Η Αντωνία Παπακωνσταντίνου είναι φοιτήτρια του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Κατά τη διάρκεια των ακαδημαϊκών της χρόνων διεξήγαγε διάφορες εργασίες σχετικά με τον τρόπο που τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν τα πολιτικά δρώμενα. Σήμερα, πραγματοποιεί την πρακτική της άσκηση στην Πρεσβεία της Ελλάδας στη Ρώμη.

Παπάτσας Θωμάς: Πτυχιούχος, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Ο Θωμάς Παπάτσας είναι απόφοιτος του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών με κατεύθυνση Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Οικονομικές Σπουδές από το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας στη Θεσσαλονίκη. Κατά τη διάρκεια των ακαδημαϊκών του χρόνων διεξήγαγε διάφορες εργασίες στον τομέα της ανάλυσης δεδομένων. Είναι μέλος του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας, ενώ σήμερα εργάζεται στον τραπεζικό τομέα.

Παπαχριστούδη Ματίνα: Δημοσιογράφος
Η Ματίνα Παπαχριστούδη είναι δημοσιογράφος, διατηρεί το ιστολόγιο mediatvnews.gr με θέματα κυρίως από το χώρο των media. Άρχισε να εργάζεται ως δημοσιογράφος το 1987 στον *Ριζοσπάστη*, αρχικά στο ρεπορτάζ Παιδείας. Δούλεψε στο ραδιόφωνο στο οικονομικό ρεπορτάζ και στις ειδήσεις. Καλύπτει το χώρο των μέσων ενημέρωσης ως συντάκτρια από το 1990. Εργάστηκε μεταξύ άλλων στα περιοδικά *ANTENNA*, *Media View*, την ειδική 15νθήμερη εφημερίδα *Τα Μέσα*, το τηλεοπτικό περιοδικό *Τηλεθεατής*, το περιοδικό *Hot Doc* και το περιοδικό *Ψηφιακή Τηλεόραση*. Εργάστηκε στις εφημερίδες *Ελεύθερος Τύπος, Ισοτιμία, Espresso, Το Ποντίκι, Παρασκευή και 13*, ενώ συνεργάστηκε με το The Press Project, με την εφημερίδα *Ο δρόμος της Αριστεράς* και αρθρογραφεί έως σήμερα στο *ΠΡΙΝ*. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή της Μπρατισλάβας στη Σλοβακία, κατέχει Phd στη Δημοσιογραφία.

Πλειός Γιάννης: Υποψήφιος Διδάκτορας, Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Ο Γιάννης Πλειός είναι υποψήφιος διδάκτωρ στο Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Με πλούσια εμπειρία στον τομέα των Μέσων Ενημέρωσης, έχει εργαστεί ως εκπαιδευτής σε ΙΕΚ και ΣΑΕΚ, ενώ έχει συνεργαστεί με τηλεοπτικά κανάλια και ενημερωτικές ιστοσελίδες. Παράλληλα, ασχολείται ερασιτεχνικά με τη φωτογραφία και τα τελευταία χρόνια έχει αναπτύξει εξειδίκευση στον τομέα του media intelligence και της ανάλυσης χορηγιών.

Πλειός Γιώργος: Καθηγητής, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Ο Γιώργος Πλειός έχει δημοσιεύσει μεγάλο αριθμό έργων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, και έχει διδάξει σε προπτυχιακά, μεταπτυχιακά και άλλα πανεπιστημιακά προγράμματα εννέα χωρών εκτός της Ελλάδας. Ασχολείται με την κοινωνική έρευνα στα ΜΜΕ και έχει διευθύνει περισσότερες από 38 σχετικές έρευνες. Υπήρξε Πρόεδρος του Τμήματος ΕΜΜΕ, της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας, είναι μέλος ελληνικών και διεθνών επιστημονικών ενώσεων, καθώς και διεθνών και οργανισμών προστασίας της ελευθερίας του Τύπου.

Ρομπόρας Αναστάσιος: Δρ. Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Δικαστικός Γραμματέας Εισαγγελίας Πρωτοδικών Ιωαννίνων
Ο Αναστάσιος Ρομπόρας είναι Μεταδιδακτορικός Ερευνητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ και Διδάκτωρ του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Παν/μίου Αθηνών. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος ειδίκευσης του Τμήματος Επικοινωνίας & ΜΜΕ του ΕΚΠΑ σε θέματα Πολιτικής Επικοινωνίας και εργάζεται ως Δικαστικός Γραμματέας της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Ιωαννίνων. Έχει εργαστεί ως Επιστημονικός Συνεργάτης στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, την Περιφέρεια Ηπείρου και ειδικός σύμβουλος στον Δήμο Ιωαννιτών, το ΙΝΕΔΙΒΙΜ και την ΓΣΕΕ. Εργάστηκε επίσης ως χειριστής υποθέσεων οικογενειακής επανένωσης στην Εθνική Μονάδα Δουβλίνου της Υπηρεσίας Ασύλου του Υπουργείου Μετανάστευσης καθώς και στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Σαμαράς Αθανάσιος Ν.: **Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιά, Διευθυντής του Εργαστηρίου Στρατηγικής Επικοινωνίας και Μέσων Ενημέρωσης, Πανεπιστήμιο Πειραιά**.
Είναι κάτοχος διδακτορικού τίτλου στην Πολιτική Επικοινωνία από το Πανεπιστήμιο του Sussex (Μπράιτον, Ηνωμένο Βασίλειο) και συγγραφέας δυο βιβλίων για την πολιτική διαφήμιση (2003, 2008). Το ερευνητικό του έργο εκτείνεται στα πεδία: Στρατηγική Επικοινωνία, Διεθνής Πολιτική Ρητορική, Εικόνες Κρατών και Δημόσια Διπλωματία.

Ταστσόγλου Μιχάλης: Διδάσκων (Δρ.), Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Ο Δρ. Μιχάλης Ταστσόγλου διδάσκει στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ, ενώ έχει διδάξει και στο Τμήμα Επικοινωνίας και Ψηφιακών Μέσων του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Συνεργάζεται επιστημονικά με το ΠΜΣ Πολιτική και Διαδίκτυο και το MSc Media and refugee/Migration Flows του ΕΚΠΑ. Αντικείμενά του είναι η πολιτική επικοινωνία και η κοινωνιολογία των ΜΜΕ, επικεντρούμενος σε όψεις της ιδεολογίας και της προπαγάνδας στα ΜΜΕ και τον πολιτικό λόγο. Εργάζεται επίσης για διάφορους ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς οργανισμούς.

Τσερεμέγκλης-Ηλιόπουλος Δημήτρης: Πτυχιούχος, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Ο Δημήτρης Τσερεμέγκλης-Ηλιόπουλος είναι μεταπτυχιακός φοιτητής στο ΠΜΣ Πολιτική Θεωρία του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών του ΑΠΘ, ενώ είναι απόφοιτος του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ. Έχει συμμετάσχει τόσο ως εκπαιδευόμενος όσο και ως ερευνητής (καταγραφή, συστηματική παρακολούθηση και ανάλυση ειδήσεων σχετικών με τη σεξουαλική βία και παρενόχληση στα ΜΜΕ) στα σεμινάρια και στην αντίστοιχη έρευνα του «PRESS».

Χατζηκωνσταντίνου Μιχάλης: Διδάσκων (Δρ.), Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Ο Μιχάλης Χατζηκωνσταντίνου διδάσκει στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ και στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτική και Διαδίκτυο». Είναι διδάκτωρ Επικοινωνίας και ΜΜΕ (Πανεπιστήμιο Αθηνών) και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου «Πολιτικής Συμπεριφοράς» (Πανεπιστήμιο του Έσεξ). Εργάζεται για περισσότερο από δύο δεκαετίες ως πολιτικός και κοινοβουλευτικός συντάκτης σε εφημερίδες, ιστοσελίδες και στο ραδιόφωνο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΜΜΕ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΑ ΜΜΕ

Πρόγραμμα του Συνεδρίου
18-19 Δεκεμβρίου 2024

Η ενημέρωση (ξανα)πάει στο μέτωπο
Τα ΜΜΕ και η κάλυψη των πολεμικών συγκρούσεων στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή

Οι εργασίες του συνεδρίου θα πραγματοποιηθούν στην αίθουσα 102, Α' όροφος, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Γρυπάρειο Μέγαρο, Σοφοκλέους 1, Αθήνα

Τετάρτη 18 Δεκεμβρίου 2024

13.30 – 14.00 Εγγραφές

14.00 – 14.30 Άνοιγμα του συνεδρίου – χαιρετισμοί

Νικόλαος Ηρειώτης, Καθηγητής, Κοσμήτορας της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, ΕΚΠΑ

Λίζα Τσαλίκη, Καθηγήτρια, Πρόεδρος του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ

Γιώργος Πλειός, Καθηγητής, Διευθυντής του Εργαστηρίου Κοινωνικής Έρευνας στα ΜΜΕ, ΕΚΠΑ

Μάχη Νικολάρα, Ειδική Γραμματέας ΕΣΗΕΑ

14.30 – 16.00 Ανταποκρίσεις από το μέτωπο - Δημοσιογραφική κάλυψη των πρόσφατων πολέμων στην Ουκρανία και τη Γάζα

Συντονιστής: **Γιώργος Πλειός**

Νικόλας Βαφειάδης: «*Τα Social Media στα μέτωπα της Ουκρανίας και της Μέσης Ανατολής*»

Πάνος Χαρίτος: *«'Περιορίστε την ενημέρωση, ελέγξτε την πληροφορία': Οι επικοινωνιακές τακτικές του πολέμου στη Γάζα και τον Λίβανο»*

Δημήτρης Λιάτσος: «*Η χαμένη τιμή της δημοσιογραφίας: Η μετεξέλιξη της δημοσιογραφίας σε όργανο προπαγάνδας*»

Ματίνα Παπαχριστούδη: «*Ο πόλεμος έγινε προπαγάνδα, η προπαγάνδα είναι πόλεμος-Ομοιότητες και διαφορές στα μέτωπα Ουκρανίας-Γάζας»*

16.00 – 16.15 Διάλειμμα

16.15 – 17.45 Η συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών στις πολεμικές συρράξεις

Συντονίστρια: **Ματίνα Παπαχριστούδη**

Λαμπρινή Παπαδοπούλου, **Αναστασία Κατσαουνίδου**, **Γιάννης Αγγέλου**: «*Πολεμικοί ανταποκριτές, τραύμα και υποστηρικτικοί μηχανισμοί στις αίθουσες σύνταξης. Ιστορίες από το πεδίο*»

Κατερίνα Ρίστα: «*Δυσκολίες της συλλογής πληροφοριών στις πολεμικές συρράξεις. Το παράδειγμα της Παλαιστίνης*»

Μιχάλης Χατζηκωνσταντίνου: «*Πλαίσια εσωτερικοποίησης του Ουκρανικού και Μεσανατολικού: Η περίπτωση των ελληνικών ιστοσελίδων Άμυνας, Διεθνών Σχέσεων και Εξωτερικής Πολιτικής*»

17.45. – 18.00 Διάλειμμα

18.00 – 19.30 Στρογγυλό τραπέζι: ***Νέες τάσεις στην κάλυψη των πρόσφατων πολεμικών συγκρούσεων - μεθοδεύσεις και αποτελέσματα***

Συντονιστής: **Γιώργος Πλειός**

Συζητητές: **Γεωργία Δάμα, Δημήτρης Λιάτσος, Ματίνα Παπαχριστούδη, Κώστας Πλιάκος**

19.30 Τέλος των εργασιών της πρώτης ημέρας

Πέμπτη 19 Δεκεμβρίου 2024

9.30 – 10.00 Εγγραφές δεύτερης ημέρας

10.00 – 11.30 Παλιά και νέα Μέσα στο μέτωπο της Ουκρανίας

Συντονιστής: **Μιχάλης Ταστσόγλου**

Δημήτριος Βαγιάνος, **Θωμάς Παπάτσας**, **Νικόλαος Κουτσουπιάς**: «*Μελέτη Δικτύων Αλληλεπίδρασης κατά την στρατηγική επικοινωνιακή χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης κάθε πλευράς στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο*»

Βίκυ Αγγελίδη: «*Οι παραποιημένες ειδήσεις για την επιρροή των Ευρωπαίων πολιτών στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο*»

Θεόδωρος Δεληγιάννης: «*Γεω-οικονομία και Δημοσιότητα - Ο άγνωστος οικονομικός πόλεμος που ξεκίνησε από την Ουκρανία και η κάλυψή του από το σύστημα των ελληνικών ΜΜΕ. Κρίση της Συναίνεσης της Ουάσιγκτον, αμφισβήτηση της παγκόσμιας φιλελεύθερης τάξης και της δημοκρατίας*»

11.30 – 11.45 Διάλειμμα

11.45 – 13.15 Τάσεις της δημοσιογραφικής προσέγγισης του πολέμου στη Γάζα

Συντονιστής: **Δημήτρης Χαραλάμπης**

Νίκος Ναγόπουλος: «*Παλαιστινιακό : 'Από το ποτάμι μέχρι τη θάλασσα'. Συνδηλώσεις και σκηνοθεσίες ενός κοινού αφηγήματος σε αγώνα επικράτησης στα διεθνή μέσα κοινωνικής δικτύωσης*»

Rüya Kalıntaş: «*Social Media and Journalism's Challenge to Neoliberal Moderate Islam's Gaza Hypocrisy*»

Αχιλλέας Καραδημητρίου, Μιχάλης Ταστσόγλου: *«Η ενορχήστρωση πάει στο μέτωπο: Συγκρίσεις του πολιτικού Λόγου και του Λόγου των ΜΜΕ στον πόλεμο της Παλαιστίνης»*

13.15 – 14.15 Διάλειμμα

14.15 – 15.30 Όψεις της δημοσιογραφικής κάλυψης του πολέμου στη Γάζα

Συντονιστής: **Αχιλλέας Καραδημητρίου**

Δήμητρα Μαρέτα: «*Καλύπτοντας τον πόλεμο στην Παλαιστίνη: Όταν ο ρατσισμός θέτει το πλαίσιο*»

Γιώργος Πλειός, **Μιχάλης Ταστσόγλου**: «*Οι Ελληνικοί τηλεοπτικοί σταθμοί και ο πόλεμος στη Γάζα. Ποιοτική ανάλυση περιεχομένου των δυο πρώτων μηνών της σύγκρουσης*»

Δημήτριος Βαγιάνος, **Αντωνία Παπακωνσταντίνου**: «*Η Επιρροή των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην Κοινή Γνώμη κατά τη διάρκεια Διεθνών Συγκρούσεων: η περίπτωση της Ισραηλινό-Παλαιστινιακής σύγκρουσης*»

15.30 – 15. 45 Διάλειμμα

15.45 - 17.15 Πολιτικές, πολιτισμικές και τεχνολογικές προσεγγίσεις της δημοσιογραφικής κάλυψης των πρόσφατων πολέμων

Συντονιστής: **Στέλιος Παπαθανασόπουλος**

Αναστάσιος Ρομπόρας: «*Η κοινωνιολογική ανάλυση του πολέμου μέσω της χρήσης των κοινωνικών δικτύων*»

Θεόδωρος Δεληγιάννης: *«Πολιτισμικοί πόλεμοι, γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί και το οικοσύστημα της ψηφιακής δημόσιας σφαίρας – Η πολιτική των ταυτοτήτων (Identity politics) στη Δύση και η επίθεση στη φιλελεύθερη δημοκρατία από την άκρα δεξιά και τα αυταρχικά καθεστώτα»*

Γιάννης Πλειός, **Βάλια Καϊμάκη**: «*Η αποτύπωση του πολέμου στη Γάζα την περίοδο 7/10/23 – 7/05/2024 στα Ελληνικά ΜΜΕ: Αναζήτηση με τη βοήθεια αλγορίθμων*»

Δημήτρης Τσερεμέγκλης Ηλιόπουλος: *«Ο πόλεμος πίσω από τις λέξεις: κριτική ανάλυση λόγου σε συνεντεύξεις του Πρέσβη του Ισραήλ στην Ελλάδα»*

17.15 – 17.30 Διάλειμμα

17. 30 – 19.30 Στρογγυλό τραπέζι: *Οι πρόσφατοι πόλεμοι και η ελευθερία του Τύπου*

Συντονιστής: **Μιχάλης Χατζηκωνσταντίνου**

Συζητητές: **Γιώργος Πλειός, Νίκος Ναγόπουλος, Λαμπρινή Παπαδοπούλου**

19.30 Τέλος των εργασιών του συνεδρίου

√

Συμμετέχοντες και συμμετέχουσες

Αγγελίδη Βίκυ, MSc Πολιτική και Διαδίκτυο, ΕΚΠΑ
Αγγέλου Γιάννης, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Βαγιάνος Δημήτριος, ΕΔΙΠ (Δρ.), Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, ΠΑΜΑΚ
Βαφειάδης Νικόλας, Δημοσιογράφος
Δάμα Γεωργία, Δημοσιογράφος
Δεληγιάννης Θεόδωρος, Δρ., Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Καϊμάκη Βάλια, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας , Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Kalintaş Rüya, Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Καραδημητρίου Αχιλλέας, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού, Πάντειο
Κατσαουνίδου Αναστασία, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Κουτσουπιάς Νικόλαος, Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, ΠΑΜΑΚ
Λιάτσος Δημήτρης, Δημοσιογράφος
Μαρέτα Δήμητρα, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ
Ναγόπουλος Νίκος, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαδοπούλου Λαμπρινή, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Παπαθανασόπουλος Στέλιος, Καθηγητής, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Παπακωνσταντίνου Αντωνία, Τελειόφοιτη, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, ΠΑΜΑΚ
Παπάτσας Θωμάς, ΒΑ, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, ΠΑΜΑΚ
Παπαχριστούδη Ματίνα, Δημοσιογράφος
Πλειός Γιάννης, Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Πλειός Γιώργος, Καθηγητής, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Πλιάκος Κώστας, Δημοσιογράφος και σκηνοθέτης, MSc Πολιτική και Διαδίκτυο, ΕΚΠΑ
Ρίστα Κατερίνα, Δημοσιογράφος
Ρομπόρας Αναστάσιος, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Νομική Σχολή, ΕΚΠΑ
Ταστσόγλου Μιχάλης, Διδάσκων (Δρ.), Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Τσερεμέγκλης Ηλιόπουλος Δημήτρης, ΒΑ, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Χαραλάμπης Δημήτρης, Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Χαρίτος Πάνος, δημοσιογράφος
Χατζηκωνσταντίνου Μιχάλης, Διδάσκων (Δρ.), Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ

Διοργάνωση
Εργαστήριο Κοινωνικής Έρευνας στα ΜΜΕ, ΕΚΠΑ

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι
Γιώργος Πλειός, Καθηγητής, Διευθυντής του Εργαστηρίου Κοινωνικής Έρευνας στα ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Μιχάλης Ταστσόγλου, , Διδάσκων (Δρ.), Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ

Οργανωτική ομάδα
Ελίζα Ξενάκη, ΕΤΕΠ, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Γκλόρια Παπά, Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Μαρία Νικολακάκη, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, ΠΜΣ Πολιτική και Διαδίκτυο, ΕΚΠΑ
Αντωνία Χατζηνικολαΐδου, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, ΠΜΣ Πολιτική και Διαδίκτυο, ΕΚΠΑ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ *Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ (ΞΑΝΑ) ΠΑΕΙ ΣΤΟ ΜΕΤΩΠΟ – ΤΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΓΑΖΑ* ΣΕ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΩΝ ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΜΙΧΑΛΗ ΤΑΣΤΣΟΓΛΟΥ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΣΤΗ ΜΟΤΙΒΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε. Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ ΙΟΥΝΙΟ ΤΟΥ 2025 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΤΟΠΟΣ».

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στα μέτωπα της Ουκρανίας και της Μέσης Ανατολής
ΝΙΚΟΛΑΣ ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ

Η «χαμένη τιμή» της δημοσιογραφίας
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΙΑΤΣΟΣ

Ομοιότητες και διαφορές στα μέτωπα Ουκρανίας-Γάζας/Νέες και παλιές τεχνικές χειραγώγησης
ΜΑΤΙΝΑ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥΔΗ

Μεταξύ μιλιταρισμού και εσωτερικοποίησης. Η αρθρογραφία των ελληνικών ιστοσελίδων άμυνας και διπλωματίας εν μέσω διεθνών συρράξεων
ΜΙΧΑΛΗΣ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Πολεμικοί ανταποκριτές, τραύμα και υποστηρικτικοί μηχανισμοί στις αίθουσες σύνταξης. Ιστορίες από το πεδίο
ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΤΣΑΟΥΝΙΔΟΥ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΟΥ

Η κοινωνιολογική ανάλυση του πολέμου μέσω της χρήσης των κοινωνικών δικτύων
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΡΟΜΠΟΡΑΣ

Παραποιημένες ειδήσεις και προπαγάνδα στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο: Οι πρακτικές της ουκρανικής πλευράς
ΕΒΑ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

Μελέτη δικτύων αλληλεπίδρασης κατά τη στρατηγική επικοινωνιακή χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης κάθε πλευράς στον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΓΙΑΝΟΣ, ΘΩΜΑΣ ΠΑΠΑΤΣΑΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΠΙΑΣ

Η θεωρία της συνταύτισης στη διεθνή πολιτική επικοινωνία: η περίπτωση του Προέδρου της Ουκρανίας Ζελένσκι – μία πιλοτική ανάλυση
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΑΜΑΡΑΣ, ΑΘΗΝΑ ΛΙΜΝΙΟΥΔΗ

Παλαιστινιακό : «Από το ποτάμι μέχρι τη θάλασσα». Συνδηλώσεις και σκηνοθεσίες ενός κοινού αφηγήματος σε αγώνα επικράτησης στα διεθνή μέσα κοινωνικής δικτύωσης
ΝΙΚΟΣ ΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Η κάλυψη του πολέμου στη Γάζα: Ποιοτική ανάλυση περιεχομένου στους ελληνικούς τηλεοπτικούς σταθμούς
ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΛΕΙΟΣ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΑΣΤΣΟΓΛΟΥ

Καλύπτοντας τον πόλεμο στην Παλαιστίνη: Όταν ο φυλετισμός θέτει το πλαίσιο
ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΡΕΤΑ

Ο Λόγος των ΜΜΕ για το μέτωπο της Παλαιστίνης: Ενορχήστρωση, μύθοι και συνύφανση είδησης και σχολίου
ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΑΡΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΑΣΤΣΟΓΛΟΥ

Πολεμική προπαγάνδα και στρατηγική επικοινωνία του Ισραήλ στην Ελλάδα: Κριτική Ανάλυση Λόγου σε συνεντεύξεις του Νόαμ Κατς
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΕΡΕΜΕΓΚΛΗΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Η καταγραφή των γεγονότων στη Γάζα από τα ελληνικά ΜΜΕ την περίοδο 7/10/23-7/05/2024 μέσω αλγορίθμων
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΛΕΙΟΣ, ΒΑΛΙΑ ΚΑΪΜΑΚΗ

Η Επιρροή των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην Κοινή Γνώμη κατά τη διάρκεια Διεθνών Συγκρούσεων: Η περίπτωση της Ισραηλινο-Παλαιστινιακής σύγκρουσης
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΑΓΙΑΝΟΣ, ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ